ITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„A. PHILIPPIDE"
AL FILIALEI IAŞI A ACADEMIEI ROMÂNE

Teoria câmpurilor toponimice

(cu aplicaţie la câmpul hidronimului MOLDOVA)

DRAGOŞ MOLDOVANU

EDITURA UNIVERSITĂŢII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAŞI

Scanned with OKEN Scanner

Volumul reprezintă rezultatele cercetării din cadrul proiectului *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului **Moldova**)* (cod CNCSIS ID 278/2007) finanțat de Ministerul Educației și Cercetării (MEC) prin Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS), desfășurat în perioada 2007-2010, în Institutul de Filologie Română „A. Philippide" al Academiei Române – Filiale Iași.

Redactor: Vlad COJOCARU
Coperta: Manuela OBOROCEANU

ISBN 978-973-703-627-8

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2010
700109 – Iași, str. Pinului, nr. 1A, tel./fax: (0232) 314947
http:// www.editura.uaic.ro e-mail: editura@uaic.ro

Scanned with OKEN Scanner

811.135.1'373.215(498.3) – Toponimie -- Moldova (România)
001.891
– Nume geografice -- –"–
– Hidronimie

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „A. PHILIPPIDE"
AL FILIALEI IAŞI A ACADEMIEI ROMÂNE
DEPARTAMENTUL DE TOPONIMIE

DRAGOŞ MOLDOVANU

TEORIA CÂMPURILOR TOPONIMICE (CU APLICAȚIE LA CÂMPUL HIDRONIMULUI *MOLDOVA*)

Scanned with OKEN Scanner

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOLDOVANU, DRAGOŞ
Teoria câmpurilor toponimice: cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova / Dragoş Moldovanu - Iaşi:
Editura Universității „Al.I. Cuza", 2010
ISBN 978-973-703-627-8

811.135.1'373.21(498.3)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Cuvânt înainte

Sesizând existența unor configurații toponimice similare câmpurilor lexicale, ne-am propus să fundamentăm conceptul de câmp toponimic şi, prin aceasta, să introducem în acest domeniu metode de cercetare structurală. Punctul nostru de plecare este teoria câmpurilor lexicale, aşa cum a fost ea realizată de Eugen Coşeriu şi de elevii săi, extrapolată însă la un domeniu diferit. Am precizat ce trebuie să se înţeleagă prin conţinutul numelor de locuri, am determinat procesele de structurare a toponimiei şi am indicat modalitățile prin care constatările de ordin sincronic pot fi fructificate în diacronie. În opinia noastră, diacronia rămâne domeniul de maxim interes al toponimiei, cel care poate contribui efectiv la elucidarea unor aspecte obscure ale istoriei unui popor. În ultimă instanță, validitatea unei metode – fie ea şi structurală – se verifică prin capacitatea sa de a facilita reconstrucția etimologică. De aceea, într-o suită de *studii de caz*, ne-am propus demonstrarea unor teoreme, care s-a soldat, de fiecare dată, prin etimologii noi. Ultima secțiune a lucrării noastre prezintă monografic, pentru prima dată, un câmp toponimic complex, acela al hidronimului *Moldova*, constituit pe baza proceselor de extensiune, polarizare, diferențiere, integrare şi regresie, în condiții de bilingvism care şi-au lăsat amprenta asupra derivatelor şi a formelor în genere. Nu am neglijat aspectele pragmatice ale teoriei câmpurilor toponimice, evidențiate în analiza lexicografică şi în metoda de anchetă toponimică. În toate domeniile care angajează numele de locuri am deschis perspective noi, oferind soluții sau doar sugestii utile cercetătorilor de profil.

Lucrarea de față reprezintă finalizarea proiectului PN-II-ID-PCE nr. 278/2007, finanțat de CNCSIS, la realizarea căruia au contribuit câțiva membri ai departamentului de toponimie al Institutului de Filologie Română „A. Philippide" din Iaşi al Academiei Române: CS II dr. Vlad Cojocaru, CS dr. Daniela Butnaru, asistent de cercetare dr. Dinu Moscal şi, într-o primă fază, asistent de cercetare drd. Ana-Maria Prisacaru. Lor li se datoreşte, într-o oarecare măsură, adunarea materialului informativ, prin anchete şi documentare de arhivă. Acest material s-a adăugat la cel excerptat de noi înşine, din surse diverse, timp de jumătate de secol, care la redactare a fost supus unei operațiuni de selecție riguroasă.

Autorul

SINCRONIA
ŞI
DIACRONIA CÂMPURILOR TOPONIMICE

Scanned with OKEN Scanner

1. Câmpurile toponimice. Fundamentare teoretică

1.1. [*Stadiul chestiunii*] – Problema clasificării numelor de locuri a fost o preocupare constantă a cercetărilor de tip monografic. În mare, se pot observa două modalităţi de clasificare: una plecând de la forma numelor, alta de la conţinutul lor. Cea de a doua modalitate s-a reflectat în lucrări de orientare metodologică diferită. La originea deosebirilor este înţelegerea conţinutului acestor nume, fie ca desemnat, fie ca semnificat.

Din perspectiva relaţiei de desemnare, toponimele au fost grupate după domeniile realităţii cărora li se aplică, departajate după criterii geografice: nume de aşezări omeneşti, de ape, de munţi, de păduri etc. Gruparea are un caracter extralingvistic, pentru că nu se justifică prin delimitări corespunzătoare (mărci lingvistice) în planul denumirilor. Este adevărat că, uneori, s-a putut constata existenţa unor tipare denominative specifice, de exemplu, în română, folosirea sufixelor plurative (*-eşti, - eni, -ari* etc.) în numele de localităţi, dar aceste tipare nu caracterizează decât o parte a denumirilor corespunzătoare unui domeniu dat.

Din perspectiva relaţiei de semnificare, s-au realizat două genuri de grupări. Pe de o parte, grupările tematice ale sensurilor apelativelor incluse în toponime, care corespund „câmpurilor asociative" din lexicologie, de exemplu flora, fauna, viaţa pastorală, agricultura etc. „oglindite" în toponimie. După cum a arătat Eugenio Coseriu, aceste „câmpuri" au un caracter paralingvistic, pentru că nu relevă asociaţii între cuvinte, ci între lucrurile desemnate (*Sachgruppen)*, având un caracter obiectiv sau subiectiv (1968: 7; idem, 1978: 207-208). Pe de altă parte, s-a încercat încadrarea toponimelor în „câmpurile noţionale" ale apelativelor de la care s-au format. Metoda are un caracter lingvistic evident şi, de aceea, îi vom acorda o atenţie specială.

Se pare că Wilhelm Will a fost primul care a uzat de termenul *câmp onomastic* (germ. *Namenfeld*), într-o lucrare din anul 1934, unde realiza o grupare a numelor de castele şi de mănăstiri plecând de la semnificaţia lor lexicală primară. Acelaşi criteriu, al conţinutului semantic, l-au avut în vedere şi alţi savanţi, cum au fost Wilhelm Kaspers, pentru care câmpurile onomastice (*Namenfelds*) nu sunt altceva decât „câmpuri noţionale" (*Singruppen*), sau Hugo Moser, după care condiţia încadrării numelor într-un câmp este coprezenţa sensului lexical.

Într-un studiu intitulat *Structuralisme et onomastique. Les problèmes et méthodes d'une étude structurale en onomastique*, André de Vincenz considera că metoda structurală nu se poate aplica toponimiei în ansamblul său, unde coexistă două straturi de nume: unele „fosilizate", în care semnificatul lexical s-a pierdut, altele transparente, „noms parlants", de tipul *Villeneuve* sau *Altdorf*. Analiza structurală, prin excelenţă sincronică, nu poate aborda decât a doua categorie de nume, care „pot fi situate în cadrul câmpurilor lexicale" (1961: 392). Această premisă metodologică este cu atât mai necesară, cu cât nu puţini

Scanned with OKEN Scanner

lingvişti includ în astfel de „câmpuri" toponime al căror semnificat lexical a dispărut cu secole mai înainte. Rezultatul este un soi de *câmp pancronic*, dacă ne putem permite această contradicţie în termeni.

Un câmp lexical ar cuprinde, deci, alături de numele comune, şi nume proprii având acelaşi semnificat primar. Regăsim acest punct de vedere în lingvistica românească. Astfel, Săteanu–Homorodean (1976: 17-37) precum şi Vasile Ioniţă (1982: 88) pun semnul egalităţii între *câmpurile toponimice* şi *câmpurile semantice*, iar numeroase alte studii relevă „reflexele toponimice" ale câmpurilor noţionale, grupând toponimele după noţiunea care stă la baza apelativelor de la care s-au format acestea: Iorgu Iordan, *Bezeichnungen für „Rodeland" in der rumänischen Toponomastik,* în ZONF, IV, 1928, p. 48-60, 171-188; Eugen Janitsek, *Contribuţii la studiul numelor topice care au la bază noţiunea de „defrişare"*, în SUBB (Philol.), X, 1965, fasc. 2, p. 129-132; Vlad Cojocaru, *Câmpul semantic al noţiunii de „loc defrişat" în toponimia din bazinul Uzului (Moldova),* în ALIL, XXVIII, 1981-1982, p. 63-80; Dumitru Loşonţi, *Toponime şi apelative româneşti pentru noţiunea de „terasă, platou"*, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 17-30 şi nr. 2, p. 224-234; idem, *Toponime provenite de la apelative pentru noţiunea „depresiune, văgăună"*, în CL, XXIII, 1978, nr. 2, p. 183-190, XXIV, 1979, nr. 2, p. 205-210; idem, *Toponime româneşti provenite de la apelative pentru noţiunea de „înălţime, ridicătură"*, în LR, XXVIII, 1979, nr. 6, p. 601-608; Gabriela Macovei, *Termeni geografici populari din Vrancea pentru noţiunea de „vârf ascuţit" şi reflexele lor toponimice*, în ALIL, XXIX, A, 1983-1984, p. 457-508. Se pune întrebarea dacă toponimele participă efectiv la aceste câmpuri, în virtutea semnificaţiei lor lexicale primare.

„Un câmp lexical, spune Eugenio Coseriu, este o structură paradigmatică constituită din unităţi lexicale depinzând de o zonă de semnificaţie comună şi aflându-se în opoziţie imediată unele faţă de altele" (1968: 8). Or, între numele proprii şi apelative nu există acea „zonă de semnificaţie comună", care să permită integrarea lor în paradigmele lexicale. Această obiecţie a fost adusă de către Wilhelm F.H.Nicolaisen, într-o comunicare la Congresul Internaţional de Ştiinţe Onomastice de la Varşovia din anul 1978: „Deoarece sensul cuvintelor se pierde sau nu mai contează, ele încetează de a mai fi câmpuri în accepţia iniţială, pentru că legăturile lor cu câmpurile lexicale corespunzătoare au fost rupte" (1982: 213).

Într-adevăr, numele propriu nu poate substitui, într-o comunicare, numele comun din aceeaşi clasă, fără ca înţelesul comunicării să nu se schimbe, şi invers. De exemplu, putem spune „am tăiat *cocoşul*" (substantiv comun), dar nu şi „am tăiat *Cocoşul*" (oronim); „am ajuns în vârful Cocoşului" (oronim), dar nu şi „în vârful *cocoşului*" (substantiv comun). Sinonimele toponimice, care sunt nume date aceluiaşi obiect geografic, diferă de sinonimele lexicale, care presupun acelaşi semnificat. De exemplu, un pârâu din satul Frasinul, judeţul Suceava, este numit fie *Pârâul Văcăriei*, fie *Pârâul Bâtcii*, fie *Pârâul Staniştii*, deşi apelativele *văcărie, bâtcă* şi *stanişte* sunt lexeme diferite. Dacă cuvintele *alb* şi *negru* sunt antonime, numele de localităţi *Alba* şi *Neagra* nu sunt şi ele

Scanned with OKEN Scanner

legate prin acelaşi raport. În sfârşit, dacă apelativele *om, cal, iapă, bou* pot fi subsumate arhilexemului „fiinţă", oronimele *Omul, Calul, Iapa* şi *Boul* nu mai pot fi grupate după acelaşi criteriu. În numele de locuri, observă cu dreptate Eugenio Coseriu, „nu există semnificate lexicale opozitive" (1968: 5, cf. idem, 1978: 196).

Explicaţia acestui fapt, admisă atât de logicieni cât şi de majoritatea lingviştilor, este aceea că momentul creării unui nume propriu este secundat de eliminarea semnificaţiei originare. „Numele de locuri, spunea Albert Dauzat, sunt sterilizate foarte repede, golite de semnificaţia lor primară; viaţa lor semantică încetează o dată cu formarea lor" (1939: 13). Întrebuinţarea semnului nu se mai face, deci, plecând de la funcţia semnificativă, ci doar de la aceea de identificare a obiectului. Pentru a relua termenul lui Saussure, semnificaţia devine o *aposemă* (semă moartă). Ea transpare numai prin reflexie metalingvistică, atunci când apelativul continuă să circule, sau prin cercetare etimologică, atunci când el a ieşit din uz. Şi tot reflexia metalingvistică este cea care determină remotivarea sau resemantizarea numelor de locuri. Aşa-zisul „caracter conservator" al toponimiei este în bună măsură consecinţa absenţei semnificaţiei, care rupe numele de loc de seria izonimică în care se încadra iniţial, asigurându-i continuitatea exclusiv în baza funcţiei de identificare.

Numele propriu este deci un semn lingvistic secundar (*forme fondée,* Jerzy Kuryłowicz, 1956: 5*)*, un „semn de puterea a doua" (Michel Bréal) sau un „nume de alt ordin" (Eugenio Coseriu, 1962: 281), rezultat dintr-un „proces de conversiune sui-generis" (Victor Vascenco). Absenţa conţinutului semnificativ i-a făcut pe mulţi să-l considere drept un echivalent al etichetei. „Numele proprii de locuri şi de persoane, spune Ernest Muret (1930: 2), sunt cuvinte vide, simple etichete care pot, în anumite condiţii, să fie înlocuite prin numere. [...] Semnificaţia le este, de obicei, cu totul sau doar în parte ştearsă; nu ne mai gândim la ea, după cum nu mai observăm umbra care ne însoţeşte corpul, mimându-ne atitudinea şi gesturile". În consecinţă, pare legitimă aprecierea lui J.Vendryes: „Ce reprezintă un nume propriu? De cele mai multe ori nimic" (1921: 222). În această ipoteză, problema câmpurilor toponimice nu s-ar mai putea pune, pentru că o structură de acest tip presupune în mod obligatoriu existenţa unor relaţii în planul conţinutului. „Este imposibil, arată Wilhelm Nicolaisen, să stabileşti câmpuri onomastice fără conţinut" (1982: 215).

1.2. [*Conţinutul numelor de locuri*] – Deja Hjelmslev, observase, în *Preliminarii la o teorie a limbii*, că „lipsa de conţinut nu trebuie confundată cu lipsa de înţeles: o expresie poate foarte bine să aibă un conţinut care, din anumite puncte de vedere, [...] ar putea fi considerat fără înţeles" (1967: 94). În notele sale manuscrise, comentate pe larg de Giorgio Derossi, Ferdinand de Saussure se arătase preocupat de înţelegerea relaţiei dintre semn şi obiect, pe care o numea „raport onimic", şi, implicit, de determinarea „semnificaţiei onimice", pe care o deosebea de „semnificaţia semnică". El era de părere că, în cazul numelor proprii, „semnificatul şi desemnatul coincid" sau, altfel spus, că ele sunt formate doar dintr-un „desemnant" şi un desemnat. (Derossi, 1965: 121). Ideea reapare la Eugenio Coseriu, care afirmă că, la numele proprii,

Scanned with OKEN Scanner

„desemnarea coincide cu denotarea" (1962: 307). Desigur că nici Saussure şi nici Coseriu nu înţeleg prin „desemnat" obiectul concret. O asemenea identificare este posibilă doar în mentalităţile arhaice, pentru care numele şi obiectul real sunt acelaşi lucru (*nomen omen*); această înţelegere particulară a raportului de desemnare – numită *iluzie referenţială* - stă la baza acţiunii magice. Nu este mai puţin adevărat că ambii lingvişti nu precizează ce anume reprezintă desemnatul toponimic.

În această privinţă, nici alţi cercetători nu riscă să facă precizări. Bengt Pamp, de pildă, distinge un „sens topic" al numelor proprii, diferit de „sensul etimologic", care permite identificarea obiectului în condiţiile pierderii semnificaţiei originare a numelui (1982: 232); dar acest al doilea sens rămâne pentru noi obscur. Şi Wilhelm Nicolaisen vorbeşte de un „sens onomastic", rezultat din raportul între *nomen* şi *nominatum*. Conţinutul sau „înţelesul" numelor proprii ar fi dat de „caracteristicile obiectelor" (*nominata*). Câmpurile onomastice ar putea fi, după Nicolaisen, reflexul lingvistic al unor „câmpuri de nominata", după cum, după Trier, dincolo de câmpurile lexicale se află câmpurile conceptuale (1982: 215). Este o simplă ipoteză de lucru, pe care autorul nu încearcă să o dezvolte. Un geograf polonez, Janusz Gołaski, admite şi el o „semnificaţie funcţională" a toponimului, care „reflectă una din trăsăturile ce caracterizează obiectul", de exemplu: *Paris* „capitală a Franţei"; ea diferă de „semnificaţia lingvistică", etimologică (1966: 197).

Ideea că desemnatul ar cuprinde caracteristicile obiectului geografic a fost dezvoltată amplu de către H.S.Sørensen (1963), a cărui concepţie a fost aceptată şi popularizată la noi de către Viorica Florea, în câteva articole (1972: 169-177, 1981: 47-57). Pentru a stabili componentele semnului toponimic, Sørensen adaptează triunghiul lui Ullmann (semnificant – semnificat – obiect), numind semnificantul *designator,* semnificatul – *designat*, iar obiectul – *denotatum*. Cele două feţe ale semnului alcătuiesc un *denotator,* care corespunde apelativului din limba comună. Conţinutul sau „înţelesul" toponimului este informaţia transmisă de nume (*designator*) în legătură cu obiectul (*denotatum*). Acest „înţeles" este independent de sensul lexical, fiind prezent atât în numele golite de sens cât şi în cele transparente. Constituenţii înţelesului numelui propriu sunt: articolul hotărât + apelativ cu marcă de singular + atribut sau propoziţie atributivă. De exemplu: *Londra* înseamnă „oraşul acesta", *John*, „omul" sau „acest om". Desigur nu toate limbile au articol hotărât şi, chiar dacă au, nu în toate articolul serveşte la diferenţierea numelor comune de cele proprii. În franceză, de pildă, el dublează numele cu bază lexicală evidentă (*La Rochelle, Le Havre*), nu şi pe cele desemantizate (*Paris, Versailles*); în română, el s-a generalizat. În planul conţinutului toponimic, absenţa sa poate fi însă suplinită prin pronumele demonstrativ. Deja Brøndal observase că „articolul definit trebuie să fie privit ca un pronume demonstrativ foarte abstract", care, ca şi acesta, „are ca rezultat crearea unui fel de nume propriu" (1943: 142). Marca de singular a apelativului nu se întâlneşte nici ea întotdeauna în planul formei. Multe toponime au formă de plural dar, cum a arătat Eugenio Coseriu, este vorba de „o pluralitate gândită ca unitate" (1962: 167). De pildă *Brazii* are înţelesul onomastic de „localitate",

Scanned with OKEN Scanner

iar nu de „mulţime de brazi". Apelativul presupus de numele de loc este cel corespunzător clasei de obiecte geografice („râu", „oraş", „munte", „câmpie" etc.); el poate coincide cu toponimul, dar nu în mod obligatoriu. Astfel, *Râul* şi *Arieşul* au acelaşi înţeles, de „râu"; în plus, ele sunt şi sinonime, pentru că desemnează acelaşi obiect. În privinţa atributului, care particularizează numele generic (al clasei), el este, după Sørensen, un fascicul de seme reprezentând suma caracteristicilor obiectului; acestea fiind numeroase, Sørensen apreciază că numele proprii au înţelesul cel mai bogat din lexicul unei limbi. Deja Vendryes arătase că, unui localnic, numele de loc îi evocă o imagine (1921: 160); Sørensen crede că această imagine ar putea fi recompusă printr-o „sumă de caracteristici".

După părerea noastră, Sørensen greşeşte. Funcţia numelor de locuri este aceea de a identifica obiectul, nu de a-l descrie. Imaginea sa este consecutivă identificării. De aceea, dintre toate atributele unui obiect, denominatorii aleg unul singur, pe care îl consideră relevant pentru identificarea acestuia. Acest atribut poate fi o calitate intrinsecă (*Pârâul Adânc, Râpa Roşie, Dealul Săpat* etc.) sau o determinare poziţională, prin raportare la obiectele înconjurătoare mai cunoscute (*Pârâul Prislopului,* adică „pârâul care izvorăşte de sub numele Prislop", *Râpa la Comarnic, Izvorul de sub Runc* etc.), în sfârşit, o determinare socială, cum este aceea prin numele proprietarului. Dacă numele de locuri ar include în conţinutul lor ansamblul de caracteristici ale unui loc, atunci ele nu ar putea fi folosite decât de către localnicii care le-au văzut şi le cunosc. Or, pentru un parizian ca şi pentru un şcolar român *Parisul* este numele aceleiaşi localităţi, deşi primul poate să-i evoce imaginea iar al doilea, care a consultat doar o hartă a Franţei, nu. Tot astfel, pentru un geograf *Porcescul* desemnează satul de pe râul Moldova situat între satele Breaza şi Benia; pentru locuitorii din Benia, el este „satul din jos de noi"; pentru cei din Breaza, „satul din sus de noi", iar pentru cei din Porcescul – „satul nostru". Nici una dintre aceste definiţii nu are în vedere o caracteristică a localităţii, în sens strict. De observat că o identificare implicită poate deveni explicită: satul Porcescul şi-a schimbat numele în *Breaza de Sus.*

Prin urmare, conţinutul toponimului este dat de termenul corespunzător clasei de obiecte, articulat, şi un atribut incluzând acele asociaţii care permit identificarea obiectului clasei respective. Aceste asociaţii se admit reciproc dar nu se condiţionează una pe alta, fiecare fiind suficientă în sine. De obicei, una singură transpare în forma numelui, fără a le elimina însă pe celelalte, care se menţin în planul conţinutului, ca *virtualităţi denominative.* Ele explică schimbarea numelor de locuri, prin care *o altă* caracteristică a obiectului este avută în vedere de către denominatori. Aşa cum a arătat Eugenio Coseriu, identificarea însemnă nu stabilirea identităţii unui obiect, ci a ipsităţii sale, adică a ceea ce îl individualizează între obiectele de acelaşi fel (1957: 13-14, cf. idem, 1962: 293-394).

Identitatea numelor comune la nivelul limbii devine ipsitate în vorbire, prin încadrarea lor într-un context propoziţional, cu ajutorul unor actualizatori. Pentru numele proprii, ipsitatea există şi la nivelul limbii. Saussure arăta că, în

Scanned with OKEN Scanner

timp ce „numele propriu este un nume, numele comun este o frază" (cf. Derossi, 1965: 124), dobândindu-şi semnificaţia prin actualizare. Primul „se comportă ca o propoziţie-substantiv definit" (Bengt Pamp, 1982: 234) sau ca „o propoziţie integrată" (Bernard Pottier). Şi logicienii admit „funcţia propoziţională" a numelui propriu. Într-o predicaţie de tipul „X este acest obiect", X reprezintă ipsitatea, iar ceea ce se predică despre el, identitatea.

O cercetare diacronică relevă faptul că multe nume de locuri au apărut prin condensarea unor propoziţii sau perifraze. Astfel, „părăul care cură din Opcină" (Stefanelli 1915: 359, a.1813) se numeşte astăzi *Pârâul Obcinii* (Câmpulung), „Uliţa din sus de casa îi Hagioae" s-a numit apoi *Uliţa Hagioaiei* (Iaşi), „Moviliţa unde au descălecat svânta" (a. 1668) – *Movila Sfintii* (a. 1757), „satul unde a fost popa Oană" (a. 1445) – *Popeni*, „mahalaua ce pogoară de la Sfântul Pantelimon la Podul de Piatră" (a. 1841) – *Mahalaua Sfântului Pantelimon* (a. 1842), „mahalaua devale de casele numite a lui Ţăcău" (a. 1862) – *Mahalaua Ţicău* (a. 1869), „pârâul care cură din dial de la jghiaburile vechi în vale" (Stefanelli 1915: 49, a. 1750) – *Pârâul Trocilor;* „mănăstirea unde este hramul Sfântului Prooroc Ilie (a. 1546) – *Mănăstirea Sfântul Ilie* (a. 1574), ulterior *Mănăstirea Sânteliia* (a. 1613) şi chiar *Sânteliia* (a. 1613); „fântâna unde a fost Călugărul" (a. 1448) – *Fântâna Călugărului* (a. 1468). Toponimul poate fi definit ca un substitut propoziţional, rezultat prin reducerea progresivă a unei propoziţii care constituie o definiţie, de exemplu: „locul care este sub Arşiţă" → *Sub Arşiţă;* „valea care curge repede" → *Repedea;* „măgura care are vârful tâmp" → *Tâmpa* etc. Se ajunge astfel la sintagme prepoziţionale suspendate, la determinante verbale sau nominale suspendate. Chiar dacă fazele preconstitutive ale semnelor toponimice nu sunt mereu atestate, ele trebuie presupuse întrucât reprezintă conţinutul subiacent al acestora. Jerzy Kuryłowicz a inclus această evoluţie între „procesele zise «analogice»", definind-o în următorii termeni: „O structură constând dintr-un membru constitutiv şi un membru subordonat formează fundamentul membrului constitutiv izolat, dar izofuncţional" (1960: 75).

Cercetarea documentelor permite detaşarea unor *tipuri de determinare* prin nume a obiectului sociogeografic, implicând grade de abstractizare diferite: 1° *localizări* prin propoziţii, îndeplinind funcţia unor cvasi-definiţii, care reflectă o *fază pretoponimică*, aceea în care aproximarea sintactică precede identificarea lexicală, de exemplu „mănăstirea care este la Moldoviţa" (a. 1409); 2° *perifraze* toponimice, care elimină verbul, dar menţin prepoziţiile, astfel încât verbul, din explicit devine implicit, subiacent, de exemplu *Mănăstirea de la Moldoviţa* (a. 1434); 3° *sintagme analitice,* formate din termeni nominali (substantive), în raport de determinare exprimat prin articol hotărât proclitic, de exemplu *Drumul lui Stan Preoţescul* (a. 1400, fals din secolul al XVI-lea) sau *Poiana lui Chiprian* (a. 1420); 4° *sintagme sintetice cu determinantul în genitiv*, de exemplu *Mănăstirea Moldoviţei* (a. 1534); 5° *sintagme cu determinantul în nominativ,* de exemplu *Mănăstirea Moldoviţa* (a. 1570). În limba veche, articularea determinantului era un echivalent al genitivului, de exemplu *Măgura Boul* (a. 1534) = Măgura Boului, *Muntele Ionul* (a. 1854) = Muntele lui Ion, pe

Scanned with OKEN Scanner

când în limba modernă se tinde spre eliminarea morfemelor determinării: *Muntele Rarău*, *Pârâul Ioneşti*, *Vatra Moldoviţa* etc.; 6° *nume simplu*, rezultat din reducerea sintagmei la determinant, de exemplu *Moldoviţa*, la 1454: „călugării noştri de la Moldoviţa".

Operând o secţiune sincronică în documente, observăm că tipurile de denominaţie toponimică semnalate de noi coexistă. Acelaşi lucru reiese şi din anchetele pe teren din vremea noastră. Astfel, o anchetă la Nereju (Vrancea) relevă alternanţa sintagmelor cu nume simple: *Pârâul lui Spulber/Spulberul; Pârâul Bodioaiei/Bodioaia; Dealul Ţipăului/Ţipăul; Poiana lui Boroş/Boroşasca; Poiana Bercăreştilor/Bercăreasca.* Apoi, alternanţa perifrazelor cu sintagmele şi cu numele simplu: *Pârâul cu Tise/Tisele; Pârâul de la Şâpelnişte/Pârâul Şâpelniştii/ Şâpelnişteа.*

Se pune întrebarea dacă aceste tipuri denominative reprezintă realmente nişte faze de evoluţie sau dacă nu cumva sunt simple modalităţi ale sistemului toponimic românesc, selectate într-un moment sau altul, indiferent de gradul de abstracţie presupus prin analiză logică. (Înţelegem prin s i s t e m t o p o n i m ic ansamblul procedeelor utilizabile într-o limbă dată pentru actualizarea funcţiei denominative.) Or, constatarea noastră, făcută prin cercetarea exhaustivă a documentelor moldoveneşti de până la mijlocul secolului al XVII, este aceea că, dacă o formă de expresie toponimică mai puţin abstractă se poate menţine şi după apariţia alteia, reflectând un nivel superior de abstracţie, foarte rar se întâmplă ca o formă mai abstractă să apară înaintea alteia mai puţin abstracte (de exemplu toponimele înaintea „localizărilor", sintagmele înaintea perifrazelor, sintagmele de tip apozitiv înaintea celor genitivale). Involuţiile sunt aparente, explicabile fie prin lacune ale informaţiei documentare, fie prin caracterul cvasi-contemporan al atestărilor, care face ca departajarea cronologică să fie irelevantă. Singura excepţie reală este aceea a numelor simple, care pot apărea şi înaintea sintagmelor, dar *numai* când contextul suplineşte absenţa apelativului cu funcţie de determinat („călugării de la Moldoviţa") sau în finalul documentelor emise de ierarhii mănăstirilor ([dat] la Moldoviţa").

Departajarea în timp a tipurilor de determinare toponimică are o valoare deosebită pentru studiile de toponimie sincronică, lipsite prin forţa lucrurilor de o informaţie istorică: atunci când un toponim minor este înregistrat de anchetatori în mai multe variante formale, de exemplu *Pârâul la Bobeică, Pârâul Bobeicii* şi *Bobeica*, acele variante sunt mai vechi, care corespund unui tip de determinare mai puţin abstract. Iar dacă ancheta relevă doar forme perifrastice, aceasta înseamnă că toponimul respectiv este o creaţie relativ recentă. Uzând de acestă premisă, materialul descriptiv poate fi pus în scheme de dicţionar istoric.

Multe toponime nu includ însă elementul atributiv, limitându-se la termenul care desemnează clasa. Termenul generic sau *entopic* (cum îi spunea geograful Porucic) este expresia lingvistică a clasei de obiecte geografice. Când, într-un spaţiu geografic determinat, pe care-l vom numi *spaţiu denominativ*, categoria geografică este reprezentată printr-un singur obiect, se creează premisa folosirii apelativului în funcţie toponimică absolută: *Valea, Dealul, Lunca, Balta*

Scanned with OKEN Scanner

etc. Articolul marchează faptul că este vorba de o clasă lexicală cu un singur termen. Când categoria geografică este reprezentată prin mai multe obiecte, devine necesară identificarea printr-un determinant. Se întâmplă adesea ca, prin restrângerea spaţiului denominativ iniţial, numărul obiectelor subsumate categoriei geografice să se reducă la unul singur. Prin aceasta, determinantul devine superfluu şi este eliminat de către vorbitori. Astfel, în spaţiul geografic al vechiului ocol al Câmpulungului Moldovenesc, în care exista un singur sat, Vatra Câmpulungului, cu numeroase cătune, au apărut oronimele *Măgura Cailor, Măgura Boului, Măgura Vacilor* şi *Măgura Sărată*, atestate în documente. Astăzi însă, când teritoriul a intrat în hotarele a patru localităţi (Câmpulungul, Deia, Vama şi Gemenea), locuitorii acestora cunosc doar oronimele *Măgura*.

Termenul generic este subiacent tuturor numelor de locuri. Acest fapt poate fi demonstrat prin următoarele situaţii: **a)** ocazional sau chiar uzual, toponimul este înlocuit prin apelativ, ca sinonim al său. Astfel, locuitorii din zona periurbană a Iaşului spun, frecvent, „mă duc la *târg*", iar nu „la *Iaşi*", cei de pe malurile Moldovei spun „am trecut *apa*", iar nu *Moldova*, cei din nordul Câmpulungului Moldovenesc „mă duc cu oile la *munte*", iar nu „la *Tomnatic*" (pentru că ei consideră „dealuri" munţii din jurul acestuia) şi „stau în Capul Satului", iar nu în „Capul Câmpulungului" etc.; **b)** acordul după înţeles impune adesea ca genul şi numărul toponimului să fie modificate, punându-le în concordanţă cu cele ale apelativului. Astfel, o *faţă* de deal se numeşte *Măstacăna*, iar nu *Mesteacănul*, o *culme* de deal *Paltina*, iar nu *Paltinul*, un *munte Cocinul*, iar nu *Cocina*, un *deal Brazul* iar nu *Brazii*, un alt *deal Dealul Preluciul*, iar nu *Prelucile* (cum se cheamă poienile de pe el), *satele Bivolul Lăţescului* şi *Bivolul lui Lipan* au fost numite, împreună, *Bivolele*, iar nu *Bivolii* ş.a.m.d. Convins de faptul că toponimele reflectă fidel lexicul dialectal, Iorgu Iordan era de părere că *Bivolele* din Dorohoi are ca punct de plecare un s. f. *bivolă*, care l-ar dubla pe obişnuitul *bivoliţă* (1923: 201). În perioada medievală, lexemele *sat* şi *târg* erau bivalente, incluzând atât semnificaţia „aşezare" cât şi pe cea de „locuitori" (Moldovanu 1975: 157-158. De aceea, marea majoritate a oiconimelor personale aveau aspect de plural. Cu timpul, conţinutul celor două apelative s-a restrâns la prima semnificaţie, pentru cea de a doua formându-se derivate (*Iaşii – ieşenii*). Această evoluţie semantică a cuvintelor *sat* şi *oraş* a determinat trecerea la singular în limba populară a marii majorităţi a numelor de localităţi (*Iaşul* de la *Iaşii, Bucureştiul* de la *Bucureştii* etc.).

1.3. [*Câmpurile toponimice*] – Este incontestabil că numele de locuri au un conţinut; se pune întrebarea dacă ele se pot structura pe baza acestuia. Toponimul este legat direct de obiect sau, cum spunea A.Dauzat, „est attaché au sol" (1937: 6). De aceea, existenţa unor opoziţii în planul conţinutului pare o imposibilitate teoretică. *Extensiile* şi *restricţiile desemnatului* (de exemplu aplicarea numelui unui curs de apă de la o parte a sa la întreg – cazul lui *Danubius* care a sfârşit prin a denumi şi porţiunea inferioară a fluviului, numită înainte *Istros* – sau restrângerea unui nume la cursul superior – cazul câtorva hidronime tracice din Balcani) nu pot fi considerate procese structurale propriu-

Scanned with OKEN Scanner

zise. Între *Istros* şi *Danubius* nu exista o opoziţie în planul conţinutului, ci o complementaritate, iar eliminarea unei denumiri a fost cerută de înţelegerea obiectului ca un întreg. Menţinerea unei denumiri mai vechi pentru cursul superior al unui râu, care s-a observat şi în toponimia altor ţări, se explică printr-o evoluţie de sens contrar, de la unitate la complementaritate. Retrăgându-se din faţa năvălitorilor, populaţia indigenă a menţinut denumirea în zona superioară a unui râu. Alogenii au creat o denumire nouă pentru acelaşi râu, care prin forţa lucrurilor se folosea doar în zona inferioară. Asimilarea indigenilor a dus la tranşarea sinonimiei, prin restrângerea conţinuturilor la zonele în care se foloseau numele în momentul contactului interetnic. În exemplele citate nu este vorba de o schimbare a realiilor, ci de una la nivelul reprezentării asupra obiectului, aşadar a conţinutului semnului toponimic. Nici chiar în cazurile variaţiilor istorice ale teritoriilor unor state sau localităţi nu e vorba de o schimbare de *realia*, cum crede Nikonov (1961: 118), ci tot de reprezentare a acestora. Astfel, horonimul *Rusia*, desemnând iniţial „ţara ruşilor", a inclus cu timpul elemente de identificare suplimentare: „ţara ruşilor şi a beloruşilor", „ţara ruşilor, beloruşilor şi ucrainenilor", „ţara ruşilor, beloruşilor, ucrainenilor şi moldovenilor" etc.

Lăsând la o parte extensia şi restricţia, vom constata, în urma examinării atente a unei mase toponimice, existenţa unor structuri sui-generis care, deşi sesizate în mod empiric şi de alţi cercetători, n-au fost încă înţelese şi descrise ca atare. Astfel, de la un oronim *Banciul* (sau *Dealul Banciului*) şi-au luat numele o serie de obiecte geografice din imediata apropiere a dealului respectiv. Acest complex denominativ poate fi reprezentat printr-o stemă (termen pe care-l preluăm de la Lucien Tesnière):

Banciul
- *1. Poiana Banciului*
- *2. Pârâul sub Banciu*
- *3. Jgheabul Banciului*
- *4. Curmătura Banciului*
- *5. Cărarea în Banciu*

De la un alt oronim, *Bobeica*, s-au format:

Bobeica
- 1. *Râpa la Bobeică*
- 2. *Poiana Bobeica* sau *Poiana la Bobeică*
- 3. *Preluca Bobeicii* — a) *Pârâul la Preluca Bobeicii*
- 4. *Pădurea Bobeicii*
- 5. *Pârâul Bobeicii*
  - a) *Drumul Pârâul Bobeici*
  - b) *Podul la Pârâul Bobeicii*
- 6. *Fântâniţa la Bobeică*
- 7. *Izvorul la Bobeică*
- 8. *Plaiul la Bobeică*
- 9. *Stâna la Bobeică*

inv. 183934

Scanned with OKEN Scanner

După cum se poate observa, toate toponimele dezvoltate de la cele două nuclee au o configuraţie identică, ele fiind sintagme (analitice sau sintetice) cu un determinant unic, şi anume toponimul primar, şi cu determinate multiple, reprezentând termeni care desemnează clasa de obiecte geografice. (*Râpa, Poiana, Preluca, Pădurea, Pârâul, Fântâniţa, Izvorul, Plaiul, Stânca, Drumul, Podul*). Aceşti termeni nu reprezintă „simple apelative", cum le considera Ch. Rostaing (1985: 19), ci fac parte integrantă din semnele toponimice, reprezentând elementele distinctive sau clasificatorii acestora. Faţă de nucleul toponimic, toponimele celelalte reprezintă subordonări de *ranguri* diferite, unele servind la rândul lor ca punct de plecare al altora. Vom numi toponimele secundare *derivate toponimice*, adaptând la acest domeniu formula „derivate sintactice" folosită de Jerzy Kuryłowicz (1960: 44).

Dacă opoziţia presupune identitate şi diferenţă în planul conţinutului, atunci putem considera toate aceste nume ca o *structură*, în care elementul comun îl formează indicele de identificare (determinantul), iar elementul diferit este termenul generic (determinatul). Ca şi în cazul structurilor fonologice sau lexicale, înlocuirea unei trăsături distinctive prin alta duce la toponime diferite. În speţă, prin comutarea unui termen generic prin altul, desemnatul se schimbă. Structurile toponimice se bazează pe acelaşi tip de raporturi, şi anume de dependenţă unilaterală (determinare) între o constantă (baza) şi mai multe variabile (derivatele), pe de o parte, şi de dependenţă facultativă (constelaţie) între derivate. Adaptând termenii folosiţi de Jerzy Kuryłowicz (1960: 72), vom numi opoziţiile toponimice de acest fel *opoziţii polare,* ele fiind similare celor existente între baze şi derivatele lexicale, iar procesul de structurare – *polarizare*. Aşadar, *polarizarea este procesul de creare a unor derivate toponimice de la un toponim-nucleu, corespunzând obiectului cel mai important dintr-o mapă geografică continuă (unitară)*. Deoarece perechile toponimice desemnează obiecte din clase geografice diferite, vom admite că, prin polarizare, se creează câmpuri pur toponimice, fără o legătură directă cu câmpurile lexicale. Caracterul primar sau secundar al unui toponim îl dă *valoarea numelor*, care corespunde unei estimări a gradului de importanţă sociogeografică făcută de către denominatori (vorbitorii localnici). Rezultatul procesului de structurare este un ansamblu denominativ pe care îl vom numi *câmp toponimic,* în care opoziţiile dintre componente sunt de alt tip decât cele lexicale. Aceste opoziţii nu sunt impuse de configuraţia realiilor, pentru că obiectele aparţin unor clase geografice diferite („munte", „pârâu", „poiană", „plai", „aşezare omenească" etc.), ci de o diferenţiere a valorii numelor în condiţiile contiguităţii obiectelor geografice corespunzătoare. Polarizatorul poate fi atât un obiect geografic propriu-zis cât şi un simplu reper, de pildă un *pătul*, de la care s-a creat baza *La Pătul* şi derivatele *Piciorul la Pătul, Pârâul la Pătul, Dealul Pătulului.*

Un tip particular de polarizare toponimică este acela prin care câmpurile se constituie nu pe baza relaţiei de contiguitate între obiecte geografice din clase diferite, ci în virtutea unei calităţi comune a denotatelor, sesizată de către denominatori. De exemplu, lângă Câmpulungul Moldovenesc există *Dealul Vergilor* şi *Pârâul Vergilor*, numite astfel pentru că, atât pe deal, cât şi pe pârâul

Scanned with OKEN Scanner

din vecinătate, cresc tufe de alun. Un afluent al Trotuşului este numit *Slănic* de către români (< v. bg. *slanikŭ*), dar *Szaláncz* de către secui (< v. bg. **slanĭcĭ*). Utilizarea unui dublu sufix de către vechii bulgari i-a nedumerit pe slavişti (Kniezsa 1948: 10; Petrovici 1970: 192), care n-au putut să-i ofere o explicaţie. După părerea noastră, baza lexicală reflectă o caracteristică comună, v. bg. *slanŭ* 'sărat', iar sufixele particularizează obiecte geografice contigue: *slanikŭ* 'salină' şi **Slanĭcĭ* 'pârâul sărat'. Opoziţia sufixală primară s-a neutralizat în uzul vorbitorilor neslavi care au preluat toponimele, astfel încât românii au generalizat o denumire, iar secuii pe cealaltă.

Un alt tip de polarizare este *polarizarea sociogeografică*, pentru care punctul de origine îl constituie domeniul (proprietatea) unei anumite persoane. Cuvântul care desemnează domeniul lipseşte din ansamblul câmpului, dezvoltarea toponimică făcându-se direct de la numele proprietarului, de pildă *Coasta la Miroţoieni*, *Groapa Miroţoienilor* sau *Groapa la Miroţoiu*, *Curmătura Miroţoienilor* sau *Curmătura Miroţoiului*, *Pârâul la Miroţoieni* sau *Pârâul Miroţoienilor*, toate desemnând obiecte geografice aflate pe proprietatea familiei *Miroţoi* (la pl. *Miroţoienii)* din Câmpulung. La baza structurii nu se mai află ideea de proximitate geografică, ci aceea de apartenenţă (în sens larg), iar polarizatorul nu mai este un nume de loc, ci unul de persoană. Prin urmare, indicele de identificare nu mai este de natură geografică („lângă X"), ci socială („al lui X"). Întrucât nucleul aparţine altui sistem (antroponimic), câmpul este aparent neomogen. De fapt raportul cu antroponimul nu este direct ci presupune o elipsă: *Groapa la* [locul lui] *Miroţoiu* → *Groapa la Miroţoiu.* Asemenea situaţii se întâlnesc însă şi în câmpurile lexicale: „Unele dezvoltări şi derivări, arată Eugenio Coseriu, am putea spune că «sar» o treaptă, adică un cuvânt existent presupune un altul inexistent în limbă" (1979: 234).

Înregistrarea greşită a nomenclaturii geografice în repertoriile oficiale şi ignorarea informaţiilor diacronice i-au derutat pe unii lingvişti, care au văzut în procesul de polarizare un simplu „transfer de nume" de la un obiect la altul (Bolocan 1977), de natură metonimică (Otin 1980). De un transfer putem vorbi doar în cazurile de transplant toponimic, prin care o populaţie emigrată aduce cu ea numele localităţii de origine sau prin care oficialităţile creează toponime comemorative (*Roma*, *Plevna* etc.). În rest avem a face cu opoziţii, în care termenul entopic face parte integrantă din nume, fiind prezent atât în denominaţia populară (*Cristeşti – Pârâul Cristeştilor*), cât şi în documente, unde ar fi trebuit scris cu majuscule în permanenţă (*Suceava – Târgul Sucevei*), iar nu doar uneori (*Neamţul – Târgul Neamţ*). Nu o dată documentele indică limpede fazele unui proces al cărui rezultat pare astăzi un simplu transfer.

Al doilea tip de câmp toponimic este acela format prin *diferenţiere toponimică.* Înţelegem prin aceasta procesul prin care se desemnează, cu ajutorul unor delimitatori lexicali, părţile unui obiect geografic denumit. Aici opoziţiile toponimice se constituite pe baza celor lexicale, pentru că diferenţierea opune denotantele corespunzătoare din acelaşi câmp lexematic irearhizat. De exemplu, „curs superior" – „curs inferior" (*Fundul Sadovei – Gura Sadovei*), „curs de apă" – „afluent" (*Bistriţa – Bistricioara*, *Suceava – Sucevita*, opoziţii privative,

Scanned with OKEN Scanner

Bâsca Mare – Bâsca Mică – Bâsculița, opoziție graduală), „dos" – „față" (de deal) (*Curul Buzăului – Buzăul, Deia – Fața Deii*, ambele opoziții privative), „deal" – „coastă" – „poale" (de deal) (opoziție echipolentă: *Dealul Dragoșei – Coasta Dragoșei* sau privativă: *Măgura – Sub Măgură*), „poiană" – „poieniță" (*Pleșa Mare – Pleșa de Mijloc – Pleșuica*, opoziție graduală) etc. Elementul de identificare este raportul „parte a unui întreg". Când un ansamblu geografic sau sociogeografic se împarte în două sau în mai multe părți, diferențierea lor se face adesea prin determinante antonimice sau prin sufixe diminutivale (*Mânecii Ungureni – Mânecii Pământeni, Arșița – Arșicioara, Prislopul – Prislopașul, Pasărea – Păsăruica, Scroafa Seacă – Scroafa cu Apă, Oșeștii Boierești – Oșeștii Răzeși, Plopenii Mari – Plopenii Mici, Năneștii de Jos – Năneștii de Sus, Orășenii-Deal – Orășenii-Vale, Satul Mare – Satul Mare Nou, Nămoloasa-Sat – Nămoloasa-Târg* etc.). După ce o unitate s-a împărțit, refacerea ei se face sub semnul pluralului: de la *Pietrișul de Jos* și *de Sus* la *Pietrișurile,* de la *Treaca Mare* și *Treaca Mică* la *Trecile,* de la *Prislopul Mare* și *Prislopul Mic* la *Prisloapele.* Acest plural nu este marca insolită a unui apelativ, cum a fost considerat uneori, ci este o marcă a *clasei toponimice,* care desemnează o unitate prin suma părților componente. Clasa toponimică este o *unitas multiplex.*

Și în cazul diferențierii se poate distinge *o diferențiere sociogeografică,* prin proprietari, în care opozițiile nu au un caracter antonimic: *Ionășenii lui Bogza – Ionășenii lui Țântilă – Ionășenii Răzeși.* Acest tip de diferențiere generează și el clase toponimice: *Țolicii* din *Țolicea Vărateculuí* și *Țolicea Neamțului, Vladomirele* din *Vladomira lui Ciornei* și *Vladomira lui Savin* etc.

Cele două tipuri de câmpuri toponimice semnalate de noi, *câmpul polarizant* și *câmpul diferențiator,* se combină de multe ori în *câmpuri mixte.* Un exemplu de câmp mixt este acela constituit în jurul nucleului oronimic *Măgura Boul,* desemnând un munte de pe Obcina Feredeului, la nord de Câmpulungul Moldovenesc:

Scanned with OKEN Scanner

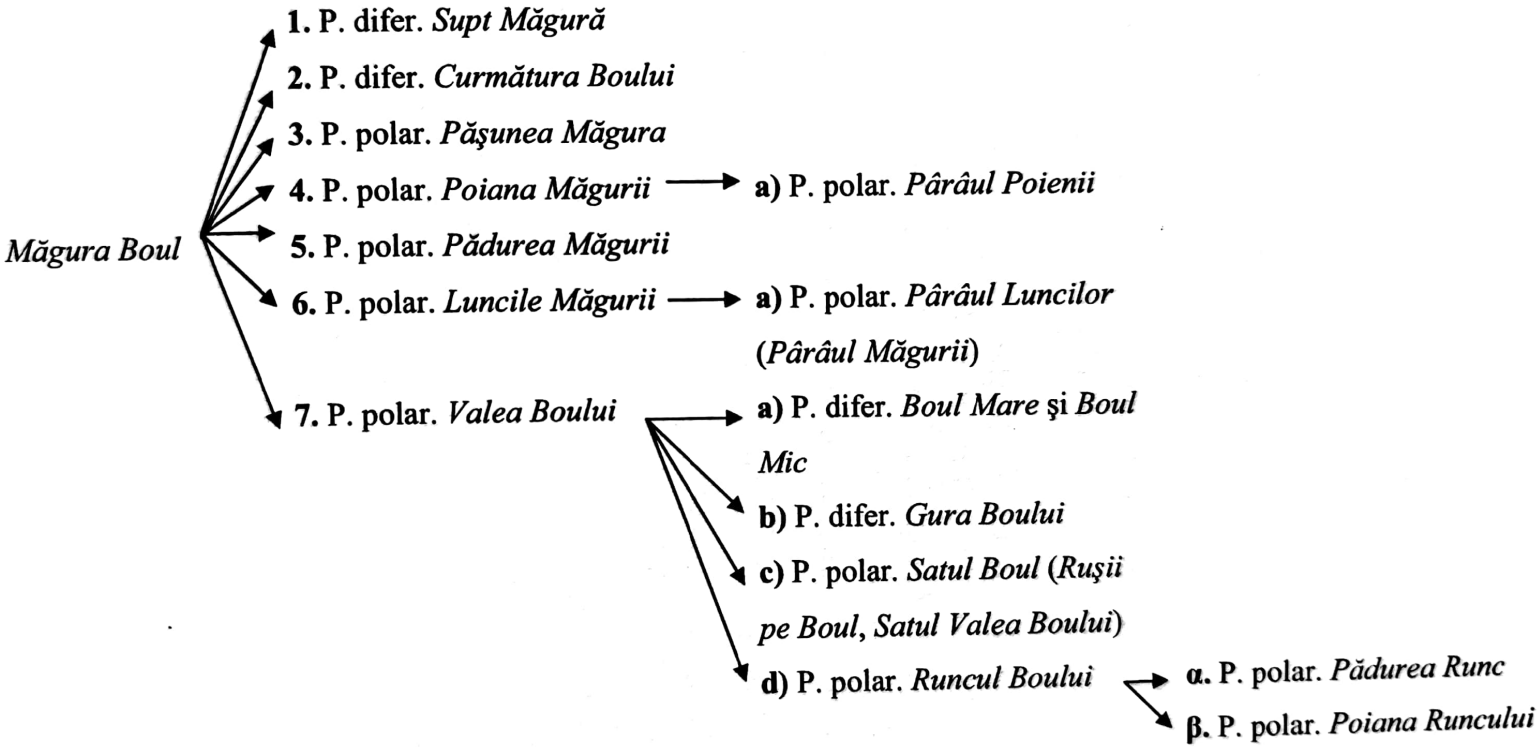

Scanned with OKEN Scanner

O cercetare amănunţită dovedeşte că structurarea toponimiei este mai amplă decât cea a lexicului comun, în sensul că rareori se pot afla toponime care să nu se încadreze într-o structură cu minimum doi termeni. Descrierea câmpurilor constituie, după noi, obiectivul principal al lexicografiei toponimice, deoarece prin subordonările pe care acestea le implică, se pretează în mod special la un tratament lexicografic ierarhizat. Pentru edificare, vom prezenta în continuare schema unui articol de dicţionar.

ANEXĂ

Schema lexicografică a toponimului BICAZ după *Tezaurul toponimic al României. Moldova*

BICAZUL top. descr. **I.** +Oron. [At. la 1781 în forma *Bicas M*[ons]: TTRM, I_4, 24/2.] Mt. situat la N de mt. Hăşmaşul Mic, între r. Bicaz (N), p. Bicăjel (V) şi p. Dămuc (E).

1. P. difer. Oron. (În sint. ~ *Mare* şi ~ *Mic*) Părţile mt. Bicaz: ib. (a. 1788). ♦ Calc magh.: *K*[*is*] *Bekas*, *N*[agy] *Bekas* ib. (a. 1788).

2. P. polar. Hidron. (Şi în sint. *Pârâul Bicaz*) Mare afl. dr. al r. Bistriţa (la or. Bicaz): ib. 25/1 (a. 1788).

a. P. difer. Hidron. (În deriv. *Bicăjelul*; nou) Primul mare afl. dr. al Bicazului **(2)**.

α. P. polar. +Oicon. [At. la 1954: TTRM, I_1, 80/1.] Fost s., astăzi parte a s. Bicazul-Chei, situat aproape de confl. Bicăjelului cu Bicazul **(2)**.

b. P. polar. Oicon. [At. ca s. la 1772: ib. 79/1.] Or., j. Neamţ, situat la confl. Bicazului **(2)** cu r. Bistriţa; (vechi) Bicăjenii.

c. P. difer. +Oicon. (În sint. *Gura Bicazului*) [At. la 1820: ib. 503/2.] Fost s., pe terit. or. Bicaz.

d. P. difer. +Oicon. (În sint. *Fundul Bicazului*; ofic. *Fundul Bicaz*) [At. la 1830: ib. 439/2.] Fost s. pe cursul mijlociu al Bicazului **(2)**, pe terit. s. Neagra, com. Taşca, j. Neamţ; (vechi) Bicazul, Dubasul.

e. P. difer. Hodon. (În sint. *Cheile Bicazului*) Defileul de pe cursul superior al Bicazului **(2)**: MDG, II, 355/1 (a. 1899).

α. P. polar. +Oicon. [At. la 1873 în forma *Cheiul*: TTRM, I_1, 218/1.] Fost s., la V de or. Bicaz, lângă locul numit Piatra Corbului.

β. P. polar. Oicon. (În comp. *Bicazul-Chei*) [At. la 1939: ib. 80/1.] S., com. Bicazul-Chei, j. Neamţ, situat aproape de intrarea în defileul Bicazului **(2.e)**; (vechi) Bicazul. ♦ Calc. magh.: *Bekasszoros* ib. 79/2 (a. 1931).

f. P. polar. Oicon. (Vechi) Fundul Bicazului: ib. I_4, 25/1 (a. 1772).

g. P. polar. Oicon. (Vechi) Bicazul-Chei: ib. I_1, 79/2 (a. 1932).

h. P. polar. Oicon. S., com. Bicazul Ardelean, j. Neamţ, situat în partea din Transilv. a Bicazului **(2)**. **a.** (*Bicazul*; vechi) ib. 79/2 (a. 1790). ♦ Coresp.: germ. *Krotendorf*, rom. *Broasca* ib. (a. 1790). **b.** (În sint. *Bicazul Unguresc*; vechi) ib. (a. 1849). **c.** (În sint. *Bicazul Ardelean*) ib. (a. 1950).

Scanned with OKEN Scanner

i. P. polar. +Oicon. (În sint. *Centrul Bicazului*; ofic. *Bicaz-Centru*) [At. la 1954: ib. 79/2.] Fost s., pe terit. s. Bicazul Ardelean.

j. P. polar. Hodon. (În sint. *Trecătoarea Bicazului*) Trecătoarea spre Transilv., situată la izv. Bicazului **(2)**: MDG, I, 400/1 (a. 1898).

– Pron. ardel.: **(2.h)** *Bgyikaz* TTRM, I_1, 79/2 (a. 1839).

– Etim.: **(I)** apel. **bicaz** (var. a lui *bicas* „piatră albă, strălucitoare") în funcție oron., motivat prob. de prezența Pietrei Luciului în partea de N a mt. Coresp. germ. și rom. de la **2.h. a** sunt etim. pop., prin asocierea oicon. *Bicaz* cu magh. *beka* „broască".

Scanned with OKEN Scanner

Stema câmpului toponimic BICAZ

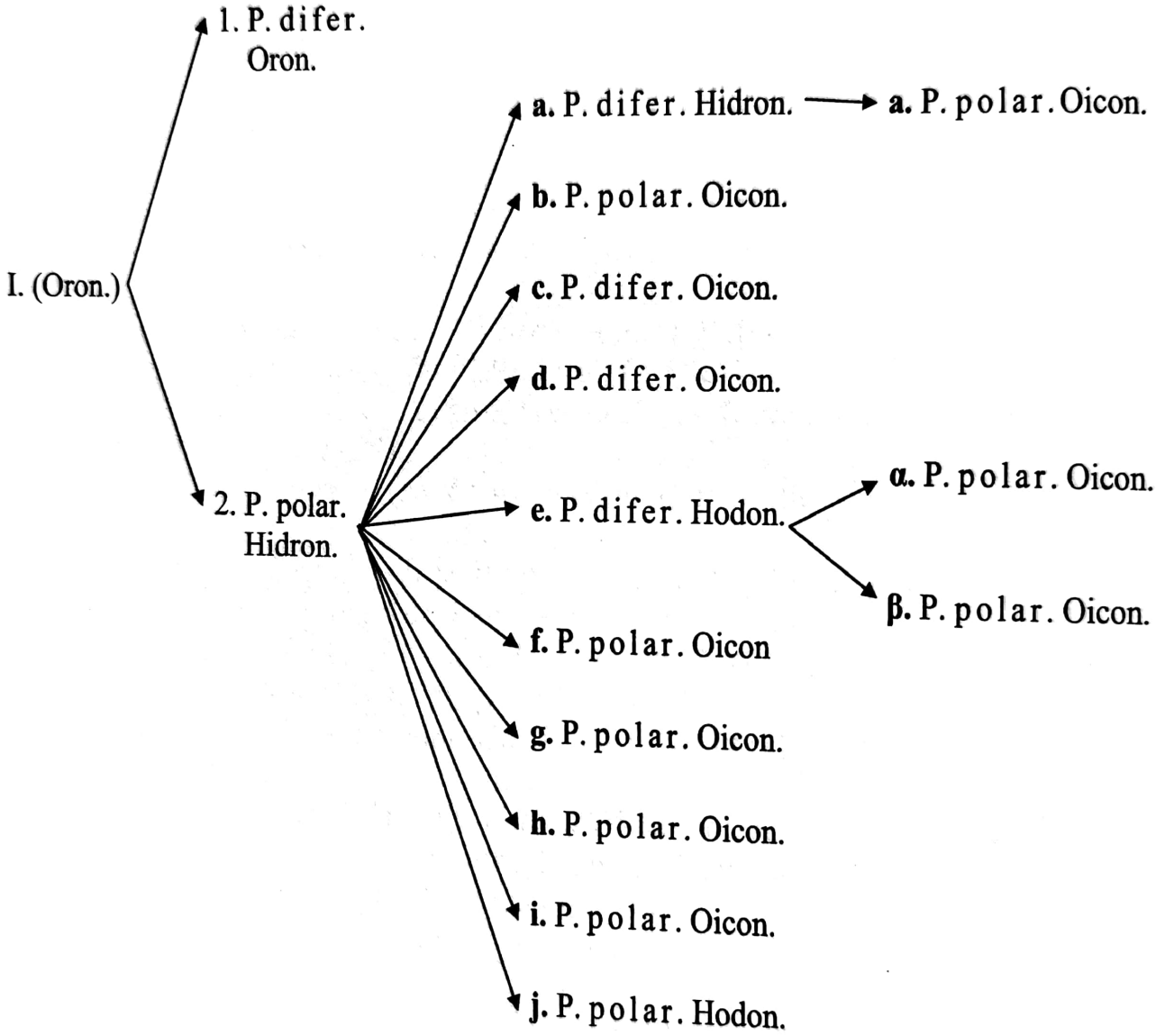

Scanned with OKEN Scanner

2. Generalităţi privind diacronia câmpurilor toponimice

Înţelegem prin câmp toponimic o structură *sui-generis*, prin care asociaţiile de obiecte geografice (*designata*) dintr-o microzonă, realizate de vorbitori, se reflectă, la nivelul expresiei, prin opoziţii (echipolente, privative sau graduale), fie analitice, fie sintetice.

În opinia noastră, toponimia diacronică trebuie să-şi propună ca obiectiv în primul rând studierea formării şi evoluţiei câmpurilor toponimice, uzând, când este cazul, de metoda reconstituirii componentelor dispărute. Reconstituirea presupune cu necesitate cunoaşterea proceselor structurante care angajează numele de locuri, deoarece numai astfel poate fi sesizată dispariţia unui termen al opoziţiilor toponimice primare.

Astfel, în câmpurile de tip polarizant, este obişnuită situaţia în care, de la un nucleu oronimic, se formează hidronime desemnând ape care curg în direcţii opuse. De exemplu, de sub muntele *Deia* de lângă Câmpulung izvorăsc *Pârâul Deia* (afluent al Moldovei) şi *Pârâul Deia* (afluent al Moldoviţei). De sub *Dealul Colbului* (la vest de Rarău) izvorăsc două pâraie *Colbu*, unul afluent al Bistriţei, altul în bazinul Moldovei, afluent al *Izvorului Giumalăului*. Acesta din urmă, cu obârşia sub muntele *Giumalău*, are şi el o pereche în bazinul Bistriţei, *Pârâul Giumalău*. De sub muntele *Tătarca* din Obcina Mestecănişului izvorăsc *Valea Tătărcii* (afluent al Cârlibabei) şi *Pârâul Tătarca* (afluent al Moldovei). În Vrancea, de sub dealul *Hârboca* (< ucr. *horbaka* 'cocoaşă mare; deal') (Moldovanu 1984: 379 şi nota 47) izvorăsc trei pâraie *Hârboca*, două dintre ele curgând spre est (*Hârboca Mare* şi *Mică*), iar unul spre vest. Exemplele de acest gen sunt nenumărate.

Plecând de la această premisă, putem avansa ipoteza că un nucleu oronimic dispărut poate fi reconstruit pe baza hidronimelor desemnând cursuri de apă dispuse simetric. Astfel, două hidronime *Zăbala*, care denumesc un afluent al Putnei în Vrancea şi al Râului Negru în Transilvania, pentru care s-au propus etimologii neverosimile, pot fi explicate (Moldovanu 1984: 378 şi nota 45) de la un oronim v. bg. neatestat, **Zaběla* (*gora*) 'muntele graniţei', cf. v. bg. şi v. scr. *zabělĭ* 'pădure îngrădită', bg. *zábel* 'branişte'. Sensul iniţial al apelativului v. bg. va fi fost acela de 'limită', pentru că el derivă din verbul *zabélja* 'a deveni alb, a face alb', iar limitele de pădure se marcau prin desfacerea coajei copacilor. Oronimul desemna o întinsă cumpănă montană (zona vârfurilor Lăcăuţi – Arişoaia – Buniul) şi a fost substituit ulterior prin numele vârfurilor – fenomen frecvent în toponimia românească. După arheologul Maria Comşa, în Vrancea a existat, în secolele IX-X, un cnezat care asigura paza drumului sării (de la Slănicul Moldovei la Dunăre şi de aici în Balcani) (1987: 42) şi care se raportează la aşa-zisa „civilizaţie balcano-dunăreană" a primului imperiu bulgar. Aceeaşi origine o are, de altfel, şi hidronimul *Slănic*. Nu ştim până când va fi existat acest cnezat şi este greu de

Scanned with OKEN Scanner

spus cu ce „țară" din Transilvania se învecina el, dar este cert că etimologia noastră are implicații istorice de mare importanță, reorientând cercetarea într-o direcție nouă.

Hidronimul *Uzul* desemnează un afluent al Trotușului și un afluent al Oltului, ambii izvorând din aceeași culme muntoasă. Până în prezent, ele au fost puse în relație cu numele bizantin al seminției turanice a *uzilor*, care însă a avut o prezență episodică în spațiul est-carpatic, de la 1060 la 1065 e.n.. Vlad Cojocaru a presupus însă că punctul de plecare al hidronimelor a fost fie numele muntelui, fie acela al trecătorii, ambele dispărute (2005: 59-60). Noi credem că etimonul nucleului este v. turcic *uz* 'trecătoare montană' (DTS 1969: 620), care sprijină supoziția lui Cojocaru. Denumirea a fost dată, probabil, de primul val de turanici, care, după Constantin C. Giurescu, au trecut din Moldova în sudul Transilvaniei înainte de anul 1000 (1942: 306) și care vor fi menționați la 1224, conviețuind cu românii într-o „silva Blacorum et Bissenorum".

După Emil Petrovici, *Ciumârna* este la origine un hidronim din v. sl. **čemerĭna* 'cu spânz' (1944: 80). În Bucovina trebuie presupusă o bază lexicală v. ucr. *čemer* (< ucr. *čemir* 'spânz'). Există, în Obcina Mare, două pâraie *Ciumârna*, unul afluent al Moldoviței, altul afluent al Dragoșei, care izvorăsc de sub muntele numit astăzi *Fusa*. În această situație, este de crezut că nu pâraiele, ci muntele dintre ele a fost cel numit inițial *Ciumârna* (acordat cu *gorâ*) și că noua sa denumire a fost dată de coloniștii de la Freudental: germ. *Fuss* 'picior de munte', adaptat morfologic de către români.

În multe cazuri, oronimul vechi a fost substituit printr-un fitonim. Procesul se explică prin valoarea sociogeografică mai mare a fitonimelor, care, în Obcinele Bucovinei, au devenit și oronime. Astfel, în hotarnica Mănăstirii Putna de la 1490 este atestat muntele „unde este casa lui Bene" (*dom Benev*). El trebuia să se afle între *Pârâul Benea* (afluent al Moldovei) și *Pârâul Benschi* (afluent al Brodinei), ale căror nume sunt polarizări evidente de la un neatestat **Munte al lui Bene*. Poiana de pe acest munte a fost numită mai târziu, de către huțuli, *Cruhla* 'Rotunda', iar astăzi întregul deal se cheamă *Dealul Cruhla*.

Între *Pârâul Miclăușa* (afluent al Moldovei) și *Pârâul Miclăușei* (afluent al Deiței, din bazinul râului Moldovița) se află *Dealul* și *Poiana Stirigoii*. Putem presupune că acest deal s-a numit înainte **Dealul lui Miclăuș*, iar *Poiana Stirigoii*, care se găsea pe el, și-a extins cu timpul numele asupra întregului munte.

Pârâul Dragoșa (afluent al Moldoviței) și *Dragoșinul* sau *Dragoșina* (afluent al Suceviței) izvorăsc de sub muntele *Poiana Mărului*. Piciorul de munte de la N-V de Poiana Mărului, care astăzi se numește *Piciorul Mărului*, se chema *Piciorul Dragoșinului* pe vremea lui Eraclie Porumbescu, care călătorise în regiune pe la 1898. Or, este știut faptul că, în mentalitatea populară, picioarele de munte reprezintă părți ale unui întreg și sunt denumite prin diferențiere față de numele muntelui. Este, deci, de crezut că muntele însuși se chema inițial **Dealul* (sau *Măgura*) *lui Dragoșin*. Același Porumbescu arăta că un grup de stânci din acel munte se chema *Pietrele lui Dragoș*. Dispunem deci de două indicii care, coroborate cu hidronimele menționate, converg spre ipoteza că

Scanned with OKEN Scanner

persoana de la care s-a format oronimul era cunoscută ca *Dragoşin* în zona Sucevitei şi ca *Dragoş* în zona Moldovei. Asemenea alternanţe de sufixe nu erau rare în vechea onomastică românească – şi este suficient să menţionăm cazul pictorului lui Petru Rareş, atestat ca *Dragoş* şi ca *Dragoşin* în documente diferite. Dacă *Poiana Mărului* este menţionată ca „munte", iar nu doar ca „poiană", deja într-un document din anul 1491, înseamnă că vechiul nucleu oronimic, de la care s-au format cele două hidronime, este cu mult anterior, probabil din secolul al XIV-lea.

Este cunoscut faptul că un rezultat frecvent al procesului de diferenţiere toponimică este apariţia diminutivelor hidronimice, desemnând afluenţii unor cursuri de apă. Dar nu o dată se întâmplă ca, din perechea opozitivă primară, să se păstreze doar diminutivul, care permite însă reconstruirea nucleului hidronimic originar. Astfel, un afluent pe dreapta al Bârladului, aproape de vărsarea acestuia în Siret, este *Bărlăjiţa* (atestat la 1448, cu palatalizarea moldovenească a lui *v* + *i* > *ž*), numită astăzi *Bârlăǵíţa* (cu *v* + *i* > *ǵ*), atestat şi cu labiala primitivă *v* (*Bărlăviţa* la 1639, *Bărloviţa* la 1796) sau cu alt sufix (*Bârlovăţul* la 1841). Acest hidronim, în care recunoaştem sufixele diminutivale slave *-ica* şi *-ičĭ*, nu se poate înţelege ca derivat de la *Bârlad*, ci ne obligă să refacem perechea opozitivă primară, **Bărlova* < sl. sudic **Bĭrlova* (*voda*) '(râul) mlăştinos' sau 'mocirlos'. Acesta va fi fost cel dintâi nume al râului, în timp ce *Bărlad* < v. bg. **Bĭrljadĭ*, format de la baza **bĭrlo* 'mlaştină' cu sufixul colectiv *-jadĭ*, era un horonim, desemnând zona mlăşinoasă a cursului inferior (Moldovanu 1987: 291-301). Substituţia hidronimului **Bĭrlova* prin horonimul **Bĭrljadĭ* a putut fi realizată în perioada veche bulgară (secolele IX-XI), când sufixul colectiv *-jadĭ* îşi pierduse productivitatea, astfel încât slavii nu mai puteau percepe diferenţierea funcţională a derivatelor creată de înaintaşii lor. Putem vorbi, în acest caz, de o neutralizare a opoziţiei toponimice. De la noul nume al râului s-a format, prin polarizare, numele târgului riveran.

Un câmp toponimic similar a reconstruit Vlad Cojocaru în bazinul Trotuşului (2005: 59-60). El a observat că numele popular al afluentului drept principal al Uzului, *Bârzăuţa* (cca 20 km), este un diminutiv care presupune un **Bârzava* ca vechi nume al Uzului, derivat cu suf. *-ava* de la v. sl. *bŭrzŭ* 'repede'. O caracteristică a Uzului este tocmai viteza mare a apei, care face să nu poată fi traversat fără poduri. Ipoteza aceasta merită să fie aprofundată. Adjectival la origine, suf. *-ava* a dobândit în slava comună şi o funcţie hidronimică, ce i-a permis să se ataşeze şi unor baze provenite din adjective: ceh. *Černava* < *črn-* 'negru', scr. *Bjèlava* < *bĕl* 'alb', *Brzava* < **brŭzŭ* 'repede', bg. *Krasava*, pol. *Krasawa* < *krasa* 'frumos; roşu', ucr. *Rusava* < *rusij* 'gălbui' etc. După Ivan Duridanov, formantul *-ava* aparţine stratului hidronimelor slave străvechi, care şi-a încetat de timpuriu funcţia hidronimică, după secolul al VIII-lea (1958: 245-250). Forma diminutivului românesc, *Bârzăuţa*, presupune şi ea o pronunţie arhaică, bilabială (*w*), a spirantei *v*, păstrată şi astăzi în unele graiuri slave sudice (Vondrák 1906: 282-283).

Situaţiile relevate aici îşi au corespondente în toponimia occidentală. După Marcel Baudot, „parfois un affluent a conservé sous la forme diminutive

Scanned with OKEN Scanner

le nom ancien de la rivière où il se jette, ainsi *Calonnette*, affluent de la Clarence (Pas-de-Calais) donne à penser que celle-ci s'est jadis appelée *Calonne* comme l'Oignin (Ain), qui reçoit la *Semenette*, a du se nommer *Semème*" (1961: 122). Tot astfel, în Normandia, *Siette* menţine numele vechi, **Sie*, al râului Long Vey, iar *Donnette* pe acela al râului Corbionne, care s-a numit probabil **Donne* sau **Don* (Baudot 1969: 139). Principiul metodologic al reconstrucţiei unor hidronime neatestate plecând de la diminutivele lor, care desemnează afluenţi sau localităţi riverane, a fost formulat de Paul Lebel, care-i conferă caracter de lege (1935: 487). După savantul francez, „Si la rivière a quelque importance, il est bien rare que son nom n'ait pas laissé de traces dans la toponymie environnante" (1956 : 351).

După cum se observă, cercetarea toponimică de factură „clasică" nu este lipsită de intuiţii structurale. Dar ea va trebui relansată prin punerea în acord cu o teorie a câmpurilor toponimice, privite ca o realitate dinamică, în care componentele, indiferent de rang, au o stabilitate variabilă în timp.

Scanned with OKEN Scanner

3. Studii de caz: reconstituiri de câmpuri toponimice

Teorema I. Dacă un hidronim are o formă diminutivală nemotivată semantic, el permite reconstituirea formei primitive a hidronimului major (corespunzând cursului de apă principal), în situaţia în care acesta din urmă a fost substituit de-a lungul timpului printr-un sinonim.

3.1. Reconstituirea unui câmp toponimic vechi slav: baza **bĭrl-* în toponimia românească şi implicaţiile sale istorice

3.1.0.1. În perspectivă diacronică, câmpurile toponimice ni se înfăţişează ca realităţi dinamice, în care procesul de constituire a structurilor poate fi urmat de un proces de dezmembrare a lor din raţiuni de ordin istoric, geografic sau lingvistic: unul din termenii unei perechi opozitive poate să dispară, astfel încât celălalt rămâne „suspendat", dobândind o relativă autonomie. Reconstituirea câmpului originar implică deci o cercetare cauzală complexă, multidisciplinară, al cărei interes este direct proporţional cu vechimea acestui câmp.

3.1.0.2. Între numele de loc şi obiectul (socio)geografic denumit se stabilesc două feluri de raporturi: unul referenţial, constitutiv, care dă n a t u r a semnului lingvistic, şi altul calitativ, care îi fixează v a l o a r e a după gradul de importanţă a obiectului faţă de obiectele (socio)geografice înconjurătoare. Este evident că, pentru o colectivitate umană, peisajul geografic reprezintă o realitate diferenţiată sub aspectul importanţei sociogeografice a componentelor sale, iar acest fapt se reflectă nemijlocit asupra valorii numelor corespunzătoare. Cu cât obiectul este mai important, cu atât numele său are o valoare mai mare, este mai stabil în timp şi, prin urmare, are şanse de a fi mai vechi. Toponimele cu valoare maximă au fost numite m a j o r e sau m a c r o t o p o n i m e, iar cele cu valoare minimă – m i n o r e sau m i c r o t o p o n i m e. Când valoarea se raportează la spaţiul geografic locuit de un popor, avem a face cu toponime majore a b s o l u t e; când ea se stabileşte în funcţie de o anumită zonă (raion, provincie etc.), avem a face cu toponime majore r e l a t i v e. Raporturile valorice sunt deci variabile la nivelul unei ţări şi, cu atât mai mult, la nivelul continentului; de aici şi variabilitatea criteriilor de stabilire a caracterului major sau minor al hidronimelor, oronimelor etc.

3.1.0.3. Rezistenţa în timp a toponimelor majore se explică prin aceea că sunt cunoscute de un mare număr de oameni – avantaj care le asigură persistenţa chiar în condiţiile unor mişcări demografice regionale. Aşa se explică de ce între numele din această categorie şi limba folosită de vorbitori se creează decalaje

Scanned with OKEN Scanner

considerabile, de secole sau chiar de milenii, care nu există în cazul toponimelor minore. Acestea din urmă sunt, în mare parte, transparente, pe când primele sunt, de regulă, opace din perspectiva vorbitorilor. Descoperirea semnificaţiei lor primitive nu este, nici pentru lingvist, o operaţie simplă şi nu a condus întotdeauna la rezultate certe.

3.1.0.4. Pentru a fi convingătoare, etimologia toponimelor trebuie să îndeplinească trei condiţii: să apară ca v e r o s i m i l ă sub aspectul motivării (socio)geografice, ca p o s i b i l ă din punct de vedere lingvistic şi ca p r o b a b i l ă din punct de vedere istoric. Nu o dată, în stabilirea etimonului, cele trei perspective nu sunt conjugate, iar acest fapt diminuează sensibil capacitatea probantă a argumentelor. Pentru a fi eficace, verificarea soluţiilor trebuie făcută în aceeaşi triplă direcţie. În cele ce urmează, vom încerca să utilizăm metoda propusă examinând critic ipotezele privind originea Bârladului.

3.1.1.1. Bârladul desemnează astăzi un mare afluent al Siretului (247 km), în care se varsă la satul Lieşti. Înainte de mijlocul secolului al XV-lea, el era afluent al Dunării, la Galaţi, lungimea sa apropiindu-se de 300 km. Amintirea cursului vechi al Bârladului este păstrată de derivatul diminutival *Bârlădel*, desemnând un afluent stâng al Siretului, precum şi de o pădurice *Bârlad* de lângă satul Nămoloasa, al cărui nume localnicii nu şi-l mai pot explica (cf. TDM, II, 507). Pe actualul curs inferior al Bârladului, în amonte de confluenţa sa cu pârâul Tutova, se găseşte oraşul *Bârlad*, lângă un important vad de trecere. În zona de obârşie a râului, derivatul diminutival *Bârlădzel* (cu *dz* analogic), atestat din secolul al XV-lea, desemnează, în mod confuz, fiecare dintre cele patru pâraie care formează râul şi, prin extensiune, o parte din cursul superior al acestuia (Ciubotaru, 2001:36-40, 179-181). Omonimia diminutivelor se explică prin caracterul minor al hidronimelor, cunoscute doar de locuitorii din extremităţile bazinului hidrografic.

3.1.1.2. Hidronimul major este atestat mai întâi la 1399, în forma *Berlad*, care alternează cu *Bărlad* în acelaşi document (DRH, A, I, 11). În secolul al XV-lea, cea de a doua formă o înlocuieşte treptat pe prima. Localitatea este atestată mai întâi la 1408 (*Berlad*, cf. Costăchescu, II, 1932:632); la 1412 se găsea într-un stadiu de tranziţie între sat şi târg ('forum vero seu villa Borlath'), iar de la 1422 este înregistrată doar ca târg (*Bărladskij tărg*, cf. DRH, A, I, 75). Evoluţia vocalei anterioare *e* la *ă*, după consoane labiale rostite dur, este o inovaţie a dialectului dacoromân, posterioară secolului al XIII-lea, care s-a răspândit inegal în graiuri. În Moldova ea s-a extins din zona nordică spre sudul provinciei, unde labialele erau rostite moale (Gheţie, 1975:124-125), fapt care explică alternanţele *e/ă* din secolul al XV-lea. Ulterior, vocala mediană neaccentuată *ă*, urmată de o consoană implozivă, a evoluat la *â* (*Bârlad*), reflectând o tendinţă fonetică a dacoromânei.

3.1.2.1.1. Prima încercare etimologică îi aparţine slavistului Ioan Bogdan (1968:140-141, studiu din anul 1889). După părerea sa, čech. *berla* 'Zweig, Rute', pol. *berło* 'Stock' ar putea fi arhaisme, păstrate doar de limbile din grupul vestic, dar care nu exclud prezenţa bazei **berl-* în slava comună. De la ea s-a format toponimul, cu ajutorul sufixului colectiv *-adĭ*, utilizat în sârbă şi în

Scanned with OKEN Scanner

neoslovenă (*suhad* 'lemne uscate' < *suho*, *prlad* < *prnjad* 'lemne putrede' < *prnje*, *droljad* 'grămadă de lemne tăiate' < *drolje*, respectiv *močerad* / *čomorad* 'loc mocirlos' < *močer*). Înţelesul va fi fost acela de 'loc plin de nuiele şi crengi' şi se regăseşte în numele de localităţi formate de la tema *hvrastŭ* 'nuiele, tufă' (*Hrast, Hrastek, Hrašča* etc.). Etimologia lui Bogdan a fost însuşită de către G. Weigand (1921:83, idem, 1928:169), după care **berlad* ar fi putut însemna 'Gestöcke', şi acceptată şi de alţi lingvişti şi istorici (Xenopol, II, 1914:271; Scriban, 1921:69; Giurescu, 1967:191; Ivănescu, 1980:745).

3.1.2.1.2. Dimpotrivă, A. Philippide a considerat-o nesatisfăcătoare, sesizând, pe de o parte, faprul că tema *berlo* se găseşte numai în limbile slave vestice, nu şi în cele sud-estice, vorbite de slavii ce au locuit prin ţările române, iar pe de altă parte faptul că sufixul colectiv *-ad* nu este utilizabil la formarea numelor de localităţi (II, 1927:365). Într-adevăr, etimonul temei este ahd. *ferala* < lat. *ferula* (Bernecker, 1909:50), astfel încât, aşa cum observa şi G. Ivănescu, într-o altă lucrare, „este imposibil să se fi extins şi în părţile de sud şi est ale teritoriului slav primitiv" (1984:37). Este adevărat că există şi un ucr. *bérlo* 'Szepter', dar numai ca împrumut târziu din limba polonă.

3.1.2.2.1. Etimologia lui Philippide (II, 1927:366-368) pleacă de la premisa că denumirea s-a aplicat iniţial oraşului, extinzându-se ulterior la râu şi la provincie. El atribuia cumanilor întrebuinţarea cuvântului arab **belad*, a cărui formă o refăcea din *beled* sau *bilad* (pl. cu înţeles de sg.) 'ville, contrée, pays, royaume', care ar fi evoluat în română la *Berlad* datorită unui accident fonetic (*-l-* intervocalic > *-rl-*). Aceeaşi origine ar avea-o numele satului *Berlad* din Transilvania. Şi etimologia aceasta şi-a avut susţinători (Panaitescu, 1947:62; Boldur, I, 1937:137; Diaconu, 1978:28-29; Frăţilă, 2002:35; Poghirc, 1974:41, 61).

3.1.2.2.2. Când este vorba de un hidronim major, este neverosimilă explicarea lui ca o creaţie secundară de la numele de oraş omonim. Din acest motiv, premisa lui Philippide este greşită. Greu de admis este şi combinaţia de forme arabe, în condiţile în care limba cumană dispunea de alţi termeni: *šahar* 'Stadt' < pers. *šähr* şi *qalaa* 'Burg, Festung' < ar. *qala* (Grönbech, 1942:230 şi 191). Improbabilă este ideea existenţei unui oraş în sudul Moldovei înainte de întemeierea statului, pe care arheologii o contestă în mod categoric: săpăturile evidenţiază doar o măruntă aşezare, din secolele al XIII-lea – al XIV-lea, pe nişte grinduri înconjurate de mlaştini (Spinei, 1979:279-286; idem, 1982:143-144; Răşcanu, 1984:42).

3.1.2.3.1. Atestarea în Transilvania a unei localităţi *Berlád*, pe râul Şieu, a fost folosită de R. Roesler pentru a susţine ideea originii maramureşene a moldovenilor, alături de alte nume topice care ar releva un transplant toponimic (1871:344; localitatea nu se află însă în Maramureş, ci în jud. Bistriţa-Năsăud). G. Kisch observa însă că *Berlád* nu este altceva decât numele unguresc al satului *Bârla*, explicat de el din sl. *Berla* 'Rute, Stab' cu sufixul toponimic maghiar *-d*; acelaşi etimon l-ar avea hidronimul Bârlad (1929:96). De fapt, *Berlád* este o formă artificială maghiară, creată în secolul al XVIII-lea (prin analogie cu toponimele autentice în *-d*) pentru satul românesc *Bârla* (< n. pers. rom. *Bârlă*),

Scanned with OKEN Scanner

menţionat ca atare la 1319 (*Barla*; cf. SDT, I, 82). Deşi relaţia cu hidronimul este doar aparentă, totuşi oiconimul oficial din Transilvania a orientat soluţiile etimologice spre ipoteza unui derivat maghiar de la o bază slavă, susţinută, după G. Kisch, de C. Cihodaru (1979:181) şi, cu unele rezerve, de Jürgen Udolph (1979:88-89).

3.1.2.3.2. Iniţial diminutival, sufixul *-d* forma nume de localităţi de la antroponime sau de la apelative ungureşti (*Buzád* < *buza* 'Weizen', *Rozsd* < *rozs* 'Roggen' < sl. *rŭžĭ* etc.). Posibilitatea creării unui nume mixt, aplicat mai întâi oraşului, este greu de admis. În plus, acest tip denominativ a funcţionat în maghiară până în secolul al XII-lea, aşadar înainte de epoca în care se plasează primele colonizări ungureşti din Moldova; de altfel, el nu se regăseşte nici în toponimia unguresacă din sud-estul Transilvaniei (Kniezsa, 1943:127; idem, 1935:128-129; Radu Sp. Popescu, 1973:310; idem, 1975:265). Indicele de probabilitate istorică este, şi el, foarte redus, deoarece coloniile maghiare din Moldova n-au depăşit, spre est, linia Siretului (Bako, 1962:42).

3.1.2.4.1. După Nicolae Drăganu, la originea hidronimului s-ar afla un nume de persoană slav **Bralat* 'Bernardus' (1933:533, nota 2). O origine antroponimică îi conferă şi N. A. Constantinescu (1958:122; CDO, 204), care găseşte, în vechile documente moldoveneşti, o serie de persoane numite *Bârlad* (de fapt, *Berlad* şi *Bărlad*).

3.1.2.4.2. Dar procesul formativ antroponim ↔ toponim nu este unidirecţional, cum crede Constantinescu, ci reversibil, astfel încât, după cum există antroponime în funcţie toponimică absolută (adică fără morfeme care să marcheze trecerea de la o categorie onomastică la alta), există şi toponime în funcţie antroponimică absolută. Dacă în cazul hidronimelor minore sensul evoluţiei nu poate fi pe deplin elucidat fără ajutorul unor documente sau anchete pe teren care să-l precizeze, în cazul hidronimelor majore este sigur că antroponimele reprezintă creaţii secundare. Probabilitatea unei formaţii personale este deci invers proporţională cu valoarea unui hidronim: cu cât valoarea sa este mai mare, cu atât se reduc şansele originii antroponimice.

3.1.2.5.1. Primul savant care orientează cercetarea spre o soluţie plauzibilă este Max Vasmer (I, 1964:157), care compară Bîrladul (rus. *Berlad'*) cu rus. *berloga* 'Bärenhöhle' şi în special cu scr. *bŕljaga* 'Lache, Sumpf', fără a încerca să-l explice în întregime. Combinând tema cu sufixul colectiv scr. *-adĭ*, G. Mihăilă a propus un etimon sud-slavic **bŗladĭ* 'loc mlăştinos' (1968:666). Cu această semnificaţie, tema există nu numai în scr. *bŕljaga*, *bŕljug*, *bŕlog*, *bŕljog* 'Sumpf' (Schütz, 1957:64; Skok, I, 1971:213), dar şi în bg. dialectal *bărlok* 'Pfütze' (Schütz, 1957:64). Ea se regăseşte şi în limbile slave din grupurile estic şi vestic (v. ucr. *barloch*, ucr. *barlih*, *berlih*, *barloha*, *berloha* 'mlaştină, baltă', pol. dialectal *barłóg* 'idem', sor.d.j. *barlog* 'baltă'), descinzând deci din slava comună (Jurkowski, 1971:68-69; SPR, I, 430-431; formele ucr. cu *-a-* sunt de origine polonă, dar cele cu *-e-* sunt vechi). Vechimea sa este confirmată de paralelismul cu limbile baltice: lit. *burlas* 'flüssiger Schmutz, Matsch', *burlegà* 'flüssiger aufgequollener Schmutz', 'dicke, nicht schmackhafte Suppe', *burliūgà*

Scanned with OKEN Scanner

'flüssiger Schmutz, Sumpf, einfache Suppe', *burlungis* 'sumpfiger Ort, aufgequollenes Land' (Vasmer, I, 1964:158; Udolph, 1979:80; SPR, I, 431). Aceeaşi vechime o are şi sufixul, deoarece cercetările mai noi au dovedit utilizarea lui şi în zona răsăriteană a slavilor, în special în graiurile periferice (dialectele nordice ruseşti şi Zakarpacka) (Sławski, 1974:64).

Urmărind reflectarea în toponimie a bazei slave comune **bṛl-*, aceeaşi din *Berlin* (R. Fischer et alii, 1963:84-85), Jürgen Udolph consideră că numele Bârladului s-ar putea explica de la ea cu vechiul sufix slavic **-adŭ* sau **-adĭ*; el îşi exprimă totodată rezerva cu privire la această etimologie, întrucât este la fel de posibil ca hidronimul să includă sufixul maghiar *-d* (1979:88). După părerea sa, denumirea s-ar regăsi în hidronimul *Berlaď* din raionul Mohilev, în Podolia (informaţie preluată de la M. Vasmer), a cărui vechime ar fi atestată indirect de derivatul v. rus. *berladĭnikŭ* 'Abenteurer, Plünderer aus der Berlad' Gegend' şi de toponimul *Berladka* sau *Berljatka*, atestat ca *Berlatka* la 1450. În raionul Kirovohrad a fost semnalat toponimul *Barladýnka*. Din Ungaria sunt citate numele de localităţi de la Kovilj (1301 *Barlad*, 1513 *Barlad possessio*, 1553 *Barladin*), de la Kölesd (1311, 1330 *de Barlad*, 1343 *Barlyath*, 1399 *Barlyad*, ulterior *Borjád*), de la Mohacs (1334 *Borlyad*, 1426 *Baryath*, 1472 *Bariad*). Ar mai putea avea rădăcina **bṛl-* şi alte nume, mai puţin sigure: *Borlova*, afluent stâng al râului Lisogora, *Borleşti*, sat în judeţul Neamţ (la 1419: *Borâleşti*), *Borleasa*, sat, şi *Berliaska*, pârâu la Brusturi, ambele în România (1979:89). De aici concluzia sa că denumirile formate de la rădăcina **bṛl-* sunt frecvente în slava sudică, în România şi în Ucraina (1979:91).

3.1.2.5.2. Lăsând la o parte ipoteza unui derivat cu sufixul maghiar *-d*, pe care am infirmat-o (*supra*, **3.1.2.3.2**), trebuie spus că sufixul slav comun era *-jadĭ*: *-ědĭ* (Vondrák, I, 1906:485; Sławski, 1971:67), iar nu *-ad*, caracteristic sârbocroatei (Skok, I, 1971:8). Acest lucru se constată în puţinele derivate păstrate din fondul apelativic al slavei comune, de exemplu v. bg. *čeljadĭ* 'Dienerschaft', bg., scr. *čeljad*, ucr., rus. *čeľaď*, čech. *čeled* < *čedo* < althochdt. *kind*, împrumutat pe vremea dominaţiei gotice (Vaillant, II, 1958:304); sau v. bg. *ploštadĭ* 'planities', bg. *ploštad*, rus. *ploščaď* < *ploskŭ* 'loc şes'. Limbile slave de est conservă bine stadiul din slava comună, în care acţiunea lui *-j-* se manifestă prin muierea consoanei precedente: *kysľaď* 'acreală' < *kyslŭ* 'acru', *gniľaď* 'putreziciune' < *gnilŭ* 'putred', *čerńaď* 'negreaţă' < *černŭ* 'negru', *goľaď* 'goliciune' < *golŭ* 'gol', *zeleńaď* 'verdeaţă' < *zelenŭ* 'verde', *rochľaď* 'slăbiciune' < *rochlŭ* 'slab' etc. În toponimele din Ucraina citate de către J. Udolph, consoana *-l-* este însă dură, fapt care se opune explicaţiei prin slava estică, obligându-ne la găsirea altei soluţii etimologice.

Olexa Horbatsch a recunoscut în tema toponimului *Barladýnka* numele de localitate românesc *Bârlad* (1971:373), cu obişnuita acomodare fonetică a lui *â* românesc. În limbile slave sufixul *-in* (> ucr. *-yn*) formează nume de locuitori de la numele localităţii de origine (Martynov, 1973:10), ceea ce înseamnă că tema reală a derivatului a fost **Berladin* 'originar din Bârlad', folosit ca supranume. Un hidronim *Berlaď* nu există în Podolia (nu figurează în SHU); el a fost refăcut

Scanned with OKEN Scanner

artificial de la numele localităţii *Berladka*. La originea acestuia din urmă este, probabil, antroponimul *Bârlad*, preluat la începutul secolului al XV-lea, când vocala tematică se pronunţa *e* sau *ă* (supra, **3.1.1.2**). Pe lângă alte funcţii, sufixul *-ka* deriva în vechea rusă, ca şi în ucraineană, oiconime de la nume de persoană (*Zamarajka*, *Dobrjanka*, *Vladička*, *Stanislavka*, *Miloslavka* etc., cf. Seliščev, 1968:47-75; Tereško, 1974:112-113). Varianta *Berlat(h)* apare frecvent pentru Bârlad în surse influenţate de pronunţia germană; ea ar putea explica forma primei atestări, de la 1450, a toponimului ucrainean. Atât în prima, cât şi în ultima atestare a sa, consoana *-l-* este dură; de aceea cred că varianta *Berljadka* este mai degrabă accidentală şi s-ar putea datora unei înregistrări greşite, ca şi *Birleadca* din unele hărţi (la Boldur, I, 1937:126). Numele de persoană *Bărlad / Berlad* a circulat în centrul şi în nordul Ţării Moldovei şi de la el s-au format diverse toponime: *Bărlădeşti* (sat pe Prut, în fostul ţinut al Lăpuşnei); *Podul lui Bărlad* pe râul Kotelnik, atestat la 1594; *Drumul Bărladului*, la nord de râul Prut, între Ošehlib şi Sepenic, în vechea *terra Sepenicensis*, atestat în documente din secolele XVII – XVIII (pentru care vezi Bălan, 1928:9).

3.1.2.5.3. Nu se găsesc, în spaţiul est-slav, reflexe toponimice sigure ale unei baze lexicale slave **bŗl-*. Hidronimele *Berlevec*, din bazinul Desnei, şi *Berljanka* / *Berloža*, din bazinul râului Sož, sunt considerate de origine baltică de către V. N. Toporov şi O. N. Trubačev (1962:176,177), care le compară cu hidronimele lit. *Bęrlava*, *Berlė*, *Berlinė*, *Berlynas*. Hidronimul *Berlyvčyk*, din bazinul Ceremuşului (Bucovina), a fost explicat convingător de J. O. Karpenko de la numele familiei riverane *Berlo*, cu sufixul posesiv *-iv-* < *-ov-* (1973:98). Aceeaşi bază o are hidronimul *Berlivs'kyj*, din bazinul Nistrului, atestat mai întâi ca *Berlovskij* (SHU, 46). În mod cert, toponimele româneşti citate de J. Udolph sunt derivate de la nume de persoane: *Borleşti* < *Borâleşti* < n. pers. *Borâlă (*sl. *Borilo*); *Berleasca* < n. pers. *Berlea* şi *Borleşti* < n. pers. *Borlea* (Pătruţ, 1980:66, 97). Tot o bază antroponimică au toponimele ungureşti, pe care lingviştii maghiari le explică de la *Barla* < *Barnabás* (Kiss, 1978:120, Décsy, 1990:203-204), sau hidronimul ucrainean *Borlova*, raportat la un n. pers. **Borlo* (paralel cu *Berlo* şi derivat de la *Bor-*), cum crede O. S. Stryžak (1965:177).

Baza lexicală **bŗl-* pare să fi lăsat însă urme în toponimia din spaţiul sud-slav. Jordan Zaimov o presupune în scr. *Brlevo* şi în gr. *Kamména Boúrla* (1968: 391, 400). În Banatul românesc există un pârâu *Bărlova* şi un şes *Bârlova*, ale căror nume au fost explicate de la n. pers. rom. *Bărle* / *Bârle* cu sufixul adjectival slav *-ova* (Frăţilă et alii, I, 1984:56, 88). Un astfel de 'Mischname' nu poate fi acceptat: dacă sufixul este slav, atunci şi baza este slavă, anume **Berl-* (din scr. *Berlić*), cu evoluţia vocalei *e* > *ă* > *â* (supra, **3.1.1.2**). Ar trebui însă verificat dacă nu cumva aspectul geografic al locurilor este mlăştinos sau mocirlos; în caz afirmativ, ar fi preferabilă opţiunea pentru o bază lexicală **berl-*. În ipoteza unei origini sud-slave a toponimului moldovenesc *Bârlad* (<**Bĭrljadĭ*), urmează să vedem în ce măsură această etimologie îndeplineşte condiţiile de posibilitate lingvistică, verosimilitate geografică şi probabilitate istorică pentru a fi acceptată.

Scanned with OKEN Scanner

3.1.3.1. S-a spus că hidronimul Bârlad este de tip bulgăresc, deoarece „numele unui râu aşa de mare [...] nu putea fi dat mai târziu, adică de populaţia de tip ucrainean care s-a stabilit în Moldova" (Ivănescu, 1980:272, 745). Creat în epoca primelor migraţii slave în Moldova (secolele VI – VIII), el a evoluat sub aspect fonetic după legile de evoluţie ale limbii bulgare, deoarece contactul dintre slavii sud-dunăreni şi cei nord-dunăreni s-a menţinut în vremea imperiului bulgar (secolele IX – XI). Atunci s-au produs dispariţia jerului moale în poziţie finală şi vocalizarea lui în poziţie tare, în silabă închisă (*ĭ* > *e*). Stadiul vechi de evoluţie a jerului tare, care se regăseşte în primele atestări ale toponimului românesc (*Berlad*), a fost depăşit în limba română (*e* > *ă*) în mod independent faţă de evoluţia similară din graiurile bulgăreşti, aşa cum se observă într-un exemplu similar: sl. com. *bĭrlogŭ* > v. bg. *berlog* > bg. *bărlog* (cf. Mladenov, 1929:99-110, Décsy, 1955:371-388, Bernstein, 1965:227-230).

Durificarea consoanei palatalizate *l'* (provenită din sonanta palatală *lj*) s-a produs prin secolele XI – XII, ca efect al unei tendinţe generale de evoluţie a consonantismului din graiurile bulgăreşti, îndeosebi a celor apusene. În vechea macedoneană, durificarea a fost completă în unele cuvinte (de ex. *kluč, nedela*) şi acţionează şi astăzi, manifestându-se diferit de la un grai la altul (Koneski, 1957:28-30, Vidoeski, 1954:150-151, Mladenov, 1929:92, 104-105, Ivanov, 1922:99). În unele toponime bulgăreşti de origine românească, *l'* palatal a fost velarizat: *Kukul* < arom. *cucul' u* < lat. *cucullius*, *Valoga* < v. rom. *văl' ugă* (astăzi *văiugă*) (Nastev, 1968:739, Moise, 1975:61). O serie întreagă de toponime formate cu vechiul sufix posesiv *-ja* au suferit depalatalizarea lui *l* precedent în graiurile bulgăreşti: *Bogomila* < **Bogomilja*, *Bratila* < **Bratilja*, *Dobrila* < **Dobrilja*, *Kozla* < **Kozlja*, *Orla* < **Orlja*, *Radila* < **Radilja*, *Trebla* < **Treblja* etc. (Zaimov, 1973:77, 78, 99, 114, 137, 147, 167) Unele dintre acestea se regăsesc şi în România: *Brătila*, *Cozla* (în Moldova, Transilvania şi Banat) etc., dar absenţa vechilor atestări nu ne permite să ştim întotdeauna dacă depalatalizarea s-a produs în limba română sau în graiurile bulgarilor care mai rezistau, în unele zone, deznaţionalizării. În română procesul a avut loc târziu, de pe la sfârşitul secolului al XV-lea, când *l'* palatal din cuvintele slave se velarizează sau devine semivocala *i̯* (*kľučar'* > *clucer*, *poľana* > *poiană*, **Kozĭlja* > *Cozeľa* scris la 1453 *Kozyelye* > *Cozla* în Banat) (Petrovici, 1953:68, 73). Prin urmare, durificarea lui *l'* din *Berlad*, nume atestat în secolul al XIV-lea, nu poate fi considerată o adaptare fonetică românească.

Un alt indiciu al provenienţei toponimului îl poate da natura bazei lexicale: spre deosebire de sârbocroată, unde sufixul se ataşează la teme nominale, în limbile slave de est temele erau, de obicei, adjectivale. Or, pentru slava comună s-a putut reface doar un substantiv **bŗlo* (între altele, pe baza cuvântului scr. *bŕlja* 'mocirlă, mlaştină'), ceea ce pare să justifice ipoteza originii slave sudice. Deşi acest tip derivativ nu s-a păstrat în limba bulgară, ci doar în sârbocroată şi în slovenă, care au dezvoltat categoria colectivului, trebuie să admitem că el funcţiona şi în limba slavă arhaică de pe teritoriul României, numită de unii lingvişti d a c o s l a v ă.

Scanned with OKEN Scanner

3.1.3.2.1. Sub aspectul motivării geografice, se observă că derivatul slav, având semnificaţia 'locuri mlăştinoase', care se potriveşte perfect zonei denumite (bazinul inferior al Bârladului), poate fi cu greu acceptat ca nume de râu, datorită înţelesului colectiv imprimat de sufix. După părerea lui Jürgen Udolph (1996:1543), sufixul *-(j)ad-* din *Berl-ad-ka* şi *Bârl-ad* ar avea o funcţie hidronimică, ce se poate regăsi în hidronimele baltice *Sal-adis*, *Pil-adis*, *Šil-adis*. Dar înainte de a construi, pe baza unor asemănări formale, serii paralele balto-slave, este necesar să cunoaştem funcţia sufixului în fondul apelativic slav, cea care a reprezentat modelul denominaţiei toponimice. Iar dacă între sufix (colectiv) şi categoria toponimică (hidronim) există o incompatibilitate, va trebui să ne întrebăm, mai întâi, dacă hidronimele în discuţie sunt reale (*Bârlad*) sau doar aparente (*Berladka*, vezi *supra*, **3.1.2.5.2**); şi în al doilea rând, dacă sunt hidronime primare sau secundare. În cazul discutat aici, neconcordanţa se clarifică invocând numele unui mic afluent pe dreapta al Bârladului, aproape de vărsarea acestuia în Siret, *Bărlăjiţa* (atestat la 1448, cu palatalizarea moldovenească a lui *v* + *i*>*ź*), numit astăzi *Bârlăǵiţa* (cu *v* + *i* > *ǵ*), atestat şi în forme cu labiala primitivă *v* (*Bărlăviţa* la 1639, *Bărloviţa* la 1796) sau cu alt sufix (*Bârlovăţul* la 1841). (Atestări în DRH, A, I, 397; NALR-DATE, 346; DRH, A, XXV, 95; Stoide – Stahiescu, 1941:274, 279.) Acest hidronim, în care recunoaştem sufixele diminutivale slave *-ica* şi *-ičь*, nu se poate înţelege ca derivat de la *Bârlad*, ci ne obligă să refacem perechea opozitivă primară **Bărlova* < sl. sudic **B□rlova* (*voda*) '(râul) mlăştinos' sau 'mocirlos', dezvoltată, aşa cum o arată sufixul adjectival, de la acelaşi substantiv, **bĭrlo* sau, evoluat fonetic, **berlo*.

Situaţia îşi are corespondentele sale în toponimia occidentală. După Marcel Baudot, „parfois un affluent a conservé sous la forme diminutive le nom ancien de la rivière où il se jette, ainsi *Calonnette*, affluent de la Clarence (Pas-de-Calais) donne à penser que celle-ci s'est jadis appelée *Calonne* comme l'Oignin (Ain), qui reçoit la *Semenette*, a du se nommer *Semème"* (1961:122). Tot astfel, în Normandia, *Siette* menţine numele vechi, **Sie*, al râului Long Vey, iar *Donette* pe acela al râului Corbionne, care s-a numit probabil **Donne* sau **Don* (Baudot, 1969:139). Principiul metodologic al reconstrucţiei unor hidronime neatestate plecând de la diminutivele lor, care desemnează afluenţi sau localităţi riverane, a fost formulat de Paul Lebel, care-i conferă caracter de lege (1935:487). După savantul francez, „Si la rivière a quelque importance, il est bien rare que son nom n'ait pas laissé de traces dans la toponymie environante" (Lebel, 1956:351).

Un pârâu *Bârloviţa* există şi în Banatul românesc, lîngă satul Marga; numele său a fost explicat din **Bârlova* cu sufixul românesc *-iţa* (Frăţilă et alii, I, 1984, *s.v.*). Reconstrucţia etimonului nu era însă necesară aici, deoarece tot lângă satul Marga a fost înregistrat un pârâu *Bărlova*: forma veche a numelui i-a derutat pe autori, care au făcut un articol lexicografic separat, la altă pagină, împiedicându-i să observe legătura etimologică dintre cele două hidronime.

Scanned with OKEN Scanner

3.1.3.2.2. Putem admite faptul că nomenclatura geografică studiată se organizase iniţial (ante sec. IX) într-un câmp toponimic binar, pe baza unei opoziţii echipolente între horonim (**Bĭrljadĭ*) şi hidronim (**Bĭrlova*), ambele formate de la substantivul **bĭrlo*, care desemna o caracteristică geografică comună. Într-o a doua fază s-a creat o opoziţie privativă între hidronimul major şi hidronimul minor (**Bĭrlova*: **Bĭrlovica* / **Bĭrlovĭcĭ*), sprijinită pe opoziţia lexicală [curs de apă vs. afluent principal]. Faptul că, dintre toţi afluenţii Bârladului, a fost considerat ca pereche unul dintre cei mai neînsemnaţi, este o dovadă că acest câmp s-a constituit în zona cursului inferior, unde, de altfel, şi aspectul geografic desemnat era caracteristic. Această împrejurare face plauzibilă ipoteza originii sud-slave a denumirilor. Substituţia hidronimului prin horonim a putut fi realizată în perioada veche bulgară (secolele IX-XI), când sufixul colectiv *-jadĭ* îşi pierduse productivitatea, astfel încât slavii nu mai puteau percepe diferenţierea funcţională a derivatelor creată de înaintaşii lor. Putem vorbi, în acest caz, de o n e u t r a l i z a r e a opoziţiei toponimice. În sfârşit, este evident faptul că localitatea riverană a împrumutat numele râului (CTC), deosebindu-se de acesta prin mijloace contextuale. Schema de ansamblu a câmpului toponimic slav este următoarea:

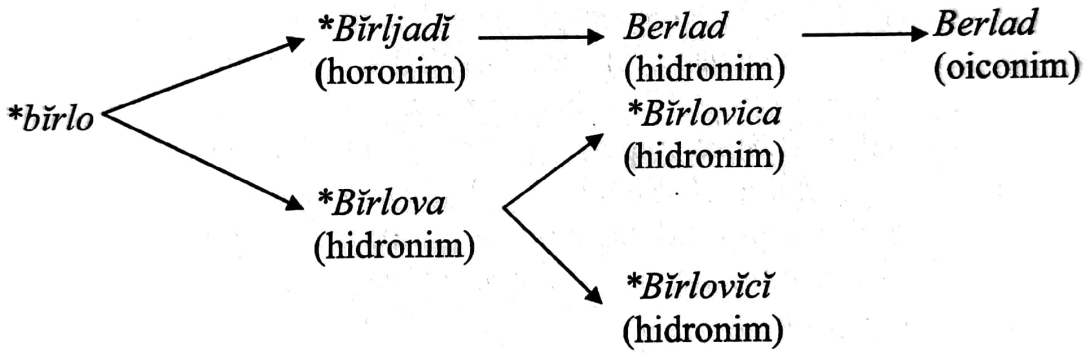

3.1.3.2.3. Pentru cronologia procesului, de mare interes este o informaţie din cronica rusă Ipatievskaja letops'. În anul 1174, principele Andrej de Suzdal' se adresa fraţilor Rostislavič cu cuvintele: „De nu voiţi să faceţi pe voia mea, tu, Rjurik, du-te în Smolensk la fratele tău, iar tu, David, du-te în *Berlad'*, căci în ţara rusească nu-ţi îngădui să stai" (apud Bogdan, 1968:138). Este curios că nici o menţiune ulterioară nu confirmă existenţa unui *Berlad'* într-o zonă apropiată principatului rus – iar acest fapt i-a determinat pe mulţi istorici, români şi străini, să-l identifice cu oraşul Bârlad din Moldova (Spinei, 1979:275-276 şi nota 29). Absenţa lui *-l'-* palatal este un indiciu sigur că denumirea nu a fost creată în slava estică şi se opune totodată unei identificări cu *Berladka* din Podolia, făcută de A. V. Boldur (supra, **3.1.2.5.2**). În mod evident, aceasta din urmă este un derivat secundar, care lasă deschisă problema localizării oraşului din cronică.

Pe de altă parte, o reşedinţă cnezială întărită (*gradŭ*) a slavilor sudici în regiunea Bârladului inferior putea fi cunoscută de ruşi din vremea expediţiilor războinice la Dunăre sau prin relaţiile comerciale mai mult sau mai puţin stabile întreţinute cu oraşele dunărene şi, în general, cu Bizanţul. În regiunile de şes, slavii sudici „alegeau de obicei un sector oarecare mlăştinos, îl înconjurau cu un

Scanned with OKEN Scanner

val de pământ, pe care-l întăreau cu crengi uscate şi trunchiuri de copaci, iar pe dinafară îl împrejmuiau cu şanţ, lăsând numai o singură intrare" (Derjavin, 1949:107). Un asemenea *gradŭ* din secolul al XII-lea n-a fost încă descoperit de arheologi în împrejurimile oraşului Bârlad şi, din acest motiv, Victor Spinei crede că ipoteza identificării lui Berlad' din cronica rusă cu Bârladul românesc este de nesusţinut (1975:242, idem, 1979:286, idem, 1982:143). Cercetările arheologice nu sunt însă concludente, deoarece nu s-a putut investiga tocmai centrul oraşului, în care s-a aflat vatra târgului vechi (Spinei, 1979:287).

3.1.3.2.4. În această privinţă, arheologia nu şi-a spus încă ultimul cuvânt. Dar ea a deschis o perspectivă nouă prin ipoteza, avansată de Maria Comşa, a unui cnezat din secolele IX – X, în împrejurimile Focşanilor, având rolul de a apăra drumul, de mare importanţă comercială, de la salinele de pe Trotuş la Dunăre (1987:39-43). La est de acest cnezat, a existat în mod cert un altul, pe valea inferioară a Chinejei, afluent drept al Prutului la Galaţi. Ca şi Bârladul, *Chineja* este un hidronim vechi bulgar, de la **kŭnędzja* 'valea cneazului', cu dispariţia jerului slab şi spirantizarea lui *dz* > *z* în bulgara veche (secolele IX – XI), apoi cu evoluţia nazalei *ę* > *e* în bulgara medie (secolele XII – XIII). Sub aspect formal, el poate fi pus alături de hidronimul bg. *Kneža*, nu însă şi de cel ukr. *Knjaža*. În opinia lui Jordan Zaimov, hidronimul din Moldova a fost creat de vechii slavi sudici, *slovjane*, deoarece procedeul derivării cu sufixul posesiv *-jĭ* a funcţionat înainte de secolele al XII-lea – al XIII-lea, caracterizând cel mai vechi strat toponimic slav (1973:187). Epenteza vocalei anterioare în grupul oclusivă + nazală (svarabhakti) se constată şi ea în graiurile bulgăreşti orientale: *kinez*, *kiniga* < *knez*, *kniga* (Miletič, 1912:125). Creatorul (germ.: der Namengeber) acestui hidronim fiind vechi bulgar, urmează că şi cneazul avut în vedere a fost şeful militar al unui cnezat bulgăresc (*knezĭstvo*). Între aceste două cnezate, de care nu avem temei să ne îndoim, va fi existat şi altul, pe cursul inferior al Bârladului, din aceeaşi perioadă istorică.

3.1.4.1.1. În opinia unor istorici, români sau străini, populaţia din regiunea Bârladului inferior ar fi fost menţionată, sub diverse nume, în cronici sau în documente din secolele al XII-lea – al XIII-lea. În Ipatievskaja letopis' se relatează pe larg despre tentativele unui principe rus „fără ţară" (*izgoj*), Ivanko Rostislavič, de a dobândi tronul principatului Galici. Învins în anul 1144, el se refugiază la Dunăre şi apoi la Kiev. Revine pe scena politică în anul 1146 cu supranumele *berladnik*, ce se va menţiona permanent, de aici înainte, ori de câte ori se va pomeni numele său. În anul 1157, împreună cu cumanii, pradă oraşele dunărene (*podunajskii gorodi*) şi corăbiile pescarilor galiceni. În anul 1159, cu o armată formată din cumani şi 6000 de berladnici (*berladniki*) el atacă oraşele galiciene de pe Nipru. Aceşti b e r l a d n i c i sunt amintiţi şi în anul 1160: după ce cuceriseră oraşul Olešja de la gurile Niprului, ei sunt alungaţi şi urmăriţi de armata cneazului Rostislav al Kievului, care îi ajunge la Dcina (= Vicina), unde îi învinge şi-i ia prizonieri. În 1162 Ivanko Berladnik moare otrăvit la Selun (= Salonic). Am preluat toate aceste informaţii de la Bogdan (1968:133-140).

Explicaţia supranumelui a rămas învăluită în mister. O cronică târzie, din secolul al XIV-lea, Novgorodskaja letopis', are o notiţă în care Ivanko e numit

Scanned with OKEN Scanner

„cneaz de Bârlad" (*knjaz' berlad'skij*), dar ea pare să fi fost doar o încercare a copistului de a-l descifra (Bogdan, 1968:134, nota 1). În aceeaşi direcţie s-au orientat interpretările moderne. Se crede că *berladnik* ar fi fost un cuvânt popular în dialectele ruseşti sudice din secolele al XI-lea – al XII-lea, pe care I. I. Sreznevskij l-a glosat prin 'tovarăş al oamenilor liberi care trăiesc la Berlad' (apud Moskalenko, 1964:33, 56). Înţelesul de 'vagabond, aventurier', pe care i l-au atribuit unii filologi (*supra,* **3.1.2.5.1**), nu a avut o circulaţie reală, ci a fost refăcut ulterior de către comentatori (Bogdan, 1968:139; observaţia sa vizează interpretarea abuzivă a lui Pič, 1880:109). De la *Berlad'*, spune I. Bogdan, s-a format derivatul *berladĭnikŭ* 'om din Bârlad', întocmai ca *trŭgovĭnikŭ* din *trŭgŭ* sau *naimĭnikŭ* din *naimŭ*. Concluzia sa este aceea că „porecla *berladnik* în numele lui Ivanko Rostislavič nu se poate explica altfel decât că el a petrecut în adevăr câtăva vreme într-un oraş cu numele Bârlad şi a avut oarecare relaţii cu un popor ce se numea *berladnici*" (1968:139). Este probabil ca acest oraş sau mai degrabă ţinut (*volost'*) să se fi aflat în sudul Moldovei (Bogdan, 1968:140); iar dacă de aici se puteau recruta 6000 de ostaşi, înseamnă că s-ar putea presupune şi existenţa unei formaţiuni politice prestatale, echivalentă cu o "ţară". Ipoteza a fost susţinută de Radu Rosetti (1889: 464-472, idem, 1911: 125), A. D. Xenopol (II, 1914: 272), IST. ROM. II, 102, C. Cihodaru (1963: 238), Ştefan Olteanu (1971: 762, idem, 1974: 31), Alexandru V. Boldur (1984: 26, 29).

3.1.4.1.2. Împotriva acestei supoziţii s-au pronunţat D. Onciul (I, 1946: 285), N. Iorga (1927-1928: 149, idem, 1985: 153) şi îndeosebi Victor Spinei (1979: 282-283), după care berladnicii ar fi fost o populaţie nomadă din stepele ruseşti, probabil turcică, trăind din jafuri sau din servicii de mercenari ai principilor ruşi, al cărei nume este parţial omofon cu acela al Bârladului din Moldova. Această intuiţie poate fi sprijinită cu două argumente:

a) În vechea rusă sufixul *-nik* nu avea o funcţie deonomastică, altfel spus, nu putea forma nume de locuitori de la numele locului, nici singur şi nici în combinaţie cu *-ĭn-*.El nu se regăseşte printre sufixele cu această funcţie menţionate de A. V. Superanskaja (1969: 159-170), V. M. Ožogan (1986: 96-100), P. P. Čučka (1965: 245-251), V. O. Horpynyč (1966: 127-135, idem, 1976: 184-190), A. D. Zverev (1976: 223-230), care au studiat-o în lucrări de sinteză. În exemplele date de Bogdan, *-ĭnikŭ* formează nomina agentis: *trŭgovĭnikŭ* 'mercator', *naimĭnikŭ* 'mercenarius' (Miklosich, 1862-1865, s.v.); pentru celelalte funcţii ale sufixului, vezi Miklosich (1875: 246-247), Fr. Sławski (1974: 90-91), V. V. Martynov (1973: 9-10), J. J. Varbot (1969: 97-98), Hans Holm Bielfeld (1961: 119). După Petar Skok, doar în slovenă sufixul *-nik* are o funcţie deonomastică: *gradnik* 'čovjek koji potječe iz *Grada*', *čremošnik* 'čovjek koji potječe iz sela *Čremoha*' (1934: 60, nota 36).

b) Apelativul *berladnik* se poate explica de la verbul v. turc. *birlä-* 'a se uni, a se grupa' (DTS, 102), care la perfect primeşte morfemul *-d-*, de exemplu, la pers. III sg. *birlädi* 's-a împreunat'. Acest verb, care a existat în mod cert în limba cumanilor (cf. *birla* 'cum' în *Codex cumanicus*), va fi fost folosit de aceştia pentru a desemna un amestec etnic – situaţie caracteristică pentru

Scanned with OKEN Scanner

triburile nomade din acea vreme. Cu această accepţie specializată, verbul va fi fost cunoscut şi vechilor ruşi, aflaţi în relaţii strânse cu cumanii, care au putut forma, cu sufixul *-nik*, derivatul respectiv, după un model lingvistic de mare productivitate (pentru care vezi Bachturina, 1962: 180-195). Semnificaţia va fi fost deci 'cei care s-au unit, s-au asociat' →'adunătură', şi este pe deplin motivată de ştirile oferite despre ei în cronicele ruseşti.

3.1.4.2.1. O altă populaţie pe care mulţi istorici o localizează în sudul Moldovei este aceea a b r o d n i c i l o r. (Toate informaţiile privitoare la ei au fost adunate de G. Popa-Lisseanu, 1938; un amplu comentariu asupra chestiunii face K. Horedt, 1958: 146-159.) Se crede că ei ar fi fost atestaţi mai întâi în cronicile ruseşti, sub anul 1146 / 1147, cu numele *bronnik* (în cronicile Voskresenskaja, Nikonova şi Tverskaja) sau *brodnici* (în cronica Ipatievskaja), ca oşteni în *družina* cneazului de Suzdal' Jurie Dolgoruki. *Družiny* erau suitele principilor ruşi, formate din curteni şi militari de elită, mai ales de origine germanică, recrutaţi ca mercenari. De aceea are dreptate C. Cihodaru să le explice numele ca derivat din v. rus. *bronja* 'lorica' < v. germ. *brunja*, cu semnificaţia 'milites cataphracti' (1963: 229; cf. şi SPR, I, 398: v. rus. *bronĭnici* 'wojownicy w zbrojach'). Referindu-se la aceiaşi oşteni, denumirea *brodnici* din Ipatievskaja trebuie considerată o greşeală de copist. Probabil aceeaşi explicaţie o are forma *brodnici* din cronica Novgorodskaja, care, sub anul 1216, se referă la o parte a armatei cneazului Jaroslav din Novgorod.

După Nicetas Choniates, vlahii Petru şi Asan, răsculaţi împotriva Imperiului Bizantin, au obţinut, în anul 1186, sprijinul cumanilor şi al *bordonilor* (οἱ ἐκ Βορδόνης) din nordul Dunării, o ramură a taurosciţilor (= ruşilor), „îndrăgiţi de zeul războiului". D. Onciul (acceptat şi de alţi istorici) crede că este un „nume evident corupt din *brodoni*, în care recunoaştem pe brodnici" (I, 1946: 292, cf. şi Iorga, 1926-1927: 150). În actul de donaţie pentru cavalerii teutoni stabiliţi în Ţara Bârsei, din 7 mai 1222, confirmat de Papă în acelaşi an, Andrei al II-lea le atribuie şi dincolo de Carpaţi (*Montes Nivium*) un teritoriu „până la hotarele brodnicilor" (*usque ad terminos Prodnicorum*). În anul 1227, Papa Grigorie al IX-lea înfiinţează în acest ţinut, numit Cumania, o episcopie catolică, menţionând şi faptul că ea se găsea în vecinătatea ţării brodnicilor (*Cumania et Brodnic terra illa vicina*). Episcopatul Cumaniei se afla între Carpaţi şi Siret – aşa cum rezultă dintr-o scriere a lui Rogerius, *Miserabile carmen*, care spune că tătarii au trecut Siretul în anul 1241, ajungând „ad terram episcopi Comanorum" (SRH, I, 302). Prin urmare, ţara brodnicilor era la răsărit de Siret, în bazinul inferior al Bârladului. Vecinătatea sa cu Cumania rezultă şi dintr-o scrisoare din anul 1231 a Papei, precum şi dintr-o alta, din anul 1254 [= 1250] a regelui Bela al IV-lea către Papă, prin care el se plânge de faptul că ţara sa este înconjurată de popoare necredincioase (*infideles*), având la răsărit pe ruteni, pe cumani şi pe brodnici, iar la miazăzi pe bulgari şi pe bosnieci. De aici nu trebuie să tragem concluzia că brodnicii erau neapărat păgâni (Ferenţ, 1931: 128), pentru că în seria de „infideles" erau incluşi şi rutenii, care erau ortodocşi. Relatând desfăşurarea luptei de la Kalka (1223 / 1224) între tătari şi cnejii ruşi

Scanned with OKEN Scanner

aliaţi cu cumanii, cronicile ruseşti Novgorodskaja şi Voskresenskaja menţionează şi participarea unor *brodnici*, conduşi de „voievodul" lor Ploskyna sau Ploskinja, cel care, după ce a jurat pe cruce în faţa cnejilor, i-a trădat dându-i prinşi tătarilor. De aici rezultă că acei brodnici erau creştini şi că erau conduşi de un voievod cu nume slav (< *ploskŭ* 'latus' cu sufixul *-ynja*), care la slavi îndeplinea funcţia de *belli dux*. Aceste amănunte se opun identificării lor cu o seminţie turanică nomadă, cum au presupus unii istorici (Ferenţ, 1931: 128, Spinei, 1982: 146, Diaconu, 1978: 115, nota 556).

3.1.4.2.2. Presupusul nomadism al brodnicilor este în bună măsură consecinţa asociaţiei etimologice cu verbul rus. *broditi* 'a pribegi, a rătăci', avută în vedere şi de Paul Hunfalvy (care îi considera români, 1883: 77, 83), de M. Karamzin (care îi crede ruşi pribegi, ce locuiau printre barbari în stepele Donului, ducând ca şi aceştia o viaţă sălbatică, 1819: 274), de B. D. Grekov şi A. I. Jakubovski (o populaţie războinică, un fel de prototip al cazacilor de mai târziu, 1953: 191), de B. A. Rybakov (slavi de est adaptaţi traiului de stepă, 1953: 62-63), pentru a cita doar câteva nume. O serie de istorici români au văzut în *brodnici* 'oamenii vadurilor' (Onciul, I, 1946: 293, Iorga, 1926-1927: 150, idem, 1985: 115, Giurescu, I, 1942: 336, Horedt, 1958: 151-152), plecând de la o funcţie a sufixului *-nik* inexistentă în realitate (vezi supra **3.1.4.1.2**). Indecizia etimologică are drept pandant o nesiguranţă în identificarea etniei acestor brodnici. În nici un caz ei nu pot fi consideraţi români (cum credeau Iorga, 1926-1927: 151, Giurescu, I, 1942: 336, Cihodaru, 1963: 225), deoarece aceştia din urmă sunt menţionaţi ca o populaţie aparte, atât de cronicarul bizantin, cât şi în documentul din 1234 al Papei Grigorie al IX-lea (*quidam populi, qui Walati vocantur*), care îi localizează în Episcopia Cumanilor, aşadar în vecinătatea ţării brodnicilor. După părerea noastră, explicaţia etnonimului ca o formaţie lexicală deverbală poate fi reţinută, cu precizarea că trebuie avut în vedere înţelesul primar al verbului *broditi* 'a merge cu greu prin apă sau printr-un teren mlăştinos; vado transire', păstrat şi în derivatele ruseşti dialectale *brodnyj put'* 'drum mlăştinos, mocirlos', *brodnik* 'nămol, mocirlă pe drum' (SPR, I, 382, 384, SRNG, III, 189), iar nu semnificaţia secundară, apărută prin extensiune semantică, 'a hoinări, a vagabonda'. Înţelesul primar este perfect compatibil cu aspectul geografic al Bârladului inferior, considerat caracteristic de către creatorii câmpului toponimic (germ. die Namengeber). Aceşti brodnici erau, credem, urmaşii vechilor bulgari stabiliţi în zonă, deoarece unele trăsături fonetice ale toponimelor studiate aici (durificarea consoanei palatalizate *l'* din **Berl'ad*, denazalizarea lui *ę* > *e* şi svarabhakti din *Kineža*) se pot explica doar prin bulgara medie (secolele XII-XIII). Înainte de a fi românizaţi, prin secolul al XIV-lea, aceşti bulgari trebuiau să se menţină în sudul Moldovei, pentru a putea transmite toponimele în formele cunoscute în limba română veche. De aceea nu credem că brodnicii pot fi consideraţi „o populaţiune mixtă, compusă din români şi slavi", cum opina D. Onciul (I, 1946: 293, cf. şi Giurescu, I, 1942: 336, Cihodaru, 1963: 232). Arheologia a dovedit continuitatea locuirii populaţiei din civilizaţia zisă „balcano-dunăreană" sau Dridu cu turanicii, pe baza unor relaţii tributale (Spinei, 1974: 412). Această continuitate trebuie privită şi în sensul

Scanned with OKEN Scanner

conservării structurilor social-politice create de imperiul bulgar. Sub acest aspect, avea dreptate D. Onciul să afirme că „organisaţiunea brodnicilor era, probabil, de asemenea cea cnezească [...]. Chiar în partea unde ei sunt arătaţi s-au păstrat cele mai multe urme de cnezi în hrisoavele moldoveneşti" (I, 1946: 294). O asemenea organizare cnezială se putea constitui într-o "ţară", o formaţiune politică (Iorga, 1926-1927: 150-151) cunoscută ruşilor la 1174, apoi ungurilor şi Papei în primele decenii ale secolului al XIII-lea. Brodnicii aveau un potenţial militar remarcabil, care le permitea să participe, alături de cumani, la lupte împotriva imperiului bizantin sau la marea bătălie de la Kalka, unde voievodul lor, Ploskyna, a reuşit să-şi salveze oamenii cu preţul trădării aliaţilor. Aşa cum presupunea Iorga, formaţiunea politică a brodnicilor va fi fost distrusă de tătari, în 1241, după care cnejii lor s-au românizat şi şi-au pierdut treptat vechile atribuţii (militară şi administrativă), cu excepţia celei judecătoreşti, exercitată la nivelul comunităţilor săteşti. Documentele moldoveneşti din secolele XV-XVI atestă 17 cneji de sat, cu menţiunea „unde a fost", dintre care „un număr surprinzător de mare se întâlneşte în bazinul Bârladului" şi în acela al Prutului inferior (Cihodaru, 1965: 28-29). Este, desigur, o reminiscenţă a stadiului mai vechi, acela al dominaţiei imperiului bulgar asupra Moldovei sudice.

Teorema II. Dacă două oiconime, desemnând obiecte geografice apropiate, au aceeaşi expresie, atunci ele trebuie explicate ca polarizări de la numele dispărut al unui obiect geografic din imediata lor vecinătate.

3.2. Etimologia oiconimelor Cluj

3.2.0. S-a spus despre Cluj că a îndeplinit funcţia de „poartă spre Munţii Apuseni. El constituie şi a constituit vreme îndelungată un punct nodal, un loc de încrucişare a unor importante căi de comunicaţie şi comerciale" (Goldenberg 1958: 12). Oraşul este situat pe Someşul Mic, la confluenţa acestuia cu Chintăul şi cu Nadăşul, într-o depresiune de formă alungită, înconjurată din trei părţi de dealuri odinioară împădurite (Hoia, Lombul, Feleacul), iar din a patra de Munţii Gilăului. Datorită importanţei sale strategice excepţionale, depresiunea a fost apărată de o cetate construită de daci (Napoca), întărită şi mai mult în epoca romană (când oraşul devine colonie şi capitala Daciei Porolissensis), distrusă de barbari, reconstruită în veacul al IX-lea (cetatea de la Mănăştur, care făcea parte din sistemul de apărare al voievodatului lui Gelou, dacă nu cumva era chiar reşedinţa sa, cf. I. A. Pop 1966: 136), distrusă de unguri în a doua jumătate a veacului al XI-lea, refăcută din nou, dar distrusă de tătari la 1241 („Cetatea Veche", magh. Ovár). Este uşor de recunoscut aici contextul geografic tipic al fortificaţiilor de apărare a defileelor, numite *clausurae* (de la verbul lat. *claudere*) sau *clusae* (de la forma populară a acestuia, *cludere*). Nu atât sensul geografic iniţial, de „loc închis, îngust, înconjurat de dealuri" (cum crede Pascu

Scanned with OKEN Scanner

1974: 71), cât semnificaţia sa militară secundară a determinat păstrarea, sub formă de toponime, a termenului *clusa(e)* în mai toate regiunile care aparţinuseră Imperiului roman. „Non solum angusti montium aditus olim dictae sunt *Clusae*, sed quandoque etiam munitiones et fossae quibus castra circumdabantur aliaque loca opportuna", spunea Ducange, II, 1842: 404, cf. şi Lejeune 1954: 346-349.

3.2.1 Începând cu istoricul maghiar din secolul al XVIII-lea, Huszti András, acceptat mai apoi de Márki Sándor (apud Drăganu 1933: 439), o seamă de istorici şi geografi au propus explicarea numelui de localitate din lat. *clusa* (Iorga, III, 1937: 47, 62-63, Schiopul 1945: 124-125, Goldenberg 1958: 13, Horedt 1958: 115, Pascu 1974: 71, I.CL. 1974, 68-69 şi 70, nota 6) sau *clus(um)* (Giuglea – Orghidan 1959: 138, nota 7, Cherpillod 1986: 117), dar lingviştii nu şi-au dat acordul, arătând că, în mod normal, de la acest etimon s-ar fi ajuns la un rom. **Chiusă* (Drăganu 1933: 439, Kniezsa 1936: 111, Pătruţ 1984: 109-110), respectiv **Chiusu*. Evoluţia sa ar fi trebuit să fie asemănătoare cu a toponimelor italiene sintematice *Chiusa, Chiusa di Pesio, Chiusa di S.Michele, Chiusaforte, Le Chiuse, Chioso, Valchiusa* etc. (ENC. IT. X, 1931, s.v., Pellegrini 1990: 241-242, Pieri 1969: 259). În unele zone, de pildă în Tirol, evoluţia fonetică s-a continuat prin africatizarea lui *ḱ* > *ĉ: Clausa* > *Chiausa* (pronunţat *ĉausa*), *clausu/clusu* > *Cioso, Ciosi, Cius, Ciusso, Giusa* (Schneller 1890: 42, Pellegrini 1990: 216, 241-241). Paralelele oferite de susţinătorii acestei etimologii, fie din toponimia franceză, fie din cea germanică, în care grupul *cl-, kl-* se menţine (*La Cluse, Kluse, Klause* etc.), deşi mai apropiate formal de rom. *Cluj*, nu pot fi relevante decât admiţând că acesta din urmă nu descinde direct din latineşte, ci dintr-un intermediar francez sau german.

Prima soluţie, a intermediarului francez, a dat-o J. Karácsonyi în 1923 (apud Viciu 1929: 60), urmat de István Németh (apud Bárczi 1937: 266), după care Clujul va fi fost o colonie valonă, înfiinţată pe timpul Sf. Ştefan, ce se va fi numit în v. fr. *clos* < lat. *clausum*. Se pare că, la sfârşitul secolului al XII-lea şi la începutul celui de al XIII-lea, *-s* final francez se pronunţa ca un fel de *š* sau *ś;* din acest motiv, el a fost redat în ungureşte prin *s* (pronunţat *š*): *botos* < v. fr. *botes, Lajos* < v. fr. *Lois* (Bárczi 1958: 77-78). Aşadar, un v. fr. **Clos* s-ar fi pronunţat, foarte probabil, *Cloš*. Relativ recent, Ladó János a reluat ideea originii valone a denumirii (I.CL. 69, nota 6). Fr. *clos*, participiul trecut substantivat al verbului *clore,* corespunzând lat. *clausum*, este atestat ca atare din secolul al XII-lea şi destul de bine reprezentat în toponimia franceză (*Le Clos, Le Claux, Cloux* şi diverse derivate , cf. Gröhler, II, 1933: 59-60, Dauzat–Rostaing, 1963: 194), mai puţin însă în cea belgiană (unde nu s-au păstrat decât derivatele sale, precum *Closière, Clozin, Cluzeuse*, cf. Carnoy, I, 1948: XX).

Teoretic posibilă, ipoteza nu este însă confirmată de informaţiile istorice de care dispunem: nu există nici un fel de indiciu al venirii la Cluj a valonilor. Ea nu este confirmată nici de succesiunea atestărilor: dacă forma primară ar fi fost v. fr. *clos*, atunci ea ar fi trebuit să se reflecte în primele atestări ale Clujului. Dar formele de acest fel sunt târzii, de la sfârşitul secolului al XIV-lea

Scanned with OKEN Scanner

(1370-1377: *Klosuar, Closuar, Closwar*) şi din secolul al XV-lea (1441: *Closvar*), cf. SDT, I, 158; ele se explică prin influenţa formei maghiare cu metafonie din aceeaşi perioadă, *Kolosuar*. Formele vechi, cu *-u- (Clus)*, din secolele al XII-lea – al XIII-lea, nu pot fi în nici un caz explicate printr-o închidere pe teren românesc sau maghiar a lui *o* deschis francez, care ar fi trebuit să se păstreze în ambele limbi.

Cea de a doua soluţie, a intermediarului german, a avut mai mulţi susţinători. Încă din anul 1656 Conrad Iacob Hiltebrand era de părere că „numele german de *Clausenburg* i s-a dat în vremurile vechi germane, de la strâmtoare: «berg–clauser»" (CSŢR, V, 555), iar în 1835 Adolf Schmidl spunea că oraşul „la origine a fost clădit de saşi şi numit *Klause*, după poziţia lui într-o strâmtoare, de unde i-a venit numele" (CSŢR^2, III, 266). Convins că românii sunt ultimii veniţi în Transilvania şi că n-au făcut decât să preia denumirile date de unguri şi de germani, R. Roesler (1867: 39, idem 1871: 131) deriva rom. *Cluş* < germ. *Klausenberg*, răsturnând pur şi simplu cronologia atestărilor şi inversând raportul dintre bază (1199: *Clus*, în *archidiaconus Clusiensis*) şi compus (1348: *Clusenburg*, 1405-1408: *Clausenburg*). (Dăm atestările după Schiopul 1945: 98-99, care consideră fără dreptate „incerte" menţiunile din secolul al XII-lea, pe motivul că ele s-ar putea referi şi la localităţile omonime din Ungaria; numai că nici una dintre ele nu pare a fi atât de veche.) După opinia lui N. Drăganu (1933: 438-439, 441), împărtăşită de Ioan Pătruţ (1984: 112), denumirea germană ar fi o „etimologie populară", prin care se apropia rom. *Cluj* de germ. med. *kluse* (literar *klause*), provenit la rândul său din lat. med. *clusa* (literar *clausa*). În realitate, etimologia populară s-a produs nu pe terenul limbii germane, ci ceva mai înainte, în latina de cancelarie. Aşa se explică forma *Clusa* dintr-o serie de documente din veacul al XIII-lea, care denumeşte cetatea („quodam castro quod dicitur Clusa", în *Annales Frisiacenses*, de la 1241, cf. Pascu, I, 1972: 151) sau mănăstirea benedictină din apropiere („monasterium de Clausa", la 1232 şi la 1235, cf. ZWU, I, 1892: 57, 64). Germanii nu au făcut decât să preia forma latinizată a numelui, *Clus*, şi să o treacă la genitiv (*Clus-en*) în cadrul compusului, iar acest procedeu formativ a dus la apariţia unui cuvânt omofon cu cel german.

Omofonia în cauză a orientat atenţia unor lingvişti asupra unei baze germanice. Astfel, H. Tiktin (I, 1903: 378) încerca să explice numele localităţii de la un săs. *Kluse* „sihăstrie", neatestat însă în graiurile săseşti din Transilvania. Dar presupusul etimon ar fi dat în limba română un **Clusă*, pentru că sonorizarea lui *-s-* intervocalic este un fenomen germanic târziu, care nici măcar nu apare în numele săseşti ale Clujului: *Klousəmbriχ, Klausnburiχ*, cf. SSW, V, 168. Ion Borcia (1904: 228) accepta ipoteza lui Tiktin, dar presupunea pentru forma românească un intermediar maghiar. Într-adevăr, un mhd. *s* putea să dea în ungureşte fie un *z* (*sege>zeke*), fie un *sz* (*Sachse > szász*), fie un *zs (sumper >zsompor, sack > zsák)*, cf. Lumtzer – Melich 1900: 276. Este însă îndoielnică pronunţarea cu *zs* (= *ž*) a oiconimului în vechea maghiară: după toate probabilităţile, *-s* final din *Culus, Kolos* se pronunţa *š*, cf. *Coloşul* sau *Clujul* într-o descriere a Ardealului din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (Gaster,

Scanned with OKEN Scanner

I, 1891: 176), *Kolushwar* la 1490, *Coloschwar* la 1492, *Cetatea Coluş* la 1700 (SDT, I, 158, CAT. I, 42) – pronunţie păstrată şi de saşi: *Klusch* (Drăganu 1924-1926: 137, nota 1).

După părerea lui Gustav Kisch (1904: 279), ar trebui să plecăm de la varianta *klûs* a mhd. *klûse* „sihăstrie", „defileu", „stăvilar pe râu" < lat. med. *clusa*. (Primul sens este preluat din lat. *clusus*, celelalte din lat. med. *clusa*, cf. Kluge 1967, s.v. *Klause*. În mhd. *klûse* < lat. *clusa* avea într-adevăr şi forma *klûs*, alături de care mai exista şi un *klôse* <lat. *clausa*, cf. Grimm, V, 1873: 1935.) Într-o recenzie, N. Drăganu (1923: 941) obiectează faptul că un mhd. *klûs* ar fi dat în româneşte o formă cu *-s* nu cu *-š/-ž*, şi că doar în ungureşte *-s* final german s-ar fi reflectat într-un *-s/-zs*. Într-o altă lucrare, G. Kisch (1929: 37) revine şi admite pentru forma românească intermediarul v. magh. *Klus*. De fapt, magh. *s* (= *š*) nu provine niciodată dintr-un mhd. *s*, ci de obicei din mhd. *sch*, cf. *tiuscher* > *tösér, schranke* > *fa-saráng* (Lumtzer – Melich 1900: 291). Prin urmare, explicaţia lui G. Kisch nu e plauzibilă în nici una dintre variantele sale. Pe de altă parte, este cunoscut faptul că germanii n-au făcut decât să preia numele de localităţi existente, dând nume noi doar celor pe care le-au înfiinţat ei înşişi. Or, ipoteza întemeierii Clujului de către germani este cu totul lipsită de fundament istoric.

Este drept că unii cercetători tind să împingă cât mai devreme perioada aşezării saşilor la Cluj, în a doua jumătate a secolului al XII-lea, în pofida absenţei menţiunilor scrise (Nägler 1981: 211); dar este meritul lui N. Drăganu de a fi demonstrat, după o cercetare exhaustivă a documentelor privitoare la Cluj, şi în primul rând a *Registrului de la Várad* (1213-1235), că „numele germane apar, atât în onomastica, cât şi în toponimia Clujului, abia mai târziu, după 1270, când saşii se aşează în masă" (1933: 440). Prin urmare, venirea saşilor are loc după aproape un secol de la primele menţiuni documentare ale localităţii şi este provocată de situaţia creată de marea invazie tătară, când o serie întreagă de localităţi – între care şi Clujul – au fost pustiite de năvălitori. În deceniul opt al secolului al XIII-lea, regele acordă privilegii eventualilor „oaspeţi", determinându-i să se stabilească la Cluj (I.C.L. 77, 79). La fel se prezintă lucrurile în cazul localităţii numite astăzi Cojocna, din apropierea Clujului, atestată la 1177 şi la 1199 tot în forma *Clus*: abia la 1291 se vorbeşte despre „hospites nostri (regis) de... *Kolos*" (SDT, I, 160; denumirea nouă, *Cojocna*, este o adaptare prin haplologie a compusului magh. *Kolo(z)sakna*, atestat mai întâi la 1375).

Total lipsită de consistenţă este ipoteza originii maghiare. După István Kniezsa (1936: 111), rom. *Cluj* provine din ungureşte, „eventual" din germană, dar afirmaţia rămâne pur teoretică. Alţi filologi maghiari, (Melich–Gombocz 1929: 286, 305-307) au susţinut şi ei anterioritatea formei maghiare cu anaptixă, *Culus*, asupra celei româneşti latinizate, *Clus*. Dar limba maghiară nu oferă nici o posibilitate de explicare etimologică prin ea însăşi, iar chestiunea cronologiei atestărilor a fost definitiv lămurită de către Iosif Schiopul. El a arătat că în toate

Scanned with OKEN Scanner

documentele transilvănene autentice din secolele al XIII-lea – al XIV-lea, Clujul apare doar în forma *Clus* (*-var, -monostura*), în timp ce „forma *Culus* [...] n-o întâlnim înainte de secolul al XIV-lea decât în documente ieşite din cancelariile regilor Ungariei", primul fiind din anul 1263 (confirmare a unei diplome din 1246). Ea „a circulat numai pe teritoriul Ungariei propriu-zise", nu şi al Transilvaniei, unde a pătruns doar pe la mijlocul secolului al XIV-lea (*Culus,* la 1336), fără a reuşi să o înlocuiască cu totul pe cea veche (Schiopul 1945: 103-105). Înainte de 1246/1263 mai există două documente ungureşti în care apar forme similare: *Culus* la 1183 şi *Kulus* la 1201, cf. DIR, C, XI-XIII, vol. I, 10 şi 19, numai că primul este considerat „suspect" de editori şi de SDT, iar al doilea ni se pare şi nouă suspect, dacă nu prin conţinut – pe care nu-l putem aprecia –, măcar prin felul în care au fost notate denumirile: nu numai anaptixa, dar şi grafia cu K- în loc de C- apare mult mai târziu, după 1275, aşa cum rezultă din atestările oferite de Drăganu (1933: 437). Se ştie că maghiara evită prin anaptixă grupurile consonantice şi că operează deschiderea la *-o-* a lui *-ú-* accentuat slav sau românesc (*klučerŭ* > *kolcsár, sluga* >*szolga, čudo* >*csoda*), aşa încât forma primară *Clus*, evident alogenă, a trebuit să suporte un îndelungat proces de adaptare fonetică: *Clus* > *Culus* > *Kolos* > *Kolozs.*

Încercarea toponimistului Elemér Moór (1929: 50-51) de a explica oiconimele *Kolozsvár* din Ungaria şi din Transilvania ca o etimologie populară din **Klozsár* < sl. sau v. magh. **klužar* < sl. *kluza* (devenit *kluž-* în derivate) „loc îngrădit", „prisacă" (corespunzând unui lat. med. *indago,* magh. *gyepű,* sl. *prěsěka*), pe care István Kniezsa (1936: 111) o considera acceptabilă (cu precizarea că apelativul slav provine din mhd. *klûse*), a fost respinsă de N. Drăganu (1933: 440), pe motivul că „un slav *kluza, kluž-* nu este atestat" – afirmaţie reluată mai târziu de Ioan Pătruţ (1984: 111, nota 25). Dimpotrivă, Constantin Daicoviciu (1968 a: 69) accepta soluţia lui Moór, considerând că forma slavă ar fi înrudită cu pol. *klucz*, slov. *kluč*, care era numele medieval al prisăcilor; pentru aceasta ar pleda şi descoperirea făcută aproape de Cluj, la Someşeni, a unei „întinse necropole slave *apusene* de pe la anul 800". Dar între *kluza, kluž-* şi *klucz, kluč* < v.sl. *ključĭ* „cheie" nu există nici un fel de „înrudire", iar cercetările istorice mai noi au stabilit apartenenţa necropolei respective la grupul slav *răsăritean* (I.CL. 53). Schimbarea lui *ĉ* în *z* sau *ž* nu este posibilă nici pe teren slav şi nici în româneşte. De aceea este lipsită de interes şi apropierea făcută între numele Clujului şi un ucr. *ključ* „izvor" de către A. Kočubinskij (citată de V.A. Nikonov 1966: 196), nejustificată şi sub aspectul motivaţiei geografice. Se cuvine, de asemenea, să rectificăm afirmaţia lui N. Drăganu privind inexistenţa termenului slav citat de către Moór: A. Muka (I, 1966: 636) menţionează un pol. *kluza*, un ceh. *klouza*, un sor. d.j. *kluz(na),* care descind din germ. med. *klûse.* După părerea lui France Bezlaj (I, 1956: 263), s-ar putea reface şi un sl. **kl'užĭ* (< germ. *klûse*) din toponimele slovene *Ključica* şi *Ključa*, slovacul *Priključný*, însă Ernst Eichler (II, 1987: 29) se arată sceptic în această privinţă. Pentru un sl. **kluž* de origine germană optează şi Kiss Lajos (1978: 350). Dar indiferent de forma cuvântului slav, este sigur că originea sa germană

Scanned with OKEN Scanner

îi limitează circulația la regiunile de contact slavo-german, între care nu poate fi inclus nordul Transilvaniei, pentru că saşii nu-şi făcuseră încă apariția aici în secolul al XII-lea, iar când au venit, slavii erau deja asimilați.

3.2.2. Aşa cum se întâmplă de obicei cu toponimele obscure, a căror bază lexicală este greu de găsit, şi de această dată s-a apelat la nume de persoană, pentru că diversitatea acestora este atât de mare, încât posibilitățile de asociație cresc în mod considerabil. Primele încercări de acest fel le-au făcut umaniştii. În *Geografia cioè Descrittione Universale della Terra*, apărută la Veneția în anul 1598, Giovanni Antonio Magini spunea că oraşul transilvănean, numit de germani *Clausemburg*, fusese întemeiat de greci, care i-au spus Zeugma, apoi de romani, care i-au schimbat numele în *Claudiopolis*, în cinstea împăratului Claudiu (apud Isopescu 1929: 76). Cu mici variațiuni, relația etimologică se va menține la călătorii de mai târziu: în *Voyages en Europe, Asie et Afrique*, apărută la Haga în 1727 (apud CSȚR, VIII, 530) sau în *Fussreise durch den grössten Theil der österreichischen Staaten in den Jahren 1828 bis End Mai 1829*, apărută la Viena în 1833 (apud CSȚR^2, II, 170). Denumirea *Claudiopolis* s-a născut în mediul ardelean cult şi s-a menținut până pe la începutul secolului XX; prima sa atestare este din anul 1559, când desemna localitatea de origine a unui student de la universitatea din Wittenberg: *Stephanus Wolfart Claudiopolitanus Transilvanus* (apud Schiopul 1945: 98, nota 2). Această denumire savantă avea ca punct de plecare compusul maghiar *Kolosvár*, în care prima parte, *Kolos,* era omofonă cu numele unguresc al martirului creştin *Claudius* (Drăganu 1933: 438). Asociația este interesantă numai întrucât documentează indirect faptul că oiconimul transilvănean se pronunța în secolul al XVI-lea, în ungureşte, cu *-š* iar nu cu *-ž*. Fără acest indiciu, pronunția maghiară veche este întotdeauna greu de stabilit, pentru că *-s* din documente îl putea reda atât pe *š* cât şi pe *ž* (Kniezsa 1936: 178).

Un reflex târziu al supoziției umaniştilor îl aflăm la Augustin Bunea (1912: 114), după care „*Cluj* nu este altceva decât forma slovenească a numelui de persoană *Claudius*. Prin urmare, cel ce a întemeiat Clujul a fost un om cu numele *Cluj (Claudius)*". Afirmația sa este curioasă, pentru că – din câte ştim noi – onomastica veche slavă nu cunoaşte o adaptare a lat. *Claudius*; dacă ar fi existat, atunci diftongul ar fi devenit *av* sau *ov*. Nu în slavă, ci în maghiară corespondentul său onomastic permitea o relație formală cu *Clujul*.

Ca şi Bunea, Sorin Paliga (1992: 8) vede în forma artificială *Claudiopolis* „soluția problemei" etimologice: denumirea autohtonă, Napoca, a fost înlocuită printr-un „toponim de tip comemorativ", în speță prin numele împăratului *Claudius* II „Goticul" (268-270 e.n.), care ar fi fost echivalent cu antroponimul trac *Kleus* < i-e. **kleu-* 'a încovoia', pronunțat „foarte probabil" *Kluš*. Tracii „au autohtonizat" oiconimul latin, iar această substituție i se pare autorului „a fi de domeniul evidenței, ori cel puțin al maximei probabilități". Ipoteza lui Paliga poate fi calificată drept un produs de science-fiction, prin care cerințele metodei comparative istorice sunt încălcate. După A. Meillet (1925: 41), „apropierile contează doar în măsura în care sunt supuse la reguli stricte. Cu cât lingvistul îşi oferă mai multă libertate, cu atât apropierile sale includ arbitrariul şi

Scanned with OKEN Scanner

demonstraţiile sale sunt mai precare". Lăsând la o parte detaliile narative, remarcăm faptul că diftongul indo-european *eu*, care s-a menţinut în tracă, s-a monoftongat la *e* în daco-moesiană şi în albaneză (Georgiev, 1960: 150 şi 154); or, tocmai la aceste limbi trebuia să se refere autorul. În al doilea rând, *s* putea deveni *š* în poziţie medială, ca în cazul unor hidronime de origine autohtonă din Transilvania, nu şi în poziţie finală, în care toate consoanele au dispărut. În al treilea rând, presupunerea că grupul consonantic *cl-* n-ar fi evoluat fonetic la *cl'*, ca în elementele latine, datorită faptului că legile fonetice nu ar fi angajat şi cuvintele din substrat, este, o premisă falsă, susţinută doar cu exemple contestabile (1992: 27).

Ipoteza originii antroponimice dobândeşte mai multă consistenţă în studiul citat al lui J. Melich, din care N. Drăganu (1933: 440-441) preia materialul şi dezvoltă argumentaţia. Cei doi lingvişti pleacă de la reflexele sârbeşti ale n. pers. *Nicolaus: Miklouš, Mikloš, Mikluš*, de la care au putut apărea, prin afereză, hipocoristicele *Klouš* (atestat în slovenă), **Kloš* şi **Kluš*. Un *Klouš* (**Kloš*) ar explica oiconimele ungureşti *Kolosvár* (germ. *Klossing/ Glossing*, la 1427: *Glasar*) din comit. Vas; *Kolosvár (*la 1260: *Kolus* şi *Kyskolusd*), azi *Kallos*, din comit. Zala; *Kolos-Néma* din Komáron (despre care se ştie precis că şi-a luat numele, la 1460, de la un n. pers. *Kolozs*); *Kolos* din comit. Nitra (denumit în slovacă *Klješ, Kliš, Kliž*, prin apropierea lui *Klouš* de n. pers. *Mikleš* şi *Mikeš*). Un **Kloš* ar explica oiconimul oltenesc *Cloşani;* un **Kluš* ar explica oiconimul transilvănean. Drăganu (1933: 440) era mulţumit de etimologie, care „se pare că îndestuleşte toate pretenţiile". În această perspectivă, *Clujul* ar fi o denumire „după toată probabilitatea de origine slavă, în rândul întâi slavă sudică" (*ibidem*, 442).

Dacă *Cluj* este, la origine, un hipocoristic slav al lui *Nicolaus*, se pune întrebarea de ce ungurii nu au dat corespondentul propriu drept denumire oficială, aşa cum au făcut în cazul oiconimelor dezvoltate din n. pers. săs. *Klaus/ Klos*, anume *Klosdorf* (la 1322: *villa Nicholai*), rom. *Cloaştărf* – magh. *Miklóstelke;* sau *Klosdorf*, rom. *Sân-Miclăuş* – magh. *Szent-Miklós?* Răspunsul lui N. Drăganu este următorul: „Ungurii necunoscând în limba lor decât forma cu *-ó-* a lui *Miklós*, n-au recunoscut pe *Kluš* ca ipocoristic al acestuia şi prin urmare nu l-au tradus cu *Miklósvára*, nici nu l-au redat în forma *Klós* > *Klózs* > *Kolózs*. Tot aşa nici germanii nu l-au tradus cu *Klosburg* [...] cum ne-am aştepta, ci s-au mărginit să-l treacă într-un genitiv cu *-en"* (*ibidem*, 441).

Explicaţia sa poate fi valabilă pentru *Clujul* nostru, nu însă şi pentru oiconimele din Ungaria, unde oficialităţile trebuiau să recunoască tema antroponimică **Kloš*, dacă aceasta ar fi stat cu adevărat la baza numelor de localităţi menţionate mai sus. Pe de altă parte, variantele săseşti ale n. pers. *Klaus* (*Kluis, Klius*), între care trebuie inclus şi *Klusch*, atestat în Transilvania la 1415 (*Paulus dictus Clusch, ibidem*, 440, nota 1), ar fi permis apropierea de la început a oiconimului românesc de n. pers. *Klaus*, iar nu de apelativul *klûse*, cum se constată în primele atestări documentare ale localităţii. Este limpede că nici oficialităţile maghiare, nici saşii nu au asociat vreodată oiconimele citate cu

Scanned with OKEN Scanner

n. pers. *Nicolaus*, şi n-au făcut-o nu numai pentru motivul că în cele două limbi nu ar fi existat un cuvânt asemănător, ci mai ales pentru că populaţia băştinaşă nu făcea această apropiere. Se ştie că ungurii, în mai mare măsură decât saşii, obişnuiau să traducă numele de localităţi atunci când lucrul era posibil, adică atunci când acele nume aveau un înţeles pentru populaţia care le folosea. Astfel, un *Nicolinţi* din Banat este tradus la 1389 prin *Myklósfalva*, un *Nicula* din jud. Cluj este tradus la 1369 prin *Myklos* (SDT, I, 426). Absenţa traducerii privează ipoteza lui Melich – Drăganu de singurul punct de sprijin ferm pe care l-ar fi putut avea şi creează totodată un motiv de suspiciune, care nu rămâne singurul.

După slavistul maghiar István Kniezsa (1936: 111-112), ipoteza menţionată ar avea trei puncte vulnerabile. Mai întâi, un oiconim personal s-ar fi reflectat în limba maghiară într-o construcţie posesivă, *Klu(z)svára*, şi aceasta încă de la primele atestări; or, o astfel de construcţie apare mult mai târziu, în secolul al XIV-lea (la 1337: *Clusvara*), şi are un caracter accidental, fiind lipsită de orice relevanţă. În al doilea rând, dacă oiconimul ar fi fost românesc, atunci ar fi trebuit să aibă forma unui derivat (**Cluşani* sau **Cluşeşti*, eventual **Clujani* sau **Clujeşti*), pentru că în română nu sunt posibile antroponimele în funcţie toponimică absolută. În sfârşit, hipocoristicul însuşi este suspect, pentru că în limbile slave nu sunt atestate, în secolele al XI-lea – al XIII-lea, creaţii de acest fel de la ultima parte a unui nume de persoană, ci numai de la prima parte.

Dar obiecţiile lui Kniezsa nu au toate aceeaşi greutate. Compusul ar fi trebuit să folosească genitivul numai dacă întemeierea localităţii ar fi avut loc în perioada atestării numelui său, aşa încât „întemeietorul" mai putea fi cunoscut; dar dacă localitatea era mult mai veche, atunci tradiţia unui „întemeietor" s-ar fi pierdut inevitabil şi nimeni n-ar mai fi putut recunoaşte în acel nume un oiconim personal. În sprijinul acestei afirmaţii se pot aduce şi alte exemple, precum numele oraşului *Dej*, a cărui bază antroponimică este sigură, şi care este atestat la început ca *Deeswar* (a. 1261) şi abia începând cu anul 1337 apar masiv atestările de tipul *Desvara* (SDT, I, 195). Prin urmare, dacă compusul genitival poate fi un indiciu al bazei antroponimice, absenţa lui nu înseamnă neapărat că baza va fi avut un caracter descriptiv, ci doar că semnificaţia sa antroponimică nu era certă.

În al doilea rând, nu este adevărat că derivatele cu afixe colective reprezintă tipul formativ unic al toponimiei personale româneşti. În această privinţă, avea dreptate Drăganu (1943: 452) să denunţe „marota lui Kniezsa". Trecerea de la antroponim la toponim putea fi marcată fie prin construcţii prepoziţionale, frecvente şi în toponimia sud-dunăreană, fie prin articulare (Moldovanu, I_1, 1991: XXXVII). Impresia de antroponime în funcţie toponimică absolută pe care o dau multe oiconime din Transilvania, considerate din acest motiv ca fiind creaţii neromâneşti, se explică prin deformarea sistematică, de către administraţia maghiară, a toponimiei noastre, din care au fost eliminate prepoziţiile şi articolul (Petrovici 1966: 187). Pentru a da doar câteva exemple, excerptate din SDT, I, s.v.: *Banul*, sat românesc, e atestat ca *Ban* de la 1213 şi abia în conscripţia de la 1733 se notează articolul (*Banul*); *Dragul* e atestat ca *Drag* la 1332 şi tot la 1733 cu articol (*Dragul*); *Dolul*, alt sat declarat românesc,

Scanned with OKEN Scanner

apare ca *Dal* la 1461 şi articulat (*Dolul*) la 1733; dimpotrivă, prima atestare a satului Gura Văii este în formă articulată (*Netotul* la 1556), după care articolul este sistematic eliminat (*Nytot, Netot* etc.). Acelaşi lucru se întâmplă cu apelativele în funcţie toponimică: *Dâmbul*, sat românesc, apare ca *Tumb* la 1325 şi abia în conscripţia de la 1750 ca *Dimbu*; *Iazul*, tot sat românesc, e atestat ca *Jaz* la 1342 şi numai la 1733 ca *Jazul*. Cele mai multe toponime personale româneşti cu formă de singular nu au fost niciodată articulate în documentele oficiale, de pildă *Drăguş-ul*, menţionat ca *Dragos/ Dragus* de la 1527 şi până astăzi, *Blaj-ul, Dej-ul* etc. etc. Tot astfel, un toponim personal precum **A(La) Cluş* sau **Cluş-ul* îşi putea pierde mărcile distinctive în documentele străine, luând o înfăţişare neromânească. De altfel, aşa cum am văzut, Drăganu însuşi îl considera „de origine slavă", fără să-şi pună problema dacă în limbile slave este posibilă crearea de oiconime personale nesufixate. Dar şi peste această eventuală obiecţie s-ar putea trece: un antroponim **Klušĭ* putea fi sufixat cu sufixul posesiv *-jĭ*, după care s-ar fi ajuns la *Cluş* prin durificarea consoanei finale. Un exemplu similar oferă Zaimov (1973: 103): *Draguş* < n. pers. *Dragušĭ* + suf. *-jĭ*.

Cea de a treia obiecţie a lui Kniezsa este însă foarte serioasă. Atât N. Drăganu, cât şi Ioan Pătruţ sau Kiss Lajos (1978: 350) mai târziu s-au mulţumit să citeze atestări moderne ale hipocoristicelor slave, fără a-şi pune problema vechimii lor. Cronologia are însă o importanţă capitală în chestiunea de faţă. Ea priveşte nu numai sistemul hipocoristicelor, ci şi formele antroponimelor de bază citate de Drăganu după Melich. Aşa cum a arătat Petar Skok (II, 1972: 518), sincoparea lui *-o-* din *Nicolaus* nu s-a produs în formele organice ale onomasticii slave, ci se constată numai în împrumuturi târzii: antroponimele sârbeşti *Miklauš, Mikleuš, Miklouš, Mikloš/Mikluš* apar în secolele al XIV-lea – al XV-lea, descinzând toate din magh. *Miklos*. Aceeaşi origine o are antroponimul ucrainean *Mikloš*, care l-a dublat pe *Mikola* < *Nikolaj* (Dzendzelivs'kyj 1965: 42). Raportul de filiaţie dintre antroponimele slave şi cel maghiar este deci invers decât cel presupus de către J. Melich şi N. Drăganu, fapt care explică de ce seria sârbească nu se întâlneşte şi în limba bulgară. Încercarea lui Ioan Pătruţ (1984: 110) de a documenta existenţa şi în bulgăreşte a n. pers. **Kluš*, plecând de la un n. fam. recent, *Klušancev*, ni se pare cu totul forţată: este evident că St. Ilčev (1969: 260) avea dreptate să-l explice ca un derivat din **klušanec* „locuitor al Clujului" sau „originar din Cluj" şi că nu există nici un alt motiv – în afara prejudecăţii personale – să vedem aici o „părere inacceptabilă". Baza antroponimică sârbă fiind târzie, este de la sine înţeles că hipocoristicul din care s-au dezvoltat n. fam. sârbeşti actuale *Klušić* şi *Klušik*, citat de lingvistul clujean, este relativ recent.

Aparent, antroponimele pol. *Klos(z), Klus(z), Klos(z)a*, atestate începând cu veacul al XIII-lea (*Nicolai Klos, Nicolaus alias Closz, Closza Salomon/ Claws Salomon* etc., cf. SSNO, III_1, 21-22), sorab. d. j. *Kłoś* sau *Kłośa* (Muka, III, 1928: 78), v. ceh. *Kluz(in), Kluž(in), Klouš, Klouž* (Hosák – Šrámek, I, 1970: 401) ca şi sloven. *Klouš* (citat de J. Melich şi N. Drăganu) ar infirma ideea originii târzii a procedeului de formare a hipocoristicelor din partea finală a antroponimelor şi, implicit, ideea originii neslave a sincopării vocalei tematice *-o-*. În realitate,

Scanned with OKEN Scanner

întreaga serie a apărut prin adaptarea n. pers. germ. *Klaus (Klâs, Klôs)* < *Niklaus* < *Nikolaus*, iar nu pe teren slav (polonez, sorab şi sloven): atât afereza cât şi sincoparea lui *-o-* sunt de sorginte germană. În vechea cehă este atestată şi faza intermediară: *Nikloš* şi *Niklaus* (Svoboda 1964: 152, 285) şi la fel în vechea polonă: *Klos(z) Niklosz* [sic !], *Klos Niclosch* [sic !] (SSNO, III_1, 21). Originea maghiară a bazelor antroponimice şi originea germană a aşa-ziselor „hipocoristice slave" *Kl(o)uš, Kl(o)už* ruinează etimologia lui Melich – Drăganu şi, în consecinţă, construcţiile etimologice ale celor care se întemeiază pe ea, N.A. Constantinescu şi Ioan Pătruţ.

Pentru primul autor, explicaţia lui N. Drăganu este atât de sigură, încât nu ezită să includă, în articolul NICOLAE din *Dicţionarul* său *onomastic*, un n. pers. *Cluj* < sl. *Kluš* < *Miklus* „cu aferează" şi, tot acolo, n. pers. *Cluş-oi* (atestat de Şt. Paşca în Ţara Oltului) şi un n. pers. *Cloş-an* atestat în Oltenia (Constantinescu 1958: 121, CDO, 118-119). În realitate, primul n. pers. este inexistent, celelalte raportându-se la n. pers. săs. *Klusch, Klosch/Klos*, scrise *Clush, Clos, Cloş* în documente din secolele al XIV- – al XV-lea şi menţionate deja de N. Drăganu (1933: 440, notele 1 şi 2). După cel de al doilea autor, oiconimul *Cluj* trebuie explicat nu dintr-un hopocoristic **Kluš*, cum proceda N. Drăganu, ci dintr-unul – tot de origine slavă – *Kluž*, pentru că „*-š* nu avea de ce să se sonorizeze în *j*"; acesta din urmă ar fi „rar, dar existent şi astăzi" (cum o probează atestarea lui N.A. Constantinescu şi n. fam. actual *Clujer*, menţionat de către Iorgu Iordan) şi ar fi fost format de la un radical *Klu-* (detaşat din nume precum scr. *Mikluš*, pol. *Kluch, Kluchno, Kluk)* şi din suf. *-ž-* (Pătruţ 1984: 110-111, cf. 88).

Observăm mai întâi că existenţa „şi astăzi" a n. pers. *Cluj* nu poate fi probată, pentru că „atestarea" dată de către N.A. Constantinescu are caracterul unei petiţii de principiu (se bazează pe o supoziţie care trebuie demonstrată), iar derivatul *Clujer* are un caracter patrionimic evident, fiind format fie cu suf. germ. *-er* (dacă accentul este pe temă), fie cu suf. rom. *-er/-ar*, sinonim al lui

-ean (dacă accentul este pe sufix). În al doilea rând, detaşarea unei teme *Klu-* nu era posibilă înainte de secolul al XIV-lea – al XV-lea, când încep să fie atestate antroponimele respective, iar suf. *-ž-* este o pură invenţie a autorului (Pătruţ 1980: 24), care ignoră faptul că această consoană provine, de obicei, din sufixarea prin *-j-* (Miklosich 1927: 5) a unor teme consonantice slave în *z-* sau *g-* (de pildă, *Lažo, Dražo* nu se explică din *La-* + *-ž-*, *Dra-* + *-ž-*, ci din *Laz-* < *Lazar* şi din *Drag-* + *-j-* + suf. hipocoristic *-o*), atunci când nu face parte din temă (*Božo* < *Božislav, Božidar, Božin* etc. < *Bog-*). În paranteză fie spus, aşa-zisul sufix *-ž-* face parte dintr-o serie întreagă de aşa-zise sufixe româneşti, „descoperite" de lingvistul clujean, cu presupus caracter hipocoristic, dar care se dovedesc imaginare la o analiză atentă. Pentru a nu lungi inutil discuţia, vom mai cita doar cazul presupusului sufix *-š-* (Pătruţ 1980: 25) care, la fel ca *-ž-*, provine în realitate din sufixarea prin *-j-* a unor teme consonantice slave în *s-* sau *h-*: *Vašo* < *Vas-* < *Vasilie, Rašo* < *Rah-* etc. (Miklosich 1929: 93).

În sfârşit, convingerea lui Sever Pop (1966: 172), după care forma originară a oiconimului românesc ar fi fost *Cluj*, iar nu *Cluş*, pentru că doar „străinii au tendinţa de a schimba consoanele sonore în surde", pe care o

Scanned with OKEN Scanner

împărtăşea şi Ioan Pătruţ, se dovedeşte şi ea neîntemeiată. Am văzut că există indicii ale pronunţării ca *-š*, iar nu ca *-ž* a lui *-s* final maghiar – şi se pare că această pronunţare s-a menţinut până târziu în Transilvania, aşa cum rezultă dintr-o poezie populară culeasă de la moţi (Frâncu – Candrea 1888: 302):

„Pe drumul Cluşului
Mergea oastea Iancului".

Prima atestare a formei cu *-j* se află într-un document slavo-român muntenesc din anul 1478: **Клѣж** (Bogdan 1905: 140); în manuscrisele unor cronici moldoveneşti şi munteneşti din a doua jumătate a secolului al XVII-lea alternează formele *Clujvar* şi *Cluşvar* (M. Costin 1958: 304, LET. CANTAC. 1960: 50). La M. Costin (1958: 56, 185, 198) găsim şi forma *Cliujvar*, cu înmuierea consoanei *l* sub influenţa vocalei anterioare, particularitate proprie dialectelor poloneze răsăritene. Fenomenul sonorizării lui *-ş* final precedat de o vocală accentuată poate fi ilustrat printr-o serie de apelative, precum bg., scr. *raboš* > >rom. *răbóş/ răbój*, magh. *egres* > rom. *agríş/agríj*, magh. *bérlés* > rom. *berliş/ berlij*, magh. *bélés* > rom. *beléş/beléj*, magh. *békasó* > rom. *bicáş/ bicáj*, magh. *kolbász* > rom. *călbáş/ călbáj*, magh. *frisko* > rom. *friş/frij*, magh. *leves* >rom. *livéş/ livéj*, magh. *padlás* > rom. *podláş/ patlaj/potláş* (pentru cuvintele de origine maghiară, vezi Tamás 1967 s.v.), precum şi o serie de antroponime (n. fam. *Hóşu* < cuman. *Hoš* „scump"/ *Hoju* la Paşca 1936: 254, 255) şi de toponime: magh. *almás* > rom. *Almáş/ Almáj/ Almăj* (cf. Kniezsa 1938: 274, nota 33), magh. *lugas* > rom. *Lugóş/Lugój* – pentru a ne limita doar la câteva exemple. Ultima etimologie, dată tot de Kniezsa, a fost contestată de Ioan Pătruţ, pe motivul că *-ş* nu se putea sonoriza în *-j*, dar admisă pentru *Lugaşul* din Bihor (Pătruţ 1974: 221-224). În realitate, deosebirea fonetică dintre *Lugaş* şi *Lugoş* se explică prin faptul că prima denumire, atestată la 1291-1294, a fost preluată de români într-o vreme când magh. *-a-* nu devenise *-o-*, adică prima jumătate a secolului al XIII-lea, în timp ce a doua, atestată la 1334, este mai nouă, reflectând al doilea stadiu al evoluţiei fonetice. Pentru fenomenul sonorizării în onomastica românească, vezi şi Dănilă 1992-1993: 184.

3.2.3. Presupunerea lui N. Drăganu (1933: 437, 440, idem 1943: 459) după care consoana finală a etimonului era surdă şi s-a sonorizat ulterior este neîndoielnic justă. Greşită este doar supoziţia sa că oiconimele din Ungaria nu sunt omofone, ci coradicale cu cel transilvănean. Am văzut că numele localităţii din comit. Zala provine din n. pers. *Kolozs* sau *Kolos*, iar celelalte două, din comit. Vas şi Nitra, au apărut în condiţii de simbioză etnică, maghiaro-germană şi maghiaro-slovacă, ceea ce înseamnă că premisele istorico-lingvistice ale denominaţiei toponimice au fost diferite. Mai există însă şi o altă particularitate a denumirii româneşti, trecută cu vederea de către comentatori: aceea că ea se aplica, în secolul al XII-lea, unor localităţi vecine. Această coexistenţă exclude ipoteza originii antroponimice şi ne sugerează o altă explicaţie, anume că ambele localităţi şi-au luat numele de la aceeaşi realitate geografică, în preajma căreia se aflau. Ea putea fi acea „poartă" a Munţilor Apuseni, înăuntrul căreia exista din vremuri străvechi satul şi castrul Cluj, iar în afara căreia era actualul

Scanned with OKEN Scanner

sat Cojocna, menţionat în aceeaşi vreme (la 1177: *Thomas comes Clusiensis*, cf. DIR, C, veacul XI, XII, XIII, 6), în care a fost la început sediul comitatului omonim (Pascu, I, 1972: 133).

În acest caz, se poate naşte întrebarea dacă nu cumva istoricii şi geografii care au făcut relaţia cu lat. *clusa, clusum* nu au fost mai aproape de adevăr decât lingviştii, care au supraapreciat importanţa criteriului formal. Este opinia istoricului Iosif Schiopul (1945: 129-130), după care „circulaţiunea numelor topice se prezintă în alte condiţiuni, în condiţiuni mai îngrădite, decât circulaţiunea cuvintelor din graiul viu de toate zilele. [...] Fiind legate întotdeauna de un anumit loc, nu pot fi supuse tuturor modificărilor la cari sunt supuse cuvintele cu o circulaţiune neîngrădită [...]. De câte ori s-ar constata o discordanţă între filologie de o parte şi istorie şi topografie de alta, greutatea hotărâtoare trebuie atribuită acestora din urmă. Contrazicerile cu o regulă fonetică generală nu pot fi întotdeauna un argument care să excludă o etimologie pe care istoria şi topografia o impun în mod logic". Regăsim acest punct de vedere la istoricul Ştefan Pascu, după care „se poate întâmpla ca legile fonetice să nu mai fie atât de rigide, ca şi în cazul cuvintelor comune" (I.CL. 70, nota 6). În această chestiune teoretică, poziţia lingviştilor, exprimată de către N. Drăganu (1923 a: 234-235) este total opusă: „Chiar şi dacă numirile topice sunt ceva mai conservative în dezvoltarea lor fonetică decât apelativele, ele nu se pot substrage legilor fonetice fundamentale ale limbii. Numele topice latine şi tracice trebuie să se supună legilor fonetice pentru cuvintele moştenite din epoca de formare primitivă a limbii româneşti".

Este indiscutabil că renunţarea la legile fonetice ar însemna desfiinţarea toponimiei ca ştiinţă şi înlocuirea ei cu haosul; dar va trebui să ne eliberăm de prejudecata existenţei doar a unor evoluţii toponimice regulate, determinate de „continuitatea neîntreruptă" a populaţiei româneşti în cadrul tuturor microzonelor geografice. În ce ne priveşte, credem că „cearta" istoricilor cu lingviştii ar putea înceta dacă, în cazul *Clujului*, s-ar pleca de la un etimon întrucâtva diferit, dar care să dea satisfacţie ambelor cerinţe, cu respectarea condiţiei de mai sus.

Ne gândim la postverbalul *clūs-ĭus*, adjectiv de genul masculin derivat de la *cludo, -ere* „a închide", care se putea acorda cu un substantiv precum *locus* şi care fusese folosit drept cognomen al zeului Ianus, al cărui templu era închis pe timp de pace (Forcellini, II, 1861: 237). Numele unui râu din Gallia era *Clusius* (TLL, II, 507), iar forma de neutru a adjectivului, **clusium*, stă la baza numelui de localitate *Cluis* din Franţa (dep. Indre), numită *Clois* la 1102 (Gröhler, II, 1933: 110). Adjectivul nu are probabil legătură cu numele cetăţii din Etruria, *Clusium*, astăzi *Chiusi*, care pare să fi fost o adaptare a etruscului *cleusin-* (de aici n. pers. lat. *Clusinius, Clusinus, Clusenius*, ital. *Chiusino*; cf. Schulze 1933: 150, Battisti – Alessio, II, 1951: 912). Alţi lingvişti l-au explicat pe acest *Chiusi* de la forma de locativ *Clusium* (Peri 1919: 337, Muret 1930: 57). De originea etruscă a numelui ştia şi Eminescu, după care *Cluşiul* nostru a fost o denumire transplantată de romani în Dacia, în cinstea anticului personaj *Clusium*, a cărui amintire s-a păstrat şi în it. *Chiusi* (apud Călinescu 1956: 359). Aceeaşi

Scanned with OKEN Scanner

etimologie o dădeau cărturarii ardeleni în Lexiconul lor de la 1825 (LB, 129). Ne îndoim însă că n. pers. *Clusius* şi *Clusium*, atestate în inscripţii, ar reprezenta şi ele patrionime („locuitor din Clusium") aşa cum presupunea, cu oarecare ezitare, W. Schulze (*loc.cit.*). Mai degrabă avem a face cu creaţii antroponimice independente, de la apelativul *clusius*, cu înţelesul „(despre oameni) qui circumclusus est", înregistrat în latina medievală (MW, III_5, 691). La un *Clusius* se gândea şi I.Budai-Deleanu pentru etimologia *Clujului* (apud Ciorănescu 1936: 115). Este la fel de posibil ca forma adjectivului să fi fost de genul neutru, *clūsĭum* „închis, înconjurat (de dealuri)", dacă substantivul avut în vedere era de acest gen (*oppidum, castrum, municipium, fossatum* etc.).

O a doua posibilitate de explicare ne este oferită de substantivul *clūsĭum* „închidere", format cu suf. deverbativ *-ium*, care, în general, crea cuvinte abstracte (Cooper 1895: 302-305, Väänänen 1966: 89). S-a observat însă că şi acest sufix, alături de altele, a evoluat de la abstract la concret de-a lungul istoriei limbii latine, denumind şi obiectul prin care se materializează înţelesul abstract (Ernout 1954: 180-183); în cazul de faţă, obiectul ar fi putut fi „poartă", în accepţia sa geografică.

Un lat. **clūsĭus* sau **clūsĭum*, desemnând fie depresiunea închisă în care se afla oraşul Napoca, fie „poarta", trecătoarea prin care se pătrundea în ea, se putea menţine şi după distrugerea acestuia de către seminţiile barbare, cât timp populaţia băştinaşă nu părăsise împrejurimile sale. Din secolele al V-lea – al VI-lea datează o serie de morminte ale germanicilor, precum şi aşezarea rurală de la Floreşti, situată pe Someşul Mic, la apus de Cluj, care a fost stribuită de către arheologi autohtonilor (I.CL. 50-52). Este perioada de început a românei comune, când se declanşează o serie de procese fonetice care schimbă înfăţişarea numelui topic: *s + i* în hiat latinesc devine *ş*, iar grupul *cl* evoluează la *cl'* – stadiu păstrat în dialectele din sudul Dunării pentru verbul *cludere:* ir. *cl'ide*, ar. *cl'idire*. (După Bonfante 1987: 607-608, articularea palatală a lui *l* din grupul *cl* ar fi apărut în latina populară din Italia şi din Dacia încă din secolul II e.n., sub influenţa substratului osc; după Niculescu 1981: 330-331, 333-334, ea ar fi apărut în latina dunăreană după secolul al IV-lea.) Toponimul nostru va fi sunat pe atunci **Cl'uşu*.

Venirea slavilor a produs probabil şi aici o discontinuitate etnică. Ei sunt constataţi arheologic în aşezarea de la Someşeni (actualmente înglobată în municipiul Cluj), datând din jurul anului 800, pe care unii arheologi o atribuie slavilor apuseni (IST.ROM. I, 744), iar alţii – aşa cum am văzut – slavilor răsăriteni. Încadrarea arheologică are însă în vedere aspecte ale culturii materiale, ignorând diferenţierea lingvistică (IST.ROM. I, 740, nota 1). De altfel, aceasta se conturează mai bine în următoarele secole, după sfârşitul slavei comune. După părerea lui Jordan Zaimov (1973: 98 şi harta 1), slavii care trăiau în zona Clujului în secolul al IX-lea – al XII-lea ar fi făcut parte din grupa sudică orientală (bulgărească), dovadă toponimul *Dezmir* < **Desimirjĭ* < n. pers. *Desimirĭ*, cu asimilarea *sm* > *zm*. Dar „dovada peremptorie" ar putea-o constitui, aşa cum a arătat Emil Petrovici tratamentul grupurilor consonantice sl. com. **tj*, **dj*, care în limba bulgară veche au devenit *št, žd* în secolele IX-X; or,

Scanned with OKEN Scanner

„din întâmplare", pentru centrul şi nordul Transilvaniei „nu dispunem", după opinia sa, de toponime de acest fel.

Totuşi, chiar la apus de Cluj se află dealul (601 m) şi satul *Viştea,* denumire pe care o reîntâlnim în sudul Transilvaniei, unde desemnează muntele Moldoveanul (Turcu 1896: 120, 125, 127, Moldovan, I, 1911: 69) şi, prin polarizare, pârâul care izvorăşte de sub el şi cele două sate de pe cursul său inferior, *Viştea de Sus* şi *de Jos*. Pronunţarea populară a oiconimelor este *G'iştea,* pl. *G'iştile* (Haneş 1922: 98). G. Kisch (1929: 31) a propus ca etimon un sl. *visata* „înălţime"; numai că numele este *Viştea* şi nu *Vista,* cum îl scria Kisch, iar apelativul este v. bg. *vysotà.* Este probabil că lingvistul transilvănean a fost influenţat de prima atestare a satului de lângă Cluj, *Visata,* de la 1229, care este însă „evident greşită" în raport cu *Vysta* de la 1291 (Pătruţ 1980: 47). Acelaşi accident de transcriere, neîntâlnit în seria de atestări ale oiconimelor din Ţara Oltului, îi sugera lui I. Kniezsa o bază antroponimică slavă, **Vyšeta* sau

* *Vyšata* (apud Pătruţ, *loc. cit.*). După Ioan Pătruţ (*loc.cit.*), etimonul ar fi un n. pers. românesc în funcţie toponimică absolută, format de la tema *Viş-* (*<Vişu, Vişa*) cu sufixul imaginar *-t-;* dar acest pseudo-derivat nu-l întâlnim nici în română şi nici în vreo limbă slavă. Or, faptul că nu avem de-a face cu un toponim izolat ne-ar obliga să ne gândim la un antroponim cu o anume frecvenţă. Noi presupunem că este vorba de un derivat cu suf. bg. posesiv *-ja (gora)* de la n. pers. *Vitĭ,* bine reprezentat atât în antroponimia cât şi în toponimia slavă (Miklosich 1927: 40-41, 137-138; cf. oronimul *Vitoša,* lângă Sofia, de la n. pers. *Vit-oš-ja,* în BER, I, 155). Acest n. pers. nu este rar nici în onomastica noastră (CDO, 172, 406). Dacă etimologia este corectă, aşa cum credem, atunci am avea acea dovadă categorică a prezenţei slavilor bulgari în Transilvania centrală şi sudică. De altfel, toponimele personale formate cu acest sufix (*-jĭ, -ja*) nu sunt deloc rare în Transilvania, dar ele au fost considerate de către onomasticienii noştri (N.A.Constantinescu şi Ioan Pătruţ), în mod greşit, drept antroponime româneşti în funcţie toponimică absolută.

În mai multe limbi slave, consoana palatală *l'* se menţine. Astfel, v. rom. **cl'ag* (< **clagum <quaglum <coagulum*) a fost împrumutat în zona Carpaţilor Păduroşi sub forma pol. *klag* (litera *l* indică o pronunţare palatală), slovac. *kl'ag,* ucr. *kl'ah.* În sârbocroată cele mai vechi împrumuturi din latina balcanică au grupul *cl* trecut la *kj* sau *l'* (Skok 1928: 406); în împrumuturile mai noi, grupul respectiv este menţinut, dar *u* se schimbă în *y* şi apoi în *i* (de pildă toponimul *Clusa* de lângă Split, format de la participiul perfect al lui *cludere,* a devenit *Klis,* cf. Skok, II, 1972: 100). În unele graiuri bulgăreşti, *l'* devine *j* (*kl'uč* > *kjuč*), ca şi în graiurile čakaviene ale sârbocroatei (Bernstein 1965: 278); în altele însă se produce durificarea acestei consoane (*mol'a, pal'a* > *mola, pala*) (Zaimov 1973: 47, Petrovici 1950: 218). Fenomenul durificării se manifestă în scris încă din mediobulgară: ѧꙗдеи, оучителѧ, волѫ, земла etc., şi este bine reprezentat în toponimia de origine bulgărească din Balcani şi din ţara noastră, formată cu sufixul posesiv *-jĭ.*

Scanned with OKEN Scanner

În cuvinte împrumutate din protoromână, *l'* din grupul consonantic *cl'* a fost depalatalizat: lat. *panicula* > lat. pop. *panucla* (= gr. πανοῦκλα) > protorom. **panucl'a* (cf. megl. *pănucl'e*) > bg. *panukla* (considerat de Mladenov 1941: 411 ca fiind împrumutat din greacă; vezi însă Pascu 1924: 71); lat. *buccula* > lat. pop. **bucla* > protorom. **bucl'a* > bg. occid. *bukla* „ploscă" şi *bukol*, cu obişnuita epenteză vocalică dialectală (cf. Petkanov 1981-1982: 27, care, ca şi alţi lingvişti bulgari, derivă cuvintele slave direct din latina clasică, omiţând faza latinei populare şi cea a protoromânei; după J. Hubschmid, bg. *bukla* < lat. pop. **buccla* < **buttula*, diminutiv al lat. *buttis*, cf. 1970: 1030; pentru epenteză, cf. Mladenov 1929: 130: v. bg. *peklŭ* >bg. dial. *pekol*). Acestor slavi sudici răsăriteni le stribuim modificarea aspectului toponimului nostru, care se va fi pronunţat mai întâi **Klušĭ*, apoi **Kluš* după dispariţia, în secolul al X-lea, a ierului neintens şi după durificarea consoanei şuierătoare. În această formă el va fi fost preluat de români, după revenirea lor în locurile pe care le părăsiseră cu câteva secole mai înainte. După Anonymus, voievodatul lui Gelu, care exista pe la 900 e.n., se caracteriza printr-o simbioză etnică („Blasii et Sclavi"). Aşezarea din veacul al XII-lea, descoperită de arheologi pe teritoriul Clujului, pare să fi avut şi ea acest caracter (I.CL. 67-68). Încadrarea etnică făcută de arheologi nu este însă sigură, pentru că ceva mai înainte K. Horedt considerase aşezarea ca fiind integral slavă.

Se ştia până acum că, după distrugerea aşezărilor urbane şi rurale din vechea Dacie, populaţia daco-romană nu le-a transmis slavilor „decât numele râurilor mai importante" (Petrovici 1942: 865). Noi credem că la acestea se mai pot adăuga şi câteva toponime majore zonale, între care este şi hodonimul *Cluj* – dacă acesta din urmă se va fi aplicat trecătorii. Evoluţia fonetică a fost întreruptă spre sfârşitul secolului al VII-lea de invazia slavilor, care a determinat părăsirea de către români a împrejurimilor Clujului şi adăpostirea lor în pădurile foarte mari din nord-vestul Ardealului (Drăganu 1923 : 239), unde au reuşit să se menţină până în a doua jumătate a secolului al IX-lea. Dacă între secolele al VII-lea – al IX-lea ar fi existat o simbioză etnică româno-slavă, atunci influenţa limbii slave s-ar fi manifestat şi în depalatalizarea lui *l'* din grupul consonantic *cl'* prezent în lexicul românesc moştenit, aşa cum s-a întâmplat în cele două cuvinte protoromâneşti din limba bulgară citate mai sus.

Teorema III. Dacă două hidronime, desemnând cursuri de apă apropiate, au aceea şi expresie, atunci ele trebuie explicate ca polarizări de la numele dispărut al unui obiect geografic din imediata lor vecinătate.

Scanned with OKEN Scanner

3.3. Etimologia Bârsei/Braşovului

3.3.0. Se pune întrebarea – pe drept cuvânt capitală – dacă nu există şi toponime străvechi al căror aspect fonetic să nu fi fost influenţat de către slavi, dovedind prin aceasta o permanenţă românească. Un astfel de toponim ar putea fi *Crişul*, dacă etimonul său dacic va fi fost **Crīsius*, cum pe drept cuvânt presupun unii lingvişti (Philippide, I, 1923: 457; Gamillscheg 1940: 15; Petrovici 1944: 89-90; Puşcariu, I, 1976: 252; ILR, II, 361; Ivănescu 1980: 72). Noi credem că i se poate alătura *Bârsa*, al cărei spectru denotativ era mai amplu în secolul al XIII-lea, incluzând şi aşezarea numită mai apoi *Braşov*.

Referindu-se la numele de localitate *Braşov*, regretatul profesor Pătruţ scria (1974: 179, nota 14, cf. idem 1984: 44): „Etimologia toponimului este atât de clară [...] încât nu este nevoie să mai insist asupra ei". Ar fi vorba de un derivat cu sufixul posesiv slav *-ov* de la n. pers. *Braš(a)*, aşa cum îl explicase G. Weigand (1925: 27) şi cum au admis după el şi alţi savanţi (Drăganu 1931-1932: 236, nota 1; idem 1933: 569; idem 1934: 76; idem 1943: 459; Constantinescu 1958: 121; CDO, 214-215; Iordan 1963: 474; Nikonov 1966: 64; Puşcariu 1977: 49; Kiss 1978: 127; Ciorănescu 2001: 112). Dar cercetarea istorică aprofundată a denumirii ne readuce în minte remarca înţeleaptă a lui N. Iorga (1921: 4): „De atâtea ori se ştiu atâtea lucruri care se cred neştiute şi lucruri care se cred ştiute se constată că nu se ştiu". Cea de a doua parte a afirmaţiei sale este pe deplin valabilă în cazul de faţă. Toponimia slavă este, în bună măsură, o *criptotoponimie*, pentru că sub haina aparent slavă a numelor se ascund denumiri mai vechi, adaptate fonetic prin atracţie paronimică şi slavizate cu ajutorul sufixelor. Dintre aceste „pseudo-slavisme" (Pavlović 1975) menţionăm doar câteva: dacicul *Tsierna (Tierna)* a fost slavizat în *Černa*, ca şi *Bersovia* în *Bârzava, Pathisus* în *Tisa*, *Carsium* în *Hârşova* etc. Toponimia balcanică este plină de derivate de la teme româneşti, iar fenomenul slavizării se întâlneşte peste tot în Europa centrală şi estică. Or, atestările istorice de care dispunem ne dovedesc faptul că şi în cazul de faţă s-a petrecut un proces similar.

3.3.1. Prima atestare a localităţii este din anul 1235 şi se găseşte într-un inventar de mănăstiri (*Catalogus Ninivensis*), unde apare şi mănăstirea de călugăriţe *Corona*, care făcea parte din episcopia Cumaniei (Killyen 1965: 10 şi nota 2; Binder 1969 a: 126). Într-un studiu mai vechi (Moldovanu 1983-1984: 378 şi nota 42), am arătat că acest nume, devenit mai apoi *Kronstadt*, în secolul al XVI-lea (SDT, I, 102), nu se poate explica pe teren germanic şi că trebuie admisă preluarea unui v. rom. *coruna*, atestat în limba veche din sud-estul Transilvaniei (Ivănescu 1944-1945: 117), cu sensul de „corona montis" pe care îl are şi acum rom. *cunună*. Oraşul şi-a luat primul său nume de la poziţia sa geografică – şi aşa putem înţelege de ce bineinformatul cronicar bizantin Chalcocondil (1958: 63, 155) îi va spune, pe la mijlocul secolului al XV-lea, „muntele Braşovului" (ὄρος Πρασοβός). Decalajul cronologic considerabil se opune înţelegerii denumirii *Corona* ca o latinizare a celei germane *Kronstadt*, cum s-a considerat îndeobşte. Dacă Braşovul ar fi fost „oraşul Coroanei", atunci primele atestări ar fi trebuit să fie *Civitas Coronensis*, iar nu *Corona*, care nu

Scanned with OKEN Scanner

avea nici un sens în latina cancelariei. În al doilea rând, acest înţeles contrazicea o situaţie de fapt: oraşul aparţinea „oaspeţilor", iar nu Coroanei ungare. Astfel de etimologii populare întâlnim şi aiurea: un sat ceh s-a numit, din secolul al XVII-lea, *Cronsdorff* „satul Coronei", prin germanizarea unui toponim ceh (Hosák – Šrámek, I, 1970: 446-447). Explicaţia justă a germ. *Kronstadt* de la coroana de munţi care-l înconjoară o dădeau câţiva călători, impresionaţi de aspectul caracteristic al aşezării: Jacques Bongars la 1585 (CSŢR, III, 159) şi Conrad Iacob Hiltebrandt la 1656 (CSŢR, V, 588). O confirmare a etimologiei este *Veneţia* din apropiere < bg. *venéc* „cunună" cu suf. posesiv *-ja* (Moldovanu 1983-1984, *loc.cit.)*.

Cea de a doua atestare se află în notiţa de la Echternach (Luxemburg), scrisă imediat după invazia tătarilor din anul 1241, în care se spune că a fost devastată „civitas que vocatur *Burza"* (cetatea numită Bârsa) (Binder 1969 a: 125). În mod normal, *civitas* s-ar traduce prin „oraş", numai că Braşovul nu avea atunci această calitate. Este curios că, de la descoperirea notiţei, nimeni n-a încercat să aprofundeze relaţia etimologică dintre *Bârsa* şi *Braşov,* deşi faptul se impunea cu necesitate. Acesta din urmă pare să fie atestat mai întâi ca *Braso* într-un document latinesc de la 1288 (ZWU, I, 159); avem de-a face aici cu adaptarea maghiară a denumirii actuale, *Braşov*, pentru că sufixul *-ov* > magh. *-ó*. S-a crezut (Drăganu 1933: 568) că atestarea maghiară ar fi fost precedată de una slavă, *Brašev,* din 1285, care apare în *Ipatievskaja lětopis',* cu referire la expediţia tătarilor în Ungaria. Textul este următorul: „Nogai şi Telebuga au pornit să pustiască pământul Ungariei: Nogai s-a îndreptat spre *Brašev,* iar Telebuga drept peste munţi" (apud Klevanov 1871: 473). Identificând şi el Braşovul cu oraşul ardelean, Victor Spinei (1982: 170), acceptat de Papacostea (1993: 123), crede că armata lui Nogai „a străbătut, desigur, longitudinal Moldova, până în zona curburii Carpaţilor, având ca prim obiectiv atacarea Braşovului". Pe atunci însă, Braşovul nu devenise oraş şi era departe de a-şi fi dobândit celebritatea de mai târziu; de aceea nu este de admis supoziţia că tătarii, aflaţi în Polonia, ar fi ştiut de existenţa lui. Direcţia de atacare a Ungariei a fost dinspre nord şi de acolo au coborât mai apoi în Transilvania (Imbor 1974: 25 şi urm.; Holban 1981: 70-71). Aşa cum a arătat de multă vreme N. Barsov (1865: 14), localitatea vizată de Nogai era *Prašov* de lângă oraşul Eperies din nord-estul Ungariei.

Urmărind acum horonimul, adică numele regiunii în care este localitatea, constatăm că prima sa atestare se află în diploma cavalerilor teutoni de la 1211, prin care li se cedează „terra vero hec tota, sicuti predicti montes et fluminam ipsam circumeunt, vocatur *Borza"* (tot acest pământ, după cum îl înconjoară numiţii munţi şi numitele râuri, se cheamă Bârsa, ZWU, I, 12). Ceva mai târziu, „ţara" a început să fie numită şi ea „Braşov", din a doua jumătate a secolului, cum par să o ateste documentele din anul 1252 (*Barasu*, ZWU, I, 78, cf. Binder 1964: 411-412) şi din 1271 (*Brasu*, ZWU, I, 110-111, cf. Binder 1964: 412-413), a căror interpretare este controversată. Substituţia de nume este însă certă în documente din prima jumătate a secolului al XIV-lea: „in districtu de *Brassou"* (a. 1331, la ZWU, I, 450) sau „castrum in *Brassa* fortissimum, Terch vocatum"

Scanned with OKEN Scanner

(a. 1344, la Binder 1964: 413, nota 19). Sinonimia era cunoscută şi în afara Transilvaniei. În documente munteneşti găsim: „ad civitatem *Brasso* vel eius districtum" (a. 1368, în DRH, D, I, 86) sau „de districtu *Brassouiensi*" (a. 1395, în DRH, D, I, 144). Miron Costin (1958: 184, 185) foloseşte alternativ denumirile *Ţara Braşeului* şi *Ţara Bersii*, făcând şi precizarea: „*Ţara Braşeului*, care se cheamă cu alt nume *Bârsa*".

Ce factor a determinat apariţia horonimului *Braşov?* După opinia unor istorici, „prin repedea lui ridicare şi marea sa importanţă, Braşovul eclipsează împrejurimile sale", devine deci un fel de *chef-lieu* al Ţării Bârsei, al cărei nume tinde să îl înlocuiască (Lăzărescu 1934: 354, cf. Binder 1964: 418). Numai că Braşovul începe să aibă profil de oraş de pe la mijlocul secolului al XIV-lea (Pascu, I, 1972: 239-240), adică un secol după atestarea semnificaţiei horonimice a numelui său. Până atunci nu el, ci Feldioara a fost cea care „şi-a păstrat un rol de frunte în cadrul aşezărilor din depresiunea Bârsei" (Binder 1964: 412) – rol pe care i-l conferiseră de la început cavalerii teutoni. Prin urmare, horonimul *Braşov* este lipsit de orice motivaţie istorico-geografică.

Trebuie să mai observăm că numai numele de localitate *Braşov* a dobândit această semnificaţie generală, nu şi sinonimul său *Corona*, cum ar fi fost firesc dacă importanţa localităţii ar fi fost cea care a determinat extensia. Sub acest aspect, este relevant documentul de la 1555, în care se vorbeşte despre un „Nicolaus plebanus de Korona et decanus de Brassou" (preot din Braşov şi decan al Ţării Bârsei, ZWU, II, 110). De aici urmează că singura explicaţie a apariţiei horonimului este aceea că *Braşovul* preia dubla desemnare a denumirii mai vechi *Bârsa* – şi o face în virtutea faptului că între cele două nume exista un raport de filiaţie lingvistică, intuit deja de unii savanţi. De exemplu N. Iorga (II, 1937: 21 şi 348, nota) credea că un nume *Bras* din epoca daco-romană ar sta la baza toponimelor *Bersovia*, *Bârsa* şi *Braşov*. G. Giuglea (1933: 771, nota 3) presupunea că un i-e. **bharos*, **bhars-inom*, bg. *brašino*, scr. *brašno* ar face ca *Bârsa* şi *Braşovul* să fie coradicale: „ţara orzului" şi „târgul cerealelor". Sever Pop (1966: 169-170) spunea că un cuvânt autohton ar fi fost apropiat în mod fortuit de sl. *Braševo*. Ciorănescu (2001: 94-95) era de părere că ambele nume „au probabil aceeaşi origine". De aceea atestarea horonimului *Braşov* precede cu câteva decenii pe aceea a oiconimului, lucru greu de înţeles în cazul unei evoluţii normale.

Cea de a treia semnificaţie a denumirii *Braşov*, hidronimică de astădată, ne ajută să înţelegem mai bine cum s-a realizat suprapunerea. În excelenta hartă manuscrisă a Transilvaniei, de la 1788, datorată lui I. G. Neuhauser, râul de 50 de km lângă care se găseşte oraşul, care astăzi se cheamă Ghimbav sau Ghimbăşel, era numit *Brasso Reu* „râul Braşov". Pe la începutul aceluiaşi secol, Radu Tempea (1969: 57) propunea şi o explicaţie: „aici la sfatul Coronei, ce-i zic Braşovul pe [=după] numele apei ce-i zic *Braşovia*". De fapt, apa se numea *Braşov*, dar Tempea folosea forma latinească, întrebuinţată pentru oraş (*civitas*) în documentele latineşti medievale (vezi, de pildă, *Braschowia* şi *Brassovia* la 1390, în DRH, D, I, 120 şi 133). Este probabil că, vorbind despre „lunca Braşovului", un cronicar muntean anonim se referea la această apă (LET.

Scanned with OKEN Scanner

CANTAC. 88). Prima sa atestare este din anul 1360: *fluvius Brassou* (Binder 1964: 414, 418). Un călător din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Evlia Celebi, spune că oraşul se află „pe malul *râului Braşov*" (CSŢR, VI, 608), iar Sebastian Münster, în *Cosmographia* sa de la 1550, oferea chiar o relaţie etimologică, arătând că oraşul este numit de unguri *Presovia* „după un râu ce curge alături" (CSŢR, I, 504).

Analiza atentă a hotarului Ţării Bârsei, aşa cum este el descris în diploma de la 1211 (al cărei conţinut va fi reluat într-o scrisoare din 1222 a papei Honorius al III-lea şi în alte documente, considerate false), ne dovedeşte însă că, şi în acest caz, denumirea *Braşov* este secundară. Iată textul original: „Prima vera meta huius terre incipit de indaginibus castri Almage, et procedit usque ad indagines castri Noilgiant e inde progreditur usque ad indagines Nicolai, ubi aqua defluit que vocatur Alt, et sic ascendendo per Alt usque ubi Tortillou cadit in Alt; et iterum vadit usque ad ortum eiusdem Tertillou, *e ab ortu aque, que Timis vocatur, progreditur usque ad effluxum aque, que Borsa nominatur;* deinde, sicut montes nivium complectuntur eandem terram, tendit in Almagiam" (ZWU, I, 12, colaţionat cu facsimilul din HURM. I, 57). În traducerea făcută de istorici (care au modernizat uneori toponimia), textul are următorul cuprins: „Iar primul hotar al acestui ţinut începe de la întăriturile cetăţii Hălmeag şi merge până la întăriturile cetăţii Ungra şi de aici merge până la întăriturile <lui> Nicolae [astăzi: Micloşoara], pe unde curge apa ce se numeşte Olt, şi aşa urcând pe Olt până acolo unde Prejmerul [astăzi: Târlungul] se varsă în Olt; şi iarăşi merge până la izvorul aceluiaşi Prejmer [= Târlung] *şi de la izvorul apei ce se cheamă Timiş merge până la vărsarea apei ce se numeşte Bârsa*; apoi, de-a lungul munţilor Carpaţi, ce încing acelaşi pământ, <hotarul> merge până în Hălmeag" (DIR, C, veacul XI, XII şi XIII, vol. I, 151).

Aşadar, hotarul mergea de-a lungul Oltului, cam de la confluenţa lui cu Şercaia până la vărsarea Târlungului în Râul Negru (considerat un crac al Oltului, dacă nu cumva cursul său va fi fost altul pe atunci), urca pe Târlung până aproape de izvoare, de aici trecea pe sub muntele Piatra Mare spre apa Timişului, al cărei curs îl urma până la vărsarea Bârsei, iar de aici o lua pe sub Măgura Codlei până la vărsarea Şercaiei în Olt. Or, între Timiş şi Bârsa nu este astăzi nici o apropiere geografică, pentru că primul se întâlneşte cu Ghimbavul (Ghimbăşelul) şi se varsă în Olt cam la 2 km mai sus de Bârsa. Dacă de la izvorul Timişului hotarul ar fi mers la gura Bârsei de azi, atunci el *s-ar fi închis*, întâlnindu-se cu primul hotar, care era pe Olt; de aici el ar fi trebuit să se întoarcă iar spre sud, ca să o ia pe sub munte, ajungând *a doua oară* la Olt. În acest fel, domeniul teuton ar fi fost ştrangulat la mijloc. Este curios că istoricii nu şi-au dat seama de acest lucru. De pildă, Ştefan Pascu (I, 1972: 138) interpretează astfel documentul: „de aici până la izvoarele Timişului şi de aici până la vărsarea Bârsei în Olt [sic !], de unde hotarul mergea de-a lungul munţilor Carpaţi [!] până la Hălmeag". Pentru ca hotarul să circumscrie acest domeniu, trebuie să admitem că Bârsa de atunci nu era râul numit astăzi aşa, ci Ghimbavul: de la confluenţa lui cu Timişul, hotarul o lua în mod firesc spre apus, pe sub munte, încheindu-se apoi la Hălmeag. Interpretarea noastră este

Scanned with OKEN Scanner

confirmată de o informaţie de pe la mijlocul secolului al XVI-lea, dată de Anton Verancsics (*De situ Transylvaniae*), care spune că râul care udă Braşovul se numeşte *Bârsa* (CSŢR, I, 410).

S-ar părea că hotarul de la 1211 nu ar include şi actualul oraş Braşov, care se află mai sus (mai la sud) de punctul de confluenţă al celor două râuri, Timişul şi Bârsa. Dar situaţia geografică din epoca veche pare să fi fost alta: „Râul Ghimbav, ne încredinţează Pavel Binder (1964: 415), a curs în trecut mult mai aproape de Braşovul Vechi (Bartolomeu, Altstadt); între cursul actual al râului Ghimbav şi al canalului Timiş putem vedea albia părăsită a Ghimbavului. De altfel, izvoarele contemporane ne informează că şi Braşovul Vechi se extindea mai mult spre câmpia de vest şi numai din cauza năvălirilor şi a inundaţiilor s-au construit casele în valea adăpostită dintre Cetăţuie şi dealul Şprenghi".

Reanaliza conţinutului diplomei teutonilor, întreprinsă aici, ne permite constatarea unei triple corespondenţe de nume: al râului (numit *Bârsa* la 1211 şi *Braşov* la 1360), al localităţii (numită *Bârsa* la 1241 şi *Braşov* la 1288) şi al ţinutului (numit *Bârsa* la 1211 şi *Braşov* la 1252). În această situaţie, este greu de crezut că sinonimia are un caracter accidental. Dacă de la un hidronim *Braşov* s-ar fi putut ajunge la oiconim, dată fiind poziţia riverană a localităţii (aşa cum presupunea C. Lacea 1942-1944: 10), extensia horonimică a denotatului rămâne totuşi de neînţeles. Distincţia se făcea în documentele munteneşti din secolul al XV-lea, de exemplu la 1432: „scrie domnia mea [=Alexandru-Vodă] tuturor braşovenilor şi Ţării Bârsei" (DRH, D, I, 293). Nedumereşte şi faptul că presupusul hidronim slav este atestat ultimul din seria citată şi că are genul masculin, deşi numele slave de râuri sunt de regulă feminine. Ne-am fi aşteptat la obişnuita diferenţiere: **Brašova* (*voda*), faţă de *Brašov(o) (selo, grad/gorod*). Aspectul slav al denumirii este incontestabil, dar lipsesc o serie de motivaţii (istorice, denotative şi formale).

3.3.2. Celelalte explicaţii propuse sunt lipsite de interes. Aşa este etimologia lui G. Kisch (1929: 100): *Braşov* < **Brădiş-ău* < **Brădiş-ov* <rom. *brădişor,* considerată pe drept cuvânt „o derivare hibridă greu de admis" (Drăganu 1933: 569, nota 1); etimologia lui L. Rásonyi Nagy (apud Drăganu 1933: 569, nota 1) dintr-un v. tc. **bor-šuy* „apă albă, sură", reluată de Pavel Binder (1964: 415, care transcrie însă greşit compusul, *borosuy*, „regăsindu-l" în forma *Barasu* de la 1252 şi în v. magh. *Barassó*) şi considerată „cu totul greşită" de către N. Drăganu (*loc.cit.*), István Kniezsa (1938: 345, nota 12) şi Ioan Pătruţ (1984: 44) deoarece în româneşte ar fi dat **Borşúi*, în slavă la fel sau, prin substituţia finalei, **Boršova*, în v. magh. **Boros-igy/-ügy;* etimologia lui Fiók Károly (apud Binder 1964: 415 şi nota 38) din bizarul compus magh. **Boros-jó* „apă-borviz"; curioasa etimologie a lui J. Melich (la Gombocz – Melich 1914-1930: 534) din sl. *broštŭ* „rubia tinctorum"; în sfârşit, tautologia slavo-turcică *Bara* „râuşor" + *su* „curs de apă", propusă de Alfred Prox (apud Gorovei 1987: 692).

Departe de a prelua o denumire veche turcică (pecenegă) sau de a fi o creaţie *ex nihilo*, forma maghiară este în mod evident o adaptare a celei slave, *Braşov*, variantele sale (*Brasu, Barasu, Brassou, Brasa, Braso* etc.)

Scanned with OKEN Scanner

reprezentând modalităţi de adaptare a sufixului şi grupului consonantic iniţial prin anaptixă (vezi, de pildă, sl. *okovŭ* > magh. *akó*, scris în documentele medievale *aku, akou,* sl. **Krašov* > magh. *Crasu, Karassou, Karaso* – lângă Caraşova din Banat). În nici un caz nu se poate vorbi de o anterioritate a magh. *Brassó* faţă de rom. *Braşov,* cum credeau R. Roesler (1871: 131) sau Gombocz–Melich (1914-1930: 534), ci de o preluare independentă a denumirii slave.

Slavizarea toponimului românesc *Bârsa* s-a realizat după năvălirea tătarilor, în intervalul de timp dintre anii 1241 (când este atestat oiconimul *Burza*) şi 1252 (când este atestat horonimul *Barasu*). Punctul de plecare a fost desigur hidronimul *Bârsa,* pronunţat *Bărsa* în secolul al XIII-lea, care va fi devenit **Barsa* în graiurile slave din zonă (cu rom. *ă* redat prin *a,* ca în bg. *luna, kačula, karuca* < rom. *alună, căciulă, căruţă;* ucr. *katuša, malaj, saraka* < rom. *cătuşă, mălai, săracă*, cf. Rosetti 1968: 424). Oiconimul şi horonimul s-au format prin sufixare: **Barsov*, pentru că funcţia mai veche a suf. *-ov* era una determinativă în sens larg (Rospond 1972: 14). Teodolius Witkowski (1965: 202) numeşte această funcţie „de localizare" (lokalisierende Bedeutung), iar Waldemar Schindhelm (1968: 154) vorbeşte de un „sufix oiconimic" (Lokalitätssuffix), care formează nume de localităţi de la caracteristici geografice ale locului lângă care se află. Astfel, în vechea rusă (secolele al IX-lea – al XIII-lea) numele de oraşe se puteau forma nu numai de la nume de persoană, dar şi de la un apelativ care desemna contextul geografic (de exemplu *Mogilev* < *mogila*) sau de la numele altui obiect geografic din preajma lor (de exemplu *Cernigov* de la hidronimul **Cerniga*). De multe ori se producea „rusificarea numelor altor limbi cu ajutorul acestui formant toponimic" (Rospond 1972: 38, 44, 84). Procedeul era general-slav.

Un exemplu asemănător ni-l oferă G. Schlimpert (1970: 120), care arată că numele râului *Telte* a fost slavizat în forma *Teltov* pentru a denumi atât oraşul apropiat (la 1265: *civitas Teltow*) cât şi ţinutul (la 1232: *terra Teltowe*); şi aici sufixarea a avut o dublă direcţie. Se mai pot cita şi alte exemple: oiconimul *Planow* (atestat la 1297) de la hidronimul *Plane* (<**Plona;* atestat la 1205) (R. Fischer, I, 1967: 97), oiconimul *Pardow* (astăzi *Bardau*) de la hidronimul *Parthe/Parde* (Eichler, I, 1987: 27). De la această funcţie determinativă a suf.

-ov s-a creat un veritabil sistem de sufixare a oiconimelor germane, productiv şi în secolul al XVI-lea: *Eichow* < hd. *Eiche, Fehrow* < mhd. *Vere* (Redlich 1963: 149) etc.

Metateza **Brasov* < **Barsov* nu este însă normală, deoarece fenomenul s-a petrecut de timpuriu în slavă, în secolele al VIII-lea – al IX-lea, iar după această perioadă şi-a încetat acţiunea. Formele din documentele slavo-române (DRH, D, I, 217, 286, 290), de exemplu **землѣ Бръсѣнскаа** la 1421, **ȣ Бръсе** la 1431 sau **землѣ Бръсе** la 1432, nu reflectau o pronunţie, ci aveau un caracter pur grafic (D. P. Bogdan 1978: 174, 187). Trecerea la **Brasov/Brašov* a implicat o atracţie paronimică, prin asociaţie cu o bază antroponimică *Brasa/Braša*, în virtutea alternanţei *-s-/-š-*, caracteristică limbilor slave (Pătruţ 1980: 55). Folosirea sufixului *-ov* în locul lui *-ev* după consoana moale *ş-* denotă „un stadiu

Scanned with OKEN Scanner

mai nou" al slavei sudice, când graiurile bulgăreşti au generalizat analogic sufixul *-ov,* perechea sa menţinându-se în varianta „corectă" a documentelor cancelariei domneşti (Petrovici 1970: 208). Constatarea este importantă pentru cronologia procesului, infirmând ipoteza anteriorităţii denumirii slave în raport cu cea românească şi, implicit, a slavilor în raport cu românii în Ţara Bârsei. Totuşi, este greu să acceptăm că tocmai forma de cancelarie *Braşeu/Braşău* s-a impus la nivel popular până astăzi; mai probabil este că au existat de la început derivate slave concurente. Desigur că acest proces, pe care noi l-am prezentat „descompus", s-a produs dintr-o dată, atracţia paronimică fiind concomitentă cu sufixarea. După crearea opoziţiei **Barsa* (hidronim): *Brašov* (oiconim), forma secundară a înlocuit şi forma de bază.

3.3.3. Pentru ca slavizarea să se producă, pe la mijlocul secolului al XIII-lea, era nevoie de o masă lingvistică activă, care încă nu începuse să fie dominată de către populaţia românească, iar pentru ca noua denumire să se impună şi să fie oficializată era necesar ca această masă să aibă ponderea cea mai mare în zonă. Concluzia noastră contrazice teza – am zice „oficială" – după care slavii din întreaga Transilvanie fuseseră asimilaţi înainte de secolul al XIII-lea şi chiar de al XII-lea. Această teză are caracterul unei simple speculaţii, „întemeindu-se" pe interpretarea tendenţioasă a descoperirilor arheologice şi pe forţarea sistematică a documentelor. Astfel, s-a spus că la venirea teutonilor „Ţara Bârsei era locuită în acel timp de o numeroasă populaţie românească" (IST.ROM. II, 80). Or, diploma de la 1211 spune, dimpotrivă, că era „deşartă şi nelocuită" (vacua et inhabitata). Desigur, ştirea nu trebuie luată *ad litteram*: este cert că existau români, de la care va fi fost luat toponimul *Bârsa*, menţionat în diplomă; dar ei nu puteau fi decât puţin numeroşi, din cauza deselor incursiuni ale cumanilor, împotriva cărora sunt aduşi să lupte teutonii. Într-un document din anul 1213 se spune că aceştia din urmă „au apărat [ţara] în fiecare zi de năvala păgânilor, înfruntând tot felul de primejdii" (DIR, C, veacul XI, XII, XIII, vol. I, 157). Or, „primejdiile" nu erau numai pentru unguri, cum consideră Ştefan Pascu (I, 1972: 128), după care românii ar fi fost „obişnuiţi cu dese năvăliri", ba chiar conveţuiau prieteneşte cu cumanii. În *Gesta Hungarorum*, XXV, notarul anonim spune că ducele român Gelou „suferea multe neajunsuri (multas iniurias) din partea cumanilor şi a pecenegilor" (apud Russu 1990: 41, nota 33).

Cât despre existenţa slavilor în secolul al XIII-lea, istoricii noştri nu spun o vorbă. Ei apreciază că în vecinătatea saşilor, stabiliţi în zonă după 1211, se aflau doar români (Pascu, I, 1972: 124). Cercetarea toponimică desminte însă această afirmaţie. Astfel, s-a constatat că locuitorii satelor *Cristian* şi *Zărneşti* de pe lângă Braşov se numesc *cârstoloveni* şi *zârnoveni* (Puşcariu 1929-1930: 535, Paşca 1931-1933: 157-158). Aceaste patrionime presupun cu necesitate oiconimele slavizate **Cârstolov* (de la n. pers. rom. *Cârstul*, echivalentul lui *Cristian*) şi **Zernov* (de la n. pers. rom. *Zărnă*). Or, satul *Cristian (*popular: *Cârstianul)* apare la 1223 ca *Insula Christiana*, adică „Lunca sau Câmpul lui Cristian"; Cristian era un colonist sas, ai cărui descendenţi sunt pomeniţi la 1329: Solomon şi Herbord „filii Christiani de Insula Christiani" (Moga 1973:

Scanned with OKEN Scanner

90-94). Aşadar un oiconim săsesc adaptat mai întâi de români, apoi slavizat pe la mijlocul secolului al XIII-lea de către noii veniţi. Semnificativ este şi cazul Zărneştilor, atestat la 1395 ca „possessio regalis *Zerne*", la 1409 ca „villa *Czirna*" şi abia la 1479 ca *Zărneşti* (SDT, II, 271). Ca în multe alte cazuri, cancelaria maghiară indică şi aici doar baza antroponimică a unui derivat care a existat, desigur, de la început. Oricum, este cert că în jurul anului 1400 se afla acolo o populaţie bilingvă, formată din români şi din slavi, pentru că suf. *-ov* nu a fost folosit niciodată de români. Din acest amestec a rezultat discordanţa dintre numele localităţii (*Zărneşti*) şi al locuitorilor săi (*zârnoveni*).

Se mai pot aduce şi alte dovezi care confirmă stabilirea târzie a slavilor în zona Braşovului. Astfel, dealul mai mic, unit printr-o şa cu Tâmpa, se numeşte *Goriţa*; diminutivul toponimic s-a creat prin opoziţie cu **Gora*, care la venirea slavilor îşi avea deja numele său românesc. Un afluent al Târlungului – nume de origine veche franceză, cum vom vedea mai departe, atestat la 1211 ca *Tortillou* – este *Dofteana*, de origine slavă, creat probabil în a doua jumătate a secolului al XIII-lea (Petrovici 1970: 161-164, 167-168), pentru că, dacă slavii ar fi venit aici înaintea valonilor, ar fi dat nume şi cursului principal. Coroborând informaţiile documentare cu cercetarea toponimică, putem susţine că această populaţie s-a stabilit aici de pe la mijlocul secolului al XIII-lea, probabil după marea invazie tătară. La asimilarea ei a contribuit desigur valul de români sud-dunăreni numiţi „şchei", sosiţi la Braşov spre sfârşitul secolului al XIV-lea (pentru care vezi Ivănescu 1980: 392-394 şi Hurdubeţiu 1969: 205).

Se înşela deci Iorga (1905: 312) când presupunea că românii ar fi venit după slavi la Braşov, care ar fi fost „o regiune de veche penetraţie slavă" (1937: 367), după cum se înşeală şi acei istorici şi lingvişti care cred că în secolul al XIII-lea „în Transilvania nu mai exista populaţie slavă. Toponimicele cu caracter slav intraseră de mult în patrimoniul limbii româneşti" (Dragomir – Belu 1968: 59, cf. Giurescu, I, 1942: 243, Petrovici 1942: 876, Pătruţ 1974: 117). „De la care slavi – se întreba Ion Moga – putea să împrumute românii nume de sate în secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, [...] dacă în secolele al XIII-lea şi al XIV-lea slavii nu mai existau în această provincie, fiind absorbiţi de populaţia autohtonă?" (1944: 103, nota 1). Documentele care îi atestă pe slavi sunt pur şi simplu contestate. Astfel, ştirea dintr-un act al cancelariei maghiare, din anii 1406-1409, care vorbeşte despre mai multe „ville sclavonicales" în partea de vest a Zarandului, este considerată falsă, deoarece (sic!) pe atunci „nu mai exista nici o urmă din vechea populaţie slavă în aceste regiuni" (Dragomir – Belu 1968: 70). Emil Petrovici (1943 b: 305) îl lăuda pe Csánki pentru că traducea prin „sate româneşti" sintagma latinească, folosită cu referire la comitatul Arad (vezi însă Makkai 1942: 459, nota 34). *Faptul că slavii sunt rareori amintiţi în vechile documente maghiare nu poate fi un argument care pledează pentru dispariţia lor etnică, după cum raritatea documentelor care îi pomeneau pe români nu poate fi o dovadă a inexistenţei lor în Transilvania.*

Desigur, nu putem extinde asupra întregii Transilvanii constatările privind Ţara Bârsei: este foarte posibil ca în alte zone slavii să fi fost asimilaţi mai devreme; dar nici nu trebuie să plecăm de la acestea din urmă pentru a fixa o

Scanned with OKEN Scanner

imagine de ansamblu, contestând orice informaţie care ar putea-o infirma. Migraţiile slavilor s-au continuat şi după secolul al XII-lea, atât în Ţara Bârsei cât şi în Banat, în Maramureş şi în alte zone ale Transilvaniei, având ca rezultat o slavizare a toponimiei existente. Nu întotdeauna acest strat toponimic mai nou poate fi distins, cu criterii lingvistice, de stratul vechi bulgar, care a lăsat urme şi în zonele periferice ale Ţării Bârsei.

3.3.4. În privinţa hidronimului *Bârsa*, au fost propuse mai multe explicaţii. Trecem peste asociaţia paronimică a umaniştilor saşi, între *Burcza*, *Burtzland* şi săs. *Wurczia, Wurtzlen*, care îşi explicau astfel şi stema oraşului Braşov, *o rădăcină* trecută printr-o coroană (Georg Reicherstorffer, *Chorographia Transilvaniae*, 1550, în CSŢR, I, 217; Antonio Possevino, *Transilvania*, 1583, în CSŢR, II, 546; Conrad Iacob Hiltebrandt, 1656, în CSŢR, V, 587) şi ne oprim la perioada modernă a lingvisticii istorice. Constantin C. Diculescu (1926: 499) era de părere că el ar trebui apropiat de un gr. βρύσις „a izvorî", gr. med. βρύση „izvor"; *Bârsa* ar fi, „pe lângă muntele *Tâmpa* [...], al doilea element toponimic de origine greacă în aceeaşi regiune". Am arătat însă că oronimul este, foarte probabil, o creaţie românească de la adj. *tâmp, -ă*; forma de feminin articulat rezultă din reducerea unei sintagme de tipul **Măgura tâmpă*, adică „fără vârf, teşită" (Moldovanu 1983-1984: 390-392; termenul entopic era cunoscut în zonă, cf. *Măgura Codlei*). Cealaltă etimologie se loveşte şi ea de dificultăţi semantice şi formale. Bârsa nu este un simplu „izvor", iar gr. υ ar fi dat în româneşte fie *u*, fie *i* (I. Fischer 1974: 510-514; prima alternativă avea „o preponderenţă netă" în latina dunăreană). Tot un radical antic avea în vedere şi G. Giuglea (*supra, 4.1)*, dar aceasta, observa N. Drăganu (1933: 546), „e o presupunere care nu se întemeiază pe nimic real". W. Thomaschek, urmat de N. Drăganu (1920-1921: 141-142) şi de N. Raevschi (2006: 99, cu paralele baltice) încerca să apropie *Bârsa* de un presupus cuvânt dacic, coradical cu sl. *brěza* „mesteacăn", v. ind. *bhurjas* „alb", aşadar „râul mestecenilor", iar J.Melich de un dacic **berz*, coradical cu sl. *brŭzŭ* „repede" (apud Drăganu, 1920-1921: 137-140). În primul caz, tema i.-e. este **bherəǵ* (SPR, I, 210), iar unui i.e. *-ǵ* îi corespunde în dacă un *z* (Georgiev 1960: 95). Acest *z* ar fi trebuit să se păstreze în româneşte (trecând prin faza *dz* din româna comună) – şi de aceea ambele etimologii propuse sunt inacceptabile. Supoziţii privind originea autohtonă a hidronimului s-au mai făcut, dar au rămas la nivelul unor simple afirmaţii (Xenopol 1884: 14, 204, 209; Sacerdoţeanu 1936: 212; Poghirc 1974: 36). Asocierea lui cu apelativul *bârsă*, care desemnează piesa de la plug, aşadar „râul asemenea unei bârse de plug", i se părea şi lui N. Drăganu (1920-1921: 142, 144) „mai puţin probabilă"; într-adevăr, punctul de plecare al metaforei rămâne obscur.

După Ovid Densusianu (1923 a: 161), „prin fonetismul ei, *Bârsa* nu poate fi decât de provenienţă slavă"; el o compara cu verbul *brŭsnǫ* „a smulge, a da la o parte, a rade", deci „un ţinut unde se tăiase copacii, se făcuse despăduriri". Era o simplă impresie, pentru că sensul primar al verbului, acela de „a (se) bărbieri, a (se) rade: a răzui" (BER, I, 84) îl făcea incompatibil cu terminologia defrişării,

Scanned with OKEN Scanner

în care s-ar fi putut încadra numai printr-o extensie metaforică; apoi, Densusianu nu reface un derivat nominal pentru a-şi susţine şi formal schiţa sa etimologică. G. Czirbusz (apud Drăganu 1933: 546) şi G. Kisch (1929: 59) propuneau ca etimon un sl. *brs* „stâncă, piatră", care, după cum observa N. Drăganu (1933: 546), este de fapt *brus*, din care vine rom. *brus* (pl. *bruşi*, sg. refăcut *bruş*); adăugăm că, pentru a deveni hidronim cu înţelesul de „Felsenbach" (G. Kisch), cuvântul de bază ar fi trebuit sufixat, iar un **brus-ja* ar fi dat **Bruša*.

O altă etimologie slavă i-a fost sugerată lui N. Drăganu (1933: 549) de cea propusă de către Ovid Densusianu (1923 b: 142-143) pentru apelativul *bârsă*, anume sl. *brdce* < sl. com. *berd-* (care avea şi înţelesul de „deal", „munte", „vârf") cu sufixul diminutival *-ce;* ar fi vorba de un oronim, *Munţii Bârsei*, de la care, prin polarizare, ar fi apărut hidronimul. Presupusul oronim nu este însă decât creaţia relativ recentă a geografilor, care au operat o extensie de conţinut plecând de la numele apei. „Numele sintetice, desemnând masive mari – spune A. Dauzat (1937: 207) – nu sunt originare: ele s-au putut forma prin extensiune progresivă, dar sunt întotdeauna opera geografilor". Dacă acel oronim ar fi existat, atunci ar fi trebuit să desemneze unul din munţii de la izvoarele râului, cărora în nici un caz nu li s-ar fi putut spune *brdce* „deluşor", „muntişor".

În al doilea rând, etimologia propusă pentru apelativul *bârsă* şi acceptată de Ciorănescu (2001: 94) este cel puţin discutabilă. Semnificaţia generică a sl. com. *brdĭce* este aceea de „ţăruş, stinghie" (dezvoltată din tema *brd-* „vârf, ascuţiş"); ea se regăseşte în toate limbile slave, unde cuvântul desemnează, prin analogie, piese asemănătoare ca formă: băţ folosit la ţesutul năvoadelor, orcicul de la căruţă, bară care fixează loitrele, tijă care susţine urzeala, fuştei la scară, bară de lemn la jug (SPR, I, 429-430). Or, bârsa nu are nimic comun cu semnificaţia termenului slav, desemnând o piesă *lată* („lopăţică perpendiculară şi ca un lat de palmă de lată", DA), iar acest înţeles îl are cuvântul slav numai în sârbocroată şi în bulgară, şi aici doar dialectal, sporadic: scr. *brce,* bg. *brăce, bărci* etc. (SPR, I, 430). În această situaţie, apropierea formală încetează de a mai fi relevantă pentru originea cuvântului românesc. Este vorba de un balcanism, prezent şi în albaneză sub forma gheg. *verts(ë), vers(ë)* „piesă a plugului care desparte şi răstoarnă brazdele", „cormană", unde a fost explicat de către N. Jokl (1923: 140-141) ca un împrumut din lat. **vertia* < **vertire* (păstrat în unele dialecte romanice) < *vertere* „a întoarce". Forma cuvintelor albaneze reflectă o evoluţie fonetică regulată: lat. *t* + *i̯* > alb. *ts* > (după secolul al X-lea) *s* (Mihăescu 1993: 468) şi de aceea etimologia poate fi considerată sigură (idem 1981: 231, idem 1993: 62). După părerea lui Jokl, cuvântul românesc ar fi de origine albaneză – explicaţie pe care A. Philippide (II, 1927: 690) o cita cu îndoială, dar fără a o respinge categoric. Dimpotrivă, Densusianu (1923 a: 339) o refuza, observând că ea nu se susţine fonetic – ceea ce este adevărat – şi semantic – ceea ce este fals, fiind vorba de aceeaşi piesă cu aceeaşi funcţie. Şi lui Rosetti (1968: 427) etimonul albanez i se pare „dubios", iar Mihăescu (1993: 312) consideră rom. *bârsă* „de origine sigură sau foarte probabilă daco-

Scanned with OKEN Scanner

moesiană" – idee ciudată, pentru că implicit le atribuie dacilor construcţia plugului, pe care atât albanezii cât şi românii au moştenit-o de la romani.

În limba latină verbul *vertere* se folosea în mod obişnuit cu aplicaţie la munca câmpului: *terram vertere* (Vergiliu, *Georg.* I, 1, 2) însemna „a ara"; încă din latina clasică el dobândise această accepţie folosindu-se şi în mod absolut, fără determinant. Acelaşi înţeles îl dobândise frecventativul său *versare*, păstrat dialectal în limbile romanice şi într-o formă betacizată, de exemplu galiz. *bessar* „a ara" (REW^3, 9242). Un alt verb derivat de la *vertere* era *versor, -ari* „a întoarce (plugul)". De la aceste verbe se formaseră derivate nominale: adj. *versus, -a, -um* (la Ovidiu: *versae glebae* „aratae, subactae") şi subst. *versus, -us* „ductus in arando, sive sulcum", care fusese afectat şi el de betacism: *bersus* în diverse glose (Forcellini, VI, 298). *Versus* însemna şi schimbarea de direcţie a plugului, iar *versura* – locul unde el se întorcea. Derivatul *versorium* s-a menţinut în dialectele italiene (*versuro, versor*), franceze (*versur*) şi în friulană (*versor*) cu sensul generic de „plug" (REW^3, 9245). Acelaşi înţeles îl are galiz. *bessadoiro* şi fr. sudic *versadú* (*ibidem,* 9242). Deşi verbul *vertere* a subzistat numai în Romania apuseană (*ibidem,* 9249), există indicii sigure ale circulaţiei sale în latina balcanică, din care s-au păstrat cu sensuri specializate alb. *verts(ë)* şi scr. *bârsa* „leasă pe care se usucă fructele" < lat. **bersa*, participiul perfect de la *versus*, cu betacism (Skok, I, 1971: 114).

Rom. *bârsă* continuă probabil şi el un lat. **bersa*, formă betacizată a lui *versa*, care îl va fi dublat pe **vertia* cu înţelesul specializat de „piesă a plugului care întoarce brazda". Această piesă este numită acum *cormană,* dar diferenţierea lexicală s-a produs ulterior. Cuvântul *cormană* nu provine din magh. *kormány,* cum se crede, ci dintr-un fond lexical slav sudic, la fel ca scr. *korman,* genitiv *kormana,* postverbal de la *kormaniti* „a cârmi" < *krma* „vâslă", cf. Skok, I, 1972: 205. În construcţia plugului românesc primitiv, „plugul de jos este dintr-o bucată cu bârţa", iar în Bucovina cormana şi bârsa sunt considerate o singură piesă: ele „se numesc lalolaltă *trupuţa* plugului" (Pamfile 1913: 34, 37). Oricum ar sta lucrurile, bârsa, care leagă între ele brăzdarul, cormana şi plazul, are şi acum rolul de *a dirija întoarcerea brazdei*, făcând ca plugul să intre în pământ mai adânc sau mai puţin adânc (DA). Dubletul lat. **vertia/versa,* respectiv **bertia/*bersa*, ar putea explica perechea românească *bârţă / bârsă.* Sub aspect geografic, ele par să aibă o distribuţie complementară în cadrul dacoromânei: prima în zona sudică, a doua în cea nordică, dar cu interferenţe în Ardeal şi în Banat (Bocăneţu 1925-1926: 169). Ambele forme pot fi considerate ca moştenite din perioada romană, pentru că încă de pe atunci exista plugul perfecţionat, care permitea întoarcerea brazdei şi care a fost împrumutat de la populaţia romanică de către slavii balcanici, între secolele al VI-lea – al IX-lea, când ei au devenit agricultori sedentari (Niederle, I, 1923: 192; imagini ale plugului roman, cu piesa respectivă, aşa cum s-a păstrat el în Sicilia şi în Sardinia, la Bocăneţu 1925-1926: figurile 11, 20, 22 şi la M. L.Wagner 1921: 16-17). „Cormana" a fost denumită recurgându-se la un cuvânt latinesc aflat în uz, printr-o evoluţie semantică de tip metonimic: de la pământul întors (**bersa gleba*) la piesa de la plug care îl întoarce (**bersa*). În Romania apuseană s-a

Scanned with OKEN Scanner

apelat de asemenea la fondul latin: *versorium* „plug" a început să desemneze, prin restricţie, „cormana" (fr. *versoir*, it. *versoio*). În această ipoteză, nu mai este nevoie să presupunem o transformare fonetică accidentală a lui *ţ* în *s* din *berdce* > *bârţă* > *bârsă* cum propusese Densusianu, iar sensurile regionale ale cuvântului slav din sârbocroată şi din bulgară le putem explica, la rigoare, ca împrumuturi semantice din protoromână.

Putem conchide că hidronimul *Bârsa* nu poate fi considerat o creaţie slavă; dacă lucrurile ar fi stat altfel, atunci el n-ar mai fi fost înlocuit de slavi prin *Braşov*.

După ce a încercat să susţină o serie de etimologii, pe care el însuşi le-a apreciat ca nesatisfăcătoare, N. Drăganu (1931-1932: 238, idem 1933: 549-550, idem 1934: 75, idem 1943:459) a optat în cele din urmă pentru ipoteza originii antroponimice, de la n. pers. *Bârs(u)*, cunoscut în Ţara Făgăraşului, care i se părea „mult mai probabilă". Ar fi vorba de un n. pers. slav, derivat de la o bază *Ber-* cu suf. *-su, -sa*. Soluţia sa a fost respinsă de către István Kniezsa (1937: 371, idem 1942: 32), după care un astfel de antroponim „este imposibil de dovedit într-o limbă slavă". În ce ne priveşte, considerăm de valoare îndoielnică atestarea n. pers. bg. *Bărsov* (Ilčev 1969: 97), pe care Ioan Pătruţ (1980: 98) îl explică de la *Băro* + suf. *-s-*, pentru că el nu se susţine pe o serie şi, prin urmare, ar putea fi foarte bine de origine românească, de la *Bârsu* + suf. *-ov*. Reluând chestiunea, Ioan Pătruţ (1980: 97-98) crede că antroponimul este o creaţie românească, de la baza *Bâr-* (din *Bârga*, *Bârcă* etc.) cu suf. hipocoristic *-s-;* acest n. pers. s-ar reflecta şi în două oiconime din Transilvania, atestate mai târziu. Sistemul lui Ioan Pătruţ este un fel de *ars combinatoria*, care operează, pe de o parte, cu sufixe consonantice inexistente în onomastica noastră, stabilite de către autor după metoda indo-europeniştilor, iar pe de alta cu teme refăcute printr-un cerc vicios continuu: ca şi *Bârsu, Bârga* poate fi „explicat" de la radicalul *Bâr-* (din *Bârsu, Bârcă* etc.) + suf. *-g-*, iar *Bârcă* de la radicalul *Bâr-* (din *Bârsu, Bârga* etc.) + suf. *-c-*. Cercul vicios este consecinţa firească a concepţiei autorului, după care sistemul antroponimic nu are un punct de sprijin lexical, ci se creează din sine însuşi ca o pasăre Phoenix. Fără îndoială, există în cadrul oricărui sistem de acest fel baze alogene, nemotivate semantic, dar care îşi au totuşi motivaţia lor în limba de origine. Când însă vorbim de o bază de origine românească, atunci, suntem obligaţi să o raportăm la un apelativ. Iar dacă apelativul nu este evident, trebuie să-i căutăm originea într-o limbă în care tema are un înţeles – ceea ce Ioan Pătruţ nu face în cazul de faţă, mulţumindu-se cu o simplă analiză formală.

3.3.5. Dar nu acest lucru ne interesează aici. Este foarte posibil ca un n. pers. *Bârsu, Bârsa, Bârsă* etc., de origine necunoscută dar de certă circulaţie (Paşca 1936: 172-173 – care face greşeala de a lua drept sigure aşa-zisele nume slave *Bers* şi *Bersa*, refăcute de Drăganu – şi CDO, 204 – care crede că numele româneşti sunt de origine dacică), să reprezinte temeiul oiconimelor respective şi al altor toponime minore, cum este *Bârsa* de lângă Iclodul de pe Târnave, care desemnează un teren arabil (Frăţilă 1993: 150). Însă această ipoteză nu este plauzibilă în cazul *Bârsei* din sud-estul Transilvaniei. Nu atât pentru motivul că

Scanned with OKEN Scanner

lungimea râului nu este deloc neglijabilă – ceea ce reduce mult şansele unei creaţii de la un n. pers. – cât pentru acela că *denumirea se aplica iniţial şi altui râu*, destul de mare şi el, situat în imediata apropiere. Or, ca şi în cazul *Clujului*, vom conveni că acest fapt nu se poate înţelege în ideea originii antroponimice a celor două hidronime şi că va trebui să ne gândim la un obiect geografic al cărui nume să le servească, în egală măsură, drept punct de plecare denominativ.

După părerea noastră, acesta este marele cot al Oltului, în care se vărsau Bârsele şi în marginea căruia s-a constituit Ţara Bârsei. Este probabil că populaţia latinofonă din zonă îl va fi numit **Bersa (aqua)*, adică „întoarsa", preluând semnificaţia de bază a verbului *versare*, a cărui formă – aşa cum am văzut – fusese afectată de betacism în diverse zone ale latinei populare. În Dalmaţia, de pildă, o vale lungă de lângă Munćel are numele *Bršani*, provenit din lat. *versare*, după P. Skok (I, 1950: 111), dar mai degrabă din lat. **bersana* < **versana*, derivat păstrat în limbile romanice apusene (REW[3], 9242). Sinonimul său românesc ar fi apelativul *(în)torsură* (vezi, de pildă, *Întorsura Buzăului* şi *Torsura*, numele unei mănăstiri din Oltenia), poate şi *tortură* (în *Pârâul Torturii* de lângă Căstău–Hunedoara, explicat de G. Giuglea de la *tort* „strâmb" < lat. *tortus*, cf. Homorodean 1972: 26). Desemnând o porţiune întinsă a unui mare curs de apă, **Bersa* era, neîndoielnic, un toponim zonal major. În perioada ocupaţiei romane, acest caracter era puternic subliniat de funcţia sa militară: cotul Oltului reprezenta un veritabil *confinium* al provinciei Dacia, apărat de o salbă de castre. Aşezările romane lipseau însă în viitoarea Ţară a Bârsei, fapt care l-a făcut pe istoricul D. Tudor (1968: 283) să emită ipoteza că „regiunea fusese rezervată unor grupuri de daci masaţi aici prin evacuarea lor din interiorul Daciei".

Dar lucrurile pot fi înţelese fără a recurge la această idee, pe care C. Daicoviciu (1969: 541) o califica amuzat drept „năpraznică". Ocuparea romană a Transilvaniei, ca şi cea maghiară de mai târziu, s-a făcut dinspre vest şi nord-vest. Cuceritorii s-au oprit de fiecare dată la linia Oltului, pe care au fortificat-o, deoarece ea putea fi apărată mai uşor decât înălţimile împădurite. De la Olt la poalele Carpaţilor era o zonă deschisă, permiţând observarea mişcării barbarilor, supravegheaţi de la distanţă. Fiind în contact direct şi permanent cu romanii, dacii liberi de aici s-au contopit cu timpul în masa populaţiei romanizate (Székely 1980: 359-361). În a doua jumătate a secolului al IV-lea pătrunde în zonă o populaţie germanică, dar nu se angajează într-o simbioză etnică cu autohtonii, ci duce „o existenţă paralelă" cu aceştia (Marcu 1980: 368-369). Ceramica cenuşie din secolele al VI-lea – al VIII-lea, „de tradiţie locală", pare să dovedească faptul că „teritoriul bârsan nu a fost afectat direct de populaţiile migratoare, a căror înrâurire sau prezenţă (mai mult sau mai puţin efemeră) nu a depăşit spre sud-est valea Mureşului sau limitele podişului transilvan" (Marcu 1972: 44-45). Se pare că şi ceramica din secolele următoare, al VIII-lea – al X-lea, „aparţine populaţiei româneşti din Ţara Bârsei" (Marcu, *loc.cit.*) După Thomas Nägler (1969: 181), „în Transilvania de sud-est nu s-au descoperit arheologic urme clare ale unei populaţii străine decât după 1200". Integrarea târzie a „ţărilor" româneşti, a Făgăraşului şi a Bârsei, s-a reflectat şi în

Scanned with OKEN Scanner

mentalitatea populaţiei. În secolul al XV-lea, ele erau „unităţi geografice distincte" faţă de Ardeal, care rămânea în dreapta Oltului (Binder 1969 b: 76). „Chiar şi acum, spune Iorga (I, 1920: 8), poporul din Ardeal nu recunoaşte Ardealul decât dincolo de Olt şi dincolo de Bârsa: Ţara Oltului nu e Ardeal, şi tot aşa Ţara Bârsei e în afară de Ardeal".

Absenţa din zonă a slavilor în perioada constituirii românei comune explică evoluţia fonetică a toponimului, care n-a suferit schimbarea grupului *tert,* ca în sl. com. **bergŭ* > bg. *brjag*, scr. *brȉjeg*. Este semnificativ faptul că „civilizaţia Dridu", din secolele al VIII-lea – al XI-lea, pe care noi o considerăm slavă, iar nu românească, a cuprins „întregul teritoriu al României cu excepţia zonei de sud şi de sud-est a Transilvaniei" (Zaharia 1971: 286; este drept însă că alţi arheologi apreciază că această cultură este bine reprezentată la Braşov, cf. Dumitraşcu–Maximescu 2001: 19). Or, tocmai aici vechile documente maghiare, din secolul al XIII-lea, îi semnalează pe români, iar unde nu-i semnalează, existenţa lor poate fi dovedită invocând rezultatele toponimiei. Lat. **Bersa*, care s-a menţinut ca atare până la sfârşitul perioadei românei comune, a evoluat nestânjenit şi după aceea, participând la inovaţia dacoromână a transformării lui *e* latinesc precedat de labială în *ă* (ca în *vesica* > **besica* > *băşică*). Fiind urmat de *r* + consoană, acest *ă* va evolua în continuare spre *î* (Philippide, II, 1927: 40, cf. Avram 1965: 459) – proces care pare să se fi terminat spre sfârşitul secolului al XVI-lea când, cel puţin în unele graiuri dacoromâneşti, se constituie opoziţia fonologică între vocalele mediale *ă* şi *î* (Avram 1964: 275-276, 294). Variantele grafice din cele mai vechi documente latine, redactate în secolul al XIII-lea (*Borsa, Borza, Borcza, Boza, Burza, Burcia*), notau probabil un sunet intermediar, dacă nu cumva chiar un *-î-*, cf. rom. *bărbat* > magh. *borbat*, rom. *brânză* > magh. *bronza,* rom. *Strâmba* > magh. *Stromba,* rom. *Mâtnic* > magh. *Muntnik*, rom. *Vâlcan* > magh. *Vulkán* etc. Asimilarea grupului consonantic *rs* (scris şi *rz*) la *s* (scris şi *z*) din unele variante trebuie atribuită vorbitorilor de limbă germană (cf. R. Fischer, II, 1970: 148).

Deoarece întregul cot al Oltului se numea **Bărsa*, era normal ca şi apele care se vărsau în el să se fi numit **La Bărsă*, **A Bărsă* (= *ad Bersam*) sau **ale Bărsei* (= *Bersae*). Cât timp populaţia era rară, iar aşezările lipsite de stabilitate, nu se simţea nevoia unor repere toponimice mai precise şi, când acestea apăreau, nu aveau rezistenţă în timp; procedeul dominant, mereu reînnoit, rămânea perifraza. Stabil era doar nucleul câmpului toponimic, desemnând întreaga zonă a întorsurii marelui râu. Pentru a înţelege mai bine cum a apărut şi cum a evoluat acest câmp, vom recurge la o analogie pe care ne-o sugerează un caz similar din comuna Fundul Moldovei, judeţul Suceava.

Aici râul Moldova face o remarcabilă cotitură, numită iniţial *Colacul* sau **Cîrligătura*. Printr-o extensie toponimică, denumirea s-a aplicat întregii zone, aşa cum rezultă din documente: „o grădină de moşie *din Colacul*" (a. 1806) sau „o bucăţea de moşie [...] *în Colacu*" (a. 1839). Alte componente ale câmpului au apărut prin derivare toponimică, diferenţiindu-se prin determinat: *satul Colacul* (atestat de la 1839 până astăzi, numit şi *Cârligătura* între anii 1868-

Scanned with OKEN Scanner

1936), *muntele Colacul*, în partea de nord (atestat mai întâi la 1869), *Dâmbul Colacului* sau *În Cârligătură*, situat în interiorul cotului, *Dealul Colacului* (atestat mai întâi la 1774), în partea de sud-est, *Dealul Cârligăturii*, în partea de sud-vest, *Poiana Colacul, Pârâul Cârligăturii*, care se varsă în Moldova acolo unde începe cotitura, *Pârâul Colacului*, care se varsă în Moldova ceva mai jos de punctul în care ea se sfârşeşte. Într-un act din 1952, cele două părţi ale satului Colacul erau numite *Cârligătura de Jos* şi *de Sus;* ele corespundeau zonelor unde se vărsau în Moldova cele două pâraie. Este limpede că la început denumirea cotiturii a fost unică şi că de la ea s-a format un prim câmp toponimic, în care obiectele geografice de acelaşi fel (pâraiele, poate şi dealurile) erau diferenţiate prin determinante (*de sus, de jos*); după apariţia sinonimului, s-a creat un al doilea câmp, suprapus peste cel dintâi, şi a început să se producă diferenţierea toponimică a obiectelor geografice de acelaşi fel. Într-o fază ulterioară creării câmpurilor toponimice, nucleul polarizator a dispărut, aşa încât nimeni nu mai foloseşte astăzi numele *Colacul* şi *Cârligătura* pentru a desemna cotitura Moldovei; de altfel, nici apelativele corespunzătoare nu se mai cunosc. Ca urmare a acestui fapt, şi-au făcut apariţia etimologiile populare. După unii informatori, satul a fost înfiinţat de „nişte borşeni" (= de la Borşa) care „făceau colaci acolo"; după alţii, de un oarecare Colac. La sfârşitul secolului al XIX-lea, S. Fl. Marian auzise şi el de la oameni de acel „oier ardelean", ba chiar îi dădea şi numele întreg: Petrea Colac; or, nici documentele câmpulungene, destul de numeroase, nici recensămintele populaţiei de la 1772 până astăzi nu înregistrează un n. fam. Colac.

Continuând paralela, putem presupune că şi numele unic al celor doi afluenţi ai Oltului, **Râul Bârsei*, era dublat de un determinant care îi deosebea (*de sus* sau *din sus* şi *de jos* sau *din jos*) şi că, o dată cu venirea unor populaţii străine, unul dintre hidronime a dispărut, fiind înlocuit cu sinonimul său slav (*Braşov*), iar mai apoi, pentru a se elimina omonimia cu oiconimul, cu sinonimul său german (*Weidenbach* „Pârâul Sălciilor", devenit în româneşte *Ghimbav*). Un indiciu în acest sens este delimitarea medievală a celor două scaune din Ţara Bârsei, *Bârsa sau Scaunul de Jos* (inferiore Barczia, Unterland sau Niederland), care se situa pe cursul inferior al râului numit astăzi „Bârsa", şi *Bârsa sau Scaunul de Sus* (in sede superiori, Oberland), care nu se afla pe cursul superior al râului respectiv, ci în dreapta Ghimbavului, pe piemontul Râşnovului (Binder 1969 b: 73-74 şi schiţa). Este probabil că nucleul câmpului dispăruse înainte de secolul al XIII-lea, pentru că documentele (şi în primul rând hotarnica de la 1211) nu-l mai atestă. În orice caz valonii, consideraţi „primi hospites regni", care veniseră ceva mai înaintea teutonilor, nu par să-l fi cunoscut, aşa încât ei vor recurge, pentru a desemna cotul Oltului, la un sinonim franţuzesc. De la această denumire primară, care nici ea nu s-a păstrat, ei au creat apoi un hidronim şi un oiconim, recurgând la acelaşi procedeu al derivării toponimice pe care-l folosiseră şi romanicii orientali. Ne vom opri puţin asupra câmpului toponimic vechi francez, deoarece el este o confirmare indirectă a etimologiei noastre.

Scanned with OKEN Scanner

3.3.6. Am văzut că, după diploma din anul 1211, limita răsăriteană a Ţării Bârsei o forma râului *Tortillou* (scris şi *Tertillou* în acelaşi act), identificat de istorici cu *Târlungul*. Astăzi acest râu se varsă în Râul Negru, aproape de confluenţa acestuia cu Oltul; în diplomă însă, el era considerat un afluent al Oltului. Este foarte probabil că vechiul său curs s-a schimbat mai apoi, ca şi al Ghimbavului, pentru că localitatea Prejmer, care la 1240 se numea *Tartilleri* (SDT, II, 59), se află la mare distanţă spre apus de cursul actual; or, pentru a primi acelaşi nume, ea trebuia să fi fost situată lângă râu. Judecând după finală, N. Iorga (I, 1916: 46, idem III, 1937: 131) credea că acest hidronim ar fi de origine slavă, cu obişnuita redare, în vechile documente latineşti, a lui *-ov* prin *-ou*. Pentru N. Drăganu (1933: 541), ca şi pentru J. Melich, citat de el, tema rămâne „nelămurită"; nici István Kniezsa (1942: 32) nu o poate clarifica. Singurul care a încercat să o facă a fost Gustav Kisch (1904: 1, idem 1929: 93, 230), care s-a gândit la un compus franco-german, de la adj. v. fr. *tortille* „întors, cotit, sinuos" şi subst. med. germ. *ou* (< *ahva* „apă"); după opinia sa, determinantul francez, pe care-l recunoaşte în hidronimul *La Tortille*, desemnând un mic afluent al fluviului Somme, se regăseşte şi în oiconimul transilvănean *Toarcla*. Etimologia a fost rectificată de către Pavel Binder (1972: 49), care propune un compus integral fr. *tortileau* „râul cu meandre". Forma *-eau* este însă modernă, ceea ce înseamnă că reconstrucţia va trebui să ţină seama de faza sa veche.

Vechea franceză menţinea în bună măsură structura latinească [determinant + determinat] în compusele toponimice, de exemplu *Bellaigues, Chaudesaigues* (la 1131: *Callidae Aquae*), *Freidague* (la 1468: *Frigida Aqua*), *Albeuve, Rogive (*Rubea Aqua), Megève (*Media Aqua), Longêve* (la 1245: *Longa Aqua), Longeau* (la 1180: *Longa Aqua*), *Morteuve (*Mortua Aqua), Wimereux* (la 1203: *Wimerreuwe* < **Vimina Aqua)* etc. (Gröhler, II, 1933: 211, 213, 241). De aceea compusul vechi valon **Tortilleuwe*, format de la adj. *Tortil(le)*, existent în secolele al XII-lea – al XIV-lea (Hauterive 1947: 565), şi subst. *euwe (<ewe* < **awa* < **aywa* < **ahwa* < lat. *aqua*) este posibil. Dialectul valon păstrează formele vechi ale fr. *eau* (Bruneau 1913: 189), anume *ew* şi *oew* (unde *w* este o semiconsoană), neparticipând la inovaţia intercalării lui *a* între *e* deschis şi *w* (*eawe*) din franceza medie (pentru care vezi Dauzat 1930: 87). Vocala finală *-e* (< lat. *-a)* era surdă, iar diftongul *-eu-* (rezultat prin diereza lui *-ew-*) devine *oe(ö)* spre sfârşitul secolului al XII-lea (Brunot, I, 1966: 149, 153); de aceea cuvântul francez era redat când prin *-ou*, când prin *-owe* (*Tartelowe* la 1222), când prin *-ew (Torthlew* la 1387), cf. DIR, C, veacul XI, XII, XIII, vol. I, 187 şi SDT, II, 59.

Apariţia lui *-e-* median (*Tertillou)* pare a se datora unui accident de transcriere, dar este cert că vocala *-a-* din temă (*Tartelowe*) este rezultatul unei disimilări (*o-o* > *a-o)* operate de vorbitorii de limbă germană, pentru că o vom regăsi în formele ulterioare ale oiconimului: *Tartlaw* la 1329, astăzi *Tartlau* (SDT, II, 59; toate atestările se referă la localitatea numită astăzi Prejmer). Aceiaşi vorbitori au schimbat accentul compusului, de pe determinat pe

Scanned with OKEN Scanner

determinant, fapt care a favorizat sincoparea vocalei mediale *-i-*, şi au apropiat v. fr. *euwe* de nhd. *Aw/Au,* forma evoluată a lui *ahva.*

Dacă avem în vedere înfăţişarea de astăzi a râului Târlung, denumirea franceză pare să se justifice: el este orientat iniţial pe direcţia SE-NV, după care coteşte spre NE în dreptul satului Săcele, îndreptându-se spre Râul Negru. Dar în epoca veche cotitura lipsea, deoarece râul trecea desigur pe lângă satul cu acelaşi nume (astăzi Prejmer), îndreptându-se spre Olt. În această situaţie, este clar că semnificaţia compusului, „apă întoarsă, cotită", se referea la cotul Oltului. (Judecând după hărţile la scară mică pe care le-am putut consulta, nici pârâul *La Tortille* nu se caracterizează prin sinuozităţi ieşite din comun, dar se varsă în Somme la apus de oraşul Péronne, în dreptul primei dintre cele două mari cotituri succesive ale fluviului; nu este deci exclus ca şi în acest caz hidronimul să aibă o motivaţie indirectă.) Aşezându-se în satul riveran, saşii l-au numit la început printr-un derivat patrionimic, *Tartilleri*, atestat la 1240 (SDT, II, 59), în care sufixul german de plural *-eren* a fost latinizat în *-eri*; pentru lat. *-erius* ca variantă a lui *-arius,* vezi discuţia la Grandgent (1958: 37-38). Apoi au preluat pur şi simplu denumirea apei. Întemeind un al doilea sat pe cursul său mijlociu, ei au recurs din nou la un derivat patrionimic, de astă dată cu suf.

-ang(en) şi *-ung(en),* variante ale lui *-ing(en)* (Bach 1943: 110, 507): **Tartlang(en)* şi **Tartlung(en).* Alternanţe de acest fel se întâlnesc în istoria multor oiconime germane; vezi, de pildă, Reichardt (1972: 53-54, 120-121, 195).

Primul nume a suportat, pe teren germanic, disimilarea *r-l* > *r-ø* şi metateza *rt* > *tr,* care se constată în prima sa atestare, de la 1484: *Thatrang* (SDT, II, 183; numele săsesc actual este *Tatrangen*). Cel de al doilea nume a suportat, pe teren sud-slav, disimilarea grupului *tl* >*l (*Tarlungen*), cf. sl. com. **pletlŭ* > v. bg. *plelŭ* (Vaillant, I, 1950: 88-89). Constatăm şi de această dată, în mod indirect, prezenţa activă a slavilor sudici la răsărit de Braşov, pe la mijlocul secolului al XV-lea. În româneşte grupul *tl* ar fi devenit *cl* (cf. v. bg. *tlaka* > rom. *clacă,* bg. *kotljasvam* > rom. *coclí,* magh. *pitle, hitlen, Bethlen* > rom. *piclă, hiclean, Beclean*), pentru că româna continuă, ca şi celelalte limbi romanice, o tendinţă puternică încă din latina populară (cf. lat. *vetulus* > lat. pop. *veclus* > rom. *vechiu*). Fie românii, fie slavii au echivalat pluralul german cu sufixul *-eni/-jani,* iar de aici s-a ajuns, pe teren românesc, la un *Tărlungeni* ca nume al satului şi de la acesta la un *Tărlung* ca nume al apei; în continuare, *ă* + *r* + consoană a devenit *î.* Deşi *Tărlungeni* este atestat abia la 1830 (scris *Terluntsán),* este limpede că el nu poate fi explicat direct de la germ. *Tatrangen*, ci continuă un dublet german cel puţin la fel de vechi. Aşa cum rezultă din exemplele date de Adolf Bach, *loc. cit.,* toate cele trei forme ale sufixului german sunt atestate încă din ahd. Fără să aibă în vedere atestările vechi, Kiss Lajos (1978: 635) propune o etimologie de-a dreptul bizară pentru *Tatrang/Târlung*, un verb turcic *tat(t)ïr-/tatur-* „a gusta", care s-ar regăsi, după el, în numele unui sat asiatic, *Tatran* sau *Tataran.*

Scanned with OKEN Scanner

Acelaşi hidronim vechi valon stă la baza numelui localităţii *Toarcla*, situată pe Pârâul Nou, care se varsă în Olt în dreptul satului Cârţa. Păstrarea hidronimului doar ca nume de localitate este o situaţie destul de obişnuită în toponimie. Şi în acest caz prima atestare (*Tartlaw* la 1329, SDT, II, 198) se dovedeşte a fi o adaptare germană a v. fr. **Tortille(u)we*. Cea de a doua atestare (*Tharcla* la 1333-1335) implică evoluţia grupului consonantic *tl* > *kl*, posibilă şi în germană (Fischer – Eichler 1968: 21) dar şi în română. Atestările germane ulterioare o ignoră însă, ca şi numele actual săsesc, *Tarteln*, iar acest fapt ne orientează opţiunea spre cea de a doua posibilitate. Denumirea românească a apărut ca o adaptare a unei forme intermediare: **Tortlaw* > săs. **Tortlâ* > rom. *Toarcla*, prin schimbarea grupului *tl* în *cl* şi diftongarea lui *o* accentuat sub influenţa lui *a* < *â* din silaba următoare. Interesantă este forma *Tortyl*, dată de Iohannes Honterus în remarcabila sa hartă *Chorographia Transylvaniae*, publicată la Basel în 1532. Ea atestă, pe de o parte, menţinerea vocalei *o* din radical (care nu se regăseşte în nici una dintre denumirile germane menţionate în documente), justificând reconstrucţia unui **Tortlaw;* iar pe de altă parte, presupune o schimbare pe teren german a terminaţiei *-law* > *-el* (cf. *Rosslaw* > *Rossel* la Schultheis 1968: 87) > *săs. -il*, perceput ca sufix diminutival. Variantele de la 1488 (*Tarlen*) şi de la 1494 (*Tharla*) au un caracter accidental: ele presupun o apropiere paronimică de magh. *tarló* < v. tc. *thorlou* „pământ"; în nici un caz nu pot fi considerate forme primare, etimologice, cum credea Walther Scheiner (1927: 145-146). Menţionăm doar cu titlu de curiozitate alte două încercări de explicare a denumirii: cea a lui I. Borcia (1904: 238), care o apropia de n. pers. german *Tortler*, şi cea a lui C. Cihodaru (1969: 17), care o compara cu n. pers. dacogetice *Brucla, Genucla, Turicla*, presupunând o „păstrare nealterată a grupului *cl*" într-un mediu dacic, asimilat foarte târziu, după perioada românei comune, când schimbarea fonetică în *cl'* > *ķ* nu se mai putea produce.

Prezenţa valonilor în zona Oltului este confirmată şi de alt oiconim menţionat în diploma de la 1211, *Noilgiant*, explicat deja din v. fr. *noiale* < lat. *nucalis* şi v. fr. *galt* = *gaut* < germ. *Wald*, aşadar „pădure de nuci" sau „nucet" (Karl Kurt Klein 1963: 165). Tot de origine valonă pare a fi şi oiconimul *Cârţa*, desemnând iniţial una dintre cele mai vechi aşezări din Ţara Făgăraşului, o mănăstire cisterciană atestată în formele *Kerch* la 1223, *Kerz* la 1225, *Querch* la 1226 etc. (SDT, I, 156). De la mănăstire şi-a luat numele pârâul din vecinătate (la 1223: „rivulum qui dicitur Kurchz", la Scheiner 1926: 76) şi chiar munţii Făgăraş apăreau, în hărţi de la 1774 şi 1785, cu denumirea *Kerczy H(artz)* „munţii Cârţei" (Năstase 1970: 9). Încă din 1306 se înregistrează asociaţia paronimică a Cârţei cu săs. *kiərts* = germ. *Kerze* „lumânare": „monasterii beatae Mariae virginis in Candelis de Kerch" (Scheiner 1926: 76), care a trecut multă vreme drept etimologie. O bază sl. *krč*, invocată de unii (Lukács 1999: 59), nu este atestată în bg. şi nu poate motiva schimbarea lui *č* > *ţ*. Neconvingătoare este raportarea la vb. onomatopeic bg. *kărcam* 'a scârţâi', făcută de Walther Scheiner (1926: 76). După N. Drăganu, (1933: 551-552), etimonul ar fi n. pers. *Cârstu*,

Scanned with OKEN Scanner

deformat de saşi, iar după Ioan Pătruţ (1980: 93-94), n. pers. *Cârţu*, pe care-l consideră format de la o bază rom. *Cîr-* + suf. *-ţ*. Se ştie însă că mănăstirea a fost înfiinţată în anul 1202 ca filială a mănăstirii Igriş din Banat, iar în 1204 la conducerea acesteia a fost numit călugărul francez din Pontigny, Hugo, care fusese până în 1203 superiorul mănăstirii *Chercam* din dioceza Amiens (Karl Kurt Klein 1963: 236); noua abaţie îi va fi dăruită în anul 1223 magistrului Gocelinus (= Gosselin). După toate probabilităţile, este vorba de un transplant toponimic, la fel ca în cazul oiconimului *Bărăbanţ* (atestat la 1299 ca *villa Baarbanth,* la 1302 ca *villa Barabantina*), care şi el a desemnat la început o mănăstire, al cărei nume îl relua pe acela al provinciei Brabant (SDT, I, 64).

Chercam este actualul *Le Quesne* din departamentul Somme, al cărui nume continuă galicul **cassanos* „stejari" şi care este atestat mai întâi la 1161 în forma latinizată *Quercus* „stejar" (Dauzat – Rostaing 1963: 552). Latinizarea apelativului galic în numele topice era un procedeu obişnuit (*ibidem;* Gröhler, II, 1933: 157-158) şi poate fi regăsit în forma *Chercam*, care presupune adj. lat. *quercea* „de stejar". Este de crezut că această denumire a fost transplantată de călugării cistercieni, dar că ea era pronunţată după normele limbii franceze vechi, în care *qw* devenise *q* iar *c + e, i* devenise *ts* (Brunot, I, 1966: 163). Urmat de *e, q* se palatalizase *(k'e)* în zona nordică – situaţie menţinută până astăzi în numele comunei franceze (Gröhler, II, 1933: 157). La începutul secolului al XIII-lea, pronunţarea acestui nume va fi fost deci **K'ertsa* din care românii au făcut **Cărţa* şi apoi *Cârţa*.

3.3.7. În primul volum al monografiei *Erdély Története*, apărută la Budapesta în anul 1986, sub redacţia lui Makkai László şi Mócsi András, şi anume în partea 1 din capitolul al III-lea, consacrată „locuitorilor străbuni ai Transilvaniei din perioada descălecării", se pot citi următoarele: „Populaţia ţinutului Olt care a dat cea dintâi denumirea apelor a fost o populaţie slavă împreună cu o populaţie necunoscută, probabil de limbă turcă [...]. Ultimii veniţi pot fi consideraţi românii, pentru că nu au denumit în propria lor limbă nici un singur râu mai important; în schimb au împrumutat denumiri de ape de la unguri şi de la germani". Se reiau, în această lucrare, ideile mai vechi ale lui L. Makkai, după care „toate marile râuri ale Transilvaniei, fără excepţie, au un nume de origine necunoscută sau de origine maghiară, slavă sau germană şi, dacă există forme româneşti ale acestor nume de râuri, ale au fost împrumutate din aceste trei limbi. Este şi cazul tuturor numelor de locuri cunoscute înainte de secolul al XIV-lea [...]. De aici rezultă că [...] românii au fost pretutindeni devansaţi de colonişti de altă rasă, mai ales de unguri şi de slavi" (apud Moga 1944: 50). Un punct de vedere similar îl are acum istoricul maghiar Gyula Kristó (2004: 226-235): românii ar fi emigranţi în Ţara Bârsei, unde au ajuns abia în secolul al XIII-lea, venind din sudul Dunării; ei „nu au format nicăieri în Ardeal toponime proprii [...]. Primele lor toponime independente provin doar din secolul al XIV-lea"; „analiza etimologică a materialului toponimic din Ardealul de sud susţine perfect [ideea] că românii au fost aici imigranţi. Stratul toponimic de bază [...] este maghiar", de exemplu *Fogaras* [!].

Scanned with OKEN Scanner

Dar nici una dintre „multele denumiri necunoscute" menţionate de Makkai şi Mócsi (între care *Bârsa, Braşovul* şi *Târlungul*) nu se poate atribui vreunei populaţii turcice. Cercetarea noastră oferă o perspectivă exact opusă: populaţia cea mai veche a Ţării Bârsei, cea care a păstrat două toponime majore străvechi, *Oltul* şi *Bârsa*, a fost românească. În primul deceniu al secolului al XIII-lea s-au stabilit aici, ca şi în Ţara Făgăraşului, colonişti valoni, cărora le-au urmat teutonii la 1211, apoi saşii şi slavii. Vechile triburi turcice nu s-au putut fixa, ţinutul fiind slab populat şi impropriu pentru practicarea păstoritului de stepă, ci au folosit această zonă drept coridor de trecere spre centrul şi vestul Transilvaniei, acolo unde se finalizau de obicei expediţiile lor de pradă. „Ultimii veniţi" au fost ungurii, care n-au făcut decât să preia, să adapteze fonetic şi să traducă toponimia deja existentă (de exemplu *indagines Nicolai* de la 1211, devenit *Miclosuara* la 1332).

Bibliografie

Abrudeanu, Ion, Rusu, 1928, *Moţii. Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti.

Ahrweiler, Hélène, 1974, *La frontière et les frontières de Byzance en Orient*, în *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines*, I, Bucureşti.

Avram, Andrei, 1964, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, în SCL, XV, nr. 3.

Avram, Andrei, 1965, *Despre trecerea lui* [ă] *la* [î] *în dacoromână*, în SCL, XVI, nr. 4.

Bach, Adolf, 1943, *Die deutschen Personennamen*, Berlin.

Bachturina, R. V., 1962, *Otglagol'nye imena lic passivnogo značenija v drevnerusskom jazyke XI-XVI vv.*, în *Istoričeskaja grammatika i leksikologija russkogo jazyka*, Moscova.

Bako, Géza, 1962, *Contribuţii la problema originii ceangăilor*, în SAI, IV.

Bárczi, Géza, 1937, Recenzie în AECO, III.

Bárczi, Géza, 1958, *Les mots d'emprunt vieux-français et l'histoire de l'amuïssement des* s *préconsonantiques et finals du français*, în CL, III, supliment.

Barsov, N., 1865, *Materialy dlja istoriko-geografičesko slovarja Rossii*, Vilna.

Bartoli, Matteo Giulio, 1908, *Riflessi slavi di vocali labiali romane e romanze, greche e germaniche*, extras din *Jagič–Festschrift*, Berlin.

Battisti, Carlo, Alessio, Giovanni, 1951, 1957, *Dizionario etimologico italiano*, II, V, Florenţa.

Baudot, Marcel, 1961, *Éléments de reconstitution des hydronymes disparus*, în *VI. Internationaler Kongress für Namenforschung*, II, München.

Baudot, Marcel, 1969, *Stratigraphie hydronymique de la Normandie*, în *Proceedings of the ninth International Congress of Onomastic Sciences*, Louvain.

Bălan, Teodor, 1928, *Berladnicii*, Cernăuţi.

Scanned with OKEN Scanner

Berneker, Erich, 1908-1914, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I-II, Heidelberg.
Bernstein, S. B., 1965, *Gramatica comparată a limbilor slave*, Bucureşti.
Bertha, A. de, 1899, *Magyars et Roumains devant l'histoire*, Paris.
Bezlaj, France, 1956, *Slovenska vodna imena*, I, Ljubljana.
Bielfeld, Hans Holm, 1961, *Altslawische Grammatik. Einführung in die slawischen Sprachen*, Halle (Saale).
Binder, Pavel, 1964, *Etimologia, sensul iniţial şi evoluţia numelui topic „Braşov"*, în „Limbă şi literatură", VIII.
Binder, Pavel, 1969 a, *Unele probleme referitoare la prima menţiune documentară a Braşovului*, în „Cumidava", III.
Binder, Pavel, 1969 b, *Oraşul Braşov. Studiu de geografie istorică*, teză de doctorat ms.
Binder, Pavel, 1972, *Istoria medie*, în ŢB.
Bocăneţu, 1925-1926, *Terminologia agrară în limba română*, în „Codrul Cosminului", II-III.
Bogdan, Damian P., 1978, *Paleografia slavo-română*, Bucureşti.
Bogdan, Ioan, 1889, *Diploma bârlădeană din 1134 şi principatul Bârladului. O încercare de critică diplomatică slavo-română*, în vol. *Scrieri alese* (ed. G. Mihăilă), Bucureşti.
Bogdan, I., 1905, *Documente referitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, Bucureşti.
Bogdan, Ioan, 1968, *Scrieri alese* (ed. G. Mihăilă), Bucureşti.
Boldur, Alexandru V., 1937, *Istoria Basarabiei*, I, Chişinău.
Boldur, Alexandru V., 1984, *Ţara Bârlad. Numele şi unele momente din istoria ei*, în *Bârladul odinioară şi astăzi*, III, Bârlad.
Bolocan, Gh., 1977, *Transferul de nume în toponimie*, în SCL, XXVIII, nr. 2, p. 171-179.
Bonfante, Giuliano, 1987, *Scritti scelti.* II. *Latino e romanzo*, Torino.
Borcia, Ion, 1904, *Deutche Sprachelemente im Rumänischen*, în JIRS, X.
Brătianu, G., 1935, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, I, Bucureşti.
Brătianu, G., 1942, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*, Bucureşti.
Brâncuş, Gr., 1983, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti.
Brâncuş, Gr., 2007, *Studii de istorie a limbii române*, Bucureşti.
Brøndal, Viggo, 1943, *Essais de linguistique générale*, Copenhague.
Bruneau, Charles, 1913, *Étude phonétique des patois d'Ardenne*, Paris.
Brunot, Ferdinand, 1966, *Histoire de la langue française dès origines à nos jours*[2], I, Paris.
Bunea, Augustin, 1912, *Încercare de istoria românilor până la 1382*, Bucureşti.
Candrea, I.-A., 1927-1928, *Introducere în studiul toponimiei, cu privire specială asupra toponimiei Olteniei şi Bănatului* (curs litografiat), Bucureşti.
Candrea, I.-A., Densusianu, Ov., 1907-1914, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, Bucureşti.
Capidan, Th., 1920-1921, Recenzie în DR. I.

Scanned with OKEN Scanner

Cooper, Frederic Taber, 1895, *Word Formation in the Roman Sermo Plebeius*, New York.
Coseriu, Eugenio, 1957, *Contribuciones a los debates del VIII Congreso internacional de los lingüístas*, Oslo, 5–9 august, litografiat.
Coseriu, Eugenio, 1962, *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid.
Coseriu, Eugenio, 1968, *Les structures lexématiques*, în „Zeitschrift für französische Sprache und Litteratur", 1 (extras).
Coseriu, Eugenio, 1978, *Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes*, în vol. *Strukturelle Bedeutungslehre*, Darmstadt.
Costăchescu, M., 1932, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I-II, Iaşi.
Costin, Miron, 1958, *Opere* (ed. P. P. Panaitescu), Bucureşti.
Coteanu, Ion, 1981, *Structura şi evoluţia limbii române (de la origini până la 1860)*, Bucureşti.
Coteanu, Ion, Sala, Marius, 1987, *Etimologia şi limba română. Principii – probleme*, Bucureşti.
Čučka, P. P., 1965, *Nazvy žiteliv Zakarpattja za miscem jich prožyvanyja abo narodženyja*, în *Pytannja onomastyky*, Kiev.
Daicoviciu, Constantin, 1968 a, *Însemnări despre Dacia* (XIV), în „Steaua", XIX, nr. 11.
Daicoviciu, Constantin, 1968 b, *Originea poporului român după cele mai noi cercetări*, în *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti.
Daicoviciu, Constantin, 1969, *Oraşe, târguri şi sate în Dacia romană*, în „Acta Musei Napocensis", VI.
Dauzat, Albert, 1930, *Histoire de la langue française*, Paris.
Dauzat, Albert, 1937, *Les noms de lieux. Origine et évolution*, Paris.
Dauzat, Albert, 1939, *La toponymie française*, Paris.
Dauzat, A., Rostaing, Ch., 1963, *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France*^{2}, Paris.
Dănilă, Simion, 1992-1993, *Sonorizări şi afonizări consonantice în onomastica românească*, în ALIL, A, XXXIII.
Décsy, Gyula, 1955, *La vocalisation des jers en bulgare*, în „Studia Slavica", I.
Décsy, Gyula, 1990, *Anthroponyms Underived to Settlement Names a Place Name Type in East Central Europe*, în *Proceedings of the XVI*th *International Congress of Onomastic Sciences*, Québec.
Densusianu, Ovid, 1923 a, Recenzii în „Grai şi Suflet", I.
Densusianu, Ovid, 1923 b, *Însemnări şi rectificări*, în „Grai şi Suflet", I.
Densusianu, Ovid, 1928-1929, *Probleme de toponimie şi onomastică* (curs litografiat), Bucureşti.
Densusianu, Ovid, 1929, *Noms de lieu roumains d'origine iranienne*, în *Donum natalicium Schrijnen*, Nijnegen–Utrecht.
Densusianu, Ovid, 1961, *Istoria limbii române*. I. *Originile* (ed. J. Byck), Bucureşti.
Derjvavin, N.S., 1949, *Slavii în vechime*, Bucureşti.

Scanned with OKEN Scanner

Łukasik, Stanislas, 1938, *Pologne et Roumanie. Aux confins des deux peuples et de deux langues*, Paris.
Makkai, Ladislaus, 1942, *Die Rumänen Siebenbürgens in den ungarischen Urkunden des Mittelalters*, în AECO, VIII.
Marcu, Mariana, 1972, *Istoria veche*, în ŢB, I.
Marcu, Mariana, 1980, *La Transylvanie de nord-est au IVe siècle de notre ère, à la lumière des recherches archéologiques*, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, II, Bucureşti.
Marian, S. Fl., 1883, *Ornitologia poporană română*, I, Cernăuţi.
Martynov, V. V., 1973, *Praslavjanskaja i balto-slavjanskaja suffiksal'naja derivacija imen*, Minsk.
Marusenko, T. A., 1968, *Materialy k slovarju ukrainskih geografičeskih apelljativov (nazvanija reljefov)*, în *Poles'e. Lingvistika, arheologija, toponimika*, Moscova.
Meillet, A., 1925, *La méthode comparative en linguistique historique*, Oslo.
Melich, J., Gombocz, Z., 1929, *A honfoglalási Magyarország*, Budapesta.
Meier, Gustav, 1895, *Neugriechische Studien*. III. *Die lateinischen Lehnwörter im Neugriechischen*, Viena.
Mihăescu, H., 1959, *Quelques remarques sur le latin des provinces danubiennes de l'empire romain*, în *Recueil d'études romanes*, Bucureşti.
Mihăescu, H., 1966, *Influenţa grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Bucureşti.
Mihăescu, H., 1968, *Les éléments latins des „Tactica – strategica" de Maurice-Urbicius et leur écho en néogrec*, în RESE, VI, nr. 3.
Mihăescu, H., 1978, *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, Bucureşti.
Mihăescu, H., 1981, *Locul elementelor lexicale latine din albaneză în cadrul romanităţii sud-est europeană*, în *Semantică şi semiotică*, Bucureşti.
Mihăescu, H., 1993, *La romanité dans le Sud-Est de l'Europe*, Bucureşti.
Mihăilă, G., 1968, *Note* la Ioan Bogdan, *Opere alese*, Bucureşti.
Miklosich, Fr., 1862-1865, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena.
Miklosich, Franz, 1875, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. II. *Stammbildungslehre*, Viena.
Miklosich, Franz, 1927, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, Heidelberg.
Mikov, Vasil, 1943, *Proizhod i značenie na imenata na našite gradove, sela, rjaki, planini i mjasta*, Sofia.
Miletič, Ljubomir, 1912, *Die rhodopenmundarten der bulgarischen Sprache*, Viena.
Mladenov, Stefan, 1929, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin–Leipzig.
Mladenov, Stefan, 1941, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija knižoven ezik*, Sofia.
Moga, Ion, 1944, *Les Roumains de Transylvanie au Moyen Âge*, Sibiu.
Moga, Ioan, 1973, *Scrieri istorice*, Cluj.

Scanned with OKEN Scanner

ROM. = Direcţia Topografică Militară, *România. Atlas rutier*, sc. 1: 350.000, Bucureşti, 1981.
SAI = „Studii şi articole de istorie" (Bucureşti).
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice" (Bucureşti).
SDT = Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, I-II, Bucureşti, 1967-1968.
SHU = *Slovnyk hidronimiv Ukrajiny*, Kiev, 1979.
SON = *Studii de onomastică*, Cluj.
SPR = *Słownik prasłowiański* (pod redakcja Franciszka Sławskiego), I, Wrocław – Varşovia – Cracovia – Gdańsk, 1974.
SRH = *Scriptores rerum Hungaricarum* (ed. Schwandtner), I, Viena, 1746.
SRNG = *Slovar' russkih narodnyh govorov* (red. F. N. Sorokoletov şi F. P. Filin), III, Leningrad, 1968.
SSNO = *Słownik staropolskich nazw osobowych* (sub redacţia lui Witold Taszycki), III_1, Wrocław – Varşovia – Cracovia – Gdańsk, 1971.
SSW = *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch*, V, Bucureşti – Berlin, 1975.
SUBB = „Studia Universitatis «Babeş-Bolyai»", seria Philologia (Cluj).
TDM = *Texte dialectale. Muntenia*, II, Bucureşti, 1975.
TLL = *Thesaurus linguae latinae. Onomasticon*, II, Lepzig, 1913.
TTRM = *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, I_1-I_4, Bucureşti şi Iaşi, 1992-2005.
ŢB = *Ţara Bârsei*, I, Bucureşti, 1972.
ZB = „Zeitschrift für Balkanologie".
ZONF = „Zeitschrift für Ortsnamenforschung".
ZRPH = „Zeitschrift für romanische Philologie".
ZWU = Franz Zimmermann, Carl Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I-II (cu colaborarea lui G. Müller), Sibiu, 1892-1897.

Scanned with OKEN Scanner

ANCHETA TOPONIMICĂ
DIN
PERSPECTIVA TEORIEI CÂMPURILOR

Scanned with OKEN Scanner

A. METODOLOGIA ANCHETEI

1. Considerații generale

1.0.1. Modalitățile de formare a unui sistem toponimic pot fi ilustrate pe baza exemplelor furnizate de un corpus de materiale existente: documente, hărți, texte regionale și literare, nomenclatoare administrative etc. Dar structurile toponimice, constituite pe spații geografice limitate, nu pot fi sesizate decât printr-o anchetă complexă, cu chestionarul și cu harta, utilizând un mare număr de informatori, interogați după o tehnică specială.

Până în prezent, anchetele toponimice s-au desfășurat mai mult sau mai puțin empiric, urmărindu-se, în mod special, descoperirea de nume „interesante" sub aspect lingvistic: cuvinte și construcții regionale sau arhaice, împrumuturi din limbile altor popoare care s-au stabilit, de-a lungul timpului, într-o anumită zonă. S-a scris mult despre importanța toponimiei pentru geografie sau pentru istorie. Prea puțini s-au gândit că toponimia poate prezenta și un interes în sine, dat de specificul structurii sale în cadrul unor câmpuri *sui-generis*.

1.0.2. O anchetă pur toponimică va trebui să ofere răspunsuri la o serie de întrebări: ce tipuri de câmpuri se constată într-o anumită zonă? Ce nume de obiecte geografice sunt susceptibile de a deveni nuclee? Ce amplitudine au câmpurile și care sunt consecințele diacronice ale diferențelor existente între ele sub acest aspect? Cum se interferează câmpurile toponimice în condiții de bilingvism? Care sunt modalitățile morfologice și sintactice de manifestare a câmpurilor în uzul unei comunități? Care sunt factorii de disoluție a câmpurilor, prin dispariția nucleelor sau prin ruperea componentelor și atașarea lor la alte nuclee, aparținând unor câmpuri vecine? Ce faze de tranziție se pot observa prin apariția de sinonime și ce șanse au aceste sinonime de a se impune în uz (stabilite după indicele de frecvență)?

1.0.3. Ar fi o iluzie să credem că toate aceste aspecte pot fi relevate printr-o cercetare superficială. Ele trebuie avute în vedere de la început, prin adecvarea anchetei la finalitatea urmărită. Ne-am convins de acest lucru abordând paralel aspectele teoretice și cele pragmatice, care s-au perfecționat reciproc printr-un fenomen de Feedback. Toate informațiile concrete pe care ni le oferea ancheta au fost puse de la început în cadrele lexicologiei structurale de factură coseriană, care ne-a oferit sugestii prețioase pentru elaborarea chestionarului într-o manieră cu totul diferită cele existente; iar pe de altă parte, ne-au permis adaptarea acestei lexicologii la condițiile particulare ale toponimiei structurale.

Chestionarul de față, ca și metoda de anchetă pe care o vom prezenta succint, au fost definitivate în anul 1978. Ele au la bază o experiență proprie de 13 ani de anchetă de teren, cu chestionarul Institutului de Lingvistică de la Cluj, definitivat de M. Homorodean (1965, 1966), cu prima versiune a chestionarului de față (1967), cu a doua versiune (1968-1976), cu a treia (1977) și cu ultima (1978). Autorul a profitat de unele idei expuse în literatura de specialitate

Scanned with OKEN Scanner

românească şi străină, preluate după experimentare şi substanţial îmbunătăţite, precum şi de experienţa dobândită prin ampla anchetă indirectă, în peste 600 de localităţi din Moldova, cu versiunea a doua.

Perfecţionarea textului s-a făcut, pe de o parte, prin fişarea terminologiei entopice publicate sau existente în chestionare manuscrise (cca 30.000 fişe), care a permis înmulţirea substanţială a întrebărilor şi, pe de altă parte, prin verificarea caracterului adecvat al definiţiilor – operaţie necesară dată fiind abundenţa greşelilor de glosare. O bună parte din întrebări au fost sugerate de situaţiile noi întâlnite în teren şi de literatura geomorfologică românească. Cea de-a treia formă a profitat de pe urma observaţiilor regretatului coleg dialectolog Ion Florea.

1.1.0. Înainte de a fi prezentat acest chestionar, se pune problema necesităţii lui în ancheta toponimică.

1.1.1. S-a practicat şi se mai practică încă, destul de frecvent, metoda conversaţiei libere, prin care anchetatorul îi solicită subiectului să-i comunice „toate numele de locuri" dintr-o localitate. Metoda are avantajul rapidităţii, dar şi marele dezavantaj al omisiunilor masive de nume. Subiectul neglijează, involuntar, categorii geografice întregi şi efectuează, în acelaşi timp, o selecţie excesivă a numelor după un criteriu subiectiv al importanţei. Necunoscând terenul (*de visu* sau dintr-o hartă la scară mare) şi neavând un inventar bogat al categoriilor susceptibile de a fi denumite, anchetatorul nu-l poate controla în nici un fel pe subiect, ci este permanent la latitudinea acestuia. Rezultatul este un inventar sărac, imposibil de localizat (respectiv, de definit), care oferă o imagine simplificată şi oarecum anarhică a toponimiei unei zone.

O altă metodă este aceea a întrebărilor formulate *ad hoc:* anchetatorul străbate, însoţit de subiect, o anumită regiune şi îl întreabă cum se numeşte fiecare formă de relief, curs de apă, formă de vegetaţie etc. observate pe parcurs. Faţă de precedenta, metoda oferă două mari avantaje: acela al bogăţiei denumirilor (pe care terenul i le reaminteşte subiectului) şi acela al localizării lor. Cu toate acestea, există şi aici deficienţe. Mai întâi, anchetatorul nu poate observa (şi, deci, întreba) totul. În al doilea rând, nici el nu are cum să ştie ce forme de teren sunt denumite. Într-adevăr, separarea denominativă populară nu se face numai după criteriul unităţii geografice a obiectului, ci şi după acela socioeconomic în sens larg. Diverse detalii ale unui obiect unic pot avea denumiri aparte în funcţie de raporturile stabilite între teren şi diverşii proprietari, de anumite întâmplări petrecute pe acolo, de diferitele forme antropice (movile, cruci, bărăci, colibe, stâne etc. etc.) care au existat sau mai există. În al treilea rând, am putut constata faptul că, deşi există informatori excelenţi, peste nivelul obişnuit, nu există informatori care să cunoască totul, mai ales când este vorba de zone mai întinse.

O a treia metodă pe care am experimentat-o este aceea, foarte rar folosită, a anchetei cu harta la scară mare. Anchetatorul îşi delimitează, în prealabil, porţiuni reduse de zonă, consultând pentru fiecare mai mulţi informatori, simultan sau succesiv. Harta la scară mare are avantajul de a reprezenta nu numai formele mari de relief, dar şi toate apele (permanente sau temporare),

Scanned with OKEN Scanner

accidentele sau reperele antropice , furnizând un material foarte bogat pentru întrebările directe. De aceea, ea poate da rezultate foarte bune în privinţa înregistrării sistematice a materialului. Singura deficienţă, destul de mare însă, este aceea că nu dublează ancheta toponimică cu una asupra apelativelor geografice care, pe lângă valoarea lor intrinsecă, ajută substanţial la analiza etimologică a numelor.

Într-adevăr, nu sunt rare cazurile în care un toponim descriptiv (= care reflectă aspectul locului denumit) să nu poată fi explicat la faţa locului, iar apelativul să fie cunoscut în alte părţi, fără ca şi acolo să fie toponimizat. Cu alte cuvinte, ariile toponimică şi entopică nu se suprapun, ci între ele se creează decalaje de-a lungul istoriei, care impun orientarea în dublu sens a anchetei. (Înţelegem prin *entopic* expresia lingvistică a clasei geografice, de exemplu *izvor, deal, vale,* etc., iar prin *toponim* expresia lingvistică exclusivă a unui termen al acestei clase, de exemplu *Izvoarele, Dealul Mare, Valea lui Matei.*)

A patra metodă este aceea a anchetei cu chestionarul. În general, s-a optat pentru un număr redus de întrebări, fundamentale însă, formulate în manieră indirectă („Cum se cheamă o coastă de deal abruptă?") sau directă („La ce spuneţi *corhană"?),* care oferă posibilitatea de a nu omite niciuna dintre categoriile obiectuale importante şi de a înregistra, în acelaşi timp, şi apelativele corespunzătoare. Lipsită de o anchetă complementară, cu harta şi pe teren, metoda nu permite localizarea numelor şi nici înregistrarea toponimiei zise *minore.* Sub aspect lexical, inventarul va fi, inevitabil, sărac, cu atât mai mult cu cât se va limita la obiectivele zise *majore* (în întrebările indirecte) şi va urmări termeni deja glosaţi (în întrebările directe).

Remarcând aceste deficienţe ale anchetelor accidentale (făcute „în timpul liber"), care speculau avantajul abordării unui domeniu puţin studiat (oferind cu uşurinţă materiale inedite), ne-am preocupat de o îmbogăţire substanţială a repertoriului de întrebări, considerând-o o premisă necesară a cercetării sistematice. De la primele experimente ne-am convins că, în acest fel, ponderea de termeni entopici inediţi sporeşte considerabil. Nu ne referim numai la bazele substantivale, dar şi la diminutive sau la derivate adjectivale, care formează, pentru prima dată, obiectul unei cercetări amănunţite pe teren. Se ştie, de pildă, că în toponimia românească există multe derivate de tipul *Plopoasa, Arinoasa, Frăsinata, Ulmoasa, Păltinata* etc., care n-au putut fi asociate cu apelativele datorită absenţei formaţiunilor de tipul *loc plopos, loc aninos, loc frăsinat, loc ulmos, loc păltinat* etc. (I.-A. Candrea). Or, aceste formaţii au apărut în cursul anchetelor, contrazicând ipoteza unor derivate pur toponimice (de la „loc cu plopi" la *Plopoasa*). Inventarul de diminutive este, şi el, destul de bogat şi sperăm că va contribui la separarea diminutivelor pur toponimice de cele lexicale toponimizate.

Vorbind de o cercetare sistematică, nu ne limităm la aspectele inedite, ci presupunem cunoaşterea globală a vocabularului geografic, susceptibil de a fi prezentat în plenitudinea relaţiilor sale. Cu alte cuvinte, nu ne propunem să notăm doar raritățile sau să eliminăm termenii cunoscuţi, ci să oferim imaginea completă a cristalizării raporturilor dintre ele în zone geografice ample.

inv. 183934

Scanned with OKEN Scanner

Mergând ceva mai departe, am putea susţine că nu atât elementul inedit este important, cât ineditul combinaţiilor dintre elemente în cadrul unui sistem al termenilor entopici. După cum vom vedea, acest deziderat se reflectă parţial în însăşi structura chestionarului de faţă.

În al doilea rând, un chestionar dezvoltat are foarte mari şanse de a cuprinde cvasitotalitatea toponimiei. Există întrebări pentru aproape toate aspectele realităţii denominabile – ceea ce stimulează intens memoria subiecţilor, facilitându-le o largă gamă de asociaţii.

1.1.2. Chestionarul cuprinde 9 părţi, dintre care prima, izolată printr-o numerotare diferită, este extrinsecă toponimiei *stricto sensu*, dar este necesară pentru a înţelege contextul său istoric şi imediat, ca şi pentru elaborarea unui studiu monografic; următoarele 8 părţi au în vedere atât fenomenul toponimic, cât şi pe cel pre-toponimic (stadiul entopic) şi post-toponimic (extensii şi derivate patrionimice, adică „nume de locuitori formate de la numele locului"). Urmează o anexă cuprinzând modelele întrebărilor suplimentare cu caracter permanent, care vin să aprofundeze în plan lingvistic, geografic şi istoric, materialul brut obţinut cu ajutorul chestionarului.

Organizarea întrebărilor pe capitole s-a făcut în funcţie de schemele categoriilor geografice, pentru că un astfel de chestionar nu poate avea decât un punct de plecare obiectual. Dar corespondenţa nu este perfectă, din trei motive. Mai întâi, criteriul dominant în clasificările geografice continuă să fie cel genetic (= geologic), iar nu cel aspectual (care, aşa cum recunosc geomorfologii sau „morfogeografii", rămân un deziderat); or, ceea ce contează pentru creatorul de toponime, este tocmai aspectul, dat de proprietăţile fizice perceptibile. În al doilea rând, nu toate obiectele de interes geografic sunt denumite, ceea ce înseamnă că interesul lor lingvistic poate fi, uneori, nul. În sfârşit, conceptele şi metoda de analiză ale geografiei ştiinţifice nu se suprapun cu cele ale geografiei populare – fapt de mult cunoscut, în linii mari. Astfel, geograful analizează componenţa unui microbazin hidrografic de la origine (= punctul iniţial) la punctul de confluenţă (= final), în timp ce optica populară determină afluenţii de la „gura pârâului" (= punctul iniţial) spre „vârful (fundul) pârâului" (= punctul final); orice încercare de inversare a acestei optici îi incomodează vizibil pe subiecţi, generând numeroase confuzii. Urmează de aici că nu se pot folosi criteriile de clasificare (definire) sau analiză ale geografiei ştiinţifice decât în măsura în care coincid cu cele populare reflectate în vocabular.

Pentru a răspunde acestui deziderat, ne-am propus să oferim o clasificare pe câmpuri noţionale. Astfel, de la o *arhicategorie* subînţeleasă, aceea de APĂ, pornesc subdiviziunile primului capitol, în *categorie* şi *subcategorie*. Subcategoriile se clasifică şi ele, mai întâi, după componenţa structurală, în *forme compuse* şi *părţi ale subcategoriilor;* apoi după caracterisiticile structurii, în *caracteristici formale* (= naturale) ale părţilor şi formelor compuse, şi în *caracteristici funcţionale* (= date de utilizarea lor biogenă şi antropogenă) ale formelor compuse şi ale părţilor:

A. Categorie: „apă curgătoare" – „apă stătătoare".

Scanned with OKEN Scanner

B. Subcategorie: „apă cu albie" – „apă fără albie" (= izvor);
„lacuri" – „mlaştini".

1. Forme compuse ale subcategoriilor: – „râu" – „vale" – „pârâu" – „sfârlac"
–
– „lac" – „baltă"
– „mlaştină plană" – „mlaştină bombată".

2. Elemente (părţi) ale subcategoriilor: – „fir" – „obârşie" – „pat" – albie" etc.
– „scobitură" – „şuviţă" – „şurcă" etc.
– „luciu" – „mal" – „plajă" – „mijloc" etc.
–

a) Caracteristici formale ale formelor compuse şi ale elementelor: – „curs repede" – „curs domol" – „mal jos" – „râu întrerupt" – „râu cu coturi" etc.
– „izbuc" – „izvor cald" – „izvor sărat" etc.
– „lac adânc" – „mal scobit" – „lac secat" etc.
– „topliţă (= mlaştină care nu îngheaţă)" etc.

b) Caracteristici funcţionale ale formelor compuse şi ale elementelor – „loc unde se adapă vitele" – „loc unde se bat peştii" – „loc unde se scaldă copii" – „loc unde se topeşte cânepa" etc.
– „izvoare amenajate"
– „loc unde se ascund peştii" – „loc unde se scaldă raţele" etc.

În măsura posibilităţilor, dispoziţia întrebărilor a tins spre această schemă, care nu a putut fi riguros respectată datorită lipsei materialului lexical popular. Astfel, succesiunea de elemente fişată la „părţile cursului de apă" corespunde, în mare, cu cea de la „caracteristicile apei", respectiv de la „părţile apei stătătoare" şi de la „caracteristicile lor". Deşi constrângerile materialului lexical lacunar ne-au impus o încălcare a simetriei, am considerat necesar uneori să introducem şi întrebări de sondaj, cu o pondere foarte mică în ansamblu, pentru a verifica unele probabilităţi denominative, fie la nivel lexical, fie la nivel toponimic. De exemplu, pentru că uneori se diferenţiază, la anumite specii de plante, fitonimele în *-et* de cele în *-iş* (*frăsinet – frăsiniş*), după cum grupul este format din arbori bătrâni sau tineri, iar alteori cele două categorii sunt denumite prin lexeme diferite (*molidiş – târşiş, brădet – cetiniş, stejăret – tufari* etc.), am considerat că este bine să dublăm întrebările şi pentru alte specii de plante.

Printre secţiunile chestionarului nu figurează şi una consacrată faunei, pentru motivul că ea nu creează categorii distincte (de felul aşezărilor omeneşti sau al căilor de comunicaţie), ci se încadrează în formele celorlalte categorii. De aceea, fauna nu poate constitui un obiect toponimic, deşi este frecvent asociată în denumirea acestor obiecte, Aşa, de exemplu, *Poliţa Caprelor* desemnează o formă de relief tabular (platformă), *Pârâul Cerbului* – un curs de apă, *Bârloagele* – o formă de relief negativ, *Piatra Şoimului* – o formă de relief pozitiv (sculptural), *Poiana Lupăriei* – o formă de vegetaţie. S-a făcut însă o excepţie pentru soluri, din motive de economie. Într-adevăr, un „pământ roşu" se poate găsi în cele mai variate forme de teren; de aici imposibilitatea multiplicării

Scanned with OKEN Scanner

unor întrebări de acest fel în toate secţiunile chestionarului şi necesitatea izolării lor într-un capitol aparte.

Ordinea capitolelor este determinată de nevoile localizării progresive a denumirilor obţinute: sistemul hidrografic, relieful etc., pentru a evita, pe cât posibil, anticipările. S-a susţinut că ancheta trebuie făcută plecând de la unităţile „minore" la cele „majore" (Jean Poirier) – idee cu totul greşită. Experienţa ne arată că nu se poate localiza un detaliu topografic (râpă, dâmb, şa, movilă etc.) înaintea unităţii geografice în care este inclusă (deal, munte, şes); tot astfel o poiană înaintea pădurii, un afluent înaintea râului, o uliţă înaintea satului ş.a.m.d.

Ordinea întrebărilor este aceea de la noţiunile generale la cele cu un conţinut special, din acelaşi considerent: în principiu, nici o întrebare nu trebuie să includă termeni care să fie solicitaţi de întrebările următoare. Practic însă, există unele abateri care nu au putut fi evitate: este vorba, mai ales, de folosirea unor cuvinte entopice care apar în secţiunile următoare, foarte cunoscute de altfel. De pildă, întrebarea 31, „cum se cheamă porţiunea unei ape curgătoare în care albia este strânsă mult de *dealuri* sau de *munţi?"*, uzează de doi termeni care vor forma obiectul unor întrebări din capitolul II.

Chestionarul general se compune din 1038 întrebări (= 027 +1011), la care au mai fost adăugate, în ultimul moment, încă 7, diferenţiate prin *bis,* pentru noţiuni care fuseseră omise, dar s-au evidenţiat în cursul ultimei anchete. El este perfectibil, în sensul că orice anchetator poate adăuga, comunicându-le şi celorlalţi, întrebări care se dovedesc necesare, dublând prin *bis* numărul întrebării de care se apropie ca înţeles. În principiu, el trebuie făcut o singură dată într-o comună, în satul sau în satele (dacă sunt apropiate) cu populaţie veche românească şi care oferă, deci, garanţia păstrării unor termeni mai vechi. În situaţii speciale, când într-o comună sunt sate formate din colonişti din alte provincii, prezentând diferenţieri lingvistice regionale, el se va face de două ori, sau de câte ori anchetatorul consideră că este nevoie. Pentru satele unei comune care n-au fost cuprinse de ancheta generală, se va folosi, ulterior, un chestionar fundamental, care urmăreşte principalele obiecte geografice susceptibile de a fi denumite.

Deoarece chestionarul mare vizează toate zonele geografice ale Moldovei, se va face în prealabil o selecţie a întrebărilor în funcţie de specificul zonei anchetate. Acelaşi lucru pentru întrebările chestionarului fundamental. În comunele aflate în zone de tranziţie, se vor urmări, firește, două serii de întrebări. Anchetatorul îşi va da seama de la început de profilul unei zone, fie studiind în prealabil harta 1:25.000, fie ajutat de primele întrebări din fiecare secţiune,care au un caracter generic. Cu ajutorul lor, el va şti de la început dacă în localitate există sau nu obiectele geografice respective, iar dacă nu, va putea sări peste întreaga secţiune. Astfel, dacă într-o localitate nu există ape curgătoare (=l), el va sări peste întrebările 2-128. Acest lucru e valabil şi pentru subsecţiuni (şi, din acest motiv, anchetatorul trebuie să cunoască bine compoziţia chestionarului) sau pentru obiective izolate: dacă la o primă întrebare se

Scanned with OKEN Scanner

răspunde că nu este *stână* sau *mină,* nu se vor mai pune întrebările următoare legate de ele.

Pentru zonele urbane, se vor folosi doar câteva întrebări, care au fost extrase şi vor figura în capitolul „Ancheta toponimică în oraşe". Zonele de la periferia oraşelor („preorăşeneşti") au un regim mixt; de aceea, ele vor fi anchetate şi cu chestionarul întreg.

În general, întrebările au două părţi: prima, notată cu *a*), se referă la un obiect (socio)geografic şi scontează înregistrarea de entopice, iar a doua, notată cu *b*), urmăreşte înregistrarea toponimelor corespunzătoare. Pentru a-i facilita subiectului înţelegerea diferenţei de obiectiv a celor două întrebări, prima a fost formulată cu verbul „a se chema", iar a doua cu „a se numi". Această distincţie convenţională se dovedeşte utilă de la primele întrebări, când subiecţii se lămuresc asupra intenţiei de a afla şi „cuvinte" şi „nume".

În caietele de anchetă nu se păstrează aceste notaţii (*a – b):* se va face o fişă pentru apelativ, scris cu literă mică (şi urmat de plural, diminutiv) iar alta pentru toponim, scris cu literă mare, ca orice nume propriu (şi urmat de localizare, etimologie, sintaxă). Prima fişă va fi figura în caseta cu entopice a comunei, iar a doua în cea cu toponime, în ordine alfabetică. De exemplu, la întrebarea 15, se va face o fişă 15. *fund,* iar alta 15. *Fundu Moldovei.* Dacă la întrebarea 15.a) se obţin mai multe entopice, iar la 15.b) mai multe toponime, se vor face fişe separate pentru fiecare, menţinând constant numărul întrebării. Numerotarea fiind un lucru esenţial pentru catalogarea termenilor obţinuţi, se recomandă o grijă deosebită pentru a nu greşi numărul în timpul anchetei. De asemenea, la separarea grafică a entopicelor (de exemplu *topliţă*) de toponime (de exemplu *Topliţa*).

După efectuarea anchetei cu chestionarul general, în satele următoare ale comunei se va pune exclusiv întrebarea *b)* din chestionarul redus. Pentru aceasta, întrebările *b)* fundamentale au fost formulate diferit de restul acestora, conferindu-li-se autonomie. La întrebările ordinare (de exemplu *246. a*: „Cum se cheamă partea de jos a unui deal?) se pot aştepta răspunsuri variate (*poale, subdeal, sucoastă* etc.) şi, din acest motiv, întrebarea *b)* este formulată în termeni generali, ca să acopere orice răspuns („Au nume aceste locuri?"); la întrebările *b)* fundamentale s-a acceptat termenul cel mai cunoscut, de exemplu la *253.b* („Ce nume au picioarele de deal?"), sau s-a preluat o parte din întrebarea *a* (de exemplu *313.a* este „Cum se cheamă partea unei coaste unde a alunecat pământul?", iar *b* este „Ce nume au locurile unde a alunecat pământul?").

Deoarece după fiecare nume se notează răspunsurile la întrebările suplimentare permanente, multe dintre fişe vor fi scrise pe ambele părţi – de unde imposibilitatea folosirii indigoului. Apoi, indigoul ia prea mult timp, iar în timpul anchetelor de completare, când se va scrie pe genunchi sau în picioare,folosirea lui este de-a dreptul un calvar. În sfârşit, indigoul este un lux inutil cât timp fişele nu se dispersează, ci se pun în casete pe comune, permiţând cu uşurinţă realizarea unei micromonografii.

Scanned with OKEN Scanner

Singurul avantaj al indigoului ar fi acela că dublează fişele cu entopice, care interesează din punct de vedere semasiologic (pentru a şti sensurile fiecărui termen, ele vor trebui puse alfabetic), dar şi din punct de vedere onomasiologic (pentru a şti ce termeni corespund unei anumite noţiuni, ei trebuie dispuşi pe număr de întrebare). Acest inconvenient se va remedia în felul următor: înainte de a desface caietul de anchete în fişe, se vor face fişe ¼ verticale, fiecare având sus un anumit număr de întrebare, iar pe aceste fişe se vor nota cu alineate toate atestările lexicale obţinute în localităţile anchetate, urmate de sigla localităţilor dată în paranteze. În acest fel, fişele ¼ vor oferi în fiecare moment sinteza răspunsurilor la fiecare întrebare, ca orice hartă dialectală, în timp ce fişele 1/8 vor fi alfabetizate, oferind sinteza sensurilor fiecărui cuvânt.

1.1.3. Considerăm necesar, acum, să-l prevenim pe anchetator asupra unor insuficienţe, aparente sau reale, ale chestionarului.

Este vorba, mai întâi, de unele repetiţii aparente. De pildă, întrebările 668 („un loc cu mult stuf") şi 671 („un loc cu multă trestie") sunt identice sub aspectul conţinutului, dar solicită apelative diferite (*stufărie, stufiş* etc. – *loc trestios, trestar* etc.), iar reflexul lor toponimic este, de asemenea, diferit. Aceeaşi situaţie cu întrebările 673 („un loc cu multe bălării") şi 674 („un loc cu multă cucută").

O altă serie de întrebări sunt repetiţii în sensul strict al cuvântului. Astfel, multe dintre „părţile apei" curgătoare sunt identice, sub aspect terminologic, cu cele ale apei stătătoare (*mal, fund, mijloc, margine*) şi tot aşa se poate spune despre unele caracteristici (*bulboană, apă sărată, vad de pescuit* etc.). În mod normal, ar fi trebuit să figureze o singură dată în chestionar, fie la un capitol, fie la altul. Motivul care ne-a determinat să optăm pentru repetiţie este acela că cele două categorii ale „apei" nu sunt corespunzătoare în toate zonele geografice. Ar fi însemnat ca, pentru satele care au numai ape curgătoare sau pentru cele care au numai bălţi să eliminăm întreaga serie de întrebări comune, prin simplul fapt că ea figurează la un capitol care nu se anchetează. Pe de altă parte, întrebările b) sunt net diferenţiate, vizând toponimia din categorii diferite (hidronime şi limnonime).

Dintre întrebările chestionarului propriu-zis, nu toate au o justificare toponimică, pentru că nu toate obiectele geografice sunt susceptibile de a fi denumite. Aşa sunt, de exemplu, nr. 16 („firul apei") sau nr.18 („domoleală"). Din acest motiv, ele nici nu au un supliment *b)*. Cu toate acestea, ele au fost menţinute pentru că termenii participă efectiv la constituirea sistemului lexical al apelativelor geografice care, pentru toponimist, prezintă nu numai o importanţă de detaliu, dar şi una de ansamblu. (Titlul lucrării este, de altfel, „Chestionar toponimic şi *entopic*".)

Pe de altă parte, unele întrebări se referă exclusiv la toponime, fie că urmăresc înregistrarea unor denumiri dispărute (de exemplu 511 „ce nume aveau pădurile care au fost tăiate?"; 725 „Ce nume aveau tarlalele care s-au desfiinţat"; etc.), fie că entopicele sunt absolut generale (de exemplu 760 „Cum se numeşte satul?", 829 „cum se numeşte comuna"; etc.). În câteva cazuri întrebările nu vizează nici entopice, nici toponime, ci simple apelative, care au fost necesare

Scanned with OKEN Scanner

însă pentru formularea întrebărilor următoare (de exemplu 538, 540, 545) sau care au o deosebită putere de iradiere metaforică în domeniul toponimiei (de exemplu 543 şi 544).

De asemenea, am considerat necesară includerea în chestionar a întrebărilor privind supranumele colective – domeniu insuficient cercetat, care constituie un auxiliar preţios pentru clarificarea numelor de sate. De pildă, ele pot da indicaţii asupra gradului de sudură al unei sintagme toponimice (astfel, *Su Pod* nu este sudată, pentru că derivatul este *podeni*, în timp ce *Gura Lotrului* sau *Câmpu Lung* sunt sudate, derivatele fiind *golotreni* şi *cmpulungeni*); pot menţine forme sau variante arhaice ale numelui (*Adjud – judeni, Roman – romaşcani*); în sfârşit, pot lumina procesul de formare a toponimelor personale (de exemplu *un gherăiesc, un barticesc, un botesc* = „un om din Gerăieşti, din Barticeşti, din Boteşti" – toate cu forma adjectivală primară a sufixului *–eşti* menţinută). În general, derivatele patrionimice sunt mai conservatoare decât bazele lor toponimice, se modifică greu, fapt care le conferă o importanţă deosebită.

Se mai pune întrebarea: în ce măsură se justifică unele alineate *b)* din chestionarul general? Astfel, după o întrebare de ansamblu de tipul „Ce nume au apele stătătoare?", ce rost ar mai avea întrebările privind numele apelor sărate, sălcii, amare, formate la gura sau la cotul râului etc.? Sau, după o întrebare privind poienile în genere, de ce se mai întreabă care este numele poienilor aşezate pe coasta sau la poalele dealurilor? Explicaţia este triplă. Mai întâi , sunt rare cazurile în care subiecţii epuizează o grupă toponimică încă de la întrebarea generală: există scăpări din vedere pe care ei le completează atunci când întrebarea referitoare la caracteristică le evocă în mod direct obiectul în chestiune. În al doilea rând, chiar dacă o denumire se repetă la diverse întrebări, acest lucru nu este complet inutil, ci ajută adesea la explicarea ei (mai ales în cazul toponimelor străine sau nemotivate lexical, adică al acelora a căror semnificaţie s-a pierdut), pentru că se ajunge, vrând-nevrând, la o imagine globală a caracteristicilor obiectului: cutare lac este lunguieţ, se află la cotul râului, are apă sărată etc. În al treilea rând, sunt frecvente cazurile în care caracteristica unui obiect geografic se însoţeşte cu un termen nou, care nu a fost avut în vedere de subiecţi la întrebarea principală. De pildă, în unele regiuni, poiana de pe coasta (sau de la poalele) dealului se numeşte *prelucă,* iar subiecţii vor da numele prelucilor nu la întrebarea generică despre poieni, ci numai la cea specială.

O altă serie de întrebări (de exemplu 119 b, 120 b etc.) par abuzive datorită caracterului „minor" al obiectelor vizate. Dar, în ceea ce ne priveşte, nu ştim ce obiective geografice sunt susceptibile de a fi denumite şi ce nu. Este posibil ca la câteva întrebări să nu se răspundă nicăieri; dar avem convingerea că inventivitatea populară este nelimitată şi că nimeni nu poate aproxima de la început rezultatele unui chestionar. Singurul criteriu restrictiv ar fi acela al importanţe obiectului denumit; numai că un chestionar care îşi propune să fie selectiv îşi limitează materialul în mai mare măsură decât dacă selecţia s-ar face ulterior. Or, dicţionarul avut în vedere de noi nu are profilul unui compendiu lexicografic, ci vizează exhaustivul. De altfel, acesta este şi imperativul metodei

Scanned with OKEN Scanner

considerată la nivelul ştiinţei europene: „vor fi relevate, scrie Carlo Battisti, toate numele de locuri, inclusiv cele de minimă importanţă geografică sau lingvistică".

1.1.4. Una din dificultăţile cele mai mari de care ne-am lovit la alcătuirea acestui chestionar a fost legată de problema întrebărilor directe (de tipul „la ce spuneţi *bâtcă"?*). Rezolvarea ei depinde de lămurirea a două aspecte: a) în ce măsură sunt necesare aceste întrebări? şi b) dacă sunt necesare, care este criteriul de selecţie a termenilor?

Studiind hărţile de acest fel din ALR, ne-am convins că interesul lor este destul de relativ, iar importanţa lor – contestabilă. Iată, de exemplu, harta 513 „crâng" din NALR-OLTENIA, III, unde se dau răspunsuri derutante prin caracterul lor contradictoriu: „pădure" pur şi simplu, dar şi „câmp" sau „tarla de teren cultivat", ba chiar „drum prin pădure" – sensuri net incompatibile; apoi „pădure mică şi tânără" alături de „pădure deasă şi mare"; „pădure mică şi deasă", „tufiş mic şi des", alături de „răritură prin pădure", „pădure mai rară"; „luncă", „zăvoi", alături de „poiană"; pădure „potrivită" şi „bucăţică de pădure"; în sfârşit, „pădure la o pantă de deal şi cu apă", „pădure pe marginea Dunării".

Explicaţia acestei uimitoare diversităţi nu stă, în nici un caz, într-un capriciu al semanticii româneşti, ci este de natură subiectivă. Orice subiect are o reală incapacitate de definire a sensului cuvintelor, pierzând din vedere elementul fundamental, definitoriu, în favoarea unor caracteristici accidentale;dimpotrivă, orice subiect cu un potenţial mintal normal face faţă cu succes exerciţiului de încadrare a cuvintelor cunoscute de el în definiţia (= întrebarea indirectă) deja propusă. Din acest motiv, ponderea răspunsurilor „corecte" în ALR este incomparabil mai mare în cazul întrebărilor indirecte.

În al doilea rând, cunoştinţele lingvistice ale subiectului sunt profund diferenţiate sub raportul clarităţii sensurilor din bagajul său lexical. Multe cuvinte sunt în situaţia de a nu se mai susţine semantic, ci doar prin uz. În cazul acestora, el nu va reuşi să le definească satisfăcător sensurile, deşi le va întrebuinţa „corect" în vorbire. Or, terminologia entopică ilustrează în mod particular tocmai această situaţie, prin tendinţa ei fermă de fixare asupra unor obiecte unice, de izolare de ansamblul vocabularului entopic, de toponimizare. Devenit toponim, un entopic pierde valenţa sensului lexical originar, estompând-o treptat – ceea ce favorizează reinterpretarea sensului originar, reconstrucţia lui pe baza altor caracteristici decât cele iniţiale. Dacă o pădurice s-a numit, să zicem *(În) Crâng,* iar motivarea denumirii s-a pierdut sau este neclară, subiectul va răspunde la întrebarea „la ce ziceţi *crâng?"* refăcând *ad hoc* semnificaţia toponimului pe baza unui detaliu pe care el îl consideră definitoriu: drumul care trece prin locul denumit *(În) Crâng* („drum prin pădure"), poziţia geografică a locului („pădure la o pantă de deal şi cu apă", „pădure pe marginea Dunării"). Dacă n-am avea în vedere situaţia, am putea crede, cu totul greşit, că *orice* drum prin pădure, sau *orice* pădure sub un deal cu apă curgătoare acolo, sau *orice* pădure de la marginea Dunării se numeşte „crâng".

Experienţa ne arată că, ori de câte ori apelativul geografic s-a menţinut într-o zonă exclusiv într-o formă toponimizată, subiectul va răspunde la

Scanned with OKEN Scanner

întrebarea directă oferind o descriere *ad hoc* a obiectului geografic desemnat. De pildă, întrebarea „la ce ziceţi *măgură?*" este înţeleasă de el sub forma „la ziceţi *Măgura?*" – de unde şi diversitatea răspunsurilor reflectând, pe de o parte, diversitatea aspectuală a obiectelor geografice denumite, iar pe de alta aproximările subiective ale informatorilor. Proba peremptorie a acestei afirmaţii sunt anchetele noastre din Bucovina, unde la întrebările directe am primit răspunsuri (*măgură* ar fi „un munte înalt", „un munte împădurit" etc.), dar la întrebarea explicativă privind toponimul *Măgura* din zonă („de ce i se spune *Măgura?*") aceiaşi subiecţi au afirmat că „nu ştiu".

Trebuie să mai adăugăm faptul că necesitatea întrebărilor directe este, prin forţa lucrurilor, mult mai redusă în cadrul anchetei toponimice decât în acela al anchetei dialectale în sens larg. Ancheta toponimică uzează efectiv de întrebări directe ori de câte ori se cere explicaţia toponimelor; cu alte cuvinte, orice entopic toponimizat va forma obiectul unei întrebări directe. Pe de altă parte, ancheta toponimică uzează simultan de mai mulţi informatori, care se stimulează reciproc, iar nu de unul singur (ca cea dialectală) – fapt care limitează şi mai mult necesitatea întrebărilor directe. Acestea din urmă sunt necesare, de obicei, în cazul unor informatori mediocri (mai ales bătrâni), pe care anchetatorul trebuie, oricum, să-i evite.

S-ar părea, deci, că întrebările directe nu sunt necesare în cazul nostru; practic, însă, lucrurile nu stau chiar aşa. Eliminând întrebările directe din chestionar, ne-am dat seama de o serie de dificultăţi care, pentru un anchetator începător, sunt insurmontabile.

Se întâmplă uneori, mai ales în cazul întrebărilor de înalt grad de generalitate (cum ar fi nr. 1 „Cum îi ziceţi unei ape care curge, fie mare, fie mică"?, 155 „Cum îi ziceţi apei care stă?", 233 „Cum se cheamă orice formă de teren care se ridică deasupra pământului?", 460 „Cum se cheamă stratul de deasupra pământului, în care se înfig rădăcinile plantelor" etc.), ca subiecţii să nu le poate înţelege caracterul abstract şi, în consecinţă, să răspundă concretizându-le („pârâu", „baltă", „deal" etc.). Alteori subiecţii se orientează spre termeni cu o sferă semantică foarte apropiată, care însă formează obiectul altor întrebări. În al treilea rând, nu întotdeauna anchetatorul poate dispune de subiecţi excelenţi, aşa încât trebuie să se mulţumească şi cu cei mediocri. Există şi cazuri când subiectul cunoaşte termenul, dar nu şi-l poate aminti pentru moment, „îi scapă". În sfârşit, se pune şi problema lexicului din fondul pasiv al subiecţilor, care, sugerat de anchetator, este uneori confirmat de aceştia; or, importanţa lui este deosebită, reprezentând o achiziţie preţioasă pentru o anchetă.

Prin urmare, anchetatorul trebuie să posede un fond de entopice destul de bogat, pentru a-şi ajuta subiecţii la întrebările mai dificile, pentru a-i controla permanent sub aspectul caracterului adecvat al termenilor (care trebuie să se aplice exact noţiunii vizate de întrebare), pentru a le reaminti cuvintele din fondul pasiv (care „le scapă"), pentru a verifica existenţa în zonă a unor termeni mai rari, sau pur şi simplu pentru a le satisface curiozitatea în cazurile, nu puţine, în care nu cunosc un termen, dar doresc să-l afle de la anchetator...

Scanned with OKEN Scanner

Există şi un alt aspect, deosebit de important pentru ancheta toponimică. Se întâmplă uneori ca subiecţii să nu ofere entopicul de bază la o întrebare *a)*, singurul care este toponimizat (sau care este cel mai adesea toponimizat), ci un termen sinonim, care nu se poate toponimiza (sau care este rareori toponimizat). În acest fel, se creează premisa pentru a nu se mai pune şi întrebarea *b)* fundamentală – fapt care duce la omiterea unor toponime de circulaţie. De exemplu, la întrebarea 250 din chestionarul de bază, dacă la *a)* „Cum se cheamă partea de deal cuprinsă între poale şi vârf ?" nu se răspunde prin *coastă*, ci prin *mijlocul dealului* sau *jumatea dealului*, nu se va mai putea pune întrebarea *b)* „Ce nume au coastele dealurilor?", care ar permite obţinerea de toponime (*Coasta Berindeştilor, Coasta Butnarilor* etc.). În aceste situaţii, pentru a nu rata eventualele toponime, este obligatorie sugerarea răspunsului („Nu se zice şi *coastă?"*). Tot aşa în cazul întrebărilor fundamentale mai greu de priceput de subiecţi, cum este 253 „Cum se cheamă culmea mai mică a unui deal, care coboară dintr-o latură a culmii mari, până la vale?", unde nu trebuie ratat răspunsul *picior (de deal)*, atât de bine reprezentat în toponimie. Cu alte cuvinte, indiferent de cuvintele oferite de subiect la întrebările fundamentale în timpul anchetei cu chestionarul general, anchetatorul va trebui să insiste pentru obţinerea termenului de bază, cel mai răspândit şi cu cel mai mare potenţial de toponimizare.

Ajunşi în acest punct, se vede clar că, într-un chestionar toponimic, nu pot fi eficace întrebările directe incluse în prealabil în corpul său, după criterii arbitrare, cum ar fi acela al caracterului arhaic sau rar al termenului, cu atât mai mult cu cât se poate ca, în anumite puncte ale anchetei, subiecţii să-l folosească răspunzând la întrebări indirecte – fapt care le face pe cele directe superflue. Pe de altă parte, adesea trebuie sugeraţi termeni destul de comuni. În sfârşit, fiecare punct va dovedi că *altele* sunt întrebările care ar trebui puse.

După părerea noastră, întrebările directe reprezintă, pentru un chestionar, partea cu cea mai mare doză de arbitrar, de care orice anchetator cu experienţă îşi dă seama. Pentru a ieşi din acest impas, am propus o soluţie de compromis, pe care am experimentat-o cu succes în mai multe anchete, aceea de a ataşa la chestionar un glosar onomasiologic, a cărui folosire să rămână la latitudinea anchetatorului, în funcţie de evoluţia concretă a anchetei.

Structura glosarului este următoarea: în dreptul fiecărui număr al întrebărilor chestionarului se dau între paranteze atestările lexicale ale noţiunii circumscrise de întrebare. Termenii principali (cei mai răspândiţi) au fost diferenţiaţi prin majuscule, termenii rari sau obscuri ca semnificaţie au fost redaţi cu caractere italice. Când nu am putut decide care sunt termenii de bază, am renunţat la diferenţierea grafică. Sub aspectul originii, lexicul nu este numai din Moldova, ci şi din alte zone ale ţării, dar care ar putea fi regăsiţi în Moldova. Au fost evitate, în general, neologismele, cu excepţia celor foarte cunoscute în mediul popular.

O problemă delicată este aceea a polisemiei unor entopice: acelaşi termen poate avea mai multe sensuri, solicitând includerea lui la mai multe numere de întrebare. Pentru anchetator, ar fi imprudent să sugereze un astfel de termen la o

Scanned with OKEN Scanner

întrebare anterioară celei la care subiectul ar putea răspunde. Pentru a evita acest lucru, este bine să nu se abuzeze de întrebări directe, limitând folosirea glosarului la strictul necesar. În principiu, se poate apela la el în următoarele situaţii:

a) Când subiectul nu răspunde la o întrebare, nu pentru că nu ar recunoaşte obiectul geografic corespunzător în zona anchetată, ci pentru că nu înţelege întrebarea sau pentru că nu-şi aminteşte răspunsul. În acest caz, anchetatorul îi va sugera unii termeni („nu se zice *bolătău?*"), luaţi în următoarea ordine: principal (cu majuscule), rar (cu italice) şi obişnuit (nediferenţiat grafic), până când se confirmă existenţa unuia dintre ei.

b) Când subiectul dă un răspuns nesigur, care nu se află notat în lista termenilor. Anchetatorul îi va propune alte corespondenţe, în aceeaşi ordine, până când informatorul va renunţa de bunăvoie la răspunsul său anterior, optând pentru alt termen. Dacă el îşi menţine prima afirmaţie, se va nota răspunsul, eventual urmat de (?). Este bine să se ştie că absenţa răspunsului în listă este semnificativă numai atunci când subiectul ezită, pentru că lista este departe de a fi completă. Dacă el este sigur pe sine, se notează răspunsul imediat, dar se pun şi întrebările directe.

c) Când subiectul dă un răspuns care se află în listă, dar anchetatorul doreşte să afle dacă nu se mai folosesc şi alţi termeni. El îl va întreba pe subiect, mai întâi, ce alţi termeni se mai folosesc, apoi îi va adresa întrebări directe exclusiv din categoria termenilor fundamentali şi rari (ca să evite eventualele repetiţii).

Lucrând cu un material lexical limitat şi, adeseori, glosat necorespunzător, nu am putut ocoli întotdeauna eventualele erori de încadrare a entopicelor la numerele întrebărilor şi, mai ales, nu am putut prevedea limitele polisemiei termenilor. Se poate întâmpla, deci, ca la o întrebare directă, subiecţii să răspundă: „se zice, dar înseamnă altceva la noi". Pentru aceste situaţii, se va nota cuvântul cu fonetismul local, după care se va da definiţia indicată de subiect, fără a se mai raporta la vreun număr al unei întrebări. Fişa se va completa, ca şi celelalte, cu pluralul şi diminutivul (dacă îl are).

Întrucât o serie de întrebări sunt mai greu înţelese de către informatori, am ataşat la sfârşitul chestionarului câteva scheme, care i se vor arăta subiectului *după* ce s-a pus întrebarea indirectă.

2. Ancheta în mediul rural

2.0. După ce am prezentat principalul instrument de lucru al toponomastului, chestionarul, cu avantajele şi limitele sale, vom face o prezentare de ansamblu a metodei de anchetă, abordând în egală măsură aspectele generale şi chestiunile de amănunt, care ni se par folositoare pentru anchetorii începători. Metoda diferă după cum se aplică mediului rural şi celui urban; din acest motiv, o vom trata în două secţiuni.

Scanned with OKEN Scanner

Etapele acestei anchete sunt următoarele: 1. Pregătirea anchetei; 2. Ancheta cu chestionarul; 3. Ancheta de completare cu harta; 4. Ancheta suplimentară. Le vom prezenta pe rând în mod sistematic.

2.1. *Pregătirea anchetei.* Această fază include următoarele operaţii:

a) Documentarea istorico-geografică. Înainte de a pleca în anchetă, este bine ca anchetatorul să posede un orizont minim asupra localităţilor care urmează să fie anchetate. În primul rând, pentru a nu fi pus în situaţia de a solicita date elementare subiecţilor, dovedindu-se de la început un ignorant perfect, anchetatorul va trebui să-şi domine subiecţii în timpul anchetei, iar această poziţie va trebui să şi-o asigure de la primul contact. În al doilea rând, el va trebui să-şi întocmească dinainte un plan de anchetă, în funcţie de specificul sociogeografic al localităţilor, care să-i faciliteze activitatea pe teren.

Mai întâi, cercetătorul va alege din dicţionarul geografic date privind vechimea localităţilor, componenţa etnică, religia şi ocupaţiile locuitorilor, care vor fi utile pentru a circumscrie de la început localitatea sau localităţile dintr-o comună care vor fi anchetate cu chestionarul general (sat vechi românesc sau sat de colonişti români din alte regiuni). Este normal ca un sat cu o populaţie străină sau relativ recent românizată să nu fie cercetat pentru bagajul lexical propriu, ci exclusiv pentru cel toponimic (aşadar, cu chestionarul fundamental); acelaşi lucru pentru satele noi, apărute din veacul al XIX-lea încoace, sau pentru satele cu o populaţie mică.

Pentru a avea o idee despre toponimia satelor şi despre interesul mai mare sau mai mic al apelativelor geografice locale, va trebui să se parcurgă şi caietele de anchetă toponimică indirectă, care îl vor preveni pe anchetator asupra abundenţei sau sărăciei datelor (cu tot caracterul lacunar al acestei anchete), asupra originii denumirilor luate *grosso modo* (pentru a nu pierde timp cu etimologii) şi care îi vor oferi adesea date istorice utile pentru început.

Al treilea izvor informativ prealabil, foarte important, este harta 1:25.000, care va trebui analizată cu maximă atenţie, descifrând toate simbolurile. Cu ajutorul hărţii se vor putea fixa etapele anchetei de completare, fie în funcţie de sate (în zonele de deal şi de şes, aglomerate), fie în funcţie de pâraiele mari (în zonele de munte). Din aceste hărţi se vor face desene mărite, fără pretenţiile corespondenţei la scară sau ale exactităţii absolute, pe foi obişnuite, ale reţelei ulițelor, pentru a putea nota pe ele denumirile. Aceste schiţe, din care nu vor lipsi elementele importante care să permită identificarea (pâraie, cimitire, biserici, şcoli, cantoane, fântâni etc.), vor fi grupate alfabetic în dosare, pentru a putea fi folosite la definiţii.

În sfârşit, ultimul izvor de date va fi atlasul lingvistic, de unde se vor extrage toate particularităţile în măsură să uşureze transcrierea. Atragem atenţia că atlasul nu va fi utilizat mecanic, prin preluarea automată a transcrierilor, ci va servi doar ca reper de ansamblu pentru aprecierea specificului dialectal. Familiarizat cu zona, anchetatorul va putea intui cazurile de influenţă a limbii literare, foarte puternică acum, şi va pune întrebări de control pentru a extrage pronunţările autentice. De exemplu, dacă subiectul va spune *Piatra Pinului* deşi informaţiile din atlas arată o anumită fază de palatalizare, îl vom întreba: „nu

Scanned with OKEN Scanner

ziceți Pâatra Pînului?". De altfel, anchetatorul va surprinde particularitățile autentice chiar în timpul conversației cu subiecții, le va reține și le va folosi în întrebări directe când se va prezenta un caz identic sau similar. Trebuie de știut însă că, în cazul toponimiei, decalajele de pronunție dintre apelative și toponime sunt oricând posibile; de exemplu, în com. Slatina din j. Suceava se pronunță *kátră* și *ketrós*, dar există hidronimul *Petroasa* în care palatalizarea nu se operează. Acest fapt, ca și adevărul că pronunțiile pot fi diferite chiar la același vorbitor, se opun preluărilor mecanice ale datelor atlasului.

b) Pregătirea auxiliarelor de anchetă. După ce a stabilit, cu aproximație, timpul necesar anchetei, cercetătorul își va pregăti adresele către organele locale (primăria și C.A.P. – eventual I.A.S.), prin care solicită, în numele temei, sprijinul necesar bunei desfășurări anchetei. Este vorba, în primul rând, de găsirea și reținerea unor informatori buni, de asigurarea accesului la arhiva comunală și de procurarea de la I.A.S. și C.A.P. a planurilor de tarlale, fără de care nu se va putea face localizarea denumirilor acestora. De asemenea își va pregăti ustensilele, între care 4-5 creioane HB pentru completarea caietelor și un creion B (de preferință străin) pentru a putea nota pe hartă denumirile.

c) Alegerea informatorilor. Ajuns la reședința din comună, anchetatorul se va adresa organelor de conducere de la primărie, cărora le va prezenta actele și le va cere ajutor în găsirea informatorilor. Li se va spune că ancheta se desfășoară cu mai mulți informatori deodată, între 45-65 ani, care să cunoască foarte bine, în amănunt, cum se cheamă toate pâraiele, dealurile, râpile, poienile, pădurile, fântânile, tarlalele, ulițele din raza satului; că oamenii nu vor trebui să umble pe teren, ci vor trebui adunați într-o cameră, unde li se vor pune întrebări după un chestionar, iar denumirile se vor trece pe o hartă; că ei vor fi remunerați pentru acest lucru; că ar fi bine ca, în situația în care satele comunei sunt foarte apropriate, să se aleagă câte doi informatori de fiecare sat.

Se va întocmi ad hoc o listă cu oamenii cei mai potriviți și se va urmări ca ei să fie aduși repede. În cazul în care oamenii nu pot începe lucrul în ziua respectivă, se va stabili o oră din ziua următoare. Pe măsură ce oamenii se prezintă, ei vor fi supuși unui test, pentru a se vedea în ce măsură cunosc *în amănunt* denumirile. Dacă satul are o mare întindere, se va urmări găsirea de informatori pentru toate zonele.

Pentru a nu pierde timp, este bine ca anchetatorul să se adapteze situațiilor create. De exemplu, dacă s-au prezentat deja doi-trei oameni, el va putea începe să lucreze cu chestionarul fără să-i mai aștepte pe ceilalți, fie abordând secțiunea „cadrul general", fie punând câteva întrebări fundamentale din chestionarul propriu-zis (de pildă, rețeaua de ape de la nr. 5), fie atacând efectiv chestionarul general, întrebare de întrebare, urmând ca întrebările fundamentale să fie repetate atunci când vor fi venit și ceilalți oameni.

În privința informatorilor, este bine să se aibă în vedere următoarele:

– Nu există informatori perfecți, deși se întâlnesc uneori oameni a căror suprafață de cunoștințe este cu mult deasupra celorlalți consăteni. De aceea, în momentul în care un anumit subiect declară că poate răspunde singur la toate

Scanned with OKEN Scanner

întrebările, nu trebuie să i se dea curs cererii sale. Pentru a nota un răspuns, este nevoie întotdeauna de aprobarea celorlalţi subiecţi. Am întâlnit informatori foarte bine „documentaţi", dar care, totuşi, din când în când, dovedeau o anumită nesiguranţă în localizări, fiind categoric contrazişi de către ceilalţi. De asemenea, am întâlnit informatori foarte buni, dar care aveau o pronunţie foarte apropiată de limba literară, aşa încât, pentru a stabili aspectul fonetic autentic al numelor, recurgeam la serviciile altora, a căror sarcină principală era aproape exclusiv aceea de a pronunţa din nou numele date de cei dintâi.

– Întrucât ariile de competenţă teritorială ale informatorilor diferă, ancheta toponimică, spre deosebire de cea dialectală, trebuie realizată cu mai mulţi informatori simultan. „Izolarea subiectului" este contraindicată aici, cu atât mai mult cu cât ancheta toponimică îşi propune nu numai să înregistreze, dar şi să verifice toate datele, obligându-i pe subiecţi la confruntări permanente. În acest fel, răspunsul subiecţilor nu va mai fi trecut pe fişă între ghilimele (pentru a marca faptul că anchetatorul nu-şi asumă răspunderea asupra explicaţiei date, a localizării etc.), ci se va nota normal. În privinţa foneticii, se poate spune că ea nu are de suferit ca autenticitate, cum lasă să se înţeleagă teoreticienii anchetei dialectale: subiecţii conversează liber între ei, încercând să-şi amintească denumirile, să le explice sau să le localizeze, iar concentrarea atenţiei lor asupra problemelor de conţinut favorizează caracterul spontan al pronunţărilor. Ceva mai mult, metoda uşurează sarcina detectării variantelor formale.

– Dintre locuitorii unui sat, foarte puţini au o bună cunoaştere a denumirilor. Am întâlnit oameni care cunoşteau *de visu* întreg teritoriul, dar care nu-şi aminteau şi numele obiectelor geografice, pentru că nu îi interesase niciodată. Interesul pentru nume este rar – de unde imperativul găsirii acestor oameni şi al folosirii lor, dacă nu în ancheta cu chestionarul general, cel puţin în aceea cu chestionarul redus sau pentru verificări de ansamblu cu harta. Astfel, ni s-a întâmplat să căutăm mai multe zile în şir un subiect despre care toată lumea spunea că este foarte bun, pentru a-l putea folosi la anchetă. Atragem însă atenţia că ideea „subiectului bun" este adeseori deformată în mintea oamenilor (şi îndeosebi la organele puterii locale), care recomandă persoane ce se bucură de o anumită faimă în alte domenii (artistic sau social-obştesc). Ideea succesului este asociată cu aceea a valorii totale. Or, de multe ori, aceştia (sau foştii primari, foştii secretari etc.) nu sunt deloc buni pentru ceea ce ne interesează pe noi; ba chiar dimpotrivă, foştii braconieri sau cei care au fost obligaţi să cunoască bine locurile datorită unor ocupaţii particulare, sunt mai potriviţi pentru scopul nostru. Pădurarii, de exemplu, sunt informatori buni cu condiţia ca să fie localnici (pentru că altfel cunoaşterea locurilor se rezumă la ei la datele oferite de hărţile silvice).

– Cu puţine excepţii, informatorii de peste 68 de ani nu sunt utilizabili în ancheta noastră. Bătrânii uită foarte multe nume, deşi există prejudecata valorii lor ridicate ca informatori. De altfel, procesul de pierdere a memoriei este foarte rapid la ei; am întâlnit un informator foarte bun, de vreo 66 de ani, în satul Dragoşa, anume Vasile Frunză, fost pădurar, care peste 4 ani uitase deja o mare

Scanned with OKEN Scanner

parte din numele pe care el însuşi ni le furnizase mai înainte. Ceva mai mult, la bătrâni se observă o tendinţă foarte pronunţată de selecţie a toponimiei, redusă la toponimele „majore", spre deosebire de cei mai tineri, unde toponimele „minore" sunt în fondul activ, iar o parte dintre cele „majore" în fondul pasiv. În schimb, bătrânii pot păstra denumirile mai vechi, cvasi-dispărute din uz, pot cunoaşte o serie de tradiţii sau date istorice privind satul, pot oferi explicaţii ale unor nume care nu mai sunt ştiute de ceilalţi. Pentru aceste aspecte, este bine ca să fie consultaţi bătrânii după terminarea anchetei cu chestionarul general: cu harta în faţă, ei vor fi rugaţi să ne spună denumirile de locuri cunoscute lor („ce pâraie sunt în sat?", „ce poieni sunt, sau au fost închise?", „ce fântâni sunt în sat?"), apoi se vor cere explicaţii pentru fiecare („de ce se cheamă aşa?") şi se vor pune câteva întrebări de la „cadrul general" (021-027). În general, ei vor fi consultaţi pentru explicaţii ale numelor atunci când acestea nu au putut fi obţinute anterior. Când informatorii sau organele locale insistă asupra folosirii anumitor bătrâni, susţinând că sunt perfect lucizi şi buni cunoscători ai toponimiei, ei pot fi acceptaţi şi pentru chestionarul general, în mod excepţional, mai ales dacă avem în vedere faptul că un criteriu al selecţiei este şi acela al cunoaşterii apelativelor geografice, nu numai al numelor proprii – domeniu în care bătrânii pot avea un cuvânt de spus.

– Intelectualii (îndeosebi învăţătorii) trebuie categoric excluşi de la anchetă, chiar dacă ei insistă să participe, argumentându-li-se că ne interesează în mod deosebit pronunţarea populară neaoşă. Dacă, totuşi, ei s-au preocupat îndelung de istoria satului, li se va cere sprijinul tot la sfârşitul anchetei, când vor fi rugaţi să ne spună ce ştiu ei despre această istorie şi ce explicaţii cunosc pentru numele de locuri de aici. Se va nota, firește, numai ceea ce este nou față de datele deja extrase de noi, iar dacă există măcar o informaţie nouă, ei vor fi incluşi în lista informatorilor utilizaţi.

– O condiţie de bază a alegerii informatorilor este ca ei să fie localnici sau să fie veniţi de mai bine de 20 de ani acolo. De asemenea, să fie umblaţi prin zonă datorită anumitor ocupaţii (ciobani, pădurari, muncitori la pădure, achizitori etc.). Trebuie evitaţi meşteşugarii, care cunosc foarte sumar toponimia.

– În privinţa femeilor (recomandate de dialectologi datorită caracterului mai conservator al vorbirii lor), credem că nu ar putea fi folosite decât la ancheta sintactică finală. Experienţa ne arată că, deşi spontane şi vioaie, foarte bune pentru a ne informa despre folosirea în vorbire a numelor, femeile au un orizont geografic limitat, pentru că şi ocupaţiile lor le-au obligat la puţine deplasări în teren, iar acestea aproape exclusiv la pământurile lor. Le lipseşte spiritul sistematic, dau răspunsuri fragmentare şi lacunare. La sfârşitul anchetei, ar putea fi folosite, totuşi, unele femei în vârstă, fie pentru sintaxă (în cazul în care bărbaţii nu se acomodează întrebărilor de acest fel), fie pentru pronunţia numelor, care este, într-adevăr, mai conservatoare.

– În satele cu populaţie străină compactă, ancheta românească nu se poate face decât cu aceiaşi informatori, care vor fi rugaţi să dea ambele forme pentru aceeaşi denumire. Se va recurge la români numai dacă sunt şi localnici, pentru

Scanned with OKEN Scanner

că altfel nu au cum să fie utili pentru toponimie. Am constatat, în satele din Bucovina, că românii îşi puteau aminti destul de exact pronunţarea germanilor repatriaţi, că huţulii puteau oferi pentru acelaşi nume atât pronunţarea lor (de exemplu *Kéĉera, Géina*) cât şi pe cea a românilor cu care au fost în contact (*Kíĉera, Găina*). Acelaşi lucru la ceangăii românizaţi din jurul Romanului.

2.2. *Ancheta cu chestionarul.* După ce şi-a adunat subiecţii, anchetatorul va racorda careele de hartă care acopăr zona de anchetă şi le va prinde în clame. Va aşeza chestionarul în aşa fel încât să împiedice cât mai puţin vederea hărţii şi va începe să lucreze. După fiecare întrebare *a*) va nota în caiet entopicul sau entopicele obţinute, urmărind ca pe o fişă să nu fie mai mult de o singură unitate lexicală, de pildă *apă*, cu variantele ei posibile (*apâ*), cu pluralul (*ape*), cu diminutivul (*apşoară*) şi cu pluralul diminutivului (*apşoare*). Urmează întrebarea *b*), la care se va nota în caiet toponimul obţinut, apoi acest toponim va fi localizat pe hartă (unde se va nota literarizat). Când poziţia pe hartă nu este suficient de clară (în sensul că numele nu se încadrează perfect în porţiunea corespunzătoare de teren) se va completa localizarea şi în caiet. După ce toate toponimele de la o întrebare au fost notate în caiet şi trecute pe hartă, se vor relua numele notate în caiet şi se va cere pentru fiecare să se dea explicaţia denumirii („de ce se cheamă *Balta Arsă?"*). Nu se va cere explicaţia după fiecare nume obţinut pentru a nu întrerupe şirul gândirii subiectului, care se concentrează asupra „mapei geografice"; întrerupt, poate omite fără să vrea unele nume. Va urma o altă întrebare, la care se va folosi aceeaşi ordine. Dacă există un singur toponim, firește că se va cere imediat şi explicaţia. În mare, ancheta durează 3 zile, în care etapele ar fi cam acestea 1. apele şi relieful; 2. solurile, vegetaţia şi aşezările omeneşti;3. căile de comunicaţie, sintezele, supranumele şi sintaxa întregului material.

După ce toate întrebările au fost făcute, este bine ca să fie reluate toate toponimele de la început şi să se pună întrebările de sintaxă pentru fiecare. Aceasta din două motive. Întâi, pentru a nu întrerupe atenţia subiecţilor, concentrată asupra denumirilor. Apoi, pentru că sintaxa se obţine greu, este nevoie de un anumit timp pentru ca oamenii să-şi dea seama ce se cere de la ei, iar o dată prins „secretul", trebuie fructificat pentru întregul material.

Probleme speciale ale anchetei cu chestionarul:

a) A n c h e t a s i m u l t a n ă . Se poate face în două sau multe localităţi apropiate, adunând subiecţii şi aşezându-i după sate, în faţă, într-o ordine care să permită sesizarea imediată a satului din care s-a răspuns. Întrebările asupra „cadrului general" se vor pune succesiv pentru fiecare sat. La întrebările propriu-zis toponimice se vor nota în aceeaşi ordine răspunsurile pentru fiecare sat, iar în josul fişei se va nota sigla satului. La întrebările de entopice (*a*) se va nota sigla localităţii de unde provine răspunsul, sau siglele (când răspunsul este confirmat şi de alţi subiecţi). Pentru a nu-i influenţa pe ceilalţi subiecţi, este bine ca anchetatorul să nu ceară confirmări decât atunci când termenul este rar sau folosit în mod neobişnuit; în rest, va dubla sau tripla siglele numai dacă remarcă aprobarea spontană a celorlalţi.

Scanned with OKEN Scanner

Ancheta simultană se poate face numai când anchetatorul a dobândit o experienţă suficientă pentru a-i permite să lucreze repede fără a se încurca în răspunsuri. Un începător este atent la prea multe lucruri (transcriere, dificultăţi de localizare, necunoaşterea vocabularului geografic necesar pentru a controla răspunsurile etc.), aşa încât va avea inevitabil multe scăpări, uitând să mai pună anumite întrebări, să treacă denumirile pe hartă etc. Repeziciunea anchetei este o condiţie de bază, pentru a nu-i lăsa pe oameni să se plictisească aşteptându-şi rândul la răspunsuri; când ancheta trenează, informatorii renunţă pur şi simplu să mai participe la ea, pierd cu totul interesul (altfel foarte viu) pentru anchetă. Printr-o anchetă simultană se realizează o economie de timp mai mult decât substanţială: personal, am făcut în 4 zile o anchetă cu 8 informatori din 5 sate apropiate, într-o manieră suficient de aprofundată pentru a mă dispensa de completări ulterioare.

b) Ancheta „din bucăţi". Nu întotdeauna anchetatorul poate avea norocul unor informatori constanţi: se întâmplă ca unul sau mai mulţi să nu poată veni într-o zi, sau să renunţe definitiv. Ei vor fi însă înlocuiţi pe măsură ce se creează „goluri". Importantă nu este, aici, permanenţa subiecţilor, ci permanenţa subiecţilor foarte buni, care vor trebui păstraţi cu orice preţ. Dacă, totuşi, aceştia nu pot veni în întreaga perioadă a anchetei, vor fi utilizaţi atunci când se prezintă, punându-li-se numai lor întrebările fundamentale care au fost deja puse altora, citindu-li-se numele de locuri obţinute şi rugându-i să confirme existenţa lor, poziţia obiectelor geografice aşa cum au fost stabilite şi, în acelaşi timp, să aducă completări (în măsura posibilului). Dacă toate denumirile au fost trecute pe hartă, o recapitulare cu harta în prezenţa lor este soluţia cea mai potrivită. Totodată li se va cere să dea explicaţii pentru nume, fie pentru acelea care nu au fost explicate în nici un fel, fie chiar pentru toate, spre a avea o confirmare în plus.

c) Modul de lucru cu informatorii. Considerăm că, întrebaţi dacă ştiu cum se cheamă, în amănunt, toate pâraiele, poienile etc., informatorii se vor selecta de la sine, mulţi dintre ei renunţând să mai participe la anchetă în aceste condiţii. Chiar dacă ei mai încearcă să-l deruteze pe cercetător, de la primele întrebări vor renunţa singuri.

Împreună cu cei rămaşi, anchetatorul va începe lucrul încercând să destindă de la început atmosfera, pentru a elimina reţinerile. În acelaşi timp, el va avea grijă să taie elanurile narative şi să oprească înclinaţia spre pălăvrăgeală a subiecţilor, nu într-o manieră brutală, dar cu destulă decizie totuşi.

Foarte important este ca să li se trezească, de la început, subiecţilor interesul pentru anchetă: li se va spune că hărţile au foarte multe greşeli şi, mai ales, prea puţine denumiri, aşa încât va trebui să se facă, cu ajutorul lor, completarea şi corectarea acestora. De asemenea, că numele trebuie adunate pentru că se pierd, iar peste câţiva ani nu se vor mai şti, şi importanţa lor pentru istoria poporului nostru este foarte mare. Pe lângă hărţi, lucrarea noastră va cuprinde o listă de nume completă, fiecare având explicaţia lui, şi că toate persoanele care ne vor ajuta cu informaţii vor figura în prefaţă, fiecare cu datele

Scanned with OKEN Scanner

sale individuale. Convinşi de importanţa lucrării, este sigur că oamenii îşi vor da toată silinţa să fie la înălţime.

De la început, este bine să li se ceară subiecţilor să vorbească „pe bătrâneşte", nu ca la oraş; pentru a-i încuraja în această direcţie, ei vor fi lăudaţi („aşa!", „foarte bine!") ori de câte ori pronunţă autentic şi vor fi corectaţi ori de câte ori pronunţă literar, fie opunându-li-se pronunţia locală a altui informator, fie prin întrebări sondaj după modelul următor: „Nu se zice *kátra?*" – „Se zice, dar nu-i bine (nu-i corect)" – „Pentru mine este bine şi corect aşa cum se vorbeşte pe aici, nu cum vorbesc orăşenii!". Ştiind ce anume li se cere, subiecţii îşi vor da silinţa să fie naturali. (Aceasta nu înseamnă că pronunţările literare nu vor fi şi ele notate pe fişă.) Anchetatorul va face eforturi, la rândul său, nu să pronunţe moldoveneşte – pentru a nu-şi influenţa subiecţii cu pronunţări din afara zonei lor – ci să evite neologismele de tipul lui *torent* (pentru *pârâiaş*), *nord, sud* etc. (pentru *miazănoapte, miazăzi* etc.), *afluent* (pentru *pârâu care se varsă în...*) etc.

O atitudine similară este necesară şi în domeniul sintaxei, unde ingerinţele sintaxei oficiale, impuse de inginerii agronomi sau silvici, sunt adesea puternice. De multe ori subiecţii răspund în acest stil, influenţaţi de prestigiul celor care îl folosesc, oferind sintagme nepopulare ca *Râpa Obadă, Râpa Moldoveni, Dealu Ponoare, Dealu Ioneşti, Haznaua Damaschin, Fântâna Vrănescu* etc., sau chiar *Tarlaua Stejari Mici, Tarlaua Stejari Margine, Tarlaua Colţ Iugani* etc. După ce se vor nota aceste răspunsuri aşa cum s-au dat mai întâi şi după ce s-au pus întrebările de sintaxă fără nici un profit în sensul obţinerii unor construcţii populare, anchetatorul este obligat să întrebe direct: „nu se spune şi *Râpa lui Obadă, Râpa la Moldoveni* sau *a Moldovenilor* ,...*Tarlaua (la) Stejarii Mici, Tarlaua (din) Marginea Stejarilor, Tarlaua (din) Colţul Iuganilor?*"

Asigurat în privinţa autenticităţii numelor, anchetatorul va trebui să se asigure şi de poziţia exactă a obiectelor geografice corespunzătoare, cerând permanent lămuriri de la subiecţi prin raportarea numelui la nomenclatura obiectelor înconjurătoare. El nu se va sfii să recunoască faptul că a greşit şi va face corecturi ori de câte ori va fi nevoie. În privinţa explicaţiilor, el se va abţine să se amuze pe seama celor legendare, naive sau chiar absurde, dar, după ce le va nota cu seriozitate (deoarece sunt interesante pentru studierea procesului de „remotivare" prin etimologie populară a numelor devenite de neînţeles şi fac parte integrantă din „viaţa numelor proprii"), îi va întreba dacă obiectele geografice vizate nu au anumite particularităţi (care ar corespunde etomologiei reale).Aşa, de exemplu, dacă un subiect explică numele de munte *Ciocârlia* prin legenda unei fete iar acela de *Tătarca* printr-o întâmplare din vremea tătarilor, el va fi întrebat, apoi, dacă nu cumva vârful primului munte este ascuţit iar cel de-al doilea rotunjit (în caz afirmativ, denumirile ar trimite la apelative geografice rare sau ieşite din uz).

Nu considerăm necesar ca numărul de ordine al informatorilor să fie trecut pe fişă alături cu răspunsul, cum se obişnuieşte în anchetele dialectale. Procedeul ar fi bun dacă anchetatorul nu şi-ar asuma răspunderea verificării

Scanned with OKEN Scanner

răspunsului. Or, sarcina lui nu este aceea de a oferi un material brut, sigur sau îndoielnic, ci de a obține date certe, verificate prin chestionarea a câți mai mulți subiecți și, în ultimă instanță, de el însuși la fața locului. Pentru un răspuns verificat, informatorul este identic cu colectivul (sau cu o parte a acestui colectiv), ceea ce face inutilă indicarea sa.

Anchetatorul va trebui să lupte permanent cu tendința selectivă a subiecților, înclinați să ia în seamă doar obiectele geografice „importante". Singurul mijloc de control al său va fi harta. El va întreba, de pildă: „Între Pârâul Morii și al Nechitii, nu este încă un pârâuaș?" – „Este, dar mâțâțăl". – „Cum îi ziceți?" – „N-are nume, noi îi zicem Pârău la Gahița Frăsânii". Or, tocmai acesta este numele, care se va nota în caiet și pe hartă. După ce li se va atrage atenția asupra acestor mici pâraie și asupra faptului că numele lor ne interesează în egală măsură ca și acela al pâraielor importante, subiecții își vor desfășura cunoștințele fără nici o reținere.

Pentru psihologia anchetei, citirea corectă a hărții este extrem de importantă ca să-i asigure anchetatorului detașarea necesară față de subiecți, să le impună respect, să le sporească exigența și să descurajeze eventualele încercări de „tragere pe sfoară". Observând că anchetatorul „știe" de existența unor locuri care au scăpat atenției lor, subiecții sunt cuprinși de uimire, iar această atitudine are rezultate pozitive pentru anchetă. Un mijloc de control paralel, cu rezultate similare, este acela al cunoașterii vocabularului geografic, care îi permite cercetătorului să detecteze eventualele erori din răspunsuri, care rezultă din confundarea a două obiecte geografice oarecum asemănătoare, să obțină confirmarea circulației unor termeni cu care nu s-a răspuns la întrebările directe, sau să infirme creațiile *ad hoc*.

În sfârșit, anchetatorul va trebui să lupte împotriva sentimentului de jenă pe care îl au subiecții față de caracterul „rudimentar" al unora dintre numele lor populare. Acest sentiment este puternic îndeosebi cu referire la numele de uliță, pe care oficialitățile fac tot posibilul să le „înfrumusețeze" aducându-le la statutul incolorelor nume orășenești. Dintr-un reportaj TV din 19.3.1978 am aflat cu surprindere că nume din satul Pechea, j. Galați, cum ar fi *Strada Petrenilor, Strada Lupenilor*, au fost înlocuite cu nume „frumoase" ca *Strada Mecanizatorilor* și *Strada Independenței* – fapt care, după părerea unei locuitoare instruite, ar fi pe măsura trecerii localității de la statutul de sat la acela de oraș. Există credința, de sorginte primitivă, că numele poate avea o influență asupra obiectului, îi poate schimba caracterul, îi dă lustrul unei noi realități. Un nume popular „miroase a țărănie", în timp ce o lozincă denotă spirit urban, mediu civilizat. I-am întrebat pe edilii comunei *Valea Moldovei* din j. Suceava, „de ce și-a schimbat numele, în acest fel, comuna *Valea Seacă*"? „Pentru că, mi-au răspuns, era un nume care aducea ghinion și sărăcie, iar când am făcut cooperativa de producție i-am schimbat numele ca să nu ne meargă rău". Iată-ne în plin ritualism primitiv, din păcate lipsit de orice eficacitate practică.

d) N o t a r e a r ă s p u n s u r i l o r. Se înregistrează absolut toate variantele unui nume, indiferent de natura lor (fonetice, morfologice, sintactice)

Scanned with OKEN Scanner

ori de câte ori apar. Nu vom sta să căutăm în urmă fişa pe care am notat deja una dintre forme, sub un număr de întrebare, ci vom scrie pe o altă fişă forma obţinută, fără nici un fel de indicaţie (număr, poziţie etc.).

Nu se notează răspunsurile negative sau aberante (în cazul în care anchetatorul este convins că au acest caracter), dar cele suspecte sau îndoielnice se vor reţine, adăugând la sfârşit semnul (?). Procedeul de a nu nota decât răspunsurile efective presupune din partea anchetatorului o atenţie deosebită, pentru a nu-i scăpa unele întrebări din chestionar: absenţa răspunsului la un anumit număr înseamnă fie că întrebarea nu s-a pus deoarece nu există obiectele geografice la care se referă, fie că s-a pus dar nu se cunoaşte răspunsul. Dacă anchetatorul va observa că a sărit peste o întrebare, poate reveni la ea fără a se preocupa de ordinea numerotării, care este indiferentă.

Dacă la mai multe întrebări se răspunde cu acelaşi entopic, el se va nota de fiecare dată, sub alt număr de întrebare; acest lucru va permite aprecierea polisemantismului său. Tot aşa, dacă la mai multe întrebări se răspunde cu acelaşi toponim, el se va nota de fiecare dată: în dicţionar acest fapt va fi reprezentat prin secţiuni diferite, reflectând realităţi geografice diferite dar cu nume identic. De exemplu, dacă la întrebarea 288 („Cum se cheamă o culme de deal lată, pe care s-ar putea merge cu căruţa?") se răspunde, la b), cu *Obcina Arsenesei,* iar la 934 („Cum se cheamă cărarea mai lată care merge chiar pe culmea muntelui sau a dealului?") se va răspunde, la b), tot cu *Obcina Arsenesei*, aceasta înseamnă că toponimul are două desemnate: culme şi drumul pe culme. Pe de altă parte, menţionarea unui toponim la mai multe întrebări poate permite o descriere fizico-geografică a sa, mai mult sau mai puţin completă – ceea ce va ajuta mult la etimologie.

Dacă la o întrebare a) nu se dă nici un răspuns, întrebarea b) se va pune totuşi, exceptând cazurile în care subiectul afirmă că „la noi nu sunt astfel de locuri". Apelativul poate să nu fie cunoscut, dar toponime pot exista dacă există şi obiectul geografic. De exemplu, la întrebarea 958 a) („Cum se cheamă un loc de trecere peste un deal?") subiectul va spune uneori că „nu ştie", dar la b) „Ce nume au locurile de trecere peste dealuri?" va putea răspunde *Prihódiştea* (toponim format dintr-un apelativ care înseamnă acelaşi lucru, dar al cărui sens primitiv s-a pierdut).

Uneori subiectul poate să anticipeze, înglobând răspunsuri care, în chestionar, corespund mai multor întrebări. De exemplu, la 147 (nume de fântâni) el poate da şi numele fântânilor dispărute (=147 bis), secate (=148) sau părăsite (=149). Pe măsură ce se vor pune întrebările, se va corecta numerotarea de la 147, în funcţie de precizările făcute la celelalte întrebări.

Când, din discuţie, se desprinde un entopic interesant, pentru care nu ştim dacă există sau nu o întrebare în chestionar (sau, chiar dacă ştim că este, nu suntem siguri că subiectul va răspunde şi atunci cu entopicul respectiv), este bine să se noteze în caiet cu explicaţia necesară. De exemplu:

apă izvoroasă
= apă de izvor

Scanned with OKEN Scanner

În principiu, este mai bine să fie fişe duble decât să lipsească ceva. Experienţa ne arată că, de multe ori, se poate întâmpla ca subiectul să nu mai repete termenul folosit accidental. Tot astfel, toponimele care apar întâmplător în discuţie, de pildă nume de dealuri în timp ce se urmăresc apele curgătoare, este bine ca să fie imediat trecute pe hartă. De multe ori ni s-a întâmplat ca, la întrebarea despre dealuri, subiecţii să omită un nume dat anterior, dar urmărind pe hartă succesiunea răspunsurilor, ne-am putut da seama imediat de omisiune şi i-am obligat să revină („mai este un deal, între Pârâul Ţigăncii şi Pârâul Pleşii, pe care mi l-aţi spus mai înainte: dealul... cum îi spune?").

Dacă, pe parcurs, un toponim complex (de exemplu *Pârâul Adâncata*) este folosit de subiecţi fără entopic (*Adâncata*), cu alt entopic (*Valea Adâncăţii*) sau la alt caz (*Pârâul Adâncăţii*), se va nota pe o fişă fără număr de întrebare. Numai în cazul omonimelor este bine să se precizeze dacă numele se referă la o categorie geografică sau la alta: de exemplu, în afară de *Dealul Pleşii*, înregistrat la „dealuri", se va nota şi *Pleşa* (=deal) pentru a-l separa de omonimele sale (=pârâu şi sat). Forme morfosintactice noi pot apărea la alte întrebări. De pildă, după ce s-au înregistrat numele de poieni *Pleşa Mare* şi *Pleşa Mică*, la întrebarea despre cărări apare o *Cărare printre Pleşi*, pe baza căreia se va face o fişă *Pleşile (*= Pleşa Mare + Pleşa Mică).

Unele nume de locuri pot apărea exclusiv la alte întrebări. De exemplu, toponimul *(La) Steag* a fost obţinut exclusiv din numele *Cărării la Steag;* el a fost separat imediat şi glosat astfel:

La Steag
= loc pe Vf. Afinişului,
unde în I R.M. era pus un steag.

Când subiectul repetă, în răspuns, întrebarea, avem un indiciu că el nu cunoaşte răspunsul şi, în consecinţă, nu se notează. De exemplu, dacă la întrebarea 148 („Cum se cheamă o fântână care nu mai are apă?") va răspunde „fântână fără apă", dacă la 565 („Cum se cheamă un loc cu mulţi brazi?") va spune „pădure de brazi", dacă la 631 („Cum se cheamă păşunea berbecilor după ce au fost aleşi dintre oi?") va zice „păşunea berbecilor", dacă la 174 („Cum se cheamă o scobitură adâncă în malul unei ape stătătoare?") va da răspunsul „scobitură". În general, termenii din întrebări sunt fie foarte generali, fie perifrastici, aşa că reluarea lor nu poate fi decât un răspuns *ad hoc*. După un astfel de „răspuns", anchetatorul va insista sau va recurge, în ultimă instanţă, la întrebări directe.

Răspunsurile prin sintagme adjectivale se reţin: de exemplu „izvor sărat" pentru 141 („Cum se mai cheamă un izvor cu apă sărată?"), „apă domoală" pentru 78 („Cum se cheamă porţiunea în care apa are viteza cea mai mică?"); dar se preferă şi se caută, chiar prin întrebări directe, formaţiile sintetice (*sărătură, domoleală*), singurele care constituie unităţi lexicale susceptibile de a fi incluse în glosar. Totuşi, chiar şi primele îşi au interesul lor, multe toponime formându-se în această manieră.

O problemă delicată, care reclamă selectivitatea anchetatorului, este aceea a răspunsurilor în termeni generali date pentru întrebări care urmăresc termeni

Scanned with OKEN Scanner

specifici. De exemplu, pentru „locul unde se scaldă sălbăticiunile" se răspunde prin „pârâu", iar nu prin „scăldătoare"; pentru „loc cu multe răchiţi" se răspunde prin „luncă", iar nu prin „răchitiş"; pentru „loc cu multă smeură" se răspunde prin „parchet, şlag", iar nu prin „smeuriş". În aceste cazuri sfera răspunsului este mult mai largă decât cea a întrebării, fapt care face ca răspunsurile să fie neutilizabile sub raport lexicografic: cine ar defini *pârâul* ca „loc unde se scaldă animalele sălbatice", *lunca* „loc cu răchiţi", iar *parchetul* „loc cu smeură" ar face, firește, o greşeală. Din acest motiv, asemenea răspunsuri nu se notează.

Invers, pentru o noţiune generală se poate răspunde cu un termen particular (hiponim). De pildă, pentru „cum numiţi o apă care curge?" se răspunde „pârâu", pentru „locul unde se cultivă legume" se răspunde prin „straturi", pentru „ridicătură de pământ" se răspunde cu „deal" sau „movilă" etc. Anchetatorul va trebui să insiste pentru obţinerea termenilor generali (în acest caz), după cum în primul caz trebuia să insiste pentru a obţine termeni specifici. Selecţia imediată a răspunsurilor presupune, totuşi, o anumită experienţă, aşa încât nu o recomandăm în primele anchete, pentru a nu se elimina şi material util; este însă imperios necesar ca anchetatorul, în prezenţa acestor răspunsuri, să insiste pentru a obţine entopicele adecvate.

La numele de drumuri, trebuie refuzate nume de tipul „drumul de la... la...", sau „drumul către....", „drumul înspre...", pentru că ele nu sunt folosite efectiv în vorbire şi nu reprezintă toponime ci simple perifraze confecţionate pe moment. Toponime populare sunt cele de tipul „Drumul la Săbăoani" sau „Drumul Săbăoanilor", „Cărarea prin Branişte", „Plaiul Muncelului" – aşadar definite prin termenul final şi, uneori, prin termenul median dacă el este cel mai important. Din acelaşi motiv, se refuză denumirile date prin ambele puncte ale drumului, de tipul „drumul Ţecani–Gherăieşti".

La numele terenurilor cultivate, trebuie excluse cele care se aplică proprietăţilor individuale (grădina la Ivănescu, grădina lui Mărtişcă), în favoarea celor care desemnează proprietăţi colective. (Acestea pot fi, la rândul lor, individuale la origine, incluzând numele persoanei care a posedat-o iniţial şi care s-a menţinut.)

Nu reprezintă toponime şi nu se înregistrează perifrazele de tipul: „pârâul după casa lui Berliuc Procop", „drumul din circ. elect 67" „pârâul din parchetul 111", „podul de la km 30" etc. Foarte rar însă, în zonele de munte, unele toponime se creează prin raportare la parcelele silvice , de exemplu *Plaiul în 19, Poiana la 8, În Vârf la 7* etc. – care sunt autentice toponime, folosite curent ca atare. Acelaşi sistem se foloseşte în zonele de şes pentru desemnarea tarlalelor sau ogoarelor colective, atunci când terenul nu oferă elemente distinctive care să permită o individualizare a denumirilor.

e) Întrebările directe. Se pun, de regulă, atunci când răspunsul la o întrebare a) este nesatisfăcător. În mod facultativ, ele se pun şi după răspunsuri bune, după ce, în prealabil, se va pune întrebarea pentru sinonim („nu se mai zice şi altfel?"). Când subiecţii confirmă existenţa cuvântului cu sensul întrebării respective, el se va nota precedat de numărul întrebării în paranteză (care

Scanned with OKEN Scanner

servește ca semn convențional de distingere a răspunsurilor date la întrebări directe de celelalte, unde paranteza nu se folosește).

Dacă la o întrebare directă, de exemplu „nu se mai zice și *țiglău?*", răspunsul subiecților este ezitant („se mai zice", „mai zic unii"), anchetatorul va trebui să se convingă dacă termenul este folosit cu adevărat, punând întrebări de control („dar chiar se zice?", „nu l-ați auzit cumva din altă parte?") și așteptând confirmarea celorlalți subiecți. Dacă ei îl confirmă, dar tot cu ezitări, se va nota cuvântul cu mențiunea (rar); dacă ei îl infirmă, nu se va nota.

Când, la o întrebare directă, subiectul susține că acel cuvânt se folosește cu alt înțeles, se va face o fișă fără număr de întrebare, cu cuvântul respectiv, sub care se notează definiția dată de subiect.

Când răspunsurile sunt termeni literari (cel mai notabil este, în Moldova, *râu* pentru *apă*), ele se notează dar se cere imediat sinonimul lor popular. De exemplu, dacă pentru 307 („Cum se cheamă partea abruptă a unei coaste, unde s-a surpat pământul?") se răspunde „pământ fugitiv", se va întreba: „nu cred că așa zic oamenii; cum se zice pe aici?".

f) P o l a r i z ă r i l e t o p o n i m i c e . Destul de frecvent subiecții afirmă că anumite locuri (cărări, păduri etc.) „nu au nume", ci li se spune după numele pământului (al dealului, al apei etc.) Prin urmare, dacă un deal se numește *Bobeica*, nu ar fi nume proprii *Cărarea Bobeicii, Pădurea Bobeicii, Poiana Bobeicii, Stâna Bobeicii, Râpa Bobeicii* etc. În realitate, ne aflăm în fața unui fenomen specific toponimiei, pe care l-am numit „polarizare", și prin care înțelegem gruparea denumirilor unui complex geografic în jurul unei denumiri „polare", primare, care este cea mai importantă din perspectiva vorbitorilor. Polarizările se reflectă în dicționar prin secțiuni în cadrul unui cuvânt-titlu (identic cu numele primar).

Fără a ne lăsa derutați de afirmația subiecților că „nu au nume", este bine să insistăm: „ totuși, cum le ziceți?" – pentru a obține un număr cât mai mare de polarizări. O a doua grijă a anchetatorului va fi aceea de a stabili, în cadrul unui ansamblu polarizant, care este nucleul polarizator, de la care s-a format toate celelalte nume. În exemplu dat, este clar că nucleul este *Dealul Bobeica*, pentru că „bobeică" înseamnă „vârf de deal rotunjit", „ca un bob". Dacă este vorba, însă, de toponime personale sau formate de la apelative care se pot aplica mai multor obiecte geografice (de pildă *Poiana Lupoaia, Pârâul Lupoaia, Dealul Lupoii; Poiana Făgetului, Dealul Făgetului, Pârâul Făgetului* etc.; *Valea Rusului, Poiana Rusului, Pădurea Rusului* etc.) va trebui să-i întrebăm pe subiecți „care nume s-a dat mai întâi". Se poate ca ei să nu știe, dar se mai poate ca ei să cunoască bine acest lucru (de exemplu: „s-a zis mai întâi *Poiana Rusului,* pentru că acolo păștea oile unul Ion Rusu").

Afirmația subiecților cum că un obiectiv geografic „nu ar avea nume" trebuie verificată întotdeauna, nu numai pentru polarizări. Ei susțin, de exemplu, că ulițele nu au nume (se va replica: „ totuși, cum zici când mergi pe acolo: merg pe ulița... care?"), pentru că se denumesc plecând de la numele unor locuitori în viață, sau contestă denumirile formate de la entopice în funcție

Scanned with OKEN Scanner

toponimică absolută („nu are nume, noi îi zicem *în Ţarnă*", „nu are nume, noi îi zicem *Drumul Ţărnii*").

g) Referiri la toponimia satelor vecine. Se va nota orice informaţie dată de subiecţi care interesează toponimele sau istoria satelor vecine. Dacă informatorii dintr-un sat, să zicem Doroteia, menţionează toponime din satele vecine, ele vor avea sigla Dor (= Doroteia), vor fi dublate de datele auxiliare (explicaţie, localizare, sintaxă), urmând să fie incluse în fişierul satelor la care se referă.

Multe din denumirile obiectelor geografice aflate la hotar sunt duble şi trebuie reţinute ca atare; acest lucru trebuie avut în vedere mai ales la localizări, pentru că se întâmplă ca anchetatorul să nu-şi dea seama imediat şi să-şi formeze convingerea (plecând de la hartă) că ar fi vorba de nume date unor obiecte geografice diferite. Nesesizarea unui dublet poate modifica, de pildă, schema componentelor unui microbazin hidrografic într-un sat vecin celui în care s-a efectuat prima anchetă – de unde un întreg şir de erori de localizare. Stabilind dubletele, e bine ca să se treacă pe hartă, sub numele dat într-un sat, în paranteză, şi numele dat în satul vecin aceluiaşi obiect.

Este limpede, plecând de la acest exemplu, că toponimia trebuie cercetată în zone continui, iar nu în zigzag după metoda anchetei dialectale. Credem că pericolul ca anchetatorul să fie influenţat în notarea fonetică de pronunţia satului vecin este mult mai mic faţă de dezavantajul discontinuităţii anchetei – cel puţin în cazul celei toponimice. De altfel, este bine ca anchetatorul *să nu uite* toponimia dintr-un sat în momentul în care anchetează un sat vecin, pentru că o bună cunoaştere a limitelor îl ajută mult la localizarea numelor noi.

Importante pentru noi sunt şi supranumele colective pe care şi le dau vecinii între ei. Astfel, cei din Voroneţ sunt numiţi *ţigani* (= reflex târziu al genezei satului, din robi mănăstireşti), cei din Bouri, de lângă Gura Humorului, sunt numiţi *venetici* (aluzie la condiţia de colonie germană, apărută târziu), cei din Nisporeşti sunt numiţi *bozgori* (deşi vorbesc exclusiv româneşte, ei sunt la origine o colonie maghiară), cei din *Molid* sunt numiţi tot *vămeni* (ceea ce înseamnă că satul este foarte nou, un simplu cătun al satului Vama) etc.

h) Întrebările permanente. Am spus deja că *întrebările pentru diminutive,* pe lângă valoarea lor intrinsecă, dată de şansele mari de a atesta cuvinte noi, încă neînregistrate de dicţionare, permit detectarea derivatelor pur toponimice. Iată, de exemplu, toponimul *Dosurelile,* care ar putea fi interpretate fie ca pluralul diminutivului lexical *dos* „partea dinspre miazănoapte a dealului", fie ca un diminutiv toponimic, dat fiind faptul că terenul denumit astfel se află lângă terenul denumit *Dosurile*; dacă în zonă nu se formează diminutive de la apelativul *dos*, înseamnă că numai cea de-a doua posibilitate se confirmă. Tot aşa pentru *Făţúica*, aflată lângă *Faţa* dealului: este sau nu posibil un diminutiv lexical *făţúică?* Se vede clar ce importanţă are această întrebare pentru etimologia toponimelor cu aspect diminutival. Au fost lingvişti care au refăcut automat diminutive lexicale din toponime; de exemplu, de la toponimul *(În) Doştior* s-a refăcut apelativul *doştior* „dos mic (!) de deal", deşi este greu de crezut că termenul s-ar putea preta la diminutivare, ignorându-se însă

Scanned with OKEN Scanner

posibilitatea derivării toponimice, de la *(În) Dos* – cum i se zice unui loc alăturat. Este bine să se ştie, deci, că toponimia nu reflectă numai, în mod pasiv, raporturile lexicale, ci îşi creează raporturi proprii, între toponimele deja constituite ca atare. (De altfel, cazurile de polarizare ilustrează tocmai acest lucru.) Observaţia se cuvine a fi reţinută cu atât mai mult cu cât este, de obicei, ignorată de către lingvişti.

– Se întâmplă, uneori, ca la întrebările pentru diminutiv să se răspundă cu alt cuvânt decât cu baza de la care s-a solicitat derivarea: pentru „râu mic" se răspunde *pârâu*, pentru „pârâu mic" se răspunde *izvor* ş.a.m.d. În astfel de cazuri cuvântul nou nu se mai trece pe aceeaşi fişă cu baza, ci pe o fişă nouă, fără număr de întrebare, împreună cu o glosă:

pârâu
= râu mic

– În legătură cu *întrebările pentru etimologie*, trebuie spus că interesul pentru semnificaţia originară a numelor este destul de rar la informatori, cu mult mai rar decât acela pentru cunoaşterea denumirilor. În mod frecvent, la întrebarea „de ce se spune aşa?" s-a răspuns: „aşa am apucat", „ce ştiu eu?", „fiecare loc trebuie să aibă un nume". Pentru ei, funcţia numelor proprii este exclusiv cea comunicativă, de a permite exprimarea raporturilor spaţiale *indiferent cum sunt denumite obiectele geografice*. Puţini sunt receptivi la funcţia denominativă, cognitivă, de a da expresia lingvistică corespunzătoare, cea mai potrivită, unui obiect. Din marea masă de vorbitori trebuie căutaţi aceia care sunt păstrătorii de fapt ai tradiţiei denominative, care au fost interesaţi de explicaţia numelor şi s-au străduit ca să o reţină.

– O altă preocupare a anchetatorului în acest domeniu este aceea de a sesiza dacă, în cazul unor toponime descriptive, este vorba de o metaforă lexicală (de exemplu, dacă toponimele *Găvanele, Albia, Cofa* etc. pleacă de la apelativele *găvane, albie, cofă*, percepute ca metafore ale unor forme de relief asemănătoare cu obiectele gospodăreşti respective) sau dacă nu cumva e vorba de o metaforă toponimică (prin care se face o asociaţie directă între apelative şi numele propriu; în speţă, dacă toponimele citate pleacă direct de la numele obiectelor gospodăreşti). De cele mai multe ori este vorba de metafore lexicale preluate ca atare. Dacă lăsăm la o parte entopicele la care transferul metaforic s-a operat încă din latină (*picior de deal, faţă de deal, crac de râu, coastă de deal, gură de râu* etc.), la toponimele bazate pe apelative mai puţin cunoscute (de exemplu *Bâtca Oblâncului, Dealul Lefile)* este bine să ne interesăm dacă numele de *oblânc* sau de *leafă* se dă oricărui vârf de deal asemănător cu o şa cu oblâncuri sau cu o leafă (=lingură lată), sau dacă s-a dat numai dealurilor respective datorită asemănării singulare a lor cu obiectele respective.

– Multe dintre etimologiile date de subiecţi sunt „populare", mai ales atunci când pleacă de la întâmplări considerate „istorice". Este bine de ştiut, pentru a sesiza de la început aceste etimologii şi pentru a căuta explicaţiile probabile, că limitele memoriei populare exacte nu depăşesc 150-200 de ani; dincolo de acest prag suntem în plin domeniu al fabulaţiei.

Scanned with OKEN Scanner

– Referitor la *localizări*: se va vedea că, de multe ori, subiecţii nu sunt de acord între ei. Dacă ar fi vorba de etimologie sau de forma unui nume, acest lucru nu numai că nu ar deranja, dar ar fi chiar în profitul anchetei şi s-ar înregistra totul; dar dacă este vorba de localizare, aici nu mai pot exista alternative, iar anchetatorul va trebui să opteze pentru a-i fixa numelui de loc o poziţie sau alta. Atunci, care vor fi criteriile după care se va conduce? Dintre două opinii privind localizarea unui toponim, trebuie preferată: a) cea care coincide cu a hărţii militare (unde posibilităţile de a greşi, deşi reale, sunt totuşi foarte mici); b) cea a cărei explicaţie corespunde cu aspectul terenului; c) cea dată de subiectul care se află cel mai aproape de locul respectiv (deşi am întâlnit subiecţi care îşi cunoşteau locurile din imediata lor apropiere mai prost decât alţii); d) cea dată de subiectul care s-a dovedit, până acum, cel mai serios, mai bine informat, mai sigur în răspunsuri; e) cea dată de o „coaliţie" de doi subiecţi împotriva unuia singur (deşi am întâlnit cazuri, mai rare însă, în care tocmai acesta avea dreptate); f) cea dată de subiectul care nu cedează într-o dispută, ba chiar reuşeşte să-i convingă şi pe ceilalţi. Dacă mai există dubii, localizarea urmează să fie verificată în teren, cu mulţi informatori „megieşi".

– *Întrebările de sintaxă* reprezintă, atât pentru anchetator cât şi pentru subiecţi, partea cea mai plictisitoare, aproape insuportabilă, a chestionarului. Trebuie o răbdare îngerească din partea celor două părţi pentru a continua seria exasperantă a întrebărilor monotipe, mult mai obositoare decât sunt întrebările pentru conjugări din chestionarul dialectal. Îl vom cita pe Sever Pop pentru a arăta că, indiferent de preferinţa mai mare sau mai mică a anchetatorului (sau a subiecţilor, adăugăm) pentru unele întrebări, „el trebuie să considere chestionarul ca un întreg şi să-i acorde fiecărei părţi, de la început, aceeaşi atenţie şi acelaşi interes în mod continuu".

Pentru a ne da seama de importanţa întrebărilor de sintaxă, vom recurge la o analogie. Să presupunem că cineva ar vrea să vorbească o limbă străină având la dispoziţie un dicţionar bilingv elementar, unde se dau numai corespondentele străine ale cuvintelor: cum va putea el să ajungă la această performanţă? Cel mult va recurge la substituţii brute, în condiţiile menţinerii gramaticii limbii proprii. Ceva asemănător se întâmplă şi în domeniul toponimiei: pentru un vorbitor de pe malul Prutului, toponimul *Măgura* de lângă Câmpulungul Moldovenesc este un „cuvânt străin", pe care nu-l va putea folosi în vorbire decât dacă-i va cunoaşte conţinutul (este un deal, iar nu un pârâu; aşadar, nu se va putea spune „mă scald în Măgura" etc.) şi forma de întrebuinţare („mă sui în Măgură", iar nu „mă sui pe Măgura"). Pentru un vorbitor din afara zonei de utilizare a unui toponim, singura soluţie este de a apela la analogii cu sistemul propriu, care pot să coincidă *sau nu* cu folosirea lui în zona de origine. Or, dicţionarul nostru îşi propune să documenteze şi folosirea toponimiei (suplinind astfel absenţa unei gramatici dialectale a toponimiei, dacă am putea-o numi astfel), să ofere o suită de micromonografii care să permită nu numai cunoaşterea, dar şi utilizarea *adecvată* a toponimelor.

Scanned with OKEN Scanner

Mai mult decât se crede, sintaxa regională a toponimiei diferă substanţial de sintaxa ei standard, iar obligaţia noastră este de a aduna un material cât mai bogat pentru a-i putea surprinde liniile de forţă.

Este bine ca întrebările de sintaxă să se facă cu un singur subiect, cel mai isteţ şi cu vorbirea cea mai neaoşă. Când, fie din plictiseală, fie datorită influenţei stilului oficial, el va începe să se exprime eliptic, se vor pune întrebări directe în spiritul construcţiilor folosite de el anterior, iar confirmările se vor nota fără nici o menţiune suplimentară.

Când anumite nume nu mai au circulaţie, pentru că au dispărut obiectele respective, întrebarea va trebui pusă la timpul trecut.

Când un sat are şi nume de străzi oficiale, dar care nu se folosesc (încă) în vorbire, alături de cele populare, sintaxa se va lua numai pentru cele populare.

Ancheta sintactică este foarte utilă în zonele bilingve, pentru a separa dubletele toponimice reale de traducerile *ad hoc*. Întrebat cum îi ziceau nemţii la *Dealul Staniştii,* un vorbitor de limbă germană din cartierul Boureni al Gurii Humorului a răspuns „Ruhestant", dar la întrebarea de sintaxă a recurs la forma românească: „ich gehe zu der Staniste"; tot aşa, pentru *Hulpărie* a dat „Wolfshutten", dar sintaxa este „ich gehe zur Hulparie"; *Tarniţa* a tradus-o prin „Sattel Lichtung", dar sintaxa este „ich gehe in die Tarniţa". Un polon din Poiana Micului reface ad hoc pentru *Pârâul Rău* un „Potuk Nedobre", dar revine în sintaxă la numele românesc; tot el reface un „Potuk Stary" pentru *Pârâul Moşneaga*, dar recunoaşte că în vorbirea curentă nu se foloseşte decât numele românesc.

i) D i f i c u l t ă ţ i l a a n u m i t e î n t r e b ă r i . Unul din principiile de lucru ale anchetei dialectale este acela că întrebările trebuie puse în acelaşi fel: o modificare a unei întrebări aduce după sine o modificare a răspunsului. Pentru faza de început a activităţii anchetatorului, când el nu este lămurit suficient asupra conţinutului unor întrebări şi asupra răspunsurilor care se aşteaptă, este bine să se respecte acest principiu. În cel mai rău caz, el va trebui să intervină cu precizări pentru a fi sigur că subiectul a înţeles-o bine. De regulă trebuie să intervină atunci când răspunsul denotă o confuzie evidentă.

– Dacă una din întrebările formulate direct, când se lucrează cu chestionarul redus, nu este înţeleasă de subiecţi (de exemplu 32. b: „Unde sunt şi ce nume au cheile apelor de munte?"), ea va trebui reformulată preluând detalii din întrebarea a).

– La întrebările 08 – Oll, mulţi subiecţi confundă ocupaţia (agricultură, păstorit, muncă la pădure, pescuit etc.) cu meşteşugurile (fierărie, cojocărie, dulgherie etc.).

– La întrebările 024 şi 025 se va face mai întâi câte o fişă sintetică, cu toate numele şi pluralele lor, după care, la sfârşitul anchetei, se vor face şi fişe analitice, în care fiecare nume va figura pe câte o fişă sub acelaşi număr de întrebare.

– La 026 trebuie evitată confuzia între plecările de familii izolate, (care nu ne interesează) şi plecările de grupuri mari (care trebuie cunoscute).

Scanned with OKEN Scanner

– La livezi, de multe ori se răspunde, pentru un „loc cu mulţi meri" sau „cu mulţi peri" etc. prin „livadă de meri, de peri etc.". Aceste răspunsuri nu se înregistrează datorită caracterului lor perifrastic, dar întrebările de la b) se vor pune totuşi, dublându-le eventual cu întrebarea: „sunt locuri de la numele merilor, perilor etc.?". Această întrebare suplimentară este foarte importantă, pentru că multe toponime ca *La Mărul Roşu, Poiana Părului* etc. pleacă de la numele arborilor fără să presupună existenţa livezilor. Aceeaşi situaţie la speciile de arbori.

– La întrebarea 765 despre părţile satului, trebuie avute în vedere nu numai părţile mari (cătunele), dar şi cele create prin diferenţierea de poziţie (*de Sus, de Jos, de Mijloc, de peste Deal, de peste Vale*) sau constituite în jurul unor pâraie mari în satele de munte. Pentru ultimele două cazuri sunt necesare întrebări directe („nu le ziceţi după numele pâraielor?"; „nu ziceţi şi de sus, de jos, de peste deal, de peste vale?").

– La întrebarea 782 nu trebuie acceptate răspunsuri care să înşire numele diferitelor gospodării izolate ale oamenilor, ci doar acelea care denumesc grupuri de case (echivalente cu un cătun).

– Pentru 789 (stânile), nu se acceptă denumirile date de la numele bacilor care le conduc în momentul anchetei, ci atenţia se îndreaptă spre denumirile formate de la numele dealurilor, al poienilor sau al oamenilor morţi de mult, al locuitorilor dintr-un sat vecin (de exemplu *Stâna Todirescu, Stâna Lupoaia, Stâna Câmpulungenilor*).

– Stabilirea hotarului satului (nr. 828) este o operaţie necesară atât pentru localizarea datelor din documentele vechi, cât şi pentru a fixa limitele casetelor toponimice în care fişele se vor grupa pe comune. De asemenea, pentru a delimita zonele lingvistice de impact asupra toponimiei. La zonele de munte operaţia este mai uşoară, pentru că limitele sunt pe culmi, dar la „ţară" este mai dificilă datorită absenţei reperelor. După definitivarea hotarului, este bine ca el să se traseze şi pe hartă, cu aproximaţie, pentru a uşura încadrarea toponimelor. Dăm mai jos două modele de hotarnici; a) (Pentru sat de munte) Hotarul satului Frasin: de la gura P. Sasului peste r. Moldova la gura P. Pircului, şi pe pârâu la deal până în culmea D. Mare şi pe culme spre E până la Poi. lui Crăciun, de unde coboară pe dreapta P. Cetăţuii până la gura r. Suha, şi pe Suha la deal până la gura P. Dorotei, şi de aici spre E în D. Frasinului, şi pe culme până la Priluca Lupului, de aici la Ascuţita Mare, la Poi. lui Lupu Ţopârnatu, la Poi. lui Crăcană, la Poi. Nedeloi, la Poi. lui Costică Ciusnariu, la fundul P. Sasului, şi pe pârâu în jos până la gură. B) (Pentru un sat de şes) Hotarul satului Cordun: din Şos. Ţevilor în Şos. Naţională, şi pe ea în sus până la Drumul la Hotar, şi pe el până la Şos. Tămăşenilor şi peste ea pe Drumul Hotarului până la capăt, iar de aici spre E la calea ferată, şi pe ea spre V la Şos. Naţională, de aici pe Drumul la Pompe, şi pe drum până la r. Moldova, şi pe Moldova în sus până la Drumul Ţevilor.

– La nr. 933, drumurile pe pâraie se înregistrează toate, chiar dacă au acelaşi nume cu al pârâului (fiind, deci, extensii). Vom avea, deci *Pârâul Arşiţii* = drum pe Pârâul Arşiţei, cu contextul: „merg pe Pârâul Arşiţei". Sensul de

Scanned with OKEN Scanner

„drum" al apelativului *pârâu* este frecvent în zonele de munte (de exemplu, într-un dosar de arhivă comunală se vorbeşte de „repartizarea pâraielor pentru ca oamenii să poată transporta fânul").

– La întrebările de după 976 trebuie să fim atenţi la confuzia curentă a numelui cu porecla. De exemplu, dacă la 986 („Cum li se zice oamenilor care trăiesc lângă bălţi?") se răspunde cu *broscari*, va trebui să insistăm: „nu porecla, numele!".

j). Ancheta cu chestionarul redus. După terminarea anchetei cu chestionarul general, în celelalte sate ale comunei se vor face anchete cu chestionarul fundamental, punându-se exclusiv întrebarea b). Dacă, uneori, se va răspunde cu un entopic, se notează acesta, iar apoi se insistă să se răspundă cu nume proprii. Pentru fiecare toponim se vor pune apoi întrebările permanente, în ordinea stabilită deja pentru chestionarul mare. Paralel, se vor localiza răspunsurile pe hartă. Ca durată, o astfel de anchetă nu depăşeşte o zi.

2.3. *Ancheta de completare cu harta.* După anchetele cu chestionarul, rămân în suspensie o serie de chestiuni: a) verificarea localizărilor; b) completarea explicaţiilor; c) obţinerea de nume noi pentru obiectele geografice „minore".

Procedeul de lucru este următorul. Se vor lua, de la subiecţii folosiţi la ancheta cu chestionarul, recomandări pentru alţi subiecţi, consideraţi buni cunoscători ai aceloraşi probleme, pentru porţiuni ale teritoriului satului mai puţin frecventate de primii informatori. Îndeosebi în zonele de munte, se va împărţi teritoriul după pâraiele mari, care vor reprezenta etapele de deplasare şi anchetă. La satele de deal şi de şes această formă de anchetă nu e întotdeauna necesară: se vor urmări exclusiv problemele rămase în suspensie de la punctul b), iar verificarea se va face cu subiecţii de la chestionar, ieşind pe teren şi ocupând o poziţie avantajoasă, de unde se vor observa toate obiectivele şi se va putea verifica astfel exactitatea localizării pe hartă.

Pentru zona de munte, etapele se vor succede abordând succesiv subiecţii în felul următor. Vom merge la cel mai apropiat subiect şi vom încerca să aducem la el pe alţii (sau vom lucra numai cu el) din bazinul pârâului respectiv. Îi vom explica scopul anchetei, apoi vom desfăşura careul cu bazinul în cauză, după care vom începe să expunem conţinutul hărţii, urmând ca subiectul să aprobe dacă ceea ce spunem este real sau nu. Dacă el face unele corecţiuni, acestea se operează. Orice nume nou apărut se va trece şi în caiet cu toate informaţiile rezultate după punerea întrebărilor permanente, iar la numele deja existente în hartă se vor cere doar explicaţii etimologice (care se vor nota în caiet numai dacă ele diferă de cele deja date). Iată un model de expunere a conţinutului hărţii, cu referire la pârâul Maghernița, din satul Mănăstirea Humorului:

„Din gura p. Maghernița, mergem în sus pe pârâu şi, ceva mai sus de şcoală, se face pe stânga un pârâiaş, nu? Îi zice... – Pârâul Humii. – Da. El izvorăşte din dealul ... – Din Stanişte. – Da. Urc mai sus şi, tot din stânga, se mai face un pârâiaş, care la mine pe hartă nu are nume. Cum îi ziceţi? – Pârâul lui Bandase! – El vine tot din Stanişte, nu? – Nu, dincolo de Stanişte, dinspre

Scanned with OKEN Scanner

Runc! – Bine. Faţă în faţă cu gura Pârâului lui Bandase, pe cealaltă parte a Magherniței, este un deal. Cum îi ziceți? – Dealul lui Ţâpoc. – Aşa. Urcăm mai sus pe Maghernița, şi pe partea dreaptă vine alt pârâiaş, mi se pare că îi zice Pârâul Mierlei. – Nu, Pârâul Mărului! – Cum, nu se zice Pârâul Mierlei? Aşa mi-au spus mie oamenii. – Eu de când sunt aici, n-am auzit de Pârâul Mierlei, numai de Pârâul Mărului. – Dar de ce-i spune aşa? – Erau acolo nişte meri mari, puşi încă de călugării de la mănăstire. – Mai sunt şi acum? – Mai e încă unul, puteți să-l vedeți! – Bine. Urc mai sus pe Maghernița, şi pe stânga se mai face un pârâu. – Pârâul la Bâtcă. – Nu, mai înainte de Pârâul la Bâtcă, mai e unul! – Care să fie? Eu nu-mi aduc aminte să mai fie unul! – La 250 m mai jos de el, lângă un plai care merge la Poiana Jgheabului. – Chiar aşa, este Pârâul Jgheabului, cum de uitasem? – Şi lângă el, cum se cheamă plaiul? – Noi îi zicem Plaiul Jgheabului. – Pentru că merge la Poiana Jgheabului, nu? – Da, acolo duce. – Foarte bine. Pe urmă avem, tot din stânga, Pârâul la Bâtcă. De unde izvorăşte? – De supt Bâtcă! – Nu are nume bâtca? – Îi mai zic Bâtca cu Cremene, pentru că e pietroasă tare. – Bine. Şi mai sus, tot pe stânga, este un pârâiaş, care are şi el un plai alături. – Pârâul Afinişului. – Şi la plai cum îi ziceți? – Plaiul Mare. – De ce-i zice aşa? – Este lat şi merge tocmai la Arşâța. – Da. Pârâul Afinişului vine din dealul... – De supt Afiniş! – Da. Ceva mai sus, apa Magherniții se desface în doi craci, nu? – Da, dar până acolo mai este un pârâu. – Unde? – Pe dreapta, Pârâul la Săcătură. – Vine de sub Poiana Săcăturii? – Da, de acolo vine. – Nu-i mai zice, cumva, şi Pârâul Săcăturii? – Îi zice şi aşa. – Bine. Şi mai departe, se desfac cracii, nu? Au nume? – Da, Pârâul Piciorul Scurt şi Pârâul Piciorul Lung. – Care-i Piciorul Scurt, cel din stânga sau cel din dreapta? – Cel din stânga, cum urci la deal. – Dar dealul, Piciorul Scurt, unde este? – Cum urci pe Pârâul la Piciorul Scurt, în stânga. – De sub ce deal vine piciorul? – Vine din Arşâță. – Iar Piciorul Lung, dealul, este între pâraie? – Da, vine de sub Dealul lui Crăciun. – Foarte bine. Mai înainte de aceste picioare, mai sunt şi altele care să aibă nume? – Nu mai sunt. – Da. Dar în dreapta Pârâului la Piciorul Lung, cum se cheamă dealul? – Noi îi zicem Piciorul Pietrului. – De ce-i ziceți aşa? – Pentru că este pietros tare. – De unde vine el? – Din Poiana Obcinii, de sub vârful Magherniții. – Bine. Poiana Obcinii este departe de vârf? – Cam la jumate de kilometru, spre răsărit. – Dacă mergem mai sus pe Pârâul la Piciorul Lung, se mai fac doi craci, nu? – Da, mai mâțâți. – Au cumva nume? – Nu au, doar dacă vreți să le puneți dumneavoastră! – Dar de unde vin ei? – Unul vine de la Năsâp, altul de la poiană de la Şândilari. – Ce este Năsâpul acesta? – Un loc năsâpos sub obcină. – Dar de ce-i zice poienii „la Şândilari”? – Pentru că acolo se făcea şândilă de acoperit casele. – Foarte bine. Şi zici că nu au nume pârîiaşele acelea? – Nu au nume. – Dar dacă vii pe acolo şi te întreabă cineva: „Măi, tu pe unde-ai venit?”, ei, ce-i răspunzi? – Pe pârâul de la Năsâp, sau pe pârâul din Şândilari. – Ei, atunci nu-i putem zice „Pârâul la Năsâp” sau „Pârâul la Şândilari”? – Îi putem zice. – Se spune aşa sau nu se spune? – Se spune, că numai aşa te înțălege lumea! – Îi zice cumva şi Pârâul Năsâpului sau Pârâul Şândilarilor? – Nu, aşa nu se zice. Dar nu se zice „Şândilarilor”, ci Şândilariului, că a fost un neamț care a făcut şlagul, şi numai el făcea şândila. – Bine. Mai sunt alte locuri pe

Scanned with OKEN Scanner

Magherniţă care să aibă nume? – Nu mai sânt! – Râpi, gropi, poieni, izvoare, ia gândeşte-te! – Nu-i nica".

În zonele de munte, unde spaţiile locuite sunt foarte puţine, este inevitabil ca pe hartă să se menţină mult timp petele albe. Trebuie să se înceapă o adevărată goană după nume, pornindu-se de la convingerea că totul este denumit, mai ales cursurile de apă. Această convingere se verifică de cele mai multe ori, iar excepţiile se datoresc numai unor condiţii istorice speciale. Aşa, de exemplu, zona de nord a satului Poiana Micului (j. Suceava) a fost o colonie germană; în 1940-1941 germanii au plecat la chemarea lui Hitler, iar locuinţele şi pământurile lor le-au ocupat români din satele înconjurătoare. Or, în această situaţie, nu s-au păstrat decât numele apelor şi munţilor mari, cunoscute şi de locuitorii din satele vecine, iar întreaga toponimie minoră a dispărut şi nu a fost timp destul pentru a se crea una nouă. O altă situaţie este cea din vestul satului Argel (acelaşi judeţ), zonă nelocuită din vremuri vechi, unde toponimia minoră are numeroase lacune. De obicei, oamenii se orientează după parcelele silvice, folosind denumiri perifrastice, care însă nu au tangenţe cu toponimia.

Atragem atenţia acum asupra erorilor de notare a toponimiei în hărţile noastre de lucru (la sc. 1/25.000), unde transcrierea este foarte neglijentă. Când numele este, totuşi, identificabil (*P.Varvăţi* pentru *P. Vârvăţii*), nu se va modifica transcrierea în hartă pentru a nu o mâzgăli prea tare – mai ales că toată această nomenclatură va trebui fişată ca din orice material bibliografic; este suficient să scriem în caietele noastre numele corecte. Când însă modificările sunt foarte mari (*Răsunata* pentru *Rosohata, Colibioara* pentru *Cobelora* etc.), atunci se taie cu o linie verticală numele de pe hartă, în aşa fel ca să nu se împiedice fişarea lui, şi se notează deasupra sau dedesubt numele corect.

Trebuie să avem grijă să nu încărcăm harta cu mărunţişuri până la a nu se mai putea descifra relieful pe care se aplică numirile; în cazuri extreme, pentru fântâni, râpi, uliţe, putem recurge la numerotare. În caiet va apare, de pildă:

907. Úliţa Mândrilenilor
(= 12)

unde cifra din paranteză este numărul notat pe hartă în careul în care apar uliţele satului respectiv.

La localizări, va trebui să ţinem seama de modificările cursurilor de apă sau ale reţelei de străzi, care s-au operat de la 1957 încoace. Nu vom face modificări pe hartă, ci vom recurge la explicaţii mai ample în caiet, pentru a lămuri neconcordanţele. Cea mai importantă modificare de atunci încoace, care face ca hărţile să fie practic inutilizabile, este a tarlalelor agricole (care sunt separate în hărţile militare prin drumuri de tarla). Multe din drumurile de hotar au dispărut, aşa încât soluţia este doar aceea de a lucra pe hărţile C.A.P-ului, urmând ca definiţiile să fie redactate coroborând detaliile fizice din hărţile militare cu localizările de tarlale din celelalte.

2.4. *Ancheta suplimentară.* După ce se va termina ancheta, se va face *imediat,* în prima săptămână care urmează, revizia materialului înregistrat, pentru ca el să fie încă „proaspăt". La revizie se vor urmări: a) eventualele greşeli de numerotare a întrebărilor, parcurgând cu atenţie, în paralel,

Scanned with OKEN Scanner

chestionarul şi răspunsurile din caiet; b) insuficienţa datelor cerute la întrebări (dacă fiecare toponim are explicaţia şi sintaxa, dacă fiecare este localizat pe hartă, dacă entopicele au toate plural, dacă nu s-a omis uneori să se ceară diminutivul); c) eventualele scăpări sau greşeli de transcriere fonetică; d) eventualele îngrămădiri pe aceeaşi fişă a mai multor toponime sau mai multor apelative; e) siglarea (dacă toate fişele au sigla localităţii, dacă nu s-au încurcat siglele la anchetele simultane cu informatori din câteva localităţi; când ancheta s-a făcut într-o singură localitate, siglarea se poate face abia acum pentru întregul material); f) punerea numărului de întrebare la toponimele sau la entopicele luate „peste rând" în timpul anchetei.

O altă etapă este parcurgerea arhivei comunale, care ar trebui făcută imediat după anchetă, pentru a ne da seama de numele care apar aici fără ca noi să le fi înregistrat. Aceste nume noi se reţin (se face o listă cu ele), urmând să se localizeze şi să se explice prin metoda întrebărilor directe.

Ultima etapă intermediară este parcurgerea documentelor, de unde se vor extrage fişe *in extenso* pentru numele care apar pe harta noastră. Faţă de ancheta efectuată, documentele pot prezenta următoarele deosebiri: a) nume dispărute sau aflate în fondul pasiv, care urmează să fie localizate; b) faze iniţiale ale procesului de toponimizare (perifraze), unde urmează să se precizeze numele care a înlocuit perifraza; c) nume care se aplicau altor obiecte geografice faţă de cele de azi şi la care va trebui precizată zona geografică la care se aplicau; d) variante formale ale numelor actuale – a căror menţinere în memoria pasivă urmează să fie investigată prin întrebări directe; e) nume stâlcite (în documentele străine sau prost editate), la care va trebui stabilită forma corectă; f) nume fictive (tot în documentele străine), unde va trebui să încercăm să stabilim baza asociativă care a dus la apariţia lor; g) nume prost localizate, care vor trebui relocalizate (corectând greşelile editorilor); h) utilizări sintactice diferite de cele de azi; i) (în situaţii de bilingvism) formele iniţiale ale numelor, ulterior calchiate, care vor trebui corelate cu cele actuale pe baza precizării unicităţii obiectului.

Adunând datele care trebuie completate după revizia materialului de anchetă cu cele din arhivele comunale şi din documente, care pun probleme neprevăzute, suntem pregătiţi să definitivăm ancheta. Cu acest prilej se va face şi o cercetare etimologică relativ sumară, pentru a stabili ce obiective geografice ar trebui fotografiate pentru a aduce astfel proba etimologică cea mai convingătoare. De pildă, o explicaţie răspândită a toponimelor *Tâmpa* este dintr-un cuvânt tracic însemnând „râpă, pantă abruptă"; se pune întrebarea dacă obiectul geografic (deal) are sau nu acest aspect. Un alt punct de interes îl constituie metaforele toponimice: oare *Creasta Cocoşului* prezintă o asemănare cu creasta păsării, sau numele s-a dat plecând de la prezenţa acolo a cocoşilor sălbatici?

Ne vom întoarce, deci, pe teren, şi vom recurge la aceiaşi informatori mai întâi, apoi, pentru problemele nelămurite – la alţii. Atragem atenţia şi asupra necesităţii anchetei de sondaj în satele învecinate, unde se conservă adeseori mult mai bine denumirile, modificate tocmai în satul unde există obiectele

Scanned with OKEN Scanner

geografice. Fişele din documente, pentru a fi utile, vor avea neapărat menţionaţi proprietarii, care îi vor ajuta considerabil pe subiecţi la identificarea numelor vechi.

3. Ancheta în oraşe şi municipii

3.1. Va cuprinde următoarele faze relativ autonome: a) ancheta cu chestionarul în satele înglobate sau în zonele limitrofe (periferia); b) ancheta în spaţiul urban propriu-zis.

Prima fază se desfăşoară în acelaşi mod ca orice anchetă în mediu rural: în unul din satele devenite recent cartiere, care menţine încă specificul rural, se va face o anchetă cu chestionarul general, urmând ca celelalte (împreună cu zona periferică a „târguşoarelor" sau cartierelor urbanizate de mai multă vreme) să fie anchetate cu chestionarul redus. Se va insista asupra spaţiului agricol, apelor şi formelor de relief, care formează contextul sociogeografic al oraşului. Numele de străzi (care adesea mai sunt numite „uliţe" sau „hudiţe") se vor lua atât în forma lor oficială, cât şi în cea populară, punându-se întrebări suplimentare pentru ambele şi făcându-se trimiteri reciproce, de felul:

Fundătúra Primăverii
(pop.: Uliţa pe la Pârău)
- nu ştiu de ce i-a zis aşa.
- stau în ~ ~
- capătul Fundăturii Primăverii

Uliţa pe la Pârău
(ofic.: Fundătura Primăverii)
-în capătul ei stă familia Pârău
-merg pe ~ ~ ~ ~
- capătul Uliţei ~ ~ ~

Cea de-a doua fază se va desfăşura astfel:

I. Se va cere de la primărie întreaga documentaţie privind numele căilor de comunicaţie, ale parcurilor şi spaţiilor verzi, ale podurilor (mai importante), pieţelor, cartierelor, zonelor industriale sau spaţiilor portuare, pentru a fi urmărite sub patru aspecte: 1) localizarea denumirilor; 2) schimbarea denumirilor; 3) explicarea denumirilor; 4) sintaxa denumirilor.

Pentru primul aspect, se va cere cel mai nou plan al oraşului, cât mai complet, care se va copia pe calc (în cazul în care nu poate fi cedat), urmând să fie fişat ulterior. Pentru al doilea, se va cere documentaţia mai veche privind schimbarea denumirilor, precum şi toate planurile mai vechi. Toate acestea se vor compara cu planul recent, notându-se pe fişe atât identităţile (pentru a avea evidenţa vechimii denumirilor), cât şi deosebirile (de formă sau de poziţie) şi substituţiile:

Aleea Trandafirilor a.1962	*Aleea Ilie Pintilie* (ulterior Aleea Trandafirilor) a.1957	*Aleea Carol* (ulterior Aleea Ilie Pintilie) a.1948	*Strada Poştei* str.desfiinţată, care se afla între Str.Gării şi Str. Pictor Grigorescu a.1935
Arh.Ber 10	Arh.Ber 7	Arh. Ber 1	Arh. Ber 1

Scanned with OKEN Scanner

Cel de-al treilea aspect va consta din lămurirea motivării denumirilor care au nevoie de aceasta (excepţie făcând numele simbolice arbitrare de tipul *Str.23 August, Str. Nicolae Bălcescu*), cu ajutorul funcţionarilor de la oficiul de sistematizare. Se pune întrebarea, deci, dacă denumiri de felul: *Aleea Teilor, Str. Moldovei, Str. Cazărmii* etc. au sau nu un conţinut geografic sau sociogeografic real (sunt sau nu tei pe alee? Este sau nu strada lângă râul Moldova? Este strada lângă vreo cazarmă, sau dacă nu, a fost vreodată o cazarmă acolo?). Există şi o a treia categorie de denumiri, „simbolice motivate": când o personalitate politică, culturală etc. a locuit pe strada respectivă, sau când un eveniment istoric a avut loc acolo. Aceste nume vor trebui, de asemenea, lămurite, pentru a se include informaţiile la etimologie. Ultimul aspect constă din extragerea contextelor sintactice reprezentative pentru „stilul oficial".

II. Pentru ca ancheta în oraşe să se poată considera completă, vor trebui înregistrate pronunţia şi sintaxa folosite pentru fiecare nume de stradă, cartier, piaţă etc. În vederea acestei operaţii, anchetatorul va întocmi o listă a numelor dispuse pe zone (cartiere), atât a celor recente cât şi a celor anterioare (până prin 1950), după modelul:

A. *Cartierul X.*

1. Str. Y (fostă strada Z, fostă strada Q).

2. Piaţa X (fostă....).

Această listă va folosi pentru a controla ancheta, aşa încât să nu poată fi omise nici denumirile noi, nici cele vechi (pe care subiecţi şi le mai pot reaminti).

3.2. După aceasta, anchetatorul va încerca să ia (de la oficiile poştale) adresele factorilor poştali pensionari, care vor fi folosiţi ca informatori. Întrebările care li se vor pune, sunt următoarele:

5. Ce nume au apele curgătoare?

25. Unde sunt insule şi ce nume au?

81. Unde sunt coturi ale apei curgătoare? Au nume?

104. Unde sunt şi ce nume au locurile în care se scaldă copiii?

119. a) Cum se cheamă o săpătură amenajată, pe unde vine apa la o întreprindere industrială?
b) Unde sunt asemenea canale? Au nume?

120. a) Cum se cheamă o vână de apă murdară, care se scurge de la o întreprindere industrială?
b) Unde sunt astfel de scurgeri şi ce nume au?

147. Unde sunt fântâni publice şi ce nume au?

161. Sunt lacuri? Ce nume au?

220. a) Cum se cheamă un bazin de apă care alimentează o întreprindere industrială?
b) Unde sunt astfel de bazine? Au nume?

222. a) Cum se cheamă o apă stătătoare în care se scurg murdăriile de la o întreprindere industrială?
b) Unde sunt şi ce nume au aceste ape?

238. Ce nume au dealurile din oraş sau cele dimprejur?

Scanned with OKEN Scanner

281. Ce nume au dâmburile?
307. Ce nume au râpile?
354. a) Cum se cheamă grămada de zgură de lângă o uzină?
b) Au nume aceste grămezi (sau locul unde se depozitează)?
386. Ce nume au gropile?
435. Ce nume are locul de lângă oraş unde se aruncă gunoiul?
514. Ce nume au pădurile, mari sau mici?
515. Ce nume au zăvoaiele (luncile)?
908. Ce nume au căile de comunicaţie (drumuri, şosele, bulevarde, străzi, stradele, alei, fundături, intrânduri, străpungeri, pasaje)?
925. Cum se cheamă cele mai importante intersecţii?
951. Ce nume au podurile?
955. a) Cum se cheamă un pod care trece peste calea ferată?
b) Ce nume au aceste poduri?
964. a) Cum se cheamă locul unde, înainte de vreme, nu se dădea voie oamenilor străini să treacă până nu plăteau?
b) Unde erau aceste locuri şi cum se numeau? Li se mai zice aşa?
965. a) Cum se cheamă un loc unde se opreşte circulaţia, ca să treacă trenul?
b) Cum le spun oamenii punctelor de trecere peste calea ferată?
973. Sunt nume de străzi, cartiere etc. pe care le credeţi frumoase?
974. Sunt nume de străzi, cartiere etc. pe care le credeţi urâte?
975. Sunt nume de locuri date în glumă sau în batjocură?
991. Cum i se zice unui om de la târg sau de la oraş?
992. Cum erau porecliţi târgoveţii sau orăşenii?
993. Cum i se zice unui om care trăieşte în sat sau la ţară?
994. Cum erau porecliţi ţăranii?
996. Cum i se zice unui om de aici, după numele oraşului?
997. Cum sunt porecliţi oamenii de aici de către vecini?
998. Cum li se zice oamenilor din satele vecine, după numele satului?
999. Cum sunt porecliţi oamenii din satele vecine?
1002. Cum li se zice oamenilor din cartierele (mahalalele) oraşului după numele cartierului (mahalalei)?
1003. Cum sunt porecliţi oamenii din fiecare cartier sau din fiecare mahala a oraşului? Cum erau porecliţi înainte vreme?
1005. Cum li se zice oamenilor care trăiesc în mijlocul oraşului?
1007. Cum li se zice oamenilor care trăiesc la periferia oraşului?

După fiecare întrebare se va nota răspunsul în transcriere fonetică, se vor cere explicaţii de ordin etimologic, iar după epuizarea întrebărilor, se va relua materialul pentru a se pune întrebările de sintaxă (transcrise literarizat, ca şi explicaţiile şi localizările).

Pentru sintaxa toponimiei urbane, interesează în mod deosebit următoarele: a) dacă este folosit întotdeauna în combinaţie cu entopicul (*stradă, alee, cartier, piaţă* etc.); de pildă, se zice numai „stau pe Aleea Trandafirilor, sau şi „stau pe Trandafirilor"? „stau pe Strada Sărăriei" sau şi „stau pe Sărărie"?; b) dacă numele compuse nu se simplifică, cumva, în vorbirea curentă:

Scanned with OKEN Scanner

se zice numai „Strada Mihai Eminescu" sau şi „Strada Eminescu" („stau pe Strada Eminescu", sau chiar „stau pe Eminescu")? c) principalele prepoziţii cu care se construieşte numele şi genitivul.

Deoarece factorii poştali, mai ales cei de la oraşe, înclină spre o pronunţare literară şi spre o sintaxă-şablon, li se va cere de la început să pronunţe aşa cum vorbesc locuitorii, moldoveneşte. Cât priveşte sintaxa, se poate recurge şi la întrebări directe: „nu spuneţi şi: stau pe Trandafirilor, stau în Sărărie, stau pe Eminescu"? Dacă se răspunde afirmativ, se va întreba: „cum se spune mai des"?

Pentru toate denumirile realităţilor sociogeografice (în special pentru cartiere, străzi şi pieţe) se va cere, imediat după ce s-a obţinut un nume nou şi s-a pus întrebarea explicativă, să se spună şi care erau denumirile mai vechi (parcurgând lista), urmate de explicarea lor. Întrebările de sintaxă se vor pune la urmă pentru toate. Este neapărat necesar să se afle şi dacă numele vechi mai circulă încă, sau a ieşit complet din uz (răspunsul se va nota pe aceeaşi fişă).

După fiecare anchetă, factorilor poştali li se va face fişa personală (unde, însă, nu se va mai trece numărul claselor făcute la şcoală) – şi acest lucru este valabil şi pentru funcţionarii de la Sistematizare, care au oferit mai multe informaţii interesante.

În ancheta urbană este inclusă şi documentarea la arhiva orăşenească, la bibliotecile orăşeneşti şi la muzeele orăşeneşti de etnografie, istorie etc., la Ocolul silvic, dar nu şi la Arhivele Statului (care vor fi studiate de toţi redactorii zonelor din judeţ, în cadrul programului de documentare). Se vor face sigle: MUZ. OR. PNe, B. OR. PNe etc. pentru manuscrise.

4. Ancheta specială (cu informatori bilingvi)

4.1. Dicţionarul poate şi trebuie să acorde un anumit spaţiu aspectului numelor topice româneşti şi străine de pe teritoriul nostru în limbile slave, în maghiară, în germană, în greacă etc., sub aspect sintactic, morfologic, fonetic şi grafic. Este clar că nu toate aspectele ar putea interesa direct istoria limbii române sau istoria poporului nostru, ci numai acelea care au afectat direct toponimia românească, populară sau oficială. Aşa, de pildă, în perioada de stăpânire austriacă a Bucovinei, limba germană a exercitat o acţiune normativă , impunând prin cancelarie, texte şi hărţi, o anumită sintaxă şi o anumită pronunţie (sau grafie) a numelor: nu numai actele româneşti oficiale din Bucovina, dar şi textele neoficiale, din Muntenia şi Transilvania, reflectă aceste particularităţi străine. Circulaţia lor reprezintă, deci, un moment din istoria toponimiei româneşti, care trebuie înregistrat ca atare. Pe de altă parte, vorbitorii de limbi străine păstrează uneori formele mai vechi ale toponimelor româneşti (după cum şi românii păstrează uneori variante arhaice ale toponimelor străine de pe teritoriul nostru).

Dar şi fenomenele lipsite de contingenţă directă cu toponimia noastră îşi au importanţa lor. Cei care fac studii de geografie istorică pe baza hărţilor străine din evul mediu târziu sau de istorie propriu-zisă pe baza documentelor

Scanned with OKEN Scanner

străine, a memoriilor etc., se lovesc inevitabil de problema identificării numelor, fie că ele sunt la nominativ, fie că sunt la cazuri oblice (din care nu întotdeauna se poate reface cu uşurinţă nominativul). Pentru aceşti cercetători, români sau străini, dicţionarul va fi un auxiliar preţios. Înregistrarea tratamentului numelor în diverse limbi străine va contribui substanţial la sporirea interesului dicţionarului pentru oamenii de ştiinţă străini, adăugând un plus de circulaţie lucrării noastre.

4.2. Pornind de la aceste considerente, apreciem ca necesară dublarea anchetelor generale cu anchete speciale, făcute asupra populaţiilor de limbă germană, maghiară şi ucraineană din satele noastre, indiferent de ponderea ei actuală în ansamblul masei de locuitori. De altfel, interesul acestei cercetări nu este numai de ordin istoric, ci şi sincronic, în sensul că permite aprecierea, dintr-un unghi particular, a gradului de bilingvism: cu cât aspectul unui toponim într-o limbă străină vorbită este mai apropiat de cel românesc, cu atât gradul de integrare a vorbitorilor străini în masa românească este mai mare. Practic, există următoarele faze ale tratamentului: 1) denumire străină, preluată de români (de exemplu *Moldova*, *Bistriţa*, *Bacău* etc.); 2) denumirea străină o dublează pe cea românească (de exemplu *Valea Stânii – Freudenthal*) – situaţie tipică pentru infiltraţiile prin colonizare; 3) traducerea toponimului (de exemplu *Negrileasa – Schwartzenthal*) – întâlnită în aceeaşi situaţie; 4) traducerea entopicului din sintagma toponimică (de exemplu *râul Moldoviţa – Moldovitza Fluss*, cu topică străină, sau chiar *Fluss Moldowitza*, cu topică românească); 5) preluare a toponimului românesc, cu modificarea aspectului sonor (de exemplu *Voronéţ - Wóronetz, Gura Humorului – Gurahumóra);* 6) preluare identică a toponimului românesc – corespunzând stadiului „integrat". *Aceste faze trebuie urmărite nu selectiv, ci în totalitatea lor* (cu alte cuvinte, *chiar şi ultima va trebui să fie reprezentată în materialul rezultat din ancheta specială).*

Ca şi ancheta românească, cea specială va avea în vedere nu numai toponimele ci şi entopicele în uz la populaţia bilingvă, pentru că acestea explică în mare măsură toponimia străină de pe teritoriul nostru. Procedeul de a compara toponimele străine cu lexicul oferit de dicţionarele ucrainene,polone, maghiare, germane, deşi comod, nu se poate recomanda decât în ultimă instanţă; pentru a explica formal şi semantic o denumire, trebuie să apelăm la bagajul lexical al creatorilor săi, iar nu la termeni literari sau atestaţi în alte regiuni. Există numeroase cazuri de neconcordanţă între forma şi conţinutul toponimelor şi cele ale apelativelor date de dicţionare, care pun serioase probleme pentru etimologia numelor de locuri; or, multe din aceste cazuri se rezolvă uşor dacă avem în vedere *etimonul real*, cuvântul atestat în zona respectivă.

Materialul toponimic extras din texte străine sau de la vorbitorii de limbi străine va fi inclus în dicţionar ca mărturie fie a „istoriei externe" a toponimiei noastre, fie a „istoriei interne" a ei, după cum raportul dintre popoare este indirect, mediat (de exemplu variantele franceze, spaniole etc.) sau direct, nemijlocit (cum este cazul formelor rezultate din contactul teritorial al românilor cu alte naţionalităţi). Materialul entopic va figura în glosarele de apelative geografice străine publicate în primul volum, introductiv, alături de glosarul de

Scanned with OKEN Scanner

entopice româneşti. Indiferent de ineditul termenilor străini culeşi, acest corpus va însemna, totuşi, o contribuţie serioasă la dialectologia graiurilor ucrainene, maghiare sau germane, servind, în acelaşi timp, ca prim punct de referinţă etimologică a toponimiei din dicţionar. Se va apela la dicţionarele străine *numai* în situaţia în care ancheta nu va putea oferi termenii corespunzători.

4.3. Ancheta generală o va dubla pe cea specială, fie precedând-o fie desfăşurându-se simultan cu ea, în funcţie de masa de vorbitori străini dintr-o localitate şi de posibilităţile de sincronizare ale anchetatorilor. Se pot ivi următoarele situaţii:

a) Într-o localitate mai există doar puţini vorbitori ai limbii străine, pe cale de a dispărea în masa românească (1-5). Aici ancheta se va face de către anchetatorul I (= pentru partea românească) cu chestionarul general, urmând ca anchetatorul II (= pentru partea străină) să urmărească exclusiv comportamentul morfosintactic sau pronunţarea toponimelor adunate de anchetatorul I şi grupate de acesta din urmă pe categorii geografice („ape curgătoare", „ape stătătoare", „păşuni", „drumuri", „numele satului, al părţilor de sat şi a satelor înconjurătoare", „numele locuitorilor după numele satului sau al părţilor de sat" etc.). Anchetatorul II va recurge la întrebări directe: „Cum îi ziceţi în limba voastră la *apa Moldovei*?". După ce va aduna răspunsurile (care se pot încadra în una din cele 6 categorii menţionate mai înainte), se va relua materialul urmărind probleme de etimologie („Ştii cumva de ce-i spune aşa?") şi de sintaxă („Să-mi spui cum ziceţi, în limba voastră, *mă duc la apa Moldovei?*"; „Dar: *mă duc la Moldova?*": „Cum zici: *vin de la apa Moldovei?*"; „Dar: *vin de la Moldova?*"; „Cum zici: *malul apei Moldovei?*"; „Dar: *malul Moldovei?*"). Pentru ca ancheta specială să fie rapidă şi eficace, e nevoie, deci, ca anchetatorul I să-i ofere anchetatorului II, pentru fiecare nume, atât sintagme toponimice (formate din entopic + nume, de tipul: *Tarlaua Berindeştilor*), cât şi formele simple atunci când le au (de tipul: teren în *Berindeşti*). Lista va avea, din acest motiv, următoarea formă:

I. APE CURGĂTOARE
(5) 1. Apa (râul) Moldovei/Moldova.
2. Pârâul Negru/-
3. Pârâul Ciurlicului/Ciurlicul
(15)1. Fundoaia/-
(20)1. Între Craci/-

În paranteza dinaintea fiecărui toponim se dă numărul întrebării din chestionar la care apare, după care se înşiră, numerotate cu arabe, toate toponimele care apar la întrebarea respectivă. Anchetatorul II va nota pe fişă numărul întrebării, pe care-l va repeta pentru fiecare toponim de sub ea. Urmează toponimul în transcriere fonetică românească, explicaţia etimologică şi sintaxa (literarizate). Toate întrebările de sintaxă se trec pe aceeaşi fişă sub toponim, marcate în marginea din stânga a fişei printr-o liniuţă. Dacă informatorul străin nu a auzit de unul dintre toponimele indicate de anchetatorul II, anchetatorul va trece peste el şi, firește, nu va mai pune întrebările auxiliare.

Scanned with OKEN Scanner

b) Într-o localitate există mulţi vorbitori ai unei limbi străine (peste 50), dar care cunosc bine sau relativ bine şi limba română. Este bine ca ancheta să se facă aici simultan de către anchetorii I şi II. Se va cere subiecţilor să răspundă întâi în româneşte, iar apoi în limba străină, lucrând cu chestionarul general. Întrebările le va pune anchetatorul I, care va nota răspunsurile care îl interesează, după care anchetatorul II va interveni ("Dar în ungureşte, cum îi zici?"), urmărind numerotarea cu chestionarul său în faţă. Întrebările vor fi aceleaşi pentru entopice (plural, diminutiv, sinonim) şi toponime, dar, spre deosebire de întrebările principale (numerotate), nu se vor da în transcriere fonetică. Explicaţia etimologică va fi notată de anchetatorul I ori de câte ori denumirea este aceeaşi (indiferent de faptul că forma românească se explică sau nu printr-un etimon străin) şi de anchetatorul II numai în situaţia în care toponimul străin este altul decât cel românesc sau în care nu există un corespondent românesc pentru toponimul străin. Ultimele situaţii se recunosc din faptul că toponimele nu sunt folosite în sintaxă românească: subiecţii afirmă că nimeni nu zice „mă duc la Ciornâi Potic" sau „la Freudenthal". Cu alte cuvinte, toponimul străin circulă exclusiv în mediul străin, iar a-i conferi o sintaxă românească ar însemna să forţăm lucrurile. În dicţionar, absenţa sintaxei româneşti va fi indiciul faptului că numele nu a fost încă naturalizat. Localizarea pe hartă va fi făcută de anchetatorul I, eventual ajutat de colegul său. În privinţa sintaxei, anchetatorul II trebuie să fie prevenit că va găsi construcţii influenţate de limba română, care vor trebui înregistrate, dar că vor apărea şi construcţii confuze, care nu pot fi semnificative pentru faza de bilingvism, ci reflectă doar încurcătura subiectului obligat să răspundă la întrebări pe care, în mod obişnuit, nu şi le pune şi să improvizeze contexte fără acoperire în uz. O caracteristică a subiecţilor aflaţi într-o fază de bilingvism avansat este aceea că, în cazul unor toponime româneşti (îndeosebi sintagme), preferă să recurgă la contexte româneşti, alternând (iar nu amestecând) cele două sisteme lingvistice binecunoscute lui.

c) Într-o localitate există numai vorbitori ai unei limbi străine, care cunosc foarte puţin sau deloc limba română. Ancheta va fi făcută exclusiv de anchetatorul II (eventual ajutat de I la întrebări şi în arhivă). Dacă subiecţii înţeleg cât de cât româneşte, este preferabil ca întrebările să fie puse în limba română (cu lămuriri suplimentare după caz), pentru a nu influenţa pronunţarea dialectală a subiecţilor. Dacă procedeul nu este posibil, anchetatorul va formula întrebările în dialect (dacă poate) sau în cel mai rău caz în limba literară, precizându-i subiectului că vrea să constate specificul graiului popular de acolo şi că trebuie să-şi dea osteneala să vorbească exact aşa cum vorbeşte de obicei cu oamenii din sat.

4.4. Anchetatorul special trebuie să evite subiecţii de origine română care au devenit vorbitori ai limbii străine, cu excepţia cazurilor când tocmai aceşti subiecţi sunt cei mai buni cunoscători ai toponimiei zonei. În acestea din urmă, ei vor trebui dublaţi de vorbitori autentici ai limbii străine, care vor răspunde la întrebările suplimentare, asigurând autenticitatea foneticii şi a sintaxei. Fiecărui subiect i se vor lua datele personale, iar în cazul (frecvent) în care subiecţii se

Scanned with OKEN Scanner

declară de naţionalitate română, se va nota: „român vorbitor al dialectului ceangău" ş.a.m.d. Se va mai cere să se precizeze dacă şcoala a fost românească sau străină.

Când între zonele cu o populaţie străină există o discontinuitate teritorială, se va cere subiecţilor străini să dea informaţii privind forma străină şi sintaxa denumirilor topice din zonele limitrofe şi a celor mai importante (deci, mai cunoscute) denumiri din regiuni mai îndepărtate de ei. Anchetatorul I îi va furniza colegului său o listă a acestor denumiri (ca în situaţia de la *a*), fără să omită numele locuitorilor formate de la cele de sate, de cătune sau de oraşe apropiate.

După ce ambii anchetatori au terminat ancheta, îşi vor construi fişiere separate procedând, în acelaşi timp, la un schimb de fişe de trimitere, de felul următor:

rom. *Pârâul Negru*	huţ. *Ciornâi Potic*	rom. *Ionu*	huţ. *Ivonul*
huţ. *Ciornâi Potic*	rom. *Pârâul Negru*	huţ. *Ivonul*	rom. *Ionu*

Titlul fişelor va fi literarizat, iar prima va reveni anchetatorului I şi a doua anchetatorului II. Se vor reţine atât corespondentele cât şi variantele formale. Jos, se notează sigla localităţii. Anchetatorul II va include fişele în cămăşi şi va încerca să explice atât variantele cât şi toponimele străine, pentru a se putea introduce în dicţionar.

B. CHESTIONAR TOPONIMIC GENERAL CU UN GLOSAR DE ENTOPICE ONOMASIOLOGIC

0. CADRUL GENERAL (ETNICO-LINGVISTIC, RELIGIOS, ECONOMIC ŞI ISTORIC)

01.a) Ce limbi se vorbesc în sat? [De întrebat, în mod special, dacă sunt şi ţigani care mai vorbesc ţigăneşte.]

b) [Dacă vorbesc mai multe] Cam câţi vorbesc o limbă şi câţi alta? Ce limbă se foloseşte în familie?

02.a) [Dacă românii sunt în majoritate] Cei de altă limbă trăiesc amestecaţi cu românii, sau sunt separaţi de ei? Când se crede că au avenit? Unde locuiau înainte vreme?

b) [Dacă românii sunt puţini] Românii sunt separaţi de... [cei de altă limbă]? Când şi de unde se crede că au venit?

03.a) Cei de altă limbă ştiu româneşte? Cam câţi ştiu şi în ce împrejurări vorbesc româneşte? Vorbesc curat limba română sau într-un mod deosebit? [diferenţe de accent, de pronunţie a sunetelor etc.]

Scanned with OKEN Scanner

b) Românii ştiu şi... [limba străină?] Cam câţi o cunosc? În ce împrejurări o vorbesc? Vorbesc curat limba străină, sau stricat? Sunt care să o înţeleagă, dar să nu o vorbească?

04. Înainte de război, au mai fost străini pe aici? Unde locuiau? Când au plecat?
05. Se ştie cumva că bunicii oamenilor de naţionalitate română vorbeau şi altă limbă? Care anume? Cam când s-a uitat limba veche? [De făcut referire specială la ţiganii românizaţi.]
06. Ce religie au oamenii? Ce secte se întâlnesc? Cam câţi oameni au o religie şi câţi au alta?
07. Cei de altă religie sau sectanţii trăiesc amestecaţi cu ortodocşii, sau locuiesc separat? Când se crede că au venit (au apărut) şi unde s-au stabilit mai întâi? Aveau lăcaşe de cult proprii?
08. Care sunt ocupaţiile cele mai răspândite ale oamenilor?
09. Care au fost cele mai răspândite ocupaţii înainte de 1944?
010. Care sunt meşteşugurile cele mai răspândite?
011. Care au fost meşteşugurile cele mai răspândite înainte de 1944? Meşterii locuiau laolaltă cu ceilalţi, sau pe o uliţă anume?
012. Unde se mai duc să lucreze oamenii, în afara comuneri, şi la ce munci anume?
013. Unde se mai duceau să lucreze înainte de 1944 şi la ce munci?
014. Ce străini vin aici la lucru, de unde vin şi pentru ce fel de treabă?
015. Ce străini veneau la lucru înainte de 1944, de unde veneau şi pentru ce fel de munci?
016. Se ţine târg în comună? Unde şi în ce zile?
017. Unde şi când se ţinea târgul înainte de 1944?
018. Dacă nu este târg, atunci unde se duc oamenii să vândă şi să cumpere produse?
019. Unde se duceau să târguiască înainte vreme?
020. În trecut, locuitorii au fost răzeşi sau clăcaşi? Când au fost împroprietăriţi şi cu ce pământuri?
021. Cine a stăpânit satul? [Unul sau mai mulţi proprietari mari.]
022. Satul a fost dintotdeauna aici, sau şi-a schimbat locul de aşezare? Unde era locul vechi? Când şi de ce a fost părăsit?
023. Ce se ştie din bătrâni despre istoria satului: de când este, cine l-a înfiinţat, ce legendă are?
024. Care se crede că sunt familiile cele mai vechi? Când şi de unde au venit? Unde s-au aşezat mai întâi? [Se cere sg. şi pl. colectiv, de tipul: *Brânză – Brânzeşti, Brânzeni, Brânzari* etc.]
025. Care sunt familiile mai mici, de după 1918 până prin 1950? Când şi de unde au venit? Unde s-au aşezat mai întâi? [Se cere şi aici sg. şi pl. colectiv, care poate fi şi analitic: „alde Brânză".]
026. Au plecat vreodată mai multe familii în alte părţi? Au întemeiat acolo cătune sau sate? [Întrebarea se referă numai la Moldova şi vizează numai grupurile mai mari, nu şi familiile izolate.]

Scanned with OKEN Scanner

027. Au fost procese de proprietate cu boierii, cu mănăstirile, cu domeniile silvice sau cu satele vecine? Cam când au fost, care era motivul şi pentru ce terenuri? Care a fost rezultatul proceselor?

I. APE ŞI FORMELE DE RELIEF CONEXE[1]

A. Ape curgătoare

1. Cum îi ziceți unei ape care curge, fie mare, fie mai mică?
(CURGĂTOARE, curs de apă, *mergătoare*.)

1. Ape cu albie

a) Clasificare generică

2. Cum se cheamă o apă curgătoare mai mare decât celelalte? [în afară de fluviu]
(APĂ, gârlă, RÂU, vale.)
3. Cum se cheamă o apă curgătoare de mărime mijlocie? (Borugă, dereá, gârlă, jilț, lâncău, pactól, pârâu, şomoldoacă, VALE, vâlcea, vâlcică.)
4. Cum se cheamă o apă curgătoare mică sau foarte mică? (*Ciurlic*, hududoi, izvor, PÂRÂU, SFÂRLAC, sforac, văioagă, scursură.)
5.a) În afară de... [aceste ape deja numite], ce alte feluri de ape curgătoare cunoaşteți, mai mari sau mai mici?
b) Ce nume au apele curgătoare? Sunt ape pe care unii oameni le numesc într-un fel, iar alții într-altfel?

b) Părți ale cursului. Confluențe

6.a) Cum se cheamă panglica unei ape curgătoare? (Curătură, curent, curgere, cursătură, cursoare, CURSUL APEI, cursură, *drumul apei*, firul apei, *mersul apei*, oglinda apei, scurgere, scursul apei, scursoare, scursură, şipóc, *şleaul apei, trupul apei*.)
b) Sunt ape care au un nume [propriu] până la un loc, iar de acolo un altul? Care sunt numele părților lor?
7.a) Cum se cheamă cele două fâşii de pământ, mai înalte, între care curge apa? (*Dunga apei*, MALURI, marginea apei.)
b) Au nume malurile sau părți ale lor?
8. Cum se cheamă fâşia de pământ peste care curge apa? (FUND, prund, *vadul apei, vatra apei*.)

[1] Înțelegem prin aceasta formele de relief permanent coprezente (de ex. valea, denivelările patului, strâmtori, chei şi defile etc.), iar nu pe cele generate de ape, dar care sunt supuse temporar acțiunii acestora (de ex. hogaşul, viroaga, depresiunile de tasare, surpăturile, alunecările etc.).

Scanned with OKEN Scanner

9.a) Cum se cheamă fâşia de pământ sau de pietriş dintre marginea apei şi mal? (Boazgă, málură, pietriş, plajă, PRUND, PRUNDIŞ, prundeci, *rénie, reníş, scruntár.*)

b) Sunt locuri de acest fel care să aibă nume?

10.a) Cum se cheamă locul de unde începe să curgă o apă? (*Crună, fântână,* fuşcióic, IZVOR, obârşie, ţâţână.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească chiar aşa?

11.a) Cum se cheamă locul unde se sfârşeşte o apă, unde se varsă în alta? (*Buáz, capul apei*, GURĂ, revărsare, úscie, *ústie*, vărsare, vărsături.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri să se numească aşa?

12. Cum se cheamă partea de sus, dinspre izvor a unei ape? (Capăt, *creierii pârâului, coada apei*, FUND, în amonte, în susul apei, în valul apei, început, obârşie, *rădăcina pârâului, vârful pârâului.*)

13. Cum se cheamă partea de jos, dinspre gură a unei ape? (În ajosulea, în aval, în josul apei, la vale de apă.)

14. Cum se cheamă scobitura făcută în pământ de apă, de la izvor şi până la vărsare? (ALBIE, *covată, făgaş, hatul apei,* matcă, pat, postavă, *scocul apei*, scóchin, şanţ, tăietură, *uluc*, vale.)

15.a) Cum se cheamă locul mai sus de izvor, unde se zice că „se sfârşeşte" sau „se înfundă" valea? (Fund, fundac, fundătură, FUNDOAIE, hodobaştină, înfundătură, *loc fundos, supre pârâu.)*

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri să se numească aşa?

16. Cum se cheamă fâşia din mijlocul apei, unde curgerea ei este mai repede? (Aná, buricul apei, coama apei, cumpăna vultorii,cursoare, cursul apei, FIRUL APEI, forgău, *hoţul apei, inima apei*, matca apei, *puterea apei*, scursoare, *strugul apei, strunga apei, şarul apei, şaua_apei, şforul apei, şipotul apei,* şivoi, şnurul apei, şofrul apei, şugău, şuhoi, şupală, *talantul apei, toiul apei, vierul apei*, viul apei, vână.)

17. Cum se cheamă fâşia din mijloc în timpul iernii, când tot râul îngheaţă, afară de ea? (Firul apei, HUDIŢĂ, mijlocul apei, şioi, şuhoi.)

18. Cum se cheamă fâşia dinspre mal a unei ape, unde curgerea ei este mai domoală? (Aliman, apă lină, apă moale, DOMOLEALĂ, lătoacă, MARGINE, LIMAN.)

19. Cum se cheamă pârâiaşele care, prin unirea lor, formează un pârâu mai mare? [SCHEMA NR.1.] (CRACI, gârle, strânsuri.)

20.a) Cum se cheamă locul dintre cracii unui pârâu? (Între craci, între gârle, între pâraie.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri să se numească aşa?

21.a) Cum se cheamă locul unde se întâlnesc mai multe pâraie? (Cruce de pâraie, furcă, furcitură, îmbucătură, împreunare, împreunătură, *îngemănare*, ÎNTÂLNIRE, întâlnitură, *întrulocare*, vale.)

b) Care dintre aceste locuri are un nume aparte?

Scanned with OKEN Scanner

22.a) Cum se cheamă două pâraie care se varsă în al treilea în acelaşi loc şi pe aceeaşi parte? [SCHEMA NR. 2.] (Gemănare, GEMENE, împreunare, îngemănate, întrulocate, întrunite.)
b) Sunt pâraie de acest fel? Ce nume au?
23.a) Cum se cheamă partea unei ape curgătoare, care se desface de la sine din albia cea mare? [SCHEMA NR.3.] (Arac, braţ, CRAC, *creangă*, GÂRLĂ, ram, ramură, revărsătură, scursură, şuviţă, vărsătură, zătoacă.)
b) Unde sunt gârle sau craci de apă şi ce nume au?
24.a) Cum se cheamă locul unde o apă se desface în gârle sau în craci? [SCHEMA NR. 3.] (*Furcă de ape*, FURCITURĂ, furgău de ape, înfurcare, înfurcitură, *răscór, răscruce, răspântie de ape.)*
b) Au nume aceste locuri?
25.a) Cum se cheamă locul dintre gârle sau dintre cracii unei ape cu copaci şi fără copaci? [SCHEMA NR. 3.] (Fâşie, grind, *guşă*, ic, insulă, ÎNTRE APE, ÎNTRE GÂRLE, între vaduri, luncă, măgură, *ochi,* OSTROV, ostru, păcui, pisc, prund, prundiş, rénie, reniş, scruntar, ţărmure.)
b) Au nume aceste locuri?
26.a) Cum se cheamă capătul ascuţit al acestui teren? [SCHEMA NR.3.] (*Chici*, colţ, şpiţ, VÂRF.)

c) Caracteristici naturale ale cursului

27.a) Cum se cheamă malul mai înalt al unui râu, pe care apa nu-l acopere decât foarte rar? (Dâmb, GRIND, ŢĂRM, *ţărmure.)*
b) Au nume aceste maluri? Sunt locuri care să se numească aşa?
28.a) Cum se cheamă malul jos al unui râu, pe care apa îl acopere ori de câte ori creşte? (Întinsură, mal.)
b) Au nume aceste maluri? Sunt locuri care să se numească aşa?
29.a) Cum îi ziceţi unui pârâu sau unei ape cu albia intrată mult în pământ? (Adânc, adâncat, adâncit, ascuns, haşpor, săpat, *tâmnă.*)
b) Care sunt aceste pâraie? Sunt ape care să se numească aşa?
30.a) Cum îi spuneţi unei ape cu maluri râpoase? (*Beucă,* dereá, *hoagă,* hoághină, hrăpos, *jidovină,* măluros, rău, râmnă, râpos, *şoavă,* şuhoi, *ţărmuros.)*
b) Care sunt aceste ape? Sunt ape care să se numească aşa?
31.a) Cum se cheamă locul unde albia unei ape curgătoare este restrânsă mult de munţi sau de dealuri? (*Clisură, gârlici, gât,* gâtuitură, strâmteală, strâmtoare, strânsoare, STRÂMTURĂ, *strungă,* sugrumătură.)
b) Cum se numesc locurile unde râul este strâns de munţi sau de dealuri?
32.a) Cum se cheamă locul unde apa este strânsă de doi pereţi de stâncă, printre care trece cu zgomot mare? (CHEIE, corcoaie, foieroagă, *moara dracului,* poartă, *portiţă, sâbă, şcheie.)*
b) Ce nume au cheile apelor de munte?
33.a) Cum se cheamă o stâncă ce înaintează adânc în albia apei, într-o parte a ei? (Hreadă, pribói, pribóină.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Au nume aceste stânci? Sunt locuri să se numească aşa?

34.a) Cum se cheamă locul unde apa scapă din strânsoarea dealurilor şi se lărgeşte brusc? (GURA VĂII, *guşa văii*, largul văii.)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste locuri?

35.a) Cum se cheamă porţiunea în care apa este foarte lată? (Larg, lărgământ, lărgime.)

b) Unde sunt astfel de locuri şi ce nume au?

36.a) Cum îi ziceţi unui pârâu sau unei văi care are gura şi malurile în pantă dulce, pe care se poate locui sau lucra în bune condiţiuni? (Aşezătură, *vale dulce, pârâu frumos*, vale largă.)

b) Care sunt aceste ape? Sunt ape care să se numească aşa?

37.a) Cum se cheamă malul jos, care intră adânc în albia râului, şi pe care îl ocoleşte apa? [SCHEMA NR. 4.] (*Climp*, cosá, *limbă de pământ.*)

b) Au nume aceste porţiuni de mal? Sunt locuri numite aşa?

38.a) Cum se cheamă scobitura adâncă făcută de apă în mal, la o cotitură a cursului? (COADĂ, creţitură, *sân, vâr, vârdác.*)

b) Unde sunt astfel de scobituri şi ce nume au locurile acelea?

39.a) Cum se cheamă scobiturile mai mici făcute în maluri? (Borte, *cóşcove, cotloane,* crovuri, găunoşituri, găuri, gropi, mâncături, săpături, *şupaturi.)*

b) Unde sunt astfel de scobituri şi ce nume au locurile acelea?

40.a) Cum se cheamă o bucată de mal surpată de apă? (Dărmătură, măcinătură, mâncătură, răspeitură, râmătură, râmuitură, rânitură, rohái, roni, rosătură, ruptătură, ruptură, surpătură.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

41.a) Cum îi ziceţi unui pârâu care, ori de câte ori plouă, rupe tare malurile? (Buclucaş, *hâd, rău*, turbat.)

b)Care sunt aceste pâraie? Sunt pâraie numite aşa?

42.a) Cum se cheamă grămada de nisip, pietriş, mâl, lemne, adusă de apă la cotituri? (Agest, AGESTRU, adunătură, *alinătură*, aruncătură, blucuc, *buitură*, burnac, *cladă, durái,* grohotiş, *izină*, înecătură, *jneamăt, lom, mâglă,* mâl, mâlişte, mâlitură, năboitură, năcladă, năgară, nămăt, nămol, nămolézniţă, năplód, nisipărie, nisipişte, noroi, opritură, *parcán*, potmol, potmolitură, ráscote, rédină, revărsătură, târâtură, umplutură, vărsătură, venitură, viitură, *zmoliţă.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite chiar aşa?

43. Cum se cheamă rădăcinile amestecate cu pământ care plutesc pe apă? (Bóştură, *cocióc*, cóşcovă, insulă plutitoare, mogâldán, *múhnă, muhún,* plaur, plavă, PLÁVIE, popânzac, prundoi.)

44.a) Cum se cheamă ridicătura de nisip, pietriş, lemne de la gura unei ape, care o împiedică să se verse? (Grămadă, IEZITURĂ, mâlitură, *prispă, stavilă.*)

b) Unde sunt astfel de ridicături şi ce nume au locurile acelea?

45.a) Cum îi ziceţi unei ape care se înfundă din cauza viiturilor, nu mai poate să curgă şi se umple de bălţi? (Băhnită, BĂLTITĂ, băltuită, ciurlic, înămolită, înfundată, înmlăştinită, înoroită, înpotmolită, mlăştinoasă, *móstişte,* nămolită, nisipită, noroită, *şomúz*, şumuz, tópliţă.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Care sunt aceste ape?

46.a) Cum se cheamă un crac de râu sau o gârlă împotmolită la un capăt, cu apă liniştită? [SCHEMA NR.5.] (Apă moartă, baltă, *băltog*, braţ mort, crac mort, crivaie, *crivină*, gârlă, *prorană*, pruteţ, *sahá, tópliţă, zaval, zăton.*)

b) Ce nume au gârlele râului împotmolite la un capăt?

47.a) Cum se cheamă locul unde apa unui râu se împrăştie, se pierde în gârlişoare mici? (Gârlişte, împânzitură, *opor.*)

b) Sunt astfel de locuri? Au nume?

48.a) Cum se cheamă locul unde apa râului coboară în trepte? (Avalie, gherdap, PRAG, prăguş, *prăval,* prival, răzstalniţă, repeguş, repeziş, *săritoare,* săritură, scală, *scară.*)

b) Unde sunt praguri şi ce nume au locurile respective?

49.a) Cum se cheamă locul unde un pârâu *mare* cade cu zgomot de la înălţime?(CASCADĂ, cădere de apă, *durău*, durduc, durloi, duruitoare, duruiuş, *horhoitoare, huruitoare,* picătoare, prăvălitură, *şiştoacă, şteanţ,* ştează, *şteovâlcă,* şuhoi, *şup,* urlătoare.)

b) Unde sunt şi ce nume au cascadele?

50.a) Cum se cheamă căderea apei unui pârâiaş sau a unui izvor? (*Bâlbâitoare, ciuruiană, gâlgâitoare, murmurătoare,* pişătoare, *şipot,* şuhoieş, *ţuţuroi, vânturiş.*)

b) Au nume aceste locuri?

51. Cum se cheamă scobitura din partea de jos a unei cascade, unde fierbe şi se învârte apa? (Cazan, căldare, *fierbătoare*, învârticuş, şteanţ, ştează, şteovâlcă, ştiulboană, vârtej.)

52.a) Cum se cheamă pietrele mari din albia unui râu, pe care apa le acoperă foarte puţin? (Boambe, bolovani, cioată, cleanţuri, *floarea apei, pietre zâmte*, pietroaie, *rágile*, răgălii, *ţoampe, zgranţuri.)*

b) Ce nume au locurile cu astfel de pietre?

53.a) Cum se cheamă pietrele mari din albia unui râu, care rămân mereu deasupra apei? (Bolovani, caţâmuri, căţâmuri, stânci.)

b) Ce nume au locurile cu astfel de pietre?

54.a) Cum îi ziceţi unui pârâu cu apă puţină şi cu multe pietre în albie? (Bolohănos, pietros, sărăcuţ.)

b) Care sunt aceste pâraie? Sunt pâraie să se numească aşa?

55.a) Cum se cheamă locul din râu unde apa face valuri mari şi clocoteşte din cauza pietrelor din albia lui? (Fierbăluire, *fiertoare,* gâlgoi, *gâlgâitoare, hobâlcătură, hólbură,* holburiş, repezină, şipot, şuvoi, *toancă,* valvârtej, vârticuş, volbură.)

b) Ce nume au locurile cu stânci sub apă, unde „fierbe" apa?

56.a) Cum se cheamă o ridicătură de nisip sau de pietriş în albia unui râu, pe care apa o acoperă foarte puţin? (Apou, banc, *cocoaşă*, scruntar, vad, zahrébă.)

b) Au nume aceste locuri?

57.a) Cum îi ziceţi unei ape cu mult nisip sau pietriş în albie? (Nisipitură, nisipoasă, scrădioasă.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Care sunt aceste ape? Sunt ape să se numească aşa?

58. Cum se cheamă locul unde apa se învârteşte *fără să fie adâncă?* (Bolbochiţă, *bolboroseală*, învârtejire, învârticuş, învârtitoare, învârtitură, *sfor*, vârtecuş, VÂRTEJ, vârteşcă, vârteşug.)

59.a) Cum se cheamă locurile adânci dintr-o apă curgătoare, cu vârtej ascuns? (*Anafór*, anafórniţă, *bâlbór*, bolboacă, bolboare, *borúgă*, bulboacă, BULBOANĂ, bulboc, ciúlniţă, *cârcel, dornă,* ghiolbană, hâlboană, *holb,* holbon, *hólbură*, hulboacă, hulboană, hultoare, învâltoare, moatcă, *naclă*, *oală*, olcuţă, otmot, sorb, *şipină, şovârdíe*, ştioalnă, ştiulboană, *ulcior*, ulciorag, vâltoare, *vâlvă*, vârcan, *vârcol*, *vir*, vultoană, vultoare.)

b) Unde sunt bulboane (sau holboane) şi ce nume au locurile acelea?

60.a) Cum îi ziceţi unui curs de apă cu multe vârtejuri? (Înfuriat, *învolbat*, învolbit, învolburat, învolvat, *nătâng*, vârtejos, vârtelnic, volbat, volburatic, volburos.)

b) Care ape au multe vârtejuri?

61.a) Cum se cheamă lacul mic format în albia unui râu, prin adunarea apei într-o groapă? (Adânc, adâncat, afund, afundătoare, baltă, bărăciune, *bodoacă*, bolboacă, bortac, *botíe*, bulboană, bulboare, *bumbíc*, căldare, ciovrântíe, cobâltău, cotovaniţă, *crigă*, crov, *dólie*, doloşeală, dornă, *dulbină*, GHIOL, *genune,* gheghină, ghiorcă, *gâldan,* gâdău, godovan, *hiólă*, iar, iaz, iezer, moi, mormon, ocă, ocheţ, *ochi, otmet, plisă, ştioalnă,* ştiolniţă, ştiolbalău, ştiubină, ştiulbină, *ştiulboană*, *taină*, tău, *toaie*, tulbină, tulboacă, vâlboană, vir, viroagă, zănoagă, zăton.)

b) Unde sunt şi ce nume au lacurile formate în albia râurilor?

62.a) Cum se cheamă porţiunea de la cotul unui râu, cu apă liniştită? (Coadă, cot, liman, *teonc.*)

b) Au nume aceste locuri?

63.a) Cum se cheamă porţiunea unui curs, unde apa este lată şi neadâncă? (Plios, *praştie*, VAD.)

b) Au nume aceste porţiuni?

64.a) Cum se cheamă locul de lângă un vad, unde apa se adânceşte? (*Genunea vadului, gingie de vad*, secovişte, ştioalnă, şuhoi.)

b) Au nume aceste locuri?

65.a) Cum se cheamă porţiunea unui curs, unde apa este îngustă şi neadâncă? (Fir, scursură, *şuşăniţă,* şuşuniţă, şuviţă.)

b) Au nume aceste locuri?

66.a) Cum se cheamă un pârâu sau o vale cu izvoare puţine, care seacă vara? (Ciuluc, secătură, sohodol, VALE SEACĂ, *vale stearpă*, vale uscată.)

b) Care sunt aceste ape? Sunt ape care să se numească aşa?

67.a) Cum se cheamă fosta albie a unui curs de apă, pe care el nu mai curge decât rareori? (Batog, *bătrână, crivaie*, locul apei, *moartă*, părăsită, seacă, secătură, *veche*, virog.)

b) Ce nume au albiile vechi ale cursurilor de apă?

Scanned with OKEN Scanner

67 bis.a) Cum se cheamă terenul dintre albia veche şi cea nouă, pe care râul „îl sare" când îşi schimbă cursul? (*Între ape*, între gârle, *săritură*.)

b) Ce nume au terenurile dintre albia veche şi cea nouă?

68.a) Cum se cheamă un curs de apă care apare, mai ales primăvara şi toamna, în scobiturile de pe coastele dealurilor sau ale munţilor?
(Ciurău, cuéjdiu, *duruitoare*, făerag, hogaş, irugă, *oreav*, pârâu, puhoi, sfârlac, şihoi, şioi, *şiştoacă*, şopór, ŞUHOI, *şuşoi*, torent, ţurană,viroagă, vâlcel.)

b) Care sunt pâraiele care curg numai primăvara şi toamna?

69. Cum se cheamă pârâiaşele care apar peste tot când plouă, pe drum, lângă casă...? (Jirlăie, jiroaie, ŞIROAIE, *răzoale*, scurgeri, şirlăie, *ştiufuroaie, vijoaie*, vijuri.)

70. Cum se cheamă apa care se revarsă dintr-un râu umflat de ploi?
(Adăuşag, buşnet, înec, înecăciune, înecătură, lişteávă, nahói, năboi, năboitură, *noian*, pohód, PUHOI, puhoire, revărsare, revărsătură, şuvoi, *toi*, trâmbă, undă, *undătură*, vărsare, *vărsătură*, viitură, *vârvomáre.)*

71. Cum se mai cheamă un loc năpădit de apele crescute ale râului?
(Cotropit, inundat, înecat, mâlit, năbuşit, *răscól*, răzlivişte, tinărog.)

72. Cum se cheamă valurile mari, cu creste înspumate, care apar când creşte apa? (Cocoşi, duluri, harmăsari, năhlapi, vâlve.)

73. Cum se cheamă bucăţile mari de gheaţă, aduse de apă primăvara?
(Iminei, ínii, năboi, séroh, sloiuri, *sturi, turlaşi*, zai, zoi.)

74. Cum se cheamă stăvilarul format pe râu de bucăţile mari de gheaţă? (Iezitură, înfundătură, loc năboit, năboitură, *zăpor*.)

75. Cum se cheamă partea unei ape curgătoare care se înalţă când se varsă în ea o altă apă? (COAMA APEI.)

76.a) Cum îi ziceţi unei ape care curge foarte tare, cu furie? (*Bârzávă*, *buraică*, fugară, *homór*, *hundă*, înfuriată, năvalnică, *patác*, puhoioasă, *răpezínă*, răpezinoasă, răpezoasă, repede, şâpot, *şâpotoasă*, şuhoi, şuhoioasă, *vádină*, *vie*, vijelioasă, volburoasă.)

b) Care sunt aceste ape? Sunt ape care să se numească aşa?

77.a) Cum se cheamă porţiunea unui curs în care viteza apei este cea mai mare, datorită înclinării pantei? (Repeguş, repejune, repez, repezină, repeziş.)

b) Au nume aceste porţiuni?

77 bis a) Cum îi ziceţi unei ape care curge foarte încet? (*Cătingană*, domoală, leneşă, lină, *mereie, moale*, şeasă.)

b) Care sunt aceste ape? Sunt ape care să se numească aşa?

78.a) Cum se cheamă porţiunea unui curs în care apa are viteza cea mai mică? (Domoleală.)

b) Au nume aceste porţiuni?

79.a) Cum îi ziceţi unui pârâu foarte zgomotos, sau unei ape foarte zgomotoase? (*Bóbot, bolboros*, clocotici, *clocotiş, corcoaie*, corcotos, durău, *duruitoare*, gâlgău, *gâlgâitoare*, herbedeu, *sunător*, sunătoare, vâjâitoare, vâjei, vuvuitor.)

b) Care sunt aceste ape? Sunt pâraie să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

80.a) Cum se cheamă locul unde o apă curgătoare este „suptă" în pământ? (Cântătore, ponor, SORB, vale oarbă.)
b) Sunt astfel de locuri? Au nume?

81.a) Cum se cheamă locul unde o apă se „încovoaie" pentru a ocoli un obstacol? [GEST!.] (Buclă, *cârjă,* cârjoaie, cârjob, *cârjoi, cârnitură, cocârlă,* cocârlătură, códină, COT, *cótină,* cotitău, cotitură, cotroabă, *covei,* curmătură, încârnitură, încovoietură, încujbare, *încujbătură, junghietură,* ocol, ocolitură, strâmbătură, şerpuire, şerpuitură, *şovăitură, şoveu,* taólă, *torsură, tortură, ungheţ.*)
b) Ce nume au cotiturile apelor curgătoare?

82.a) Cum îi ziceţi unei ape care face multe cotituri? (*Belciugată,* cârjobată, *cârjoiată, cârligată, cârlobată, cocârjată,* cotigită, cotită, cotitoare, *covăită,* gârjobată, încârjobată, încârligată, încolăcită, încovrigată, întortocheată, strâmbă, şerpuită, şerpuitoare, *şovăită,* şoveiată, tortuoasă.)
b) Care sunt aceste ape? Sunt ape care să se numească aşa?

83.a) Cum se chemă locul unde apa unui râu, lovindu-se de un obstacol, se întoarce puţin înapoi? [SCHEMA NR. 6.] (*Belciug, cheotoare, cârlig, cârligătură, colac, covrig, cuhne,* încârligătură, întorsătură, *întorsură,* întortochetură, *verigă.*)
b) Sunt astfel de locuri? Au nume?

84.a) Cum se cheamă făgaşul natural care face legătura între două bălţi şi prin care „umblă" apa? (Gârlă, ierec, *hazmác,* pereval, perivoloc, *prival.)*
b) Unde sunt şi ce nume au aceste făgaşe?

85. a) Cum îi ziceţi unui pârâu cu apa de culoare roşcată? (Ruginit, ruginos.)
b) Care sunt aceste pâraie? Sunt pâraie care să se numească aşa?

86. a) Cum îi ziceţi unui pârâu cu pietre roşii sau cu pământ roşu în albie? (Roşu.)
b) Care sunt aceste pâraie? Sunt pâraie care să se numească aşa?

87. a) Cum îi ziceţi unui pârâu cu pietre negre sau cu pământ negru pe maluri? (Negru.)
b) Care sunt aceste pâraie? Sunt pâraie care să se numească aşa?

88. a) Cum îi spuneţi unui pârâu cu lut sau cu humă pe maluri? (Humos, lutos.)
b) Care sunt aceste pâraie? Sunt pâraie care să se numească aşa?

89. a) Cum îi spuneţi unui pârâu cu apă sărată? (*Sălătruc,* sărat, sărătură.)
b) Care sunt aceste pâraie?

90. Cum se mai cheamă o apă curată, foarte limpede? (Bună, *chiară, vioară.*)

91. Cum îi spuneţi unei ape amestecate cu nisip? (Borchişoasă, chişăioasă, nisipită, nisipoasă.)

92. Cum îi ziceţi apei amestecate cu mâl? (Boroghină, chircoşală, cioaflă, ciulmoare, corvoseală, fleoarcă, fleoaşcă, fleoştărău, foscală, glodinoasă, glodoasă, goroveală, *heltúgă, imoaşă,* imuroasă, *leşâoasă,* mâlită, mâloasă, *mârcúie,* mlagnoasă, mocirloasă, modrigală, nămoloasă, *pământoasă,* ştílbure, ştilburoasă, târcoseală, *tinoasă,* torboseală, TULBURE, tulbureală, tulburie, *tulburoasă.*)

Scanned with OKEN Scanner

93. Cum îi ziceţi apei care nu este nici tulbure, nici limpede? (*Mierlie, moale, saină, sură, surie.*)
94. a) Cum îi ziceţi unei ape cu mult glod pe margini? (Glodoasă, gloduroasă.)
b) Care sunt aceste ape? Sunt ape care să se numească aşa?

d) Caracteristici funcţionale (biogene şi antropice) ale cursului. Forme antropice

95. a) Cum se cheamă locul în care se bat peştii (ca să se înmulţească)? (Aliman, BĂTAIE, *bătélişte, bóişte*, frecuci, vatra peştelui, zbóişte.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
96. a) Cum se cheamă scobiturile din mal unde se ascund peştii şi racii? (Bortă, *clociob, coif*, copcă, coptă, cortog, *coşcoavă,* coşniţă, coştiov, cotlon, cotrov, *cuptor, rădină, scrob, supát.)*
b) Sunt locuri cu astfel de scobituri? Au nume?
97. a) Cum se cheamă locul cu mult peşte dintr-un râu, unde vin de obicei pescarii? (Pescărie, pescuină, VAD DE PEŞTE, vadul lesei, *vatra peştelui.*)
b) Au nume aceste locuri?
98. a) Cum îi ziceţi unui loc cu mulţi raci sau unei ape cu mulţi raci? (Răcărie, *apă răcoasă.*)
b) Au nume aceste locuri? Sunt ape care să se numească aşa?
99. Cum se cheamă o gaură făcută în gheaţă pentru a prinde peşte sau pentru a scoate apă? (*Burduf,* COPCĂ, *fereastră, ochi*, potruf, prodoc, *prodúf*, produh, *produşcă, somnă, toană.*)
100.a) Cum se cheamă adăposturile făcute de vidre sau de brebi? (Borte, cotloane.)
b) Unde erau aceste adăposturi? Sunt nume de locuri care să amintească de vidre sau de brebi?
101.a) Cum se cheamă locul dintr-o apă curgătoare unde se adapă, de obicei, vitele? (ADĂPĂTOARE, *olum*, vad.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
102.a) Cum se cheamă locurile din pădure unde, de obicei, se adapă sau se scaldă animalele sălbatice? (ADĂPĂTOARE, bălcărie, gloduri, scăldăciune, SCĂLDĂTOARE.)
b) Unde sunt şi ce nume au scăldătorile animalelor sălbatice?
103.a) Cum se cheamă locul, de obicei împrejmuit, dintr-o apă curgătoare, unde se scaldă raţele şi gâştele? (Baltă, bărăcie, ţarc.)
b) Au nume aceste locuri?
104.a) Cum se cheamă locul dintr-o apă curgătoare unde se scaldă, de obicei, copiii? (Băltog, botină, *feredeu*, hâlbon, iaz, răstoacă, SCALDĂ, SCĂLDĂTOARE, scălduşcă, tópliţă.)
b) Ce nume au locurile unde se scaldă, de obicei, copiii?
105.a) Cum se cheamă locul dintr-o apă curgătoare unde femeile spală sau albesc rufe? (*Burău,* GHILITOARE, pârlău, şipot, vad.)
b) Unde sunt şi ce nume au aceste locuri?

Scanned with OKEN Scanner

106.a) Cum se cheamă locul dintr-o apă curgătoare unde se topeşte cânepa? (Baltă, *murătoare*, TOPÍLĂ, topitoare, topitorie, *tópliță*.)

b) Ce nume au locurile unde se topeşte cânepa?

107. Cum se numeşte pârâiaşul unde se aruncau, sau unde se mai aruncă încă, murdăriile?

108.a) Cum se cheamă locul unde oamenii desfac un crac de apă ca să prindă peşte? (RĂSTOACĂ, închizătoare, loc iezit.)

b) Unde sunt răstoace pentru pescuit şi ce nume au locurile?

109.a) Cum se cheamă cracul de apă desfăcut pentru a prinde peşte? (Crac închis, crac răstocit, răstoacă.)

b) Are nume?

110.a) Cum se cheamă locul unde se abate apa spre moară? (VADUL MORII, răstoacă.)

b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?

111.a) Cum se cheamă un crac de apă adus de om pentru mori sau pentru ferăstraie? (Apa morii, GÂRLA MORII, irugă, *nirajul morii*, pârâul morii, *râvniță.)*

b) Unde sunt gârle de mori şi ce nume au?

112. Cum se cheamă patul de lemn pe care vine apa la roata morii? (Buduroi, canal, citernă, fluture, *hamzá,* jgheab, jilip, lăptoc, lătoc, piscoi, podul apei, SCOC, ULUC, valău.)

113. Cum se cheamă locul unde se strânge apa care cade de pe roata morii? (Bulboacă, bulboană, iaz, ierugă, scoc, ŞIŞTOACĂ, ştioalnă.)

114. Cum se cheamă căderea de apă de pe scoc pe roata morii? (*Sărit, zăstálniță*.)

115. Cum se cheamă un loc foarte potrivit pentru a se face o moară? (*Roată de moară,* VAD DE MOARĂ, *vatră de moară*.)

116.a) Cum se cheamă săpăturile lungi şi foarte înguste făcute pentru irigaţii? (CANAL, caval, ierugă, rigolă, SANŢ, *şarc,* vad, vână.)

b) Unde sunt şi ce nume au locurile cu canale de irigaţii?

117.a) Cum se cheamă săpăturile lungi şi înguste făcute ca să se scurgă apa din bălţi sau din mlaştini? (CANAL, canalici, dren, *hindéchi*, scurgere, sel, şanț, şarampoi.)

b)Au nume aceste săpături (sau locurile unde sunt ele)?

118.a) Cum se cheamă o săpătură lungă şi îngustă, cu pereţii betonaţi, făcută ca să unească două ape? (CANAL.)

b) Unde sunt astfel de construcţii şi ce nume au?

119.a) Cum se cheamă o săpătură amenajată, pe unde vine apa la o crescătorie de animale sau la o întreprindere industrială? (CANAL.)

b) Unde sunt asemenea canale? Au nume?

120.a) Cum se cheamă o vână de apă murdară, care se scurge de la o crescătorie de animale sau de la o întreprindere? (CANAL, gârlă, scursoare, scursură.)

b) Unde sunt astfel de scurgeri de apă? Au nume?

121. Cum se cheamă săpăturile lungi, amenajate, pe unde se scurge apa din mină? (CANAL, jilip, văsălâş, văsăriş.)

Scanned with OKEN Scanner

122. Cum se cheamă şanţurile betonate pe unde se scurge apa din baraj în albia râului? (CANAL, flúdăr, jálob, jlaiţ, perplin, radier, şintafăl, şlaiţ, şpraiţ.)
123. Cum se cheamă apa care iese prima din baraj? (Fórvas, frontul puhoiului, fruntea faitului, fruntea puhoiului, pohoi.)
124. Cum se cheamă grosul apei, care iese din baraj după aceea? (Cláus, druc, truc.)
125.a) Cum se chemau locurile unde se dădea drumul buştenilor la vale pe apă? (HAIT, *homoancă*, iaz, opúst, stăvilar, tău, zăgaz, *zăton*.)
b) Unde erau aceste locuri şi ce nume aveau?
126.a) Cum se chema un loc unde se legau plutele? (Baltă, depou, iaz, pórtaş, schelă, *zahată*.)
b) Unde erau aceste locuri? Aveau nume?
127.a) Cum se cheama un loc unde se opreau plutele noaptea? (SCHELĂ, şchelă, ştelă.)
b) Unde erau şi ce nume aveau aceste locuri?
128. Care erau „locurile reale" din cursul râului, periculoase pentru plutaşi?

2. Izvoare

a) Termen generic

129.a) Cum se cheamă apa care iese din pământ, dar nu are putere să-şi facă drum la vale? (*Apă izvoroasă, crună*, fântână, fântâniţă, IZVOR, *mârvilă, ochi, răsuflătoare de apă, reveníe, şiuşor, ţâţână de apă*, zvorac.)
b) Sunt izvoare, neamenajate de om, care să aibă nume?
130.a) Cum îi ziceţi unui loc cu multe izvoare? (*Bujdeală, fântânele,* FÂNTÂNIŞ, fântânitură, loc băltit, *loc izvoros*, pistişte.)
b) Unde sunt astfel de locuri şi ce nume au?

b) Părţi ale izvorului

131. Cum se cheamă locul unde se adună mai întâi apa unui izvor? (Bortă, ochi, fântâniţă.)
132. Cum se cheamă panglica îngustă a izvorului? (Scurgere, vână de apă.)
133. Cum se cheamă scobitura mică şi îngustă pe unde se scurge izvorul? (Şănţuleţ, şurcă.)

c) Caracteristici naturale ale izvorului

134.a) Cum se cheamă un fir subţire de apă, care iese picurând dintre stânci? (*Bobâlnic, ciurău, ciurgău*, ciuroi, *fâş*, giuroi, picuriş, şugău, şurgău, *ţurăitoare, ţuruiş, ţúţur*, ţuţurău, ţuţuraş, vâneaţă.)
b) Sunt locuri cu izvoare de acest fel? Au nume?
135.a) Cum se cheamă izvoarele de pe fundul nisipos al unei ape, care răscolesc nisipul? (*Bolboroase, bulbuce*.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt locuri cu astfel de izvoare? Au nume?

136.a)Cum se cheamă izvoarele care ies din malurile unui râu, foarte aproape de apă? (Izvoare de vale, scurgeri.)

b) Sunt locuri cu astfel de izvoare? Au nume?

137.a) Cum îi ziceţi unui izvor foarte bogat în apă? (Apătos, apos, *gâldan, izvor mare, izvor tare,* vână, *visterie.*)

b) Care sunt aceste izvoare?

138.a) Cum îi ziceţi unui izvor care izbucneşte din pământ dintr-o dată şi cu multă putere? (Bigăr, *fierbătoare,* fiertoare, *gâlgoi, izbuc,* izbucnitură, izvor puternic, *şipot,* izvor zbâcnitor.)

b) Care sunt aceste izvoare?

139.a) Cum îi ziceţi unui izvor cu apă mai caldă? (*Apă călină,* topliţă.)

b) Care sunt aceste izvoare?

140.a) Cum îi ziceţi unui izvor sau unui pârâiaş cu apă urât mirositoare? (Bărăciune, clocit, duhlit, *duhuluit,* împuţit, *mocnit,* pucios, puturos, smârdios, smérdişte, stătut, şezut.)

b) Care sunt aceste izvoare?

141.a) Cum îi ziceţi unui izvor cu apă sărată? (Gloduri, mlăştinău, moare, *morugă, murătură,* ocnă, *ocnit,* saramură, SĂRĂTURĂ, SLATINĂ, *slănic, slătioară.*)

b) Care sunt aceste izvoare?

142.a) Cum îi ziceţi unui izvor cu apă nici dulce, nici sărată? (*Moale, slab,* slădice, *slădină.*)

b) Care sunt aceste izvoare?

143.a) Cum îi ziceţi unui izvor cu apă amară? (Amar, rău.)

b) Care sunt aceste izvoare?

143bis.a) Cum îi ziceţi unui izvor cu apă nici amară, nici dulce? (*Leşâos,* SĂLCIU, *sălcină.*)

b) Care sunt aceste izvoare?

144. a) Cum îi ziceţi unui izvor cu apă acră? (Acriu, acru.)

b) Care sunt aceste izvoare?

145.a) Cum se cheamă un izvor cu apă gazoasă? (BORCÚT, bórviz, burcut.)

b) Care sunt izvoarele cu apă gazoasă?

146.a) Ce alte feluri de izvoare cunoaşteţi [după felul apei]?

b) Care sunt aceste izvoare?

d) Forme antropice

147.a) Cum se cheamă un izvor mult adâncit şi pietruit? (FÂNTÂNĂ, bunar, ciutură, puţ.)

b) Ce nume au fântânile încă bune din afara curţilor oamenilor? Sunt fântâni cărora unii oameni le spun într-un fel, iar alţii într-alt fel?

147bis. Ce nume aveau fântânile care au dispărut?

148.a) Cum îi ziceţi unei fântâni care nu mai are apă? (Seacă, secată.)

b) Unde sunt fântâni seci şi care este numele lor?

Scanned with OKEN Scanner

149.a) Cum îi ziceţi unei fântâni care nu se mai foloseşte, deşi are apă? (Astupată, închisă, PĂRĂSITĂ, PUSTIE.)

b) Care sunt fântânile părăsite sau astupate?

150.a) Cum se cheamă sursa de apă care funcţionează prin pompare? (CIŞMEA, POMPĂ.)

b) Ce nume au cişmelele sau pompele din afara curţilor oamenilor?

151.a) Cum se cheamă o fântână cu apa la suprafaţă, închisă cu un trunchi de copac scobit? (Borugă, budăi, BUDĂU, budín, budulău, budunoi, búdur, budurău, buduroi, burtucă, bútură, hududău, ştiob, ştiobărău, ştiobăric, ŞTIUBEI, ştiubereu, ulei, uştiubei.)

b) Ce nume au fântânile închise cu un trunchi de copac scobit, din afara curţilor oamenilor?

152.a) Cum se cheamă o fântână cu izvorul la suprafaţă, unde locul a fost uşor adâncit şi apărat cu lespezi? (*Bărâce,* birie, bortă, botroană, búrtucă, *calabátină, crăniţă, crun,* fântânea, fântânică, FÂNTÂNIŢĂ, fântânuţă, izvor, izvoraş.)

b) Ce nume au fântânile de acest fel?

153.a) Cum se cheamă un izvor care se scurge printr-un scoc de lemn sau printr-o ţeavă? (*Bijoi*, burlan, *burlui*, buturău, ciorău, ciuciumău, ciuciúr, CIURGĂU, ciuroi, ciusdă, ciuşmea, JGHEAB, ŞIPOT, şiroi, ţâp, ţârău, ţârloi, ţurău, ţurloi, *ţuroi*, ţúţur, ţúrţur, ţuţuroi.)

b) Ce nume au izvoarele care se scurg printr-un scoc de lemn sau printr-o ţeavă, din afara curţilor oamenilor?

154.a) Cum se cheamă un izvor a cărui apă se scurge într-un trunchi de copac scobit, folosit pentru adăpatul vitelor? (Adăpătoare, *ciubancă,* cómpe, crep, creplă, *curătoare*, HALĂU, *moldă*, teucă, TREUCĂ, troacă, troc, ULUC.)

b) Ce nume au izvoarele care se scurg în treuci, din afara curţilor oamenilor?

B. Ape stătătoare

155. Apei care curge, îi spuneţi [curgătoare]; cum îi spuneţi apei care stă? (Baltă, clocitoare, STĂTĂTOARE.)

1. Lacuri şi bălţi

a) *Clasificare generică*

156. Cum se cheamă o apă stătătoare întinsă şi adâncă? (Baltă, LAC.)

157. Cum se cheamă o apă stătătoare întinsă, dar puţin adâncă? (*Balcău*, *bară*, *barâcă*, BALTĂ, batac, cirigoi, stocină, vládnic.)

158. Cum se cheamă o apă stătătoare adâncă, dar de mică întindere? (Botină, *botâie*, ghiol, IEZER, ocnă, *tău*, toaie, toi.)

Scanned with OKEN Scanner

159. Cum se cheamă o apă stătătoare de mică întindere şi de mică adâncime, dar care nu seacă vara, pentru că are izvoare proprii (sau este alimentată de o gârlă)? (Băltău, băltog, bărâce, BOLOTĂU, bugar, modiar.)

160. Cum se cheamă o apă stătătoare puţin adâncă şi de mică întindere, care seacă vara? (Barcău,bălcău, BÂLC, *bâlhoacă*, *bordcă*, *bulhac*, [căţân], cobâltoc, ilmenă, lăcău, lăcuţ, ochi, omnă, pişteluiţă, *ploştină*, *ştifuroi*, *ştiórmină*, *ştioalnă.)*

161.a) În afară de [aceste ape stătătoare], ce alte feluri de ape stătătoare mai cunoaşteţi?

b) Ce nume au apele stătătoare?

b) *Părţi ale apei*

162. Cum se cheamă faţa unei ape stătătoare? (Luciul apei, oglinda apei, *raza iazului*.)

163. Cum se cheamă fâşia de pământ care înconjoară o apă stătătoare? Au nume diferite dacă este mai înaltă sau mai joasă?
(MAL, ţărm.)

164. Cum se cheamă porţiunea îngustă de nisip sau de pietriş dintre apă şi mal? (Plajă, PRUND, prundiş, RÉNIE, reniş, scruntár.)

165. Cum se cheamă partea dinspre mal, mai puţin adâncă, a unei ape stătătoare? (LIMAN, MARGINE.)

166. Cum se cheamă locul cel mai îndepărtat de mal, mai adânc, al unei ape stătătoare? (Adânc, adâncime, afund, *inima apei*, *matca apei*, MIJLOC, străfund.)

167. Cum se cheamă o întindere de pământ de sub o apă stătătoare?
(FUND.)

168.a) Cum se cheamă partea rotunjită, unde se zice că „începe" o apă stătătoare? (Capăt, *capul bălţii*, *curul bălţii*, FUNDUL BĂLŢII, *gura bălţii*.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite chiar aşa?

169.a) Cum se cheamă partea alungită, unde se zice că „se sfârşeşte" o apă stătătoare? (COADA BĂLŢII, *şfichiul bălţii*.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

170.a) Cum se cheamă deschizătura îngustă din malul unei ape stătătoare, pe unde se scurge apa? (*Jghiab*, *poduşcă*, PORTIŢĂ, scurgere.)

b) Au nume aceste deschizături?

171.a) Cum se cheamă o bucată de pământ din mijlocul unei ape stătătoare? (GRIND, insulă, OSTROV, piept de pământ, *ţărmure*.)

b) Unde sunt şi ce nume au ostroavele (insulele) din lacuri şi bălţi?

172.a) Cum se cheamă strâmtoarea care leagă două lacuri sau două bălţi apropiate? (*Boaz*, *gâtlej.)*

b) Unde sunt astfel de strâmtori? Au nume?

Scanned with OKEN Scanner

173.a) Cum se cheamă fâşia de mal care înaintează mult într-o apă stătătoare? (Colţ, *limbă.*)
b) Sunt astfel de locuri? Au nume?
174.a) Cum se cheamă o scobitură adâncă în malul unei ape stătătoare? (Cotlon, *cuptor*, mâncătură, *sân de apă, supat.*)
b) Sunt astfel de scobituri? Au nume?
175. Cum se cheamă o apă stătătoare lipsită cu totul de scurgere?(Fundată, înfundată.)
176.a) Cum se cheamă o apă stătătoare cu marginea mocirloasă? (*Bară,* bălhac, *bulhac,* înglodată, lap, *molotău,* nămolită, noroită.)
b) Care sunt aceste ape?
177.a) Cum îi spuneţi unei ape stătătoare care a secat? (Seacă, secătură.)
b) Ce nume aveau apele stătătoare care au secat sau au fost secate?
178.a) Cum se cheamă locul adânc, cu vârtej ascuns, dintr-o apă stătătoare? (Bulboacă, BULBOANĂ, bulbuc, *dâlbínă*, dâlboană, *gâldău,* ghiol, *hobană*, holboană, *ochi*, sorb, ştioalnă, *tulbuc.*)
b) Ce nume au bulboanele (holboanele) din lacuri sau bălţi?
179.a) Cum îi ziceţi unui lac de munte care se crede că este deosebit de adânc? (Lac fără fund, lac năfundos, *lac negru, ochi de mare.*)
b) Care sunt aceste lacuri?
180. Cum se cheamă porţiunea de apă limpede şi adâncă din mijlocul stufului? (Aralâc, iezer, limpeziş, luminiş, *oboială,* ochi, tău.)
181.a) Cum îi ziceţi unei bălţi de pe care a ars stuful? (Baltă arsă.)
b) Care sunt aceste bălţi? Sunt bălţi care să se numească aşa?
182.a) Cum îi ziceţi unui loc mai ridicat dintre două lacuri sau bălţi apropiate? (GRIND, între bălţi, între lacuri.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
183.a) Cum se cheamă un loc unde s-a lăsat pământul şi s-a umplut cu apă? (Iezănitură, iezănoaie, iezărie, IEZĂRITURĂ, iezer, iezitură, loc iezărât.)
b) Unde sunt şi ce nume au locurile unde se zice că „s-a iezărât" pământul?
184.a) Cum se cheamă o apă stătătoare formată într-o veche albie de râu? (Baltă, *belciug, bent,* braţ mort, cocioc, crac mort, ghiol, *huc, verigă.*)
b) Ce nume au apele stătătoare formate în albia veche a râului?
185.a) Cum se cheamă bucata de pământ dintre această apă şi apa râului? [SCHEMA NR. 7.] (*Grădişte,* GRIND, *pópină,* prund.)
b) Unde sunt astfel de locuri şi ce nume au?
186.a) Cum se cheamă o apă stătătoare formată din revărsarea unui râu? (Baltă, *batog, băltină, boc, jápină, japşă, jepotină*, noian, ochi de apă, ruptoare, tacâr, tău, VĂRSĂTURĂ, *zăcătoare.*)
b) Care sunt aceste ape?
187.a) Cum se cheamă o apă stătătoare provenită din ploi sau din topirea zăpezilor? (Baltă, bălăştioagă, băltac, *băltişcă,* BĂLTOACĂ, băltoagă, băltog, bătac, *bâldan, bâltan, bâzdână,* bent, *ciorpac,* cobâltău, [crov)],

Scanned with OKEN Scanner

dâlbă, dâlboacă, gâldan, gâldău, gârdan, [godovană], [gropană)], [ierugói)], [joampă], lăcuţ, loian, pocioi, *sfârlac.*)

b) Au nume aceste ape?

188. Cum îi ziceţi unui loc cu multe...[lacuri, bălţi, tăuri, bulatăuri etc. – după toate răspunsurile date]? (Băltărie, băltime, băltină, băltiş, lăcărie, loc băltit, *loc băltos,* loc bălţătit, *loc lăcos, loc tăos, lăcărie, lăcovişte.*)

189.a) Cum se cheamă o apă stătătoare de formă lunguiaţă? (Batog, cupănie, *ilmenă.*)

b) Care sunt aceste ape?

190.a) Cum se cheamă o apă stătătoare de formă rotundă? (Cazan, *căldăruşă,* găvan, ochi, strachină.)

b) Care sunt aceste ape?

191.a) Cum se cheamă o apă stătătoare de formă încovoiată? (Belciug, *cârlig, potcoavă, strâmbă.*)

b) Care sunt aceste ape?

192. Ce ape stătătoare au o culoare aparte: roşiatică, negricioasă etc.?

193.a) Cum îi ziceţi unei ape curgătoare cu gust sărat? (*Bărăciune, cât, plomóşniţă,* rea, sasic, saz, SĂRĂTURĂ, *sivaş,* SLATINĂ, *sopcă, sor, tacâr.*)

b) Care sunt aceste ape?

194.a) Cum îi spuneţi unei ape stătătoare care nu este nici sărată nici dulce? (Sărăţuică, *slabă.*)

b)Care sunt aceste ape?

195.a) Cum îi ziceţi unei ape stătătoare cu gust amar? (Amară.)

b) Care sunt aceste ape?

196.a) Cum îi ziceţi unei ape stătătoare care nu este nici dulce, nici amară? (Pişoalcă, sălcie.)

b) Care sunt aceste ape?

197.a) Cum îi ziceţi unei ape stătătoare care miroase urât? (*Bâhlă, bâhlită,* bâhlitură, *bâlvănită, bloacă, boalcă,* boarcă, *boltroacă,* cloacă, clocită, duhlită, duhuluită, [mlaştină], [mocirlită], pucioasă, *putredă,* PUTUROASĂ.)

b) Care sunt aceste ape?

198.a) Cum se cheamă o apă stătătoare amestecată cu mâl, tulbure, murdară? (*Blociorâtă, boroghină, cioloboacă, ciorofleacă,* mâloasă, mocirlă, molotău.)

b) Care sunt aceste ape?

199.a) Cum îi spuneţi unei ape care nu face spumă cu săpunul? (Şâcloasă.)

b) Care sunt aceste ape?

d) Caracteristici funcţionale (biogene şi antropice) ale apei. Forme antropice

200.a) Cum se cheamă o apă stătătoare (sau locul dintr-o apă stătătoare) unde se topeşte cânepa? (Báhniţă, baltă, TOPÍLĂ, TOPITOARE, topitorie, TÓPLIŢĂ.)

b) Unde sunt astfel de locuri şi ce nume au?

Scanned with OKEN Scanner

201.a) Cum se cheamă o apă stătătoare (sau locul dintr-o apă stătătoare) unde se scaldă copiii? (Băltoc, botână, scaldă, SCĂLDĂTOARE.)
b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?

202.a) Cum se cheamă apa stătătoare murdară, unde se scaldă porcii? (Mlaştină, mocirlă.)
b) Au nume aceste ape?

203.a) Cum se cheamă o apă stătătoare mai mică, unde se scaldă raţele şi gâştele? (Baltă, băltoacă, bărăcie, bărăciune, bulhac, buloacă.)
b) Au nume aceste ape?

204.a) Cum se cheamă locul dintr-o apă stătătoare unde se adapă, de obicei, vitele? (ADĂPĂTOARE, olum, vad.)
b) Unde sunt aceste locuri? Au nume?

205. Cum se cheamă gaura făcută în gheaţa unei ape stătătoare, pentru a scoate apă sau pentru a prinde peşte? (COPCĂ, crov, gaură, gâldan, goci, groapă, gúrnie, ochi, PRODÚF, produşcă, *răsuflătoare, scórmină, scrob*, urloi.)

206. Cum se cheamă adăposturile făcute de peşti în malurile sau pe fundul unei ape stătătoare? (Cóşcove, cotloane, *cuptoare,* groape, spălături, *vetre.*)

206 bis. Cum se cheamă locul dintr-o baltă unde se adună peştii? (Otac.)

207.a) Cum se cheamă locurile unde vin, de obicei, pescarii, pentru că „trage" mai bine peştele? (Nadă, *sal*, suhatul bălţii, VAD de peşte.)
b) Care dintre aceste locuri au nume?

208.a) Cum se cheamă locul unde „se închide" peştele într-o apă stătătoare? (*Călugăr,* coadă, coteţ, *hulă, închisoare*, închizătoare.)
b) Care dintre aceste locuri au nume?

209.a) Cum se mai cheamă o baltă cu peşte, amenajată prin săpare şi înălţarea malurilor? (*Boc,* gâldan, gâldău, gropan, HELEŞTEU, IAZ, pescúină, piştolniţă, *râmnic, stav, stávnic.*)
b) Ce nume au heleşteiele (sau iazurile) făcute de oameni, dar care nu se află în curţile acestora?

210.a) Cum se cheamă o apă stătătoare care ia naştere prin iezirea (sau stăvilirea) unui curs de apă? (IAZ, iezătură.)
b) Ce nume au apele stătătoare care se formează prin stăvilirea unui curs de apă?

211.a) Cum se cheamă fâşia de pământ, înălţată de om, care curmă în două o apă stătătoare? (Curmătură, dig, IEZĂTURĂ.)
b) Au nume aceste fâşii de pământ?

212.a) Cum se cheamă locul amenajat special pentru creşterea peştilor? (Crescătorie, iaz, pescărie, pescăriţă, peştină, râmnic.)
b) Unde sunt crescătorii de peşte şi cum le zic oamenii?

213.a) Cum se cheamă un loc amenajat pentru creşterea păstrăvilor? (Păstrăvărie.)
b) Unde sunt păstrăvării şi cum le zic oamenii?

214.a) Cum îi ziceţi unei ape stătătoare foarte bogată în peşte? De ex. o „apă cu multe ştiuci", o „apă cu mulţi crapi" sau cu alt fel de peşte. (Crápină, ştiucărie.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt ape care să se numească aşa?

215.a) Cum îi ziceţi unei ape stătătoare cu foarte multe broaşte? (Broscărie.)

b) Sunt ape care să se numească aşa?

216. Cum se cheamă o groapă săpată de om pe lângă casă, ca să strângă apă? (Bortă, gâldan, gâldău, groapă, gropană.)

217.a) Cum se cheamă o apă stătătoare amenajată de om pentru irigaţii? (Bazin, iaz.)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste ape?

218.a) Cum se cheamă o apă stătătoare care ia naştere prin stăvilirea unui curs de apă, în vederea plutăritului? (*Hait, homoancă*, lac, zăgaz.)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste ape?

219.a) Cum se cheamă apa care se adună în spatele barajului, pentru a pune în mişcare o hidrocentrală? (Lac.)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste ape?

220.a) Cum se cheamă apa stătătoare care alimentează o întreprindere industrială? (Bazin.)

b) Unde sunt astfel de bazine? Au nume?

221.a) Cum se cheamă apa iezită, care face să meargă moara de apă? (Bulboaca morii, *hládnic,* IAZUL MORII, *lumina morii*, vadul morii, *vládnic*.)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste ape?

222.a) Cum se cheamă apa stătătoare în care se scurg murdăriile de la o crescătorie de animale sau de la o întreprindere industrială? (Baltă, *hazná.)*

b) Unde sunt astfel de ape? Au nume?

2. Mlaştini

a) Clasificare generică

223.a) Cum se cheamă o apă stătătoare, cu fundul nămolos, în care creşte rogoz şi papură? (Bácină, *balcău*, *bară*, barcău, băltină, băracă, băran, *bărâcă, bâlc,* blăştină, blecasă, *bodrugă, câlnişte, crívină, hoarcă, jarcău, jilávă,* lapoviţă, lăcărău, lăcovişte, *mărghilă*, mâclúie, *mârc*, mârcúlă, *mârşiţă, mârvină*, mârviţă, *mlacă,* mlăşniţă, MLAŞTINĂ, mlăştiacă, mlăştiniş, *mocear*, móceră, moceriş, mocioarcă, mociră, moclínă, *mocrínă, moişte, molhaş*, molăştină, morăştină, *mórdină,* móştină, pacaţ, *pcisóg*, *pârci, plomóşniţă, smârdíe*, *şaltău*, *vleoj*.)

b) Unde sunt mlaştini şi ce nume au?

224. Cum îi ziceţi unui loc cu astfel de apă: loc...? (Loc băltăreţ, loc băltinos, loc băltit, loc bâlcos, *loc boştenos*, loc mărghilos, loc mâclos, loc mârvinos, loc mlăcíu, loc mlăcos, LOC MLĂŞTINOS, loc mocirlit, loc mocirlos, loc mociros, loc moiştos, loc morcelit, loc smârcos, loc smârdios.)

Scanned with OKEN Scanner

225.a) Cum se cheamă o mlaştină cu suprafaţa uşor bombată, acoperită, cu muşchi, unde se face turba? (*Burta vacii*, mlacă, mlaşniţă, mlaştină, *pământ bureţos, pământ torfos*, pământ turbos, tinoacă, tinoagă, TINOAVĂ, tinóv, torf, *torfă*, turbă, TURBĂRIE, turf, turfă.)

b) Unde sunt turbării şi ce nume au?

226. a) Cum se cheamă un pământ îmbibat cu apă, care musteşte datorită izvoarelor de dedesubt? (BAHNĂ, báhniţă, *băhnar*, băhniş, *chişteală*, chiştélniţă, glodeţe, *gloduri, otmoacă*, pádină, plóşniţă, PLÓŞTINĂ, *rât, róină, rójină, rovínă, rúină, smolniţă, tălbăriţă, tinoavă, voloacă.*)

b) Unde sunt şi ce nume au pământurile îmbibate cu apă, care mustesc datorită izvoarelor?

227. Cum i se zice unui loc cu [astfel de pământ], loc...? (Loc băhnit, loc băhnos, loc chiştiros, loc gloduros, *loc hlinos, loc horcegos, loc pădinos*, loc ploştinos, *loc râtos, loc rovinos.)*

b) Părţi ale mlaştinii

228.a) Cum se cheamă o porţiune de apă dintr-o zonă mlăştinoasă? (*Balhui*, bălc, ochi.)

b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?

229.a) Cum se cheamă un loc fără apă într-o zonă mlăştinoasă? (SMÂRC.)

b) Unde sunt smârcuri? Au nume?

c) Caracteristici ale mlaştinii

230. a) Cum se cheamă o apă mocirloasă care nu îngheaţă iarna? (Gloduri, sărătură, TÓPLIŢĂ.)

b) Ce nume au apele mocirloase care nu îngheaţă iarna?

231.a) Cum se cheamă un loc mlăştinos în care oamenii şi animalele se pot cufunda cu totul? (Hâlbon, SORB.)

b) Sunt astfel de locuri? Au nume?

232.a) Cum se cheamă un loc acoperit cu nămol apos, rămas dintr-o baltă secată? (Bahnă, *ciulineţ*, gloduri, *hlámnic, hluz*, loc mâlos, mâlitură, mocirlă, *muciórniţă, nămólniţă, pâclă,* tină, ţurţubiacă, *ţurţubrică*.)

b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?

II. RELIEF

A. Relief pozitiv

233. Cum se cheamă *orice* formă de teren care se ridică deasupra pământului, fie mai mare, fie mai mică? (Înălţătură, înălţime, ridicătură.)

Scanned with OKEN Scanner

1. Oroforme

a) Clasificare generică

234.a) Cum se cheamă cea mai mare ridicătură de teren? (Munte.)
b) Ce nume au munţii?
235. Se spune *munte* şi la o pădure mare? De pildă, se poate spune „un munte de brad"?
236. Muntelui i se mai spune şi *pădure* sau *codru*? De pildă, se poate spune „vârful codrului" sau „spinarea codrului"?
237. Cum îi ziceţi unui ţinut cu mulţi munţi? (Muntenos, muntos.)
238.a) Cum se cheamă o ridicătură de teren mai mică decât muntele? (DEAL.)
b) Ce nume au dealurile?
239. Prin ce se deosebeşte muntele de deal? [Înălţime mare, prezenţa molizilor şi brazilor, aspectul stâncos, prezenţa păşunilor pe înălţime.]
240. Cum îi ziceţi unui ţinut cu multe dealuri? (Delos, deluros.)
241.a) Cum se cheamă o ridicătură de teren mai mică decât dealul? (Dâlman, *dâlmă*, dâlmínă, DÂMB, dâmban, dâmbău.)
b) Ce nume au ridicăturile de teren mai mici decât un deal (dâmburile)?
242. Cum îi ziceţi unui loc cu multe...[asemenea ridicături]? (Dâlmos, dâmburos.)
243.a) Cum se cheamă cea mai mică ridicătură de teren? (*Gomilă, maldăr, mámină, modâlcă, mogâldeaţă, momíc, morman, motoşcă,* MOVILĂ, *mozoacă, oftac, tumbă.*)

b) Ce nume au movilele sau locurile unde sunt movile?
244. Cum îi ziceţi unui loc cu multe...[asemenea ridicături]? (Modâlcos, *moviliş,* movilos.)
245.a) În afară de munţi, dealuri, dâmburi şi movile, ce alte ridicături de teren cunoaşteţi, mai mari sau mai mici? (*Bundereu,* colină, *colníc, cólniţă, coşmagă, cozlă, durdumeu, gâlmă, ghelmeá, glămeie,* glămâie, *gomârdoi, gordomin, grindan, grumer, grumuleu, gurneţ, holm, horb, huncă, mal, măgură, măgurice, mâglă, muncel, muscel, popândac, sopcă, úimă, zavârnă, zorlă.)*
b) Unde sunt şi ce nume au acestea?
245 bis. Cum îi ziceţi unui loc cu multe...[asemenea ridicături de teren]?

b) Părţi ale dealului[2]

246.a) Cum se cheamă partea de jos a unui deal? (*Buza dealului, guşa coastei,* margine, POALE, *podgorie, subdeal,* subdâmb, *talpa dealului.*)
b) Au nume aceste părţi? Sunt locuri care să se numească aşa?

[2] Pentru a simplifica formula întrebărilor, am optat pentru această categorie geografică, deşi ele se aplică atât dealurilor propriu-zise cât şi munţilor. Opţiunea a fost determinată de extensia mare a termenului *deal* în denominaţie entopică populară.

Scanned with OKEN Scanner

247.a) Cum se cheamă punctul cel mai înalt al unui deal? (*Buric,* chimă, cimă, ciumă, *ciumău, creştet, cucurígu,* mormondol, *moţ,* păzúi, pisc, străjóţ, *ţenchi, ţomp*, vârcă, VÂRF, vârfete, vârşă, vârşel.)

b) Ce nume au vârfurile de deal, deosebite de numele dealurilor respective? Pe ce dealuri se află ele?

248.a) Cum se cheamă partea cea mai înaltă a unui deal, care cuprinde şi vârful? [SCHEMA NR. 8.] (*Cârcă, chică, coamă, cormană, crupă,* CULME, *culmiş, culminiş, dorângă, dunga dealului, geana dealului, greabăn, părângă,* pociovală, pocioválişte, *samară, spinare, trágăn, zarea dealului, zárişte.)*

b) Ce nume au culmile dealurilor, dosebite de numele dealurilor respective? Ale cui dealuri sunt aceste culmi?

249.a) Cum se cheamă culmea care separă izvorul a două ape: una din ele curge pe de o parte de deal, iar alta pe cealaltă parte? (*Cumpăna apelor,* gar, *grinda înălţimilor, între văi, óbcină, scursură,* sleamă, slemne, *slimnă, şar.*)

b) Au nume aceste culmi? Sunt locuri care să se numească aşa?

250.a) Cum se cheamă partea de deal cuprinsă între poale şi vârf? (*Béldie, bordă,* bunghilău, *clină,* COASTĂ, costíe, *costínă, costoală, cursură,* jumătatea dealului, mijlocul dealului, pantă, rână.)

b) Ce nume au coastele dealurilor, deosebite de numele dealurilor pe care sunt? Pe ce deal se află fiecare?

251.a) Cum se mai cheamă mijlocul coastei? (Jumatea coastei, *miazăcoastă.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

252.a) Cum se cheamă marginea culmii, unde „se rupe" culmea şi începe povârnişul coastei? [SCHEMA NR. 9.] (*Bărbie, buza văii, dungă, hat,* MUCHIE, *obrejă, prăvăliş, sprânceana dealului.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri să se numească aşa?

253.a) Cum se cheamă culmea mai mică a unui deal, care coboară dintr-o latură a culmii mari, până în vale? (PICIOR de munte sau de deal, *umăr*)

b) Unde sunt şi ce nume au picioarele de deal?

254.a) Cum se cheamă un picior de deal mai mic, care coboară dintr-unul mai mare? *(Piciorac, piciorag, pinten.)*

b) Unde sunt şi ce nume au aceste picioare mici de deal?

255.a) Cum se cheamă cele două culmi mai mici care se despart dintr-o culme mai mare, sau care se întâlnesc într-o culme mai mare, asemenea cracilor unui pârâu? [SCHEMA NR.101.] (CRACII DEALULUI, *creanga dealului, ram, ramură, rădăcină de deal.*)

b) Au nume aceste culmi? Sunt culmi care să se numească aşa?

256.a) Cum se cheamă locul unde se desparte culmea sau unde se întâlnesc cele două culmi mai mici? [SCHEMA NR.10.] (FURCA DEALULUI, *furcătură, gemănare,* îngemănare, *încheietură.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să numească aşa?

257.a) Cum se cheamă partea dinainte, unde se zice că „începe" un deal (în lungime, nu în lăţime)? [SCHEMA NR. 8.] (*Botul dealului,* capătul, CAPUL DEALULUI.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Au nume aceste părţi? Sunt locuri care să se numească aşa?

258.a) Cum se cheamă partea dinapoi, unde se zice că „se sfârşeşte" un deal? (*Coada dealului, curul dealului, fundul dealului.*)

b) Au nume aceste părţi? Sunt locuri care să se numească aşa?

259.a) Cum se cheamă un capăt de deal alungit, care coboară în pantă lină între două văi?[SCHEMA NR.11.] (*Colţul dealului, grui,* pisc.)

b) Ce nume au capetele de deal alungite, care coboară în pantă lină între două văi?

260.a) Cum se cheamă partea de deal care este mereu în umbră (la miazănoapte)? (DOS, dosei, *doscină, dósişte, dóşniţă, dóştină, după deal, osoi,* spatele dealului.)

b) Au nume aceste părţi? Sunt locuri numite chiar aşa?

261.a) Cum se cheamă partea de deal care este mereu în soare (la miazăzi)? (*Arşiţă, celeá,* FAŢĂ, *făţúică, feţâie,* loc pălit, *loc soros, obrejă, pălitură,* soráştină, *sorişte.)*

b) Au nume aceste părţi? Sunt locuri care să se numească aşa?

c) Caracteristici naturale ale reliefului pozitiv

262.a) Cum se cheamă vârful cel mai înalt al unui munte cu mai multe vârfuri? (PISC, ţâfnă, ţâglău, *vânturar, vânturiş, vârfar,* vârfare.)

b) Sunt vârfuri care să se numească aşa?

262 bis. Cum îi ziceţi unui vârf mai mic, dedesubtul celui mare? (*Umăr de deal.)*

263.a) Cum se cheamă un deal înalt şi izolat? (Chiceră, ciucar, gămăloaie, goroglan, heci, HOLM, măgură, vârvolea.)

b) Care sunt aceste dealuri?

264.a) Cum se cheamă un vârf de deal ascuţit, ca o ţeapă? (*Bold, boldan, chíceră, cioacă, cioc, ciocan, ciocară, ciocălie, ciochínă, ciocârlău, ciocârlie, cioclovan, cioclovină, ciocodan, ciocolină, păgui, picui,* pisc, *plisc,* sâmcea, sâmcel, sihlă, *ţeapă, ţenchi, ţiclă, ţiclui, ţiflă, ţifleică, ţiglău, ţiţeică,* ţivereică, *ţufleică, ţurlui,* ţurţudan, ţurţudău, *ţurţui, ţuţui, ţuţuiat,* ţuţúlă, *ţuţuleancă, ţuţumeică, ţuţurlă, ţuţuvai.)*

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri numite aşa?

265.a) Cum se cheamă un deal cu o formă ascuţită? (Ascuţit, *ţâglău, ţépeş, ţiclău.* [Vezi şi nr. 264.])

b) Care sunt aceste dealuri?

266.a) Cum se cheamă o movilă de formă ascuţită? (*Gliomp, huhui, mămuie, momâie, popândac, ţicui, ţâflă, ţuclui, ţurţui,* ţurţulău, *ţuţui.)*

b) Care sunt aceste movile? Au nume?

267.a) Cum se cheamă un vârf de deal rotunjit la bază şi ascuţit la capăt, ca o căciulă sau ca un stog de fân? (*Căciulă, căciulat, căpiţă, chiclău, claie, cláinic, clániţă, clăbucet, comănac, ghergheleu, glugă, măglaie, măgui, moţoţoi,* muţuţui, *stog,* ţufleică, *ţugului, ţugui,* ţuguiat, ţuguitură, *ţurţudan.)*

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri care să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

268.a) Cum se cheamă un deal care seamănă cu o căciulă sau cu un stog de fân? (*Clădit.*)

b) Care sunt aceste dealuri?

269 a) Cum se cheamă o movilă asemănătoare cu o căciulă sau cu un stog de fân? (*Buric,* cucui, ghergheleu, *gorgan, gug,* gurgoi, gurgui, gurguleu, gurgumeu, *ţimburuş, ţâţă.*)

b) Au nume aceste movile?

270.a) Cum se cheamă un vârf de deal asemănător cu un cucui? (Cucui, cucuiş, cucuioavă, *cucúlă, gurgui, gurguiat, gurguleu, gurzui.)*

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri care să se numească aşa?

271.a) Cum se cheamă un vârf de deal de formă rotundă? (*Bobéică, bulz, căpăţână, chitfă,* curcubétă, *goanţă, măciucă, rotocol, tătarcă.*)

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri care să se numească aşa?

272.a) Cum se cheamă un deal de formă ovală, ca un ou? (*Bâtcă, deal bobâlcat, deal bobonat, deal bulbucat, deal cuntenit, holm, ou, ouşor.*)

b) Care sunt aceste dealuri?

273. a) Cum se cheamă o movilă de formă rotundă? (*Băbănuc, băşică, bob, boban, bobâlnău, bubă, bubilcă, bubuială, bubulie, bulbucătură,* bundereu, *chiclău, chiclui, cóşcovă, gâlmă,*ghergheleu, mamelon, *măhaie, modâlcă, mogâldeaţă, mormondol, motoşcă.)*

b) Unde sunt astfel de movile? Au nume?

274.a) Cum se cheamă un vârf de deal *uşor* rotunjit? (*Ciucar, ciucă, ciuceavă, ciuciudan,* cocor, cocoş, *cucă, cucor, cucoş, cuculeie, cuculice, glămeie, modâlcă, motâlfă, pupui, pupuiat, ţiglău, ţigmău, ţogoşat.)*

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri care să să se numească aşa?

275.a) Cum se cheamă o ridicătură de pământ, de formă rotunjită, la marginea unei lunci? (Dâlm, dâlmă.)

b) Au nume?

276.a) Cum se cheamă un vârf de deal asemănător cu un acoperiş de casă în trei ape? (Chică[?)], chiceră [?.])

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri să se numească aşa?

277.a) Cum se cheamă un deal în formă de acoperiş de casă în trei ape? (Măgură [?.])

b) Care sunt aceste dealuri?

278.a) Cum se cheamă un vârf de deal curmat la mijloc, ca o şa? [SCHEMA NR. 12.] (*Întărniţat, tiugă, tivdă, tâlv, tâlvă, tâljă.)*

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri care să se numească aşa?

279.a) Cum se cheamă cele două înălţimi ale unui vârf curmat la mijloc? [SCHEMA NR. 12.] (*Ciochínă, oblânc.*)

b) Au nume aparte? Sunt locuri care să se numească aşa?

280.a) Cum îi ziceţi unei movile cu o bortă la mijloc? (*Bortoasă, găunoasă.*)

b) Sunt astfel de movile? Au nume?

281.a) Cum îi mai ziceţi unui vârf de deal tăiat, retezat? (Retezătură, *teş, teşit, teşitură, tipíe.*)

b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri care să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

282.a) Cum îi ziceţi unui deal cu vârful teşit? (*Bont, ciocan, ciont,* ciort, *ciortan, ciung, ciunt, ciuntit, retezat, tăpşit, teşos, tâmp.*)
b) Care sunt aceste dealuri?
283.a) Cum se cheamă un vârf înalt şi pietros? (*Bold, bonţ,* buldou, *bulz, cârş, cârşie, chiceră,* clănţău, clenţuş, *cleanţ, colţ, corn, cornet, creierii munţilor, cuc, cucă, dinte,* dudúr, duduroi, *dură, durduc,* gorgan, noian, pisc, *stârmnic, teleleu, ţanc, ţiclău, ţâlfă, ţurţan.*)
b) Care sunt aceste vârfuri? Sunt vârfuri numite aşa?
284.a) Cum îi ziceţi unui deal cu vârful despădurit? (*Chel, chéleş, chilug,* copást, dezgolit, gol, golaş, *lístav,* părângoare, *peleag, pleş,* pleşă, *pleşug, runc,* sec, sterp, sterpar, *târcáv,* tunzărie.)
b) Care sunt aceste dealuri?
285.a) Cum se cheamă o culme de deal foarte îngustă? (*Comană, creastă, custură, dungă, muchie.*)
b) Au nume aceste culmi? Pe ce dealuri sunt ele?
286.a) Cum se cheamă o culme de munte foarte îngustă, cu prăpăstii pe amândouă părţile? (*Custură, dorângă, dungă, muchie, părângă.*)
b) Unde sunt şi ce nume au aceste culmi?
287.a) Cum se cheamă locul unde culmea îngustă a unui munte se taie dintr-o dată, deasupra cheilor unui pârâu? [SCHEMA NR. 13.] (*Ciomf.*)
b) Au nume aceste locuri?
288.a) Cum se cheamă o culme de deal lată, pe care s-ar putea merge cu căruţa? (*Copău,* copou, *culme, plai,* platău, *podiş, samară, spinare.)*
b) Unde sunt şi ce nume au aceste culmi?
289.a) Cum se cheamă un deal cu spinarea lată? (Măgură, muncel, *óbcină,* óbştină, *zaplan.*)
b) Care sunt aceste dealuri?
290.a) Cum se cheamă o movilă cu spinarea lată? (*Burdan, burdugan, maidan,* medean, meidan, *radan,* rodan, *târban,* târbău, údmă, *úimă.*)
b) Unde sunt astfel de movile? Au nume?
291.a) Cum se cheamă o culme de deal boltită, ca o cocoaşă? *(Cârcă, cârjă,* cârjob, *coamă, cocârlă, cucoară, gârbă,* gârbiţă, *gârbovă, gârjob, gheb, greabăn.*)
b) Care sunt aceste culmi?
292. Cum îi ziceţi unui deal cu o astfel de culme? (*Cocârlat,* cocârlău, *cocorat, cuvăit, gârban,* gârbău, *gârbov, gârbovit, ghebos, grebănos, încujbat, îngârjobat,obădat.)*
293.a) Cum se cheamă o culme de deal încreţită, cu multe cocoaşe, asemenea monturilor de la mână? (Baur, *bobâlcos, creţe, greabăn, grebeni,* hrebeni.)
b) Care sunt aceste culmi?
294.a) Cum se cheamă o culme de deal în formă de potcoavă? (*Căţân, ceárcăn, cunună.)*
b) Care sunt aceste culmi?

Scanned with OKEN Scanner

295.a) Cum îi ziceţi unui deal care coteşte, se încovoaie? (Adus, *potcoavă, şotan.*)

b) Care sunt aceste dealuri?

296.a) Cum se cheamă locul unde se încovoaie un deal? (Colţ, cot, *întorsură.)*

b) Au nume aceste locuri?

297.a) Cum se cheamă o movilă de forma unei potcoave? (Barcan, vârtej.)

b) Unde sunt astfel de movile? Au nume?

298.a) Cum se cheamă o ridicătură rotunjită de pe culmea unui deal, ca un deal mai mic peste unul mai mare? (*Bâtcă, bobeică,* chíceră, cârhoi, cucă, cumă, ileme.)

b) Ce nume au ridicăturile rotunjite de pe culmea dealurilor?

299.a) Cum se cheamă un loc cu multă piatră de pe o culme? (*Bulziş,* cârşie, *cârşiş, cehan, chelberiş, colţăriş, cornet,* cornişor, *grunzărie,* hârşovă, loc bolohănos, loc pietros, loc stânciu, loc stâncos, loc stâncuros, loc ţancuros, loc ţăncos, osle, pietrar, pietrărie, pietriş, răvór, *seninare,* stâncărie, stâncime, *stârmină, vânătări.*)

b) Unde sunt locuri pietroase pe dealuri şi ce nume au?

300.a) Cum se cheamă o culme pietroasă, ştirbită din loc în loc? (*Creastă,* crestoasă, *custură, iorbă, suceavă, ştirbă, ştirbină,* ştirbită.)

b) Care sunt aceste culmi?

301.a) Cum îi ziceţi unei coaste de deal cu o înclinare foarte mare? (Aplecuş, *cernégură,* cinc, ciologuş, corhană, *costíşă, coştilă, făţiş, fiúlă, gurişă,* loc costiş, *loc costişat, loc costos,* loc oblu, *loc păltinat, loc păntos, loc pieptiş, loc povârnit, loc prăvalnic, loc prăvălat,* loc prăvălatic, *loc priporos, loc săbiat, loc teşos, mal, obocie, penteleu, piez,* pieziş, piezişeá, poance, pogorâş, *ponciş, povârghie,* povârniş, povârnitură, *prăvălac,* prăvăliş, *preţâpiş, pribă, priboi, prípor, raşcău,* repegiune, repeguş, repezeală, repezicioasă, *scápăt,* suiş, *şăş, şif, şiglău, tulitură,* ţăpure, ţâpiş, *zălog.*)

b) Care sunt aceste coaste?

302.a) Cum îi ziceţi unei coaste de deal cu o înclinare foarte mică? (Balcoaie, costiţă, domoală, *dulce, întinsă, moale,* molatică, *trasă, trăgănată.*)

b) Care sunt aceste coaste?

303.a) Cum se cheamă o coastă care coboară drept, ca un zid? (*Perete,* sébeş, şcarp, *ştersură,* tăietură.)

b) Care sunt aceste coaste? Sunt locuri numite aşa?

304.a) Cum se cheamă un loc unde coasta dealului, care cobora domol, se rupe şi coboară în pantă repede? [SCHEMA NR. 15.] (*Bot,* curmătură, *piept, prag, právăţ, prăvál, râlă, răsturniş,* ruptură.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

305.a) Cum se cheamă un deal mai mic, de formă rotunjită, care se ridică din coasta unui deal mai mare? (*Bâtcă, bobâlcă, cioacă, cozlă, dâlmă,* gâlmă, *gruieţ,* înălţătură.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Unde sunt şi ce nume au dealurile mai mici, care se ridică din coasta dealurilor mai mari?

306.a) Cum se cheamă o ieşitură rotunjită, nu prea mare, pe coasta unui deal? (*Bobâlcă, bold, boldan, boldeţ, bubuină, bulbucătură, creţ, gogonătură, gogoneţ, guşă,* limburuş, *limbuş, loc buricat, piept de deal, pieptan, pieptar, scofâlcitură*, scoţătură, suitură, ţoţă, *ţuţ*, ţuţă, *vintrele dealului.*)

b) Unde sunt astfel de ieşituri? Au nume?

307.a) Cum se cheamă partea abruptă a unei coaste, unde s-a surpat pământul? (Berdă, ceternă, coastă rea, corhaie, *corhană,* corhă, *corhodol,* corhoi, corhol, *crivă,* dăvale, *dărghită, frântură, frunte de deal, hoampă, hoancă,* horhoale, *horhol, hotâlcăie,* HRAPĂ, *hreabă, hudup,* huluitoare, huluitură, *huruitură*, jidovină, *joampă*, loc corhănos, loc corhos, *loc gârlicios, loc huruit,* loc săpat, mangă, mernă, mohnă, năruitură, năsâchitură, noróiniţă, obie, *păvuitură, peş,* picióră, *pojorână, polom, povârnitură,* prăval, prăvălac, *prăvălitură,* pricar, răpan, râpă, râpărie, *râpitură, rópină, róvină,* ruptoare, ruptură, *rúştină, sudom, sudomitură,* SURPĂTURĂ, surpiş, *surupină,* surupuş, *şulíndră, şupélniţă, ţopână, ţurană,* ţurháus, ţurţan, *urlaţi, urlătură, urnitură, uruială, zăuş.*)

b) Ce nume au râpile formate prin surparea unei coaste?

308.a) Cum se cheamă marginea de sus a unei râpi, locul de unde „începe râpa"? (*Buza râpii, cornul râpii,* marginea râpii, *muchie,* ţărm, *vârful râpii.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri să se numească aşa?

309.a) Cum se cheamă grămada de nisip, pietriş, pământ, de la poalele unei coaste care s-a năruit? (Dărâmătură, *drobiş*, mărunţiş, *mâglă*, morman, năroaie, năruitură, nisipire, pietriş, prăbuşitură, *risipitură,* ruptură, scursură, *surupuş.*)

b) Au nume aceste locuri?

310.a) Cum se cheamă grămada de bolovani mari şi de sfărâmături de stânci de la poalele unui munte? (*Córcot, cornet, glonţani, glonţiş*, gróhot, gróhotă, *grohotar, grohotiş, horjuri, horştar,* huluitură, *huroi, loc zdurăios,* meleast, sfărâmătură, zdramatură, *zgruntar, zurai.*)

b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?

311.a) Cum se cheamă mulţimea de bolovani şi de sfărâmături de pe coasta unui munte, asemănătoare cu un râu? (Râu de pietre.)

b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?

312.a) Cum se cheamă o curgere de noroi, asemănătoare cu un pârâiaş, care se produce primăvara pe coastele dealurilor, când pământul se dezgheaţă brusc? (Glodărie, gloduri, mâlişte, mâlitură, pârâu, scurgere, ţuţuroi.)

b) Unde se întâmplă de obicei aceste scurgeri noroioase? Au nume aceste locuri?

313.a) Cum se cheamă partea unei coaste unde a alunecat pământul? (Alunecătură, *deal viu,* fugeriş, *fugitură, hâitură*, încruţătură, loc ponorât, loc ponoros, PONOR, ponoraş, ponorişte, ponoriţă, ponorâtură, ponórniţă, porneală, *pornitură, risipitură, zăhăitură.*)

Scanned with OKEN Scanner

b) Unde sunt şi ce nume au locurile unde a alunecat pământul?

314. a) Cum se cheamă o alunecare de pământ de forma unei scări cu trepte late? [SCHEMA NR. 16.] (*Iuzi.*)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste locuri?

315.a) Cum se cheamă încreţiturile dese de pe coasta unui deal, ca nişte zbârcituri? (*Borşituri, creţuri, fărâmituri, goarţe, hârtoape, hopuri,* vârcoale, vârtoape.)

b) Ce nume au locurile de pe coasta dealului, cu încreţituri mărunte şi dese?

316.a) Cum se cheamă partea vălurită a unei coaste de deal, cu ieşituri de forma unor brazde? (Brazde, *dâmburoasă, loc aricios, loc ruinat, marghíle,* ponor, *ponorâtură, prăguroasă, ruină, şomârdoale,* şormodoale.)

b) Ce nume au părţile vălurite de pe coastele dealurilor?

317.a) Cum se mai cheamă movilele de pe coasta unui deal? (Copârşaie, *cóşcove, gâlmeie, grumuleie, holoage, húcuri, loc zgâlciuros, măzănări, ţâglaie, ţâgle, ţifle, udme, úime.*)

b) Ce nume au locurile cu movile de pe coastele dealurilor?

318.a) Cum se cheamă o bucată mare de piatră, care iese la iveală din trupul unui deal sau al unui munte? (*Canará, căţâm,* cârşie, cheanţ, *cleanţ,* coltău, *corh, corhan, corobaie, cotroanţă, dinte de deal,* gleanţ, ialău, *janţ,* piatră, *sloi de piatră, stană,* stancă, *stau, stei,* stemn, stân, stână, stânc, STÂNCĂ, temn.)

b) Unde sunt şi ce nume au pietrele mari (stâncile) de pe un deal sau de pe un munte?

319. Cum se cheamă partea ascuţită a unei stânci? (*Bold, cleanţ, clenci, clobanţ, cocârlă, colţ, ţâncluş, ţuclui,* vârf.)

320. Cum se cheamă partea de jos a unei stânci, care intră în pământ? (*Rădăcină, ţâţână.*)

321. Cum se cheamă o umflătură în partea de mijloc a unei stânci? (*Bubă,* flit, *măzănaie, rât.*)

322.a) Cum îi ziceţi unei stânci cu asemenea umflături? (Buboasă.)

b) Care sunt aceste stânci?

323.a) Cum se cheamă o stâncă de forma unei plăci subţiri şi crestate? (Lespede.)

b) Care sunt aceste stânci?

324.a) Cum se cheamă o stâncă înaltă şi ascuţită? (*Ac, bold, boldan,* clanţ, *cleanţ, clonţ,* clonţan, cloţan, *cocârlă, colţ,* colţan, cursunoi, ţanc, ţuclău, ţuclui.)

b) Care sunt aceste stânci?

325. a) Cum îi ziceţi unei stânci înalte, cu vârful retezat? (*Piatră tăiată, turn.*)

b) Care sunt aceste stânci?

326.a) Cum se cheamă o stâncă asemănătoare cu un stâlp? (*Pop, prepeleac, spic, stâlp, stârc, stur, tumurluc, ţurţulău.)*

b) Care sunt aceste stânci?

Scanned with OKEN Scanner

327.a) Cum se cheamă o stâncă asemănătoare cu un stog de fân? (*Bulz, claie, gireadă, piatră colibată, porcan, porcoi, stog, şomoldoaie.*)
b) Care sunt aceste stânci?
328.a) Cum îi ziceţi unei stânci cu multe colţuri? (*Căţân*, colţorată, colţoroasă.)
b) Care sunt aceste stânci?
329.a) Cum se cheamă o stâncă de formă rotundă, netedă, fără colţuri? (Barloi, băicoi, *blid, boambă, bob, boban, bolf,* bolovan, bombic, *bord, bordan,* borţoi, *bruş, bubă, bulz, colcovan, drob,* glâmb, glomotoc, *glonţan, gogoloi, golomoz, grunz,* pietroc, pietroi, *stolovan, ţipău, ţoampă.*)
b) Care sunt aceste stânci?
330.a) Cum îi ziceţi unei stânci aplecate, care abia se ţine să nu cadă? (*Agăţată, înţinată.*)
b) Care sunt aceste stânci?
330 bis.a) Cum îi ziceţi unei stânci late, asemănătoare cu o masă? (Lespede.)
b) Care sunt aceste stânci?
331.a) Cum îi ziceţi unei stânci despicate sau crăpate din cauza căldurii mari a soarelui? (*Coptură, detunată,* detunătură, *foarfecă, piatră arsă,* tunată.)
b) Care sunt aceste stânci?
332.a) Cum se cheamă spărtura dintr-o stâncă, pe unde poţi trece dincolo? (Crăpătură, despicătură, *fereastră*, poartă, *portiţă,* spărtură, spintecătură.)
b) Unde sunt aceste locuri? Au nume?
333.a) Cum îi ziceţi unei stânci cu tufe şi copăcei pe ea? (*Búdur, piatră flocoasă.*)
b) Care sunt aceste stânci?
334. Unde sunt şi ce nume au stâncile asemănătoare cu chipurile de oameni, de animale sau de lucruri?
335.a) Cum îi ziceţi unei stânci de culoare albă? (Senină.)
b) Unde sunt şi ce nume au aceste stânci?
336. Sunt stânci de culoare neagră? Unde sunt şi ce nume au?
337. Sunt stânci de culoare roşie? Unde sunt şi ce nume au?
338. Sunt stânci de culoare vânătă? Unde sunt şi ce nume au?
339.a) Cum se cheamă o coastă foarte repede şi acoperită cu stânci? (*Clenţuroasă, corhană,* goală, *oglindă, peleagă, pleaşă,* pleşcă, *pleşuvă, plisc,* scripiţă, stearpă, *stârmină, stârminoasă, târcavă, ţurană.*)
b) Unde sunt şi ce nume au aceste coaste?
340.a) Cum se cheamă o coastă foarte greu de urcat, plină de râpi şi de pietre, cu o pădure încâlcită? (*Ciocâltăuri,* ciocârtauri, *coclauri,* corhană, fâcuri, foiroagă, tarháuş, *tihăraie.*)
b) Unde sunt astfel de coaste şi ce nume au?
341.a) Cum se cheamă bolovanii rotunzi, de nisip întărit cu argilă, de pe un deal? (Bălătruci, bicaşi.)
b) Unde sunt locuri cu astfel de bolovani? Au nume?
342.a) Cum se cheamă un munte sau un deal de formă alungită, cuprins între două pâraie (care se întâlnesc)? (Colină, *colnic, colniţă, cusác, dâlmă,* [grădişte], *grui,* pisc, *priméz, străniac.*)
b) Unde sunt şi ce nume au?

Scanned with OKEN Scanner

343.a) Cum se cheamă o ridicătură de teren de formă alungită, la marginea unei lunci? (*Gorgan,* [grădişte], *grind, holomb, mal,* măgură, *mâglă, pomóste, pópină.*)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste ridicături?

344. a) Cum se cheamă un deal mai jos, care musteşte de apă? (Băhnos, glodos, plóşniţă, *plóştină,* ploştinăraie, [priboi].)

b) Unde sunt astfel de dealuri şi ce nume au?

345.a) Cum îi ziceţi unui deal lipsit cu totul de izvoare? (Rău, sec, secătură, sterp, *sterpar.*)

b) Care sunt aceste dealuri?

346.a) Cum se cheamă partea unui deal arsă foarte tare de soare? (*Arşíţă,* pârlită, *pârlitură.*)

b) Care sunt aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

347.a) Cum se cheamă un loc mai ascuns, mai ferit, de după un deal? (*Dosătură.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

d) Forme biogene şi antropice

348.a) Cum se cheamă o ridicătură mică de pământ, făcură de furnici, de râme sau de cârtiţe? (Buturoi, cocâltău, furnicar, furnigai, gomârdoi, măşălie, míşină, míşună, momâie, momârlan, moşinoi, moşiroi, movilă, MUŞUROI.)

b) Cum se cheamă locurile cu multe moviliţe de acest fel?

349.a) Cum se cheamă o movilă mare de pământ, de formă alungită, care se crede că a fost făcută de oamenii vechi? (*Curgan,* ghelmeá, *gorgan, troian,* val.)

b) Unde sunt astfel de movile şi ce nume au?

350.a) Cum se cheamă o ridicătură de pământ sau de pietre, făcută de oameni ca să însemne hotarul dintre proprietăţile lor sau dintre sate? (*Dâlmă,* gărgălău, ghimoloaică, *gâlcă,* gâlfă, gâlmă, gâlmeie, glămeie, gomílă, grămadă, gurgumeu, *hâlm,* holum, măgură împietrită, *mâglă, mejdă, méjdină,* mérghină, *momâie,* moşandă, muşuroi, *nămete,* noian, *şomâldoaie, ţărcălam.*)

b) Cum se numesc locurile cu movile care arătau hotarul satului?

351.a) Cum se cheamă o ridicătură de pământ făcută ca să înalţe malul unei ape? (Doalmă, pomosteá.)

b) Au nume aceste ridicături de pământ sau locurile unde sunt ele?

352.a) Cum se cheamă grămada de minereu care urmează să fie prelucrat? (Sturţ, vatra băii.)

b) Au nume aceste grămezi sau locul unde se depozitează?

Scanned with OKEN Scanner

353.a) Cum se cheamă grămada de piatră nefolositoare de lângă o carieră sau de lângă o mină? (Haldă, hóldină, rămlaş, ştiurţ, vatra băii.)
b) Au nume aceste grămezi sau locul unde se depozitează?
354.a) Cum se cheamă grămada de zgură de lângă o uzină? (Batagă.)
b) Au nume aceste grămezi sau locul unde se depozitează?

2. Platforme

a) Clasificare generică

355. Cum se cheamă un loc fără ridicături de pământ? [GEST !.] (Loc *asemenea*, loc *aşezat, aşezătură*, loc câmpíu, loc *câmpos*, loc frumos, loc întins, *întinsură*, loc *limpede, limpeziş, lúciu*, loc *mândru*, loc neted, *netezime, neteziş, oblitură*, loc *oblu*, loc *ótova*, loc *poléjnic*, loc *potrivă*, loc *potrivit*, loc ŞES, loc *şesos*, loc *şest, şeţ*, loc *tins*, ţară.)
356.a) Cum se cheamă un loc neted şi întins cât vezi cu ochii? (Bărăgan, câmp, *câmp mereu*, CÂMPIE, loc deschis, loc *desfătat, întinsoare*, loc larg, *lărgământ*, lărgătate, lărgime, *mereá*, cib, prelarg, privelişte, *şesíme*, uib.)
b) Ce nume au aceste locuri?
357.a) Cum se cheamă un loc neted, îngust şi înalt, cuprins între două ape? (Aşezătură, câmp, *între ape, podiş*, tărure.)
b) Ce nume au şesurile înguste şi înalte, cuprinse între două ape?
358.a) Cum se cheamă un loc neted, îngust şi jos, de la marginea unei ape curgătoare? (Crívină, jelţ, lăcovişte, LUNCĂ, marginea apei, noian, [obrejă], plóştină, [poiană], prund, prundar, rât, şes, tăvan, tinărog, valea apei, zalţă,zaná, zăvoi, zilţă.)
b) Ce nume au şesurile înguste şi joase de la marginea apelor curgătoare?
359.a) Cum se cheamă un loc neted, îngust şi înalt, de la marginea unei ape curgătoare? [SCHEMA NR. 17.] (Ghelberiş, ghergheleu, grădişte, GRIND, gúrmir, plavcă, *pópină*, ramnă, rav, ravnă, râmnic, strană, şes.)
b) Ce nume au şesurile înguste şi înalte de la marginea apelor curgătoare?
360.a) Cum se cheamă un loc neted şi întins de pe un deal? (Aşezătură, câmp, chiclă, copou, lopai, *masă, pádeş, pádină, pod*, podaş, podáştină, podăşel, podeá, podeac, podean, podeiac, podeu, podic, pódină, PODIŞ, *podíşcă*, podişel, podişor, *podişte, loc podos*, podoşánie, poduleţ, poduşan, poduţ, pogar, pogăran, şes, şest, şezătură, tăpşan, *zăpódişte*.)
b) Ce nume au locurile întinse şi netede de pe dealuri?
361.a) Cum se cheamă un loc neted şi întins de la poalele unui deal? (Pádină, *podiş, subcoastă, subdeal*, şes, vápină, *zăpódie*, zăpódină.)
b) Ce nume au locurile netede şi întinse de la poalele dealurilor?
362.a) Cum se cheamă un loc neted, îngust şi ceva mai înălţat, de la poalele dealurilor? [SCHEMA NR. 18.] (Maidan, podeag, podeaţă, podeci, podei, *pódină*, podinóc, poderei, *podirei*, podirenci, *tăpşan*.)
b) Ce nume au locurile netede, ceva mai înălţate, de la poalele dealurilor?

Scanned with OKEN Scanner

363.a) Cum se cheamă un loc neted şi întins de pe coasta unui deal? (Aşezătură, *obreja, pádină,* pădína, *pădioară,* pod, podei, *podireu, şéştină, zăpódie, zăpódină, zăpódişte.*)

b) Ce nume au locurile netede şi întinse de pe coastele dealurilor?

364.a Cum se cheamă o ieşitură lungă şi îngustă, ca o prispă, pe coasta repede a unui deal? [SCHEMA NR. 19.] (*Cerdac, gârlici, piez,* pocmol, pomnol, *prăguş, prichici, pridvor,* treap, *treaptă, umăr, vâlvă,* vâlvătoare.)

b) Ce nume au ieşiturile lungi şi înguste, ca nişte prispe, de pe coastele repezi ale dealurilor?

365. Cum îi ziceţi unei coaste de deal cu multe asemenea ieşituri? (*Corlată.*)

366.a) Cum se cheamă o ieşitură lungă şi îngustă de piatră, din coasta unui munte, unde se odihneau caprele sălbatice? (*Brână, brâu.*)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste ieşituri?

367.a) Cum se cheamă o ieşitură scurtă şi îngustă, ca o treaptă, pe coasta repede a unui deal, unde te poţi odihni când urci spre vârf? (*Oblânc, popas, scară, scaun, scărişoară,* scăricică, scăriţă, *scăuiel, tablă.*)

b) Ce nume au ieşiturile scurte şi înguste, ca nişte trepte, de pe coastele repezi ale dealurilor?

368.a) Cum se cheamă o bucată de stâncă, scurtă şi îngustă, care iese în afară din coasta abruptă a unui munte? (*Prag, póliţă.*)

b) Ce nume au bucăţile de stâncă, scurte şi înguste, care ies în afară din coastele abrupte ale munţilor?

b) Părţi ale platformei

369.a) Cum se cheamă marginea dinăuntru a unui „loc aşezat", care intră în coasta dealului? [SCHEMA NR. 19.] (*Ţâţână.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

370. Cum se cheamă marginea din afară a unui „loc aşezat", unde începe coborâşul? [SCHEMA NR. 19.] (*Buză, muchie, obreja.*)

371. Cum se cheamă partea coborâtoare a unui „loc aşezat"? [SCHEMA NR. 19.] (*Frunte.*)

c) Caracteristici ale platformei

372.a) Cum se cheamă un loc deschis şi întins, unde bate foarte tare vântul? (*Áretul vântului, bătaia vântului,* bătătură, *borta vântului, faţa vântului,* géliştea vântului, ghéliştea vântului, *gólişte,* háiştea vântului, háliştea vântului, iéliştea vântului, *izdélişte, jéliştea vântului,* jíliştea vântului, *pleasna vântului, právăţul vântului, ráişte,* săliştea vântului, *siliştea vântului, stériţă, spulberiş,* şicător, *şleaul vântului,* véliştea vântului, vériştea vântului, viéliştea vântului, *vileagul vântului, vraişte,* zăliştea vântului, zíliştea vântului.)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

B. Refief negativ

373. Unui loc mai ridicat decât locurile înconjurătoare, îi spuneți...[ridicătură]; dar cum îi spuneți unui loc mai adâncit, fie mare, fie mic?
(Adâncătură, ADÂNCITURĂ, *afundătură,* bortă, *cufundătură, cufundiș,* gaură, groapă, lăsătură, *loc adâncat,* loc afundat, *loc albiat,* loc cufundat, *loc gheoșat,* loc jos, loc lăsat, *loc scovârdat,* scobitură, scovârdătură, vale.)

1. Forme simple[3]

374. a) Cum se cheamă o scobitură adâncă și alungită de pe coasta unui deal, cu maluri râpoase, făcută de șuvoaiele mari de ploaie? (*Arcaci,* ban, *béucă, borungă, bouță,* burău, crestătură, cute, FĂGAȘ, făierag, fioroagă, fluierag, foieroagă, *hatnău, hindichi, hârlău, hoagă,* hoapă, *hoápină,* hobáică, *hobaie, hobâc,* HOGAȘ, *hudă, hududău,* hududoi, huduroi, húnie, ierugă, irugă, încrestătură, jghébină, *jidovină, joampă, mohnă, oreav,* pârâu, *râlă, râmnă,* râmnic, râpă, *rópină, ruscă, sască,* săpătură, scoc, *scóchină,* scochineață, *scorobaie,* șanț, șcarp, șiștoacă, *șoavă,* tăietură, târlog, *troian,* valău, vale rea, văgaș, văiag, văngău, vârtac, vucín, zagon, *zăgaș.*)
b) Ce nume au scobiturile cu maluri râpoase, făcute de șuvoaiele mari de apă pe coastele dealurilor?

375. a) Cum se cheamă o scobitură mică și îngustă, făcută de șiroaie pe coasta unui deal? (Dungă, *hardăucă,* hăbzău, *hădăucă,* JGHEAB, *jirlău,* repezuș, ruptură de ape, scursoare, scursură, șănțuleț, *șirlău,* ȘIROI, șurlău, șuroi, șuvoi, șuvoiaș, *urlíș, vándulă.*)
b) Unde sunt astfel de scobituri și ce nume au locurile respective?

376. a) Cum îi ziceți unei coaste de deal brăzdată foarte tare de ape? (Creastată, *homorâtă,* locuri rele, râpoasă, *ruinată,* ruptă, stricată, surpată, *șuhoioasă, zugău.*)
b) Care sunt aceste coaste?

377. a) Cum se cheamă o scobitură adâncă și alungită, cu malurile înierbate, de pe coasta unui deal? (Culă, hârtop, *hotroapă, huzdoagă, loșcină, văierugă, văiugă,* VÂLCEA, *viroagă.*)
b) Ce nume au scobiturile adânci și alungite, cu malurile înierbate de pe coastele dealurilor?

378. a) Cum se cheamă o scobitură adâncă și alungită, cu malurile înierbate, de pe un șes? (Balcă, bent, hălăuț, log, văiaz, *văierugă, văiugă,* vălicică, *viroagă,* VÂLCEA, vâlcică, *vârcan.*)
b) Ce nume au scobiturile adânci și alungite, cu malurile înierbate, de pe șesuri?

---

[3] Formele simple apar în părțile (sau formele elementare) ale formelor complexe de relief pozitiv (coastă, culme, fața platformei), în timp ce formele complexe apar între formele complexe de relief pozitiv (dealuri, munți). Clasificarea evidențiază, deci, un paralelism al categoriilor reliefului.

Scanned with OKEN Scanner

379. Cum se cheamă şanţurile mărunte, care se văd pe pereţii râpilor, ai stâncilor sau ai blocurilor de sare? (Jgheaburi, răvaşuri, scrijelituri, şănţurele.)

380.a) Cum se cheamă un loc de pe coasta unui deal, unde s-a lăsat, s-a cufundat pământul? (*Afundătură, cufundătură, cufundiş,* culare, culă, *dâplă*, iezănitură, *iezărâtură,* izină, LĂSĂTURĂ, loc cufundat, loc iezărât, loc lăsat, prăbuşire, *rătăcană*, rătăcánie, *roviniş,* scufundătură, scufundiş, *sudóm,* sudomíe, *sudomitură.*)

b) Ce nume au lăsăturile de pământ de pe coaste?

381.a) Cum se cheamă locul de pe şes, unde s-a lăsat, s-a cufundat pământul? (Lăsătură.)

b) Ce nume au lăsăturile de pământ de pe şesuri?

382.a) Cum se cheamă un loc întins şi *uşor* adâncit de pe o culme de deal? (*Albie,* căpistere, *copaie, covată, loc pătulat, moldă,* muldă, *olan, pad, pádeş, pádie, pádină, pádişte, pătul, troacă, zăpódie, zăpódină.*)

b) Ce nume au locurile întinse şi uşor adâncite de pe culmile dealurilor?

383.a) Cum se cheamă un loc uşor adâncit de pe coasta sau de la poalele unui deal, în formă de albie? (*Albie*, căpistere, *căuş*, chersin, *ciuran,* ciurei, cofană, *cofă*, copârşeu, *covată, covăţitură, dovâncătură, gâf, handoală,* handólie, *hoancă, ierugă,* iroavă, loc covătos, loc covăţât, *moldă,* muldă, *pádină, postavă, scoabă, sovată, troacă, vandólie,* văiugă, vâlceá, vâlcică, *zăpódie, zăpódină.)*

b) Ce nume au locurile uşor adâncite de pe coastele sau de la poalele dealurilor, în formă de albie?

384.a) Cum îi ziceţi unei coaste de deal cu multe adâncituri de acest fel? (*Cóşcovă*, covătată, covătoasă, covăţâtă, covăţâtură, *dovâncată, găvănată, pădinoasă, scovârdată.*)

b) Care sunt aceste coaste de deal?

385.a) Cum se cheamă un loc uşor adâncit de pe un şes? (Greş, iezer, *japcă,* jápină, jáptiţă, *jáştină,* jăpeică, *pádină, róvină, roviniş,* roviníşte, şáştină, *şéstină,* şéştină, *zăpódie.*)

b) Ce nume au locurile uşor adâncite de pe şesuri?

386.a) Cum se cheamă o adâncitură mare, de formă rotunjită, cu malurile înierbate? (Boaică, *boalcă,* bold, bortă, butoară, ceanac, ciupélniţă, cobiţă, *coş,* cóşcovă, *cotloană,* cotlon, *cotlovínă,* cotovană, *covrac,* cuibişte, *dólie,* dolină, dovánie, dovâncă, dovâncătură, gaură, *găoază, găun*, găvan, *godovană,* GROAPĂ, *hârtop, hoagă, hondoală, hópină, oală, póhar, strachină, vârciolog,* vârtop, verteb, *zgavă, zgău.*)

b) Ce nume au gropile?

387.a) Cum îi ziceţi unui loc cu multe gropi? (*Cocâltáuri, coclauri, córcote,* gropărie, *gropiş, loc găunos,* loc găunoşit, loc găuricios, loc găuros, loc gropănos, *loc gropilat,* loc gropilos, loc gropit, loc gropos, *loc hondrobos,* loc hotropos, loc îngropilat, *loc scorburos.*)

b) Care sunt aceste locuri?

388.a) Cum se cheamă o adâncitură mare, de formă rotunjită, cu malurile râposase? (*Béucă, cocâltău, coclau, corhodol, corobaie, corobană,*

Scanned with OKEN Scanner

drăbicană, *fălceá*, gubéucă, *gúşter*, *hápchină*, *hâială*, *hodobaie*, *hodobană*, *hodoghină*, *hodoroagă*, *horáiță*, *hotroapă*, hrapă, *hududău*, *hududoi*, *hudup*, *hulă*, *húnie*, hutupă, *jidău*, *jidovínă*, *joampă*, *pohârnitură*, *rătăcană*, râpană, RÂPĂ, râpitură, *ropină*, ruptură, scóchină, *scomârlă*, *sómină*, *sudóm*, sudumătură, surpătură, *surupíşte*, *şoavă*, *ştiórmină*, *ştubeu*, *tătărie*, *tihăraie*, tudină, văgăună.)

b) Ce nume au râpile?

388 bis.a) Cum îi ziceți unui loc cu multe râpi? (Hrăpos, râpăraie, râpitură, râpos.)

b) Care sunt aceste locuri?

389.a) Cum se cheamă o groapă mare sub creasta muntelui? (*Bârlog*, *blid*, *cazan*, *căldare*, călțun, *cățun*, *căuc*, *ceaun*, conac, *corugă*, gaură, *găvan*, *jghiomf*, *scoabă*, *strachină*, văgăună, *zănoagă*, *zgău*.)

b) Ce nume au gropile mari de sub crestele munților?

390.a) Cum se cheamă o groapă mare de sub culmea dealului, deasupra obârșiei unui pârâu? (*Bârloagă*, bârlog, *blid*, bliderei, buerac, *buiac*, *cazan*, *căldare*, *căldăruşă*, *coclau*, coclav, *cotlon*, fundoaie, *găvan*, *hârtoapă*, *hobaică*, hobaie, *hobană*, înfundătură, pâlnie, râpă, *văgan*, văgăună, zăpódie, *zgău*.)

b) Ce nume au gropile mari de sub culmile dealurilor, deasupra obârșiilor de pâraie?

391.a) Cum se cheamă un loc mult adâncit de pe culmea unui deal, în formă de șa? (Borugă, col, *crupă*, CURMĂTURĂ, *deşelătură*, *dolină*, *gât*, *godovană*, *grumaz*, grumer, înşeuare, *lăsătură*,, loc întărnițat, pas, *posadă*, predeal, preglidă, *prihód*, *prihódişte*, prisloapă, *prislop*, *prival*, priválnic, *ruscă*, *scăunel*, ŞA, TARNIȚĂ, tărnicioară, *tivdă*, trecătoare.)

b) Ce nume au locurile în formă de șa de pe culmile dealurilor?

392.a) Cum se cheamă o scobitură îngustă și adâncă în coasta unui munte, cu marginile abrupte, pe unde poți urca la culme? (Crăpătură, *curmătură*, *hoancă*, *horn*, *hulă*, jgheab, peribóină, *ruscă*, strâmtură, STRUNGĂ, *surduc*, *surúş*, șanț.)

b) Ce nume au strungile din munți?

393.a) Cum se cheamă o scobitură în adâncul muntelui, unde pot încăpea mai mulți oameni? (*Bârlog*, *bold*, bortă, *bóştură*, colare, *colibitură*, *corandă*, *cotlon*, *covaie*, culă, *culare*, *cuptor*, gaură, *găun*, *găunoşitură*, *gâscă [?]*, *horubă*, hrubă, *hudă*, *hudră*, intrătură, *jidávă*, loc găunos, *ocnă*, *ocniță*, *péleş*, PEŞTERĂ, *scóchină*, scorbură, *ştiol*, *şupélniță*, *şură*, văgăună, vizuină, *zgău*.)

b) Ce nume au peșterile?

394.a) Cum se cheamă o gaură verticală, foarte adâncă, în trupul unui munte? (*Gura vântului*, *horn*, *nări*, puț, *răsuflătoare*, *sorb*, *sunătoare*.)

b) Ce nume au găurile verticale, foarte adânci, din trupul muntelui?

395.a) Cum îi ziceți unui deal cu goluri înlăuntrul său, care „sună" când mergi pe el? (*Dupăit*, *găunos*, *găunoşit*, *peşteros*, *sunător*.)

b) Care sunt aceste dealuri?

Scanned with OKEN Scanner

396.a) Cum se cheamă un loc unde s-a rupt covorul de iarbă al coastei, dar nu s-a adâncit? (Mâncătură, muşcătură, *pământ viu,* rosătură, ruptură, spălătură.)

b) Unde sunt astfel de rupturi şi ce nume au locurile respective?

397.a) Cum se cheamă ştirbiturile făcute de ape, de vânt şi de vite pe spinarea dealurilor? (Curmături, hăgaşe, hotroape, loc brăzdat, *purtături,* rosături, *ruşte.*)

b) Unde sunt astfel de ştirbituri şi ce nume au locurile acelea?

398. Cum se cheamă cele mai mici gropi, cum sunt cele de pe drum? (*Bibe,* covruri, gropiţe, *hodobânci,* HOPURI, râci.)

399. Cum se mai cheamă o crestătură adâncă în pământ? (*Ţăncuşă.*)

400. Cum se cheamă ţesătura de crăpături care apare pe un loc şes în timp de secetă bruscă? (Crăpături, croituri, lostopani.)

a) Părţi ale formelor simple

401. Cum se cheamă capătul de sus, mai larg, al scobiturilor făcute de şuvoaie pe coasta dealului? (*Gura hogaşului, húnie, rădăcină.*)

402. Cum se cheamă locul unde se zice că „începe" o râpă? (*Capul* râpii, *fruntea* râpii, *gura* râpii.)

403. Cum se cheamă locul unde se zice că „se sfârşeşte" o râpă? (*Coada* râpii, capătul râpii.)

404. Cum se cheamă locul dintre două râpi alăturate? (*Căpătâi,* căpeţel, *coamă, creastă, crâmpei, curmei, între râpi.*)

405. Cum se cheamă locul pe unde intri într-o peşteră? (*Gârlici, gura peşterii.*)

405 bis. Cum se cheamă locul unde se strâmtează o peşteră?

b) Caracteristici naturale ale formelor simple

406.a) Cum se cheamă o adâncitură mică de pe un munte, unde rămân petice de zăpadă netopită? (Loc unde stă mai multă vreme zăpada.) (Ochi, scóchină, gheţărie.)

b) Au nume aceste adâncituri, sau locul unde sunt ele?

407.a) Cum se cheamă o groapă în formă de leică (pâlnie) de pe un şes? (Batal, *bíbă, bâgniţă, blid,* bold, boşciorog, buci, butoară, cicur, coif, *covru,*crociub, crov, crovan, doiu, *dólie,* fedeleş, gaură, *găoază, găvan, găvădan,* gropilă, *gudurău, hoampă, hobâc,* hodâc, *hópină,* îngrópniţă, mârvină, oárgăn, pad, pâlnie, scafă, smolniţă, *strachină, tălpigă,* verteb, *zăgan.*)

b) Unde sunt locuri cu astfel de gropi şi ce nume au?

408.a) Cum se cheamă o groapă care apare după smulgerea din rădăcină a unui copac? (Bortă, *copancă, cóşcovă, radovină, rătăcană, râpitură, scorbură.*)

b) Unde sunt locuri cu astfel de gropi şi ce nume au?

Scanned with OKEN Scanner

409.a) Cum se cheamă o groapă în care „fierbe" noroiul? (*Bolboroşi, borohiş, fierbătoare, gloduri, loc bolcos,* ochi glodos, *pahnă, pământuri rele, pâclă, pufnă, zalţă.*)
b) Sunt locuri cu astfel de gropi? Au nume?

c) Forme biogene şi antropice

410. Cum se cheamă adăpostul ursului? (BÂRLOG, bârlonă, bortă, cobârlău, *cotună,* gaură, *găoază, hârtop, hudă,* hudră, *mişună,* scorciob, scrociob, văgăună, vézură, viezurime, vizunie.)
411.a) Cum se cheamă un loc unde sunt mulţi urşi? (Ursărie.)
b) Unde sunt bârloage de urşi şi ce nume au locurile respective?
412. Cum se cheamă adăpostul lupului? (Bârlog, cotună, cuib, găoază, *lojar, stăuină, vatră,* văgăună.)
413.a) Cum se cheamă un loc unde trăiesc sau se adună mulţi lupi? (*Găvădie,* LUPĂRIE, lupíşte, urlătoare.)
b) Unde sunt bârloage de lupi (lupării) şi ce nume au locurile?
414. Cum se cheamă adăpostul vulpii? (*Bold,* bortă, cobârlău, covil, covru, crov, cuib, gaură, năzuină, olej, ponor, *potroacă,* scorboşeală, scorbură, vatră, văgăună, viezurină, VIZUINĂ, vizunie, vizurie.)
415.a) Cum se cheamă un loc unde sunt multe vulpi? (HULPĂRIE, vulpărie.)
b) Unde sunt vizuini de vulpi (vulpării) şi ce nume au locurile?
416. Cum se cheamă adăpostul bursucului? (Bortă, cotună, cuib, culcuş, gaură, găoază, vatră, viézură, VIZUINĂ, vizunie.)
417.a) Cum se cheamă un loc unde sunt mulţi bursuci? (BURSUCĂRIE, viézură, vizurime, *viezurişte.*)
b) Unde sunt vizuini de bursuci (bursucării) şi ce nume au locurile?
418. Cum se cheamă adăpostul porcului sălbatic? (Crov, cuib, culcuş, gaură, găoază, *scorbă,* vatră.)
419.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi porci sălbatici? (Porcăreaţă, PORCĂRIE.)
b) Unde sunt locuri cu mulţi mistreţi şi ce nume au?
420.a) Cum se cheamă un loc scurmat de porcii sălbatici? (*Dricuit,* răschietoare, răschietură, *răscoale, răscolit,* râcâit, râmat, *râmătură,* râmuitură, *săpat, scociorât, scorbelit,* scorbelitură, scormonit, SCURMĂTURĂ.)
b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?
421. Cum se cheamă adăpostul iepurelui? (Cârtog, cotroc, cotrog, cotron, covil, covru, croh, crov, cuib, cuibar, cuibişte, CULCUŞ, clej, *róvină de iepure,* scrobete, strat, vatră.)
422.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi iepuri? (Iepurărie, iepurie, iepurişte.)
b) Unde sunt şi ce nume au locurile cu mulţi iepuri?
423. Cum se cheamă adăpostul şerpilor? (Bortă, cuibar, culcuş, gaură.)
424.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi şerpi? (Loc şerpătos, şerpăraie, şerpărie.)
b) Unde sunt locuri cu mulţi şerpi (şerpării) şi ce nume au?
425. Cum se cheamă găurile făcute în pământ de şoareci sau de cârtiţe? (Bortă, *crotovină, mişină,* mişună, *sómină.*)

Scanned with OKEN Scanner

426.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi şoarce? (Şoricărie.)
b) Unde sunt astfel de locuri şi ce nume au?
427. Cum se cheamă scobiturile adânci făcute de roţi în pământul moale? (*Crovul roţii,* făgaşe, hogáşe, jgheaburi, *scóchine*, tăieturi, *troiane*, urme.)
428.a) Cum se cheamă o săpătură alungită făcută ca semn de hotar? (*Dorjíncă,* forgáşă, háşpor, *hátie, híndéchi*, hotar, iarc, mejă, *méjină, mizuína,* răstav, *răzol,* ŞANŢ, *şar, tábie.*)
b) Unde sunt şanţuri de hotar şi ce nume au locurile?
429.a) Cum se cheamă o săpătură alungită, făcută în timpul războiului? (Şanţ, TRANŞEU.)
b) Unde sunt tranşee şi ce nume au locurile acelea?
430. Cum se cheamau tranşeele înainte vreme? (Decúnguri, ocópuri, ştelúncuri.)
431.a) Cum se cheamă săpătura naturală pe care se dau butucii la vale? (*Dereptătoare, durai,* haieu, *haizáş,* hăţău, *hăugaş, hâţă, jidovínă, şnaiţ.*)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
432.a) Cum se mai chemau gropile făcute de oameni înainte vreme, ca să ascundă bucatele şi lucrurile? (Ascunzătoare, *başcă, bârlog,* bóccină, bortă, *celar, coşleoabă, găoază, gropărie*, grópniţă, *orzărie*, secărie, *tainíţă, témnic, zămnic.*)
b) Sunt locuri numite aşa?
433.a) Cum se chemau adăposturile tâlharilor? (Ascunzătoare, bordei, bortă, *canará*, coadă, cuib, culă, gaşcă, *hotác,* vizunie.)
b) Unde erau? Sunt locuri să se numească aşa?
434.a) Cum se chema o locuinţă în pământ? (*Argeá,* BORDEI, cobârlău, cobârnă, coşmelíe, vizuină, *zomóniţă.*)
b) Sunt nume de locuri care să amintească de aceste locuinţe?
435.a) Cum se cheamă locul de lângă sat (sau de lângă oraş) unde se aruncă sau unde se arunca gunoiul? (Bortă, *dârzărie*, groapă, gropineaţă, gunoíşte, gunoíştină, lături, râpă.)
b) Ce nume are locul de lângă sat (sau de lângă oraş) unde se aruncă sau unde se arunca gunoiul?
436.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate lut? (LUTĂRIE, ştioalnă.)
b) Unde sunt lutării şi ce nume au locurile?
437.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate „pământ" de spoit casele? (HUMĂRIE, spoielíşte.)
b) Unde sunt şi ce nume au aceste locuri?
438.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate pământ pentru cărămizi? (CĂRĂMIDĂRIE.)
b) Unde sunt cărămidării şi cum le zic oamenii?
439.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate piatră? (Baie, balastieră, carieră, *corandă,* grópniţă, PIETRĂRIE, *stolnie.*)
b) Sunt locuri de unde se scoate piatră? Ce nume au?
440.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate piatră de var? (Carieră, VĂRĂRIE.)
b) Unde sunt locuri de unde se scoate piatră de var şi ce nume au?

Scanned with OKEN Scanner

441.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate nisip? (Balastieră, groapă de nisip, NISIPĂRIE, nisipíşte.)
b) Unde sunt şi ce nume au locurile de unde se scoate nisip?
442.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate petrol? (*Fântână,* puţ, SONDĂ.)
b) Unde sunt (sau au fost) sonde şi cum se numesc locurile?
443. Cum se cheamă locul de lângă o sondă unde se aruncă noroiul de sapă? (Batal, iaz.)
444.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate sare? (Murătoare, OCNĂ, ocníţă, salină, sanină, sarină, *sărărie,* tugă, tuzlá, *văgăună de sare.*)
b) Unde sunt locuri de unde se scoate sare şi ce nume au?
445. Cum se cheamă locul pe unde se intră într-o ocnă de sare? (*Cáună, gura ocnei.*)
446.a) Cum se cheamă părţile unei ocne de sare: încăperi, coridoare etc.?
b) Au nume aceste părţi?
447.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate minereu? (MINĂ, şaht.)
b) Unde sunt mine şi ce nume au?
448.a) Cum se cheamă un loc de unde se scoate cărbune? (MINĂ.)
b) Unde sunt mine de cărbune şi ce nume au?
449. Cum se cheamă locul pe unde se intră într-o mină? (*Gura minei, stolnă.*)
450. Cum se cheamă partea de dedesubt a unei mine? (Fund de mină.)
451. Cum se cheamă locul pe unde cobori drept în jos în mină? (Ibarsic, *právăţ,* PUŢ, *suitoare.*)
452. Cum se cheamă coridoarele (mai mari sau mai mici) dinăuntrul minei? (Belnă, craişlóg, créşlag, GALERIE, iştói, lauf, şloag, ştiolnă, ştrec, transversală.)
453. Cum se cheamă locul unde lucrează efectiv minerul? (ABATAJ, feldón, féldort, ferhónt, front, hont, lígăt, ort.)
454. Cum se cheamă gaura pe unde se scoate minereul? (Guritău, şubăr, ŞUTĂU.)
455.a) Cum se cheamă o gaură de mină din care acum nu se mai scoate minereu sau cărbune? (Grópniţă, mină părăsită, mâncătură bătrână.)
b) Unde sunt găuri de mină părăsite şi ce nume au locurile?
456. Cum îi se mai zicea minelor înainte vreme? (*Baie,* madém, *rudă,* rudărie, *ştiol, vatră.*)

2. Forme complexe

457.a) Cum se cheamă un loc jos şi întins, înconjurat de munţi? (CÂMP, *câmpină, holeac, pad, pádeş, pádişte,* podiş, pólie, ţară.)
b) Unde sunt astfel de locuri? Ce nume au?
458.a) Cum se cheamă o groapă adâncă, cu pante domoale, între dealuri? (*Bârlog, căldăruşă, cofă, găvan.*)
b) Unde sunt astfel de locuri şi ce nume au?
459.a) Cum se cheamă o groapă adâncă, cu pante prăpăstioase, între dealuri sau între munţi? (Abis, *béucă, beznă, búduri [?], căscătură, cocláv, coclaur,*

Scanned with OKEN Scanner

corobaie, cotláur, fără-fund, *găvănă, genune, hău, hioală,* jidovină, *orátie,* PRĂPASTIE, prăpăd, prăpăstánie, prăpăsténie, prăpăstios, prepostenie, râpă, stârmină, *surupenie, şoavă, văgan,* VĂGĂUNĂ, *văzduf.*)

b) Unde sunt astfel de locuri? Au nume?

III. SOLURI

a) Clasificare generică

460. Cum se cheamă stratul de deasupra pământului, unde se înfig rădăcinile plantelor? (*Brazdă,* glie, pământ, *pielea pământului.)*

461.a) Cum se mai cheamă pământul de pădure? (*Găineaţă, muhă, sălbatic, uşor.*)

b) Sunt locuri să se numească aşa?

462.a) Cum se cheamă pământul negru de la câmpie? (Bun, gras, *mrániţă,* râtos, *siciu, smólniţă, stur, şuhă,zârnă.*)

b) Sunt locuri să se numească aşa?

463.a) Cum se cheamă pământul gălbui de la câmpie? [Este un pământ arabil, care nu trebuie confundat cu lutul.] (Ageagos, arjegos, cledicios, humos, *letios,* lutos, *maclos, maluros, mărgos, năglăjos,* sărac.)

b) Sunt locuri să se numească aşa?

464.a) Cum se cheamă un loc cu mult nisip? (*Arínă,* ariniş, *arinos, boazgă, chisoc,* chisocos, *chişai,* chişăios, *crívină,* crivinos, *fulgeriş, hămóc,* hămucos, moluz, nisipărie, nisipiş, nisipíşte, nisipitură, nisipos, nisipuri, *parazău,* parazios, *pésăc,* pesăcar, pesăcos, *scuipiş, spulberiş, şuşai, şuvai, ţărígă,* ţărigos, *ţâfar, ţâfos, ţârfă, ţârfar,* ţârfăros, *ţârfos.*)

b) Care sunt locurile cu mult nisip?

465.a) Cum se cheamă un loc cu pietricele mărunte, amestecate cu nisip? (*Bicaş,* cecan, *cehan, cifai, gonţiş,* heliciu, *horşt,* pietrime, pietriş, pietruş, prund, prundar, prundărie, prundăros, prundiş, prundos, *reni, rig,* rúşchin, *rúşchiu, sábură,* saburos, scruntar, *şcátăr,* şotăros, *ţicaş.*)

b) Care sunt locurile cu pietriş?

466.a) Cum se cheamă un pământ moale, din care se fac oale şi se lipeşte casa? (Adiag, ageag, argilă, *chirtoacă, clídă, glam,* hajag, humă, *lechín, létiu, luios, lulea,* lut, *mal, margă, năglag,* năglaj, *pământ de cuci, pământ rece, slat, şunecuş, teríciu.*)

b) Care sunt locurile cu pământ lutos?

467.a) Cum se cheamă un loc cu lut amestecat cu nisip şi pietriş? (*Aláciu,* argilos, *gheáoş, podmol,* popol, *sâgă, şios, şiu, şiuai, şuvai.*)

b) Care sunt aceste locuri?

468.a) Cum se cheamă un loc cu multă piatră? (Bolovănos, *bordos,* borduros, *brancióg, căţânos, córcot, corn, cornet, corniş, cuiálnic, glimpuros, gróhot, grohotar, heriúş, hohár, lespeziş, mărlăúz, pietrar,* pietrărie, pietros, *rúdină,* stean, *şugă.*)

b) Care sunt locurile pietroase?

Scanned with OKEN Scanner

469.a) Cum se cheamă un loc cu multă cremene? (*Cremenar,* cremenărie, cremeniş, *cremenişte,* cremenuş.)
b) Care sunt aceste locuri?
470.a) Cum se cheamă un loc cu multă grezie (cute)? (Gresar, *tocilă.*)
b) Care sunt aceste locuri?
471.a) Cum se cheamă un loc cu multă cretă? (Ciolan, cretos, ciolănos, *cridos, mărmuros, văros.*)
b) Care sunt aceste locuri?
472.a) Cum se cheamă un pământ albicios, cu multă sare? (*Albineţ,* sărat, sărătură, slătină, *solonţ, vaiog, zloată.*)
b) Care sunt locurile cu multă sare?

b) Caracteristici naturale

473.a) Cum se cheamă un pământ care ţine apa? (Apătos, *batăştină,* băltit, lutos, mlăştinos, mocirlos.)
b) Unde sunt astfel de locuri?
474.a) Cum se cheamă un pământ care nu ţine apa? (*Beţiv,* fulgeriş, *iute,* nisipărie, nisipos, *pripélnic, pripitor, rar, secetos.*)
b) Unde sunt astfel de locuri?
475.a) Cum se cheamă un pământ fără umezeală, tare şi greu de lucrat? (*Cărăduc, ciolan,* ciolănos, gluhos, îndesat, învârtoşat, *lespezit, mare,* năsâlnic, *nătâng,* sec, secăciune, secetos, *sfarogit, sâlnic, şaieţos,* tare, *trâmboc, ţăstos,* ţurgulu, uscat, *viu,* vârtos, *zgarit, zgluhos; zguros.*)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
476.a) Cum se cheamă un pământ potrivit de umed, uşor de lucrat? (Afânat, bun, *gânfat, îndoitură, înfânat, înfoiat,*, moale, mótov, *motovit, púhav, răsfirat,* reavăn, *revenos, slobod, şai,* şaieţos, *şăios, şoar,* şuái, şuhă, *şuhai,* şuhăios, şuvai, *şuvăios, trândáv, umedos,* umezat, *vlângos.*)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
477.a) Cum se cheamă un pământ negru foarte umed şi lipicios, care se lucrează cu greu? (Arămoi, *calâu,* clehos, clei, *cleios, clendos,* clică, clicos, *clisă, clisos, ghiulea, hlei,* hleios, hlisă, hlisos, *înclicoşat,* lut negru, *móină,* moinos, *móişte,* moiştină, *mură,* năclăios, năglad, năglaj, *nătăvălos, pecinginos, răşinos, şiciu, şiclă,* şiclit, *şuhai, şuhă, tălpac,* tălpoi, *tălpos, treap, treptos, trând, trândos, ţiglă.*)
b) Unde sunt astfel de locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
478.a) Cum se cheamă un pământ îmbibat cu apă, care se poate stoarce în mână? (Apătos, apos, băltit, *gălămoz,* glădos, gloduros, mâlos, moale, tăos, udeală, udélişte, *udilos, verde, zloată, zlotos.*)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
479.a) Cum se cheamă un pământ subţiat, îndoit cu apă? (*Bleoştiraie,* cearfă, *chirfoseală,* cioaflă, *cioalfă, ciorbă,* ciorbăcăială, *ciorboacă,* ciorofală, ciorofăială, ciorofleancă, *cirifleagă, cirmoacă,* cirmoceală, *ciumurluială, ciurfă,* ciurfuială, curluială, *ciurufleacă,* cofrâşcheală, corcofală,

Scanned with OKEN Scanner

corvoseală, fleaşcă, fleşcăraie, fleşcăreală, *gioavlă, goroveală,* im, *imală,* imălos, *jină,* lăpast, lăptos, *lişteávă,* leorcăit, *mociorlăială,* mociorlăit, *mociórniță,* mocirleală, morceală, *morceoleală,*moroit, nălap, noroi, noroios, noroit, *oajdă, scomârlă, sorbărie, ştiolfăială, terfeleagă, tihoc,* tină, *tinoagă, tinos, târmoacă,* târmoceală, *țârfăială, țofină.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

480.a) Cum se cheamă pământul moale de pe fundul bălţilor, sau cel care rămâne după ce a secat o baltă? (Glod, glodăraie, glodărie, glódişte, *glódură*, glodureală, mâl, *mâlcos, mâlişte*, mâlit, mâlitură, mâloi, *mârză, mâzgar, mâzgă, mâzgărie,*mâzgău, mâzgos, mâzguş, mol, mólişte, molitură, moluz, moor, năglod, *nămeală,* nămol, nămolit, nămólniță, smólniță, smolniţos.)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

481.a) Cum se cheamă un pământ care nu se fărâmă, ci se desface în bulgări mari? (Bolovănos, *bruşos,* bulgăros, *cruhos, grunjos, grunțuros, mărgelos, stolovănos,* tare, *tălpos, zgărămşat,* zgrenţuros, zgrunţuros, zguros.)

b) Sunt locuri numite aşa?

482.a) Cum se cheamă un pământ care se fărâmă uşor? (Afânat, *făinar,* făinos, *fărinos,* fărmăcios, *fraged, mălăieț, măzărat,* prăvos, *scrupos,* sfărâmicios, *țarângos, țărinos, zdroburos, zgrobonţos, zguros.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

483. Cum îi ziceți nisipului foarte mărunt? (Făinos, *nisip vulpesc,* pufar.)

484.a) Cum îi ziceți pământului măcinat, pe care îl zboară vântul? (COLB, pulbere, spulberatic, zburător.)

b) Sunt locuri numite de la acest pământ?

485. Sunt prin păduri locuri cu pământ de culoare neagră? Ce nume au?

486.a) Cum se mai cheamă un pământ roşiatic? (*Carmanziu,* cărămiziu, *mierdâu,ruginit, ruginos, ruscă, şar, şoar.*)

b) Unde sunt locuri cu pământ roşiatic şi ce nume au?

487.a) Cum se cheamă un pământ galben, folosit la spoit? (Beană, *cealmúc,* humă galbenă, lut galben, lutişor, năglad.)

b) Unde se află şi ce nume are locul?

488.a) Cum se cheamă un pământ vânăt, folosit la spoit? (Humă, *humói,* humos, *mal, sâgă.*)

b) Unde se află şi ce nume are locul?

489.a) Cum se cheamă un pământ cenuşiu, folosit la spoit? (Humă, humă albă, humos, *mal alb,* şiu.)

b) Unde se află şi ce nume are locul?

490.a) Cum se cheamă un pământ verde, folosit la spoit? (Lut verde)

b) Unde se află şi ce nume are locul?

491.a) Cum se cheamă un pământ albastru, folosit la spoit?

b) Unde se află şi ce nume are locul?

Scanned with OKEN Scanner

492.a) Cum se cheamă un pământ negru, folosit la spoit? (*Bursúni,* humă neagră, lut negru.)
b) Unde se află şi ce nume are locul?
493.a) Cum se cheamă un pământ roşu, folosit la spoit? (Humă roşie, lut roşu, lutişor, *pământel, sigă.*)
b) Unde se află şi ce nume are locul?
494.a) Cum se cheamă un loc unde, noaptea, ies flăcări din pământ? (Comoară, *focuri vii.*)
b) Unde sunt aceste locuri şi ce nume au?

c) Caracterisitici funcţionale

495.a) Cum îi ziceţi unui pământ care dă rod bogat? (*Argeá, biós, buiac, ca brânza, ca untul, dumésnic,* fertil, *frunte,* gras, *icra pământului,* mănos, *mumă de pământ,* mustos, productiv, *puterea pământului,* roditor, rodnic, rodos, *sílişte, spornic, vlăstos.*)
b) Sunt locuri numite aşa?
496.a) Cum îi ziceţi unui pământ care rodeşte foarte repede? (Harnic, iute, iutac, *lotru, silitor,* sílişte, *timpuriu.*)
b) Sunt locuri numite aşa?
497.a) Cum îi ziceţi unui pământ pe care nu se face nici iarba? (Sec, secătură, sterp.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
498.a) Cum îi ziceţi unui pământ care dă rod puţin sau nu dă deloc? (*Bânai, buchélişte, drezgă, gheáoş, hain, hugium, husc, ligáre,* locuri rele, *macru,* neproductiv, neroditor, *netrebnic, nevoiaş, órlişte, pădureţ, pârdalnic, peişte, pieritură, pogan,* prost, pustietate, rău, *sarbăd,* sălbatic, sărac, sărăcăcios, sec, secătură, slab, sterp, sterpiş, *sterpos.*)
b) Sunt locuri numite aşa?
499.a) Cum îi ziceţi unui pământ care a dat o dată rod bun, dar acum nu mai poate da? (*Contenit, istovit, paradău, pustiit, ruinat,* sărăcit, secat, secătuit, *slăbit,* stors, vechi, vlăguit.)
b) Sunt locuri numite aşa?
500. Cum se cheamă un pământ care se ară şi se seamănă fără întrerupere? (Arabil, ARĂTOR, *hrană,* loc de hrană, *muncitor,* ogorâtură, *silitor.*)
501.a) Cum se chema un pământ care nu mai fusese arat, ci se ara pentru prima oară? (*Bránişte, căţea,* chiros, *cóşcove, curătură,* curătureá, *desfundat, nou, ogor bătrân,* ogoreală, *ogorâtură, omán, pajişte, pustiu,* răsfundat, rât, râtaş, rupt, *sad, sádină, sălbatic,* sălbăticiune, *sílişte, spărtură,* ŢELINĂ, ţelină bătrână, *ţeliniş,* ţelinos, ţéliţă, *viu.*)
b) Sunt locuri numite aşa?
502.a) Cum se chema un pământ lăsat un an sau mai mulţi necultivat, „să se odihnească"? (*Ciuluc, durat, durătură, frântură, har,* hórlişte, ierbat, îmburuienat, închirit, înierbat, *înpăjiştit, înpârlogat,* înţelenit, înţelinat, obleagă, ogor sterp, *onănău,* órăşte, *orlişte, paragină,* părăginit,

Scanned with OKEN Scanner

părăginitură, *părăginos, părăsíşte*, părăsit, *pârcitură,* PÂRLOAGĂ, pârlog, pârlogit, pârnojii, priloagă, prilog, pustiu, *sălbăticit,* spârloagă, *strămóină*.)

b) Sunt locuri numite aşa?

503.a) Cum se chema un pământ arător, care se lăsa un timp să-l pască şi să-l bătătorească vitele? (Bătişte, BĂTĂTURĂ, *bătélişte*, bătucit, bătut, *dăgănit, dripélişte, drâstă, izlăzit,* nimaş, *ogor verde,* ponog, *potnog,* toloacă, *tolocit, vârtoşat*.)

b) Sunt locuri numite chiar aşa?

504.a) Cum se chema un pământ care se ara pentru întâia dată, după ce fusese lăsat un timp „să se odihnească"? (Desţelenit, hodinit, *morogană, prósie,* ruptură, spărtură.)

b) Sunt locuri numite aşa?

505.a) Cum se chema un pământ care se ara pentru a doua oară, după ce fusese lăsat un timp să „se odihnească"? (Brazda a doua, nou, *ogorâşte, ogórniţă, răsprósie*.)

b) Sunt locuri numite aşa?

506.a) Cum se chema un pământ care se ara pentru a treia oară, după ce fusese lăsat un timp „să se odihnească"? (Brazda a treia, moale, *móină, móişte, morhoáncă, moruncă,* noroi, *órpie*.)

b) Sunt locuri numite aşa?

507.a) Cum se cheamă un pământ care s-a arat, dar nu s-a semănat încă nimic pe el, pentru că urmează să mai fie arat o dată? (Chiruit, dezmiriştit, *întors,* întorsătură, întorsură, *nadáz,* ogor de vară, ogor negru, *ogorâtură, párină,* parineală.)

b) Sunt locuri numite aşa?

508. Cum se chemă un capăt de ogor care nu se poate ara? [SCHEMA NR. 20.] (CLIN, *obraţ, şpiţ*.)

509.a) Cum se cheama semănătura care se făcea fără să se mai are? (Boronitură, *curătură, năvoloacă, ogorâtură, pe piele*.)

b) Sunt locuri numite aşa?

IV. VEGETAŢIE

A. Forme naturale

1. Păduri

a) Clasificare generică

510.a) Cum se cheamă un loc întins, cu foarte mulţi copaci? (Copăcărie, *loc copăcios,* PĂDURE.)

b) Ce nume au pădurile şi care este poziţia lor exactă?

511. Ce nume aveau pădurile care au fost mai demult tăiate?

Scanned with OKEN Scanner

512. Cum îi ziceţi unui loc cu multe păduri? (*Pădurat, păduratic,* pădurărie, *pădureţ,* pădurit, *păduros.*)

513. Cum se cheamă o pădure foarte întinsă? (Codru, pădure mare, *pădure meree, păduroi,* selbă, *zăbran.*)

514.a) Cum se cheamă o pădure cu o întindere foarte mică? (*Berc, clăţău,* copăciş, *lisóc, loc bercos, lósovă,* mişcală, *orman,* pădurică, PĂDURICE, pădurişte, pădurită, scumpíe.)

b) Au nume aceste păduri mici? Sunt locuri care să se numească aşa?

515.a) Cum se cheamă pădurea de la marginea unei ape? (*Bechet,* berc, cohal, *cohalm,* cotial, *crivină,* fizeş, *hládnic,* LUNCĂ, mizelic, nivă, rénie, *reniş,* ZĂVOI.)

b) Ce nume au zăvoaiele (luncile)?

516. Cum îi ziceţi unui loc cu multe lunci? (Luncărie, luncet, *loc luncos.*)

517.a) Cum se cheamă o pădure cu copaci bătrâni, în care n-a intrat încă toporul? (Bătrână, bungét, CODRU, decinală, *mândră, neagră, oarbă, săcret, surdă, tămină, tâmnă, veche.*)

b) Care sunt aceste păduri? Sunt locuri care să se numească aşa?

518.a) Cum se mai cheamă o pădure tânără? (Codrişor, crâng, fetăníşte, huceag, lăstăret, lăstăriş, *mărunţiş,* mladă, *mlajă,* nuielărie, *nuieliş,* pădure nouă, pădurice, păhui, *păhuíşte, pălant, păriş, prăjiniş, radişcă,* RÉDIU, *stâlpiş,* tineret, vlăstăret.)

b) Care sunt aceste păduri? Sunt locuri care să se numească aşa?

519.a) Cum se mai cheamă un loc cu multe tufe? (Bâcşauă, bífte, boicitură, boschete, bufă, bufet, bufoi, buişag, buljag, cherci, *chici,* cicăriş, cichiriş, ciopuri, ciorlani, circoi, ciret, *ciritei, ciritiş, corci, corciş,* corj, goiabíjă, *loc corcios, loc tufos, smireac,* strufină, stufăraie, *stufăriş,* stufiş, stuhăt, sturichiş, târşaiuri, *târşar, târşet,* târşi, târşor, terétin, tireac, tufăreagă, tufăt, *zbeag.*)

b) Sunt locuri cu multe tufe? Au nume?

520.a) Cum se cheamă un loc unde s-au plantat puieţi? (Grădină, *grădinuţă,* împlantaţie, pădure frumoasă, pepenărie, pepinieră, PLANTAŢIE, poieniţă, puiete, răsad, sădiş, săditură, seminţiş.)

b) Ce nume au plantaţiile de pădure?

b) Părţi ale pădurii

521.a) Cum se cheamă un grup de copaci ceva mai depărtaţi de restul pădurii? (*Ciopór, climp, cotac, foltan,* PÂLC, *potlog, scruntar de pădure.*)

b) Au nume aceste pâlcuri de pădure? Sunt locuri care să se numească aşa?

522.a) Cum se cheamă o bucată de pădure în formă de unghi? Dar de luncă? (Botul luncii, clin, *colţ, cornul luncii* (pădurii), *şpiţ.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

523.a) Cum se cheamă o bucată de pădure lungă şi îngustă? (*Curea de pădure, cureac, dungă de pădure, durjincă,* fâşie de pădure, limbă de pădure, lizieră, margine de pădure, perdea, *strujincă, strujoaie, şurincă.)*

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

524.a) Cum se mai zice la o „bucată de pădure"? (*Cloţă de pădure, codru de pădure, cotună de pădure, delniţă de pădure, palmă de pădure, petic de pădure.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

525.a) Cum se cheamă o fâşie de pădure plantată pentru a opri zăpada, a apăra de vânt sau a împiedica distrugerea solului? (Apărătoare, lizieră, parazăpezi, perdea, scarpă.)

b) Au nume aceste fâşii de pădure?

526.a) Cum se cheamă partea dinăuntru a unei păduri? (Afundătură, afundiş, *creierii pădurii,* fundătură, FUNDUL PĂDURII, *inima pădurii, înfundătura pădurii, miezul pădurii,* mijlocul, *viul codrului.*)

b) Au nume aceste părţi? Sunt locuri care să se numească aşa?

527.a) Cum se cheamă partea din afară a unei păduri? (Latură, lizieră, margine, POALA PĂDURII, vizărie.)

b) Au nume aceste părţi? Sunt locuri care să se numească aşa?

528.a) Cum se cheamă locul unde "începe" o pădure, unde se intră în ea? (*Gura pădurii*, capătul pădurii, *capul pădurii.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

529.a) Cum se cheamă locul unde „se sfârşeşte" o pădure, unde se iese din ea? (Capătul pădurii, *coada pădurii*, fundul pădurii.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

530.a) Cum se cheamă părţile mari în care este împărţită o pădure de către Ocolul silvic? (CANTOANE.)

b) Ce nume au cantoanele de pădure şi ce păduri cuprind fiecare?

c) Caracteristici naturale şi funcţionale

531.a) Cum se cheamă un loc din pădure cu copacii foarte depărtaţi? (*Gólişte,* helâng, *lucínă, luminiş,* mártor, *ochi de pădure, ogoi, pârtie de pădure,* RÁRIŞTE, răret, rărime, răristiş, răriş, rărişte, răriştură, răritură, *zarişte de pădure.*)

b) Au nume aceste locuri? Sânt locuri care să se numească aşa?

532.a) Cum se cheamă o pădure cu copacii rari? (*Bránişte,* DUMBRAVĂ, *poienoasă*, rară, ráreş, răráştină, *suşáră.*)

b) Ce nume au pădurile cu copacii rari, sau locurile cu copaci rari dintr-o pădure?

533.a) Cum se cheamă un loc din pădure cu copacii foarte apropiaţi? (*Déset,* desime, DESÍŞ, *desişte*, desîmét, *fumidenie, hăgiş, hăţag,* HĂŢIŞ, hânsăt, *hârsăt,* heteriş, *higiş, hitiriş, huciş, încáier,* încăiereală, încâlcitură, *loc crângos,* loc crânguros, *loc hucos, loc sâhlos, loc sâlhui, sâhliş,* sâhăt, *tâlhăriş, ticăriş*, ţăcăliş, *ţâhliş,* ţicliş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

534.a) Cum se cheamă o pădure deasă şi încâlcită? (Bânşag, *bugeac,* buhac, *bungét*, gai, *háţeg,* hăciugă, *hălăciugă,* hălângă, hâns, *higi, hişteag,*

Scanned with OKEN Scanner

hitireag, hreapcă, hrest, HUCEAG, huci, *leasă, lom,* pădure corhănoasă, pădure crăcănoasă, *pădure păroasă,* pădure plină,pădure strânsă, rédie, redíş, SÂHLĂ, sâhlete, sâhlişte, *sârlă,* SMIDĂ, tâlhă, ticar, *tihăraie,* ţâhlă, ţâhloacă, ţiharac.)

b) Ce nume au pădurile dese şi încâlcite?

535.a) Cum se cheamă o pădure care a ars, dar nu cu totul? (*Parâşte, pârlă,* pârleală, pârlită, pârlitínă, PÂRLITURĂ, pârliţă, *pârpără, prigórişte, prigorită, pripală, pripéc, pripítă, trăsnitură.*)

b) Care sunt aceste păduri? Sunt locuri care să se numească aşa?

536.a) Cum se cheamă o pădure care a ars cu totul? (Arsă, arsătură, ARSURĂ, ARŞIŢĂ, arzătură, *fochíşte*, jar, *járişte*, pârjolită, *pojar, pojárniţă, pojorâtă, pojorâtură.*)

b) Ce nume au pădurile care au ars?

537.a) Cum se cheamă păduricea deasă de tufe, crescută în locul unei păduri arse? (Arşiţă, berc, cireac, *ciritei, corci,* crâng, frunzăriş, gărână, gătej, hălăciugă, higiu, *hucar,* HUCI, *hucíşte*, lăstar, lăstăret, *lăstăriş, leş, lisă*, loc crânguros, loc târsât, *mladă,* mlajă, *mlăjeriş, păhuişte, rădui, răduiac, răduiaş, redíş*, RÉDIU, tereu, târsaică, târsală, târsă, *târşar*, târşet, *târşete,* târşie, *târşitură*, târşoagă, tufar, turşeni, vlăstar, vlăstăret, *vlăstăriş, zbeg,* zmidai, *zmidar,* ZMIDĂ, *zmidărie*, zmiduş.)

b) Ce nume au păduricile crescute pe locul unei păduri arse?

538. Cum îi ziceţi unui copac căruia i s-au tăiat sau i-au fost rupte vârful şi crengile? (Cioablă, ciolomp, *ciolpan, ciomp*, ciomplei, ciopârtac, *ciotac, citireag,* ciump, ciumpan, ciumpav, CIUNG, ciungar, ciungărat, ciungărit, ciungit, *ciunt*, ciuntit, *ciupac, ciurlă, ciutac,* opăcit.)

539.a) Cum se cheamă un loc cu copaci [de acest fel]? (Ciungăr, ciungărie, ciunget, ciungiş, ciungitură, ciuntitură.)

b) Ce nume au locurile cu copaci ciungi?

540. Cum se cheamă un copac care nu mai are sevă? (*Cioablă, crunt, haşcă, iescar, mălăieţos, osiac,* sec, *stupós,* uscat.)

541.a) Cum se cheamă un loc din pădure cu copaci uscaţi? (*Hâşcărie, runcătură*, uscătură.)

b) Ce nume au locurile din pădure cu copaci uscaţi?

542.a)Cum se cheamă un copac cu scorbură? (Boancă, bortan, bortă, bortos, borturos, *bóşter,* boşteros, *budugan,* budugănos, buştihos, butoară, butoarcă, *buturos, cioablă,* ciolhă, ciuturígă, corobaie, *corobană,* corobăios, corobănos, găocit, *găunos,* găunoşit, răgăzoaie, scorboroşit, *scorbură*, scorburos, scrobos, *ştiubei, ştiurbos.*)

b) Sunt nume de locuri de la acest copac?

543. Cum se cheamă umflătura care apare pe trupul copacilor? (*Dul, gâlcă, holm, măzănaie, modâlcă, motâng.*)

544. Cum îi ziceţi unui copac cu [astfel de umflătură]? (*Holmos, holmuros, modâlcos, motângos.*)

545. Cum se cheamă un molid sau un brad scurt şi gros, cu multe cepuri şi cu multe crăci? (*Buhaş, ciolpan.*)

Scanned with OKEN Scanner

546.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi [copaci de acest fel]? (Buhăşie, buhăşime.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
547.a) Cum se cheamă o pădure cu copacii dezrădăcinaţi, doborâţi de vânt? (Călădău, *căzătură*, chicătură, *cladă, dărâmătură,* DOBORÂTURĂ, *hlam,* hoarnă, *iudă, lom, palancă,* răsturnătură, ruptură, zopoteală.)
b)Ce nume au pădurile doborâte de vânt?
548.a) Cum se cheamă o bucată de pădure care urmează să se taie? (Bútin, bútină, lot, mărcătură, parcelă, PARCHET, *plasă,* porţie, *postată.*)
b) Sunt parchete de pădure care să aibă nume?
549.a) Cum se cheamă un parchet de pădure tăiat cu totul? (Abtaliunc, fânsaică, *hobşnét, hoşleag*, loc defrişat, loc despădurit, oşlag, *ras, rost,* sclof, *şlag,* tăiere, tăietură, tocătură de pădure, trebíş, văgaş.)
b) Ce parchete de pădure tăiate (şlaguri) au nume?
550.a) Cum se cheamă un loc cu multe cioate? (Butucărie, buturiş, buturişte, cioncaş, *ciotărie, cleată*, gol, şlag, *teşitură, túrişte.*)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
551.a) Cum se cheamă o grămadă de crengi, de vreascuri, care rămân după tăierea sau după curăţirea pădurii? (Citireag, cleată, crăcărie, crăcăriş, crengărie, *gireadă, hlomărie, picior, popici.*)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
552.a) Cum se cheamă o pădure cu copacii mult aplecaţi, de pe coasta repede a unui deal? (*Atârnată, beată, cumpenită, strâmbă, zăvârnită.*)
b) Au nume aceste păduri?
553.a) Cum se cheamă o bucată de pădure între două poieni? (Fâşie de pădure, *limbă de pădure, mijlocină*, pâlc, *priméz.*)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
554.a) Cum îi ziceţi la o bucată de pădure stricată prin păşunat? (*Brăcuită,* păscută, rosătură.)
b) Sunt locuri de acest fel care să aibă nume?
555.a) Cum se cheamă o pădure unde sunt oprite tăierea copacilor şi păşunatul vitelor? (Apărată, apărătoare, *apărătură, bránişte*, cruţată, opreală, oprită, *opritură, ouaş, popritură,* rezervată, trăuaş, zăbran.)
b) Au nume aceste păduri? Sunt locuri numite aşa?
556.a) Cum se cheamă pădurea unde este oprită vânătoarea? (*Cămară,* pare de vânătoare, rezervaţie.)
b) Care sunt aceste păduri? Sunt păduri care să se numească aşa?
557.a) Cum se cheamă o rezervaţie de cerbi sau de căprioare? (Cerbărie, ciutărie.)
b) Au nume aceste rezervaţii? Sunt locuri care să se numească aşa?
558.a) Cum se cheamă o rezervaţie de fazani? (Făzănărie.)
b) Au nume aceste rezervaţii? Sunt locuri care să se numească aşa?
559.a) Cum se cheamă o pădure care s-a curăţit de cioate, de uscături şi de tufe? (*Brăniştită,* CURĂŢITURĂ, deznăbuşită, *livezită.*)

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

d) Specii de arbori, arbuşti şi plante de pădure

560. Cum se mai cheamă o pădure de foioase? (Codru.)
561. Cum se mai cheamă o pădure de de conifere? (Pădure, pădure neagră.)
562. Cum se mai cheamă o pădure amestecată, de foioase şi conifere? (Pădure de şleau.)
563.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi molizi? (MOLIDIŞ, molidişte, molidviş, pădure.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
564.a) Cum se cheamă o pădurice de molizi tineri? (*Catinari, catiniş, prăjiniş*, prăjinişte, *târşete, târşiş.*)
b)Sunt locuri care să se numească aşa?
565.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi brazi? (Brădişte, brăzişte, brădărie, brădărişte, brădăţel, BRĂDET, brădiş, codru de brad, pădure, *pădure neagră.*)
b)Sunt locuri care să se numească aşa?
566.a) Cum se cheamă o pădurice de brazi tineri? (Bradaniş, *brădiniş, cetinari, cetiniş, târsete, târşiş.)*
b)Sunt locuri care să se numească aşa?
567.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi fagi? (Codru, făgărie, făgăriş, făgărişte, făgăt, făgătiş, FĂGET, făgiş, făgişte, făguriş, făgurişte.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
568.a) Cum se cheamă o pădurice de fagi tineri? (*Făgăniş,* făgănişte, *făgeţel, hucui, jirişte,* jirovină, tuzuci.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
569.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi stejari (sau goruni)? (*Ceret, dubovină,* DUMBRAVĂ, gârnicet, gorunci, gorunet, GORUNIŞ, gorunişte, *loc ceros, loc stejeros,* pădure, stejărărie, stejărie, stejăret, stejărime, STEJĂRIŞ, stejărişte, stânjeret, stéjeri.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
570. a) Cum se cheamă o pădurice de goruni sau de stejari tineri? (Gărână, meşelic, meşélnic, *loc tufos*, stejerei, stejerică, tufani, *tufari.*)
b) Sunt locuri numite aşa?
571.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi frasini? (Frăsinărie, frăsinet, FRĂSINIŞ, *loc frăsinat, loc frăsinos.*)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
572.a) Cum se cheamă o pădurice de frasini tineri? (Frăsiniş, *frăsinişte*, frăsinei.)
b) Sunt locuri numite aşa?
573.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi mesteceni? (*Bereslogi, berezină, loc mestecănos,* mestecănet, MESTECĂNIŞ, mestecănişte, mestecărie, mesteciş.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

Scanned with OKEN Scanner

574.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi ulmi? (*Loc ulmos*, ulmărie, ulmet, ulmiş, ulmişte.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
575.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi paltini? (*Loc păltinat, loc păltinos,* păltinărie, păltinărişte, păltinet, PĂLTINIŞ, păltinişte.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
576.a) Cum se cheamă o pădurice de paltini tineri? (Păltinei.)
b) Sunt locuri numite aşa?
577.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi carpeni? (Cărpinet, CĂRPINIŞ, cărpinişte, cârpeniş, *loc cărpinos*.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
578.a) Cum se cheamă o pădurice de carpeni tineri? (Cărpiníţă.)
b) Sunt locuri numite aşa?
579.a) Cum se cheamă un loc cu multe tise? (*Tisar*, tisărie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
580.a) Cum se cheamă un loc cu multă zadă?
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
581.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi pini? (*Loc pinos*, PINET.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
582.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi tei? (*Loc teios,* teiuş, teiş.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
583.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi arţari? (Arţărie, arţăriş, *loc arţăros*.)
b) Ce nume au aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
584.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi salcâmi? (Salcâmărie, salcâmiş.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
585.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi corni? (Cornet, corniş, cornişte, cornărie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
586.a) Cum se cheamă o pădurice de corni tineri? (*Cornăţel,* cornicel.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
587.a) Cum se cheamă un loc cu mai mulţi aluni? (Alunar, alunet, ALUNIŞ, alunişte, măierişte, tufari, tufiş.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
588.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi arini? (Arinărie, arinărişte, arinet, ARINIŞ, arinişte, crină, *loc arinos*.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
589.a) Cum se cheamă o pădurice de arini tineri? (Arinaşi.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
590.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi plopi? (*Plopar,* plopăriş, plopărişte, plopărie, plopet, PLOPIŞ, plopişte, *loc plopos*.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
591.a) Cum se cheamă un loc cu multe sălcii? (Luncă, sădéchiu, *sălcar*, sălcărie, sălcăriş, SĂLCET, sălcierie, sălciiş, sălciniş, sălcinişte, sălciş, sălcişte, zăvoi.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

Scanned with OKEN Scanner

592.a) Cum se cheamă un loc cu multe lozii sau răchiţi? (*Loc răchitos, lozar,* LOZĂRIE, lozături, luncă, mladă, *mlăjeriş,* mlăjet, *răchitar,* răchitaş, răchităraie, răchitărie, răchitici, RĂCHITIŞ, răchiţar, zăvoi.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

593.a) Cum se cheamă un loc cu mult scoruş (sau sorb)? (SCORUŞET, sorbet.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

594.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi soci? (Socărie, socet.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

595.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi jugaştri?

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

596.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi sângeri? (Sângeriş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

597.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi călini? (Călinărie, călinet, căliniş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

598.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi mălini? (Mălinărie, mălinet, măliniş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

599.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi pruni sălbatici (sau porumbrei)? (Porumbiş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

600.a) Cum se cheamă un loc cu multă zmeură? (*Zmeurar,* zmeuret, ZMEURIŞ, zmeuruş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

601.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi rugi (sau strugi) de mure? (*Murar,* murărie, *muriş, rugar,* rugărai, *rugărie,* rugăriş, *ruget, rugină, rugime, ruginiş,* rugíşte, *strugar.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

602.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi afini? (*Afinar,* afinărie, afineag, afinet, AFINIŞ, afinişte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

603.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi coacăzi? (*Cocăzar,* cocăzărie, cocăziş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

604.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi mărăcini? (*Loc mărăcinos,* mărăcinet, MĂRĂCINIŞ.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

605.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi spini? (*Bolândar,* loc cutrupit, *loc ghimpos, loc spinos,* spinăraie, SPINĂRIE, spinăriş, spinet, spiniş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

606.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi curpeni? (Curpenar, curpenărie, curpenet, CURPENIŞ, curpenişte, *habadie, halângar,* halângă.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

607.a) Cum se cheamă un loc cu multă cătină (sau dracilă)? (Cătiniş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

608.a) Cum se cheamă un loc cu multă ferigă? (Fericet, fericiş, *ferigar.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

609.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi fragi? (*Frăgar,* frăgărie, frăget.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

610.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi horşti? (*Horştar,* horştărie.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

611.a) Cum se cheamă un loc cu multă hágimă sau háşmă [=ceapă sălbatică]? (Hagimiş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

612.a) Cum se cheamă un loc cu mult usturoi sălbatic [=leurdă, pur, fâş]? (Leurdar, LEURDIŞ, *loc leurdos.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

2. Poieni, păşuni şi fânețe

a) Poieni

613.a) Cum se cheamă un loc *mare* din mijlocul pădurii, fără copaci? (*Câmpaşel*, gol, goleşitură, gólină, goliş, *gólişte, lucínă, lumină,* pajişte, *pleşă,* pogără, POIANĂ, tag, *tighină.*)

b) Ce nume au poienile?

614. Unde erau şi ce nume aveau poienile care s-au închis?

615. Cum îi ziceţi unui loc cu multe poieni? (*Loc poienos, poieniş.*)

616.a) Cum se cheamă un loc *mic* din mijlocul pădurii, fără copaci? (Carantină, cioncaş, gol, gólişte, *limpeziş, luminiş,* lúcăr, ocheană, ocheţ, ochi, poienice, POIENIŢĂ, prelucă, răritură, *zárişte.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

617.a) Cum se cheamă o poiană de pe coasta unui deal? (Pârlucă, *poiană costişă,* PRELÚCĂ.)

b) Ce nume au poienile de pe coastele dealurilor?

618.a) Cum se cheamă o poiană de la poalele dealului? (Pârlucă, *poală, podgorie,* PRELUCĂ, *zăpódie.*)

b) Ce nume au poienile de la poalele dealurilor?

b) Păşuni

619.a) Cum se cheamă un loc lăsat anume ca să-l pască vitele? (IMAŞ, IZLAZ, nimaş, păscătoare, păşunat, PĂŞUNE, suhat, toloacă.)

b) Ce nume au imaşurile (islazurile)?

620.a) Cum se cheamă un loc de păşunat de lângă o apă curgătoare? (Ceair, LUNCĂ, nimaş, prund, rât, suhat, tabon, tăvan.)

b) Ce nume au locurile de păşunat de lângă ape?

621.a) Cum se cheamă un loc de păşunat de pe vârful muntelui? (*Chelberíş, gol de munte, gólişte, munte, peleagă.*)

b) Ce nume au locurile de păşunat de pe vârfurile munţilor?

622.a) Cum se cheamă o păşune unde apare mai întâi iarba, pentru că zăpada se topeşte mai repede? (În faţa soarelui, *primăvăratică,* VĂRATICĂ.)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

623.a) Cum se cheamă o păşune unde iarba apare mai târziu, pentru că zăpada se topeşte mai greu? (IERNATICĂ, la dos.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
624.a) Cum se cheamă o păşune în care vitele intră toamna, după ce s-a cosit iarba? (Refugiu, TOMNATICĂ.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
625.a) Cum se cheamă un loc de păşunat, cu multe tufe, acolo unde a ars pădurea? (Loc înhucit, *pádişă,* runcan, SEHELBE.)
b) Ce nume au locurile de păşunat acolo unde a ars pădurea?
626.a) Cum se chema un loc unde pădurea se defrişa prin cojirea copacilor? (*Belitură, secăríşte,* SECĂTURĂ.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
627.a) Cum se cheamă un loc unde s-a tăiat pădurea, dar nu s-a curăţit de cioate şi de crengi? (Bungeac, *hobşnét,* hoşleag, *horşlág, leş, loc sec, loc seciuit,* oşlág, parchet, sclef, *seci,* sehelbe, ŞLAG, şleah, *târşală,* trebíş, văgaş.)
b)Ce nume au locurile unde s-a tăiat pădurea, dar nu s-a curăţat?
628.a) Cum se cheamă un loc unde s-a tăiat pădurea şi s-a curăţat de cioate şi de crengi? (Avaş, CURĂTURĂ, iertaş, iertuitură, *janc,* LAZ, *lăzuitură, loc lăzuit, loc runcuit,* ouaş, *posadă,* prilog, pristar, *runc, runculicior.)*
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
629.a) Cum se mai cheamă păşunea oilor? (Imaş, nimaş, oime, oíşte, paşă, păscătoare, păşune, stăuină, suhat.)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
630.a) Cum se cheamă o păşune depărtată de stână, unde se ţin mieii după ce au fost înţărcaţi? (Înţărcătoare, *ţărcătoare, príor.*)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
631.a) Cum se mai cheamă păşunea berbecilor (a cârlanilor), după ce au fost aleşi dintre oi? (BERBECĂRIE, *cârlănărie, umbletul cârlanilor.)*
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
632.a) Cum se mai cheamă păşunea mânzărilor [= a oilor cu lapte]? (Mânzare, nimaşul aplecătorilor, *umbletul mânzărilor, umbletul mioarelor.*)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
633.a) Cum se mai cheamă păşunea sterpelor? (Nimaşul sterpăciunilor, *sterpărar, sterpărie,* strânsură, umbletul sterpelor.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
634. a) Cum se cheamă o păşune pe care ciobanii o schimbă după un timp? (MUTARE, mutătoare.)
b) Sunt locuri numite aşa?
635. a) Cum se cheamă o păşune în care se duc oile de cu seară? (Poarnă, PORNEALĂ.)
b) Sunt locuri numite aşa?
636.a) Cum se cheamă păşunatul oilor dis-de-dimineaţă? (Împreurat, napról, năprăor, PRÍOR, próuri.)
b) Sunt locuri numite aşa?

Scanned with OKEN Scanner

637.a) Cum se mai cheamă păşunea cailor? (CIÉR, herghelie, islazul cailor, mórştină, stavă, *suhat*, tamazlâc.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
638.a) Cum se mai cheamă păşunea mânjilor? (Mânzărie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
639.a) Cum se mai cheamă păşunea iepelor? (*Cobâlă,* iepărie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
640.a) Cum se mai cheamă păşunea vacilor? (Islaz, nimaş, suhat, văcare, VĂCĂRIE.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
641.a) Cum se cheamă un loc unde pasc viţeii? (Pasélnic, suhat, VIŢELĂRIE.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
642.a) Cum se mai cheamă păşunea boilor? (Boierişte, *boíşte,* BOORIE, boureaţă, *bourişte,* suhat.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
643.a) Cum se cheamă un loc unde pasc porcii? (Porcăraie, porcăreaţă, PORCĂRIE, *tamazlâc, tăbărâşte,* toloacă.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
644.a) Cum se cheamă un loc unde pasc caprele (domestice sau sălbatice)? (Căprăreaţă, căprăreţ, CAPRĂRIE, căprărişte.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
645.a) Cum se cheamă un loc unde pasc (sau păşteau) bivolii? (BIVOLĂRIE, ghiholărie.)
b) Sunt locuri numite aşa?
646.a) Cum se cheamă o păşune cu iarbă bună, unde se îngraşă vitele şi oile? (*Canará,* folt, *orman, rójină,* rójnă, *rudă, rúdină,* suhat, *tamazlâc.*)
b) Care sunt aceste păşuni? Sunt locuri numite aşa?
647.a) Cum se cheamă un loc umbros, unde se odihnesc vitele la prânz când sunt la păşune? (Amiez, *amiezătoare,* amiezător, amirez, *bătătură,* boorişte, bórişte, *căcători, chită, culcătoare,* culcuş, hodinător, *hodinitoare,* meréz, *merezătoare,* merezuş, meríză, merizíştină, măsălău, *miezător, muscărit,* ocol, *ocolitură,* polóşte, sălaş, stálnişte, stáişte, STÁNIŞTE, *stóişte,* storişte, *strechie, şezătoare, tórină, tórişte, umbrar,* umbriş, *vadul vacilor,* văcăreaţă, *văcărie,* zăcălău, zăcăreală, *zăcătoare*, zăcătură.)
b) Sunt locuri numite aşa?
648.a) Cum se chema păscutul vitelor în noaptea de Sf. Gheorghe? (*Mânecătoare, slobódnă.*)
b) Sunt locuri care să se numească aşa?
649.a) Cum se cheamă o bucată de păşune pe care, un timp, nu se lasă vitele să pască, pentru ca să crească iarba? (Corăji, *loc apărat, loc continit,* loc oprit, opreală, OPRITURĂ, ouaş, *poprítură,* trăuaş.)
b) Sunt locuri numite aşa?

Scanned with OKEN Scanner

650.a) Cum se cheamă un loc unde iarba a fost păscută până la rădăcină? (*Bătătură,* BĂTĂLIȘTE, bătucitură, glodirişte, gloditură, glojditură, *loc glojdit,* loc ros, *mozól, rosătură, tocitură.*)

b)Sunt locuri numite aşa?

651.a) Cum se cheamă o păşune care nu a fost curăţită şi îngrijită? (Părăginită, părăsită, spinoasă.)

b) Sunt locuri numite aşa?

c) Fâneţe

652.a) Cum se cheamă un loc neîngrădit unde se face fânul? (Cosalău, FÂNAŢ, fânărie, ierbărie, jupă, *livadă* [la munte], loc cositor, loc ierbos, misculícuri, mânzat, rât, suhat de fân, tânărog, troaş.)

b) Ce nume au fânețele?

652 bis. Cum se cheamă un loc îngrădit unde se face, la munte, fânul? (*Grădină.*)

653.a) Cum se cheamă un fân rău, plin de buruieni? (*Beldios,* buruienos, celáriu, cotrihoi, heredeu, *heredios,* părag, prădău, rogozos.)

b) Sunt locuri numite aşa?

654.a) Cum se cheamă un câmp cu iarba arsă de soare? (*Arşíţă,* loc prăjit, *pălişte, pălitură, pârlitură, vatra ielelor.*)

b) Sunt locuri numite aşa?

655.a) Cum se cheamă un loc de fânaţ după ce s-a cosit fânul? (Cosáşniță, cosáştină, COSIRE, cositură, *cosírişte, fánişte.*)

b) Sunt locuri numite aşa?

656.a) Cum se cheamă un loc pe care se face otava? (Loc otăvit, otavă, otăvărie, otăvíşte, otăvitură.)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

657.a) Cum se cheamă un câmp cu multe flori? (Florărie, *loc păjestos,* loc păviştios, PAJIŞTE, párişte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

658. Cum se numesc locurile unde se duceau sau unde se duc albinele vara?

d) Specii de arbuşti şi plante de pajişte şi de baltă

658 bis. Cum se cheamă un loc cu mult muşchi? (*Bungegărie, loc bungegos, loc muşchios.)*

659.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi jnepeni (jnepi, ienuperi)? (Jepíşte, jnepeniş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

660.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi merişori? (Merişoret, merişoriş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

661.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi smârdari?

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

662.a) Cum se cheamă un loc cu multă târsă?

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt locuri numite aşa?

663.a) Cum se cheamă un loc cu multă rugină? (*Loc ruginos.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

664.a) Cum se cheamă un loc cu mult păiuş? (Păişte, păiugă, păiuşărie.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

665.a) Cum se cheamă un loc cu mult şovar (şuvár)? (*Loc şovăros, loc şuvărât,* şovăriş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

666.a) Cum se cheamă un loc cu mult rogoz? (*Loc rogozos,* rogoază, rogojină, *rogozărie,* rogozăştină, *rogoziş, rogozişte.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

667.a) Cum se cheamă un loc cu mult pipirig? (Bahnă.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

668.a) Cum se cheamă un loc cu mult stuf? (*Culare, foltan (de stuh), loc stufos,* maldăr, nadă, opúşină, rozor, stohan, stufăraie, stufăriş, stufiş, STUHĂRIE.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

669. Cum se cheamă marginea unei stufării? (Lizieră, *opúşină, poală.*)

670.a) Cum se cheamă un loc cu multă papură? (Culare, *loc păpuros,* PĂPURIŞ, păpurişte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

671.a) Cum se cheamă un loc cu multă trestie? (*Loc trestiat, loc trestios, trestar,* trestărie, trestiaş, *trestiiş,* trestinic, trestiş.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

672.a) Cum se cheamă un loc cu mult boz? (BOZĂRIE, boziet, loc boziat.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

673.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi brusturi sau cu multe bălării? (Bălăncănii, BĂLĂRIE, bâdâdăi, bâlcătanii, bâzdăgănii, brustăraie, BRUSTĂRIE, brusturet, brusturiş, budidaie, durducani, hojmaleancă, *loc brusturat, loc brusturos*, raréle.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

674.a) Cum se cheamă un loc cu multă cucută sau cu mulţi búcini? (Bălărie, băldăran, *buciníş,* buciumíş, cucutărie, *cucutiş, dudău.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

675.a) Cum se cheamă un loc cu multe urzici? (*Loc urzicos, urzicar,* URZICĂRIE.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

676.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi scai sau ciulini? (*Ciulinet, loc ciulinos, loc scăios, scăiar.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

677.a) Cum se cheamă un loc cu multă stevie? (Steverie.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

678.a) Cum se cheamă un loc cu mult ştir? (*Loc ştiros.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

679.a) Cum se cheamă un loc cu multă stirigoaie?

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

Scanned with OKEN Scanner

680.a) Cum se cheamă un loc plin de „chir" (=pir)? (*Chirişte, loc chiros.)*
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
681.a) Cum se cheamă un loc cu mult măcriş? (Măcrişărie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
682.a) Cum se cheamă un loc cu mult mohor? (*Loc mohoros, mohorişte, mohoríş.*)
b) Sunt locuri numite aşa?
683.a) Cum se cheamă un loc cu multe „buruieni"? (*Bâdâdău, bugeac,* BURUIENIŞ, durducani, *loc buruienos, loc dudăios, loc gozuros,* loc îmburuienat, robodele, zorlă.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

B. Culturi

1. Grădini

a) Grădini de pomi (livezi)

684.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi pomi fructiferi? (Băştea de pomi, búngăr, grădină de pomi, holdă de pomi, LIVADĂ, lízniţ, *loc împomat,* ogradă de pomi, pomărie, pomărit, pomăt, pomiţel, pomost, *sad*, teleap.)
b) Ce nume au grădinile de pomi care sunt proprietate colectivă?
685.a) Cum se cheamă un loc cu pomi fructiferi de la marginea unei vii? (Lizieră, obráţie, pâlc de pomi.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
686. Cum se cheamă un loc cu pomi rari dintr-o grădină? (Răritură.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
687.a) Cum se cheamă un loc fără pomi din mijlocul unei grădini de pomi? (*Ochi, poiană.*)
b) Au nume aceste locuri?
688.a) Cum se cheamă un loc unde cresc puieţii care vor fi plantaţi în grădini de pomi (livezi)? (*Grădinuţă,* pepenărie, PEPINIERĂ.)
b) Unde sunt pepiniere de pomi fructiferi şi cum le numesc oamenii?
689.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi gutui?
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
690.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi piersici? (*Loc piersicos*, piersicărie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
691.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi caişi?
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
692.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi meri? (*Loc măros,* merărie, meret, merezărie, MERIŞ.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
693.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi peri? (*Loc păros, loc periat,* peret, PERIŞ.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

694.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi zarzări? (Zarzachie, zărzălie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite chiar aşa?
695.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi aguzi (duzi, iagozi)? (AGUDĂRIE, dudărie, igodărie.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri să se numească aşa?
696.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi perji (sau pruni)? (*Perjărie,* perjúră, prunărie, prunet, pruninişte, pruniş, prunişte.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
697.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi nuci? (Nucaríşte, NUCĂRIE, nucăriş, nucet, nucime, nucişte.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
698.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi vişini? (Vişinet.)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
699.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi cireşi? (*Cireşar, cireşărie,* cireşet, cireşie, cireşişte, cirişte, *loc cireşat.*)
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
700.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi corcoduşi?
b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?
701.a) Cum se cheamă un loc cu viţă de vie? (Hij, loază, *plai de vii,* VIE.)
b) Ce nume au viile care sunt proprietate colectivă?
701 bis. Ce nume aveau viile care s-au scos?
702.a) Cum se cheamă o vie foarte întinsă, sau o regiune cu multe vii? (PODGORIE, pogârzíe, viét.)
b) Ce nume au aceste regiuni de vii?
703.a) Cum se cheamă o vie mică sau o bucată de vie? (*Petec de vie, pâlc de vie,* pârnoajă, *pogon de vie,* viişoară.)
b) Sunt locuri numite aşa?
704.a) Cum se cheamă o vie lăsată în părăsire? (Paragină, părăginită, părăsită.)
b) Sunt locuri numite aşa?
705.a) Cum se cheamă o vie sădită de curând? (Plantaţie, *sad, sádină*, vie nouă, vir tânără.)
b) Care sunt aceste vii? Sunt locuri numite aşa?

c) Grădini de legume

706.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă legume? (Bostană, BULGĂRIE, chert, cureche, gard, grădioară, grădină, grădinărie, ogor, ogradă, ogrădea, ogrăjică, *sad, sârbărie*, sârbie, telechi, tertiu, zarzavagerie.)
b) Ce nume au grădinile de legume care sunt proprietate colectivă?
707.a) Cum se cheamă un loc unde se pun răsadurile primăvara? (Bilon, melegar, ogor de răsad, *rai,* RĂSADNIŢĂ, răzor de răsad, *sádină*, seră.)
b)Au nume aceste locuri?
708. Cum se cheamă bucăţile mici dintr-o grădină, cultivate fiecare cu câte un fel de legume? (Brazde, zăzoare, STRATURI.)

Scanned with OKEN Scanner

709.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă cartofi? (Baraboíşte, baraboíştină, *barabulíşte, cartofărie*, cartoflărie, clompişte, compirişte, cromirişte, crumpănar, crumpenişte, crumpirişte, grumbişte, grumişte, piciocărie, piciocărişte, pitiocărie.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

710.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă varză? (Curecherie, CURECHIŞTE, curechiştină, VĂRZĂRIE, vărzăriş, vărzărişte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

711.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă gulii sau brojbe? (Brojbărie, năpíşte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

712.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă sfeclă? (Sfeclărie)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

713.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă harbuji sau pepeni? (Harbuzărie, ogor de pepeni, pepenărie, pepenet, pepenieră, pepenişte, pepeniştină.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

714.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă bostani? (Bostană, BOSTĂNĂRIE.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

715.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă castraveţii? (BULGĂRIE, crastaveţărie.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

716.a) Cum se cheamă un loc unde se cultivă ceapă? (Bulgărie, CEPĂRIE, *loc cepos.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

717.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu fasole? (Bulgărie, fasolărie, FASOLÍŞTE, făsuíşte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

718.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu bob? (BOBIŞTE, bobíştină.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

719.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu mazăre? (*Loc măzărat, măzărar, măzăríşte*, măzăríştină.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

720.a) Se mai dau nume pentru: „un loc cultivat cu usturoi", „un loc cultivat cu morcovi", „un loc cultivat cu vinete", „un loc cultivat cu ardei", „un loc cultivat cu pătlăgele roşii"?

b) Sunt locuri numite aşa?

d) Grădini de flori. "Spaţii verzi"

721.a) Cum se cheamă un loc unde se cresc flori? (FLORĂRIE, grădiniţă, ogrăjoară.)

b) Unde sunt grădini de flori proprietate colectivă şi ce nume au?

722. Ce nume au grădinile publice (parcurile)?

Scanned with OKEN Scanner

1. Holde

723.a) Cum se cheamă pământul unde se ară şi se seamănă? (Arătură, arvá, CÂMP, *glebă*, holdă, *jítie,* lan, livadă, *mereá,* plai, plantaţie, semeniş, *síliştе,* semănătură, *ţarină.*)

b) Unde sunt şi ce nume au aceste locuri, care sunt proprietate colectivă?

724.a) Cum se cheamă bucăţile de câmp sau de ţarină, cultivate fiecare cu un anumit fel de plante? (Blană, furdulău, năsadă, ogor, ostai, plai, răstav, *riglă,* solă, şurínă, şuríncă, *tablă, tabun,* TARLA.)

b) Ce nume au tarlalele?

725. Ce nume aveau tarlalele care s-au desfiinţat sau au fost contopite?

726.a) Înainte de colectivizare, cum se chemau pământurile cultivate ale oamenilor? (OGOARE.)

b) Aceste pământuri aveau nume aparte, sau se numeau după proprietari? Care aveau nume aparte?

727.a) Cum se cheamă pământul cuprins între două drumuri sau între două canale de irigaţie? (RACLE.)

b) Au nume aceste pământuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

728.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu păpuşoi (cucuruz, porumb)? (Cucuruzáştină, cucuruzíşte, mălăişte, păpuşoínă, PĂPUŞOIŞTE, păpuşoíştină, păpuşórniţă, plai de porumb, ponov, porumbărie, PORUMBIŞTE.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

729.a) Cum se cheamă un loc de pe care s-a cules păpuşoiul? (CIOCĂLĂIŞTE, ciocănărie, ciocăníşte, cucăíşte, cucălăíşte, cuibăríşte, tenchíşte, tuleană, tuleíşte, tulujíşte.)

b) Sunt locuri numite aşa?

730.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu grâu? (Blană de grâu, grâíşte, grânaţe, *grâníşte, holdă de grâu,* jau, plai de grâu, *ogor de grâu, tablă de grâu.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

731.a) Cum se cheamă un loc de pe care s-a cules grâul? (MIRIŞTE, miriştínă, *păiş,* secerătură, *seceríşte*, sterină, tecşeală.)

b) Sunt locuri numite aşa?

732.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu hamei? (HAMEÍŞTE, hemeiuş, *loc hemeios.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

733.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu hrişcă? (Hrişcólniţă, HRIŞCÓRNIŢĂ.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

734.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu orez? (OREZĂRIE.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

735.a) Cum se chema un loc cultivat cu mei sau mălai? (Mălai, mălăiaş, MĂLĂIŞTE, MEÍŞTE, părincíşte.)

b) Sunt locuri care să amintească de aceasta?

736. Cum se chema un loc după ce se culegea meiul sau mălaiul? (MĂLĂINĂ, MĂLĂIŞTINĂ.)

Scanned with OKEN Scanner

737.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu secară? (Secări, *secăríş,* SECĂRIŞTE, semănătură de secară.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

738.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu ovăz, sau pe care creşte ovăzul sălbatic? (Ovăzuri, OVĂZIŞTE, ovăşniţă, ovăştină, oveze, semănătură de ovăz.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

739.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu orz? (Oarze, ORZĂRIE, orzíşte, semănătură de orz.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

740.a) Cum se cheamă un loc cu trifoi? (Bodorchişte, luherişte, TRIFOIŞTE.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

741.a) Cum se cheamă un loc cu lucernă? (Cleiu, lucernieră, luţărnărie, luţărníşte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

742.a) Cum se cheamă un loc cu borceag? (*Loc borcegos.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

743.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu măturí? (*Măturiş.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

744. Cum se cheamă un loc de pe care s-au tăiat măturile? (Ciocălăişte de mălai.)

745.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu cânepă? (Cânepă, cânepărie, cânepi, cânepiş, CÂNEPIŞTE, cânepíştină.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

746. Cum se cheamă un loc de pe care s-a smuls cânepa? (Cânepişte.)

747.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu in? (Inăriţă, inaţe, inărie, inău, inerişte, inet, ineţ, inichişte, INIŞTE, íniţă, inulíşte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

748. Cum se cheamă un loc de pe care s-a cules inul? (Mirişte de in.)

749.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu răsărită sau soreancă?

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

750. Cum se cheamă un loc de pe care s-a tăiat răsărita sau soreanca? (Ciocălăişte de soreancă sau de sorícă.)

751.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu soia?

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

752.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu rapiţă? (Rapiţărie, rapiţíşte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

753.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu bumbac? (Bumbăcărie.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

754.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu tutun? (Tutunătură, TUTUNIŞTE.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

755.a) Cum se cheamă un loc cultivat cu mac? (Macovişte.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care numite aşa?

inv. 183034

Scanned with OKEN Scanner

756.a) Se mai dau nume pentru locurile cultivate cu alte plante medicinale, de pildă pentru un "loc cultivat cu mentă", "loc cu ricin", "loc cu pojarniţă", "loc cu muşeţel"?

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

757.a) Cum îi ziceţi unei holde cu multe buruieni? (Buruienărie, *dudărie, loc beldios,* loc buruienos, loc cotropit, loc gozuros.)

b) Sunt locuri numite aşa?

758.a) Cum se chema un loc arător, obţinut prin tăierea copacilor şi scoaterea cioatelor? (Cartez, certez, *câmp, curare,* CURĂTURĂ, curătureá, *curăţitură,* dărcuitură, *desfundătură, hlábnic, limpeziş, loc curat,* loc curăţat, *loc limpezit, loc ogorât, uricitură.*)

b) Ce nume au curăturile?

759.a) Cum îi ziceţi pământului aşezat pe direcţia din care bate vântul? (*În lungul vântului.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

V. AŞEZĂRI OMENEŞTI

A. Zone sociogeografice

1. Spaţiul locuit

760. Cum se numeşte satul (oraşul)?

761. Ce nume a mai avut satul (oraşul)?

762. A mai avut satul (oraşul) şi un nume străin? Care? Se mai foloseşte încă?

763. Ce nume au satele vecine şi oraşele cele mai apropiate?

764. Ce nume aveau mai înainte satele vecine şi oraşele cele mai apropiate? Când şi de ce şi-au schimbat numele? Se mai foloseşte numele vechi?

765.a) Cum se cheamă părţile unui sat? (CĂTUN, ciocrac, codalâc, *cot, cótişte, crac,* crâng, *cut, mahalá, pârâu* [la munte].)

b) Ce nume au părţile satului (cătunele, coturile)?

766. Cum li se mai zice, în glumă, părţilor satului?

767.a) Cum se cheamă părţile unui oraş? (CARTIER, culoare, *cvartal,* despărţire, *mahalá,* pogârzie, pográzie, sector, *târguşor,* târşor.)

b) Ce nume au părţile oraşului (cartierele, mahalalele, sectoarele)?

768. Cum li se mai zice, în glumă, părţilor oraşului?

769.a) Cum se cheamă partea dinăuntrul satului (oraşului)? (Centru, *crucile satului, dricul satului, inima satului, linie,* mijloc, *ogradă,* poziţie, *şezut,* târg, *viul satului* (târgului), *vatră.*)

b) Are un nume aparte?

770.a) Cum se cheamă partea din afară a satului (oraşului)? (*Cornul satului, dosul satului, mahalá,* margine, *latură,* periferie.)

b) Au nume aceste părţi?

771.a) Cum se cheamă partea locuită a unui sat, formată din casele şi grădinile oamenilor? (Buzluc, linie, satul, *schilă,* VATRA SATULUI.)

Scanned with OKEN Scanner

b) [La munte] De unde şi până unde ţine vatra satului? Unde se crede că a fost vatra veche?

772.a) Cum se cheamă partea unde se zice că "începe" satul? (Capătul satului, CAPUL SATULUI, *gura satului.*)

b) Este o parte a satului care să se numească aşa?

773.a) Cum se cheamă partea unde se zice că "se sfârşeşte" satul? (Capătul satului, *coada satului,* FUNDUL SATULUI.)

b) Este o parte a satului care să se numească aşa?

774.a) Cum se cheamă un loc gol, fără case, dinăuntul unui sat? (Livadă, maidan, medean, grădină, poiană, poienică, *sílişte,* tăpşan, *toloacă.*)

b) Ce nume au locurile virane dinăuntrul satului?

775.a) Cum se cheamă un loc unde se îngroapă morţii? (CIMITIR.)

b) Unde sunt cimitire şi cum le spun oamenii?

776.a) Cum se chema cimitirul înainte vreme? (Bananău, *comoară,* dormír, *grădina morţilor, grădiniţă, grópişte, grópniţă, îngropătoare,* îngropélniţă, îngrópniţă, morminţi, morţărie, oprit, piţigăi, pográdie, stóbor, temetéu, titihúiu, *ţintirim.*)

b) Ce nume aveau mai înainte vreme cimitirele din sat?

777.a) Cum se cheamă un loc unde se îngroapă animalele? (Cimitirul cailor, cimitirul câinilor, cimitirul vacilor, ţintirimul vitelor.)

b) Unde sunt cimitire de animale şi cum le spun oamenii?

778.a) Cum se cheamă un loc unde oamenii vin să vândă şi să cumpere produse? (Arastá, *medean,* PIAŢĂ, schelă, TÂRG.)

b) Ce nume au pieţele?

779.a) Cum se cheamă un loc unde oamenii vin să vândă şi să cumpere animale? (IARMAROC, obor, ocol, panaír, pazar, târg de vite.)

b) Unde sunt târguri de vite şi ce nume au? Unde erau înainte vreme?

780.a) Cum se cheamă un loc unde se vând şi se cumpără lucruri vechi? (Bazar, TALCIOC.)

b) Unde sunt şi ce nume au pieţele de vechituri? Unde erau şi ce nume aveau înainte vreme?

781. Cum îi ziceţi unui sat foarte întins? (Lung, mare, *mereu, vrăjmaş.*)

782.a) Cum se mai cheamă un sat mic, format doar din câteva case? (Aşezălaş, cadalâc, cătun, *cotună,* crâng, oştează, săcel, *sălaş, sălăşâmuri,* săteac, sătic, sătucean, sătuleţ, săturel, sătuţ, sélişte.)

b) Unde sunt grupuri mici de case, în afara satului, şi ce nume au?

783. Cum îi ziceţi unui sat cu casele foarte apropiate unele de altele? (*Adunat,* des, înghemuit, îngrămădit.)

784. Cum îi ziceţi unui sat cu casele foarte depărtate unele de altele? (*Deşirat, împrăştiat, înşirat, răspândit, răşchirat, risipit.*)

785. Cum îi ziceţi unui sat ascuns: într-o vale, după un deal, într-o pădure? (*Apusat, cuibărit, dósnic, fundat, pitit, tupilat.*)

786. Cum îi ziceţi unui sat aşezat pe vârful dealului sau sub vârf? (*Agăţat, atârnat, cucuiat, spânzurat.*)

787.a) Cum se cheamă o aşezare mare a călugărilor? (MĂNĂSTIRE.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Ce mănăstiri sunt şi cum le spun oamenii?

788.a) Cum se cheamă o aşezare mică a călugărilor? (SCHIT, sihăstrie.)

b) Ce schituri sau sihăstrii au fost, unde erau şi cum le spuneau oamenii? Sunt locuri care să amintească de ele?

789.a) Cum se cheamă o aşezare a ciobanilor? (*Băcie, bordei, buşlă, căsoaie, cătun, câşlă, câşlărie, cobâşă, colác, comárnic, conac, coşmagă,* coteneaţă, cramă, crambă, *hâji, huşlă, mandră, odaie, oleab,* ortac, *otac,* pătul, pâlc, *perdea,* poloştie, *saiá, sălaş,* stalóg, staor, STÂNĂ, *strună, surlă, şatră,* şură, TÎRLĂ, ţoaţă, ţuţă, *vatră.)*

b) Unde sunt şi ce nume au stânile (sau târlele)?

790.a) Cum se chema aşezarea boierului şi a argaţilor lui? (*Armán,* CONAC, coştei, cucă, *curte.*)

b) Unde era conacul sau curtea boierească? Sunt nume care să amintească de ele?

791.a) Cum se chema aşezarea din afara satului (oraşului), unde se mânca , se bea şi se dormea cu plată? (Făgădău, HAN, ráteş, *rátuş.*)

b) Unde erau hanurile (rateşurile) şi cum le ziceau oamenii?

792.a) Cum se cheamă aşezarea din afara satului (oraşului) unde sunt oaspătaţi şi găzduiţi cu plată turiştii (călătorii)? (CABANĂ, HAN, MOTEL.)

b) Unde sunt şi ce nume au cabanele (hanurile, motelurile) din afara satului (oraşului)?

793.a) Cum se cheamă o aşezare vremelnică a pescarilor? (Bordei, *cătun,* cherhaná, colibă, pescărie, zăvod.)

b) Unde sunt (sau unde erau) astfel de aşezări şi ce nume au(aveau)?

794.a) Cum se cheamă o aşezare vremelnică a muncitorilor de la pădure sau din construcţii? (Baracă, bordei, colibă, colonie.)

b) Unde sunt (sau unde erau) aşezări vremelnice ale muncitorilor de la pădure sau din construcţii? Ce nume au (sau ce nume aveau)?

795.a) Cum se cheamă o şezare de ţigani? (Cort, *sălaş,* ŞATRĂ, *vatră ţigănească, zlătărie.*)

b) Sunt nume care să amintească de aşezările ţiganilor?

796.a) Cum se cheamă locul unde odinioară a fost un sat? (*Satul bătrân, satul vechi,* sélişte, *sílişte, talpa satului, vatra veche.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa? Unde se crede că au fost sate?

797.a) Cum se cheamă locul unde odinioară a fost un cătun? (*Cătunişte, izbélişte.*)

b) Sunt locuri numite aşa? Unde se crede că au fost cătune?

798.a) Cum se cheamă locul unde odinioară a fost o stână sau o târlă? (*Băcilişte,* loc târlit, *merizúş, stăuínă,* stăulină, *stâna bătrână, stâna veche, târlişte, târlitură, tomnitură, tórină, tórişte.)*

b) Sunt locuri numite aşa? Ce nume amintesc de stâni sau de târle care acum nu mai sunt?

799.a) Sunt în comună urme de aşezări mai vechi, ruine de biserici, de curţi sau de cetăţi?

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt (sau au fost) locuri numite *Cetatea, Cetăţuia, Cetăţeaua, Horódiştea, Síliştea, Séliştea, Ruine, Tábia, Tabăra?* Unde?

800.a) Cum se cheamă un loc cu case părăsite şi paragini? (*Izbélişte,* loc pustiit, loc pustiu, *părăsişte*, pustie, pustieşag, pustietate, *vineţii.*)

b) Unde erau astfel de locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

801.a) Cum se cheamă un loc unde oricine avea voie să se aşeze şi să folosească pământul, fiind slobod de dări o vreme? (Ohabă, silişte, *slobozie.*)

b) Sunt sau au fost locuri numite *Slobozia* sau *Slobozeni?*

802.a) Cum se chemau satele înfiinţate de oameni veniţi din alte părţi? (Adunătură, *bejenie, sat de venetici.*)

b) Sunt astfel de sate? Ce nume au?

803.a) Cum se chema un sat care se întemeia de către familiile de însurăţei, cărora li se făcea parte din moşia părintească? (*Roi, sat nou.*)

b) Cunoaşteţi astfel de sate? Unde s-au înfiinţat şi de către cine?

2. Spaţiul agricol

804.a) Cum se cheamă pământul (arabil sau fânaţ) din afara vetrei satului? (Batáştină, CÂMP, MOŞIE, *pomóst, sílişte,* ŢARINĂ, ţârcăviş.)

b) Unde este ţarina satului?

805.a) Cum se chemă un pământ aflat mai departe, spre margină? (*Aruncătură, funduri, latură,* lătunoaie, *lăturalnic,* lături, *peste mână, picăţele.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

806. Unde mai aveau oamenii pământuri, în afara satului, înainte de arondări?

807.a) Cum se cheamă o bucată de pământ lungă şi îngustă? (*Aţă, biciuşcă, bârneţ, blană, chingă, curea, curmeziş, délniţă, dungă, faşă,* fâşie, *fâşteică, frânghie, funie, hliză, jérbie, jirébie, jârghiuţă, jurubiţă, lanţ, limbă,* măţălău, nilă, odgon, plasă, *răstav, răzor,* riglă, sâbă, *sfoară, stâlp, strujíncă, strújniţă, strujoaie, súliţă, şârghie, şindrilă, şinígă, şipcă, şiştoaie,* şlingă, *şulindră, şurínă, şuríncă, şuşăniţă, şuşuniţă, şúştină, şuveică, tei,* teleac, telep, *trăsură,* voi, *zvoră.)*

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

808.a) Cum se cheamă o bucată scurtă de pământ? (*Scurtătură.*)

b) Sunt locuri să se numească aşa?

809.a) Cum se cheamă o bucată de pământ lată şi mare? (*Hapcână, lacră,* lan, *látiţă,* parcelă, *raclă, tablá, tabon, trup.)*

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

810.a) Cum se cheamă o bucată de pământ în formă de unghi? (*Clin,* clinog, clinţ, *colţ, corn, şpiţ.)*

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

811.a) Cum i se mai zice unei bucăţi mici de pământ? (Cârtog, *chiţoi, ciosvârtă, cleată, codru, cosác, dărăb, fâştoacă,* fijleagă, *folt, foltan, glebă, halcă, hartan,* hârtău, hoisar, jau, lab, *muşcătură, obraţ,* pajă, păprişte, *petic, piept, postată, ştuc,* şuh, tal,tog.)

b) Sunt locuri să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

812.a) Care erau vechile măsuri de pământ şi cam cât valorau în sistemul de azi? (*Ar, blid, cinzeacă, ciric,* cirtă, *falce, fîrtă, fârtac, fârtar,* furdulaş, *găleată,* portal, *pârpór, pogon, prăjină.*)

b)Sunt nume de locuri de la numele măsurilor de pământ?

813.a) Cum se cheamă un loc unde se treieră? (ARIE, *árişte, armán,* humen, *ogradă,* năsadă, târvălişte, *toacă,* ţarc.)

b) Este un loc anume unde se face aria? Ce nume are? Sunt nume care să amintească de ariile vechi?

814.a) Cum se cheamă pământul cuprins [=furat] de cineva din pământul satului? (*Hapcă, hápchină, împresurătură, loc cotropit,*prinsoare, *prinsură, uzúrpă.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

815. Ce moşii erau altădată în zona comunei şi cam cât se întindeau?

816.a) Cum se cheamă moşia bisericii? [se referă la biserica ortodoxă.] (*Clejă,* cléjie, *fălcile popii,* icléjie, *loc popesc, locul popii,* lotul popii, ogorul popii, *sesia popii,* sesie.)

b) Unde erau moşiile bisericeşti şi cum le ziceau oamenii?

817. Unde erau şi cum se numeau moşiile mănăstireşti?

818. Unde erau şi cum se numeau moşiile bisericii catolice?

819. Ce proprietăţi aveau schiturile şi cum se numeau?

820.a) Cum se chema pământul care era proprietatea şcolii? (Locul şcolii, lotul şcolii.)

b) Unde era pământul şcolii şi cum îi spuneau oamenii?

821.a) Cum se chema o moşie (pădure, imaş, ţarină) stăpânită în comun? (Avălmăşie, *devălmăşie, obşte, pământ vălmaş,* vălmăşeală, vălmăşie.)

b) Sunt nume de locuri care să amintească de obşti sau de devălmăşii?

822.a) Cum se cheamau bucăţile de pământ în care se împărţea moşia obştii? (*Délniţe, dramuri, jirébii,* loturi, ogoare.)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

823.a) Cum se chema o bucată de pământ moştenită din moşi-strămoşi? (*Bătrân,* loc vechi, *moş,* moştenire, *ocină, prósie, sămeşie, stâlp, uríc, zestre.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

824.a) Cum se chema pământul adăugat prin cumpărare? (*Adaos,* cumpărătoare, *cumpărătură,* pământ de veci.)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

825.a) Cum se chema o bucată de pământ pe care ţăranii erau obligaţi să i-o lucreze boierului, pentru că păşteau vitele pe pământul lui? (*Analog, boieresc, cirtă, devălmăşie,* vălmăşie.)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

826.a) Cum se chema o bucată de pământ primită de la împroprietărire? (Câştigat, *hectar,* legiuire, *lot, nadél,* pământíre, plan.)

b) Care erau pământurile primite la împroprietăriri? [Se cere numele terenurilor împărţite, nu al parcelelor individuale.]

827.a) Cum se chema o bucată de pământ rămasă în afară după împărţirea pământului? (*Prisos, pristos,* rămăşiţă, rezervă.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Ce nume aveau bucăţile de pământ rămase în afară după împărţirea pământului?

3. Poziţia teritorial-administrativă

828.a) Cum se cheamă cu un cuvânt, tot pământul din proprietatea unui sat? [Adică vatra satului şi ţarina.] (*Áret*, cuprins, *holda satului, hotarul satului, mereaua satului,* MOŞIE, pământul satului, *tarlaua satului,* teritoriu, *vătájniţă, vătáştină.*)

b) Pe unde merge hotarul satului? (Descriere amănunţită.)

829. Cum se numeşte comuna?

830. Cum se numea comuna înainte vreme?

831. De ce altă comună a aparţinut satului înainte vreme? Cam între ce ani?

832. Cum îi spun oamenii ţinutului în care se află satul? (după numele apei mari, al vechiului ocol, al vechii plase etc.)

B. Repere antropice[4]

833.a) Cum se cheamă linia care desparte două ogoare, două livezi sau două fâneţe? (Brazdă, călugire, *cămíl, chez, cormană, duleu, durjíncă,* forgaşă, *gat,* háşpor, HAT, hotar, *mejdă, méjdină,* mejernă, melie, *metă, mizuínă, muchie,* munună, nímăt, *otmet, primez,* răzor, *slog, şiriţă, trăsură, ţenchi.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste linii]?

834.a) În afară de şanţuri şi movile, prin ce alte semne îşi hotărau oamenii pământurile? (*Blende, bloji,* bogle, brazde, budihale, *ciufuri, ciuhe, ciulihoi, ciurcuri, cobâle, cocoare,* garduri, gomile, lese, marnure, matahale, *măgăoi,* măiaguri, măiugi, mătăuzuri, *mogâldane, mogâldeţe, momâi,* momârlane, motohoaie, mozomaine, muşchi, námile, nímături, păpuşe, păpuşoaie, *pietre cheotoare,* pócii, *popândăi,* popondeţe, poponeţe, povoaie, stablaturi, stâlpi, stoboare, şteampuri, ştiubeie, ţancuri, *ţâfe, ţâuri,* zăplazuri.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste semne]?

835.a) Cum se cheamă hotarul dintre două păduri? (LINIE, şnaiţ.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste hotare]?

836.a) Prin ce semne se hotărau, sau se hotărăsc şi acum pădurile? (Borne, *bouri,* cioplaşi, ciuhe, jaruri, măiaguri, metă, movile, şanţuri, ştempele.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste semne]?

837.a) Cum se cheamă semnele puse pe vârfurile dealurilor? (Borne, *capre, ciufuri, ciuhe, pájuri, păpuşi,* piramide, scări.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste semne]?

---

[4] Am inclus în această grupă creaţii ale omului, care, deşi nu se încadrează într-o categorie sociogeografică dată, servesc frecvent ca punct de plecare în denumirea acestora. Sunt construcţii („relief artificial", cum zic unii geografi), dar şi diverse „semne" care atestă prezenţa omului, fiind legate de activităţi sau practici spirituale şi materiale.

Scanned with OKEN Scanner

838. Sunt nume de locuri care să amintească de morile care au fost sau mai sunt în sat? Ale cui au fost morile care au dat nume la locuri?
839. Dacă în sat sunt mai multe biserici, cum le deosebesc oamenii prin nume?
840. Cum îi spun oamenii locului pe care este aşezată biserica? (Sau bisericile, dacă sunt mai multe.)
841. Sunt cruci sau morminte în afara cimitirului, care să fi dat nume la locurile acelea? Sunt nume care să amintească de moartea cuiva?
842.a) Cum se cheamă o locuinţă depărtată de sat, pe care oamenii o folosesc numai vara şi toamna? (Arman, baratcă, *căsoaie,* colibă, fermă, hutor, măierişte, măietoare, măietură, ODAIE, *otac,* poiată, *sălaş,* ştalău, tanie.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuinţe]?
843.a) Cum se chema adăpostul muncitorilor la pădure? (Baracă, baratcă, bordei, *budă,* búică, căhleaţă, colibă, corlă, cort, cortel, *covercă,* cramb, crambă, odaie, *sălaş, surlă.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?
844.a) Cum se chema adăpostul oamenilor care lucrau la câmp? (*Acioală,* acioaş, *arar,* bojdeucă, bordei, căsoaie, *cătun,* colibă, *colnă, cordun,* cort, *covercă,* cramb, hodaie, *huşti,* obrac, odaie, *otac,* pătul, poiată, polog, *sălaş,* scut, *scuteală, surlă, şandroc, şatră,* şopréică, şoproneaţă, umbrar, *zăvadă.*)
b) Sunt nume care să amintească de... [aceste adăposturi]?
845.a) Cum se chema adăpostul oamenilor care mergeau cu vitele la păşunat? (Colibă, poiată.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?
846.a) Cum se chema adăpostul în care se punea ce se strângea de pe câmp? (Acaret, *argeá, arman, boaşcă, chiler, clet,* colnă, *cólniţă, cobace, corlată,* córliţă, coşarcă, coşer, *coştei, cotarcă, cotună,* cram, hambar, hangar, *hei,* închizătură, leau, magazie, máier, măierişte, *naméstie, oborog,* ocol, odaie, olátice, păier, păierar, pătuiac, pătul, pătuleţ, polată, porumbar, remiză, *samalâc, sâsâiac, slon, standoală, stanţie, şop,* şopotei, şopreaţă, şopron, şopru, *ştandelcă, şură, tream.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?
847.a) Cum îi ziceţi unei case vechi şi prea mari? (Căsoi, hardughie, *horáiţă.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste case]?
848.a) Cum se cheamă o casă mică, veche şi sărăcăcioasă? (Bârnăreaţă, *boaşcă,* bojdeucă, bordei, *budă, bujdă,* bujducă, bújdulă, búrdulă, chichineaţă, chiţiboaică, *cobáşă,* cochineaţă, cocioabă, *cocârlă, coşcă, coşcoavă, coşmandră,* coşmelie, coştereaţă, *coştoroabă,* coştromelniţă, coteţ, cotron, cuşcă, ghimirlie, *gurdúnă, halabudă,* hudúbă, hurdubă, magherniţă, ruínă, ruinătură, *rujdă, şandrabulíe, şandră,* şandrama, târoagă.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste case]?
849.a) Cum se mai chema o casă de vânătoare? (Castel, *căsoaie.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste case]?
850.a) Cum se chema stâna mică pe care ciobanii o mutau dintr-un loc într-altul? (MUTARE, mutăreá, mutătoare, mutătură, *perdea.*)

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste stâni mici]?

851.a) Cum se cheamă locul unde ciobanii fac de pază noaptea? (*Başcă*, la arípă, perdea, poiată, târlă, *vatră, zvatră.*)

b) Sunt nume care să amintească de aceste...[locuri de pază]?

852.a) Cum se cheamă adăpostul oilor din timpul verii? (*Cărâm, cólnă, cólniţă, comarnic, conac,* corlíţă, *geandâr,* mas, masalău, mulgăreaţă, *nímăt*, obor, ocol, *odalâc*, ogradă, oinărie, *otac*, *saiá,* stáişte, stánişte, staul, stână, storişte, târlă, *tórină, tórişte,* túlişte, túrişte, ţarc, *zahată.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

853.a) Cum se cheamă adăpostul oilor din timpul iernii? (*Arcaci, cerdac,* colibă, *copálniţă*,coşar, coteţ, grajd, hodaie, *iernatic*, iernărie, pătul, poiată, polată, saivan, şopru, şură, târlă.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

854.a) Cum se cheamă adăpostul oilor sterpe? (*Arcaci,* mătricăreaţă, ocol, pietrar, *sterpărar,* sterpăreaţă, *sterpărie.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

855.a) Cum se cheamă adăpostul oilor care trebuie să fete? (Coşer, *fătăciune, fătătoare,* perdea.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

856.a) Cum se cheamă adăpostul mieilor? (*Arcaci,* chiralău, cobârlău, coşer, *cotar*, *mielărie, nímăt, perdea, răzlog, ţarc,* ţărcădău, ţărcălău, ţărcuşor.)

b) Sunt nume care să amintească de... [aceste adăposturi]?

857.a) Cum se cheamă adăpostul berbecilor? (*Berbecărie.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

858.a) Cum se cheamă adăpostul caprelor? (*Căprăreaţă, căprărie,* căprărit, *corlíţă,* palancă, staul, ţarc.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

859.a) Cum se cheamă adăpostul de noapte al vitelor aflate la păşune? (*Acioală,* adăpost, cărâm, *cătun,* colníţă, *comandă, corlată, coşleabă, culcătoare,* fânar, *frunzar, închisoare*,măsălău, *mâietoare,* mrăjitură, mreajă, *mrejuială,* nímăt, obor, ocol, *ocólişte, odaie, odalâc, olum, orman, otac,* padău, *palancă, parcană, pătul, saiá, sălaşul mărvii, slon,* sloneci, *stánişte, strană, şamatră, şatră, şez, tórişte,* umbrar, văcăreaţă, văcărie, *zahată, zavadă.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

860.a) Cum se cheamă adăpostul de iarnă al vitelor? (*Căsoaie, ceardac, câşlă, conac, corlă,* coşăreală, coşer, fânar, grajd, poiată, saivan, şopru, ştal, ştalar, ştalău, şură.)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?

861.a) Cum se cheamă locul unde se pune sarea pentru oi, pentru vite sau pentru căprioare? (Crăcană, grivală, halău, lingătoare, prepeleag, *sănune, sărar, sărărie,* sărătură, troacă.)

b) Sunt nume care să amintească de... [aceste locuri]?

862.a) Cum se cheamă adăpostul viţeilor? (Şopron, VIŢELĂRIE.)

b) Sunt nume care să amintească de... [aceste adăposturi]?

Scanned with OKEN Scanner

863.a) Cum se cheamă adăpostul de noapte al vitelor sterpe? (Ocol, *văcăriuţă*.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?
864.a) Cum se cheamă o crescătorie de porci? (*Porcăreaţă,* PORCĂRIE, tábăr, *tăbărâşte.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste crescătorii]?
865.a) Cum se chema adăpostul bivolilor? (BIVOLĂRIE.)
b) Sunt nume care să amintească de... [aceste adăposturi]?
866.a) Cum se cheamă o crescătorie de cai? (*Comandă,* HERGHELIE, *reciúg, stavă.*)
b)Ce nume au crescătoriile de cai? Ce nume aveau crescătoriile care acum nu mai sunt?
867.a) Cum se chemau vechile adăposturi ale albinelor? (*Buduroaie,* căsoaie, coşniţe, lădiţe, *mosoare,* ŞTIUBEIE, *târne, uleie.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?
868.a) Cum se cheamă adăposturile de iarnă al albinelor? (*Argele,* şăndrămăli, *temnice, zemnice.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?
869.a) Cum se cheamă un loc cu mulţi stupi? (*Albinărie,* albiniş,*mierărie,* PRISACĂ, prisăcărie, *stuparniţă,* stupărie, STUPINĂ, stupineá, *stupiníşte, ştiubărie.*)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste adăposturi]?
870.a) Cum se cheamă locurile unde pândesc vânătorii? (Ascunsoare, *căfas, covercă, foişor, hoşténg*, lóvişte, pătul, pândă, ştant.)
b) Ce nume au locurile de pândă ale vânătorilor?
871.a) Cum se cheamă locul unde se pune momeala sau se întind cursele? (*Anínătoare,* curse, laţuri, *leş, leşnic, leşuitură,* LUPĂRIE, *puitoare,* pusoare, smâc, smuc, şfac, *ţiitoare,* ţiitură, VULPĂRIE.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuri]?
872.a) Cum se chema un loc unde se făcea rachiu? (Cazan, povarnă, VÉLNIŢĂ.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuri]?
873.a) Cum se cheamă un loc unde se fac cărămizi? (CĂRĂMIDĂRIE.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuri]?
874.a) Cum se cheamă un loc unde se arde varul? (Varniţă, VĂRĂRIE, vărăştină, văruíşte.)
b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuri]?
875.a) Cum se chema un loc unde se făcea dóhot din coajă de mesteacăn? (DOHOTĂRIE, scoarţă, *scorţar, scorţărie.*)
b) Ce nume aveau locurile unde se făcea dóhot?
876.a) Cum se chema un loc unde se făceau cărbuni din lemne arse la foc domol? (BOCŞĂ, bocşitură, CĂRBUNĂRIE, cărbunărişte, cărbuniş, cărbunişte, *măngălărie, milérie, vatră, verc.*)
b) Ce nume au locurile unde se făceau cărbuni din lemn?

Scanned with OKEN Scanner

877.a) Cum se chema locul unde se făcea sticlă din cenuşă de brad? (*Glăjărie, hută.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuri]?

878.a) Cum se chema un loc unde se făcea şindrilă sau draniţă? (*Şindilărie.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuri]?

879.a) Cum se cheamă construcţiile care opresc o apă curgătoare? (*Areapă,* astupătură, baraj, *călugără, claus,* dig, gard, gárdină, *gat,* gărduş, *hait, hamzá, hátie, homovancă, iaz, iezitură,* leasă, *mâţă, năsadă,* opritoare, *opúst, parcană, pripon, prispă,* răcăstău, ridicătură, stáilă, *stavilă, stăulină,* stăvilar, şordung, toltíş, *zăpor, zăton, zastavcă,* zăgaz, zug, zugău, *zugaş.*)

b) Unde sunt [astfel de construcţii] şi ce nume au locurile acelea?

880.a) Cum se cheamă construcţia care abate apa la moară? (Bontăie, corab, *dugaş, dul,* gărduş, *iezitură*, leasă, năsadă, opritură, *opúst,* stăvilar, *şlais, şugat,*zăgaz, *zăpor, zăton,* zătúlă, *zugău.*)

b) Ce nume au locurile unde sunt... [astfel de construcţii]?

881.a) Cum se cheamă întăriturile făcute în malul unui râu ca să nu-l strice apa? (*Apărătoare, capră, căşiţă, cionc,* coş, coteţ, dig, farşine, garduri, *măgar,* măerlaş, *nămăt, picior, piept, pinten, poríf, rac,* stavilă, *şlaidăr, şlais, ştolţ, ştraifău, şuc, ţarc,* ţărcălău, zăton.)

b) Sunt nume care să amintească de...[astfel de întăriturí]?

882.a) Cum se cheamă întăriturile care apără podul de forţa apei? (Apărătoare, *aripi, căsoaie,* căşâţă, coş, pinten, *strajă.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[astfel de întăriturí]?

883.a) Cum se cheamă construcţia de la malul unui râu, care strânge apa, să nu se răsfire prea mult? (Picior, pinten, rac.)

b) Sunt nume care să amintească de... [aceste construcţii]?

884.a) Cum se cheamă butucul fixat de-a latul unei ape curgătoare, care opreşte puţin apa? (*Hátie, labă, piept,* porif, *prag.*)

b) Sunt nume care să amintească de... [aceste locuri]?

885.a) Cum se cheamă o îngrăditură de nuiele sau de stuf, care opreşte trecerea peştelui? (Gard, gat, gărduleţ, gărduş, grătar, închizătoare, obor, mandră, pléter.)

b) Sunt nume care să amintească de ...[astfel de îngrădituri]?

886.a) Cum se cheamă construcţia care opreşte alunecările de pământ? (Gărduleţ, taráz.)

b) Sunt nume care să amintească de... [asemenea construcţii]?

887.a) Cum se cheamă jgheabul pe care se dau la vale butucii? (Jgheab, uluc.)

b) Sunt nume care să amintească de... [aceste jghiaburi]?

888.a) Ce alte construcţii se folosesc pentru a da butucii la vale? (Canalici, *ceternă*, citernă, coşcăi, *jilip*, jlip, martór, *plancă,* râz, riz, *riză,* rol, *rulă,* vălău.)

Scanned with OKEN Scanner

b) Sunt nume care să amintească de ele?

889.a) Cum se cheamă locul unde se îngrămădesc butucii daţi la vale? (*Bohâltău*, butucărie, *plisă, răcaş,* rocaş, *ştont,* tason, *zahatră.*)

b) Sunt nume care să amintească de ...[astfel de locuri]?

890. Cum cheamă locul unde se adună butucii înainte de a fi daţi la vale? (Bohâltău, *buhál*, buştenet, buturiş, cobâlă, depozit, *groşet, holun, loc buştenoş, lújniţă, mâglă, parcană,* pâlnie, *ştir.*)

891.a) Cum se cheamă locul din pădure unde se încarcă butucii în căruţe sau în remorci? (Rampă, *ríngpleaţ.*)

b) Sunt nume care să amintească de...[aceste locuri]?

892.a) Cum se chema un loc de popas, unde se dejugau boii ca să se odihnească (sau unde se opreau ciobanii care coborau de la munte)? (*Abătătoare, conac, dejugătoare*, haltă, medean, *oturac,* popas, popositură, *posadă,* răpaus.)

b) Sunt nume care să amintească de astfel de locuri de popas?

893.a) Cum se cheamă un loc de pe malul apei, unde se opresc plutele, bărcile sau şlepurile? (*Droagă,* port, *prival, şchelă, vad.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

894.a) Cum se cheamă un loc din sat, unde se joacă, de obicei, copiii? (Maidan, medean, ogói, poiană, tăpşan, toloacă.)

b) Ce nume au locurile din sat unde se joacă de obicei copiii?

895.a) Cum se chema un loc unde, înainte vreme, se ţinea hora? (Bătătură, *bătélişte, igrálişte,*maidan, medean, poiană, tăpşan, *vatra jocului.*)

b) Cum se numea locul unde se ţinea hora?

896.a) Cum se chema un loc din afara satului unde, înainte vreme, se făcea de strajă? (*Cerdac,* parapet, *strajă, veghi.*)

b) Ce nume au locurile unde se făcea de strajă?

897.a) Cum îi ziceţi unui loc unde se crede că sunt comori? (*Comorâşte,* comoroşniţă.)

b) Ce nume au locurile unde se crede că sunt comori?

898. Sunt nume de locuri care să amintească de întâmplări din trecutul satului?

899. Sunt nume de locuri care au rămas de pomină şi sunt folosite în zicale sau în pilde?

900. Sunt nume de locuri care să arate că acolo se ţineau sărbători?

901. Se mai ţine de către ciobani sărbătoarea nedeii (Sf.Ilie)? Unde se ţine, sau unde se ţinea înainte vreme? Sunt nume de locuri care amintesc de nedei?

902. Care sunt „locurile tari" sau „locurile rele" din împrejurimi, unde se credea că oamenii nu puteau umbla fără primejdie? (Hotarul, răspântiile, pădurile, podurile.)

903. Zânelor, nu li se spunea şi *doamne, frumoase* sau *muieri*? Care erau locurile unde se credea că se adună ele?

Scanned with OKEN Scanner

VI. CĂI DE COMUNICAŢIE

A. Drumuri

a) Clasificare generică

904.a) Cum se cheamă o fâşie de loc, bătătorită, pe care pot merge căruţe şi maşini? (Cardermá, dolmă, DRUM, dulhan, toltíş.)

b) Ce nume au drumurile din afara satului (oraşului)?

905.a) Cum se cheamă un drum pietruit sau asfaltat? (ŞOSEA, şuşá, şuşắ.)

b) Ce nume au şoselele? [=După punctul de destinaţie cel mai apropiat.]

906.a) Cum se chema un drum mai mare, înainte de a se face şoselele? (CALE, *drumul mare*, ŞLEAH, şleau, tract.)

b) Care erau aceste drumuri?

907.a) Cum se cheamă un drum dinăuntrul satului, cu case pe margini? (Hudiţă, linie, mală, stradă, údiţă, ULIŢĂ.)

b) Ce nume au uliţele (hudiţele)? Sunt uliţe pe care unii oameni le numesc într-un fel, iar alţii într-alt fel? [După ce se iau toate numele, se întreabă din nou pentru fiecare, în mod special, dacă nu au un sinonim.]

908. Ce nume au căile de comunicaţie din oraş (şosele, bulevarde, străzi, străpungeri, stradele, fundături, intrânduri, pasaje)? [Se pune întrebarea pentru fiecare dintre aceste categorii pe rând.]

909.a) Cum se cheamă fâşia de loc, bătătorită, care trece prin grădini sau prin ogoare, şi pe care se poate merge numai cu piciorul? (Călare, CĂRARE, drum de picior, drumiţ, obraţ, *parcan, pârtie,* tortoare, *troian*, ţepaş.)

b) Ce nume au cărările din sat?

910.a) Cum se cheamă o fâşie îngustă de loc, bătătorită, care trece prin pădure şi pe care se poate merge numai cu piciorul? (CĂRARE, cepáş, *cioplac,* crâng, dâră, drum pădurăresc, pârtie, POTECĂ, tortoare, ţepaş.)

b) Ce nume au cărările sau potecile din pădure?

911.a) Cum se cheamă o cărare mai lată, care urcă pe deal sau pe munte? (*Colníc, cólniţă,* drum, PLAI.)

b) Ce nume au cărările mari dela munte sau de la deal (plaiurile)?

912. Cum îi ziceţi unui munte sau unui deal cu multe cărări? (Cărărat.)

913.a) Cum se cheamă o cărare făcută de oi, de vite sau de animalele sălbatice? (*Bârzan,* calea stânii, cărarea oilor, *dâră*, HĂŢAŞ, hăţău, hăţiş, *hăţoagă, hâţă,* mergătul vitelor, *trăsură, treapăt.*)

b) Ce nume au cărările de oi, de vite sau de animale sălbatice?

914.a) Cum se cheamă un drum cu traverse de lemn, pe care se cară butucii din pădure? (*Drum argelat, drum mâzguit, drum pătlăjit, drum pilhuit, drum ştrefuit, durgalău,* plai, *ştraiblíc, ştraiveg.*)

b) Ce nume au drumurile cu traverse de lemn, pe care se cară butucii din pădure?

Scanned with OKEN Scanner

915.a) Cum se cheamă un drum fără traverse, natural, pe care se cară butucii din pădure? (*Hăţaş, hâţă, hâţoagă.*)

b) Au nume aceste drumuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

916.a) Cum se chema, înainte vreme, drumul pe unde merge trenul? (Cale ferată, *cale înfierată,* drum de fier, drumul trenului, linie, *ştrec*, ştric.)

b) Sunt căi ferate forestiere? Cum le zic oamenii? Sunt locuri numite de la acestea ?

917.a) Cum se cheamă instalaţia care transportă butucii pe sus, pe cablu? (Funicular, furnicular, *ştric.*)

b) Sunt locuri numite astfel?

918.a) Cum se cheamă un drum pentru bărci, croit în stuful bălţii? (Lavă, linie.)

b) Au nume aceste drumuri? Sunt nume de locuri date de la ele?

b) Părţi ale căilor de comunicaţie. Intersecţii

919. Cum se cheamă locul unde se zice că „începe" un drum, sau o uliţă, sau o cărare, sau un plai? (*Cap*, capăt, GURĂ.)

920. Cum se cheamă locul unde se zice că „se sfârşeşte" un drum , sau o uliţă, sau o cărare, sau un plai? (Capăt, COADĂ, colţ, *corn de drum*, curmătură, *fund de drum*, glag.)

921. Cum se cheamă partea din mijloc a unui drum? (*Căluşul drumului, inima drumului, rugul drumului, şleaul drumului.*)

922. Dacă mergi pe un drum care trece dealul, cum îi zici la partea care urcă a drumului? (Drum la deal, năldealului, guríş, suiş, URCUŞ.)

923. Cum îi zici la partea care coboară a drumului? (*Cobor,* COBORÂŞ, drum la vale, înaljós, navale, năljosului, nălvalelui, *pogor, pogorâş, pogorâşte,*povârniş, scoborâş.)

924.a) Cum se cheamă locul unde două drumuri trec unul peste altul în formă de cruce? (Cruce de drum, crucidan, crucişătură, crucişuri, cruciu, drum cruciş, drum în cruce, drum în cruci, *drum încălecat, drum încrucişat,* [furcitură], *ieşitul drumului,* încrucişare, *încrucişătură,* întâlnire, întretăiere, RĂSCRUCE, răscruciul drumului, răspândite, răspântece, RĂSPÂNTIE, răspântină.)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

925. Cum se numesc cele mai importante intersecţii ale străzilor din oraş?

926.a) Cum se cheamă locul unde un drum se desparte în două? [SCHEMA NR. 21.] (Bifurcare, bifurcaţie, bifurcătură, [crucea drumului], drum înfurcat, *drum înfurcit, furca drumului,* FURCITURĂ, *înfurcătură,* înfurciere, înfurcitură, *îngemănare.*)

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?

927. Cum se cheamă fiecare dintre părţile unui drum care s-a despărţit? [SCHEMA NR. 21.] (CRAC.)

928.a) Cum se cheamă locul dintre două drumuri care se despart sau care se întâlnesc? [SCHEMA NR. 21.] (Între căi, *între căli*, între cărări, *între craci, între cruci de drum,* ÎNTRE DRUMURI, CLIN, *piez, pinten, prepeleag, şpiţ.*)

b) Sunt locuri care să se numească aşa?

Scanned with OKEN Scanner

929. Cum îi ziceţi uliţii care trece prin mijlocul satului? (*Drumul din mijloc,* drumul satului, *linie,* şosea, *uliţa mare, uliţa satului.*)
930. Cum îi ziceţi unei uliţi de la marginea satului? (Lăturaşă, lăturişă, MĂRGINAŞĂ.)
931.a) Cum se cheamă un drum îngust care merge pe hotarul satului? (Drum de hotar, DRUMUL HOTARULUI, *duleu,* hictál, hotărag, schelă.)
b) Ce nume au drumurile de hotar?
932.a) Cum se cheamă un drum îngust care trece printre ogoare (sau printre tarlale)? (Cleată, *drum de cleată,* drum de tarla, drum de ţarină, *drum negru, drumeag, duleu, obraţ, rúcără*, scoc, tarlá.)
b) Ce nume au drumurile printre ogoare (sau printre tarlale)?
933.a) Cum se cheamă un drum îngust pe marginea unui pârâu? (PÂRÂU.)
b) Ce nume au drumurile de pe pâraie?
934.a) Cum se cheamă cărarea mai lată care merge chiar pe culmea muntelui? (*Obcină,* plaiul óbcinii.)
b) Ce nume au cărările late care merg chiar pe culmea muntelui?
935.a) Cum se cheamă o cărare care înconjură muntele sau dealul, mergând pe coastă sau pe sub coastă? (*Brână,* înconjur, *lăsătoare, surdúc,* ŞNAIŢ.)
b) Ce nume au cărările care înconjură muntele sau dealul, mergând pe coastă sau pe sub coastă?
936.a) Cum se cheamă o cărare care leagă două drumuri mai mari sau care scurtează un drum mai lung? (Cărare de-a dreptul, cărare dintre drumuri, SCURTĂTURĂ, *şúier.*)
b) Ce nume au cărările care scurtează un drum mai lung?
937.a) Cum se cheamă un drum care se înfundă? Dar o uliţă? Dar o cărare? (*Cotloană,* drum închis, drum înfundat, *fundac,* fundătură, *hudă,* hudiţă, înfundătură, *ungheţ.*)
b) Au nume aceste drumuri, uliţi, cărări?
938.a) Cum se cheamă o cărare sau un drum care se pierde, nu se mai cunoaşte? (*Oarbă,* pierdută, *răştáic,* rătăcită.)
b) Care sunt aceste cărări şi drumuri?
939.a) Cum se cheamă un drum îngust sau o uliţă strâmtă? (Drumeci, drumeag, drumuşor, *godârlău, hudă,* hudicioară, *hurloi*, ulicioară.)
b) Sunt drumuri sau uliţi care să se numească aşa?
940.a) Cum se cheamă un drum mult adâncit în pământ? (*Arcére*, drum cufundos, râpos, săpat, gârlă, hăgău, *hâgă, hârţoi, hogaş, horáiţă, hórină, hulă,* húnie, hurloi, jghiab, *jidovină, joampă,* mangă, ogaş, ruptură, *ruscă, surúş,* şuviţă, *ţurană, uştubeu, vandólie.)*
b) Sunt drumuri care să se numească aşa?
941. Cum se cheamă un drum cu multe ridicături şi adâncituri pe el? (*Balişte,* drum *clânţuros, dâmburos,* gloduros, glonţuros, *gropilat,* grunzuros, hârtopos, hodrâmbos, hondrobos, hopuros, *hotropos*, îngropilat, rău, *scobinos, petrílă.*)

Scanned with OKEN Scanner

942. Cum se cheamă o cărare cu multe rupturi, pe care se merge cu greu?

943. Cum se cheamă un drum care urcă drept, fără să ocolească, o coastă repede? Dar o cărare? (Costos, guríş, în loc, în piept, înponcişat, *lăţiş, oblu,* pieptiş, *ponci*, ponciş, povârnit, priporos, *právăţ, prípor, rápăg,* repeziş, *zugău.*)

944. Cum se cheamă un drum care nu urcă pieptiş coasta, ci oblic, în pantă lină? Dar o cărare? (Costiş, *costişat,* de-a coasta, în curmeziş, în veríu, *înpiezişat, înveriat, lungiş, păliş, pălişat*, pieziş, *piezişat,* prăvălit.)

945.a) Cum se cheamă un loc unde drumul îşi schimbă direcţia?[GEST!.] (*Belciug,* buclă, *cârjoaie, cârligătură,* cârmeală, *cârmíş, cârneá,* cârneţ, *cârnitură, cocleţ, cohăietură, colac,* COT, *cotei,* coteţ, cotíc, *cotigeală, cótină, cotíş,* COTITURĂ, cotolac, coveá, *covei, covrig,* curbă, curmătură, fiurţ, încârligătură, încârnitură,, încocleţitură, încolăcitură, *încorăgitură,* încorcigătură, *încordătură,* încovăietură, întorsătură, *întorsură,* întortochere, întortochetură, *învârtecuş,* ocol, ocolitură, serpentină, *sucitură,* şerpuitură, *şoveu, şuvăială, şuvăitură.*)

b) Au nume cotiturile drumurilor?

946.a) Cum îi ziceţi unui drum cu multe cotituri? Dar unei cărări? (*Cârjoiat, cârligat, cârn, cârnit, cocârnit, cohăiat,* cohăios, colăcit, cotiş, cotit, coturos, covăiat, covrigat, încârjoiat, încâlcit, încârligat, *încârliombat,* încolăcit, încolătăcit, încovrigat, întortocheat, strâmb, şerpuit, şerpuitor, *şovăit,* şuvăit.)

b) Sunt locuri numite aşa?

947.a) Cum se cheamă partea unui drum în povârniş, unde este gata să se răstoarne căruţa? (Climúnc, conioară, *fărtoaie,* fortoi, *hartoi,* hartoiş, loc într-o roată, *loc prăvălat,* loc prăvălatic, loc prăvălos, PRĂVÁL, *prăvălac.)*

b) Au nume aceste locuri? Sunt locuri numite aşa?

948. Cum se cheamă o cărare pe care merge multă lume? Dar un drum? (Bătută, purtată, *umblată.)*

949. Cum se cheamă o cărare pe care merg puţini, sau pe care nu merge nimeni? Dar un drum? (*Belci, drumeag,* necălcată, *nepurtată,* neumbaltă, părăsită.)

950.a) Cum se cheamă un drum (sau un plai) care a fost folosit din vechime? (*Bătrân,* VECHI.)

b) Ce nume aveau drumurile sau plaiurile vechi, care acum nu se mai cunosc? Unde erau?

B. Puncte de trecere

951.a) Cum se cheamă construcţia fixă pe care treci o apă cu căruţa? (POD.)

b) Ce nume au podurile? [Interesează doar podurile mari, folosite de toată lumea, nu şi podeţele sau punţile.]

952.a) Cum se cheamă un loc de trecere *printr-o* apă curgătoare? (*Brod, bródină,* brúdină, găzătoare, ghecet, *hat, hreadă, olum, prihód,* strâmtoare, *şar,* trecătoare, trecere, VAD, văgaş.)

b) Ce nume au vadurile?

Scanned with OKEN Scanner

953. Cum îi ziceţi unui vad prin care se trece cu greu? (Rău.)
954. Cum îi ziceţi unei ape cu multe vaduri? (Vădoasă.)
955.a) Cum se cheamă un pod care trece peste calea ferată? (*Păsărelă,* pod, ştrec, *ştric.*)
b) Ce nume au podurile peste calea ferată?
956.a) Cum se cheamă un pod care pluteşte? (Bac, *brod, brodină, căúlă,* coampă, *hurduzău,* paróm, pod pe şăici, pod plutitor, pod umblător, podişcă, porón, schelă, tráilă.)
b) Unde sunt şi ce nume au aceste poduri? Unde erau înainte şi ce nume aveau?
957.a) Cum se cheamă un loc de trecere printre stânci, de pe culmea muntelui? (*Bramă, corugă, portiţă.*)
b) Ce nume au locurile de trecere printre stânci de pe culmea muntelui?
958.a) Cum se cheamă un loc de trecere peste un deal? (*Petrecătură, pereval, prag, prihod, prihódişte, prislop*, ruptură, *treacăt*, TRECĂTOARE.)
b) Ce nume au locurile de trece peste dealuri?
959.a) Cum se cheamă un loc îngust de trecere printre munţi? (Bogáz, CHEIE, pas, *poartă, posadă,* strâmtoare, trecătoare.)
b) Ce nume au locurile de trecere înguste printre munţi?
960.a) Cum se cheamă locul de trecere al trenului printr-un deal? (TUNEL.)
b) Unde sunt tuneluri şi ce nume au?
961.a) Cum se cheamă un loc de trecere prin pădure a animalelor sălbatice, unde vin, de obicei, vânătorii? (Hăţaş, hăţoagă, *prihod, prihódişte,* prislon, prislop, vad.)
b) Ce nume au locurile de trecere prin pădure a animalelor sălbatice?
962.a) Cum se cheamă un loc unde se opreşte ieşirea vitelor în ţarină? (JITĂRIE, POARTA ŢĂRNII, *vrániţă, vrăcuită.*)
b) Unde sunt porţile ţarinei (jităriile)? Unde erau înainte vreme?
963.a) Cum se cheamă locul de ieşire din pădure, unde se plătea taxa pentru lemne? (Grindei, jugărit, pădurărie, rampă.)
b) Unde era acest loc? Sunt locuri numite aşa?
964.a) Cum se cheamă locul din oraş unde, înainte vreme, nu se dădea voie oamenilor să treacă până nu plăteau? (Armíţie, barieră, poartă, rampă, *rigla, rohatcă, scală,* stâlp, *şarampoi*, vamă.)
b) Unde erau aceste locuri? Sunt locuri care să se numească aşa?
965.a) Cum se cheamă un loc unde se opreşte circulaţia ca să treacă trenul? (Barieră, pasaj, rampă, *ştrec,* trecere.)
b) Unde sunt puncte de trecere peste calea ferată şi cum le spun oamenii?
966.a) Cum se cheamă locul pe unde treceau cei care nu voiau să plătească vamă? De ce se numea aşa? (*Vama cucului.*)
b) Sunt locuri care să se numească aşa (sau care se numeau înainte aşa)?

Scanned with OKEN Scanner

VII. ÎNTREBĂRI DE SINTEZĂ

967. Sunt locuri, în satele vecine, pe care le numiţi altfel decât cei de acolo?
968. Sunt locuri, aici în sat, pe care vecinii le numesc altfel?
969. Ce nume de locuri au apărut după împroprietăriri?
970. Ce nume de locuri au apărut după colectivizarea agriculturii?
971. Ce nume de locuri au dispărut după colectivizarea agriculturii?
972. Sunt locuri pe care bătrânii le numesc într-un fel, iar cei tineri într-altfel?
973. Sunt nume de locuri pe care le credeţi frumoase? De ce?
974. Sunt nume de locuri pe care le credeţi urâte? De ce?
975. Sunt nume de locuri date în glumă sau în batjocură?

VIII. PATRIONIME ŞI SUPRANUME COLECTIVE

976. Cum i se zice unui om de la munte? (Muntean, *pădurean,* plăieş, susean.)
977. Cum erau porecliţi oamenii de la munte? (Băcui, *bungegari, buşmani,* gârtani, *guguieni,* iţani, mocani, mocârţani, ţapinari.)
978. Cum i se zice unui om de la deal? (Delean.)
979. Cum erau porecliţi oamenii de la deal? (Perjări.)
980. Cum i se zice unui om de la câmp sau de la şes? (Câmpean, pustan, ţăran.)
981. Cum erau porecliţi oamenii de la câmp sau de la şes? (Cojani, corobleţi.)
982. Cum li se zice oamenilor care trăiesc prin văi? (Joseni, *vălari,* văleni.)
983. Cum erau porecliţi oamenii care trăiesc prin văi? (Bortari, găureni.)
984. Cum li se zice oamenilor care trăiesc pe malul unui râu? Dar pe malul unui pârâu? (Pârâuani, prundari, râureni, *ţărmureni.*)
985. Cum li se zice oamenilor care stau dincolo de apă sau dincolo de vale? (*Păstrăvăleni.*)
986. Cum li se zice oamenilor care trăiesc lângă bălţi? (*Băltari, băltăreţi,* bălteni.)
987. Cum erau porecliţi oamenii care trăiesc lângă bălţi? (Broscari.)
988. Cum li se zice oamenilor care trăiesc în pădure sau în codru? (Codreni, *pădurari,* pădureni, *pădureţi, păduricioşi.*)
989. Cum erau porecliţi oamenii care trăiau în păduri sau prin codri? (Haiduci, sălbatici.)
990. Cum li se zice oamenilor care trăiau prin poieni? (Poienari.)
991. Cum i se zice unui om de la târg sau de la oraş? (Orăşean, orăşenean, târgoveţ.)
992. Cum erau porecliţi târgoveţii sau orăşenii? (Barabe, cioclovine, ciocoi, cioflingari, coropcari, covrigari, marţafoi, negreţi, papugii, pogăci, scapeţi, şperţari.)
993. Cum i se zice unui om care trăieşte în sat sau la ţară? (Sătean, ţăran.)
994. Cum erau porecliţi ţăranii? (Bortari, mămăligari, mârlani, opincari.)
995. Cum i se zice unui om de aici, după numele ţinutului? [cf. 832.]
996. Cum i se zice unui om de aici, după numele satului (oraşului)?[cf. nr.760.]

Scanned with OKEN Scanner

996 bis. Cum i se zicea unui om de aici, după numele vechi al satului (oraşului)?[cf. 761.]
997. Cum sunt porecliţi oamenii de aici de către vecini?
998. Cum li se zice oamenilor din satele sau oraşele vecine, după numele satului sau al oraşului?[cf. 763.]
998 bis. Cum li se zice oamenilor din satele şi oraşele vecine, după numele vechi al satelor sau al oaraşelor?[cf. 764.]
999. Cum sunt porecliţi oamenii din satele şi oraşele vecine?
1000. Cum li se zice oamenilor din cătunele satului, după numele cătunului?[cf.765.]
1001. Cum sunt porecliţi oamenii din fiecare cătun al satului?
1002. Cum li se zice oamenilor din cartierele (sau mahalalele) oraşului, după numele cartierului (sau al mahalalei)? [cf.767.]
1003. Cum sunt porecliţi oamenii din fiecare cartier (sau mahala) din oraş?
1004. Cum li se zice oamenilor care locuiesc în mijlocul satului? (*Miezeni,* mijlocaşi, mijloceni, *vătreni.*)
1005. Cum li se zice oamenilor care locuiesc în mijlocul oraşului?
1006. Cum li se zice oamenilor care locuiesc la marginea satului? (Împrejuraşi, lăturaşi, lătureni, lăturinţi, mărginaşi, mărgineni, *mejdaşi, mejdinaşi.*)
1007. Cum li se zice oamenilor care trăiesc la periferia oraşului? (Împrejuraşi, lătureni, mahalagii, mărginaşi, mitocani.)
1008. Cum li se zice oamenilor care locuiesc în afara satului? (Deosebiţi, *odăiaşi, osebiţi,* răzleţi.)
1009. Cum li se zice oamenilor care locuiesc în bordeie sau în colibe? (Cenuşari, *colibari, colibaşi,* colibeni, *bordeieni.*)
1010. Cum erau porecliţi oamenii veniţi din altă parte? (Haimanale, limboate, liopârdaci, liopotăi, nemernici, neniuci, nimeriţi, pribegi, prişleţi, raţe sălbatice, străinaşi, surgheţi, venetici, venituri.)
1011. Ce familii din sat îşi au numele de la numele unui loc din zona satului?

ANEXĂ

I. ÎNTREBĂRI SUPLIMENTARE PERMANENTE

A. Apelative

1. Numărul

a) Pentru a-i putea crea subiectului un automatism, primele întrebări se vor pune în această manieră:
- Cum zici dacă sunt mai multe: două...ce? (Sau:) O apă, două...?
- Cum zici dacă sunt mai mulţi: doi...ce? (Sau:) Un munte, doi...?

b) După ce s-a creat acest automatism, este necesară şi suficientă doar întrebarea prin gest. Anchetatorul repetă apelativul aşa cum l-a dat subiectul, după care îi arată două degete (pentru a-i cere pluralul), sau unul singur (pentru

Scanned with OKEN Scanner

a-i cere singularul, dacă apelativul fusese dat de subiect la plural.) Gestul este absolut necesar deoarece unele apelative pot avea alt gen decât cel pe care îl ştie sau îl presupune anchetatorul, aşa încât întrebarea prin „două" sau „doi...ce?" l-ar influenţa.

2. Sinonimul

- În afară de..., se mai spune şi altfel? (Sau:) Altfel, cum se mai spune?
- (Dacă există un sinonim) Toată lumea îi zice aşa? Care cuvânt se foloseşte mai des? Care este mai nou?
- (Dacă s-a dat sinonimul) Pluralul şi diminutivul lui.

3. Diminutivul

(Nu se urmăreşte la numele de fiinţe, de tipul: sucevean, broscar, colibaş, ci numai la numele de locuri. Se înregistrează doar formaţiile sintetice, de tipul: poieniţă, făgeţel, deluşor, nu şi cele analitice, de tipul: poiană mică, făget mic, deal mic.)

- Dacă este o poiană mică, cum îi zici?
- Pluralul: Cum zici dacă sunt două? (Sau: gest.)

(De multe ori, cea mai eficace întrebare pentru diminutiv este:)

- Dacă vrei „s-o alinţi", cum îi zici?

B. T o p o n i m e

1. Localizarea

- Unde este?

a) La drumuri şi cărări, interesează de unde pleacă şi unde ajung. Dacă drumul este pe hartă, se scrie pe el denumirea; dacă nu, se scrie în caiet traseul. Acest traseu nu se notează când punctul de destinaţie este inclus în nume (de ex.: „drumul Săbăoanilor" – evident, la satul Săbăoani), ci numai când el nu poate fi presupus (de ex. „Hăţaşu"= drum care merge din partea de SV a s. Gherăieşti spre r. Moldova) sau când are un traseu complicat, cum e cazul la munte (de ex. „Plaiul Brusturosului" = din s. Doroteia la mt. Brusturosu, trecând peste d....) Mai ales la munte sunt necesare repere intermediare, pentru că pot exista numeroase omonime, când punctul de destinaţie e acelaşi dar diferă traseul (de ex., când există un „Plai al Brusturosului" şi la Voroneţ şi la Bucşoaia, adică pe teritoriul satelor vecine cu muntele respectiv.)

b) La ape curgătoare, interesează de unde izvorăsc şi unde se varsă, iar când sunt mai mulţi afluenţi, pe ce parte se varsă. Se identifică pe hartă cursul şi i se scrie numele; dacă el nu este trecut pe hartă, se trasează provizoriu, urmând să se definitiveze la faţa locului. Pe caiet se notează întotdeauna dealul de unde izvorăşte şi apa unde se varsă, folosind cele două semne convenţionale (vezi IV.)

c) La apele stătătoare care se formează pe cursul unui râu, ca şi la gârlele care se despart din cursul principal, este necesar să se ştie precis de unde până unde ţin, mai ales în situaţia în care se succed în lanţ. Ele se vor separa pe hartă prin bare, între care se va trece numele fiecăreia. Pentru unele, cel

Scanned with OKEN Scanner

puţin, se vor adăuga în caiet repere suplimentare, care să faciliteze identificarea lor („în dreptul dealului..., al fântânii..., al suhatului..., al tarlalei... etc.".)

d) Dealurile, munţii şi, în general, formele de relief majore se localizează direct pe hartă, fără a se mai nota şi în caiet. Numai când între denominaţia populară şi unităţile geomorfologice distinse pe hartă apare o neconcordanţă, anchetatorul va nota acest lucru în caiet. Astfel, multe „dealuri" cu nume autonome reprezintă, în fapt, părţi ale dealurilor în sens geografic. Se va nota, deci, „Dealul X" = partea de V a d. X, sau partea d. Y cuprinsă între pâraiele A şi B.

e) La păduri, situaţia este mai complicată. Când o singură pădure se află pe o formă de relief denumită, este suficient să se raporteze la aceasta exclusiv: „Pădurea x" = pădure pe d. X; „Lunca Y" = luncă pe p. Y. Dacă între formele de vegetaţie şi cele de relief nu există o suprapunere, primele trebuie delimitate prin indicaţii speciale: „Pădurea X" = în partea de NV a d. X, sau între pâraiele A şi B; „Lunca Y" = pe cursul superior al p.Y, sau în stânga Putnei, între... şi între...

f) Străzile (uliţele) şi tarlalele se localizează direct pe planurile luate de la consilii şi CAP-uri. Când nu există nici o hartă, se face o schiţă mărită a străzilor pornind de la harta militară, iar tarlalele se reconstituie cu aceeaşi hartă, pe care se scrie numele.

g) Detaliile de relief minore (râpi, podireie, sânci etc.), fântânile, izvoarele sau altele de acest fel, se pot localiza şi direct în caiet, fără a se mai trece pe hartă, atunci când harta tinde să se încarce prea tare, împiedicând urmărirea corespondenţei între nume şi detaliul reprezentat cartografic. În acest caz, localizarea lor se face în funcţie de formele mari de relief deja trecute în hartă. De ex.: „Podul Maghernitei" = pod peste p. Humor, la gura p. Maghernita; „Groapa Ciobanului" = pe coasta de S a d. Măgura; „Lunca Dragoşei" = între gura p. X şi a p. Y, în dreapta p. Dragoşa; „Fântâna Seacă" = în colţul de NE al tarlalei Secări, lângă drumul...

2. Etimologia şi gradul de motivare

a) La toponimele descriptive (de tipul: Poiana Fântâniţei, Valea Stânii, Dealul Socilor, Pârâul Cerbului):

- De ce se cheamă aşa?
- (Dacă răspunsul este la trecut: „era o fântâniţă acolo", „era odată o stână", „erau mulţi soci", „veneau mulţi cerbi să se scalde") Mai este şi acum fântâniţa? Cine a făcut-o? Mai este şi acum stâna? A cui a fost? Mai sunt şi scum soci? Vin şi acum cerbii la scăldat?
- (Dacă răspunsul este la prezent: „este o fântâniţă acolo", „este o stână" etc.) Cam de când este fântâniţa? Cine a făcut-o? Cam de când este stâna? Cine o folosea?

b) La toponimele personale (de tipul: Poiana lui Ion, Fântâna lui Gheorghe, Uliţa lui Petre, Pârâul Nechitii):

- De ce se cheamă aşa?
- Mai trăieşte omul? Cam când a murit? L-aţi apucat cumva?

Scanned with OKEN Scanner

- Cum îl chema? (= numele de familie)
- (Dacă se dă porecla) Care era numele lui adevărat?
- (La pâraie şi uliţi) Stătea în capul uliţii (în gura pârâului), sau în fundul uliţii (în vârful pârâului)?
- Mai este poiana? Mai este fântâna?

Aceste întrebări par, la prima vedere, abuzive, dar ele ajută enorm la precizarea cronologiei numelui. De ex., dacă informatorul spune că „l-a apucat pe Ion", sau dacă îi ştie numele complet, este clar că numele locului este recent. Apoi, dacă omul este mort, dar numele lui se dă în continuare locului, aceasta înseamnă că toponimul s-a fixat, a devenit nemotivat, pe când dacă el trăieşte, putem spune doar că există o posibilitate de fixare. Locul unde stătea omul care a dar numele său pârâului sau uliţii este, iarăşi, important pentru a stabili criteriul selecţiei în denumirea acestor categorii: când casa omului s-a aflat la o extremitate, numele s-a dat după omul cel mai vechi; când ea era la mijloc – după omul cel mai cunoscut în sat.

3. Sinonimul

- Îi mai zice şi altfel?
- (În caz afirmativ) Cum se zice mai des? Care este numele mai vechi? În caiet se vor face două fişe, una pentru numele mai răspândit, principal, care va avea definiţie, şi a doua pentru sinonimul mai rar, care nu va avea o definiţie proprie, ci doar o trimitere la primul. În hartă se va nota doar numele principal. Schema fişelor:

[5.] *Pârâu Ţiganilor*	[5.] *Pârâul Lelei*
<d. Buciumului	= Pârâu Ţiganilor
> Valea Seacă, pe dr.	Explicaţie etimologică şi
Explicaţie etimologică	sintaxă
şi sintaxă	

4. Sintaxa

Scopul întrebărilor este înregistrarea a trei aspecte: regimul prepoziţional şi articularea; genitivul; eventualele formaţii perifrastice, de tipul: „Pârâul lui Ion" – „mă duc pe pârâu pe la Ion" (care presupune o altă formă-titlu, Pârâul la Ion), sau, pentru „Vârful Măgurii" – „mă duc în vârf la Măgură" (care presupune forma-titlu Vârful la Măgură.) De regulă, perifrazele sunt mai vechi, reflectă un stadiu arhaic – de unde şi importanţa lor deosebită pentru anchetă; or, acest stadiu este vizibil, de cele mai multe ori, numai din răspunsurile la întrebările de sintaxă. Cu cât se vor sesiza mai multe variante de acest fel, cu atât ancheta se poate considera mai profundă. De ex., pentru „Drumul la Săbăoani", s-a obţinut: Drumul Săbăoani (= formă oficială, cu determinantul în nominativ), Drumul Săbăoanilor (= formă populară normată), Drumul la Săbăoani (= formă populară liberă perifrastică), Drumul la Săbăoneni (= formă populară liberă arhaică, din faza în care numele locuitorilor era identic cu numele locului), Drumul Săbăoanilui (= inovaţie populară, reflectând tendinţa de trecere la singular a numelor de plural.)

a) (Ape curgătoare şi stătătoare)

- Cum zici că intri (te scalzi) acolo: Intru (mă scald)...unde?

Scanned with OKEN Scanner

- Cum zici că ieşi (iei apă) de acolo: ies (iau apă)...de unde?
- Apa (malul)... cui?

b) (Izvoare, fântâni)
- Cum zici că te duci acolo: mă duc... unde?
- Cum zici că vii de acolo: vin...de unde?
- Apa...cui?

c) (Forme de relief pozitiv: dealuri, munţi, dâmburi)
- Cum zici că te urci acolo: urc... unde?
- Cum zici că te cobori de acolo: cobor... de unde?
- Vârful... cui?
- (Pentru formele de relief plane, ca podul, podişul, platoul etc., ultima întrebare va fi:) Marginea... cui?

d) (Forma de relief negativ: râpi, gropi, văi)
- Cum zici că te duci acolo: mă duc... unde?
- Cum zici că vii de acolo: vin... de unde?
-Marginea... cui?

e) (Fitonime: pădure, poiană, luncă, livadă)
- Cum zici că te duci acolo: mă duc... unde?
- Cum zici că vii de acolo: vin... de unde?
- Mijlocul (marginea)... cui?

f) (Aşezări omeneşti)
- Cum zici că te duci acolo: mă duc... unde?
- Cum zici că vii de acolo: vin... de unde?
- Mijlocul (marginea, capătul)...cui?
- (Pentru aşezările omeneşti izolate, cum ar fi stâna, hanul):Acoperişul...cui?

g) (Căi de comunicaţie, puncte de trecere)
- Cum zici că stai (ajungi) acolo: stau (ajung)...unde?
- Cum zici că vii de acolo: vin... de unde?
- Mijlocul... cui?

h) (Situaţie specială: f o r m a ţ i i l e p r e p o z i ţ i o n a l e)

Când toponimul obţinut la o întrebare este cu prepoziţie (La Lutărie, În Secări), este obligatorie verificarea gradului de sudură a prepoziţiei. Dacă ea este detaşabilă, întrebarea de genitiv o va proba imediat („Marginea Lutăriei", „Marginea Secărilor"), dar nu şi întrebările de regim („mă duc la Lutărie", „mă duc în Secări".) De aceea vom recurge de la început la astfel de întrebări:
- Cum zici că ocoleşti locul: ocolesc...ce?
- Cum zici că ai văzut locul: am văzut...ce?
- Marginea... cui?
- Când prepoziţia se menţine, este vorba de o formaţie sudată. Aşa, de ex., Sub Obreja sau Sub Coastă sunt sudate, pentru că se răspunde: „ocolesc Subobreja", sau „ocolesc Sucoasta", „marginea Subobrejii" sau „marginea Sucoastei".

i) (Situaţie specială: s i n t a g m e l e f a c u l t a t i v e)

Scanned with OKEN Scanner

Când sintagma toponimică obţinută nu este de tip determinativ, heterofuncţională (Dealu Mare, Valea Caselor, Poiana lui Petre), ci de tip apozitiv, homofuncţională (Poiana Lupoaia, Dealu Măgura, Pârâu Cacaina), ea va apărea dislocată în răspunsurile la întrebările de sintaxă: „mă duc la Lupoaia", „cobor din Măgură", „apa Cacainei". După ce se notează aceste răspunsuri, i se va cere subiectului să includă în vorbire şi entopicul:

- Ai spus „mă duc la Lupoaia"; cum îi zici însă întreg, cu tot cu „poiană": mă duc...unde?

De obicei, în astfel de cazuri, subiecţii pricep greu ce vrea de la ei anchetatorul. Pentru luminarea lor, este nevoie de o analogie care se va lua din materialul analizat anterior cu aceiaşi subiecţi:

- Ai spus „mă duc în Poiana Mănăstirii", şi nu „mă duc la Mănăstire"; nu poţi să zici la fel şi despre Poiana Lupoaia?

j) (Observaţie generală):

Condiţia esenţială a anchetei sintactice este aceea ca formularea întrebării să nu conţină prepoziţia pe care urmează să o spună subiectul, pentru a nu-l influenţa. De ex., sunt total greşite întrebări ca: „cum zici că te urci pe munte?", „cum zici că te duci în sat?" etc. Pentru a evita asemenea rateuri, frecvente la începători, este bine ca formularul dat să fie asimilat perfect şi folosit ca atare. După ce a sesizat mecanismul acestor întrebări şi s-a familiarizat bine cu scopul urmărit de fiecare dată, anchetatorul are libertatea de a varia sistemul întrebărilor, pentru a obţine contexte noi. Ştim însă, din proprie experienţă, că improvizaţiile cer mult timp, care ar putea fi recuperat, fără pierderi, prin întrebări stereotipe

II. FIŞA INFORMATORULUI

(În cadrul unei comune, se vor grupa informatorii pe sate şi cătune. Numele celor folosiţi la chestionar se va sublinia, spre deosebire de cel al informatorilor ocazionali.)

a) Cum vă numiţi? (= numele şi prenumele)
b) De ce naţionalitate sunteţi? (La informatorii străini care se declară români, se va nota: „român vorbitor al limbii germane" sau „român vorbitor al dialectului huţul".)
c) Câţi ani aveţi?
d) Ce ocupaţie aveţi? (Dacă este pensionar, ce ocupaţie a avut. Dacă a avut mai multe ocupaţii, se notează toate.)
e) Câte clase aţi urmat la şcoală? (Întrebarea nu se pune la funcţionarii publici.)
f) Sunteţi de aici, sau venit din altă parte? (În caz că este străin: De unde şi când aţi venit?.)

Iată un exemplu de prelucrare a acestor date:

Comuna Moldoviţa

Scanned with OKEN Scanner

a) **Dămăcuşa**

1. *Emilian Zahei,* român vorbitor al dialectului huţul, 67 ani, agricultor şi crescător de vite, 6 clase, localnic.
2. .....

b) **Argel**

3. .....
4. .....

III. NOTAŢII SPECIALE

< (pentru pâraie) = „izvorăşte din".
> (pentru pâraie) = „se varsă în".
(nou) = cuvânt (toponim) folosit de puţină vreme.
(vechi) = cuvânt (toponim) folosit de bătrâni.
(rar) = cuvânt (toponim) folosit mai puţin.
(354) = răspuns sugerat de anchetator; numele întrebării se pune între paranteze.
(?) = se pune după un entopic (toponim) obţinut prin întrebare directă, după ezitări, de existenţa căruia anchetatorul se îndoieşte. Se pune şi după explicaţiile etimologice date de subiecţi, care i se par nesigure anchetatorului şi, din acest motiv, ar trebui verificate.

Scanned with OKEN Scanner

CÂMPUL TOPONIMIC AL HIDRONIMULUI *MOLDOVA*

Scanned with OKEN Scanner

0. Specificul structurii toponimice

0.1. Înţelegem prin *câmp toponimic* un ansamblu denominativ dezvoltat în jurul unui toponim de bază, cu rol de centru polarizator în seria toponimelor polarizate.

0.1.1. O asemenea structură presupune utilizarea a două tipuri de opoziţii: a) *diferenţierea*, în care denotantele corespund unor desemnante din acelaşi câmp lexematic. De exemplu seria [râu – pârâu], aparţinând arhilexemului [curs de apă], este simetrică cu seria [Bahlui – Bahluieţ]; b) *polarizarea,* în care denotantele corespund unor desemnante din câmpuri lexematice diferite. De exemplu [râu] şi [târg], care nu pot intra în opoziţie de conţinut deoarece aparţin arhilexemelor [curs de apă] şi [localitate], corespund în plan toponimic seriei [(Râul) Suceava – Târgul Sucevei].

0.1.2. Există, prin urmare, un paralelism între structurile lexicale şi cele toponimice în cazul a) şi o asimetrie în cazul b). Aceasta înseamnă că structurile toponimice de tip b) se constituie după un criteriul nonlingvistic, dat de contiguitatea geografică: Sucevița este un afluent al Sucevei, adică tot un curs de apă (a), în timp ce în cazul b) Târgul Sucevei este o localitate riverană. Expresia ambelor structuri este însă determinată de poziția entopicelor corespunzătoare în plan lexematic. Entopicul (târg) este explicit în cazul b), fiind unicul semn distinctiv al opoziției; el este implicit în cazul a), unde nu poate fi semn distinctiv, pentru că opoziția [râul Suceava – *Pârâul Suceava] nu este posibilă.

0.1.3. În general, lingviştii au desconsiderat fenomenul de polarizare, refuzând atributul de „toponim" termenului constitutiv secundar. Cu toate acestea, este limpede că opoziția [râu – târg] nu este de natură lexematică, ci exclusiv toponimică. Specificul câmpului toponimic b) constă, deci, în crearea unor opoziţii proprii plecând de la termeni lexicali nonopozitivi. Aparent, opoziția [Suceava – Sucevița] menține opoziția lexicală [râu – râuleț]. Este vorba, însă, de un simplu paralelism, deoarece Sucevița corespunde unui clasem diferit, acela de „afluent". Specificul câmpului toponimic a) este dat, prin urmare, de reevaluarea unei opoziţii lexematice pornind de la criteriul contiguităţii obiectelor geografice denumite.

0.2.1. Fenomenele toponimice îşi pot neutraliza mărcile sub acţiunea celor două legi fundamentale ale vorbirii, redundanţa şi economia. Din acest motiv, atât aprecierea lor tipologică, cât şi determinarea nucleului polarizator devin operaţii dificile în situaţia în care nu se cunoaşte etimonul şi nu sunt atestate documentar fazele iniţiale ale proceselor de constituire a câmpului. Opoziția [Suceava – Sucevița] poate deveni redundantă, împrumutând aparența polarizării: [Suceava – Pârâul Sucevița]. Polarizarea poate dobândi aparența unei extensii: [Târgul Sucevei → Suceava]; oiconimul devine omonim cu hidronimul, diferenţierea realizându-se exclusiv prin mijloace sintactice. În acest ultim caz se oferă, teoretic, două posibilităţi de interpretare genetică: a) (Râul) Suceava → (Târgul) Suceava; b) (Târgul) Suceava → (Râul) Suceava.

0.2.2. Sub aspect geografic, nucleul polarizator desemnează întotdeauna, la origine, un obiect de importanţă majoră (fizico-, economico- sau

Scanned with OKEN Scanner

sociogeografică) faţă de restul obiectelor denotate. Acest raport calitativ este cel care îi conferă o valoare toponimică majoră (MOLDOVANU, S.G. 419) şi impune orientarea proceselor structurante într-o anume direcţie (bază → derivat). Însă cu timpul, obiectul geografic central poate deveni secundar în raport cu un altul, fapt care determină o perturbare a relaţiilor de subordonare dintre componentele câmpului şi, implicit, orientează cercetarea spre o explicaţie genetică falsă.

0.2.3. Dată fiind corelarea criteriilor lingvistice cu cele contingenţiale (geografice şi istorice) în procesul de constituire şi de evoluţie a unui câmp toponimic, urmează că studierea sa nu se poate face decât prin confruntarea permanentă a celor două categorii de factori. În cele ce urmează, vom urmări diacronic câmpul hidronimului MOLDOVA, propunându-ne două obiective: a) elucidarea unor faze de evoluţie confuze sau cu totul obscure, atât în planul expresiei (variante formale), cât şi în acela al conţinutului (obiecte geografice denotate); şi b) înfăţişarea dinamicii câmpului respectiv, adică a expansiunii sale în timp, etapă cu etapă.

0.2.4. Deşi hidronimul Moldova desemnează un curs de apă de dimensiune medie (205 km) în raport cu alte râuri din această provincie istorică, precum Prutul (953 km) şi Siretul (726 km), ba chiar este inferior, sub acest aspect, altor afluenţi ai Siretului, ca Bistriţa (279 km) şi Bârladul (247 km) sau ai Prutului, ca Jijia (283 km), totuşi a dezvoltat câmpul toponimic cu amplitudinea cea mai mare (cca 139 componente, între care un horonim major). Este un câmp comparabil cu acela al altor hidronime majore, precum Oltul (699 km), care include şi el două horonime majore (Ţara Oltului şi Oltenia). Aceasta înseamnă că valoarea unui nucleu hidronimic nu este condiţionată întotdeauna de caracteristicile fizice ale apei, ci poate implica şi factori sociogeografici care se dovedesc determinanţi în împrejurări istorice particulare.

1. Determinarea toponimului primar

1.0. Prima chestiune este aceea dacă hidronimul reprezintă realmente polarizatorul câmpului, sau dacă nu cumva rezultă el însuşi dintr-o polarizare.

1.1. S-a presupus, îndeosebi în faza de preistorie a lingvisticii, că numele râului este secundar faţă de numele ţării.

1.1.1. La 1625 Iacob August Thuan considera că numele *moldovenilor* îl continuă pe acela al *moesilor* („Moesorum nomine"), apud KIRCHBACH, J. 289.

1.1.2. Alţii au asociat, la fel de fantezist, numele ţării cu acela al mlaştinilor *Maeotice*. Patavinus era încredinţat că *Moldavia* se numea odinioară *Maeotania* „a Maeotide palude" (a. 1597, apud POPESCU-SPINENI, T. 77). BONBARDUS, T. 47 îl citează pe Zamosius, *Analecta Daciae* III (a. 1593), care presupunea un mai vechi *Maeotavia*. Giovanni Antonio Magini credea, la 1623, că provincia se numea *Metoavia* „dalla palude Meodite [sic!], che la termina da parte" (apud ISOPESCU, N. 71). Finala numelui a fost apropiată de unii autori de *Davia* 'Dacia', pe baza sinonimiei antice între *daci* şi *davi* (STRABON, VII, 3, 12). La 1666 Johann Tröster combătea explicaţia din *Maeo-Davia* pe motivul

Scanned with OKEN Scanner

că... în germană mlaştina este numită *Mooss* şi deci ţara ar fi trebuit să se numească *Moosdau* (apud VÂRTOSU, S. 488).

1.1.3. De mai mult succes s-a bucurat etimologia de la 1543 a lui Ioannes Sambucus Pannonius, într-un adaos la *Decadele* lui Antonio Bonfini: *Moldova* (ţara) ar fi anticul *mollis Dacia* 'Dacia moale' (apud VERESS, B. I, 172). Ea a fost preluată de Martin Cromer (*De rebus Polonorum*, 1555) şi de Abraham Ortelius (*Synonymia locorum seu geographica*, 1573), ambii citaţi de misionarul catolic Urbano Cerri pe la 1678: „altri dicano esser detta per le sue pianure *Molis Dacia*, e da cio derivare il corroto vocabulo di *Moldavia*" (CĂLINESCU, A.M. 78). Ei sunt urmaţi de BONBARDUS, T. 47 la 1718 („*Moldaviam*, quasi *Mollem Daciam*, a solo culturae opportuniore dictam contendas") şi de MATHIEU, T. 376 pe la 1860. CANTEMIR, D.M. 55, nota 9 , id. H. 305, 471, 536 oferea o variantă a etimologiei: Moldova ar fi fost o parte a Daciei Vechi, numită *Molisdavia* „adecă Davia moale". Scrierea sa a fost cunoscută în Occident, astfel încât explicaţia va fi citată de mulţi; o găsim, de pildă, la ALIMENTI, R. 45. Ambele ipoteze au fost preluate de C. NEGRUZZI, F. 217 („ţara au fost numită pentru frumuseţea ei de romani *Molis dacia* sau *Molis davia* şi prin urmare *Moldavia*, şi apa au luat numele de la ţară"). Tröster respingea etimologia lui Bonfini pe considerente geografice: Moldova nu ar fi fost „partea cea mai plăcută a Daciei", ci cea mai sălbatică, mai muntoasă (apud VÂRTOSU, S. 467). Tot în sec. al XVI-lea, polonezul Stanislas Orzechowski propunea o altă interpretare: „Moldavia, quasi *Major Dacia*, vulgo nominatur" (apud ŁUKASIK, 159). Însă numele Daciei a dispărut o dată cu părăsirea ei şi nu a fost reluat decât începând cu perioada umanistă, când conţinutul termenului a fost extins în mod arbitrar la teritoriul Moldovei.

Această extensiune se datorează umaniştilor polonezi, care au creat o adevărată tradiţie interpretativă, continuată în sec. XVII–XVIII şi de către istoriografii greci (ARMBRUSTER, D. 439 şi nota 96). Scrierile din sec. XVI oferă numeroase mărturii care atestă convingerea că Moldova este o „parte della Datia antica" (abatele RUGIERO, 116/2, a. 1568), că Valachia [= Moldova] „olim Dacia dicta fuit" (GORECIUS, D. 209, a. 1578), că Valachi [= moldovenii] „olim Getae et Daci" (LASICIUS, H. 256, a. 1578), că „Getas quos Moldavios vocant. Dacia nunc Moldavia" (apud VERESS, B. I, 57, a. 1590), că „Dacia Alpestris sive Scytica Dacia, Multavi veterum Dacorum et Walachi Romanorum provincialium relique tenet" (Wolfgang Lazius, a. 1598, apud BĂLAN, M. 87), că adevăraţii davi sunt moldovenii de astăzi (Lazaro Soranzo, a. 1600, apud MINEA, Ş. 343). Ideea se regăseşte la Cantemir, la contemporanul său DEL CHIARO, 19–20 (a. 1718) şi este sugerată de numeroase hărţi în care numele ţării este separat grafic în *Mol* şi *davia*, începând cu cele ale lui GASTALDI, U. (a. 1546), id. C.V. (a. 1559), id. E. (a. 1560), id. T. (a. 1566).

1.1.4. Unele hărţi vechi dovedesc o altă analiză etimologică a numelui: se separă grafic două baze, a doua fiind lat. *via* 'drum, cale'. Prima iniţiativă de acest gen o are Johann Schöner, în globul său de la 1520: *Molda-uia* (TRM, I_4, 12), urmat de alţi cartografi: *Mvlda via* MÜNSTER, U. (a. 1558), *Molta via* idem, COSM. (a. 1598), *Pars Moldae Viae* KARTE UNG. (sec. XVII), *Molda via* DELISLE,

Scanned with OKEN Scanner

A. (a. 1740). Probabil independentă de aceste grafii etimologice este explicaţia lui STERIAN, E.U. 4, din *Multa via* „ţinut cu multe căi. În alţi termeni, cu multe dealuri şi văi, că aşa este Moldova noastră".

1.1.5. Într-o horografie compusă după 1549, intitulată *De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpinae*, Anton Verancsics traducea *Moldavia* prin *Molae Davorum* 'morile davilor' (CSŢR, I, 402, cf. şi VERANCSICS, R.G.H. 130).

1.1.6. Gheorghe ASACHI, Z. 112 susţinea că Dacia Transalpină superioară se numea, pe vremea romanilor, *Dacia Mlavă*, de unde *Moldova*.

1.1.7. După Cezar BOLLIAC, M. 30, *Mol-dava* ar fi însemnat în limba dacă „ţara munţilor", de la *mol* 'deal, ridicătură' şi *dava* 'ţară' (asociat de el cu doricul δαβ□ς): „ce ne serait donc pas, comme on l'a prétendu, la rivière Moldava qui aurait donné son nom au pays, mais le pays qui lui aurait donné le sien".

1.1.8. Animat de un elan romantic, profesorul filoromân J. A. VAILLANT, R. I, 75 conferea o bază latină toponimiei româneşti, considerând-o un corolar al romanităţii poporului şi al latinităţii limbii. Ca şi celelalte provincii pe teritoriul cărora s-a constituit vechea Dacie, *Moldava* este un nume latin, al cărui element prim ar fi *moles, -is* 'masă mare (de soldaţi); dig', din care descinde, după el, rom. *mal* 'bord élevé, qui contient, qui arrête'. Acestei etimologii îi conferă un context istoric explicativ: aici s-a întărit masa dacilor sau davilor (*moles Dava*) după ce romanii cuceriseră Sarmisegetuza. „Putem afirma, fără teama de a ne înşela – conchide Vaillant – că după ce a fost un meterez al dacilor (*moles Davorum*) împotriva romanilor, ea a slujit drept stăvilar acestora din urmă împotriva davilor (*moles Davis*)". Aşadar *moldavenii* ar fi fost, la origine, „habitants des mamelons daves" (ib. 72). Toată această construcţie pseudo-filologică va fi reluată conştiincios de BARONZI, L.R. 76.

1.1.9. La 1846 un anonim îşi exprima părerea că numele Moldovei provine de la *mala dava*, cuvinte dacice care s-ar traduce prin 'Dacia mică' BUCOVINA (1846).

1.1.10. N.A. BOGDAN, C. 2 considera şi el că finala *dava* ar păstra numele dacilor.

1.1.11. După Hasdeu (apud NĂDEJDE, Î.), tema toponimului trebuie asociată cu *mal* 'munte', cuvânt dacic pe care-l compară cu albanezul *malli*; al doilea termen ar fi fost *dava*. Nădejde combate această etimologie susţinând că *mal* nu înseamnă 'munte', iar *–v-* intervocalic latin ar fi trebuit să cadă în limba română. Totuşi, ea se regăseşte la BOLDUR, M. 935-939, după care compusul ar fi fost adus şi implantat în Moldova de dacii de la Styr.

1.1.12. Alături de etimologiile naive, din latină sau din dacică, s-au propus şi altele, în care numele antic al provinciei era asociat cu cuvinte din alte limbi. Seria hibrizilor este deschisă de umanistul Leunclavius (Löwenklau) în cartea *Historiae Musulmanea Turcorum*, tipărită la Frankfurt în 1591. El reconstituia un compus *Mordavia* sau *Moridavia*, provenit din *Mauro-Davia* 'Dacia neagră', asemănător cu tc. Carabogdania (apud BĂLAN, M. 98–99). Ideea

Scanned with OKEN Scanner

a fost acceptată de LAURIAN, S.U. 21, după care *Morodavia* ar fi fost numele Moldovei într-o epocă mai nouă.

1.1.13 După FRUNZESCU, *Moldova* şi *Moldava* ar fi corupţii de la numele antic al ţării, *Malu-Davia*, primul termen însemnând în slavă 'deal ridicat', iar al doilea fiind numele vechi al ţării.

1.1.14. „În numele *Moldavia*, spunea juristul GR. LAHOVARI, E. 157, nu putem să nu recunoaştem două vorbe distincte: *Davia* şi *Mol*". Prima este identică cu *Dacia*, cealaltă ar fi „o rădăcină slavă", prezentă şi în *Molo Rusia*. Analizat astfel, compusul „ar însemna Dacia neagră, adică Dacia muntoasă şi păduroasă".

1.1.15. A. Neale deschide seria etimologiilor fantaste, prin care se face apel la cuvinte din limbi exotice. El credea că originea numelui este *Molah-divia*, care ar însemna 'ţara nemuritorului [preot] Mollah' (apud EGLI, s.v. *Moldau*).

1.1.16. Nicolae LUPU, O. 24–25 presupunea o bază feniciană *mol* 'grâu': *Molossia* ar fi fost 'ţara grâului'. Turcii ar fi calchiat acest nume, în compusul *Kara-Bogdan*, însemnând, după autor, 'ţara grâului negru'. Este însă stabilit că numele turcesc pleacă de la antroponimul Bogdan (probabil fiul lui Ştefan cel Mare), *kara* fiind epitetul care se dădea de către turci ţărilor supuse.

1.1.17. SBIERA, C. 499 a fost cel dintâi care a recurs la un compus germanic. El apropia numele Moldovei de germ. *Muldenau* (*Mulde* 'covată' + *Au*, *Aue* 'câmpie, şes') adică „ţară covăiată sau covăţată fiindcă, într-adevăr, Moldova ieste şărpuită de mai multe râuri, ale căror albii se află în nişte văi largi şi întinse ca nişte coveţi largi şi lungi". Termenul ar fi fost pus în circulaţie de către cavalerii teutoni pe la 1211. Etimologia sa va fi reluată în vremea noastră (*infra*, **1.2.2**), deşi semnificaţia dată compusului este diferită.

1.1.18. Concordanţele lexicale traco-dacice şi balto-slave l-au condus pe H. Schall spre ipoteza unei limbi comune antice, numită de el „die Kelmis-Sprache". În această limbă s-ar fi format numele unei divinităţi cu sensul de 'tinereţe', ca în prusiană, *Mold-ova* 'weiche Schwarzerde' (SCHALL, K.S. 299).

1.2. După alţii, numele râului ar fi secundar faţă de un nume de localitate.

1.2.1. Frapat de asemănarea dintre *Suceava* şi anticul *Susidava* (grafie fonetică franceză), contele D'HAUTERIVE, M. 56 aprecia că şi numele Moldovei (în fr. *Moldavie*) trebuie să-l fi menţinut pe acela al unui vechi oraş dacic, terminat în *-dava*. Ion ALBINEŢ, 41 presupunea şi el că în vechea Dacie ar fi existat o cetate *Molis-dava*. După Ion GHICA, D. 409, această cetate cu numele în *-dava* ar fi fost în apropiere de Roman; pe aici trăia neamul boilor, care au dat şi numele Moldovei din Bohemia.

1.2.2. Într-un studiu plin de sugestii utile şi de material istoric preţios, Emil VÂRTOSU, S. 469 susţine că hidronimul este o dezvoltare ulterioară a numelui german al oraşului Baia, *Molde* sau *Mulde* < germ. *Molde (Mulde)* 'albie, troacă; vâlcea', adică 'Scobita'. Autorul crede că termenul german, împrumutat şi de români în forma *moldă*, mai însemna şi 'creastă de deal' şi, ca dovadă, citează muntele *Molda* dintr-un document de la 1647, situat la izvoarele Moldovei, şi „alte toponime apropiate": *Moldiş* şi *Moldoviş* (oronime în Carpaţii Meridionali). „Numele oraşului se explică de la sine prin aceea că, pentru cei

Scanned with OKEN Scanner

care veneau din altă parte, poate de peste munţi, priveliştea unei văi străbătută de o apă reprezenta forma de teren numită în limba lor *Mulde* sau *Molde*" (p. 470). Prin extensie, şesul în care era oraşul s-a numit *die Aue der Molde* sau *Molde* + *Aue* > *Molde* + *Au* > **Moldeau* > *Moldau*; apa a fost şi ea numită *Moldau* (p.470). La eventuala obiecţie că primul termen al compusului ar fi trebuit să fie în genitiv (**Moldenau*), răspunde cu observaţia că în germană compusele se pot forma şi prin simplă alăturare, de exemplu *Schönau* (p. 471). Autorul crede că explicaţia sa este valabilă şi pentru *Moldau*, numele german al Vltavei, ale cărei atestări vechi sunt *Molda* şi *Mulden*; nu acceptă etimologia dată de E. Schwarz hidronimului german, prin disimilarea *w* > *m* (p. 470, nota 4).

Aşadar, după Vârtosu originea numelui este săsească; forma *Moldova* ar fi apărut pe teren românesc, prin sufixare: *Molde* + *ova* > **Moldeova* > *Moldova* şi *Molde* + *-ava* > *Moldava* „formă care a rămas numai în uzul limbii slave" (p. 472). Ordinea polarizărilor toponimice ar fi fost: formă de teren → şes→ oraş → apă (p. 472). Numele Moldovei este „o formaţie locală târzie, poate de la sfârşitul secolului al XIII-lea, dar mai sigur de la începutul secolului al XIV-lea" (p. 473). Ca argument suplimentar pentru etimologia sa, autorul interpretează variantele *Mulduva* de la Ureche, M. Costin şi Neculce, care mai există şi astăzi „în graiul moldovenesc local, în unele părţi (valea Moldovei)", ca o sufixare a bazei germanice *Mulde*: *Mulde* + *-ova* > **Muldeova* > *Muldova* > (prin asimilare) *Mulduva* (p. 473).

Ipoteza a fost acceptată de SPINEI, M. 46, după care semnificaţia de 'albie, covată' a cuvântului săsesc „face mult mai verosimilă o corelare între această accepţiune a sa şi noţiunea de râu". Acelaşi punct de vedere la MATEI–EMANDI, 29, care crede că şi cuvântul *moldă* „a avut multă vreme înţelesul de 'albie' sau de 'vale'". Reexaminând explicaţia lui Vârtosu, Vasile MACIU, P. 6, idem, S. 1316, simplifica procesul de formare a numelui: *Mulde* ar fi desemnat mina la care lucrau saşii, iar *Stadt Mulde* din documente ar fi însemnat 'oraşul adânciturii' (recte, al minei). Interpretarea se regăseşte la ROSETTI, S. 23. Cât timp existau termeni specializaţi pentru noţiunea de „mină", crearea unei metafore (echivocă prin definiţie) este însă cu totul neverosimilă.

1.2.2.1. Explicaţia lui Vârtosu suscită o obiecţie de principiu. Este adevărat că procesul de polarizare se poate desfăşura, în toponimia românească, şi în sensul [nume de localitate → hidronim], dar numai în situaţiile în care: a) cursul de apă are o importanţă sociogeografică exclusiv (sau iniţial) pentru o singură localitate; b) numele are o circulaţie limitată exclusiv (sau iniţial) la o singură localitate (aşa se explică numeroasele denumiri de tipul „apa, gârla, pârâul satului" sau „târgului", care fac ca un pârâu sau o vale să aibă atâtea nume câte localităţi riverane există). Dacă însă de cursul de apă depinde existenţa mai multor localităţi (cum se întâmplă cu marile râuri), numele său preexistă numelor acestora. „Nu există în România, spune Cicerone POGHIRC, H. 49, nici un fluviu sau râu mare care să aibă un nume provenit de la un [nume de] oraş; dimpotrivă, o bună parte dintre aceste fluvii şi-au dat numele unui oraş".

Scanned with OKEN Scanner

Cu excepţia lui HASDEU, R. 122, care aprecia că hidronimele *Argeş, Bârlad* şi *Trotuş* sunt mai noi în raport cu oiconimele corespunzătoare, sau a lui PHILIPPIDE, O.R. II, 366–372, care credea că numele *Bârladului, Tecuciului* sau *Vasluiului* au desemnat iniţial localităţi, lingviştii şi istoricii sunt de acord asupra acestui punct. Aserţiunea lui Cicerone Poghirc se află în prelungirea unei tradiţii interpretative din care nu lipsesc numele mari. „Să nu ne închipuim că numele a fost dat în primul rând oraşului şi apoi râului, ci invers, pentru că aşezămintele omeneşti s-au făcut în jurul râurilor, dezvoltându-se şi împrumutând numele râului" spunea Ovid DENSUSIANU, T.O. 61. „Târgurile moldoveneşti, afirma şi C.C. GIURESCU, T.O. 72, sunt aşezate în genere lângă o apă curgătoare, pe valea unui râu şi deservesc satele de pe acea vale. De aceea, adeseori, ele îşi iau numele de la apa respectivă". Acelaşi punct de vedere la Petre P. PANAITESCU, O. 413–414: „Este caracteristic faptul că în ţara noastră sunt o serie de oraşe care poartă numele de *târgul* unei văi de râu: Argeş, Buzău, Cetatea Dâmboviţei (Bucureşti), Târgul Jiului, Târgul Gilortului, Târgul Trotuşului, Târgul Bahluiului (Hârlău), Bârlad, Târgul Moldovei (Baia), Târgul Siretului, Suceava, Vaslui şi, în Transilvania, Târgul Mureşului. Aceste centre, desigur anterioare formării statului, reprezentau locul unde se făcea târgul de schimb pentru mărfurile văii, era centrul văii, loc apărat de o curte locală". Modelul pare să fi fost acela al jupanatelor slave sudice, care „nu aveau întindere mai mare decât valea unui râu, de la care îşi luau numele, şi de regulă centrul lor era într-o cetate unde stetea jupanul, conducător de oaste şi totodată judecător în procese" (DRAGOMIR, U. 147). Or, ar fi fost de-a dreptul bizar ca saşii colonişti să nu fi simţit nevoia de a numi râul lângă care s-au aşezat, ci să-şi concentreze interesul în primul rând asupra unei adâncituri, apoi asupra şesului limitrof, după care să dea un nume propriei aşezări şi, în sfârşit, să denumească şi râul.

Cercetările toponimice europene dovedesc, cu aplicaţie la hidronimia majoră, posibilitatea a două situaţii: a) fie că hidronimul este identic formal cu numele de localitate, ca urmare a eliminării entopicului distinctiv („sat", „oraş") din polarizarea primitivă, cum este cazul toponimelor franceze *Vire* (Calvados) pe *Vire*, *Ouanne* (*Yonne*) pe *Ouanne* (SOYER, N. 295), poloneze *Wisła* pe *Wisła*, *Rudawa* pe *Rudawa*, *Zalasowa* pe *Zalasowa* (WILKOŃ, N.M. 88, 90) sau româneşti *Suceava* pe *Suceava*, *Bistriţa* pe *Bistriţa*, *Buzău* pe *Buzău*; b) fie că numele de localitate se distinge de hidronim printr-un morfem propriu, marcând o opoziţie, cum este cazul toponimelor gallice *Autricum* pe *Autura*, *Avaricum* pe *Avara* (BAUDOT, R. 190), *Nevérnum* (azi Nevers) pe *Névera* (azi Nièvre) (SKOK, T. 244), umbrice *Narnia* pe *Nar*, *Cluana* pe *Cluentus* (*ib.*), franceze *Bièvres* pe *Bièvre*, *Juines* pe *Juine*, *Dives* pe *Dive* (SOYER, N. 295) sau poloneze *Popradowa* pe *Poprad*, *Bielsk* pe *Biała* (WILKOŃ, N.M. 121, 116). În ambele situaţii, nucleul polarizator îl reprezintă hidronimul – şi aceasta pretutindeni în Europa. Se înşela Petre PANAINTESCU, I.R. 201, crezând că avem a face cu un „fenomen toponimic special românesc, care nu apare aşa de general în nici o altă ţară". În ţările neolatine, el se constată din epoca romană (LEBEL, P.M. 139), iar în cele slave se manifestă cu o frecvenţă deosebită din cele mai vechi timpuri. Prin urmare, în situaţia în care avem raportul [toponim nesufixat – toponim sufixat], trebuie să

Scanned with OKEN Scanner

presupunem că baza este hidronimul, iar derivatul – numele de localitate şi nu invers.

1.2.2.2. După cum observă Victor TUFESCU, V.M. 20, este greu de crezut că un râu de importanţa sociogeografică a Moldovei nu avea nume la venirea coloniştilor saşi; târgul săsesc nu s-a creat „ex nihilo" ci, la fel ca toate celelalte, a fost precedat de o aşezare rurală autohtonă. Acest lucru a fost susţinut de istorici şi documentat de arheologi (HEM, III, 2351, AUNER, B. 92, C.C. GIURESCU, T.O. 185, NEAMŢU–CHEPTEA, C. 298, TEODOR–ZAHARIA, 362-363). Însuşi Emil VÂRTOSU, S. 474–475 presupune că exploatarea minelor Băii va fi început înainte de venirea saşilor. În acest caz, saşii au găsit o toponimie românească (desigur majoră, deoarece zona nu era intens populată).

Relativ la situaţia din Transilvania, s-a arătat că „noii veniţi nu aveau deci nevoie de a da ţării în care intrau o toponimie proprie. Ardealul îşi avea deja denumirile geografice, saşii trebuiau doar să le folosească. Şi aşa au şi făcut. De aceea aproape că nu există în dialectul săsesc nume proprii pentru munţi şi ape. Sunt folosite cele slave, româneşti sau maghiare, mai mult sau mai puţin adaptate formal [...]. În schimb, în interiorul întinderilor teritoriale ale comunelor săseşti toponimia este aproape exclusiv săsească" (KLASTER-UNGUREANU, 104, cf. IORGA, H.R. III, 99). O hidronimie săsească există (BORCIA, 225–236), dar ea are pretutindeni un caracter minor, desemnând afluenţi de mică importanţă din vecinătatea aşezărilor rurale. Târgul Moldovei ar fi singura excepţie din seria oraşelor-colonii care au împrumutat de la populaţia riverană numele râului lângă care s-au întemeiat (*Trotuşul*, *Suceava*, *Siretul*, *Sibiul*, *Bistriţa*, *Sighişoara*, *Braşovul*).

În legătură cu aceasta, ni se pare interesantă observaţia lui CARNOY, T.C. 218, privind faptul că vechile localităţi împrumutau numele râului în punctele de intersecţie cu drumurile comerciale sau militare. Situaţia se verifică în bună măsură şi în toponimia noastră: *Vasluiul* se afla la intersecţia pârâului Vaslui cu drumul Huşilor (de la Cetatea Albă spre Iaşi) şi cu drumul Bârladului (de la Bârlad spre Iaşi); *Bârladul*, la intersecţia râului Bârlad cu drumul de la Galaţi la Iaşi; *Tecuciul*, la intersecţia pârâului Tecuci cu drumurile Galaţi–Iaşi şi Bucureşti–Iaşi; *Buzăul* şi *Râmnicul Sărat* la intersecţia râului Buzău şi a Râmnicului cu drumul Gherghiţa (sau Bucureşti)–Focşani; *Trotuşul*, la intersecţia râului Trotuş cu drumul Adjud–Braşov; *Siretul*, la intersecţia râului Siret cu drumul Suceava–Cernăuţi; *Suceava*, la intersecţia râului Suceava cu drumurile Baia–Cameniţa şi Roman–Rădăuţi; *Timişoara*, la intersecţia Timişului cu drumul Vârşeţ–Arad; *Târgul Jiu*, la intersecţia Jiului cu drumul Craiova–Haţeg ş.a.m.d. (Am folosit harta din IST. ROM. II, 300; cf. şi C.C. GIURESCU, T.O. 72: „În general, ele erau situate la vaduri, acolo unde apele puteau fi trecute mai uşor, la întretăierea apelor cu drumurile".) Baia se afla şi ea la intersecţia a trei drumuri: al Bistriţei, al Neamţului şi al Sucevei, reprezentând „un adevărat nod de căi de circulaţie" (NEAMŢU–CHEPTEA, C. 299). „Nu oraşele fac un drum – spunea IORGA, S.O. 20 – ci drumul face un oraş, în special în Moldova".

Scanned with OKEN Scanner

1.2.2.3. În principiu, metafora lexicală de la baza sintagmei toponimice *Molden Aue* este posibilă: în zona Dresdei există un topografic („Flurnamen") *die Malte*, provenit din *muolte(r)*, *mulde* 'Backtrog, Wanne', a cărui formă mai veche este *der Molta*; pronunţarea este *də maldə*, *muldə* (FLEISCHER, D. II, 155). Cât priveşte flexiunea, indiferent dacă determinantul este sau nu în genitiv, se putea ajunge la o formă *Molde/Molda*. Cf. germ. *Lädenau* > *die Lehde* (EICHLER, D.E. 65), *grüne Aue* > *Gronowe* > *Gruna* (id. ib. 45). Dacă sub aspect lingvistic nu pot exista obiecţii, ele încep să apară o dată cu examinarea raportului de desemnare şi a seriilor toponimice invocate pentru a susţine acest raport.

Caracteristicile fizico-geografice ale terenului pe care s-a format târgul nu coincid cu cele actuale: „Este necesar să ţinem seama de faptul că, secole în şir, şesul din preajma localităţii [...] a fost acoperit, în mare parte, cu «păduri meree», cu bălţi şi bahne [...] pe care drumurile le ocoleau cu grijă" (NEAMŢU–CHEPTEA, C. 297). Ca urmare a acestui fapt, numele ar fi fost privat de motivarea geografică firească.

În al doilea rând, nici săs. *Mulde*, nici rom. *moldă* nu au dobândit sensul de 'albie de râu, matcă' (cf. KRAUß, W., CZIKELI, R. 201, BORCIA, 148, PORUCIC, 32 'vale în formă de albie', CIAUŞANU, DLR). Ca atare, metafora lexicală putea desemna fie o adâncitură (în coasta unui deal sau a unui munte), fie o vâlcea sau o mică depresiune închisă ('die geringe Bodenvertiefung, ein flasches Tal' BLOCK, W. *s.v. Mulde*, cf. THÜR. W. IV, 737). Aşa se explică, de exemplu, numele dealului *Muldău* (*Moldău*) din com. Sadova, jud. Suceava, care în partea de NE are un loc „covăţat", cu mai multe „aşezături", numite de localnici *Pătulul* sau *La Pătule*. Acesta este motivul pentru care respingem şi explicaţia mai veche, prin extensiune metaforică: „*Molda* e un cuvânt german după Wickenhauser, provenind de la *Mulde* şi însemnând 'albia unui râu'; iar saşi a avut destui Dragoş în convoiul său" (VORONCA, S. 214). Împrumutul românesc este relativ recent: repartiţia sa geografică, restrânsă la zonele contingente domeniului săsesc, exclude ipoteza originii gotice, avansate de TUFESCU, V.M. 20, ca să nu mai vorbim de originea dacică (ib.). Caracterul regional al termenului românesc este considerat de N.A. Constantinescu (CDO, 326) un argument împotriva explicaţiei *Moldovei* din rom. *moldă* 'albie', pe care însă în mod eronat i-o atribuie lui Ştefan PAŞCA, N.P. 283 (acesta se referea doar la antroponimul *Moldea* din Ţara Oltului).

Şi în terminologia geografică cehă entopicul *mulda* a pătruns tot cu două sensuri: 'adâncitură' şi 'vâlcea'; ca şi la noi, el are o utilizare dialectală restrânsă (MAL'KO, G.T. 38). Ambele forme de relief negativ nu se regăsesc însă în microzona geografică în care s-a creat oiconimul săsesc. Pe la 1648, misionarul Bandini vizita orăşelul Baia, observând că „locul este vesel, pe un şes pe malul râului Moldova" (CSŢR, V, 325). Peste mai bine de un secol, un alt călător făcea o remarcă similară. „Baia – scria în 1788 Baltazar Hacquet – e aşezată într-o câmpie frumoasă, fără cel mai mic munte în jurul său, numai în partea de sud a râului Moldova [...] se înalţă foarte lin munţi stratificaţi" (CSŢR, X_2, 813). Aşadar, elementul caracteristic pe care îl percepe observatorul la Baia este şesul,

Scanned with OKEN Scanner

ca şi în cazul localităţii Câmpulung, deşi amândouă, dintr-o perspectivă ştiinţifică, reprezintă depresiuni intramontane străbătute de apa Moldovei.

Nici „muntele Molda" de la izvoarele Moldovei, atestat doar în traducerea făcută de Wickenhauser în nemţeşte a unui document intern de la 1647, nu corespunde unei forme cu circulaţie reală în teren. El se numeşte de fapt *Plaiul Moldovei* sau, în ucr., *Moldawskij Plaj*, pentru că pe aici trece vechiul drum din bazinul Sucevei în acela al Moldovei; în unele documente româneşti din secolul al XVIII-lea era numit, prin brahilogie, *muntele Moldova* (BĂLAN, D.B. VI, 56 şi 87) – sintagmă care a fost adaptată de traducător în virtutea corespondenţei *Molda* = *Moldova*.

Oronimele *Moldovişul* şi *Moldişul* sunt departe de a dovedi o evoluţie semantică a rom. *moldă*. Iorgu IORDAN, T. 437 le apreciază ca dezvoltări din apelativele *molidviş* > (prin metateză) *moldiviş* > (prin disimilare) *moldoviş* şi, respectiv, *molidiş* > (prin sincoparea lui *-i-* neaccentuat) *moldiş*. După Iorgu Iordan aceste exemple ar fi probe serioase în favoarea etimologiei proprii, **Molidóva* > *Moldova*, dovedind posibilitatea dispariţiei lui *-i-* (IORDAN, T. 478). De fapt, ambele forme sunt rezultatul unor erori de transcripţie din *Marele Dicţionar Geografic* (prezente şi în unele hărţi); numele uzuale sunt *Molidvişul* (CONEA, Ţ.L. 107, MOLDOVEANU, R., OLT–JIU) sau *Moliftişu* (HARTA PĂD. seria V, col. B) şi *Molivişu* (OLT–JIU). Personal am constatat că „Moldişul" din munţii Argeşului este pronunţat de localnici *Molivíşu*.

În consecinţă, încercarea lui Vârtosu de a apropia *Molda* noastră de o serie de toponime româneşti este nereuşită. Acelaşi lucru se poate spune despre tentativa sa de a racorda numele la o serie toponimică germană. Lingviştii sunt de acord că *Mulde* (*Mulda*), numele afluentului Elbei, provine din seria apelativelor got. *milds* (*mildeis*), v. germ. *milti*, med. germ. *milde*, cum o arată prima atestare, *Milda*, formă asociată în vechea sorabă cu radicalul **mļd*, devenit la rândul său în germ. **mold-*, **muld-* (SCHWARZ, G. 40–41, EICHLER, D.E. 142, NAUMANN, G.W. 297, WALTHER, R. 87–88, NIKONOV, 278). Prima atestare a Moldovei pragheze, *Fuldaha* (a. 872), exclude şi ea o asemănare cu etimonul propus de Vârtosu (BACH, N. II_2, 220); cf. şi *Fulda*, râu şi oraş, cu formele vechi *Vulta, Fulda, Vultaha, Fuldaha*, ce presupune compusul vechi germ. *fulda* 'Land' + *-aha* 'Wasser' (NDS, 96).

1.2.2.4. Întrucât *Moldova* este, după Vârtosu, un „Mischname" târziu, din veacul al XIV-lea, se pune problema justificării lui în condiţiile istorico-lingvistice de atunci. Toponimia străină oferă suficiente exemple de transpoziţii morfologice slave ale unor baze germanice: *Jurgów, -owa* < *Jürg, Jörg, Harklowa* < *Hartlēb, Krauszów, -owa* < *Kraus* (KARAŚ, D. 180), *Bórkowy* < *Burg* (SCHWELA, C. 3), *Rotava* < *Rhoda* (cu *-a* < *-ouwe* sau *-aha*), *Frýdnava* < *Freudenaw, Šenava* < *Schönau* (ŠMILAUER, T. 140–141), *Eichow* < *Eiche, Fehrow* < germ. med. *vęr(e)* (REDLICH, D. 149), *Dziećmarowy* < *Dittmerau, Biertułtowy* < *Biertultau, Szonów* < *Schönau, Rychnów* < *Reichenau* (BOREK, M. 76, 82), *Keprtovice* < *Geppershaw* (ŠRÁMEK, T. 213). Toponimia românească oferă două situaţii:

Scanned with OKEN Scanner

a) toponime în *-av* rezultate din adaptarea fonetică românească a formanţilor finali ai numelor străine: *Crizbav* < săs. *Krissbach*, *Ghimbav* < săs. *Weidenbach*, *Ilimbav* < germ. *Eulenbach*, unde *-h* velar este adaptat ca în *prah* – *prav* (IORDAN, T. 364–365);

b) toponime în *-ova* cu bază românească: *Corbova* < *corb* (CANDREA, P.T. 192), *Caraşova* < *Caraş* (PETROVICI, G.C. 5–9), *Cornova* < *corn* (EREMIA, N.L. 152), *Cucuiova* < *cucui* (IORDAN, T. 476). Transpoziţiile grupate sub b), spre deosebire de adaptările fonetice, nu sunt posibile decât în condiţii de bilingvism româno-slav sau de suprapunere a unei populaţii slave, pentru motivul că sufixul *-ova* (*-ava*) nu este şi românesc (cum credea DRĂGANU, T. 143), ci exclusiv slav (IORDAN, T. 473, EREMIA, N.L. 152).

Tot astfel, formaţiile presupuse de Emil Vârtosu, de tipul *Molda* + suf. adj. + *apă*, ar fi putut fi create numai de slavi (*Moldova voda*), nu şi de români (care ar fi spus *apa Moldei*). Sufixarea bazei germane presupune, deci, fie un bilingvism slavo-săsesc, fie suprapunerea unei populaţii slave peste coloniştii saşi. Or, nici una dintre posibilităţile teoretice admise nu are o acoperire în realitatea istorică de la mijlocul veacului al XIV-lea, când arheologii înregistrează primele infiltraţii ale saşilor într-un mediu de cultură autohton (NEAMŢU–CHEPTEA, I, 151–153). Istoricii au arătat că Moldova s-a constituit ca stat „printr-un aflux masiv de element românesc" (CIUREA, F. 312), care a început înainte de „întemeiere". Dar argumentul principal împotriva unei sufixări slave este acela că oiconimul creat de saşi nu a fost niciodată folosit de slavi – şi nici de români – care i-au spus târgului *Banja / Baia*, aşa cum rezultă din atestări, începând cu lista rusească a târgurilor de la 1392–1393. Au existat deci două tradiţii ale numelui aceleiaşi localităţi, care nu s-au interferat de-a lungul timpului.

1.2.2.5. Toate aceste obiecţii, deşi nu vizează aspectul strict lingvistic al ipotezei în cauză, infirmă supoziţia că „forma primordială a numelui Moldova a fost *Molda*" (BĂLAN, M. 109), obligându-ne să inversăm datele problemei şi să ne întrebăm dacă nu cumva forma săsească este secundară, în pofida corpului sonor mai redus, dovedind un tratament particular al toponimului nostru. În toponimia germană, s-a observat că numele slave în *-ov(a)*, *-av(a)* evoluează spre *-a* sau *ə* (scrise *-a*, *-au*, *-ow*, *-aw*, *-e*). Cf. BATHE, N. 43, BACH, N. II_2, 213, RIPEĆKA, K. 28, NAUMANN, G.W. 359, WITKOWSKI, S.O. 229–230. Vom da câteva exemple grupate după finala germană (în forma scrisă):

a) Finala *-a*: *Rola* < *Rolava* (FISCHER, P.N. 41), *Klossa* < *Kłosov* (WENZEL, S. 43), *Lissa* < *Lisovъ*, *Posa* < *Božov*, *Holscha* < *Golešov* (EICHLER, F. 98 şi nota 3), *Beucha* < *Bichov*, *Lossa* < *Łosov*, *Nitzschka* < *Ničkow*, *Serka* < *Žilkov*, *Staucha* < *Stuchov* (NAUMANN, G.W. 40, 123, 148, 187, 191), *Zickra* < **Sykorova* (**Sykorava*), *Eula* < **Iłava*, *Büna* < **Bunova* (REISER, S.H. 123, 113, 111), *Briesa* < *Brezova* (PETZOLD, H.U. 145), *Karcha* < *Korchov*, *Pröda* < *Pravdov*, *Roda* < *Radov*, *Schletta* < *Zlětov* (EICHLER–WALTHER, D. I, 128, 258, 281, 299), *Drescha* < *Trzaskowo* (BRÜCKNER, S.N. II, 225).

b) Finala *-e*: *Behnebach* < *Pěnava* (PETZOLD, H.U. 145), *Drehne, Drene* < *Drenov* (EICHLER, E. 36), *Trene* < *Trenov* (NAUMANN, G.W. 201), *Götsche* <

Scanned with OKEN Scanner

Godešova, Gocke < *Kokotova* (*Kokotava*), *Ziethe* < *Žitova* (*Žitava*) (EICHLER, F. 97, 100–102, 107), *Peile* < *Piłava* (DOMAŃSKI, S. 98).

c) Finala *-au*: *Zschirhau* < *Čerchawa* (SPERBER, F. 304), *Muhrau* < *Morawa* (DOMAŃSKI, S. 95), *Poschetzau* < *Božecov*, *Imligau* < *Imelikov* (FISCHER, P.N. 7), *Buckau* < *Bukov* (WENZEL, S. 19), *Dragau* < *Dragov*, *Wölkau* < *Velkov* (FISCHER, E. 10), *Zittau* < *Žitawa*, *Lysau* < *Łysava*, *Tornau* < *Tornov* (EICHLER, E. 32, 35), *Frotschau* < *Vrotišov* (REISER, S.H. 113), *Bühlaubach* < *Bělov* (PETZOLD, H.U. 145), *Troppau* < *Oprava*, *Ostrau* < *Ostrava* (ŠRÁMEK, T. 212), *Calau* < *Kaława* (NDS, 88).

Aşadar formele *Molda*, *Molde*, *Moldau* au la bază, foarte probabil, hidronimul românesc *Moldova* (*Moldava*). O dovadă suplimentară este tratamentul germanic (săsesc) medieval al unor toponime româneşti imposibil de asociat cu o bază germanică. *Buzăul* apare notat *Bwza* (HURM. XI, 787, a. 1551) sau *Bowza* (CSŢR, III, 679, a. 1589); *Braşovul*: *Brassa* (BINDER, B. 413, nota 19), *Braschaw* (ib. 414, nota 26, a. 1351); *Suceava*: *Socza* (C. GIURESCU, D.R. 284, a. 1542, IORGA, I.C.R. I, 156, a. 1527), *Sorcha* (= *Sotcha*, C.C. GIURESCU, T.O. 172, nota 2, a. 1415), *Soczau* (DUVAL, cca 1650), *Czukaw* (JANSSONIUS, I, a. 1658, CANTELLI, D. a. 1684), *Soctze* (CR. SLAVO-ROMÂNE, 31, nota 24, sfârşitul sec. XV; tot aici: *Schotze*, *Schocze*, *Czoczaw*, *Socza*, cf. Şt. Paşca în DR, XI, 251, nota 5; pronunţia actuală săsească este *Sots*, ib.); *Tyrnova: Tyrna* (DRH, D, I, 103, a.1372); *Lipova: Lippa* (IORGA, S.D. XX, 452, a. 1614); *Varşovia: Warscha* (id. ib. 462, a. 1616); *Cracovia*: *Creca* (id. ib. XXIII, 62, a. 1552); *Caşovia* (astăzi *Košice*): *Cascha* (id. ib. XX, 256, a. 1602) etc.

Vocala tematică *-u-* din forma săsească a numelui Moldovei se poate explica fie ca o atracţie paronimică a apelativului *Mulde*, fie ca o variantă de evoluţie. Cf. germ. *Turnowe*, *Turnaw* < sl. *Tornov*, *Lusə* < sl. *Łosow*, *Mugelencz* (*Müglenz*) < sl. *Mogyleńc*, *Wurthau* (*Wurtha*) < sl. *Vortov* (*-ava*) (NAUMANN, G.W. 68, 123, 133, 220), *Muldewin* (*Moldewin*) < sl. *Młodawino*, *Muddelmo* (*Muddelmow*) < sl. *Modlimovo*, *Mudschiddel* < sl. *Močidlo*, *Mugellitze* < sl. *Mogilica*, *Mukarnicza* < sl. *mokranica*, *Mulkenthin* < sl. *Mьlkotino*, *Muscherin* < sl. *Moskorjino* (LORENTZ, S.N. 69, 76), *Mohlis* (în sec. XIV–XVI: *Muldawicz*, *Moldewicz*, *Muldewitz*, *Mulditz*) < sl. *Młodavici* (EICHLER–WALTHER, D. I, 207). Închiderea *o* > *u* este şi un fenomen săsesc, remarcat în documentele medievale (cf. Paşca, în DR, XI, 251) şi în tratamentul împrumuturilor româneşti (DRĂGANU, M. 481, nota 1).

1.2.2.6. În privinţa variantei *Muldúva* care, şi după TUFESCU, V.M. 19 sau Al. ROSETTI, I.C. 61 ar proba un etimon germanic, este de observat că este ulterioară primelor atestări ale hidronimului şi că are o apariţie sporadică sau limitată la anumite zone. Ea presupune forma *Moldova* (*-ava*) şi nu invers (*infra*, **2.12**).

1.2.3. Ipoteza unei transplantări toponimice ca urmare a „iradierii" elementului săsesc din zona Freibergului, lansată de CIUREA, C. 23 şi nota 8 şi acceptată de SPINEI, M. 46, trebuie respinsă în virtutea argumentelor enunţate de noi (**1.2.2.3**). Asociaţiile făcute de TUFESCU, V.M. 20 cu germ. *Moldau*, *Moldenberg* etc. din regiunea respectivă sunt eronate, etimonul fiind acelaşi *mild*

Scanned with OKEN Scanner

(cf. SCHWARZ, Q. 42). *Moldenberg*, de exemplu, apare la 1388 ca *Mildenberg*, cf. SŁOWNIK GEOGR. VI, 639. *Molda* 'Baia' nu poate fi deci un „toponim de colonizare" de genul celor discutate de J.B. Rudnyckyj în PICO VIII, 265.

De altfel, nu se poate vorbi de transplant decât în cazul toponimelor personale sau a celor descriptive devenite nemotivate, pentru că legătura dintre nume şi obiectul geografic este convenţională; dar în cazul toponimelor descriptive motivate, care reflectă limpede o caracteristică a locului (cum ar fi *Mulde* 'Scobita'), reluarea denumirii presupune regăsirea caracteristicii iniţiale. În această situaţie denominaţia redevine „naturală", iar noul nume dobândeşte o deplină autonomie în raport cu precedentul. Ceva mai mult, ideea transplantului nu s-ar putea susţine decât admiţând că germanii ar fi venit la Baia direct din zona Freibergului, fără vreun popas intermediar în Transilvania; or, este aproape sigur că au venit din regiunea Bistriţa–Rodna („Nösnerland") (IORGA, I.C.R. I, 78, C.C. GIURESCU, T.O. 185).

1.2.4. În concluzie, considerăm că ipoteza originii săseşti a numelui *Moldova* trebuie definitiv abandonată, iar o dată cu ea se elimină şi implicaţiile de ordin istoric privind preexistenţa cu mai bine de un secol a coloniilor săseşti în raport cu crearea statului feudal al Moldovei.

2. Expresia toponimului primar

2.0. Dată fiind heterogenitatea formală a câmpului toponimic în discuţie, este necesară o succintă analiză prealabilă a variantelor hidronimului de bază sub aspectul originii formelor, al repartiţiei geografice şi al productivităţii.

2.1. [*Moldava/Moldawa*] – Atestată prima dată la 1400 (COSTĂCHESCU, D.M. I, 44, DRH, A, I, 16), se menţine ca formă dominantă în documentele slavo-române până pe la 1644; în veacurile XVIII–XX apare sporadic, motivată de tradiţie sau din raţiuni stilistice. De la mijlocul sec. XVI se remarcă şi în hărţile, documentele şi memoriile străine (mai întâi germane, polone, maghiare şi italiene) de limbă latină; în veacurile XVIII–XIX dobândeşte o mare extensie (se adaugă hărţile englezeşti, ruseşti şi mai ales franceze), pentru ca în sec. XX frecvenţa sa să devină redusă (TRM, I_3,104/1-2, I_4, 162/1).

Aşadar proliferarea formei în afara ţării este asincronică în raport cu frecvenţa sa românească: ea apare acolo într-o perioadă în care documentele interne o utilizau tot mai rar şi se extinde când pe plan intern devenise desuetă. Fenomenul se explică, după opinia noastră, prin următoarele: a) iniţial forma era considerată oficială; b) limba latină favoriza sufixul *-ava*, asociindu-l cu o serie toponimică proprie; c) în cazul hărţilor şi al scrierilor istorice tradiţia este un factor extrem de eficace.

Sufixul *-áva* era accentuat în slava comună şi în cea de est, atât în toponime cât şi în apelative (KURYŁOWICZ, A. 285, 290, DURIDANOV, S.T. 245). Forma sa primitivă era **-āvā* (UDOLPH, S. 558). Alternanţa cu *-ova* a determinat, în unele zone lingvistice slave, o mutaţie a accentului, care s-a desfăşurat în dublu sens. Astfel, în toponimia ucraineană s-au putut nota accentuări ca

Scanned with OKEN Scanner

Żyzawa, Stýnawa, Tárnawa – pe de o parte – şi *Kahańćówa, Stahnóva, Jasenówa* – pe de alta (RUDNYĆKYJ, G.N. 54, 94, 95 şi 48, 71, 78). În toponimia moldovenească de origine slavă, *-áva* şi-a menţinut ferm accentul, determinând însă o modificare accentuală a sufixului concurent.

2.2. [*Moldova*] – Forma era uzuală în sec. XIV, de vreme ce era menţionată în lista rusă a târgurilor moldoveneşti de la 1392, cf. ANDRONIC, O. 216 (pentru datare, vezi MOLDOVANU, S.M. XXXIII/2). În documentele interne ea îşi face apariţia mai târziu. Considerând documentul de la 1411 un fals al călugărilor de la Moldoviţa, prima atestare rămâne cea de la 1458 (BOGDAN, D.Ş. I, 11). Din veacul al XV-lea ea dublează, uneori în acelaşi document, forma oficială, dar prezenţa sa rămâne destul de sporadică. De exemplu, *Moldava / Moldova* la 1458 (DRH, A, II, 103) şi la 1490 (ib. III, 159) – pentru a cita documentele cele mai vechi care includ forme alternante. O dată cu înlocuirea slavonei ca limbă a cancelariei, raportul de frecvenţă se schimbă brusc în favoarea sa. Explicaţii: a) tradiţia formularului diplomatic acţionase în sensul menţinerii formei concurente, sprijinită de însăşi titulatura domnească („gospodar zemli moldavskoj"); b) slavona favorizase forma în *-ava.*

În actele şi hărţile străine îşi face apariţia târziu, spre mijlocul sec. XVII; în secolele următoare este destul de slab reprezentată, pentru ca să domine de la începutul sec. XX. Procesul este evident după primul război mondial, fapt care coincide cu înlocuirea în circuitul european a cartografiei austriece şi germane, ca sursă informativă de bază pentru ţările române, cu cartografia românească. Hărţile germane acordau prioritate formei în *-ava* pe care o asociau mai uşor cu variantele proprii (*Molda, Moldau*).

În forma sa primitivă, hidronimul era accentuat proparoxiton, în concordanţă cu sistemul accentual est-slav. Caracterul aton al sufixului este confirmat de cercetările accentologice asupra textelor vechi ruse: *-ova* era neaccentuat în derivatele de la substantive, nu însă şi în cele de la verbe (ZALIZNJAK, A.S. 101, UŠAKOV, A.S. 273–321). La germanii din unele localităţi bucovinene se menţine accentul vechi: *Móldova*, de pildă la Voroneţ, unde accentuarea pe sufix este atribuită de ei românilor; de asemenea, la huţulii de la Frasin şi de la Brodina de Sus, care pronunţă *Móldoụa*; în sfârşit, la secuii din judeţele Covasna şi Harghita, la care am înregistrat pronunţarea *Móldova.* (ANCHETE). În principiu, deplasarea accentului s-ar putea explica prin tendinţa limbii române de a accentua paroxiton cuvintele terminate în vocală (acesta ar fi un „tip fundamental" de accentuare după BALÁSZ. A. 74), care se reflectă într-o serie de toponime din Oltenia, precum *Brabóva, Cleanóvul, Sadóva* etc. (IONICĂ, T. 383). În Banat însă, vechea poziţie a accentului se păstrează, ca şi în Moldova (*Vóinova, Dúbova, Sádova, Hârbova, Tútova* etc., cf. EREMIA, N.L. 152). Constatarea ne obligă să admitem că sufixul iniţial al hidronimului, în pofida opiniei curente, a fost *-áva*. Alternanţa de sufixe *-óva/-áva*, veche şi frecventă în toponimia slavă de pretutindeni (dovadă prezenţa ei şi în limbile baltice, cf. UDOLPH, S. 558), se observă şi în cazul oiconimului *Suceava*, atestat şi ca *Soczczov* (HURM. I_2, 323, a. 1390), *Schoczowa* (IORGA, L.É. 253, a. 1467), *Sučov*

Scanned with OKEN Scanner

(GHIBĂNESCU, S. XXII, 25, a. 1670), *Sučovskiĭ* (id. ib. 37, a. 1683) etc. Jocul accentuării în funcţie de sufixele utilizate se constată şi pentru alte toponime româneşti, precum *Órşova/Râşáva* (PETROVICI, F. 154) sau *Cucuiova* (Oltenia) fost *Măgura Cucuiava* (CHARTA ROM. 1884).

2.3. [*Molda*] – Formă tardivă, creată în mediul germanic (săsesc) şi răspândită apoi în literatura geografică occidentală: germ.-lat. *Molda flumen* VERANCSICS, R.G.H. 130, id. S. 177 (cca 1550), Georgius Hornius (a. 1666, apud BĂLAN, M. 104), SCHWANDTNER, S. III, 461 (a. 1672), SZENTIVANY, D. 40 (a. 1699), VALK, V. (a. 1678), WIT, H. (a. 1688), idem, D. (cca 1689), SANDRART, H. (cca 1690), VALK, H. (cca 1700), Johann Wendel Bardili, în CSŢR, VIII, 280 (a. 1709), BONBARDUS, T. 47 (a. 1718), LOTTER, T. (a. 1722), SEUTTER, T. (cca 1736), SCHREIBER, W. (cca 1740), SEUTTER, F.M. (a. 1745?), TRM, I_3, 104/1 (a. 1783–1787); germ. *Moldafluss* TRM, I_3,.104/2 (a. 1783); germ.-lat. *Molda flumen* PROBST, T.B. (a. 1771); fr. *fleuve Molda* CALLIMACHI, C.V. 123 (a. 1688); it. *fiume Molda* DESCR. IST. 7 (a. 1770); rus. *reka Molda* BEZVICONI, C. 109 (a. 1770).

În româneşte ea apare în comentariile cronicarilor la legenda descălecatului, ca o justificare *a posteriori*: „iară apei [...] i-au zis Molda, sau cumu-i mai zic unii, Moldova" URECHE, 66; „au început să dea râului numele Molda, apoi Moldova" M. COSTIN, O. 209. Într-o danie din anul 1545 a unei toplițe din hotarul târgului Baia, făcută de Petru Rareş Mănăstirii Moldovița, râul este numit *Molda* (GHIBĂNESCU, S. I, 375). Avem a face, desigur, cu o preluare a variantei din vorbirea târgoveţilor saşi. Într-un proces-verbal din 1909 (ARH. FuM 1, 373) se menţine probabil o formă de oarecare circulaţie la populaţia germană a comunei Fundul Moldovei: „un pod peste apa Moldei, din partea comunei Fundul Moldei" (caz unic în actele comunei).

2.4. [*Molde*] – Atestat accidental în lat. la TRM, I_3, 104/1 (a. 1501) şi în fr. ca *fleuve Molde* la GUEUDEVILLE, D. 3 (a. 1713). Forma are o origine săsească; cronologic, ea este ulterioară celei în *-a*, aşa cum rezultă din evoluţia dialectală în germ. a finalei v. germ. *-aha* (WALTHER, N.B. 148). De exemplu, hidronimele *Bode, Eine, Gande, Leine, Nette* etc. sunt atestate mai întâi ca *Boda, Ena, Ganda, Lina, Neta* etc. (SEELMANN, F. 6 şi urm.).

2.5. [*Moldau*] – Formă exclusiv germană. Primele noastre atestări sunt din anii 1774 (TRM, I_3, 104/1) şi 1779 (CONS. AULIC, IV/22); se menţine cu o frecvenţă medie în hărţi şi documente germane până la începutul veacului XX (TRM, I_3, 104/1, ib. I_4, 162/1). Mai rar apare în scrieri franceze, de pildă la THOUVENEL, H. 195 (a. 1840) sau la BELLANGER, I, 27 (a. 1846), care dă varianta grafică *Moldaw*. Se întâlneşte şi astăzi la vorbitorii germani din Bucovina: *Móldaufluss* la Capul Codrului şi la Gura Humorului (ANCHETE).

2.6. [*Moldav*] – Variantă slavizată a precedentei, într-un document din 1545 de la Petru Rareş, referitor la hotarul târgului Baia (GHIBĂNESCU, S. I, 375). S-a încercat o adaptare a pronunţiei târgoveţilor saşi.

2.7. [*Moldavia/Moldawia*] – Formă accidentală influenţată de numele ţării: ital. *Moldavia flumen* BOGDAN, D. 118 (începutul sec. XVI), HURM. III_2, 442 (a. 1599), *il fiume Moldavia* CĂLINESCU, A.M. 183 (a. 1745); pol. „zabil na tiei *rzecze Moldavie*" CR. SLAVO-ROMÂNE, 168 (cca 1564), *Moldawia F*[lumen]

Scanned with OKEN Scanner

TRM, I_3, 104/1 (a. 1653), RENDZINY, P. (a. 1810); latino-pol. *fluvius Moldavia* FILITTI, A.V. II, 126 (a. 1654); latino-rom. „prope *fluvium Moldaviam*" HURM. XV_1, 401 (a. 1541); fr. *Moldaiva* [sic!] *R*[ivus] DELISLE, R.H. (a. 1703), *Moldavia R*[ivus] FRÉMIN, A. (a. 1829); germ. *Fluß Moldavia* HILTEBRANDT, 78 (a. 1658), BOEHMIUS (a. 1766); rom. (sec. XIX) RUS, I.P. 48 (a. 1842), URICARIUL, III, 250 (a. 1852).

2.8. [*Moldoa*] – Formă atestată în documente privind sate de pe Moldova sau zone riverane: DRH, A, XXVII, 252 (a. 1644), ib. XXVIII, 51 (a. 1645), precum şi la URECHE, 66 (cca 1675, interpolare a lui Misail Călugărul). Şi astăzi la Sadova bătrânii îi mai spun râului *Moldóa* (ANCHETE). Se explică prin pronunţarea bilabială a lui *-v-* şi dispariţia lui în poziţie intervocalică în limba maghiară, la fel ca în *Kóvács* > *Koács* > rom. *Coaci* sau *Kóvás* >*Koás* > rom. *Coaş* (KIRÁLY, C.L. 209). Probabil tot aici trebuie plasată *Modoa* dintr-un document slavo-român de la 1644 (GHIBĂNESCU, S. III, 28) şi *Măldoa*, dintr-o însemnare contemporană pe versoul unui document din anul 1646 referitor la satul riveran Verşeni (DRH, A, XXVIII, 288).

2.9. [*Moldou*] – Atestată la MARSIGLI, D. I_3, f. 54 (a. 1726); se explică prin acelaşi fenomen fonetic ca şi forma românească anterioară.

2.10. [*Molduva*] – Formă tardivă, atestată mai întâi la 1632, într-un document românesc („apa Molduvei") şi unul slavo-român (**на рѣцѣ Молдовѣ**), cf. DRH, A, XXI, 211, 256. Amândouă probează o pronunţie limitată la zona râului Moldova, pentru că primul este un act de cumpărare de la oameni din Vereşeni şi al doilea un zapis domnesc de întărire a proprietăţii lui Ştefan Blendea în satul Bădeşti, ambele pe Moldova. Este un fapt cunoscut acela că actele domneşti privitoare la proprietăţi din anumite sate se făceau în prezenţa unor localnici (proprietari sau nu) şi, ca atare, notau toponimia aşa cum era indicată de aceştia. Într-un document din anul 1643 privind satul Zăvoiani, alternează cu *Moldua* (DRH, A, XXVII, 38, COSTĂCHESCU, S.R. 89), iar în altul, de la 1645, alternează cu *Moldova* (DRH, A, XXVIII, 82).

Închiderea lui *-o-* din sufix se poate explica în condiţiile accentuării proparoxitone a numelui, care a permis trecerea lui *-o-* neaccentuat la *-u-* (ROSETTI, I. 487). Forma populară *Moldóva* a putut determina o modificare de accent a variantei: *Moldúva*. Un caz similar este numele vechi al Craiovei (şi astăzi pronunţat regional *Cráiova*, cf. IORGA, O. 19), care era *Craiúva* (LET. CANTAC. 207, HASDEU, C.B. II, 123, a. 1602, CIAUŞANU). Închiderea accidentală a lui *-o-* aton din sufix se întâlneşte şi la alte toponime, precum *Rácuva* în bazinul Solonţului (I. DAN, D. 589), *Giúrgiuv(ul)* (DRH, B, I, 268, a. 1479-1480, LET. CANTAC. 49, 56, R. GRECEANUL, 61), *Crúşuv(ul)* (CAT. Ţ.R. II, 217, a. 1611, cf. arom. *Crúşuva* la CAPIDAN, N.L. 263), *Láiuvul* (CAT. Ţ.R. II, 464, a. 1618), *Tútuva* (HURM. XI, 219, a. 1591, GHIBĂNESCU, S. XXII, 45, a. 1696, SOLOMON–STOIDE, 88, a. 1813), *Búzuva* (BĂLAN, D.B. V, 179, a. 1758) etc.

O altă explicaţie este consonantizarea lui *-u̯-* la iniţială de silabă, precedat de *u*, care devine o fricativă labiodentală, ca în lat. *vidua* > *văduu̯ă* >*văduvă*, lat.

Scanned with OKEN Scanner

medulla > *măduu̯ă* >*măduvă*. În acest caz, punctul de plecare a fost varianta *Moldua* (*infra*, **2.11**), pronunţată *Molduu̯a*. Mai puţin plauzibilă este introducerea fricativei pentru evitarea hiatului *u-a*. Accentuarea putea fi atât proparoxitonă (*Mólduva*) cât şi paroxitonă (*Moldúva*), ca în *măduvă / mădúvă*. Pentru fenomenul fonetic, vezi SALA, C. 24, 102–103.

2.11. [*Moldua/Molduoa*] – Atestată mai întâi la 1578 într-un document bistriţean („pre de cântră Bistriţă easte a bistriţeanilor, pre de cântră *Moldua* easte a molduanilor", BĂLAN, C.D.B. 13). Seria atestărilor se continuă cu documente slavo-române şi româneşti din sec. XVII, referitoare la sate riverane: la 1642 şi 1643, despre satele Drăguşeni şi Zăvoieni (DRH, A, XXVI, 361, ib. XXVII, 38); la 1644 în două documente privind satul Tupilaţi de pe valea Moldovei (GHIBĂNESCU, S. III, 30, 36); la 1645 şi 1646, în documente privind satul Verşeni (DRH, A, XXVIII, 18, 45, 89, 405); la 1688 într-un act privind „Botenii pe *Moldua*" (GHIBĂNESCU, I.Z. III_2, 75). Se menţine în zonă până în veacul al XIX-lea, cum o probează un act câmpulungean din 1759 (STEFANELLI, D.C. 60) şi un altul de la 1834: „parte de moşie în Răchitiş, pi *Molduoa*" (ARH. Clg, 125). Un caz similar este *Prahua* (< *Prahova*) la C. Cantacuzino, a. 1694 (cf. IORGA, M.B.S. 71). S-a încercat o explicare a formei prin vocalizarea fricativei labiodentale sonore (ROSETTI, R. 94) sau prin pronunţarea vocalică a lui *-w-* bilabial, care a provocat asimilarea totală a vocalei precedente: *Móldowa* > *Móldou̯a* > *Molduu̯a* (ROSETTI, I. 512, GHEŢIE–MAREŞ, 139–140). Această pronunţare se constată şi în alte toponime moldoveneşti, precum *Bârnoul* (scris **Брънов**л, GHIBĂNESCU, S. II, 271, a. 1589), dar ea nu a determinat asimilarea vocalică, aşa cum se crede că s-ar fi întâmplat în cazul Moldovei.

Varianta coincide însă perfect cu pronunţia maghiară veche, bilabială a lui *-v-* (KIRÁLY, F. 201, idem, N. 182–183, PETROVICI, S.D.T. 172), în speţă *Móldva*, scris şi *Moldwa*, care a putut influenţa hidronimul românesc (PETROVICI, P.F. 454–455), dacă avem în vedere vechea şi intensa colonizare maghiară dintre Carpaţi şi Siret (cf. IORGA, H.R. III, 252–258). Această pronunţie a permis evoluţia sufixelor *-ov*, *-ova* în *-u*, *-ua*, prin asimilarea lui *-o-* precedent, şi a sufixului *-ava* în *-ua*, prin sincoparea lui *-a-* precedent, cum o probează o serie întreagă de toponime: *Vrsua, Orsua* şi *Orswa* 'Orşova' (DRH, D, I, 100 şi 106, sec. al XIV-lea), *Brazua* 'Breazova' (SDT, I, 104, a. 1366), *Worchorwa* 'Vârciorova' şi *Kaladwa* 'Cladova' (DRH, D, I, 307 şI 380, sec. al XV-lea), *Ostrwyl* 'Ostrovel' şi *Zadwa* 'Sadova' (SDT, II, 21 şi 93, sec. al XV-lea), *Ilva* 'Ilova' şi *Salua, Salva* 'Salova' (DRĂGANU, T.I. 256, nota 6), *Orohva* 'Oreahova' (KNIEZSA, U.V. 309), *Borsua* 'Borşova' (MIHÁLYI, D. 37, a. 1355), *Buchwa* 'Buceava' (SDT, I, 108, a. 1439), *Morva* 'Morava' şi *Zsitva* 'Žitava' (KNIEZSA, U. 13-14; la ANONYMUS, 50, 52: *Sytua, Sytuua*), *Szinva* '*Svinjava' şi *Bwrzua* 'Bârzava' (KNIEZSA, U.V. 304, 400), *Zuchva, Saczwa, Szwczwa, Szucsva, Szuczva, Suczua, Zuchwa, Zwzwa* 'Suceava' (HURM. II_4, 295, VERANCSICS, E.M. 161; FHU, XII, 241, a. 1563; VERESS, F. IV, 100 şi 105, a. 1509 şi 1512; id. D. IV, 58, a. 1594, VII, 289, a. 1606, X, 268, a. 1653; id. ib. X, 311, a. 1657;

Scanned with OKEN Scanner

MOTOGNA, C.M. 22, a. 1587: „Soczavia seu, ut nunc vocant, Suczua", KOVACHICH, S. II, 62, a. 1538, VERANCSICS, E. 159, 168, VERESS, D. I, 79, a. 1552; HURM. XV, 305, VERANCSIS, S. 178, sec. XVI; HURM. XV, 373, a. 1536). Tot aici trebuie inclusă, desigur, *terra Litua* 'Litova' din bula regală de la 1247 (DRH, B, I, 4), ca şi n. pers. *Lythway* 'Litovoi' (MIHÁLYI, D. 237, a. 1419). Fenomenul asimilării *-owa* > *-ua* se produce şi în toponimele germane de origine slavă în epoca veche: *Tórgov* > *Torgua* la 965 (NDS, 128), *Búcova* > *Buccua* la 1193 (BILEK, P. 165), la fel de sporadic, fapt care confirmă caracterizarea lui ca accident fonetic.

2.12. [*Mulduva*] – Variantă tardivă, atestată la 1609 („două curături pe *Mulduva*", DIR, A, XVII–II, 216), apoi la 1667 într-un document privitor la satul Nisporeşti de pe valea Moldovei, emis de proprietarul său, vornicul Ştefan Boul (GHIBĂNESCU, S. IV, 45) şi la 1676, într-un zapis al Dochiţei lui Bandăr din Nisporeşti (id. ib. V, 324). Cunoscută şi astăzi la Bogata, com. Baia: „vine Mulduva mare" (POPESCU-SIRETEANU, N. 125, nota 10). Este o asimilare vocalică regresivă a variantei paroxitone *Moldúva*.

2.13. [*Muldava / Muldawa*] – Ilustrează fie contaminarea oiconimului *Mulda* (*Mulde*) + *Moldava* (GALIZIEN, a. 1864), fie aceea între *Mulduva* + *Moldava* (DIR, A, XVII–II, 216, a. 1609, cu referire la satul Verişeni, în care formele *Moldava* şi *Mulduva* sunt coprezente).

2.14. [*Muldova*] – Variantă atestată frecvent în documente din sec. XVI–XVII: *apa Muldovei* (DIR, A, XVI–IV, 122, a. 1594, despre Mănăstirea Humor), satul Tălpălăieşti pe *Muldova* (ib. XVII–III, 115, a. 1613), satul Băişeşti pe *Muldova* (DRH, A, XXIII, 528, a. 1636), satul Tupilaţi pe *apa Muldovei* (ib. XXIV, 226, a. 1638), satul Cristeşti pe *apa Muldovei* (ib. XXVII, 330, a. 1644), satul Verşeni pe *apa Muldovei* (ib. XXVIII, 306, a. 1646). O găsim şi la M. COSTIN, O. 165 (a. 1675) şi într-un document bistriţean de la 1746 (BĂLAN, C.D.B. 43). Se explică prin închiderea accidentală a lui *-o-* neaccentuat din temă.

2.15. [*Muldua/Mulduoa*] – Apare în documente privind satul riveran Verşeni (DRH, A, XXIV, 428, a. 1638–1639, ib. XXVIII, 96, a. 1645), apoi de două ori într-un zapis de danie al unui locuitor din satul Stroeşti pe Moldova (GHIBĂNESCU, S. XXII, 27, a. 1672), iar peste un secol într-un document câmpulungean (STEFANELLI, D.C. 60, a. 1759). Este fie o asimilare regresivă a lui *-o-* din varianta paroxitonă *Moldúa*, fie o contaminare a temei cu forma săsească *Mulda* (*Mulde*).

2.16. [*Moldavo*] – Este o acomodare de gen („il Moldauo"), presupunând entopicul „fiume", din unele scrieri vechi italiene (ISOPESCU, N. 45, sec. XVI; HURM. IV_2, 22, 25, a. 1600). În documentele scrise de italieni în lat. apare adaptarea *Moldavus* („flubius Moldavus" CĂLINESCU, A.N. 353, a. 1644).

2.17. [*Moldna*] – Apariţie unică la GHIBĂNESCU, S. XVI, 94 (a. 1667): „sat întreg pe Moldna"; probabil eroare de transcripţie sau de copist pentru *Moldua*.

2.18. [*Mondava*] – Variantă considerată etimologică, la LAURIAN, I.R. 41, care reia o formă italiană veche a numelui ţării, *Mondavia*.

Scanned with OKEN Scanner

2.19. [*Moldave*] – Adaptare fonetică franceză accidentală, cf. TRM, I_3, 104/1 (a. 1714).

2.20. [*Moldove*] – Aceeaşi adaptare franceză ca în varianta precedentă, cf. TRM, I_3, 104/1 (a. 1775).

2.21. [*Molawa*] – Variantă accidentală în harta germană a lui Christoph Boethius, din 1690, cf. TRM, I_4, 162/1. Se explică printr-o asimilare consonantică a grupului *-ld- >-l(l)-*, consemnată în mod frecvent în toponimie: BRÜCKNER, S.D.N. I, 10-11, R. FISCHER, O.Z. 151, WITKOWSKI, O.S. 222, FLEISCHER, D. I, 254, NAUMANN, G.W. 370.

2.22. [*Multavia*] – Formă accidentală, atestată la geograful francez Le Coq (a. 1687, la TANOVICEANU, S.G. 576) şi rezultată din contaminarea variantelor *Muldava* + *Moldavia*, cu asurzirea dentalei.

2.23. [*Muldaw*] – Atestată ca *Flus Muldaw* la PAPROCKI, 278 (a. 1586), rezultă dintr-o evoluţie pe teren germanic a sufixului variantei *Muldowa*.

2.24. [*Sintagme libere*] – Hidronimul Moldova are subiacentă în conţinutul său indicaţia clasei geografice („râu"); din acest motiv, în cele mai vechi atestări se prezintă ca un nume simplu, de exemplu: **єдно село на Молдавѣ** „un sat pe Moldova", la 1422 (COSTĂCHESCU, D.M. I, 147) sau mai târziu, în textele româneşti: „Pătraşco giugănitorul de pre Moldova", la 1629 (IORGA, D.B. I, 45); „mergând [...] în sus pre Moldova" (NECULCE, O. 105); „C-amândouă ne-om mărita,/ Una sus pi Tutova,/ Una gios pi Moldova" (TOCILESCU, M.F. 1317). De prin sec. XVI îşi fac apariţia termeni entopici redundanţi, atât în documentele slavone, cât şi în cele scrise în româneşte: **полѣни что ѻрвали рѣка Молдовѣ** „poienile pe care le-a surpat râul Moldova" (GHIBĂNESCU, S. III, 3, a. 1534); „cu moară într-*apa* Moldovei" (DRH, A, XIX, 179, a. 1627); „sci e intrat ko hitlescug [...] sci e dat pe *vale* Moldowi" (IORGA, D.B. II, 84, a. 1692); „apărături la munte, din *apa* Moldovei până în munţii ungureşti" (DOC. AGR. 338, a. 1757); „spre obârşia *râului* Moldova" (ASACHI, N.I. 298, a. 1841). În textele latine, corespondentul cel mai frecvent este *fluvius* („ad ripam fluvii Moldovae", BANDINUS, 243, a. 1648); în cele germane, *Fluss* („bis in den Fluss Moldau", HURM. XIX_1, 685, a. 1793) şi *Tal* (*Moldova-Thal*, în TRM, I_3, 104/2); în cele poloneze, *rzeka* („zabil na tei rzecze Moldavie", CR. SLAVO-ROMÂNE, 168, cca 1564); în cele italiene, *fiume* („passando il fiume Moldova", IORGA, A.F. I, 80, a. 1636) şi *acqua* („l'acqua Moldava", CĂLINESCU, A.N. 334, cca 1632); în cele franceze, *rivière* („la rivière Moldava", HURM. Supl. I, vol. III, 6, a. 1711?); în cele greceşti, ποταμὸς („□ ποταμὸς Μολδ□βας", IORGA, C.M. 835, a. 1826). Termenul entopic *râu*, de factură cultă, începe a fi folosit în Moldova de prin sec. XIX; dominant rămâne şi astăzi termenul popular *apă*, iar *vale* are o poziţie intermediară, fiind folosit, mai puţin frecvent însă, în ambele registre stilistice ale limbii. În arhivele comunale ale localităţilor de pe cursul superior al Moldovei, de la Sadova la Breaza, se întâlneşte uneori sintagma *pârâul Moldova*, explicabilă prin dimensiunea redusă a cursului său în zona respectivă. Cu totul întâmplător apare acest entopic în documente slavo-române,

Scanned with OKEN Scanner

fiind apreciat ca „o greşeală" de editori: село Унгъраши на потъцѣ Молдова (DRH, A, XXI, 497).

Apariţia, în limba română, a sintagmelor toponimice libere a fost determinată de apariţia unui câmp toponimic, care opunea baza derivatului horonimic Ţara Moldovei. S-a creat o opoziţia privativă (*Moldova – Ţara Moldovei*), pe care sistemul popular tinde să o înlocuiască printr-o opoziţie echipolentă (*apa Moldovei – Ţara Moldovei*). Dacă sintagma horonimică era obligatorie, cea hidronimică îşi menţine până astăzi caracterul facultativ. Totuşi, în zonele riverane, termenul entopic poate substitui hidronimul, folosindu-se în funcţie toponimică absolută: „care moşie esti pisti *Vale*" (STEFANELLI, D.C. 129, a. 1781) sau „a-mi da în schimb trupu de peste *Apă*" (în Arhiva com. Fundul Moldovei, a. 1961). În satele de pe cursul inferior, entopicul uzual este *gârlă* („Mă duc la Gârlă", adică „la Moldova", ANCHETE la Brăieşti şi la Simioneşti). Pentru a se elimina confuziile, s-au creat şi substitute sintagmatice: *Apa cea Mare* (ANCHETE la Câmpulung, Fundul Moldovei, Botuş, Pârâul Negrii şi Pojorâta) sau *Valea cea Mare* (ANCHETE la Câmpulung). De la substitute s-au creat perifraze şi sintagme toponimice cu funcţii diverse (*infra*, **5.27**). Tendinţa spre economie a limbajului se manifestă puternic la nivel popular, ducând la eliminarea toponimelor majore şi înlocuirea lor prin entopice desemnând „reprezentantul prin excelenţă a unei clase": Moldova este „apa", după cum Tomnaticul este, pentru câmpulungeni, „muntele", iar Adam şi Eva, pentru pojoreni, „pietrele".

3. Etimologia toponimului primar (hidronimul MOLDOVA)

3.0.1. Pentru a fi convingătoare, etimologia numelor de locuri trebuie să îndeplinească trei condiţii: să apară ca *verosimilă* sub aspectul motivării (socio)geografice, ca *posibilă* din punct de vedere lingvistic şi ca *probabilă* din punct de vedere istoric. De multe ori, în stabilirea etimonului, cele trei perspective nu sunt conjugate, iar acest decalaj diminuează sensibil capacitatea probantă a argumentelor. Pentru a fi eficace, verificarea soluţiilor trebuie făcută în aceeaşi triplă direcţie. Vom încerca, în cele ce urmează, să utilizăm metoda propusă examinând critic ipotezele privind originea hidronimului *Moldova*, care, departe de a fi abandonate, continuă să-i seducă pe mulţi.

3.0.2. Atragem atenţia asupra faptului că am luat în discuţie doar ipotezele care prezintă cât de cât un interes ştiinţific. Am lăsat la o parte atât etimologia din lat. *mollis*, *molle* 'moale, nămol' + *do*, *dare* 'a da' a lui RESMERIŢĂ, 465, cât şi altele, de la elemente lexicale româneşti, reale sau imaginare, precum *a mulge*, figurat 'cea mulsă' (FILIPCIUC, M. 428); *mod* 'ridicătură', din *modâlcă*, cu epenteza lui *-l-*, ca în *cocolan - colcovan*, şi formantul expresiv *-ov/-av*, refăcut din *bolovan*, *pişcav*, *firav*, *purav* etc. (RUSNAC, G.); *moldău*, pl. *moldauă* 'bolovan' < *mold* 'idem', refăcut arbitrar din nume proprii: „Caracterisitica esenţială în temeiul căreia omului, calului, câinelui li s-au dat numele *Moldo*, *Molda*, *Moldea* etc. este aceea de a fi pietros, tare, de a avea tăria pietrei,

Scanned with OKEN Scanner

rezistență, iar râului i s-a dat acest nume prin extensiune, după albia bogată în bolovani" (POPESCU-SIRETEANU, M. 299, cf. id. O. 237: *moldan* = *boldan* 'ridicătură de formă rotundă'; id. N. 124: „Susținem că a existat un entopic *moldău/moldou*, ca nume comun de deal lin, cu formă rotunjită", potrivit cu peisajul văii Moldovei; id.ib. 127: Moldova ar fi însemnat „apa care izvorăşte dintr-un *mold*, dintr-un *moldău*" sau „apa care curge printre *molde*, printre *moldouă*, *moldăuă*"; id.ib. 128: numele țării a fost anterior întemeierii, desemnând „țara cu dealuri line", „țara cu *moldouă*"). Reanaliza acestor „etimologii" şi demontarea „argumentației" autorilor ar fi o operație futilă, pentru că produsele imaginației pure nu pot fi combătute cu argumente raționale. Ne mărginim să-l citățm pe Raymond SCHMITTLEIN, Q.T. I, 235, care le atribuia amatorilor convingerea „că orice toponim trebuie explicat prin limba țării şi că toponimia constă în a culege toate formele istorice şi dialectale ale unui toponim. Documentația nu este acelaşi lucru cu ştiința".

3.1.0. [*Ipoteza originii celtice*] – Încă din 1883 Jaroslav VLACH, G.N. 150 îşi exprima părerea că numele Moldovei pragheze are la bază un etimon celtic, vizibil în forma veche *Fuldaha*. Deşi neargumentată, ipoteza a fost preluată de Daniel WERENKA, T. 67 şi, după acesta din urmă, de Vl. MIRONESCU, 458, cu aplicație la Moldova noastră.

Independent de predecesorii săi, J. J. MIKKOLA, P. 144, id. S. 90 insistă şi el asupra paralelismului în două studii din 1928. După lingvistul finlandez, forma *Fuldaha* este susținută de hidronimul *Flutausis*, menționat de Iordanes în *Getica*, a cărui origine celtică este indicată de sufix (acelaşi ca în *Nemausos* > *Nîmes*), şi care desemna, probabil, nu numai Moldova românească, dar şi întreg cursul Siretului. Ar fi vorba, deci, de un nume celtic, schimbat în *Moldau* de gepizii din Dacia şi, independent, de germanicii din Boemia, dar menținut mai bine în cehul *Vltava*. J.J. Mikkola recunoştea că explicația i-a fost sugerată de asemănarea formală a numelor şi, de aceea, el însuşi o considera „întrucâtva artificială".

Ceva mai târziu, Grigore NANDRIŞ, E.C. 145, id. R. 131 reia chestiunea, susținând necesitatea corelării hidronimului nostru cu *Moldau* din Boemia şi cu vechiul *Flutausis*, de care el „poate fi cu greu separat". De la „prototipul" *Flutausis* s-ar fi ajuns la slavicul *Vltava*, apoi la *Moldau* (sub influență germană); finala *-ova (-ava)* s-ar putea explica printr-o suprapunere sau o substituție de sufixe, ca în „teutonul" *Maraha* > germ. *March* şi sl. *Morava*, sau ca în numele râului din Podolia, *Morafa/ Murafa* < *Morahva*. Ipoteza lui Nandriş i se pare verosimilă lui Gottfried SCHRAMM, E.E. 195. Şi I.-A. CANDREA, P.T. 38 credea că Moldova ar putea avea un etimon celtic, la fel ca şi *Motru* şi *Lotru*, pe care le compara cu celt. *Matra* şi *Lutra*.

3.1.1. Prima problemă care se pune este aceea dacă ecuația etimologică [*Moldova* = *Flutausis*] are sau nu un suport geografic sigur. Pasajul, mult discutat, din Iordanes (*Getica*, 33-34) este următorul: „În această Sciție, primul dinspre apus locuieşte neamul gepizilor, care este înconjurat de fluvii mari şi renumite. Căci Tisia curge pe la nordul lui şi în cerc, dinspre miazăzi îl despart marele Danubius, iar dinspre răsărit Flutausis, care se varsă furios, repede şi

Scanned with OKEN Scanner

vijelios în apele Istrului. Între acestea se află Dacia, întărită ca o coroană de munţi înalţi" (apud MIHĂESCU, L. L. 263). Pe baza acestui text, unii au identificat râul citat cu Timişul: *flu(men) Tausis* (HEM, III, 3105, N. IORGA, H.S. 1), alţii cu Siretul: *Hierasus* (C. Schuchardt la PAULY–WISSOWA, 2505-2506, J. J. Mikkola, Gr. Nandriş, PETROVICI, C. 864, DAICOVICIU, P.C. 12, nota 3), cei mai mulţi însă cu Oltul, fie ca un sinonim: *Flu. Tausis* (Kaspar ZEUSS, D. 438-439, Constantin C. DICULESCU, G. 73, A. D. XENOPOL, I.R. II, 28, L. HAUPTMANN, R. 140, nota 5, Ferdinand LOT, I.B. 216, nota 4, Vasile BOGREA, F. 518-519, C. C. GIURESCU, S. 373, id. I.R. I, 230, Kurt Horedt în IST. ROM. I, 708), fie ca o corupteală: *fl(umen) Aluta, Alutansis* (Th. Mommsen, C. G. Brandis – ambii la PAULY–WISSOWA, 2505-2506 –, N. IORGA, H.R. II, 287, CIHODARU, C. B. 78). La Geograful din Ravena, care preia informaţiile lui Iordanes, apar formele *Flautasis* şi *Flatausis*, pe care Pauly–Wissowa le consideră faze primare ale coruptelei, dar care se explică mai bine, după cum arată Joseph SCHNETZ, J. 88 şi nota 9, prin frecvenţa metatezei şi a greşelii de lectură *a* pentru *u* la acest scriitor.

Prima identificare izvora din convingerea că gepizii au ocupat „numai regiunile occidentale ale Daciei" (IORGA, H.R. II, 288), opunându-se făţiş textului; or, deşi centrul statului gepid era pe valea Tisei, săpăturile arheologice confirmă extinderea stăpânirii gepide în Transilvania propriu-zisă (Kurt Horedt, în IST. ROM. I, 710-714). Identificarea cu Moldova se loveşte şi ea de menţiunea că este vorba de un afluent al Dunării, susţinându-se exclusiv pe asemănarea formală, iar identificarea cu Siretul contravine şi ea atât descrierii din text – care vorbeşte de un râu „furios, repede şi vijelios" la vărsare, iar Siretul are apa liniştită şi domoală pe cursul său inferior (obiecţia lui DICULESCU, G. 74) – cât şi absenţei totale a urmelor gepide din Moldova secolelor V-VI, constatată de arheologi până în prezent (HAUPTMANN, R. 142, ZAHARIA, A. 98). Din acest motiv de-abia dacă merită a fi pomenită identificarea lui Flutausis cu Prutul, făcută de KOBYLJANS'KYJ, D. 156, pe baza unei vagi asemănări formale. Împotriva identificării cu Oltul s-a argumentat mai întâi că este puţin probabil ca Iordanes să-l numească o dată *Aluta*, ca apoi să-i dea alt nume (DAICOVICIU, P.C. 12, nota 3); totuşi, acest lucru s-ar putea înţelege admiţând că autorul a folosit alternativ numele livresc al Oltului, cunoscut de la scriitorii vechi, şi cel de circulaţie în mediul gepid din vremea sa: amestecul de acest fel este obişnuit la toţi scriitorii târzii. În al doilea rând, s-a obiectat că pasajul pare să indice faptul că munţii Daciei se află între râurile menţionate şi, prin urmare, Oltul nu poate fi un râu de graniţă (DAICOVICIU, *loc. cit.*); dar fraza citată poate fi considerată o construcţie brahilogică pentru două idei care nu se implică, ci au un caracter complementar: „Între acestea se află Dacia [care este şi] întărită ca o coroană de munţi înalţi". Cursul superior al Oltului, de altfel, străbate o bună parte din zona Carpaţilor estici, lăsând în interiorul Transilvaniei munţii Baraoltului şi Harghitei care, continuându-se cu cei ai Gurghiului, alcătuiesc efectiv un arc muntos secundar marcând limita estică a vechii Dacii gepide. Sprijinită de datele arheologice, identificarea lui Flutausis cu Oltul prezintă cel mai înalt indice de versosimilitate.

Scanned with OKEN Scanner

3.1.2. Sub aspect lingvistic, evoluţia de la *Flutausis* la *Vltava* nu prezintă dificultăţi pe teren slav. În sistemul fonematic al slavei comune nu exista consoana [*f*], care în traducerile vechi slave era echivalată fie prin *p* (de exemplu gr. φοῖνιξ – slv. **пиникъ**), fie prin *v* (de exemplu gr. βλασφημία - slv. **власвимиѣ**); cf. MEILLET, S.C. 38-39, KUL'BAKIN, V.S. 212. Totuşi, în slavă prima posibilitate a fost cea mai folosită, cum o probează împrumuturile din limbi germanice, atât apelative (germ. com. **fulk(s)* > **pъlkъ*, got. *Fīla* > *pila*, got. *fasten* > *postiti*; cf. STENDER - PETERSEN, S.G.L. 474, KIPARSKI, L. 286), cât şi nume de ape: pol. *Pełtew*, ucr. *Poltva* (afluent stâng al Bugului în Galiţia), *Poltwa* (afluent drept al Horyniei în Wolhynia), *Pelta* (în secolul al XIII-lea: *Peltew*) şi *Poltew* (afluent drept al Narvei, rus. *Poltava*), care se raportează toate la un *Feldaha* sau *Foldaha* < v. germ. **fultho* 'pământ, câmp' + *aha* 'apă' (ROZWADOWSKI, K.U. 53-54). Sufixul celtic *-ausus*, prezent în vechiul nume al oraşului Nîmes, *Nemausus*, era neaccentuat, fapt care a permis reducerea lui în *Nemse*, de unde apoi, prin metateză, s-a ajuns la *Nisme* (PHILIPS, N. 46, DAUZAT–ROSTAING, 497). Forma de bază a sufixului pare să fi fost *-ūsio*, cf. LEBEL, P.M. 279. Tendinţa de reducere a silabelor slabe, reflectată şi în toponimele franceze de origine galică (ZEUSS, G.C. 172-173, BRÖNDAL, S.E. 93), favoriza desigur acomodarea numelui cu una din finalele slave frecvente în numele de ape, *-ava* sau *-ova*. Dar de la un **Vlutava* sau, mai probabil, de la un **Plutava* nu se putea ajunge la *Moldova* pe teren germanic decât în mod cu totul excepţional, printr-o asociaţie de nume de genul aceleia care i-a făcut pe germanii din Boemia să contamineze *Vltava* cu *Mulde* saxonă; fiind vorba de un accident, posibilitatea unei evoluţii convergente este minimă.

O altă chestiune delicată este aceea a bazei numelui considerat celtic după sufix. O bază *flut-* nu se poate documenta pe terenul limbilor celtice. Hidronimul se poate însă explica admiţând că iniţiala *flu* este o prescurtare pentru *flumen*. După DICULESCU, G. 91, *Tausis* ar fi un nume germanic creat de la **thawsa* 'noroi, mocirlă' printr-o traducere a dacicului *Aluta* (care ar fi însemnat, după el, acelaşi lucru: baza dacică ar fi fost aceeaşi cu celticul *luta-*, menţinut de irlandezul *loth* 'mlaştină', la care s-ar fi adăugat un *a-* protetic). Ipoteza este foarte greu de admis: mai întâi, cum observă cu alt prilej Diculescu însuşi (p. 90), diftongul *au* trecuse la *o* în ostrogotă şi gepidă; apoi, numele de ape germanice erau de genul feminin, spre deosebire de cele celtice, în majoritatea lor masculine (WARTBURG, P.M. 65, KARSTEN, A.G. 58), iar supoziţia că *-is* ar fi fost adăugat prin analogie cu alte nume de râuri din Dacia (ca *Maris*) nu poate convinge; în sfârşit, cursul mijlociu al Oltului, din Transilvania, nu are caracteristica indicată de presupusul etimon, ci numai o mică porţiune din cursul intramontan, când Oltul străbate depresiunea Ciucului „încadrat de zone mlăştinoase eutrofe" (UJVÁRI, G.A. 396). Baza poate fi, însă, mai uşor apropiată de v. celt. **tauso* 'silenţios, liniştit' (din familia i. e. **teus-*), menţinut în toponimele *Tausiacus* (azi fr. *Toisieu*), *Tava* (de unde *la Thève*, afluent al Oisei), *Taum* sau *Tavum* în Scoţia, sau în n. pers. *Tausia, Tausius* (HÖLDER, C. 1774; WALDE–POKORNY, I, 714-715). *Tausis* ar fi putut reprezenta un nume de origine

Scanned with OKEN Scanner

celtică folosit pentru a desemna cursul transilvănean al Oltului, numit *Aluta* în zona sa inferioară – situaţie destul de frecventă în hidronimie, ilustrată pentru perioada veche, de pildă, de numele Dunării.

Nu putem accepta sugestia că hidronimul citat de Iordanes ar fi o coruptelă pentru *Alutansis* < *Aluta*, deoarece sufixul latinesc, specializat în desemnarea locuitorilor după locul de origine, nu ar avea în context nici o justificare. Conjectura *Flu(men) Tausis*, pe care o considerăm cea mai plauzibilă, face însă imposibilă orice corelaţie lingvistică cu numele Moldovei.

3.1.3. Admiţând, totuşi, că *Flutausis* ar fi fost numele celtic al actualei Moldove, justificarea creării şi evoluţiei sale formale nu poate fi făcută în perspectivă istorică *stricto sensu*. Spre deosebire de Vasile PÂRVAN, D. 106, după care „Galiţia, Moldova, Basarabia şi o parte din Ucraina până la Olbia [...] se umplu de triburi celtice care, cel mai târziu în cursul secolului al III-lea a. Chr., trecând prin Germania de sud şi coborând pe Nistru la vale, împinseră înaintea lor pe bastarnii şi pe skirii germanici", cercetătorii de astăzi sunt mai circumspecţi în aprecierea ponderii elementului celt în Moldova dacică. „Cât priveşte Moldova, spune Dumitru BERCIU, C. 7, nu se poate vorbi, în stadiul actual al cercetărilor arheologice de la noi, de o locuire efectivă, cu toate că sântem – ca şi în Muntenia –, în posesia unor descoperiri de certă factură celtică. Acestea pot fi explicate însă mai curând ca un rezultat al unor influenţe culturale" (vezi şi BERCIU, L.C. 79-80, IST. ROM. I, 237, ZIRRA, B. 233, id. P.C. 175, FLORESCU, P. 521). De altfel, într-o altă lucrare, PÂRVAN, G. 45, zona de penetraţie celtică era limitată la teritoriul dintre Siret şi Nistru. Alta a fost situaţia în Transilvania, unde celţii s-au stabilit efectiv pe valea Oltului până spre curbura Carpaţilor (IST. ROM. I, 235). Chiar dacă numele ar fi fost dat de celţi şi s-ar fi menţinut printr-o remarcabilă continuitate de populaţie până la stabilirea slavilor, evoluţia lui în *Moldova* nu ar fost posibilă decât ca urmare a unui bilingvism slavo-săsesc, în veacul al XIV-lea, dar această ipoteză este lipsită de orice fundament (*supra* **1.2.2.4**). Dificultăţi istorice de acest fel recunoştea, de altfel, chiar J.J. MIKKOLA, S. 90,cu referire la *Vltava* cehă.

3.1.4. Un alt hidronim pentru care s-a presupus o origine comună cu a hidronimului nostru este *Muldowa*, un sinonim polonez al rus. Velikaja, care desemna râul ce se varsă în lacul Peipus de lângă Marea Baltică (VASMER, W.R.G. I, 277, SŁOWNIK GEOGR. VI, 802). Această zonă ar fi făcut parte din teritoriul vechilor veneţi, consideraţi de către Al. SCHACHMATOV, 57 şi urm., celţi slavizaţi ulterior. Schachmatov încearcă să dovedească celtismul veneţilor invocând o amplă serie de apelative şi nume proprii ruseşti care, după părerea sa, au o origine celtică. Între acestea este hidronimul deja citat, pe care lingvistul rus îl asociază cu celt. *muldo-* 'cap, vârf' (p. 80), menţinut în irlandezul *mull, mullach (<muldâko)* 'idem', bretonul *melle* 'fontaine de la tête, sinciput' (STOKES–BEZZENBERGER, 219). Cf. şi ae. *molda,* engl. *mold* 'vârful capului', la HOLTHAUSEN, E.W.E. 105.

3.1.5. Comparaţia lui Schachmatov era pur formală, lăsând neclarificată problema motivării denominaţiei. Într-adevăr, termenul celtic putea desemna mai degrabă o formă de relief pozitiv decât un râu. Majoritatea specialiştilor

Scanned with OKEN Scanner

care s-au ocupat de studiul lingvistului rus i-au reproşat, de altfel, „marea slăbiciune" a argumentelor reflectată în „aserţiuni destul de fanteziste" (SCHMITTLEIN, Q.T. 240), „caracterul abstract" al raţionamentelor etnografice, care ignorau vădit faptele lingvistice şi întregul material arheologic (BERNSTEIN, G. 50-51, cf. STENDER-PETERSEN, S.G.L. 105-106).

3.1.6. Primele obiecţii de natură lingvistică vin din partea lituanianului Kazimieras BŪGA, K. 33-34. Fără a se ocupa în mod expres de *Muldowa*, dar reanalizând o mare parte din materialul exemplificărilor, el conchidea că „cercetarea toponimelor date ca celtice de Schachmatov nu poate duce decât la un rezultat negativ: în regiunea baltică nu au existat nicicând celţi", ci doar populaţii finice. Cât timp „corespondenţele formale ale cuvintelor celte şi slave nu reprezintă o probă pentru împrumut", Max VASMER, K.A. 191-192, susţinea şi el că „ecuaţiile ambigue ale lui Schachmatov nu sunt un sprijin pentru celticitatea veneţilor". În privinţa numelor de locuri, Vasmer credea că pe unele „trebuie să ne mulţumim să le declarăm indo-europene (probabil moştenite în slavă)", iar pentru cele mai multe „este uşor de înlocuit etimologiile celtice ale lui Schachmatov prin etimologii germanice" (p. 203-204). Această ultimă soluţie o alege, de altfel, G.v. SABLER, U. 833, 835 pentru *Muldowa*, care „trebuie considerat sigur ca nefiind celtic", ci germanic, la fel ca şi numele Moldovei noastre. După Henri HUBERT, C. 86-87, elementele presupuse celtice de Schachmatov ar fi putut, măcar în parte, să se fi transmis slavei prin mijlocire germanică. Într-un amplu studiu, Raymond SCHMITTLEIN, Q.T. I, 240, II, 178-179, îi reproşează lui Schachmatov neglijarea problemei evoluţiei fonetice pe care ar fi suferit-o numele, dar, pe baza numeroaselor paralele stabilite de el între hidronimia lituaniană şi cea din zona europeană celtică, cea ligură sau baltică, apreciază că nici teza lui Būga nu se poate susţine, identitatea vechilor veneţi (iliri? celtosciţi?) rămânând necunoscută. Deşi etimologia numelui *Muldowa* dată de lingvistul rus nu a fost criticată în mod expres de către comentatori, este însă limpede că, dacă numele ar fi avut vechimea pe care i-o atribuie acesta, ar fi trebuit să suporte, în mod necesar, fie polnoglasia, fie metateza lichidelor, în forma tipică limbilor slave de est (rusa) sau de vest (polona), cât timp în zona respectivă a existat, cel puţin din veacul al IX-lea, o continuitate de populaţie slavă.

3.1.7. Principalul argument împotriva ipotezei lui Schachmatov îl oferă arheologia. Teritoriul triburilor venete se afla, până în secolele al IV-lea – al III-lea î.e.n., la apus de Vistula, cum o dovedeşte cultura zisă „luzaciană", aşadar era foarte departe de râul Velikaja (BERNSTEIN, G. 55-60, care uzează mai ales de cercetările lui T. Lehr-Spławiński; J. J. MIKKOLA, A. 201 şi *passim*). (O sinteză a polemicilor dintre arheologi în legătură cu apartenenţa etnică a acestei culturi, la EISNER, O.S. 129-137.) Acest fapt face indiferentă pentru problema în discuţie apartenenţa lingvistică a veneţilor, consideraţi de unii ca slavi (NIEDERLE, M. I, 32; RUDNICKI, H. 206 şi urm., BERNSTEIN, G. 56, 62, EISNER, O.S. 139, TYMIENIECKI, P. 187-193, TRET'JAKOV, A. I. 315-316, 323, 332, NALEPA, D. 39 şi *passim*), de alţii ca iliri sau cvasi-celţi care au fost asimilaţi de către slavi pe la mijlocul primului mileniu al e. n. (VASMER, B.G. 370, ROZWADOWSKI, W. P. II,

Scanned with OKEN Scanner

70, 330; pentru alţi savanţi, vezi NIEDERLE, M. I, 33, BERNSTEIN, G. 55). De altfel, Schachmatov însuşi a renunţat, în 1916, la ipoteza sa, pe care o califica drept „nefericită", susţinând, dimpotrivă, că veneţii ar fi fost slavi (vezi MEILLET, V. 190 şi nota 1).

3.1.8. Putem conchide că nici una dintre explicaţiile date până acum numelui *Moldova* prin celtică nu poate fi considerată plauzibilă. De observat că şi alte încercări de a explica toponimele româneşti prin celtică, fie mai vechi (MÖCKESCH, B.), fie mai noi (BILEŢCHI-ALBESCU, C.), au eşuat pentru că nu au reuşit să depăşească nivelul paralelismelor de forme. Chiar şi hidronimele *Lotru* şi *Motru*, presupuse a fi celtice de către I.-A. Candrea, au fost incluse de către POGHIRC, C.T. 32 printre concordanţele celto-dacice.

3.2.0. [*Ipoteza originii iranice*] – După A. I. SOBOLEVSKIJ, R. I, 265, 268, 273, II, 11-13, sensul bazelor hidronimice din rom. *Moldava*, ucr., rus. *Nemolodva* (un afluent al râului Kosta din bazinul Desnei, lângă *Molodova*), *Moldino* (lac din care izvorăşte râul *Moldina*, afluent al Volčinei din bazinul Volgăi), pol. *Multawa (Mołtawa*, afluent drept al Vistulei, atestat la 1349), ar rezulta din comparaţia cu v. ind. *mṛdu-* 'moale, gingaş', lat. *mollis*, sl. com. **mălda*; el înclina să considere numele iranice, plecând de la prefixul *ne-* (care ar proveni dintr-un vechi *dьne* < v. iran. *dana* 'apă, pârâu', cf. v. ind. *dhanu*) şi de la sufixul *-ava* (care ar relua un v. iran. *avaḥ* 'apă').

3.2.1. Ceea ce frapează la această etimologie, este absenţa bazei iranice care să permită reconstituirea unui prototip. Sub radicalul **mel-d-* din dicţionarele indo-europenei nu figurează decât avest. *marəd* 'a face de ruşine' (WALDE–POKORNY, II, 288, POKORNY, W. I, 718). Este greu de imaginat, deci, ce cuvinte dezvoltate din acest radical vor fi existat în vechile limbi iranice şi ce semnificaţii vor fi avut ele.

3.2.2. Chiar presupunând că toponimul ar fi atât de vechi, *-r-* ar fi trebuit să se păstreze. Cât priveşte prefixul, Max VASMER, B.A. 45-46 a susţinut pe bună dreptate că nu este altceva decât negaţia care se ataşează în mod frecvent la hidronime de origine slavă certă, cum ar fi *Nemorž* 'care nu îngheaţă' (cf. rus., ucr. *moróz* 'ger'), *Nepradva* '(râu) cu curent slab' (cf. pol. *prąd* 'curent de apă'), *Nerehta* '(râu) care nu face zgomot', alături de *Rekta* (cf. v. rus. *rokotat'* 'a face zgomot', rus. dial. *voda rókčet* 'apa ţâşneşte din pământ'), *Nemda* '(râu) care nu curge încet' (< *mьdlъ* 'încet', pol. *mdły*) ş.a. Prefixul negativ *ne-*, foarte răspândit şi în formarea numelor de persoană în toate limbile slave (ŠIMUNDIĆ, K.P. 21), se pare că a fost folosit în toponimie şi cu funcţia de a crea perechi opozitive într-o anumită mapă geografică, aşa cum rezultă din observaţia lui SOBOLEVSKIJ, R. II, 12, după care multe astfel de nume desemnează ape apropiate în spaţiu: *Netrubež* lângă *Trubeš, Neteša* lângă *Teša, Nehava* lângă *Hava* etc.; în unele cazuri a fost posibil ca un termen al opoziţiei să se fi eliminat.

Nici derivarea finalei *-ava* din iranică nu este de admis, deşi poziţia acestui element în toponimia slavă este controversată. După O. N. TRUBAČEV, R. 49, este puţin probabil că el ar avea funcţia unui formant hidronimic în slavă,

Scanned with OKEN Scanner

deoarece: a) se ataşează la teme care nu sunt de origine slavă; b) când temele sunt slave, hidronimul reia pur şi simplu un apelativ (de exemplu ucr. *Yržava* < *yržyvyj* 'ruginiu'; alte exemple la RUDNYĆKYJ, G.N. 124, ROZWADOWSKI, W.P. I, 327-328, MIKLOSICH, B. 212); c) se ataşează la teme fără contingenţe semantice cu hidronimia. Şi V. A. NIKONOV, Z.M. 268-269 îşi exprimă unele îndoieli privind originea sufixului, plecând pe de o parte de la numele de ape care rezistă explicaţiei prin slavă (*Unjava*, *Olava* etc.), iar pe de altă parte de la constatarea unei arii geografice a denumirilor cu acest sufix în Ucraina, care cuprinde bazinele superioare ale Tisei, Siretului, Prutului, Nistrului şi cursul mijlociu al Niprului. De observat că şi sufixul lexical *-avŭ* din bulgară se ataşează adesea temelor străine, cărora le conferă un aspect slav: *kjorav* 'chior' < tc. *kör, kjopav* 'şchip' < rom. *şchiop, šantav* 'şui' < magh. *sánta* (BERNARD, Q. 67), la care s-ar putea adăuga ucr. *slutavyj* < rom. *slut* (CANDREA, E. 409). Este incontestabil, însă, că hidronimele în *-ava* cu bază slavă reprezintă „un fenomen de masă" (BRÜCKNER, M. 181), iar vechimea şi vitalitatea formaţiunilor lexicale sau chiar antroponimice (SVOBODA, S. 173) cu acest sufix elimină practic îndoielile privind dezvoltarea sa autonomă pe teren slav. Cât timp nu sunt atestate toate derivatele lexicale care să explice integral hidronimele, nu se poate susţine în mod categoric că el nu ar fi reuşit să se desprindă din lexicul curent, devenind un formant hidronimic autonom, chiar dacă funcţiile sale lexicale au continuat să se menţină paralel. Însuşi faptul că slavii au acomodat finalele unor nume de ape preslave apelând la finala *-ava* (de pildă *Nišava* < *Naïσσός* < trac. **nāw-īsjo*, la ZAIMOV, N. I. 362) dovedeşte pe deplin calitatea sa de sufix hidronimic, pentru că ignorarea înţelesului bazei interzicea asocierea cu seria adjectivelor slave propriu-zise. Prin urmare, aprecierea ca „neslave" a hidronimelor de pe teritoriul slav nu se poate face după sufixul respectiv, ci numai după radical – iar acest criteriu este valabil în întreaga Europă, unde suprapunerea sufixelor *-av.* (ligur, celtic, latin, germanic, baltic etc.) este notabilă în hidronimie (BAUDOT, A. 194; pentru limbile baltice, vezi SCHMITTLEIN, Q.T. I, 242, nota 3, ENDZELIN, L.G. 128-129).

3.2.3. Este foarte greu de crezut că Moldova, care nu intră în categoria marilor noastre râuri, şi-ar fi păstrat numele din epoca scitică, rămânând total necunoscut scriitorilor antici. Mai probabilă ar fi o referire la secolele al II-lea – al IV-lea e.n., când sarmaţii pătrund la vest de Prut, integrându-se în mozaicul etnic ce se reflectă în cultura Sântana de Mureş – Černjahov. Nomazi, sarmaţii nu au avut însă aşezări stabile în Moldova, iar cartografierea mormintelor sarmate indică limpede preferinţa lor pentru zonele de şes: între Prut şi Jijia, între Prut şi Cogâlnic, pe Răut şi Bârlad (IONIŢĂ, D.L. 70-71 şi fig. 18). Şi pentru slava comună teoria lui Sobolevskij privind simbioza irano-slavă, care ar fi dus la o veritabilă „încrucişare" lingvistică, s-a dovedit total lipsită de bază istorică sau lingvistică (BERNSTEIN, G. 86). După Max VASMER, A.P. 4-7, „influenţa iranică asupra slavilor este destul de slabă", iar probele toponimice care s-o ateste au rămas prea puţine după epoca năvălirilor turco-tătare.

3.2.4. De aici urmează că ipoteza originii iranice a numelui Moldova nu întruneşte nici măcar una din condiţiile unei etimologii plauzibile.

Scanned with OKEN Scanner

3.3.0. *[Ipoteza originii gotice]* – Încercarea de a explica numele Moldovei de la o bază gotică a făcut-o mai întâi pe B. P. HASDEU, I.C. I, 300-301, preocupat să găsească probe ale continuităţii românilor în Dacia după „retragerea aureliană". Unul din argumentele adversarilor continuităţii (începând cu Sulzer) era tocmai absenţa elementelor gotice; or, Hasdeu credea că „o urmă foarte interesantă a petrecerii goţilor în Moldova este chiar râul [sic!] *Moldova*, de la cuvântul gotic *mulda* 'praf', de unde s-a născut de asemenea numele râului *Mulde* în Sassonia, un afluent al Elbei, precum şi forma germană *Moldau* a numelui boem Wltawa". Hidronimul ar fi sinonim cu sl. *Prahova* 'prăfoasa', iar ca o dovadă suplimentară a verosimilităţii denominaţiei, el mai cita şi pe *amnis pulverulentus* 'râu pulberos' al lui Ovidiu. Lipsite de orice interes sunt alte etimologii germanice, cum este aceea din 1666 a lui Johann Tröster, reluată apoi de Jacob Hiltebrandt, din sued. *Moln* 'nor' (*Moln-a* 'râul noros'), pentru că Moldova ar fi 'acoperită de zăpadă, plină de nori' (apud VÂRTOSU, S. 468); sau aceea dintr-un presupus compus gotic *molis-ava* 'apă sfântă', propusă cu oarecare îndoială de către E. FISCHER, T.B. 213-214.

Etimologia lui Hasdeu a impresionat prin inedit şi ingeniozitate şi a fost preluată de mulţi, în pofida neclarităţilor care persistau (PICOT, C. 11, nota 3; S. IONESCU, D.S. 206; TOCILESCU, M. 82; MDG, IV, 383/3; D. Onciul la DIACONOVICH, E. III, 312, id. S. I, 484; EM. FISCHER, N.M. 97; IDIERU, L.G. 51; ISOPESCU, N. 12; LECCA, D. 343; PREDESCU, E. 563; XENOPOL, H. I, 114-115; CIUREA, S.M. 161; NIKONOV, 272; SLUŞANSCHI, T. 163, nota 21). Primul impediment pe care partizanii săi au încercat să-l înlăture era motivarea geografică a numelui. Răspunzând unei obiecţii formulate de Lambrior, aceea că Moldova este un râu foarte limpede, Ioan NĂDEJDE, î. 905 aprecia că numele nu se dau întotdeauna în virtutea permanenţei unei calităţi fizicogeografice: nici Prahova nu este mereu „glodoasă", dar este destul să fie *uneori*. Totuşi, caracteristica vizată de Lambrior a fost sesizată de mai mulţi călători străini, începând cu Iohannes Deczi, care prezenta Moldova ca pe un „flumen limpidissimum", cf. MOTOGNA, C.M. 21. A. D. XENOPOL, I.R. II, 17 prefera să vadă aici un procedeu metaforic: „Cum se poate deriva numele unui râu de la un element atât de deosebit de apă, ca praful, provine din aceea că, la lumina soarelui dimineaţa şi sara, suprafaţa apei pare că abură praf". Franz Adolf WICKENHAUSER, M. II, 209-210 şi, independent de el, Victor TUFESCU, V.M. 18, găseau mai potrivită derivarea de la alt cuvânt presupus (fără dreptate) a fi tot gotic, *Mulde* 'albie, covată', omonim cu primul.

Sub aspect lingvistic, se punea problema evoluţiei de la **Mulda* la *Moldova*. În această privinţă, Ioan NĂDEJDE, î. 905 putea afirma doar că schimbarea nu putea fi un fenomen românesc. După Al. ROSETTI, I. CUV. 61, id. I.C. 445, got. *mulda* l-ar putea explica pe *-u-* tematic din variantele „din limba vorbită", *Mulduva* şi *Mulduha*. Terminaţia *-ova* ar fi apărut ulterior, printr-o consonificare a lui *-u̯-* din forma mai veche *Moldua* (*Moldu(u̯)a* > *Molduva* > *Moldova*), ca în *luá* > *luvá;* târzie ar fi şi apariţia lui *-o-* din temă, „sub influenţa formei din limba oficială". Autorul nu lămureşte dezvoltarea lui *Moldua* din

Scanned with OKEN Scanner

Mulda, ci se mulţumeşte să trimită la evoluţia hidronimului din Boemia, *Moldava* < v. germ. **Wilthahwô;* or, aceasta înseamnă doar că un v. germ. *-ahwa* ar fi putut deveni *-ava*, nu însă şi *-ua*.

Nici dificultăţile de ordin istoric nu erau neînsemnate: atât Hasdeu, cât şi Xenopol erau de acord că ocupaţia goţilor a fost efemeră, iar gepizii care le-au urmat în Dacia nu şi-au extins stăpânirea în Moldova. De aceea EM. FISCHER, N.M. 97 a încercat să înnoade firul istoriei vechilor germanici cu acela al istoriei germanilor din Evul Mediu: saşii veniţi la Baia pe la 1200 (sic!) ar fi preluat numele vechi al Moldovei, *Mulde*. El găsea că este exclus ca acest hidronim (la care mai adăuga şi altele, ca *Bahlui* < *Bach, Neamţul, Sasul)* să fie creat după întemeierea Moldovei şi menţinea relaţia etimologică deja propusă cu hidronimele *Mulde* şi *Moldau* din Europa centrală.

O orientare similară are ultimul articol citat al lui Al. ROSETTI, I.C. 445. După el, „goticul *mulda* a pătruns în limba română prin coloniştii germani din nordul Moldovei", adică prin saşii care au întemeiat *Stadt Molde* (= Baia). Răspunzând obiecţiei formulate de Ion GHEŢIE, M. 308, care sesiza că evoluţia de la *Mulda* la *Muldua* nu fusese demonstrată, Al. Rosetti încearcă să o clarifice apelând la numele latinizat al târgului *Molda*, care la 1421 era *civitas Moldaviae*, după care adaugă: „în felul acesta se explică forma cu *-v-*" şi conchide că numele râului „i-a fost dat, prin urmare, de populaţia germană locală. În felul acesta socotim că explicaţia numelui Moldovei prin germanică este pe deplin justificată".

În sfârşit, Eugen LOZOVAN, R.D. 73-79 presupune o legătură reală între numele căţelei *Molda* din legenda cunoscută a descălecatului şi hidronim: după cum câinele de vânătoare este numit în daneză *stöver*, de la *stör* 'praf', tot astfel baza germanică se putea păstra ca nume de animal într-o societate care ar fi menţinut, de prin secolele al XI-lea – al XII-lea, o serie de tradiţii scandinave: organizarea similară a vânătorii, folosirea securii ca armă de luptă, acţiunea în cete de câte 300-400 de oameni (*hirdh*-ul nordic), alegerea domnului prin consens general.

Acestea fiind argumentele pentru originea gotică (directă sau indirectă) a hidronimului, urmează să vedem în ce măsură ele rezistă criticii.

3.3.1. Cum sesizase deja Xenopol şi cum au obiectat şi alţii (TUFESCU, V.M. 18, BĂLAN, M. 110), praful şi apa sunt elemente antinomice, care nu se pot asocia în hidronimie decât metaforic. Epitetul *pulverulentus* folosit de Ovidiu nu are sensul propriu de „prăfos", ci este un figurat care se traduce prin 'secat, sec' (QUICHERAT, *s.v.*). Numele bălţii *Colboasa* din fosta com. Ruşi, jud. Bacău, citat în MDG, nu este un derivat toponimic de la *colb* 'praf', cum crede Iorgu IORDAN, T. 469, ci se explică probabil printr-un sens special al adj. *colbos*, care desemnează o anumită culoare (cf. DA *s.v. colb*). Acest înţeles ar fi fost nepotrivit pentru a denumi o apă curgătoare, chiar presupunând că baza gotică l-ar fi putut căpăta, deşi în anumite momente asociaţia s-ar putea susţine. „Vântul răcoros şi Moldova pământie, nota un scriitor, vestea ploaie cu şuvoaie în sus, pe la poalele munţilor" (STINO, O. 95). Dar *în denominaţia toponimică selecţia trăsăturilor distinctive se face după criteriul stabilităţii în timp, iar nu plecând*

Scanned with OKEN Scanner

de la caracteristici fortuite, care i-ar obliga pe denominatori să constate în mod frecvent absența motivării.

Este curios că Emil PETROVICI, E. 21, id. A. 81, nota 2, traducând hidronimul *Prahova* prin 'valea cu pulbere, prăfoasă', nu și-a pus deloc problema verosimilității; singurul care și-a pus-o a fost, se pare, Gustav KISCH, S. 59, după care „nu-i vorba de praful propriu-zis, ci de apa care, căzând de la o înălțime mare, se «prăfuiește», se transformă în picături mărunte ca firele de praf". Explicația i-a fost sugerată, desigur, de sensul derivat al verbului german *stäuben*, care înseamnă 'a prăfui' și '(despre lichide) a împrăștia ca pulberea, a pulveriza'. Gustav Kisch invoca în sprijinul său nu numai hidronimele germane *Staubbrunnen* (izvor, Weilau), *Staubbach* (Elveția), dar și alte nume cărora le conferea un înțeles similar: engl. *Duston* < *dust* 'praf', ital. *Polverara, Polverigi* < *polvere* 'praf', magh. *Poroskö* < *poros* 'prăfos' și *kö* 'piatră', rom. *Colbu* (afluent stâng al Bistriței) < sl. *koleb'ǫ* (cf. bg. *kolébati* 'a se agita', ucr. *kolibaty*, rus. *kolebat'* 'a se mișca') „noțional același lucru ca și «praful»".

Lăsând la o parte numele de locuri care nu desemnează cursuri de apă și greșelile evidente de transcriere (engl. *Duston* este, de fapt, *Dufton* 'dove [=porumbel]', cf. CAMERON, 144), vom observa că raportul propus de Kisch între noțiunile 'praf' și 'cascadă' nu este de inerență. În germană evoluția semantică dialectală a lui *Stäube* spre înțelesul de 'Staubbach [=cascadă]' și a verbului *stauben* (literar: *stäuben*) din contextul *das Wasser stäubt* 'apa se împrăștie ca praful' se explică prin influența verbului *stieben* 'a împrăștia', coradical în germ. com.: **ste(u)b* (KLUGE, 741, TDW, VI, *s.v.*). Dar rom. *colb* (vezi DA) nu a avut o evoluție semantică similară, și nici v. sl. *prahъ* < sl.com. **porchъ* < i.eur. **poršo-* (cum dovedește A.I. TOLKAČEV, N. 56 cu atestări din vechea rusă și din limbile slave); de aceea hidronimele *Colbu* și *Prahova* nu pot fi înțelese admițând că acestea ar fi apelativele care le-au servit drept bază.

Primele atestări ale hidronimului *Colbu* (desemnând două pâraie care se varsă în Bistrița și, respectiv, în Moldova, ambele izvorând din masivul Rarău) sunt în forma *Cobolta* (DIR, A, XVI-III, 252, a. 1584; BĂLAN, D.C. 16, a. 1606, 17, a. 1617, 20, a. 1665), folosită și astăzi (cu varianta *Cubolta*) pentru a desemna un afluent al Răutului din fostul ținut Soroca (atestat mai întâi la 1570, cf. DIR, A, XVI-II, 218-219) – ceea ce înseamnă că actualul nume *Colbul* (atestat mai întâi la 1684, cf. STEFANELLI, D.C. 9) este rezultatul unei etimologii populare: *Cobolta* > *Colbota* > *Colbul*. Considerat cu etimologie neclară de către M.V. SERGIJEVSKIJ, T.B. 342, *Cobolta* a fost atribuit influenței alane de către N. RAEVSKI, T. 59, plecând de la o asemănare vagă cu oronimul *Kumbulta* din nordul Caucazului, care trebuie raportat, credem, la un oset. *k'umbul(ta)* 'sfeclă', al cărui sens actual s-a dezvoltat din acela de 'rotund' al coradicalului *tymbyl* (cf. ABAEV, S.O. I, 650). Sensul bazei nu devine mai clar invocând seria slavă citată de G. Kisch după BERNEKER, 545 sau reflexele sale românești *colbotă* 'gălăgie', *colboti* 'a se mișca' (DA), pentru că este greu de crezut că hidronimul **Colbota*, presupus a fi slav, ar fi putut suferi o metateză în sensul demotivării sale semantice, fie în limbile slave, fie în românește: *de regulă*

Scanned with OKEN Scanner

asemenea schimbări afectează baze devenite nemotivate şi se fac în direcţia remotivării, prin apropierea lor de un apelativ. Faptul că ambele pâraie izvorăsc dintr-un munte cu acelaşi nume ne orientează spre explicaţia cea mai obişnuită a cazurilor de acest fel, aceea că oronimul a servit ca nucleu polarizator al denominaţiei hidronimice. Într-adevăr, în traducerea germană a unui document din 1630 sunt menţionaţi *munţii Colbului* la cumpăna celor două ape (BĂLAN, D.C. 19) – nume cunoscut până aproape de vremea noastră (BĂNĂŢEANU, G. 25). De aceea, mai probabilă ni se pare explicaţia numelui ca toponim personal, de la baza antroponimică reprezentată de v. pol. *Kobolt*, atestat mai întâi la 1368 (SSNO, III, 35) şi provenit din n. pers. germ. *Kobold* (GOTTSCHALD, D.N. 375, EICHLER–WALTHER, D. 139; atestat din secolul al XIII-lea în oiconime din Germania şi din vestul Ungariei, cf. CROME, 52 şi MHHD, II, 11) < germ. mediu de sus *kobolt* 'spiriduş' (KLUGE, 385), care putea exista şi în onomastica lituaniană nobiliară (dacă avem în vedere profunda germanizare a acesteia, cf. SCHMITTLEIN, N. T. 221), după cum pătrunsese în onomastica şi chiar în lexicul curent ale altor popoare slave (MUCKE, W. III, 52, GEBAUER, S.S. II, 71, HEYDZIANSKA-PILATOWA, 66-67, 73). Un Neculai *Coboltă* a fost înregistrat şi la noi, în satul Cişmeaua de lângă Botoşani, la 1774 (REC. POP. II, 197). Derivarea s-a făcut cu sufixul *-a,* foarte bine reprezentat şi în toponimia slavă personală (ZAIMOV, G.I. 25-26), care acorda numele cu un apelativ geografic de genul feminin (de pildă *gora*, *voda* etc.); cât priveşte metateza şi acomodarea finalei, procesul se va fi desfăşurat în româneşte într-o manieră similară cu cea constatată în graiurile din Warm şi Prusia, unde din *kobolt* s-au dezvoltat variantele *kłobuk* şi *kołbuk* (HEYDZIANSKA-PILATOWA, 67).

ATLAS CAD. înregistrează încă trei pâraie numite *Colbu* (un afluent al Văii din Mijloc din bazinul Mureşului, unul al Băiţei şi altul al Izvorului Lung – ambele din bazinul Someşului Mare), pentru care nu putem propune etimologii în absenţa atestărilor documentare, care se dovedesc a fi aici deosebit de necesare, şi a datelor topografice sau onomastice minime. Teoretic, însă, există mai multe posibilităţi de explicare mai plauzibilă a lor, fie dintr-un nume de persoană, de exemplu n. pers. germ. *Kolb* < **C(h)olbo* < v. germ. de sus *kolbo* 'măciucă' (KAUFMANN, E. 84, HELLFRITZSCH, P. 238; cf. *Andeas Kolbe* din Bistriţa, a. 1462, la GÜNDISCH, V.R. 346) sau ucr. *Kol'ba* din apelativul *kol'ba* de origine germană (KUZELA–RUDNYĆKYJ, *s.v.*), fie din ucr. *kol'ba, kol'bah* 'groapă cu apă, baltă' (JURKOWSKI, T. 71), fie de la o bază slavă de tipul **kolb-*, presupusă de Aleksander BRÜCKNER, N. M. 13, ca să explice toponimul pol. *Kłobię* (pentru care invocă rus. *kolob* şi slov. *sklabotína* 'nămoloasă'), fie, în sfârşit, din baza slavă citată de G. Kisch, de la care se putea ajunge la toponim printr-o atracţie paronimică a apelativului rom. *colb.*

Iluzorie s-a dovedit (vezi BOGREA, REC[1]. 391) şi explicaţia dată de Constantin DICULESCU, G. 94 hidronimului *Doftana* (din v. germ. **doft-* sau **duft-*, cf. sued. *Doft,* v. danez *dofte, duft*, norv. *duft* 'praf'), un alt „amnis pulverulentus", pentru care germanistul român invocă numele *Prahovei.* Cât priveşte acesta din urmă, ni se pare puţin probabil ca tema să fie *prah* 'praf', cu toate că explicaţia este unanim acceptată la noi. Gustav WEIGAND, N. 171, id.

Scanned with OKEN Scanner

U. 80 credea că înţelesul trebuie să fi fost acela de '(râu) cu nisip fin', iar Dan SLUŞANSCHI, T. 153-154 acela de 'râul nămolos' (după el, hidronimul ar fi fost calchiat de slavi după un dacic **Timis*, dar singurul argument este „izolarea numelui *Prahova*, inexistent, după câte ştim, în ţinuturile locuite vreodată de slavi în afara arcului carpatic"). Ambele „traduceri" ale toponimului sunt însă forţate, pentru că nici în vechea slavă şi nici în limbile care au continuat-o cuvântul nu a avut sensul de 'nisip' sau de 'nămol', ci doar acela de 'praf, pulbere', dezvoltat în slava comună de la o temă de perfect **porh-* 'ceea ce se ridică (în aer)' (SKOK, E.R. IV, 21-22, VASMER, E.S. III, 332-333). Aşa se explică de ce baza citată, deşi bine atestată în toponimia slavă pericarpatică (ŠMILAUER, H. 146), nu desemnează totuşi cursuri de apă. Astfel, de pildă, în Serbia, *Prahovo* este numele unui sat de lângă Negotin (IMJ, 317). Şi în toponimia cehă există numele de sate *Prachov* (explicat prin aşezarea localităţii pe un sol de gresie, care prin eroziune produce mult praf), *Prachová* < adj. *prachová* 'cu pulbere' (acordat cu genul apelativului *ves* 'sat') cu diminutivul *Prachovice*, *Prechov* (la 1347: *villa que vocatur Prachow*), explicat fie de la un n. pers. *Prach*, fie mai probabil de la adj. *prachový* 'prachove misto [= loc pulberos]', *Prachárna, Prachovna, Prachovník*, localităţi izolate al căror nume indică prezenţa unor mori de făină fină (apelativele *prachárna, prachovní* îl presupun pe *mlýn* 'moară'); cf. PROFOUS, III, 454-455, HOSÁK–ŠRÁMEK, II, 300, 304. Situaţia prezentată ne determină să renunţăm la etimologia deja propusă pentru hidronimul nostru, căreia i-o preferăm pe cea dată de V. A. NIKONOV, 340, din **Pragova*, pentru că existenţa pragurilor pe cursul superior al râului reprezintă efectiv un element caracteristic.

Există însă o dificultate pe care Nikonov nu o ocolea: „Dacă etimologia este corectă, ea ar permite extinderea ariei ucraineanului *g* în sud, tratat ca *h* în limbi neslave". Într-adevăr, aria sud-slavă a metatezei lichidelor (*pragъ* < sl. com. **porgъ*), reflectată în toponimia românească din Muntenia, nu se suprapune cu cea a evoluţiei est-slave a oclusivei velare sonore *g* în aspiranta sonoră *γ* şi apoi în aspirata surdă *h*, care se constată în toponimia Moldovei, în pofida unor convingeri lingvistice mai vechi (PETROVICI, T.S.E. I, 53-61, II, 14-17). Cu atât mai curioasă ne apare îmbinarea celor două fenomene în unul şi acelaşi nume, deşi există un precedent care a provocat multe discuţii în rândul slaviştilor. În lucrarea sa *De administrando imperio* (a. 952-954), Constantin Porfirogenetul citează numele pragurilor de pe Nipru, atât în limba „rusă", adică vechea suedeză, cât şi în cea „slavă", respectiv vechea rusă. Două dintre ele sunt compuse cu *-fóros* în „rusă" (= fors) şi cu *-práh* în „slavă", ambii termeni având înţelesul de 'prag, cascadă': Βαρουφόρος (= Barufors) – Βουλνηπράχ (= *Vъlьnъ* pragъ) 'pragul cu valuri' şi 'Ουλβορσί (= Holmfors) – 'Οστροβουνιπράχ (= Ostrovьnъ pragъ) 'pragul insulei'. După mulţi lingvişti, formele slave ar reprezenta o contaminaţie a pronunţărilor est-slave (cu *g* trecut la *h*) şi sud-slave (cu metateza lichidelor), explicabilă prin împrejurarea că numele originare au fost receptate prin intermediul unui traducător sârbocroat sau bulgar; oricum, ele ar constitui o dovadă a vechimii transformării lui *g* în graiurile din zona Niprului

Scanned with OKEN Scanner

(SAHLGREN, W. 316-318, ROSPOND, S.S.T. 11-13, TOLKAČEV, N. 54-55), cu mult mai timpurie decât o indică atestările din textele vechi ruseşti (ultimul sfert al secolului al XI-lea, cf. LEHR - SPŁAWIŃSKI, S. 57-58, FILIN, P. 251). După A. MEILLET, V. 195, metateza însăşi din *-prah* s-ar datora nu intermediarului bilingv, ci ar reprezenta o influenţă a limbii scrise (bazată pe slava meridională) asupra vechii ruse. Dimpotrivă, A. M. SELIŠČEV, I.T. 171-172 (aprobat de S. B. BERNSTEIN, G. 268), crede că *h* indică nu folosirea unui descendent al bazei sl.com. **porgъ* 'prag', ci al bazei **porchъ* 'praf', care trebuie să fi dobândit sensul de 'cascadă' ca şi v. sued. *fors* care îi corespunde în numele citate. Cronologia evoluţiei fonetice a celor două cuvinte slave este înfăţişată de EKBLOM, O.P. 5-6.

Ambele ipoteze au fost desfiinţate cu argumente temeinice de către A. I. TOLKAČEV, N. 55-60. Împotriva savanţilor care susţineau că fenomenul *g>h* se petrecuse efectiv în vechea rusă (A. A. Šahmatov, A. Krymskij, N.N. Durnovo, P. Buzuk, Fr. Lorentz) el obiectează că evoluţia nu se putea efectua cu 200 de ani înaintea căderii vocalelor finale (a lui ъ în speţă), care ar fi permis asurzirea lui *g*. Împotriva lui Seliščev, el arată că traducătorii nu puteau realiza corespondenţa v. sued. *fors* 'cascadă' – rus. *porchъ* 'praf' decât având clară în minte originea lor comună în faza preistorică; practic însă, ei nu făceau decât să echivaleze termenii cu semnificaţia lor uzuală. Nu există nici o dovadă că *porchъ* însemna în vechea rusă şi 'cascadă' şi, chiar aşa, ar fi rămas de neînţeles înlocuirea presupusei forme iniţiale *porchъ* prin *porogъ* în nomenclatura pragurilor de pe Nistru. După Tolkačev, formele transmise de Constantin Porfirogenetul reflectă o eroare de percepţie fonetică: urmărind transcrierile bizantine ale cuvintelor orientale, el a constatat că grecii sesizau exact diferenţa dintre consoanele sonore şi surde, fricative şi explozive în interiorul cuvintelor, dar nu şi în final, unde χ îl redă nu numai pe *h*, dar şi pe *q, k, g*. Relevanţa cuvântului *-praχ* pentru fonetica istorică ucraineană a fost contestată şi de către SHEVELOV, S.N. 509.

Şi în cazul *Prahovei* noastre, ambiguitatea aspectului fonetic trebuie să se explice nu printr-o interferenţă a graiurilor slave de sud şi de est, care ar fi dus la o „normalizare" fie într-un sens, fie în altul, ci prin preluarea de către o populaţie aloglotă, care avea în sistemul său lingvistic atât metateza (din împrumuturile lexicale din vechea bulgară), cât şi tratamentul spirant al lui *g*. Este vorba, desigur, de o populaţie românească din zona nordică a teritoriului dacoromân, căreia i se poate atribui transmiterea până în Oltenia a unor apelative ilustrând acelaşi fenomen, cum ar fi *bahnă* (corespunzând sl.com. **bag*(ъ)*no*), despre care Gustav WEIGAND, U. 74-75 spunea că „trebuie să fi fost preluat în româneşte de timpuriu, în secolele al XII-lea – al XIII-lea, altfel nu ar fi migrat atât de departe spre vest". Încercarea lui I.-A. CANDREA, P.T. 114, de a reconstitui un v. sl. **bahno* nu poate fi acceptată. Studiind hidronimele *Doft(e)ana*, Emil PETROVICI, S.D.T. 164, 192 a indicat ca etimon un sl.com. **degŭtěna*, de la care se putea ajunge la forma actuală fie prin evoluţie de tip est slav (cu *g* > *h*), fie de tip sud-slav (cu grupul *gt* >*kt* >*ht*); prima s-ar fi produs în

Scanned with OKEN Scanner

numele afluentului Trotuşului, cea de-a doua în numele afluentului Prahovei. Argumentul adus de Petrovici pentru originea sud-slavă a Doftanei prahovene este „mărturia toponimelor învecinate", între care cel mai important este tocmai *Prahova*; or, acest argument ar putea fi inversat în ipoteza – mai plauzibilă – avansată de V. A. Nikonov.

Discuţia noastră dovedeşte că nici unul din toponimele invocate pentru a susţine caracterul verosimil al asociaţiei apei cu praful în hidronimie nu poate servi ca probă concludentă a presupusei origini gotice a numelui *Moldova.*

3.3.2. Corelaţia făcută de Hasdeu între *Moldova* noastră şi *Mulde* freibergeză sau *Moldau* boemă, care îi obsedează pe mulţi, este pur sincronică şi, din acest motiv, nu poate fi suficientă pentru a susţine identitatea etimonului, cum a observat deja BĂLAN, M. 83. *Ţinând cont de frecventele evoluţii convergente ale unor baze diferite, criteriul înrudirii tematice este asemănarea formelor vechi, nu a celor de astăzi.* Or, atestările vechi ale hidronimelor din Europa centrală le raportează pe fiecare la etimonuri diferite: un pre-germ. vechi de sus **Mildah(u̯)a* 'apă puternică', devenit apoi *Mld̥ava* în v. cehă, **Moldava* în soraba de sus şi din nou *Mulde, Moldau* în germană (pentru primul), şi un marcomanic **Wilthah(u̯)a* 'apă repede', devenit în vechea cehă *Wlitaua* (a. 1123), apoi în germ. *Wultawa* (a. 1325), *Wuldau* şi, prin atracţie paronimică, *Muldau (Moldau)* (pentru al doilea), cf. SCHWARZ, G. 38-39, 41. Nici unul dintre aceste nume, însă, nu sunt coradicale cu got. *mulda*, presupus a reprezenta etimonul hidronimului românesc.

Departe de a putea fi considerată ca intermediară între **Mulda* şi *Moldova*, cum susţine Al. Rosetti, forma *Moldua* este o variantă dezvoltată din aceasta din urmă sub influenţa pronunţării maghiare (*supra*, **2.11**). Variantele cu *-u-* tematic nu sunt vechi, ci târzii şi sporadice; ele au apărut fie prin închiderea lui *-o-* neaccentuat, fie prin asimilare vocalică de la *Moldova*, fie mai degrabă prin influenţa săs. *Molda/Mulde* (*supra*, **2.12-2.15**). Formele săseşti, la rândul lor, se explică prin evoluţia pe teren germanic a suf. *-ova/ -ava (supra,* **1.2.2.5**).

Analiza variantelor româneşti ale numelui Moldovei, invocate de Al. Rosetti pentru a susţine ipoteza originii sale gotice, dovedeşte că ele nu l-au precedat, ci sunt evoluţii târzii, sub influenţă maghiară şi săsească. Renunţând la aceste dovezi, vom recunoaşte totuşi că de la un compus gotic cu determinantul în genitiv (**Muldenah(u̯)a)* sau în nominativ (**Muldah(u̯)a)* se putea ajunge uşor la *Moldava* în slava comună. Pierderea desinenţei genitivului este destul de obişnuită în evoluţia compuselor germane, care, de altfel, se puteau crea şi prin simpla alăturare a substantivelor (FLEISCHER, D. 269-274). Pentru exemplificare, vom cita câteva formaţii cu *ah(u̯)a* 'apă curgătoare': *Suhl* (la 977: *Sulaha*) < v. germ. de sus *sol, sul* 'mlaştină' (NDS, 127-128); *Wolfach* (la 1084: *Wolfhacha)* < *Wolf* 'lup' (HEILIG, O. 12); +*Aspa* < **Aspaha* 'Pârâul Plopilor', *Bäre* < **Beraha* 'Pârâul Urşilor', +*Bebra* < **Bibaraha* 'Pârâul Castorilor', *Berka* (în secolul al IX-lea: *Berchacho*) < **Birkaha* 'Pârâul Mestecenilor', +*Biese* < **Besaha* 'Pârâul Papurei', +*Ebra* (la 1075: *Everaha)* < **Eburaha* 'Pârâul

Scanned with OKEN Scanner

Mistreţului', *Felda* (la 786: *Feldaha)* 'Pârâul Câmpului', *Fischa* 'Pârâul Peştilor', +*Gotha* (la 775: *Gothaha*) < v. saxon *gota* 'Pârâul Jgheabului', *Leina* (în secolul al IX-lea: *Linaha*) < v. germ. de sus *līn* 'Pârâul Inului', *Walse* (la 1291: *Waldesha),* poate < v. germ. de sus *wald* 'Pârâul Pădurii', *Weida* (la 1122: *Withaa*) < **Wīdaha* 'Pârâul Sălciilor', *Wiesentha* < v. germ. de sus **Wisuntaha* 'Pârâul Bizonilor' (WALTHER, N.B. 254-259). Pentru hidronimele franceze şi belgiene formate cu germ. *-aha,* vezi LEBEL, P.M. 237 (*Laimaha* 'Râul Argilos', *Suarza* < **Suarzaha* 'Râul Negru' etc.), id. N.R. 71, CARNOY, O. 1, 8.

Tema hidronimului **Muldah(u̯)a* putea fi uşor asociată de către slavi cu propria lor temă **mold-*, ca în atâtea cazuri. Oricum, grupul germanic *-ul-, devenit -l̥- (-ᵘl-)* în slava comună, evoluează în mod normal în slava de est în *-ol-* : got. *dulgs* > sl. com. **dᵘlgŭ* > v. sl. *dlŭgŭ*, rus. *dolg;* germ. **hulma-* > sl. com. **hᵘlmŭ* > *v. sl. hlŭmŭ*, rus. *holm* (MEILLET, S.C. 69-70). Pe de altă parte, *-ah(u̯)a (h* începe să dispară în dialectele germane abia din perioada medie, în jurul lui 900, cf. KLUGE, 1, BACH, N. II_1,154-155, WALTHER, N.B. 148) este acomodat de obicei la *-ava* în toponimia slavă de origine germanică, de exemplu ceh. *Rotava* < *Roda* < **Rotaha*, **Rodaha*, cf. med. germ. de sus *roten*, med. germ. de jos *roden* 'a desţeleni' (ŠMILAUER, T. 14, WALTHER, N.B. 257); ceh. *Morava* (la 872: *Maraha*) < v. germ. de sus *Maraha* < ilir. (celt. ?) *Marus*, ceh., pol. *Opava* < vandal. **Apahwa* < ilir. **Apa,* ceh. *Úhlava* < germ. **Angulahwa* (SCHWARZ, A.F. I, 195, HOSÁK–ŠRÁMEK, 93, FISCHER, P. N. 26-27); sorab. *Moldâwa* (a. 965) < germ. *Milda* (a. 836) < **Mildah(u̯)a* (WALTHER, N.B. 238, EICHLER, F.S.M. 117); poate pol. *Ścinawy* (la 1293: *Stinavia*) < germ. **Steinahwa* (ROZWADOWSKI, K.U. 54); slov. *Vipava* < germ. **Upahwa* sau longob. **Wipaha* (BEZLAJ, S.V. II, 299); ceh. *Litava* < germ. *Hlītahwa* (HOSÁK–ŠRÁMEK, I, 540). Pentru *Morava* din Podolia este edificatoare forma de la 1448: „in fluvio Morachwa", la HRUŠEVS'KI, M. I, 53. Singura obiecţie care se poate aduce este aceea că numele astfel slavizat nu a suferit polnoglasia (**Moldáwa/Móldowa* > **Molodawa/*Molodowa*) ca mai toate cuvintele din seria grupului sl. com. *tolt.*

3.3.3. Deşi istoricii mai vechi (Hasdeu, Xenopol, Iorga) tindeau să restrângă cât mai mult rolul triburilor germanice în mozaicul etnic de pe teritoriul actual al ţării noastre, este incontestabil însă că stăpânirea lor, cel puţin în Moldova, a fost efectivă şi de o certă durată. De la finele veacului al III-lea î.e.n. se stabilesc aici bastarnii, veniţi dinspre nord, care preferau zonele deluroase şi păduroase ale provinciei, în care se menţin până în prima jumătate a veacului I î.e.n. La începutul celui de-al III-lea secol al e.n. îşi fac simţită prezenţa în Moldova goţii, veniţi din ţara *Oium* dintre Nipru şi Don. Cercetările arheologice semnalează o grupare distinctă în cadrul amestecului etnic got, caracterizată prin necropole tumulare, delimitate cronologic între a doua jumătate a secolului al III-lea şi prima jumătate a celui de-al IV-lea, a cărei prezenţă se constată atât în zona centrală a bazinului râului Moldova (între Ozana şi Râşca), cât şi în bazinul superior al Nistrului (între afluenţii pe dreapta ai acestuia, Striji şi Čečva) şi se atribuie seminţiilor hasdingilor şi taifalilor

Scanned with OKEN Scanner

(IONIȚĂ, D.L. 93-98). Zona de pe Moldova era limitată sudic de o formație teritorială a dacilor liberi și reprezenta, probabil, punctul sudic al „Țării Taifalilor" (cum o numea Ammianus Marcellinus), în apropierea căreia, după o opinie relativ recentă, ar fi construit în grabă regele vizigot Athanaric, la 376, valul de apărare împotriva hunilor (id.ib. 115). Populațiile gotice au rezistat până la venirea acestora, într-o simbioză (documentată atât arheologic, cât și antropologic) cu neamurile dacilor liberi, sarmaților și, poate, ale dacilor romanizați, care se reflectă în cultura mixtă numită Sântana de Mureș – Černjahov (ZAHARIA, A. 85, IONIȚĂ, D.L. 107-113). Deși așezările ei sunt lipsite de fortificații (ceea ce pare să indice „o locuire de scurtă durată", IST. ROM. I, 688), se apreciază totuși că ea nu dispare o dată cu invazia hunilor, care a distrus blocul got, ci se continuă în secolul al V-lea, când se integrează în cultura de tip Ipotești (IONIȚĂ, D.L. 116-117, BERCIU, P. 1162).

Acceptând ipoteza originii gotice a hidronimului nostru, istoricește probabilă, nu se poate admite și ideea păstrării lui de către o comunitate germanică până la venirea sașilor, pentru că ea nu se sprijină decât pe confuzia între geți și goți a lui Iordanes; pentru critica acestei teze, vezi KNIEZSA, U.V. 355-356 și ARVINTE, R.L. 19-20. Filiera scandinavă propusă de E. Lozovan este și ea un veritabil tur de forță pe marginea istoriei, pentru că a acorda statut de realitate broderiei târzii a lui Miron Costin și Dimitrie Cantemir și a presupune, plecând de la comparații absolut nesemnificative, existența unei formațiuni politice de factură nordică în zona viitoarei „țări a Șipeniților", în veacurile al XI-lea – al XII-lea, depășește condiția unei „ipoteze temerare". S-a arătat deja că legenda descălecatului, pe care Lozovan o preia *ad litteram*, este o creație cărturărească târzie, în care tradiția săsească a întemeierii târgului *Molda* s-a grefat pe cea autohtonă a descălecatului din Maramureș. În această perspectivă, și elementele pe care Lozovan le consideră arhaice nu sunt altceva decât îmbogățiri ulterioare. Astfel, „sfatul" curtenilor care-l aleg domn pe Dragoș este o instituție creată în Moldova în secolul al XV-lea (PANAITESCU, G.A. 119), iar nu una moștenită de la ... vikingi. Explicarea numelui de localitate de la acela al animalului care i-a condus pe întemeietori nu are o motivație istorică *stricto sensu,* ci este un topos caracteristic al miturilor etiologice, pe care îl întâlnim, de pildă, la vechii greci: Antinoe, fiica lui Cepheus, ar fi întemeiat orașul Ofis 'Șarpele' mergând după un șarpe (Pausanias, *Călătorie în Grecia,* VIII, 8.3).

Este însă foarte probabil că sașii aveau încă acest cuvânt în graiul lor (alături de omonimul său mai nou *Mulde* 'albie' < lat. *mulctra*), pentru că el este atestat (cu formele *molde, molte, molt, mult* etc.) și în germ. med. de sus și este încă viu în dialectele germane, atât în cel de sus, cât și în cel de jos (SCHMELLER, B. II, 572-573, LEXER, H. II, *s.v. molte*, GRIMM, W. VI, *s.v. Molde*). În această situație, Al. Rosetti ar fi trebuit să vorbească nu de un „gotic *mulda"* pătruns prin filieră săsească, ci pur și simplu de un hidronim de origine germană medie. Un **Mulda (*Molda)* ar fi putut fi sufixat de către slavi, cum o dovedesc exemplele similare date de ȘMILAUER, T. 139-147, dar, cum spuneam (*supra* **1.2.2.4**), ideea bilingvismului slavo-săsesc în Moldova la mijlocul veacului al XIV-lea nu are nici o consistență istorică, cu toate că dificultatea lingvistică

Scanned with OKEN Scanner

(absența polnoglasiei) s-ar elimina de la sine presupunând că numele s-a creat târziu, după ce fenomenul fonetic şi-a încetat acţiunea.

La fel de puţin convingătoare este şi încercarea lui Al. Rosetti de a explica sufixarea formei *Molda* prin invocarea formelor latinizate *Moldavia, Moldaviensis*, pentru că în limba latină nu a funcţionat un sufix *-avia*: toponimul latinizat este, indiscutabil, varianta oficializată *Moldava*, cu obişnuitele sufixe *-ia, -(i)ensis* (pentru care vezi SERRA, C.T. 209 şi HEINZ, Z. 37), după cum punctul de plecare al formei *Moldovia* era numele (devenit popular) *Moldova*. Dimpotrivă, de la forma săsească pleacă în mod sigur *Moldania* (*infra*, **5**), latinizare cu sufixul *-ania* (specializat în denumirea unor ţări, regiuni sau localităţi, cf. SERRA, C.T. 79-81), căreia în latina moldovenească îi corespunde *Moldovania*.

3.3.4. Înainte de a conchide asupra ipotezei gotice, trebuie să luăm în discuţie două etimologii similare date unor hidronime din estul Europei, care, după autorii lor, se aplică în egală măsură Moldovei noastre. Una este explicaţia dată de O. N. TRUBAČEV, R. 79-80 hidronimului *Moloda*, care desemnează un afluent al pârâului Łomnica din bazinul superior al Nistrului. Acesta nu s-ar putea raporta la un ucr., rus. *molodá* 'tînără' (cum cred RUDNYĆKYJ, G.N. 42 şi ŠMILAUER, H. 123), ci ar fi un germanism, de la un **muldan* 'pământ', cu entopicul subînţeles *voda* 'apă' – situaţie asemănătoare cu cea a unui alt afluent al Łomnicei, *Petros*, şi el de proveniență străină (recte, românească), inspirat tot de o caracteristică a solului. Judecând după nomenclatura geografică, acea zonă de obcină a Carpaţilor Păduroşi a fost locuită în Evul Mediu de o populaţie ucraineană şi românească (culmile care încadrează Moloda se numesc *Arszyca* 'Arşiţa' şi *Grofa* 'Groful'), iar pârâul este prea neînsemnat pentru ca numele său să păstreze amintirea vechilor triburi germanice. Este, deci, mai probabil ca hidronimul să se explice, la fel ca antonimul său *Nemolodva*, printr-un sens deosebit al apelativului slav: în graiurile poloneze, de pildă, *młoda woda* însemană 'apă vioaie (zglobie), pârâu repede' (KARŁOWICZ, S.G. III, 173, în zona Cracoviei şi a Poznanului). Deşi sensul nu l-am găsit atestat pentru corespondentul său ucrainean, aceasta nu înseamnă neapărat că nu va fi existând şi în graiurile ucrainene carpatice.

Întrucâtva asemănătoare este explicaţia dată de G. von SABLER, U. 833-834 numelui polonez al râului Velikaja (afluent al lacului Peipus – Čudskoe), *Muldowa,* a cărui bază ar fi germ. timpuriu **muldâ*. Cuvântul a pătruns şi în estonă (*muld*) şi în fineză (*multa*) cu sensul de 'pământ, praf', dar von Sabler nu crede că s-ar putea pleca de la ele, ci direct de la germanică, unde ar fi avut şi înţelesul de 'mâl, nămol'. Acest înţeles ar fi dovedit de vechile atestări ale numelui (la 1501: *Modda* şi *Moede*, apreciate drept corupţii pentru *Molda*), pentru că în prima transpare oland. med. *modde* 'mlaştină, nămol', identic cu germ. med. de jos *modde, mudde* 'nămol'. Terminaţia hidronimului n-ar reprezenta sufixul adjectival slav *-ov*, ci ar fi apelativul **awa* de origine germanică.

Comentând studiul lui von Sabler, Max VASMER, B.A. 42-43 este de părere că numele trebuie să fi circulat în surse germano-baltice, pentru că forma

Scanned with OKEN Scanner

poloneză are caracteristicile împrumutului recent, cu *-l-* netrecut la *-ł-*. El crede că baza germanică nu poate proba prezenţa efectivă a vechilor germani pe aceste locuri, deoarece a fost împrumutată şi de limbile baltice, iar în fineză sunt derivate de la ea cu elementul *-va, -vä* 'apă, râu'. Un afluent al Nemdežului, în fosta gubernie Vjatka, se numeşte *Moldva* (VASMER, W.R.G. VIII, 299). Împrumutul lexical se reflectă deci în toponimie; în Rusia mai există un hidronim *Moldvaž*, compus cu zirianul *vož* 'braţ de râu, afluent' (VASMER, B.H. 55), iar în Letonia un altul, *Muldupe*, format cu *upe* 'apă curgătoare, râu' (ENDZELIN, L. G. 122). Fiind un element de împrumut, lit. *mulde* 'nămol' nu poate fi invocat nici pentru o concordanţă balto-tracică şi, în consecinţă, etimologia din traco-dacicul **mulduva* 'nămoloasa' a lui RAEVSKI, H. 105 îşi pierde pilonul de susţinere.

Argumentul lui von Sabler împotriva filierei baltice este lipsit de consistenţă: nici în gotică, nici în limbile germanice mai noi *mulda* nu are şi înţelesul de 'mâl, nămol' presupus de autor, spre deosebire de germ. med. de jos *mudde (modde)*: primul descinde din baza i.-eur. **mel-*, al doilea din **meu-* (FICK, W. III, 235, FEIST, W. *s.v. Mulda*, HOLTHAUSEN, G.W. 73, WALDE–POKORNY, II, 250, POKORNY, W. I, 716-718, KLUGE, 483). Ceva mai mult, atestările hidronimului, din secolul al XIV-lea până la finele celui de-al XVIII-lea, nu ne permit să vedem în *Molda* o formă primară (*Fluss Mode, ad fluvium Modda, der Beke tho Muddes, flumen Mode, Moude, Modda*, în SRL, I, 744, II, 89 şi nota 14, 93, 459), ci o dezvoltare târzie în mediul baltic, rezultată probabil dintr-o atracţie paronimică a apelativului cu baza *mold-, muld-*. Situaţia acestui hidronim nu este, deci, în măsură să ne edifice asupra motivaţiei fizicogeografice a hidronimului nostru, cât timp etimonul său germanic este altul.

3.3.5. Chestiunea motivaţiei constituie, deci, unul din impedimentele principale pentru acceptarea originii germanice a numelui Moldovei. El ar putea fi evitat, însă, dacă s-ar porni nu de la sensul de 'praf, pulbere' al bazei, ci de la acela mai general de 'pământ fărămicios, moale', care se mai păstrează încă în cuvintele *molt, mold* din germana austriacă (GRIMM, W. VI, *s.v. Molde*) sau în dan. *muld* 'pământ slab' (JOHANNESSON, I.E.W. 674) şi care trebuie să fie foarte vechi, de vreme ce este implicit în însăşi rădăcina i-eur. *mel-* 'a zdrobi, a măcina; pulbere, fraged, moale' (POKORNY, W. I, 716-718). Sub această rădăcină se grupează şi sued. *malm* 'şes nisipos; minereu', anglo-sax. *mealm* 'nisip întărit (gresie), pământ calcaros', v. germ. de sus *melm* 'praf, nisip', germ. de sus dialectal *mulm* 'pământ fărămicios, praf, putregai', şvab. dialectal *mjàl(l)a* 'un fel de pământ nisipos' (WALDE–POKORNY, II, 285-286). La un germanic **mulda* 'pământ moale' apelează Albert CARNOY, O. 464, 465, 467, 471, 484, pentru a explica o serie de toponime din Belgia, precum *Meen* 'idem', *Millen* (la 826: *Muldelhem*), *Molendaal* şi *Mollendaal* 'vale cu pământ mişcător, moale', *Mulberg* 'deal cu pământ moale, nisipos'. **Muldah(u)a* ar fi, deci, antonimul lui **Steinaha* (azi *Steina*, la WALTHER, N. B. 258) 'Pârâul Pietros', respectiv al bulg. *Kamena reka*, cu acelaşi înţeles (DURIDANOV, V. 137), indicând nu o calitate a

Scanned with OKEN Scanner

apei propriu-zise, ci a albiei cursului de apă. Tot astfel, de la lat. *mollis* 'moale', coradical cu *mulda*, s-au dezvoltat o serie de hidronime şi oiconime din Franţa, precum *La Mole*, *Molles* < *molles (terrae)*, *Molleville* < *mollis villa*, *Mollégés* < *mollis* + *-idium* + *-ensem*, *La Mouille* < *mollia*, *Mouilleron* < *mollaria* + *-onem* (DAUZAT–ROSTAING, *s.v.*).

Semnificaţia aceasta generală ar fi corespuns perfect caracteristicii esenţiale a albiei majore a râului Moldova, în care argilele, marnele, petrişurile şi nisipurile reprezintă principalele componente geologice, în special de la ieşirea din zona de orogen până la vărsarea în Siret (MARTINIUC, D. 175, ATL. GEOL., NIMIGEANU, V.M. 50, S. IONESCU, D.S. 207, SARAIMAN, S.G. 3-4). Această structură explică lipsa de stabilitate a albiei în aval de Gura Humorului, lărgimea ei neobişnuită şi, pe de altă parte, frecvenţa cu totul deosebită a alunecărilor de teren (UJVÁRI, G.A. 491, IELENICZ, Z. 34). De observat că aceeaşi caracteristică se reîntâlneşte în zona *Moldovei Vechi* din Banat (până la *Moldova Nouă*), unde se află un depozit neogen conţinând nisipuri, pietrişuri, argile şi marne şi se constată în acelaşi timp „pornituri restrânse" de teren (PAPIU, G.D. 100, ATL. GEOL.). Se pune, deci, întrebarea dacă asemănările geomorfologice reprezintă simple coincidenţe sau pot fi semnificative şi în plan etimologic.

3.3.6. Satul Moldova Veche este situat la vărsarea în Dunăre a râului Boşneag (atestat mai întâi la 1726: *Bosna fl.*, MARSIGLI, D.), lung de 11 km, în faţa ostrovului *Moldova Veche* (la 1776: *Moldava*, la GRISELLINI), în apropierea localităţilor *Moldova Nouă* (care s-a înfiinţat prin colonizare la începutul secolului al XVIII-lea: a. 1717 *Posneazi* 'Boşneagi', adică 'bosniaci', ulterior *Boşneag* – nume şi astăzi popular, pronunţat *Boşńác* după NALR–BANAT. DATE, 20, deşi concurentul său se impune oficial din ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, cf GRISELLINI şi KORABINSZKY) şi *Moldoviţa* (înfiinţat la 1773 sub numele *Steierdorf* de către cărbunari austrieci, cf. BOTOŞĂNEANU–NEGREA, 190 şi ulterior contopit cu Moldova Nouă). Diminutivul este o creaţie oficială (pentru că fostul sat se mai munteşte şi astăzi *Ştaieru Boşneagului*, după NALR–BANAT. DATE, 23) şi tot pe cale oficială s-a extins şi pentru a denumi poiana şi muntele din vecinătate, cf. SCHEDA, T. (1869), RUMÄNIEN (1884), TOP. KARTE (cca. 1890). Judecând după sufixul feminin *-ova*, numele nu putea fi dat iniţial nici satului şi nici insulei (în care cazuri ar fi avut forma *-ovo*, pentru că şi numele slave de insule sunt masculine, cf. SKOK, L.S. 128), ci numai apei, după care a urmat un lanţ de polarizări toponimice în ordinea prezentării deja făcute. Cazurile în care oiconimul menţine numele vechi al apei (substituit printr-un sinonim) nu sunt neobişnuite în toponimie (BAUDOT, R. 125, id. S. 136, LEBEL, P.M. 331, 350-351, PETROVICI, TOP. 195); s-a constatat şi faptul că denumirea veche se restrânge fie în zona izvoarelor, fie în aceea a punctului de confluenţă unde rezistenţa ei este întotdeauna maximă (LEBEL, P.M. 332, 352). Prima atestare este din 1588, în forma *Mudava*, după care urmează *Moldau* (a. 1598), *Moldovafalva* (a.1600), *Mudova* (a.1603), *Castellum Mudovae*, *Mudva* (a.1607), *Moldava* (cca 1710), *Moldav* (a.1718), *Molda* (cca 1719), *Molava* (1737) – pentru nu a cita decât variantele (după FRIGYES, K. II, 37-38, VERESS, D. VI, 145, IORGA, A.F. I, 165, SENEX, H., BODENEHR, R.H., SCHREIBERN, S. HOMANN, D.). De observat că forma

Scanned with OKEN Scanner

princeps a numelui era în *-áva*, şi ea s-a menţinut până astăzi în pronunţia populară locală (*Mudáu̯a*, cf. PETROVICI, T.S. 180 şi NALR–BANAT. DATE, 22, 29) sau în cea a zonelor apropiate (*Mudáva*, la N. DENSUŞIANU, V.C. 192); dimpotrivă, forma *Móldova* este ulterioară şi se accentuează tematic (ANCHETE). Dispariţia lui *-l-* se explică în primul rând printr-o influenţă a pronunţiei sârbeşti, unde *l* silabic a fost vocalizat de prin secolul al XII-lea (PETROVICI, T. S. 180, POPOVIĆ, G. 380), dar şi maghiara, care suportă greu grupurile consonantice mediane, poate motiva în parte această evoluţie (DRĂGANU, D. 145). Varianta *Mudva* are fonetism maghiar, iar *Moldau (Moldav), Molda* sunt adaptări germane, ca şi *Molava* de altfel, pentru că evoluţia grupului *-ld-* la *-l(l)* este obişnuită în această limbă (cu aplicaţie la toponimie, vezi BRÜCKNER, S.N. 10-11, R. FISCHER, O.Z. 151, WITKOWSKI, O.S. 222, FLEISCHER, N.M. I, 254, NAUMANN, G.W. 370).

3.3.7. Tema hidronimică *Mold-* ar putea fi de origine germanică, asociată apoi în slava de sud cu baza **mļd-* şi urmând evoluţia fonetică de tip sârbesc (cf. **vļk* >*vûk*). Premisele istorice pentru o astfel de interpretare nu lipsesc: „de la Porţile de Fier până la gura Dravei Dunărea era gepidă" (HAUPTMANN, R. 145). Ţinând seama de faptul că prima atestare este relativ târzie şi că râul nu este prea mare, ar fi mai uşor de crezut ca numele să fi apărut în timpul scurtei stăpâniri a cavalerilor teutoni dintre 1428 şi 1435: în 1428 regele Sigismund anunţa că va ceda teutonilor „certas arces in vicinitate Danubii inter Hungariam, Serviam et Valachiam" (HURM. I_2, 553), pentru a crea o centură de apărare împotriva turcilor; în 1430 magistrul ordinului, Nicolaus de Radewitz, lua titlul de „Banus Zewriniensis", pe care-l păstra încă în 1434 (HURM. I_2, 564 şi 591). S-a spus că „prezenţa lui von Redwitz are numai un interes de curiozitate" (IORGA, I.A.R. I, 22), dar nu este exclus ca el să fi fost cel care a construit castelul *Moldau* amintit de la 1429, faţă în faţă cu Golubac (TRÂPCEA, C. 49-51), iar acest fapt ar fi o justificare suficientă a apariţiei denumirii, pe care sârbii, veniţi în număr mare după supunerea ţării lor de către turci în 1459, o puteau acomoda seriei de nume în *-ava* din zona apropiată (Mlava, Morava, Nišava etc.), modificând totodată configuraţia fonetică a bazei. Pe de altă parte, menţinerea temei germane *Mold-* era posibilă fie în dialectul sârbesc vecin, caraşovean, unde fenomenul vocalizării lui *-l-* nu se produce (POPOVIĆ, G. 384), fie, mai degrabă, în mediul lingvistic românesc.

3.3.8. Prin urmare, atât Moldova din estul ţării cât şi şi cea bănăţeană se pot deriva de la o bază germanică, fie ea veche (prima), fie germană medie (a doua); singurul impediment, care afectează exclusiv elucidarea primului hidronim, este de ordin lingvistic (absenţa polnoglasiei). S-a încercat subminarea ipotezei gotice a lui Hasdeu prin invocarea unui paralelism între împrumuturile toponimice şi cele lexicale propriu-zise. „În limba noastră, susţinea N. DRĂGANU, T. 143, nota 1, nu s-au păstrat elemente a căror origine gotică ar fi singură. Ar fi greu de explicat cum a putut să rămână tocmai din limba gotică un nume de râu şi de ţară care a avut şi are o însemnătate atât de mare în viaţa poporului românesc ca *Moldova*". Şi P. SKOK, D.D. 728-729 se

Scanned with OKEN Scanner

îndoia că goţii şi gepizii au avut vreun rol în crearea sau transmiterea de toponime, pentru că „erau ostaşi instabili. [...] Nici o urmă lexicologică nu atestă prezenţa lor în ţările astăzi slave sau româneşti". Spre deosebire de C. DICULESCU, A. 422, după care aceste urme „sunt mai presus de orice îndoială", cei mai mulţi lingvişti cred că „nici un element vechi german, afirmat de unii şi de alţii ca atare, nu-i sigur" (PHILIPPIDE, O.R. II, 350, cf. şi DENSUSIANU, I.L.R. I, 157, ROSETTI, I. 242); doar pentru vreo 3-4 cuvinte româneşti poate fi presupusă această origine, iar lista lor „este în continuă scădere" (ARVINTE, R.L. 19, id. D.E. 19-29). S-a putut vorbi chiar de „greaţa românilor către limba goticească" (MAIOR, IST. II, 55). Singurele toponime „gotice" cărora li s-a acordat credit mai multă vreme, *Muntele* şi *Pârâul Gotului* (vezi, mai nou, PUDIĆ, A.O. 235), au ca punct de plecare, neîndoielnic, un n. pers. fie bulg. *Goto (<Georgios,* ca *Nito < Nicola, Lato < Lazar, Dota < Evdokija*, cf. toponimul sârbesc *Gotin bor*), fie magh. *Got* (scurtat din germ. *Gotthard, Gottlieb* etc.), cum au arătat deja István KNIEZSA, F. 225-226 şi Henrik BARIĆ, L.S. 82.

Între ponderea elementelor lexicale şi cea a elementelor onomastice care definesc un strat lingvistic sau o influenţă nu poate exista, însă, un paralelism obligatoriu. O observaţie similară face Gerhard ROHLFS, S.R.N. 25-26, cu referire la influenţa vizigotă din Romania apuseană. *Preluarea de toponime străine nu presupune o simbioză etnică şi, de aceea, faza împrumutului toponimic o precede, de obicei, pe cea a împrumutului lexical în cadrul relaţiilor „de contact"* (CAPIDAN, N.G. 157-158), *fără a fi urmată în mod necesar de aceasta din urmă.* Observaţia lui E. Petrovici, după care maghiarismele cele mai frapante se întâlnesc în satele româneşti în care oamenii nu cunosc maghiara, în timp ce la bilingvi predomină calcurile şi traducerile (apud PUŞCARIU, M. 350), se aplică de bună seamă şi aici. În al doilea rând, paralelismul în cauză nu intră în discuţie cât timp toponimul ne-a fost transmis printr-o mediere slavă (FRIEDWAGNER, S.H. 654). În sfârşit, *importanţa unui toponim nu poate fi judecată din perspectiva evoluţiei sale, ci exclusiv prin prisma condiţiilor istorice care i-au făcut posibilă apariţia.*

Cu rezerva deja făcută, ipoteza originii gotice a hidronimului Moldova poate fi considerată plauzibilă. Urmează să vedem în ce măsură alte ipoteze pot conduce spre interpretări pe deplin satisfăcătoare.

3.4.0. [*Ipoteza originii slave*] – S-a susţinut de multă vreme că *Moldova* ar fi un toponim slav, dar cei mai mulţi dintre istoricii sau lingviştii care au făcut această afirmaţie (Robert ROESLER, R.S. 325, G. PANU, S. 199, CIHAC, Paul HUNFALVY, R. 43, R. F. KAINDL, B. 6, G. WEIGAND, N. 173, id. U. 84, N. IORGA, I.P.R. I, 156, id. É. 15, id. H.R. II, 344, P.R.M. 107, C. C. GIURESCU, I.R. I, 255, 392, P. P. PANAITESCU, I.R. 55, GHIBĂNESCU, S. VII, XI, TOMICKI, S.R. 72, PETROVICI, A. 85, M. V. SERGIJEVSKIJ, T.B. II, 341) au evitat explicaţiile concrete. După Emil PETROVICI, T.S.E. I, 59, Moldova include o temă cu fonetism slav de est, *mold-*, „etimologia căreia nu se ştie", în timp ce Moldova bănăţeană ar fi un „nume oficial creat de vreun funcţionar austriac din forma mai veche **Mldava"* (devenită în sârbă *Mudava*); corespondentul slav sudic al temei ar fi fost bulg. *Măld-*, scr. *mld-* (care ar fi dat *măld-* în româneşte, cf. scr. *mlata* > rom. *mălată*

Scanned with OKEN Scanner

la SKOK, E.R. II, 441). Un vechi apelativ slav **moldъ* presupun şi TOPOROV–TRUBAČEV, 154, cu referire la ucr. *Nemolodva.*

Sensul hidronimic al bazei presupusă slavă este greu de precizat. După August SCRIBAN, E[1]. 239, sl. com. **moldŭ* avea acelaşi înţeles ca dezvoltările sale atestate, v. sl. *mladŭ,* rus. *mòlodŭ* 'tânăr': după el, „Moldova ar însemna 'pădure tânără', cum va fi fost pe malul acestui râu", iar etimologia s-ar aplica în egală măsură Moldovelor din Banat şi Boemia. SCRIBAN, E[2]. 476-477 şi D. 1423 revine însă asupra explicaţiei proprii, propunând de această dată un radical sl. com. **bĭlt* (> rus. *boltat'* 'a clătina', pol. *beltać,* ucr. *boutaty,* rom. *heltiugă* < *beltuga*), care ar fi avut şi variantele *mĭlt, mild, pilt, vilt, blt, belt, bolt, bout,* pe care le documentează pe baza... variantelor lexicale româneşti *posac – mosac, boştină – hoştină – voştină* sau chiar *hara-para* şi *terchea-berchea.* El conchide că *Moldova,* ca şi ceh. *Vltava* sau rus. *Poltava,* „trebuie să-şi fi luat numele de la calitatea ei de 'agitată', ori 'vârtejoasă', ori 'răpede'". B. V. KOBYLJANS'KYJ, D. 156, crede că tema **mold-* ar fi avut, pe lângă sensul de 'tânăr, proaspăt' şi pe acela de 'nou', 'prima dată întâlnit (văzut, cunoscut)': *moloda rička* 'râu nou, descoperit', *moloda zemlja* 'pământ nou, descoperit, proaspăt însuşit'.

3.4.1. O primă dificultate a ipotezei slave este absenţa sensurilor compatibile cu utilizarea hidronimică a temei, fapt care a condus la contestarea verosimilităţii ei (CANDREA, P.T. 38, TUFESCU, V.M. 17). Cât timp tema în cauză nu avea singură înţelesul de 'pădure tânără', ci numai în combinaţii lexicale (cf. pol. *młody las,* rus. *molodoj les,* bulg. *mlada gora*) sau în derivate (cf. pol. *młodnik,* bulg. *mladisče,* scr. *mlàđīk,* rus., ucr. *molodnjak,* ucr. *moložava,* slov. *mladina,* ceh. *mladič, mláz* ş.a.), nu se putea pleca direct de la ea, cum credea Scriban. Apoi, nonşalanţa cu care el reduce la un numitor comun baze complet diferite, confecţionate din propria imaginaţie, pentru a explica toponime care nu au nici o legătură, depăşeşte limitele impuse de ştiinţa limbii. Înţelesul de 'nou' presupus de Kobyljans'kyj nu este atestat în slava veche (MIKLOSICH, L. 372; LLP, 18, *s.v. mlad*), ci reprezintă o evoluţie semantică mai târzie ilustrată, între altele, de limba maternă a autorului, ucraineana (HRABEC–ZWOLINSKI, 348); oricum, el era total nepotrivit pentru a desemna o apă, iar numele ţării nu intră în discuţie, fiind un produs târziu al polarizării toponimice.

Comparând descendenţii slavi ai temei **mold-* cu cei baltici înrudiţi, înregistraţi într-o serie de mari dicţionare etimologice şi explicative (BERNEKER, II, 70-72, MACHEK, E.S. 367, BRÜCKNER, S. 340, SKOK, E.R. II, 438-439, VASMER, E.S. II, 643-644, MLADENOV, E.R. 300, MUCKE, W. II, 910, 912-913, TRAUTMANN, W. 167, FRAENKEL, L.E.W. I, 431-433, GEBAUER, S.S. II, 373-377, SŁOW. STAROP. IV$_4$, 291-295) observăm că sensul primordial era acela de 'fraged, tânăr', aplicat aproape exclusiv lumii animale ('mânz' 'juncă', 'pui(că)', 'păsărică', 'peştişor', 'roi tânăr', 'purcel', 'copil', 'adolescent', 'mire' etc.) şi vegetale ('copileţi', 'tufe', 'puiet', 'ramură', 'vie tânără', 'plantă de apă' etc.); ea are în subsidiar sensul de 'moale', păstrat în alte limbi care ilustrează radicalul i-eur. **mel-d-*, dar nu avem dovezi sigure ale menţinerii lui ca atare în slava comună. Unele sensuri atestate în dicţionare, cum ar fi cel al scr. *mladiti* 'polvero', 'polverare' (KARADSCHITSCH, L. 375, MIKLOSICH, E.W. *s.v. moldŭ*), 'a face să devină moale,

Scanned with OKEN Scanner

friabil' (BERNEKER, II, 72), 'a frământa, a muia (despre pământ lutos)' (SCHÜTZ, G.T.S. 78), sau al v.sl. *mladъ*, glosat de Fr. Miklosich prin 'mollis', sunt influenţate de etimologie: primul se referă, de fapt, la prăşitul viei, considerat mai mult ca o acţiune de întinerire a plantei decât de afânare a pământului (cf. *mladiti vinograd* 'a reînnoi via aducând pământ proaspăt şi presărându-l în jurul butucilor', în RHSJ, VI, 822), iar al doilea, din sintagma *mlada treva*, trebuie înţeles ca '(iarbă) tânără, fragedă' (BTR, 389). În sârbă mai există un derivat feminin, plurale tantum, *mlàdine,* care denumeşte bălţile nou create prin revărsarea râurilor sau a mării (SCHÜTZ, G.T.S. 78), dar avem a face cu o specializare târzie a sensului – şi el târziu – de 'nou, recent', care se constată exclusiv în acest derivat. Nereuşită este încercarea lui Stanisław ROSPOND, E.S. 116 de a reconstitui un sl. com. **mold-* 'ceva lichid, umed' plecând de la scr. *mlàdine* şi de la slov. *mlaj* (<**mold-□o*), care nu are doar sensul de 'Schlamm', ci şi acelea de 'Neumond; Maibaum', care trebuie considerate împreună. Avem a face cu derivate semantice, iar nu cu sensuri primitive, care să se racordeze la seria deja stabilită de slavişti.

Singura semnificaţie utilă este cea din sintagma pol. dial. *młoda woda* 'woda żywiaca, ożywcza krak', deja menţionată de noi, care s-ar traduce prin 'apă vioaie, zglobie, pârâu neastâmpărat, repede'. Ea ar fi potrivită pentru a desemna Moldova, al cărei curs este torenţial pe toată lungimea sa (în zona muntoasă patul are o înclinaţie de 11m pe km); la 1623 un misionar italian vorbea despre „un rapido fiume chiamato Moldava" (CĂLINESCU, A.N. 327). Debilitatea albiei face ca surpările de teren şi schimbările de matcă să fie frecvente, iar documentele înregistrează adesea acest lucru. Într-o poezie populară culeasă de Graţian Jucan din zona Câmpulungului Moldovenesc se spune: „Auzit-am o minciună/ Că Moldova-i apă bună". De la un **molda (voda)* se putea ajunge prin sufixare la *Moldava*: deşi sufixul slav *-av-* avea în apelative, de obicei, înţelesul 'prevăzut cu' ceea ce desemnează substantivul (BIELFELD, A.G. 155), vezi, de exemplu, bulg. *Čukava* < *čuka* 'vârf de munte', *Tămava* < *tăma* 'întuneric', *Tărnava* < *trăn* 'spin' (DURIDANOV, A.S.T. 100), el se ataşa totuşi şi unor baze adjectivale în hidronime: ceh. *Černava* < *črn-* 'negru' (HOSÁK–ŠRÁMEK, I, 160), srb. *Bjèlava* < *bělъ* 'alb', *Brzava* < **brьzъ* 'repede' (VUJIČIĆ, H. 52, 178), ucr. *Čerhava*, alb. *Čerava* < slv. com. **čьrhъ* 'negru' (GEORGIEV, B.E.O. 133), ucr. *Rusava* < *rusij* 'gălbui', bulg. *Krasava*, pol. *Krasawa* < *krasa* 'frumos; roşu' (ŠMILAUER, H. 155, 100) etc. După DOROSZEWSKI, L. 52-53, suf *-awy* se ataşează şi adjectivelor, indicând o intensitate mai mică a însuşirii exprimate. Însăşi prefixarea numelui în *Nemolodva* (faţă de perechea sa *Molodova)* presupune înţelegerea sensului bazei negate, care trebuie să fi reflectat o calitate a apei. *Dar caracterul figurat al sensului, precum şi lipsa atestărilor sale în alte limbi reprezintă un motiv serios pentru a ne îndoi de existenţa lui încă din slava comună.* Alte posibilităţi de explicare (în limitele ipotezei originii slave) nu găsim, pentru că de la un n. pers. **Mold(ava)* (cf. v. ceh. *Mladava*, v. pol. *Młodava*, la GEBAUER, S.S. II, 374, EICHLER, S. 17) nu se poate pleca în denumirea unui curs de apă important, iar o

Scanned with OKEN Scanner

altă temă, cum ar fi v. sl. **mьdьlavъ* 'încet, fără vlagă, leneş' (cf. v. sl. *mьdlъ*, *mьdlivъ* şi toponimele ceh. *Modla*, sor. *Módła*, pol. *Modła*, germ. *Mahdel* pronunţat *mǫdl*, la MIKLOSICH, L. 385, MUCKE, W. II, 161-162, WENZEL, S. 49-50), nu ar satisface sub aspectul motivaţiei geografice.

3.4.2. Este adevărat că, din punct de vedere formal, *Moldova* nu are fonetismul sud-slav specific, dar nu îl are nici pe cel est-slav, cum afirma Emil Petrovici. În acest din urmă caz baza ar fi trebuit să fie **Molod-*, cum am văzut că o au numele de ape ucrainene citate, sau oiconimul *Molodova,* care desemnează un sat pe Nistru, în fostul ţinut al Hotinului (DIR, A, XVII-I, 169, a. 1604, ib. IV, 219-220, a. 1618, URICARIUL, XXIV, 414, a. 1650, ib. 418, a. 1658, CAT. MOLD. IV, 345, a. 1693, ib. 416, a. 1696). Încercările izolate de acomodare fie la fonetismul ucrainean (*Cămpulungul Molodovenesc*, la STEFANELLI, D.C. 325, a. 1806, sau *Ruska Mołodowycia*, în SŁOWNIK GEOGR. X, 29), fie la cel polonez (*Mlodavia*, în pecetea lui Ştefan I, cf. D. BOGDAN, M. 253), indică limpede cum ar fi trebuit să se înfăţişeze el în limba populaţiilor slave vecine. De la un v. pol. **Mlodawa* s-ar fi putut ajunge uşor la *Moldava* prin metateză (cum s-a ajuns, de altfel, în germană pentru mai multe nume cu această bază: germ. *Moltowe* < pol. **Mlotov,* germ. *Maldewin* < pol. **Mlodawin,* germ. *Muldawicz* < pol. *Mlodawicz,* la TRAUTMANN, E.O.O. I, 32, 171), dar ipoteza ar fi complet lipsită de temei istoric. Hidronimul nostru pare să menţină aspectul temei din slava comună, iar sufixul *-ava* cu funcţie hidronimică aparţine şi el stratului numelor străvechi, de dinainte de secolul al IX-lea (DURIDANOV, Z. 359, id. S.T. 245-250). Acelaşi lucru se poate spune şi despre Moldova bănăţeană, al cărei nume nu poate fi o deformare târzie „a vreunui funcţionar austriac", cum credea Petrovici, de vreme ce este atestat aproape concomitent cu *Mudava*, ci reprezintă neîndoielnic prototipul de la care a plecat varianta sârbă. Absenţa pleofoniei în primul caz şi al metatezei în cel de al doilea constituie însă cel mai serios neajuns în explicarea toponimelor prin slavă.

Într-adevăr, nu s-au constatat în limba noastră cuvinte care să ateste în mod cert menţinerea grupurilor consonantice slave dintr-o etapă anterioară despărţirii în dialecte a slavei comune: *baltă* şi *gard* par să fie elemente moştenite, cum o dovedesc seriile de corespondente indo-europene, iar *daltă*, probabil slav, pare a fi mai degrabă o adaptare românească, dată fiind absenţa grupului *dl-* iniţial în română (situaţie identică cu a corespondentului său albanez *daltë*). Cât priveşte toponimia noastră de origine slavă, se pare că, deşi veche, ea s-a acomodat formal în mod progresiv, urmând direcţiile de evoluţie ale foneticii slave, până la asimilarea populaţiei alogene, când firul continuităţii lingvistice pe teren slav a fost întrerupt (PETROVICI, D.S. 235, ROSETTI, MÉL. 333-334).

Deşi sub aspect istoric etimologia slavă a Moldovei nu ridică nici un fel de probleme, dificultăţile privind forma şi motivarea geografică au impus căutarea unei soluţii noi.

3.4.3. Încă din 1862 Franz Adolf WICKENHAUSER, M. I, 12 găsea că Moldova (*Moldawa*) include apelativul *molid*, la care s-a adăugat terminaţia

Scanned with OKEN Scanner

awa, având sensul de 'râu'; acelaşi apelativ ar sta la baza toponimelor germane în *Mold-* sau *Muld-*. În continuare, istoricul austriac făcea şi alte apropieri, care astăzi ni se par de-a dreptul fantastice, afând „înrudiri" între *Dorna* şi *Turingia,* între *Someş* şi *Meuse* etc. Ideea reapare mult mai târziu, la Iorgu Iordan, care-i conferă însă o armătură ştiinţifică.

După Iorgu IORDAN, M. 274-276, id. D. 244, id. T. 437, 473-474, 478, hidronimul s-a format de la baza românească *molid* cu sufixul slav *-ova:* '(râul) cu molizi' – denominaţie perfect motivată geografic pentru cursul superior al râului, unde se află şi o localitate *Molid*; ulterior, ca şi în alte toponime cvadrisilabice în *-ova*, accentul s-a deplasat pe sufix (cf. *Calinóva, Cocoróva, Ciucuróva*), permiţând sincoparea lui *-i-* (ca în toponimele *Moldişul* şi *Moldovişul* < *molidiş, molidviş*). Numele s-ar încadra în seria toponimelor slave cu bază românească (*Cireaşovul, Cocorova, Cucova*), dovedind „o simbioză slavo-română"; autorul conchide că „obiecţiile care s-ar putea ridica în calea ei [= etimologiei sale] nu i se par serioase". Ea s-ar aplica în egală măsură *Moldovelor* bănăţene (*Veche, Nouă, Moldoviţa*).

Etimologia lui Iorgu Iordan a fost acceptată fără rezerve de către N. DRĂGANU, T. 142-143, id. R. 163 (care apreciază însă greşit numele ca fiind format pe teren românesc, reproşându-i totodată lui Hasdeu derivaţia hibridă, care „încă trebuie să ne dea de gândit"!), Gustav KISCH, B. 24, Al. ROSETTI, I. 329, C. C. ŞI D. C. GIURESCU, I, 221, GHEŢIE–MAREŞ, 139, CHERPILLOD, D. 311, KISS, SZ. 429, ajungându-se chiar să se creadă că explicarea numelui apei „nu prezintă nici o dificultate" (PETRIŞOR, D. 433). În ultima vreme ea a fost susţinută de G. IVĂNESCU, I.L.R. 744 şi 484, nota 1, care insistă asupra faptului că numele „dovedeşte o simbioză româno-slavă în Carpaţii moldoveneşti, pe la sfârşitul secolului al VI-lea sau începutul secolului al VII-lea". Mai rezervaţi se arată V. A. NIKONOV, 272 şi Cicerone POGHIRC, H. 46-47, 59, care găsesc posibile atât explicaţia lui Iorgu Iordan, cât şi pe cea din germanică.

În dezacord cu această etimologie se declara G. Weigand (recenzie în ZONF, III, 1927, p. 153), care îi reproşa autorului ei ignorarea legăturii cu Moldova din Boemia şi îşi exprima convingerea că „rom. *Moldova* este fără îndoială de origine slavă". Afirmaţia este produsul unei concepţii învechite privind originea toponimelor derivate, pe care Weigand le clasifica în funcţie de proveniența bazei, iar nu după cea a sufixului (care, neîndoielnic, este cel ce fixează pecetea originii); cît priveşte raportul cu cealaltă Moldovă, Iorgu IORDAN, E. 129 avea dreptate să-l nege. Al. ROSETTI, CUV. 61 semnalează trei dificultăţi de care se loveşte etimologia lui Iorgu Iordan, pe care anterior o acceptase: a) este puţin probabilă îmbinarea unui cuvânt românesc cu un sufix slav; b) sufixul *-ova* nu este originar, pentru că nu apare „în izvoarele cele mai vechi de limbă vorbită"; c) eliziunea lui *-i-* este „nejustificată" (obiecţie făcută şi de LOZOVAN, R.D. 73). Şi Victor TUFESCU, V.M. 16, 20 îi aduce unele obiecţii: a) popular, arborele se numeşte *molift*, forma *molid* „intrând în folosinţă locală mai târziu, o dată cu exploatarea modernă a pădurii"; b) numele satului *Molidul* de lângă Vama este recent (sfârşitul secoluilui al XIX-lea); c) *Moldova Veche* şi cea *Nouă* sunt nume mai noi, fără legătură genetică cu Moldova estică. În sfârşit,

Scanned with OKEN Scanner

Adolf ARMBRUSTER, T. 252 apreciază că „etimologia este tributară, deci deficientă şi nesatisfăcătoare, atestărilor documentare târzii ale toponimicelor *Molid*". Urmează să vedem în ce măsură aceste obiecţii (sau altele care s-ar mai putea face) subminează soluţia propusă de Iorgu Iordan.

3.4.4. Un **Molidova* ar fi fost, desigur, potrivit pentru a denumi afluentul Siretului, care de la izvoare până la satul Vama străbate o zonă de molidişuri masive (SBURLAN–TĂNĂSACHE, ENCULESCU, HARTA GEOB.). Este adevărat că satul Molidul de lângă Vama apare târziu (la 1891, cf. BEER, E.), dar aceasta nu înseamnă câtuşi de puţin că numele apei nu ar fi putut avea aceeaşi temă, pentru că realitatea geografică este străveche, indiferent de reflectarea ei tardivă în nume proprii. Situaţia din Banat este însă complet diferită. Harta 623 „molid" din ALR SN III indică pentru zona respectivă (pct. 2, 27, 29) teremnul *brad*. Confundarea celor două specii de conifere se explică prin faptul că molidul nu creşte aici: ne aflăm în zona foioaselor (gorun, gârniţă, fag). Nici la munte lucrurile nu stau altfel: „molidul lipseşte cu desăvârşire în flora spontană a Munţilor Banatului; acolo unde vom găsi molid, de pildă în Semenic, e vorba de plantaţii" (BOTOŞĂNEANU–NEGREA, 20). Prin urmare, ori cele două Moldove au aceeaşi origine, dar în acest caz tema nu poate fi apelativul *molid* (sg. colectiv), ori este vorba de nume omofone, fiecare cu etimologia sa.

3.4.5. Exemplele de toponime slave de factură hibridă oferite de Iorgu Iordan nu sunt concludente. *Cireaşovul* putea fi creat în întregime de slavi (PETROVICI, S.D.T. 191 şi nota 126), fie de la un n. pers. (cf. bulg. *Čirjaša*), fie de la un apelativ: v. bulg. **čerešovŭ* (cf. bulg. *čereša, čireša* < rom. *cireaşă*). *Cocorova* trebuie raportat nu la rom. *cocor*, ci la seria toponimelor bulgăreşti *Kokorovo, Kokor'ovo, Kokora, Kokorenski dol, Kokorna* etc. < bulg. *kokor* 'carpen', 'loc spinos' sau chiar 'loc abrupt' (HRISTOV, M. 220). *Cucova* se încadrează şi el într-o serie slavă, reprezentată de bulg. *Kukov dol*, maced. *Kukovo*, grec. Κουκοβίστα (**Kukovišče*), slov. *Kukovo*, scr. *Kukawa* ş.a., unde tema nu se referă la pasăre – cum crede şi ŠMILAUER, H. 104 –, ci este apelativul *kuka* 'cui; vârf ascuţit'. Observăm aici că din ampla listă de derivate toponimice slave de la teme româneşti, dată de IORDAN, T. 474-481, extrem de puţine pot fi considerate adevărate „Mischnamen", restul fiind formaţii pur slave. Astfel, *Codroviţa*, derivată din *codru*, este de fapt o deformare populară a unui toponim slav în *-inţi*, cum o arată clar atestările vechi (*Cudreavenţi* la 1616 şi *Cudreavinţi* la 1618, în DIR, A, XVII-IV, 73, 238), de la un n. pers. provenit de ucr. *kudrjavyj* 'creţ, ondulat' (HRINČENKO). De la acelaşi apelativ, cu sensul de 'şerpuit', s-a format hidronimul *Codreava* de la Cârlibaba, iar nu de la *codru*, cum credea N. Drăganu (DR, IV_2, 1076). Pentru *Ciucurova* din Dobrogea este preferabilă etimologia lui Enver MAHMUT, S. 263, din tc. *čukurluova* 'câmpia cu gropi', celei din rom. *ciucure* 'franj'. *Vârciorova*, explicată de la **vârfcior*, trebuie raportată la un sl. sudic **Vračarevo*, cum a arătat Emil PETROVICI, S.D.T. 220-224. Aspectul de nume mixte este fie o coincidenţă omofonică, fie un produs al atracţiilor paronimice sau al etimologiilor populare.

Totuşi, existenţa unor toponime slave create prin adaptarea morfologică a unor toponime româneşti nu poate fi negată, cum o face, de pildă, acelaşi Emil

Scanned with OKEN Scanner

PETROVICI, S. D. T. 221: „asemenea formaţii hibride în toponimia românească nu cunosc". Pe valea Moldoviţei, de pildă, s-au semnalat alternanţe ca huţ. *Oveselova/* rom. *Poiana Ovăsului*, huţ. *Merlova/* rom. *Poiana Mărului*, huţ. *Ursulova/* rom. *Poiana Ursului* (ANCHETE). Uneori denumirile primare au dispărut, rămânând numai formele slavizate, în care baza românească este transparentă: hidron. ucr. *Plajowy* < rom. *plai*, oron. *Malawa (Malewa)* < rom. *mal*, *Kiczerawa (Kiczerewa)* < rom. *chiceră*, oicon. *Prokurawa* (popular: *Pekuŕéva*) < rom. *păcură* (HRABEC, 84, 131-132, 206, 226-227), oron. *Gruń Piskovatyj*, oicon. *Piškova*, hidron. *Piskawa* < rom. *pisc*, oicon. *Muntówka* < rom. *munte*, *Ruptawa* < rom. *rupt(ă)*, oron. *Mandralowa* < rom. *Mândrul*, hidron. *Lutowa* < rom. *lut*, oicon. *Dulczówka* < rom. *Dulce*, hidron. *Siklawa, Syhłowaty* < rom. *sihlă*, hidron. *Stynawa* < rom. *stână* ş.a. (ŁUKASIK, 262, 263, 269, 278, 282, 284-285, 295). De aceea obiecţia adusă ipotezei lui Iorgu Iordan nu are consistenţă, deşi procedeul formativ, frecvent folosit în toponimia personală, este mai puţin obişnuit în cea descriptivă, unde se preferă traducerea. *Dar explicarea prin acelaşi hibrid a unor toponime diferite nu trezeşte încredere: deşi posibili, hibrizii nu se constituie de obicei în serii.*

Este adevărat că româna oferă multe exemple pentru sincoparea lui *-i-* neaccentuat, reflectată şi în toponimul *Moldişul* (nu însă şi în *Moldovişul*, care este o deformare artificială a unui popular *Molidvişul*); chiar dacă mutarea pe sufix a accentului în **Molidóva* este problematică pentru perioada veche, nu ar mai fi posibilă nici o obiecţie admiţând că forma primară a sufixului a fost *-áva*. În unele documente slavo-române şi chiar româneşti tema include uneori literele ѣ sau ь – ceea ce ar putea fi interpretat, la prima vedere, în sensul păstrării unor rudimente ale vocalei *-i-*: господарѣ земьли мольдовлахіискои, *hotariul Molьdoveei*, господарь земли молъдавьскои ş.a. (BERECHET, I. 452, a. 1511; ROSETTI, L. 49, a. 1595; HOLBAN, A. P. 260, cca 1440). Dar deja Ilie BĂRBULESCU, F. 487 constatase că aceste litere, care redau uneori sunetele *ă, î, a, e, o,* sunt adeseori scrise „de prisos".

Singura obiecţie lingvistică ce se poate aduce ipotezei lui Iorgu Iordan, fundamentală însă, este aceea că forma *molid* nu exista în româna veche; încă HASDEU, G. 641 observa că variantele actuale ale cuvântului presupun un „prototip comun *molidvu*", singurul prezent în limba veche, pe care Norbert JOKL, U. 199 a încercat să-l explice din alb. **mol'iδ(ε)*,cu redarea spirantei interdentale *δ* din sufixul colectiv *-δε* prin *dv*. Pe teritoriul actualului cătun *Molidul* al satului Vama se menţiona, la 1750, *Vadul Molidvului* (BĂLAN, D.B. II, 98). Grupul median *-dv-* se menţine multă vreme în derivate precum *Molidvel*, numele unui pârâu din hotarul mănăstirilor Agapia şi Secu, sau *Molidviş*, un topografic tot acolo (DIR, A, XVII-I, 177, a. 1604, ib. 237, a. 1605, CAT. MOLD. III, 36, a. 1654, ib. 129, a. 1660, ib. 263, a. 1665, ib. IV, 93, a. 1679). După cunoştinţa noastră, forma actuală *molid* apare în Moldova abia în secolul al XVIII-lea (vezi, de pildă, STEFANELLI, D.C. 108, a. 1772). Prin urmare, hidronimul ar fi trebuit să sune până târziu **Molidvova*, deoarece grupul median impunea şi menţinerea lui *-i-*. Modificarea fonetică nu se putea face nici pe teren

Scanned with OKEN Scanner

slav, pentru că în vechea slavă „înainte de *v* toate consoanele se mențin" (MEILLET, S.C. 122).

3.4.6. În aceste condiții, etimologia lui Iorgu Iordan nu mai poate fi reținută, iar proba pe care ar aduce-o pentru simbioza slavo-română încă din primele secole ale conveţuirii cu slavii se dovedeşte iluzorie. Cea mai plauzibilă explicație privind originea numelui rămâne cea prin germanică, de la un **Muldah(w)a*. Singura obiecție care i se poate aduce este aceea că structura fonetică nu a suportat fenomenul polnoglasiei, cum ar fi fost de aşteptat de la un toponim presupus aşa de vechi. Urmează să vedem dacă obiecția este cu adevărat hotărâtoare, impunând respingerea *de plano* a acestei etimologii.

3.5.0. [*Încercare de interpretare diacronică*] – Fonetismul arhaic al hidronimului Moldova ar putea fi motivat admițând crearea unui hiatus în evoluția sa lingvistică pe teren slav, rezultat al asimilării timpurii a slavilor în zona geografică dată. În absența datelor istorice precise, ipoteza s-ar putea susține coroborând o serie de informații parțiale oferite de gramatica istorică a limbilor slave, cu cele de care dispune până în prezent arheologia şi istoria, pe de o parte, dialectologia şi fonetica istorică românească, pe de alta.

3.5.1. Prima chestiune este aceea a limitelor temporale în care ar trebui situat hiatusul respectiv. Ele se pot fixa numai pe baza cronologiei relative a fenomenelor slave implicate, pentru că de o cronologie absolută nu poate fi vorba. Datorită desfăşurării lente a evoluției fonetice în ansamblul unei limbi, precum şi a decalajelor dintre limbi sub acest aspect, slaviştii recunosc faptul că „întreaga noastră cronologie absolută este foarte arbitrară şi față de ea trebuie să fim foarte circumspecți" (BERNSTEIN, G. 100). Considerând că hidronimul ar fi putut fi creat sau adaptat de către slavi cel mai devreme în a doua jumătate a veacului al VI-lea, când sunt constatați arheologic lângă Suceava şi în zona mediană a bazinului Moldovei, acolo unde fuseseră semnalate şi aşezările germanicilor vechi (NESTOR, A. S. 31, TEODOR, T. 133, COMŞA, N. S. 506), termenul *a quo* al preluării lui de către români îl dă vocala tematică *-o-*.

Studiind fenomenul de akanie (redare prin *a* a lui *o* neaccentuat) în dialectul bulgăresc din satul Tihomir, Vladimir GEORGIEV, P.PH. 7-12 îl consideră un reflex întârziat al vocalismului slavei comune, care nu poseda vocala *o*, ci distingea doar între un *ă* scurt şi un *ā* lung; astfel s-ar explica de ce cuvintele slave care mai târziu vor avea un *-o-* erau redate în greacă şi în latină cu *-a-*. Punctul de vedere categoric al lingvistului bulgar, susținut mai înainte şi de alți lingviști străini de seamă (Paul KRETSCHMER, S.V. 236, 239-240), iar la noi de către Ilie BĂRBULESCU, A.E. 4-8, a fost acceptat de către Emil PETROVICI, L.O. 314, I. PĂTRUȚ, S.R.S. 237-245, Gh. Bolocan, în ILR, II, 373-374. Admițând că deosebirea dintre *o* şi *a* în slava comună „era mai degrabă o deosebire de cantitate", A. MEILLET, S.C. 47 se arăta mai reticent: „nu trebuie să conchidem de aici că *o* slav fusese un *a* înainte de epoca istorică. Dar slava nu distingea în maniera greacă timbrele *o* şi *a*". Interpretarea sa a fost susținută de T. Lehr-Spławiński (vocala slavă ar fi fost un *å*, apud GEORGIEV, P.PH. 7) şi de S. B. BERNSTEIN, G. 131 (un *ŏ* cu „un grad redus de labializare, adică se pronunța ca *o*^{a}"), care explică redarea prin *a* în împrumuturi nu prin inexistența lui *o*, ci prin

Scanned with OKEN Scanner

pronunţarea particulară a acestei vocale în slava comună. Ceea ce ne interesează pe noi nu este atât regimul fonetic al vocalei în cauză, cât receptarea sa de către o populaţie romanică; or, sub acest aspect, situaţia ar fi fost identică: vocala din grupul *tolt* (*ă* după Georgiev, *å, ŏ* după ceilalţi) putea fi percepută numai ca *a*. De aceea, cronologia apariţiei lui *o* în slavă, realizată de partizanii preexistenţi lui *a*, este de fapt o cronologie a percepţiei sale ca atare în româna primitivă.

Ernst SCHWARZ, C. 136 considera, *grosso modo*, că *a* s-a menţinut în slava comună până în secolul al IX-lea, când a fost substituit prin *o*. Vladimir GEORGIEV, P.PH. 12 oferă o interpretare mai nuanţată: *ă* accentuat trece la *o* între secolele al VI-lea – al IX-lea, iar *ă* aton între finele veacului al VIII-lea – începutul celui de-al IX-lea în majoritatea limbilor slave (exceptând rusa sudică şi centrală, bielorusa, unele dialecte bulgăreşti şi sârbocroate care au menţinut situaţia veche în forma akaniei). La raguzani se constată redarea prin *a* a lui *o* slavic şi după ce slava şi-a constituit opoziţia [*a: o*], dar numai în câteva nume de persoană împrumutate de timpuriu de către patricieni şi menţinute ca atare până în secolul al XIV-lea (MAHNKEN, S.R. 63-66 şi nota 10). Dacă românii vechi (sau romanicii, după alţii) ar fi preluat numele Moldovei din veacul al VIII-lea, atunci el ar fi avut forma **Maldáva* (< sl. com. **Măldắwa*); forma *Moldáva* denotă că a fost preluat *după mijlocul secolului al IX-lea.*

Termenul *ante quem* îl dă celălalt fenomen fonetic implicat, polnoglasia. Exemple izolate de modificare a grupurilor consonantice apar încă din secolele al VII-lea – al VIII-lea la slavii de sud, de unde fenomenul se extinde spre nord-vest; în jurul anului 900 mai coexistau în această zonă formele mai vechi şi mai noi, ca şi în nord-estul teritoriului slav (SCHWARZ, C.L. 367-369). Metateza lichidelor din graiurile sudice a devansat cronologic corespondentul său estic, polnoglasia, care nu s-a realizat pe deplin înainte de secolul al X-lea (VONDRÁK, V.G. I, 400, BERNSTEIN, G. 198) – cel puţin în grupul *talt,* care s-a modificat mai greu (GEORGIEV,P.F.S. 31). Pentru celelate grupuri, susţine Georgiev, metateza s-a efectuat nu mai devreme de secolul al VIII-lea –sfârşitul secolului al IX-lea. Resturi ale grupurilor slave comune se păstrează încă mai multă vreme în diferite cuvinte din limbile slave şi mai ales în nume proprii, de persoană şi de loc (ROZWADOWSKI, W.P. I, 227, ROZOV, F. 668-695, PAŃKEVYČ, U.H. 156-163, POROHOVA, L. 50-59). Asincroniile se pot justifica fie prin caracterul mai conservator al numelor proprii, fie prin conservatorismul unor arii laterale în raport cu centrele de inovaţie slave (A. Lamprecht, reluat de BERNSTEIN, G. 204). În aceste condiţii, am putea presupune că limita superioară a adoptării de către români a hidronimului slav se situează *în jurul lui 950*, admiţând totodată că dubla condiţie a elementului lingvistic (nume propriu situat într-o arie laterală slavă) ar fi putut să-i mai asigure o persistenţă de vreo jumătate de secol în vechea sa formă.

Este foarte greu de crezut că păstrarea aspectului arhaic al hidronimului ar fi fost rezultatul „natural" al asimilării slavilor atât de devreme şi într-o regiune în care rândurile populaţiei slave au putut fi mereu reînnoite din marele rezervor nordic. Din veacul al VII-lea până în al IX-lea este atestată arheologic în bazinul Moldovei cultura slavă de tip Luka Rajkoveckaja–Hlincea I, *care dispare în*

Scanned with OKEN Scanner

veacul următor (COMŞA, S. 73-84). De aceea, ar fi mai lesne de înţeles asimilarea printr-un aflux de populaţie românească. Se pune deci întrebarea dacă acest aflux poate fi justificat în limitele cronologice fixate şi dacă nu cumva există şi alte argumente lingvistice care să-l susţină.

3.5.2. Evenimentul care putea provoca dislocarea şi translaţia în spaţiu a unor mase de români nu putea fi decât invazia ungurilor, care a influenţat decisiv atât istoria românilor cât şi pe cea a slavilor, provocând o „mare perturbaţie demografică" (OLTEANU, R. 1839). Cronica Notarului anonim al regelui Bela, compusă probabil pe la 1270 (DEMÉNY, A. 316-317), dar bazată pe surse anterioare, relatează amplu succesiunea operaţiilor de cucerire şi efectele lor. Pe la 895-896 ungurii cuceresc Pannonia, în care găsiseră o populaţie de slavi şi de „vlahi, adecă păstorii romanilor" (*Blachii ac pastores Romanorum*), care „au fost puşi pe fugă din Panonia" (*et Romanos fugatos esse de Pannonia*), cf. ANONYMUS, 32/81 şi 63/117. La începutul veacului al X-lea (Anonymus dă anul 903) hoardele lui Arpad cuceresc cetăţile Ugocsa şi Borsova din nordul Transilvaniei, apoi atacă voievodatul lui Menumorout din Crişana. Prima luptă este dezastruoasă pentru locuitorii ţării, dintre care o parte se supun, alta fuge cuprinsă de o spaimă cumplită (*nam timebat eos fere omnes gentes*, ib. 41-42/93). Cetatea Byhor a lui Menumorout este cucerită cu puţin timp înaintea morţii lui Arpad (anul 907), iar cercetările arheologice întreprinse aici confirmă că asediul a avut loc la începutul secolului al X-lea (M. RUSU, C.A. 9, IST. ROM. I, 772, HOREDT, C. 115). Între cele două faze ale cuceririi Crişanei se inserează cucerirea de către Tuhutum a *Ultrasilvaniei* voievodului român Gelou (*quidam Blacus, dux Blacorum)* care domnea peste „vlahii şi slavii" din Transilvania intracarpatică (ANONYMUS, 44-46/94-96). Ordinea de citare a populaţiilor este şi aici, ca în atâtea alte cazuri, semnificativă: ea ne arată că „în secolul al X-lea, când au loc acele întâmplări, românii constituiau populaţia majoritară a Transilvaniei" (ŞT. PASCU, V. I, 51).

Fuga unei părţi a populaţiei româneşti este uşor de justificat dată fiind cruzimea ieşită din comun a năvălitorilor, care se mândreau considerându-se descendenţii vrednici ai lui Attila: „Căci pe acea vreme, observa ANONYMUS, 111, ungurii în mintea lor nu doreau nimic altceva decât să ocupe ţări, să subjuge popoare şi să se îndeletnicească cu fapte războinice. Fiindcă ungurii în timpul acela aşa de mult se bucurau de a suge sângele omenesc, ca şi lipitoarea". Despre cruzimea ungurilor faţă de prizonierii „creştini şi păgâni" din Pannonia, pe care îi ucideau sau îi făceau sclavi, vorbeşte şi Simon de KÉZA, 64/ 113-114, precum şi fragmentul *De sancto rege Ladislao* din cronica ungaro-polonă: „olim pagani atrocissimi et crudelissimi ferocissimique fuere" (MPH, I, 490). Această fugă a băştinaşilor este semnalată şi de alte izvoare, cum ar fi cronica rusă zisă a lui NESTOR, 46-47: „Venind din răsărit, ei [= ungurii] mergeau grăbiţi prin munţii cei înalţi, cari s-au numit ungureşti şi începură să se lupte cu volohii şi cu slavii cari trăiau acolo [= în Panonia]. Căci acolo erau stabiliţi mai înainte slavii, iar volohii supuseră ţara slavilor. În urmă însă ungurii goniră pe volohi şi luară în stăpânire această ţară". Într-o scriere de la 1308, un dominican francez menţionează şi el alungarea valahilor, care s-ar fi îndreptat apoi spre Balcani

Scanned with OKEN Scanner

(DESCR. EUR. 17/42). Retragerea în Peninsula Balcanică a românilor pannonici a fost argumentată mai întâi de Hasdeu, care colaţionează ştirile deja menţionate cu un pasaj din istoricul bizantin Kekaumenos (HEM, III, XXXI-XXXIV). Combătând supoziţia lui J. Melich, după care romanicii din Pannonia ar fi fost retoromani, N. DRĂGANU, R. admitea mai multe direcţii de emigrare a lor: spre Balcani, în Germania şi spre nord, în Moravia. Dimpotrivă, ŞT. PASCU, V. I, 50 crede că ei „s-au aşezat dincoace de Tisa, în Bihor sau în podişul Transilvaniei". Noi credem că o parte dintre aceşti români nordici, fie cei din Pannonia, fie mai degrabă cei din Crişana şi Transilvania lui Gelou, se puteau îndrepta şi spre Moldova, deschizând seria emigrărilor care vor continua neîntrerupt în această direcţie până în pragul veacului al XIX-lea.

Emigrarea timpurie în nordul Moldovei a românilor ardeleni sub presiunea cuceririlor arpadiene este admisă de unii arheologi, istorici şi lingvişti, care plasează însă mai târziu momentul iniţial al transferului de populaţie. După C. DAICOVICIU, O. 96, din *a doua jumătate* a secolului al X-lea „se extind masele de români din acest spaţiu central şi asupra acelor ţinuturi ale Romaniei care nu au fost niciodată romanizate sau din care romanizarea dispăruse între timp". Ş. ŞTEFĂNESCU, M. 190, Maria COMŞA, S. 84, V. ARVINTE, F. 29 şi G. IVĂNESCU, P.C. 174 fixează începuturile emigrării în secolul al XI-lea, iar D. ONCIUL, O. I, 228-229 în secolul al XII-lea. Până la ora actuală, cercetările arheologice din bazinul Moldovei nu sunt de natură să contribuie la precizarea acestei perioade. Descoperirea unei necropole la Vornicenii Mari, pe valea Şomuzului Mare, datată cu aproximaţie în secolul al XI-lea – al XII-lea şi atribuită populaţiei româneşti de către MATEI–EMANDI, 121-125, nu este edificatoare datorită materialului arheologic redus. Singurele repere continuă să fie furnizate de progresele cuceririi maghiare în Transilvania; sub acest aspect, este mai probabil să plasăm începutul mişcărilor de populaţie în prima fază a invaziei – de acord cu informaţiile istorice –, când şocul produs de năvălitori a avut o forţă maximă, decât mai târziu, când ungurii încep să-şi organizeze teritoriul cucerit, iar expediţiile de jaf, robire şi distrugere a populaţiei băştinaşe devin războaie de anexiune teritorială, urmărind exclusiv subordonarea socială şi politică a acestei populaţii.

3.5.3. Ipoteza noastră pare destul de fragilă atât în privinţa direcţiei de deplasare a populaţiei româneşti, spre nord-vestul Moldovei, cât şi în privinţa epocii când are loc presupusa deplasare. La rezolvarea acestei ecuaţii cu două necunoscute ne poate ajuta istoria limbii române. Stabilind cronologia relativă a fenomenelor fonetice şi corelând-o cu repartiţia lor în ansamblul dialectelor şi graiurilor româneşti, Alexandru PHILIPPIDE, O.R. II, 386-407 a ajuns la câteva concluzii de mare importanţă etnogenetică. După el, „Moldova, Bucovina şi Basarabia aparţin genetic (ramură) şi istoric la teritoriul banato-transcarpatin"; răspândirea fenomenelor lingvistice s-a făcut în „valuri" de la vest spre est; coeziunea acestui grup (Moldova, Banatul, Transilvania) s-a rupt într-o anumită perioadă, „iar scisiunea a trebuit să fie mai mare (ori mai veche) între Moldova – Bucovina – Basarabia de o parte şi teritoriul transcarpatin de altă parte decât între teritoriul transcarpatin şi Banat"; „faptul că Bucovina are limbă mai puţin

Scanned with OKEN Scanner

progresistă decât Moldova se explică prin aceea că Bucovina a fost ocupată de dacoromâni înainte de a fi ocupată Moldova, că valul banato-transcarpatin n-a trecut (exceptând doar mici şivoaie) în Moldova prin trecătorile Carpaţilor estici, ci prin văile de nord ale Transilvaniei şi peste Bucovina"; în sfârşit, „la începutul secolului al XIII-lea tot teritoriul ocupat actualmente de români era împlut de dânşii".

I s-a obiectat lui Philippide faptul că şi-a întemeiat concluziile şi pe fenomene mai târzii (IVĂNESCU, I.L.R. 296-297), dar constatările sale par să se confirme prin cercetarea graiurilor bucovinene (în special a celui rădăuţean) întreprinsă relativ recent de Adrian TURCULEŢ, S.D. 110-111, care constată aici prezenţa unor caracteristici arhaice, reprezentând totodată concordanţe cu graiurile din Crişana, din părţile nordică, centrală şi sud-vestică ale Transilvaniei, precum şi cu cele bănăţene: lipsa velarizării lui *ę (< -ea)* după consoane dure, *acló, fănină, zęspi, pâncęte*, genitiv-dativul *-li* al articolului hotărât masculin (*capuli, omuli*), prepoziţia *dipi* cu sens final sau local (echivalentă cu *dâpă* din Crişana) etc. Autorul observă că „deşi ariile ardeleneşti ale acestor fonetisme şi forme gramaticale, trasate pe baza ALR, nu se suprapun, ele se apropie sau chiar se întâlnesc în sudul Crişanei, sud-vestul Transilvaniei, nord-vestul Banatului", dar crede că aceste concordanţe nu s-ar explica printr-o migraţie, ci ar reprezenta reflexele tardive ale graiului dacoromân nordic, care ar fi fost odinioară unitar. Dacă ar fi fost vorba de fenomene arhaice dispuse în manieră difuză în ansamblul „subdialectului nordic", sau dacă ar exista în graiurile bucovinene arhaisme specifice, care să le individualizeze în acest ansamblu, atunci am putea accepta explicaţia lui Adrian Turculeţ; dar dacă toate aceste particularităţi trimit la o zonă precisă din vest, ocolind Maramureşul în pofida legăturilor istorice constante ale celor două regiuni, atunci coincidenţa devine semnificativă şi se clarifică pe deplin apelând la teoria lui Philippide. În acest sens s-au orientat şi analizele de „geologie lingvistică" ale lui Ernst GAMILLSCHEG, H. 13, care a văzut în Crişana „regiunea matcă, centrul de expansiune al românimii din cadrul regiunii dialectale de nord-vest". Unele infiltraţii ale graiului crişan pe valea Ozanei, precum *a dáudza* 'a doua zi', au fost semnalate de G. IVĂNESCU, I.L.R. 547.

Cei mai vechi emigranţi trebuie să fi venit în Bucovina din zona sudică a Crişanei, iar plecarea lor nu poate fi cu mult mai târzie decât cucerirea voievodatului lui Menumorout. Migraţiile românilor din Transilvania s-au desfăşurat succesiv pe măsura înaintării maghiare, prima fiind în mod necesar cea a românilor vestici, iar ultima a românilor maramureşeni, care a dus la constituirea statului moldovean. *Această migraţie nu putea avea loc mai târziu, în secolul al XI-lea, din interiorul statului maghiar şi pe direcţia înaintării armatelor acestuia.* Ea a fost efectiv cea mai veche, prima care a rupt coeziunea blocului nordic de care vorbea Philippide. Amintirea acestei „vetre" transilvănene a populaţiei moldoveneşti se mai păstrează în cronica moldo-rusă, unde se spune că regele Vladislav „i-a primit cu bună voie" pe „romanii vechi" şi „le-a dat pământ în Maramureş, între râurile Mureş şi Tisa, *locul numit Criş*, şi aici s-au aşezat şi s-au adunat romanii" (CR. SLAVO–ROMÂNE, 156/159).

Scanned with OKEN Scanner

Istoricii care au comentat pasajul au văzut aici o referire exclusivă la Maramureş. Aşa, Ioan BOGDAN, V. 66: „regele le dete loc de şezut în Maramureş, la Criş"; sau Gheorghe I. BRĂTIANU, T. 151: „îi aşază între Mureş, Tisa şi Criş, în Maramureş". Dar Maramureşul nu se află între aceste râuri, de unde concluzia că este vorba de două locuri: 1) în Maramureş şi 2) „locul ce se cheamă Criş", între Mureş şi Tisa, deci *Crişana*. Dacă referirea s-ar fi făcut exclusiv la Maramureş, amănuntele geografice următoare nu şi-ar fi avut rostul; de fapt, ele încearcă să circumscrie o zonă care nu avea nume, dar sensul precizării s-a pierdut întrucâtva prin copiere.

3.5.4. În aceste condiţii, preluarea de către români a hidronimului *Moldova* în forma sa arhaică nu mai pare imposibilă, chiar dacă nu se pot invoca şi alte toponime având aceeaşi structură. „La urma urmelor, spunea PHILIPPIDE, O.R. I, 806, referindu-se la problema elementelor slave vechi din română, un singur exemplu ar fi de ajuns ca să pună pe cineva pe gânduri", iar acest exemplu este de primă mărime. De altfel, analogiile istorice care au impus osificări formale similare nu lipsesc, cea mai cunoscută fiind situaţia toponimiei slave din Grecia, care şi-a menţinut aspectul slav comun ca urmare a asimilării slavilor în secolele al VII-lea – al VIII-lea. Şi mai interesantă pentru noi este situaţia toponimelor fără metateza lichidelor din Illyricum: *Martinišćica* (Dalmaţia), *Varcar* (Bosnia), *Parcani* (Serbia), *Malča* (**Maltia,* la nord de Niš), *Baltaberilovica* (Serbia răsăriteană) etc., menţinute până târziu de români; „exemplele de acest gen, spune Milivoje PAVLOVIĆ, S. 191-192, indică regiunile unde asimilarea valahilor a fost posterioară acţiunii legii metatezei". Între slavizarea oraşelor Dalmaţiei şi cea a *katun*-elor a existat un decalaj temporal, iar „metateza lichidelor ne dovedeşte că asimilarea se opera într-o manieră heterocronă".

3.6. [*Concluzii]* – După examinarea soluţiilor etimologice propuse pentru hidronimul *Moldova*, ni se pare limpede că nici una nu se impune spiritului critic cu forţa evidenţei. Această situaţie este, de altfel, obişnuită în cazul hidronimelor zise majore, a căror etimologie poate fi considerată cel mult plauzibilă. Important este ca ea să ofere un indice convenabil de verosimilitate (sociogeografică), de posibilitate (lingvistică) şi de probabilitate (istorică). În cazul de faţă aceatsă condiţie o îndeplineşte, după părerea noastră, ipoteza originii vechi germanice.

Datorită conformaţiei geologice caracteristice a albiei sale, râul a fost numit, probabil, **Muldah(u)a* 'râul cu maluri moi' (antonimul lui *Steinaha* 'râul pietros') de către triburile de taifali aşezate pe cursul său mijlociu în secolele al III-lea – al IV-lea e.n. Apoi hidronimul a fost preluat de către slavi, care l-au adaptat formal în *Moldava*. În secolul al X-lea s-a produs o discontinuitate în evoluţia numelui pe teren slav – fapt explicat de noi prin asimilarea probabilă a populaţiei slave de către românii plecaţi din vestul Transilvaniei din cauza invaziei maghiare. În acest fel tema hidronimului şi-a menţinut aspectul slav vechi, iar alternanţa de sufixe *Moldáva/Móldova* s-a tranşat pe teren românesc într-o formă hibridă, *Moldóva*. Devenit nume al coloniei maghiaro-săseşti de la

Scanned with OKEN Scanner

Baia, iar apoi al statului feudal nou constituit, hidronimul a suferit o serie de adaptări noi pe teren maghiar (*Moldua*) şi german (*Moldau, Muldau, Molde, Mulde, Molda, Mulda*), care apoi s-au contaminat (*infra*, **5**) în condiţiile bilingvismului din zone ale Moldovei nord-vestice şi Transilvaniei, fie între ele, fie cu formele româneşti.

Cât priveşte *Moldova* din Banat, explicaţia nu poate fi aceeaşi. Numele este atestat prea târziu (în veacul al XVI-lea) şi a desemnat (iniţial) un curs de apă prea mic pentru ca să putem crede că este anterior secolului al X-lea. Dacă el ar fi fost de origine slavă, grupul *M(ă)l-* ar fi trebuit să se păstreze; este deci mai probabil un compus de origine germană medie (de sus), de la aceaşi bază *Mold-* şi *ouwe* 'apă, râu; insulă'. Preluat de către sârbii refugiaţi aici după cucerirea ţării lor de către turci, numele a fost acomodat la seria hidronimelor în *-áva/-ova* din zona apropiată. Forma *Mudáva* (*Mudáua*) se explică prin influenţa pronunţiei sârbeşti, în care *-l-* silabic se vocalizase, pe când *Móldova* pare să se fi păstrat de către vorbitorii unui dialect de tip caraşovean, în care această consoană este menţinută; ambele forme au fost preluate mai apoi de către români. Chiar dacă româna nu operează cu cele două sufixe, nu poate fi exclusă nici posibilitatea ca hidronimul german să se fi transmis şi direct populaţiei româneşti, deoarece acomodarea finalei nu implică folosirea efectivă a unui sufix *-ova*.

Moldova este un nume greu de explicat, dar dificultăţile nu ţin atât de înţelegerea semnificaţiei sale lexicale, cât de justificarea menţinerii formei arhaice. Această rezistenţă particulară a formei ascunde în sine un moment cu totul deosebit al istoriei neamului din această parte a ţării, pentru care, cel puţin deocamdată, ne lipsesc informaţiile suficiente pentru a-l lumina şi a-l circumscrie.

4. Extensiuni ale conţinutului geografic

Din perioada umanistă a culturii europene datează primele încercări de explicare a toponimiei majore cunoscute şi, îndeosebi, a horonimelor. Între acestea a fost şi numele Ţării Moldovei, corelat cu acela al râului omonim. Dar pentru ca ţara să împrumute numele râului omonim, era nevoie ca acesta să ocupe o poziţie de prim rang în reţeaua hidrografică existentă. De aici confuzia cu Siretul, care, efectiv, reprezenta artera mediană a ţării. Prima atestare a raţionamentului se află la Tranquillo Andronico (a. 1528): „ţara este numită Moldova de la râul cu acelaşi nume, deoarece acesta străbate provincia lor" (CSŢR, I, 248). Într-o descriere anonimă a ţării, de pe la 1535, se spune că „duo sunt flumina satis profunda et latissima: Nester et Moldava, a quo flumine Moldavo regnum istud inprimis nomen accepit" (apud TOTOIU, D. ...). Regăsim acest text la cardinalul Hieronymo Aleandro (VERESS, F. IV, 296, a. 1539) şi în *Chorografia* tipărită la 1541 a lui REICHERSDORF, M.C. 135. După istoricul Paolo GIOVIO, H. 30/1 (a. 1553), Walacchia este împărţită în două state, dintre care una „ab amne, qui mediam intersecat, Moldavia dicitur". Un alt umanist italian,

Scanned with OKEN Scanner

Giovanni Francesco Commendone (a. 1574), era şi el convins că Moldova şi-a luat numele „de la râul care o taie în două prin mijloc" şi care se varsă în Marea Neagră (CSŢR, II, 374). Ideea se regăseşte la istoricul polonez Leonhardus GORECIUS, D. 210 (a. 1578) şi la ungurul Ioan Czimor Decsi de Baranya, care o îmbracă în veşmântul fanteziei geografice (a. 1587): de la râu s-a numit şi principatul, pentru că acesta „taie Ţara Moldovei pe la mijloc" şi se varsă în ...Olt, după ce primeşte ca afluenţi Argeşul (Argia) şi Dâmboviţa (Dobensia) (CSŢR, III, 215; textul latin la DECZI, 21).

Nu cu mult mai exact se dovedea Giovanni Botero (*Le relationi universali*, 1596), după care „numele Moldovei vine de la un râu care trece prin ea până ce se varsă în Haluta [=Polada, lacurile Bugeacului] şi curge până la Nistru de-a lungul mării" (CSŢR, IV, 575). În traducerea modernizată a *Geografiei* lui Ptolemeu, tipărită în 1599, Gioseffo ROSACCIO, G. 89 relua ideea lui Giovio: Vallachia Maggiore, numită şi Moldauia, „ha il nome da un fiume che gli passa per mezo". Într-o mare istorie contemporană apărută la 1625, Jacob August Thuan spunea că „Moldava e Transylvaniae montibus paullo infra Hierasi fontes ortus amnis Provinciae dat nomen" (apud BĂLAN, M. 104); HILTEBRANDT, 78, îl citează cu adaosul că râul „trece prin Moldova şi se varsă în Dunăre". Confuzia între Siret şi Moldova reapare la Georgius Hornius (a. 1666, apud BĂLAN, M. 104) şi la KIRCHBACH, J. 294, nota 1 (a. 1672). După misionarul Urbano Cerri (a. 1676), citat de BIANU, V. 162 şi Daniel Krmann (a. 1709), reprodus în CSŢR, VIII, 259, Moldova „scaldă" întregul principat , iar după călătorul Philippe Avril (a. 1689), ea este, dintre toate râurile ţării, cel mai însemnat, „ce şerpuieşte aproape ca Sena" (CSŢR, VIII, 104). Într-un *Mémoire* asupra ţărilor române, de la 1807, se afirmă că *Moldovie* sau *Moldavie* este o „denumire luată de la acest râu, care o delimitează în bună măsură" de Valahia (MÉM. 413), iar în altul, de pe la 1711, legătura etimologică este prezentată ca un loc comun: „Tout le monde convient que cette province tire son nom de la rivière Moldava qui la traverse et qui a sa source auprès de la ville de Baja" (HURM. III, supl. I, 5-6). Aceeaşi convingere o avea şi BONBARDUS, T. 47 (a. 1718). Într-o anchetă franceză din anul 1714 descoperim o altă enormitate geografică: „La Moldave se jette dans Seret au dessus de Galas" (SACERDOŢEANU, N. 57).

De observat că şi călătorii interpretau geografia prin prisma cunoştinţelor livreşti – fapt evident în cazul lui Bardili (a. 1709), spre uimirea editorilor (CSŢR, VIII, 280): „Am ajuns, spune el, la râul Moldova, de la care îşi are numele tot acest principat, pe care îl desparte de Muntenia"; sau: sub oraşul Suceava „curge râul Moldova" (după cum observase el pe hărţi, unde Suceava era pus pe Siret). Ideea că râul Moldova traversează ţara, prezentată ca justificare etimologică, reapare în sec. XIX la WILKINSON, T. 11-12 (a. 1824), DEMIDOFF, V. I, 214 (a. 1841). După o explicaţie „simplă şi raţională" – spune BELLANGER, I, 27 (a. 1846) – Moldova şi-a primit numele „de la Moldaw, fleuve dont les eaux s'échappent des Krappacks, traversent Jassy, et vont porter leur tribut au Danube".

Scanned with OKEN Scanner

În numeroase hărți din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și mai ales din sec. XVIII hidronimul *Moldova* își extinde artificial conținutul, desemnând cursul Siretului (TRM, I_4, 162). În unele hărți extensiunea este prezentată ca o sinonimie explicită: *Seret ou Moldova* (a. 1703) și *Seret vel Moldawa* (a. 1750) la Guillaume Delisle sau *Seret or Moldowa* (a. 1710) la John Senex. La originea acestei curioase situații se află raționamentul etimologic umanist: Țara Moldovei și-a luat numele de la râul Moldova care o străbate; or, în hărțile existente, nu Moldova, ci Siretul era artera medială a țării; inadvertența trebuia corectată admițând fie că Siretul este cel ce se varsă în Moldova, fie că numele celor două râuri sunt sinonime. Primul indiciu al acestui raționament se află în harta lui Ph. Brietius, *Le grand royaume de Hongrie*, apărută la Paris în 1648, unde găsim ciudata denumire, cu aparență de compus, *Moldadanie Streth*. Între logică și realitatea geografică există deci o discordanță, care ar trebui eliminată printr-o conformare a geografiei la logică. Avem a face cu o manifestare a raționalismului în cartografia europeană, care suplinește insuficiențele cunoașterii științifice. Cum era de așteptat, identificarea Moldovei (la *Moldau*) cu Siretul va trece din hărți în dicționarele geografice, de pildă în *Dictionaire géographique ou Description des quatre parties du monde,* al lui Vosgien (pseudonimul lui Jean-Baptiste Ladvocat), cu o ediție din anul 1811, augmentată de Girard, și alta din anul 1813, augumentată de M. Bossan de Collonges (MINEA, T. I. 675).

5– 27. Derivate de gradul I prin polarizare

5. [*Stadt Molde/ Moldenmarkt* 'Târgul Moldovei'] – Derivat germano-săsesc primar, care a generat un câmp toponimic românesc de valoare majoră.

5.0.1. După tradiția cronicărească, târgul Baia a fost întemeiat de o colonie de saşi (URECHE, 71, M. COSTIN, O. 233). Informația a fost confirmată ulterior, documentar și arheologic. Coloniștii veniseră din vidicul Bistriței, care includea orașele Bistrița și Rodna, pentru a exploata minereurile auro-argintifere descoperite în partea sudică a așezării, din dreapta râului Moldova. În această zonă, străbătută de pâraiele Sasca și Bogata, harta rusă din 1828-1832 nota cinci semne de mină (C. C. GIURESCU, T.O. 182). Nu întâmplător în altarul bisericii catolice era pictată Sf. Varvara, patroana minerilor. O dată cu minerii au venit și meșteșugarii, determinând o rapidă evoluție în sens urban a localității. În hotarul fostului târg au apărut o serie de toponime relevante pentru prezența saşilor, dintre care unele s-au menținut până astăzi: hidronimul *Sasca* (IORGA, I.C.R. I, 78) și oiconimul *Șinca* < săs. *šiŋk* 'Schenke', rom. 'cârciumă' (DRĂGANU, R. 443, nota 1), desemnând satul de la gura pârâului Sasca.

Considerat „poate [...] cel mai vechi oraș al Moldovei" (GRIGORAȘ, O.M. 90), Baia s-ar fi întemeiat încă din sec. XIII, în timpul marilor colonizări anterioare invaziei tătare de la 1241 (MIHÁLY, D. 5, nota 3 – care o crede o fundație teutonă –, R. ROSETTI, U. 305, EM. FISCHER, K. 90, NISTOR, L. 67-68, id. A.H. 89-90, AUNER, B. 90, LĂPĂDATU, A. 53, IORGA, I.C.R. I, 78, 184, id. N.M. 92, PANAITESCU, I.R. 203-204, CIHODARU, C.S.F. 63, C. C. GIURESCU, I.R. I, 393, id.

Scanned with OKEN Scanner

T.O. 83, LOZOVAN, V. 349, ROSETTI, S. 23, GRIGORAŞ, R. 279, CIUREA, N.C. 49). Alţi istorici au presupus că infiltrarea saşilor s-ar fi produs în primele decenii ale sec. XIV, înainte de „descălecatul" maramureşenilor (RACOVIŢĂ, S. 322, FILITTI, V.O. 22, Ş. ŞTEFĂNESCU, Î. 47-48, IST. ROM. II, 164, I. ROM. III, 583, SPINEI, M. 45, NEAMŢU–CHEPTEA, I, 9-11). Argumentele în favoarea acestor datări sunt de ordin factologic şi metodologic.

5.0.2. La 1286, un călugăr franciscan, Ladislaus custos de Gazaria, menţiona printre demnitarii hanului Crimeii din capitala Saray pe un *Ymor filius Molday*, care asigura protecţia misionarilor veniţi să o boteze pe împărăteasa Jaylak, soţia lui Nohay (ANDREESCU, A.F. 153). În patronimul acelui nobil s-a văzut o atestare indirectă a numelui săsesc al târgului Baia, *Molda* (BRĂTIANU, B. 167 şi nota 2, id. V. I, 119, nota 1, id. O.S. 239, id. É. 200 şi nota 1, id. Î. 165, 167, CIHODARU, O. I, 185, GONŢA, S. 20). Cei mai mulţi istorici au presupus aici o „asemănare de nume absolut întâmplătoare" (SPINEI, M. 42). Dimpotrivă, ARMBRUSTER, T. 253, urmat de REZACHEVICI, C. 415, a emis ipoteza de-a dreptul fantastă a originii antroponimice a hidronimului, apărut înainte de ...întemeiere, printr-un fel de extensiune similară celei petrecute în cazul *Basarabiei* sau *Bogdaniei*. Dar după toate probabilităţile, avem a face cu un nume de persoană tătăresc, fie un compus, de la *mol* 'mongol' şi *dai* 'bunic', în dialectul sagai (RADLOFF, III_1, 766, IV_2, 2126, POKROVSKAJA, T.R. 47-51), fie un derivat cu sufixul *-dai*, care formează, la tătarii din Crimeea, adjective care exprimă o calitate prin asemănare, de exemplu *babadai* 'asemănător cu tatăl' (ŞEVORTEAN, K.T. 242). Acest ultim procedeu era mult folosit în onomastica orientalilor (BASKAKOV, I.P. 161). Tot de origine tătărească este şi n. pers. *Molda* din documentele moldoveneşti, pe care CDO, 326 îl explică de la toponimul Moldova „fără sufixul *-ova*". Documentul din 1490 care atestă numele (DRH, A, III, 150) se referă la o familie de ţigani adusă de Ştefan cel Mare din „Ţara Basarabilor", din care mai făceau parte, între alţii, *Piciman* şi *Geamba* (sau *Jamba* în ediţia lui Ioan Bogdan). Se ştie că ţiganii au fost aduşi de tătari (IORGA, I.P.R. I, 43) şi că numele vechi erau cele date de stăpânii lor. *Molda* poate fi raportat la *moldo* 'slab, nedestoinic' în dialectul teleut sau la *molda* 'ştiutor de carte' în chirchiză (RADLOFF, IV_2, 2127). KONKAŠPAEV, S.K. 91 citează toponimul kazah *Moldašegen*, pe care-l traduce prin 'fântâna popii'.

5.0.3. O altă relaţie, pe care IORGA, H.R. III, 246-247 o considera „puţin sigură", s-a făcut cu numele unui *Aleksander Moldaowicz*, care figurează ca martor într-un act dat la Liov în 1334/1335. Dimitrie ONCIUL, O. I, 65 vedea în el un „emigrat din Moldova" – de unde ideea bizară, reluată şi de alţii (ARMBRUSTER, T. 253, TUFESCU, V.M. 12), că numele ţării este anterior formării statului. Câţiva savanţi l-au considerat un român, fără alte precizări (MIKLOSICH, W. 41, ŁUKASIK, 373, MOISESCU, C. 54 şi nota 2, Şt. Ştefănescu în IST. MED. I, 117). Asocierea cu numele săsesc al oraşului Baia pare să reziste totuşi, fiind acceptată de mulţi (NISTOR, M.A. 22 şi nota 6, id. A.H. 17, PANAITESCU, I.R. 103, C. C. GIURESCU, T.O. 184, OLTEANU, C. 860, GRIGORAŞ, O.M. 90, id. R. 281, BOLŞACOV-GHIMPU, 87, SPINEI, M. 199, 220, CIHODARU, O. II, 126-127, WECZERKA, D.S. 158-159, GONŢA, R.H. 111, id. S. 20-21, Ş. GOROVEI, D.B. 90). S-a

Scanned with OKEN Scanner

ajuns chiar să se considere anul 1334/1335 drept prima menţiune documentară a oraşului Baia (IRD, 72). Ca şi Iorga, Vasile NEAMŢU, B. 14 are rezerve privind raportarea la Baia a numelui de persoană citat, considerând-o „mai mult decât îndoielnică", dar motivul invocat („şi în alte regiuni, de pildă în Slovacia, Boemia şi Prusia, erau localităţi purtând nume ce pot fi asociate cu acest personaj", NEAMŢU–CHEPTEA, C. 296, cf. NEAMŢU–CHEPTEA, I, 150 şi nota 28) nu este valabil pentru acea vreme, din câte ştim noi. Ne întrebăm însă cum ar fi putut un locuitor al Băii să figureze într-un tratat alături de prinţul ruso-lituanian George Troidenovici şi de palatinul de Liov, Borisko Krakula? Apoi, funcţia de bază a sufixului polonez era aceea de a indica descendenţa pe linie paternă, fiind considerat „tipic patronimic" (PAULS, T.S.U. 365). Aşa cum un „Stanislaus dictus *Valachowicz*, cives de Jasło", atestat la 1486, trebuie înţeles a 'fiul lui Valach' (nume frecvent în onomastica veche poloneză), iar nu 'din Valachia' (ŁUKASIK, 380), tot astfel *Moldaowicz* se traduce corect ca 'al lui Molda' (cum observase deja GONŢA, R.H. 111), iar nu 'din Molda'. Funcţia patrionimică („locală") a sufixului era accidentală (LINDERT, P. 320, RECZEK, P. I, 248-249); de exemplu, episcopul de Alba Iulia era numit la 1594 Stephanus *Feyerkowicz* (PAPIU ILARIAN, III, 25). Toate persoanele originare din Baia, care apar mai târziu în documentele polone, au după nume menţiunea „de Moldavia" (*infra*, **5.1.2**). Este de crezut, deci, că avem a face tot cu o bază antroponimică, şi anume pol. *Młoda* 'cel tânăr', atestat încă de la mijlocul sec. XIII în antroponimia şi toponimia polonă, atât în forma simplă, cât şi cu diverse sufixe patronimice (*Młodota*, *Młodów*, *Młodziej*, *Młodawin* etc.), care a suportat o metateză în redacţia Codexului diplomatic prusian, la fel ca în oiconimul **Młodavici*, devenit *Muldawicz* la 1328, *Moldewiz* la 1334, *Moldewicz* la 1336 şi 1378, *Moldewiz* la 1402, astăzi *Mohlis* (HEY, S.S. 132, EICHLER, S.N. II, 191, EICHLER–WALTHER, D. I, 207-208, cu întreg materialul onomastic comparativ). Asemenea metateze sunt obişnuite în redacţiile germane ale documentelor poloneze vechi, din cauza dificultăţilor de pronunţie a grupului consonantic *ml*.

5.0.4. Într-o listă de biserici franciscane din vicariatul Rusiei (Vicaria Russiae), datată 1345, figurează şi *Moldavia* (=Baia). Numeroşi istorici au considerat informaţia drept o atestare sigură a localităţii: ABRAHAM, B. 178, MOISESCU, C. 87 şi nota 2, PANAITESCU, I.R. 198-199, id. I.C. 288-289, id. O. 413, GRIGORAŞ, O.M. 90, SACERDOŢEANU, A. 4, C. C. GIURESCU, T.O. 173, 188, C.C. ŞI D.C. GIURESCU, I, 245. Dar vicariatul respectiv a fost înfiinţat după 1370 (ACHIM, O. 406), fapt observat de ŞT. PASCU, C. 46-47, nota 159, care datează lista la 1377, şi de Victor SPINEI, INF. 18-19 şi nota 106, id. M. 239, care o datează pe la 1385. Totuşi, ştirea despre custodiile catolice din Moldova a generat ipoteza curioasă a înfiinţării la Baia, înainte de venirea coloniştilor, a unei mănăstiri franciscane la sfârşitul secolului al XIII-lea sau în primele decenii ale celui de-al XIV-lea (TEODORU, V.B. 246, 248). Ea a fost îmbrăţişată de Vasile NEAMŢU, B. 163-164: „Ca şi în alte locuri, la Baia, călugării catolici i-au precedat pe «oaspeţii» saşi, stabilindu-se în afara aşezării, unde s-a construit biserica Sf. Petru şi Pavel". Nu ştim la ce „alte locuri" se referă autorul, dar dacă are în vedere cumva situaţia din Transilvania, trebuie spus că mănăstirile catolice s-au

Scanned with OKEN Scanner

înfiinţat acolo cu sprijinul regalităţii, care le-a înzestrat cu latifundii şi le-a acordat şi alte avantaje materiale. TEODORU, V.B. 248 invocă un document papal din anul 1279, din care ar reieşi faptul că acţiunile de prozelitism ale franciscanilor continuă să se desfăşoare „in confinibus Tartarorum", pe teritoriul episcopiei Milcovia, distrusă la 1241. Informaţia era doar o supoziţie, care nu s-a adeverit şi, din acest motiv, reînfiinţarea episcopiei, cerută de Nicolae III, nu a fost cu putinţă (SPINEI, M. 265). Dacă şi mai târziu, pe la 1439, când statul moldovenesc se consolidase, biserica din Baia a fost distrusă de tătari, ne putem imagina ce primejdii pândeau comunitatea creştină înainte de întemeierea Ţării Moldovei.

5.0.5. Un ultim argument factologic invocat pentru a dovedi vechimea oraşului este acela al sigiliului său, cu legenda în limba latină, păstrat într-o scrisoare din anul 1421. Pe un exemplar deteriorat, IORGA, S.D. V, 69, VII, 104, id. I.P.R. I, 215, nota 5, citise MOLD şi MCC. Lectura s-a dovedit a fi greşită, dar ea a generat opinia că oraşul ar fi atestat din secolul XIII. După VÂRTOSU, S. 465, urmat de GRIGORAŞ, R. 281, sigiliul ar avea componente specifice secolului al XIII-lea: cadrul trilobat şi scrierea cu majuscule gotice. Între vechimea unui model de pecete şi vechimea oraşului care şi l-a asumat nu poate fi pus un semn de egalitate: modelul putea fi împrumutat mai târziu, din ţara de obârşie a coloniştilor. Cercetările de sigilografie mai noi apreciază că pecetea respectivă a fost folosită nu mai devreme de a doua jumătate a sec. XIV (ŞIMANSCHI–IGNAT, I, 124, MÖHLENKAMP, S. 365). Pentru o dată târzie pledează şi elementele de conţinut ale peceţii de la 1421, pe care s-a citit: *Sigillum capitalis civitatis Moldavie Terre Moldaviensis*, adică „Sigiliul Moldaviei, oraşul de căpetenie al Ţării Moldoveneşti". În latina medievală, termenul *civitas* desemna o reşedinţă episcopală; or, această calitate o putea avea Baia după anul 1413, când papa Ioan XXIII solicita înfiinţarea unei episcopii catolice cu sediul în acest oraş („in Minori Valachia, in civitate Moldaviensi", la FILITTI, A.V. I, 30). S-a arătat însă că, în documentele moldoveneşti redactate în limba latină, *civitas* însemna pur şi simplu 'târg', fiind sinonim cu *oppidum* şi *forum* (CIUREA, O.A. 159, cf. NEAMŢU, B. 30-31). Acelaşi semnificat îl are termenul în latina din Polonia (HENSEL, O. 156). „Trebuie, deci, respinse definitiv părerile după care ar fi existat un sigiliu al Băii cu legenda în limba latină şi cu indicarea calităţii de *civitas* înainte de jumătatea secolului al XIV-lea" (NEAMŢU–CHEPTEA, I, 10).

Anacronică se dovedeşte a fi indicaţia de „capitalis" în sigiliile din sec. XV-XVI ale oraşului, reluată şi de papă în scrisoarea citată din anul 1413, unde i se conferea statutul politic pe care-l avea atunci Suceava: „in eadem civitate sit metropolis Moldaviensis appellata" şi „caput est ipsius patriae" (R. ROSETTI, U. 302-304). Este evident că o calitate, reală într-o anumită perioadă istorică, se perpetua prin puterea tradiţiei. Foarte importantă este menţiunea *Molda attya* din harta de la 1558 a lui MÜNSTER, U., în care magh. *attya* înseamnă 'părinte, tată'. Dar când devenise Baia capitala Moldovei şi cât a durat această situaţie? Întrebarea se leagă strâns de o alta, privind dobândirea condiţiei de localitate urbană, care a primit răspunsuri diferite din partea istoricilor. Nu rareori ele sunt

Scanned with OKEN Scanner

influenţate de prejudecăţi de ordin metodologic în abordarea spinoasei chestiuni a genezei oraşelor româneşti.

5.0.6. Principiul director este acela că în interpretarea proceselor istorice trebuie acordată prioritate factorilor interni. În Moldova, oraşele nu s-au format prin colonizare – cum susţinea istoriografia burgheză –, ci prin separarea naturală a meşteşugurilor de agricultură în cadrul aşezărilor rurale româneşti de pe văile râurilor. Aşa au apărut „târgurile de vale", devenite nuclee ale unor formaţiuni politice prestatale (cnezate sau voievodate). Lângă aceste târguri s-ar fi stabilit coloniştii, care au contribuit la accelerarea procesului de urbanizare, fără a reprezenta însă un *primum movens*. Găsim această teorie la PANAITESCU, I.R. 197-200, id. O. 413-414, IST. ROM. I, 289-291, C. C. GIURESCU, T.O. 72-78, 81-82, GRIGORAŞ, R. 269, id. O.M. 94, SPINEI, M. 199 – pentru a cita doar câteva lucrări importante. De când datează aceste târguri moldoveneşti? „Din epoca de convieţuire româno-slavă [...], cuprinzând secolele VI-X" – răspunde C. C. GIURESCU, T.O. 75 –, pentru că „numele însuşi de *târg* e o dovadă" (id.ib. 72). Ideea este prinsă din zbor de GRIGORAŞ, R. 280: „Trebuie subliniat că însăşi denumirea de *târg* arată că primele centre de desfacere a produselor şi mărfurilor sunt creaţii ale localnicilor" din perioada prestatală a istoriei. Se aplică deci metoda „cuvinte şi lucruri", cu totul greşită sub aspect ştiinţific: după o astfel de metodă, toate satele din Moldova ar fi din vremea romanilor, pentru că *sat* este un cuvânt de origine latină. De la o premisă falsă nu se poate ajunge decât la o concluzie falsă: „În momentul când se întemeiază statul Moldovei, există o întreagă reţea de târguri, pe tot teritoriul cuprins între Carpaţi şi Marea Neagră" (C.C. GIURESCU, T. O. 78). În aceste târguri „locuia cneazul sau voievodul", care asigura o protecţie coloniştilor germani veniţi de la începutul secolului al XIII-lea, dar „pe temei de deducţie logică" elementul românesc majoritar a continuat să aibă o contribuţie decisivă în procesul de urbanizare; „de aceea este greşit să li se atribuie lor [=germanilor] fundarea celor mai vechi oraşe moldoveneşti, precum şi rolul de a-i fi învăţat pe români modul de viaţă urban" (id.ib. 78, 80, 82). „Reţeaua de târguri" implica, în viziunea istoricului nostru, o reţea de formaţiuni politice prestatale, cu reşedinţa în târgurile respective (id.ib. 61-68), care înfloreau pretutindeni sub dominaţia tătărească ...

Teoria anteriorităţii oraşelor moldovene faţă de statul feudal, bazată exclusiv pe conjecturi şi pe deducţii „logice", s-a dovedit a fi în totală contradicţie cu cercetările arheologice de până acum, neglijând obligativitatea raportului între activităţile de tip urban şi existenţa cadrului statal consolidat. De aceea, a fost supusă unei critici severe din partea arheologilor, care au arătat că „în Moldova nu au existat condiţiile necesare pentru constituirea aşezărilor urbane decât începând cu mijlocul secolului al XIV-lea", iar „teza anteriorităţii unor astfel de aşezări în secolul al XIII-lea este de nesusţinut" (M. D. MATEI, P.C. 75, cf. id. A. 14, SPINEI, M. 221). Această replică nu a fost acceptată de toată lumea, astfel încât confruntarea de opinii s-a desfăşurat şi cu referire la istoria oraşului Baia. Chiar M. D. Matei, într-o monografie scrisă în colaborare, are rezerve în privinţa contribuţiei saşilor în formarea oraşului, premisele procesului „neputând fi căutate decât în lumea rurală românească" (MATEI–EMANDI, 98). Şi

Scanned with OKEN Scanner

Vasile NEAMȚU, B. 53 restrângea rolul elementului săsesc în urbanizarea Băii, preluând ideea susținută de P. P. Panaitescu și C. C. Giurescu. „În stadiul actual al cercetărilor, efectuate și pe cale arheologică [sic!], nu mai poate fi menținută ideea orașelor noastre medievale pe un loc gol, ele fiind, în majoritatea cazurilor, urmarea unui îndelungat proces de transformare a anumitor așezări rurale în centre urbane", care erau în mod „frecvent centre politice de vale" (id.ib. 62, cu rezerva de la pag. 77, nota 1, că în Transilvania „centrele politice de vale n-au putut evolua spre așezări urbane"). În opinia sa, Baia a devenit, spre sfârșitul sec. XIII și „mai sigur" în prima jumătate a sec. XIV, un „târg de vale și reședință a țării de pe cursul superior al Moldovei", detașându-se de satele din jur prin „trăsături urbane" (id. ib. 63). Coloniștii s-au inserat deci într-un „centru al unei formațiuni politice, probabil al unui voievodat" abia „după jumătatea sec. XIV" sau „puțin înainte" (id. ib. 14, cf. NEAMȚU–CHEPTEA, I, 151).

Ipoteza unei „formațiuni politice locale" la Baia înainte de mijlocul sec. XIV o aflăm și la alți istorici: I. ROM. III, 514, CIHODARU, O. II, 126-127, Ș. GOROVEI, D. 6, id. D.B. 86, id. M. 43, SPINEI, M. 219, CIUREA, O.A. 153, GRIGORAȘ, R. 281 („probabil înainte de 1300"), 283, id. O.M. 88-89, OLTEANU, E. 766-767, C. C. ȘI D. C. GIURESCU, I, 222, TODERAȘCU, U. I, 79-80, PAPACOSTEA, S. 235, id. G.S. 185, M. D. MATEI, C.U. 58, nota 19. Este o ipoteză care „nu se bucură, până în momentul de față, de nici un suport material (MATEI–EMANDI, 102). Ceramica autohtonă descoperită la Baia nu diferă cu nimic de cea scoasă la iveală din alte așezări rurale contemporane din Moldova și din Maramureș (NEAMȚU–CHEPTEA, I, 100, II, 159, cf. TEODOR–ZAHARIA, 362). Totuși, soții arheologi BĂTRÂNA, C.A. 609 se simt obligați să-i exagereze importanța: ea ar dovedi că așezarea „se detașează, încă din prima jumătate a veacului al XIV-lea, de restul satelor printr-o activitate de producție curentă și specializată, împrejurare ce îi conferă deja caracterul unui oraș, aflat într-un stadiu cel puțin incipient" (idee reluată în I. ROM. III, 513). Dar pe atunci „fiecare sat își avea olarul" său (IORGA, N.M. 160), mai mult sau mai puțin priceput, iar după opinia altor arheologi, ceramica tradițională de la Baia nici măcar „nu este foarte bine realizată" (NEAMȚU–CHEPTEA, II, 160). Soții Bătrâna mai lasă se înțeleagă faptul că o locuință de lemn cu pivniță, de o construcție specială, contrastând cu locuințele rudimentare ale băștinașilor, le-ar putea aparține tot acestora: ea datează din al doilea sfert al sec. XIV, regăsindu-se ca model, în sec. XV, în curțile domnești și boierești. Pare evident că locuința dovedește „un stadiu avansat de urbanizare" (id.ib. 605), dar ea ar fi trebuit atribuită cu fermitate, ca și ceramica cenușie, coloniștilor sași, despre care se spune că au venit „cel puțin din al doilea sfert al veacului al XIV-lea" (id.ib. 610). Exagerarea semnificației socioeconomice a unor materiale și evitarea atribuirii etnice certe a altora sunt rezultatul unei prejudecăți istoriografice, clar exprimate în final: „Baia a putut constitui centrul unei importante formațiuni politice de tip feudal din prima jumătate a veacului al XIV-lea" (id.ib. 611).

Deși arheologia se pretinde a fi o știință exactă, rezultatele sale sunt nu o dată viciate de ideologia cercetătorului. Astfel, tehnica construcțiilor „în amnare" (*Fachwerk*) a locuințelor din bârne, care „domină atât de autoritar la

Scanned with OKEN Scanner

Baia", după cum constată NEAMȚU–CHEPTEA, II, 37, nota 27, „reprezintă, în ultimă instanță, o dezvoltare pe plan superior a aceleia «în furci», ambele putând fi observate în așezările rurale [de mai târziu!]. Considerăm – afirmă autorii – că nici construcțiile «în cheotori» nu pot fi circumscrise în spațiul locuit de coloniștii germani". Judecând în acest mod, va fi dificil să se mai constate prezența sașilor la Baia pe întreg parcursul sec. XIV, pentru că tot „în ultimă instanță" s-ar putea admite o continuitate la toate nivelurile între comunitatea românească și cea germană. Este o posibilitate pe care arheologii au și valorificat-o, susținând că „progresele mai rapide ce se simt în domeniul producției meșteșugărești la Baia, începând din a doua jumătate a sec. al XIV-lea, nu pot fi explicate numai prin sosirea unor «oaspeți» străini" (id.ib. I, 153, nota 47) – afirmație rămasă însă fără susținere materială –, că sistemul de organizare urbană, identic sub raportul funcțiilor și al termenilor cu acela existent la Bistrița ardeleană, „nu a dus la înlocuirea structurilor populației locale", ci s-ar fi suprapus „peste sistemul de conducere tradițional, cu oameni buni și bătrâni" (NEAMȚU, B. 69, 185, reluare a ideii lui C.C.GIURESCU, T.O.174) – deși acesta din urmă nu transpare câtuși de puțin din documentele existente (ca să nu mai vorbim de organizarea de tip cnezial, care ar fi trebuit să lase urme, dacă Baia era sediul unui voievodat) și abia în ultimele decenii ale sec. XVI apar și români printre dregătorii orașului (id.ib. 69-70) –, în sfârșit, că și în domeniul mineritului, esențial pentru profilul urban al localității, sașii au fost precedați de români – idee absolut neverosimilă, susținută de VÂRTOSU, S. 474-475, C. C. GIURESCU, T.O. 185, C. C. ȘI D. C. GIURESCU, I, 222 și căreia NEAMȚU, B. 90 încearcă să-i dea o susținere arheologică. În stratul de cultură vechi s-au găsit „urme de cărbune și zgură de fier, care au fost puse în legătură cu practicarea mineritului" (NEAMȚU–CHEPTEA, I, 152, cf. 154). Dar indiciile arheologice ale prelucrării fierului (care s-au descoperit și în alte sate de pe valea Moldovei, datate între sec. XI-XV, cf. MATEI–EMANDI, 80) nu implică neapărat și o practică a exploatării sale, ale cărei indicii sigure apar doar în stratul de cultură atribuit coloniștilor. „Dacă [sașii] ar fi fost inițiatorii exploatărilor miniere la Baia, argumentează NEAMȚU–CHEPTEA, I, 152, nota 41, atunci această localitate ar fi trebuit să primească numele de *Rodna*" – ca și cum acei sași ar fi vorbit rutenește. Aceeași valoare o are argumentul lui C. C. GIURESCU, T.O. 185, întemeiat tot pe metoda „cuvinte și lucruri": *baia*, spune el, este de origine slavă, ceea ce înseamnă că localitatea este „o veche așezare minieră românească", datând „din timpul conlocuirii româno-slave". Dar dacă cuvântul este de origine latină – cum susține, cu bune argumente, CIORĂNESCU, D.E. 70 – aceasta ar însemna, oare, că Baia ar fi de pe vremea romanilor? Iată cum, stabilind etimologiile cuvintelor, se poate face istoria orașelor și nu numai a lor... Premisa facilitează și alte speculații. Dacă Baia era un târg de vale minier, atunci, presupune NEAMȚU, B. 117, au existat de timpuriu relații economice cu Bistrița și Rodna, care doar „s-au intensificat" după stabilirea sașilor.

După NEAMȚU–CHEPTEA, I, 153, „nimic nu se opune ideii că până la jumătatea secolului al XIV-lea se realizaseră deja suficiente acumulări pentru a

Scanned with OKEN Scanner

se putea sesiza o anumită detaşare a Băii de aşezările rurale din jur". În realitate, acestei idei i se opune un argument nu lipsit de importanţă.

5.0.7. Nu există nici o dovadă că între satul băştinaşilor şi colonia săsească din vecinătate a existat o continuitate de evoluţie. Afirmaţiile lui NEAMŢU, B. 15, cum că Baia ar fi „evoluată dintr-o aşezare sătească" şi că „la baza voievodatului de pe valea Moldovei a putut sta o obşte ţărănească" (NEAMŢU–CHEPTEA, II, 15, nota 6) sunt contrazise în mod categoric de disjuncţia numelor. De la autohtoni au luat saşii doar numele apei, de la care au format, prin polarizare toponimică, oiconimul *Stat Molde* (AGZ, IV, 108, a. 1421) / *Stadt Molde* (HURM. XV_1, 158, a. 1502) sau *Moldenmarkh* (ib. 570, a. 1561), latinizat *Civitas Moldavie* (cum apare în pecete). S-a relevat însă ca un lucru „din cale afară de ciudat" faptul că „în cronicele româneşti nu se pomeneşte nicăiri de un oraş *Molde* sau *târgul Moldovei* sau *Moldova*" (AUNER, B. 91). În toate documentele interne româneşti şi în cele externe ruseşti (începând cu lista oraşelor de la 1392, cf. ANDRONIC, O. 216) se foloseşte exclusiv numele *Baia* / *Banja*. Ceva mai mult, într-un act din 1561, de la Alexandru Lăpuşneanu, se spune: „sol in der Molden seyn unser Markh Beyna, Moldenmarkh auff deutsch" (HURM. XV_1, 570), adică „în târgul nostru Baia, care pe nemţeşte se cheamă târgul Molda". Aşa-zisul târg de vale de pe Moldova nu era al românilor, evoluat prin separarea „naturală" a meşteşugurilor de agricultură, ci al coloniştilor saşi: dacă ei s-ar fi grefat pe un centru cnezial sau voievodal, ar fi împrumutat numele acestuia. Însă „Baia rămase totdeauna o reprezintantă a culturii străine pe pământ românesc şi elementul băştinaş precumpăni abia în perioada de decădere" (IORGA, I.P.R. I, 215). Mult mai târziu, spre sfârşitul sec. XVI, s-a produs fuziunea celor două comunităţi, astfel încât *Stadt Molde* va fi înlocuit în scrisori prin *Markh Bayna* (TEZ. I_3, 10/1, a. 1561) / *Mark Bayna* şi *oppidum Bany* (HURM. XV_1, 644, a. 1570); în 1592 o scrisoare era expediată *auf der Bayna* (ib. 715).

Dar şi atunci, trebuie să spunem, numele a fost luat nu de la români (*Baia*), ci de la alogenii unguri cu care aceştia coexistau de mai bine de două secole (anticiparea lui *y* este un fenomen dialectal săsesc). De la început ungurii au numit localitatea *Banya*, iar din sec. XVI a apărut, pentru diferenţiere toponimică, compusul *Moldovabanya* 'Baia Moldovei' (IORGA, D.B. I, XVI, a. 1526, VERESS, B. I, 38, a. 1575) sau, adaptat fonetic, *Moldvabanya* (VERESS, B. I, 27 şi 97, a. 1567 şi 1660). De aceea IORGA, I.P.R. I, 213 a considerat *Baia* un toponim de origine ungurească. Asupra acestei chestiuni nu ne putem pronunţa: este posibil ca şi românii veniţi din Transilvania să fi cunoscut cuvântul *baie* 'mină', nu numai ungurii. Cert este că au existat tradiţii toponimice paralele: una săsească, alta româno-maghiaro-slavă.

Când au venit saşii în Moldova, mineritul nu figura printre ocupaţiile românilor, nici ale ungurilor sau ale rutenilor. Din acest motiv istoricii şi lingviştii mai vechi au considerat, pe drept cuvânt, că denumirea *Baia* (*Banya*, *Baja*) este ulterioară celei date de saşi localităţii: IORGA, S.D. I, XXXI, BORCIA, 151, GRIGORAŞ, O.M. 89-90. În mod curios, NEAMŢU, B. 34-35, ca şi SPINEI, M.

Scanned with OKEN Scanner

199 şi I. ROM. III, 508, inversează raportul cronologic, din dorinţa de a acorda prioritate „factorilor interni" ai evoluţiei istorice.

5.0.8. Saşii nu erau o populaţie războinică şi, de aceea, venirea lor în Moldova nu era posibilă decât dacă li se asigura o protecţie militară. În Transilvania înaintarea spre sud-est a saşilor a fost precedată de secui, care constituiau avangarda armatei ungare. Este greşit să se creadă că „năvălirea tătarilor a fost o furtună trecătoare, care n-a putut opri această expansiune economică" (PANAITESCU, I.R. 203). Dimpotrivă, „după năvălirea tătarilor şi în timpul cît ei au dominat ţinutul de la răsărit de Carpaţi, până în 1343 [când se crede că a avut loc expediţia maghiară a comitelui secuilor, Andrei Láckffy], o expansiune săsească de mari proporţii în acest ţinut e greu de admis" (C. C. GIURESCU, T.O. 185, cf. şi KAINDL, G.D. II, 356). Acest lucru este valabil şi pentru români: „invazia tătarilor a provocat însemnate distrugeri şi un anumit declin demografic, frânând şi pătrunderea elementelor româneşti din Transilvania spre est de Carpaţi" (NEAMŢU–CHEPTEA, I, 149).

În aceste condiţii, nu era posibilă nici constituirea unor formaţiuni prestatale pe valea Moldovei (MOLDOVANU, S.M. XXXVIII/2), care să asigure o protecţie minerilor şi meseriaşilor saşi. De observat că târgul nu a beneficiat de o autonomie militară, fiind de la început lipsit de fortificaţii. O astfel de autonomie i-o putea conferi doar marca lui Dragoş, înfiinţată de regalitatea maghiară pentru a opri expansiunea statului halician (PAPACOSTEA, G.S. 28), între anii 1343 şi 1353 (C. C. GIURESCU, T.O. 62), poate la 1347 (Ş. GOROVEI, M. 92) sau la 1352 (PANAITESCU, I.C. 318, IST. ROM. II, 167, I. ROM. III, 585). Cam atunci au fost datate de către arheologi şi indiciile colonizării săseşti (NEAMŢU–CHEPTEA, II, 245). Săpăturile au scos la iveală monede ungureşti ale regelui Ludovic cel Mare, emise între anii 1346-1351 (id.ib. I, 152). Tradiţia apartenenţei la Ungaria a mărcii lui Dragoş s-a păstrat probabil într-un act din 1423, în care se menţionează un Thomas Cleynsmed von der Molda aws Ungarn (PANAITESCU, A.M. 185).

Relaţia dintre venirea lui Dragoş şi întemeierea târgului *Molda* se face în variantele târzii ale legendei descălecatului (BANDINUS, 306, a. 1648 şi URECHE, 66), reprezentând un sâmbure istoric al mitului etiologic, cum l-au numit ROESLER, R. S. 315, ONCIUL, O. I, 53 şi KAINDL, B. 18. Avem a face cu o tradiţie săsească, deoarece cuvântul *Molda*, cu o semnificaţie simbolică precisă, era cunoscut doar de către saşi şi doar ei puteau afirma primatul acestui nume în raport cu cel românesc *Moldova* („qui deinde a Molda Moldava denominatus hucusque nomen constanter retinuit"; „iară apoi de pre numele căţelii Moldii, i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova"). Legenda i-a amuzat pe cronicarii munteni, care o comentau ironic: „Ci, cum să veade istoriea (ce iar de la dânşii o am luat, cu Molda coteica, cu Moldova apa, cu moldovenii), numele lor den câine să trage: den Molda, moldoveni" (R. POPESCU, 12).

Cel de-al doilea sâmbure istoric este descendenţa din Maramureş a moldovenilor, care-i conferă şi caracterul unei legende etnogonice. El apare din cele mai vechi letopiseţe slavone, scrise după un secol de la întemeiere, şi reprezintă tradiţia românească a acestei legende. Primii istorici au apreciat-o

Scanned with OKEN Scanner

drept o fabulă (aşa ALBINEŢ, I, 31), iar ROESLER, R.S. 317 o contesta, pe urmele lui SULZER, II, 24, deoarece „nu poate avea valoarea unei mărturii istorice". Dimpotrivă, XENOPOL, T.R. 268 îi aprecia „fondul de adevăr", ca şi BRĂTIANU, T. 122 mai târziu, care susţinea că expansiunea maramureşeană este un fapt istoric „pe care nimeni nu-l contestă" şi că „toţi istoricii mai de seamă sunt de acord în această privinţă". Dar iată că mai târziu s-au ivit şi istorici după care „legenda nu are nimic comun cu realitatea" (NEAMŢU–CHEPTEA, I, 16), deoarece procesul întemeierii statului moldovean s-a desfăşurat nu prin emigrări, ci pe baze interne (Ş. ŞTEFĂNESCU, D. 60). Dragoş ar fi venit în Moldova prin sud, pe la Oituz, iar apoi şi-ar fi stabilit capitala la Siret. Am combătut această supoziţie, arătând că implică o serie de erori de interpretare şi că tradiţia este confirmată de un document din anii 1584-1585, care se referă la „trecătoarea hotărâtă de Drăguş", de la Câmpulung la Bistriţa (MOLDOVANU, S.M. XXXVI-XXXVIII, LI).

Cel de-al treilea sâmbure istoric al naraţiunii cronicăreşti, tot de sorginte românească, este legat de herbul Ţării Moldovei, în care figura şi bourul, care-i conferă şi caracterul unei legende heraldice. S-a arătat că stema cu bour a Moldovei, uzuală din vremea lui Petru I (1377), are la bază un sigiliu polono-lituanian (GASSAUER, I.P. 86-87, D. BOGDAN, M. 263, MOLDOVANU, S.M. LXII/1). Aceste trei componente au fost topite în mitul vânătorii rituale a bourului „cu siguranţă autohton" după ELIADE, Z. 148, urmat de BUHOCIU, F. 158-177, dar care prezintă similitudini cu acela al vânătorii cerbului, din legenda săsească a Sf. Hubert (reprezentat pe sigiliul Băii) şi din cea ungurească despre Hunor şi Magor. Influenţa acestor legende asupra celei româneşti a fost presupusă de VUIA, D. 303-304, VÂRTOSU, S. 459 şi, mai înainte, de IORGA, H.R. III, 234-235. De altfel, în versiunea mai dezvoltată a lui Bandinus apar şi trei fraţi care îi aduc mamei lor pământ din ţara nou descoperită; or, cum a arătat CARAMAN, P.A. 89-94, acest gest este menţionat în tradiţia cronicărească maghiară, care îi acorda semnificaţia obişnuită la popoarele asiatice, aceea de intrare în posesiune a unui teritoriu. Amănuntul acesta ne arată că nu Ureche i-a „transmis oral" legenda lui Bandinus, cum cred SIMONESCU, T. 34 şi Ş. GOROVEI, D. B. 79, ci că ambii au uzat de acelaşi izvor, care putea fi un letopiseţ scris în ungureşte sau în latineşte de un cleric din Moldova, pe baza informaţiilor poporenilor săi (IORGA, C.N. 138-140) sau o tradiţie orală cunoscută prin intermediul misionarului catolic secui Paul Becke, secretarul lui Bandinus.

Când a fost oare Molda „eyn haubstat Muldenerland" (o capitală a Ţării Moldovei), cum i se spune în *Cronica breviter scripta* de la 1502? Desigur, în timpul voievodului Dragoş, căruia cronica moldo-rusă îi atribuia întemeierea oraşului (CR. SLAVO–ROMÂNE, 156/160), şi a urmaşului său, Sas. Drăgoşeştii erau reprezentanţii regalităţii maghiare în „terra nostra moldauana" – cum era numită într-un document de la 1360 –, care era efectiv „un fel de feudă militară regală" (IORGA, H.R. III, 253), iar nu doar „o pretenţie a coroanei ungare", nerealizată însă (I. ROM. III, 587). Ipoteza unor istorici, după care capitala Drăgoşeştilor ar fi fost Siretul (PASCU, C.D. 187, nota 145, CIHODARU, O. II, 123-124, id. C.S.F. 74, Ş. GOROVEI, D.B. 87-88) se bazează pe tradiţii târzii şi contradictorii, lipsite de orice fundament istoric (MOLDOVANU, S.M. LI-LII).

Scanned with OKEN Scanner

Foarte probabil, Baia şi-a păstrat condiţia de capitală şi sub Bogdan I, cel care i-a alungat pe Drăgoşeşti şi a transformat Ţara Moldovei într-un stat independent. Convingerea – larg răspândită – după care Bogdan şi-ar fi avut capitala la Siret îşi pierde baza istorică de susţinere după ce s-a demonstrat arheologic, de către Lia şi Adrian Bătrâna, că biserica de lemn din Rădăuţi, despre care se credea că a fost înălţată de „staryj" Bogdan, fusese construită de un feudal local cel mai târziu în deceniul al 2-lea al sec. XIV; de altfel, o ţară cu capitala la Siret nu putea fi numită „a Moldovei" fără a se cădea în arbitrar (MOLDOVANU, S.M. LIII). Şi nici orăşenii din Baia nu ar fi putut pretinde, un secol mai târziu, statutul de „capitală" a acestei ţări, dacă ea a fost doar „centrul statului embrionar" (Ş. GOROVEI, P.O. 36-37), care „a premers Moldova istorică" (id. D.B. 86). După vreo două decenii, extinderea spre nord a ţării a impus schimbarea reşedinţei, la Siret, în timpul domniei lui Laţcu.

5.0.9. Denumirea germană a „Târgului Moldovei" se va menţine în documentele interne săseşti până spre sfârşitul sec. XVI, când va dispărea din cauza omonimiei cu numele ţării şi a concurenţei sinonimului românesc. La această involuţie şi-au dat concursul şi câţiva factori istorici, în strânsă legătură unii cu ceilalţi: a) pierderea calităţii de capitală; b) poziţia geografică a localităţii, în afara drumurilor comerciale, care au favorizat dezvoltarea altor oraşe; c) scăderea dramatică a ponderii elementului dinamic săsesc în raport cu componenta etnică românească, situaţie care a determinat un regres economic constant. Aşa cum a arătat J. Glissen, autohtonii formează nucleul preurban, pe când „rolul imigranţilor este capital în dezvoltarea oraşelor, este sângele activ" (apud NEAMŢU, B. 65); d) secătuirea minelor; e) diminuarea treptată a prestigiului său, ca urmare a decăderii rapide a târgului, cauzată de distrugeri succesive şi de calamităţi naturale. Din a doua jumătate a sec. XVII Baia intră într-un proces de ruralizare ireversibilă, astfel încât, la 1699, F. A. Renzi descoperea aici „un oraş pustiu de tot", iar la 1714 Weismantel o descria ca „un sat păcătos" (NEAMŢU, B. 53, MOLDOVANU, S.M. LVII/1).

5.1. *Expresia oiconimului german*

5.1.1. [*Moldava*] – Formă primitivă, atestată însă târziu în hărţi din 1567 şi 1684 (*Moldaua*), 1670-1698 (*Moldawa*), cf. TRM, I_4, 12/1.

5.1.2. [*Moldavia / Moldauia / Moldawia*] – Forma latinizată a precedentei, cu ajutorul suf. *-ia*, presupunând un entopic feminin (*urbs*, *civitas*). Sintagma *civitas Moldavie* este prezentă până târziu în sigiliul oraşului (IORGA, S.D. V, 69, a. 1581-1582). Între sec. XIV-XVI, când aşezarea avea aspiraţii economice şi culturale europene, denumirea se folosea cu funcţie patrionimică, pentru a individualiza meseriaşi, negustori sau studenţi originari din acest oraş. Astfel, în registrele Liovului sunt menţionaţi, între anii 1384-1408, Petrus Onclus de Moldavia, Hanselmus sartor de ~, Henricus pellificis de ~, Iohannis de ~, Bertoldus şi Fredmannus de ~, Parwus Petrus de ~, Johannes vitricus cingulator de ~ (C. C. GIURESCU, T.O. 186, NEAMŢU, B. 296). Un Niklosch Hecht mercator de Moldawia apare la 1440 (AGZ, II, 104). În 1508 este menţionat Johannes Kelcz, civis de Moldavia, civitate Valachie, iar în 1510 un Martinus Wende, aurifaber de Moldavia (IORGA, S.D. XXIII, 331-332). La 1400 a fost

Scanned with OKEN Scanner

înregistrat în Polonia „testamentum Nicolai Hecht de Moldavia", prevăzut cu un „sigillum civitatis Moldaviensi" (AGZ, IV, 109). În registrul de socoteli al Braşovului apar numeroşi negustori cu patrionimul „de Moldavia", dintre care măcar unii vor fi fost originari din Baia: Georgius de Moldavia adportavit de Moldavia pisces (NUSSBÄCHER, D. 430, a. 1480), apoi Sydo (a. 1503), Dominus Gregorius (a. 1530), Piter şi Hoff Richter (a. 1543), Endres Zcwÿckawer (a. 1545) şi alţii (QK, I, 1, II, 219, III, 241, 235, 295). În catalogul Universităţii din Cracovia figurează o serie de studenţi saşi „de Moldavia", din sec. XV-XVI, ale căror nume au fost excerptate de BARWIŃSKI, P. VII: Nicolaus Andree la 1405, Mathias Filczkopoter, Michael Stephani, Symon Johannis Vikerle la 1436, Laurencius Andree Burger la 1453, Thomas Georgii şi Valentinus Andree la 1503. Necunoscând omonimia dintre numele localităţii şi acela al ţării, Ştefan BÂRSĂNESCU, P.N. 159 crede, ca şi GÓRKA, C. 272 şi BĂRBULESCU, C. 72, că toţi aceşti studenţi erau moldoveni, cu nume deformate după moda latină şi polonă; însă restul patrionimelor din catalog sunt toate nume de localităţi din Ţara Moldovei, cum observa deja N. Iorga în RI, I, 183. Moldavia 'Baia' apare în însemnările latineşti ale episcopului de Baia, Ioan de Ryza din anul 1431 (CSŢR, I, 66), în documente externe dintre anii 1405-1588 (TRM, I_3, 10/1), în hărţi străine dintre anii 1491-1780 (ib. I_4, 12/1). La fel de frecventă este varianta grafică *Moldauia* în documente dintre anii 1545-1562 (ib. I_3, 10/1) şi în hărţi dintre anii 1520-1686 (ib. I_4, 12/1). Decalajul cronologic între documente şi hărţi se explică prin conservatorismul cartografilor, care preluau nomenclatura de la o hartă la alta, fără a se preocupa de actualizarea ei. Mai rar am înregistrat varianta grafică *Moldawia*, de pildă la VERESS, F. IV, 124 (a. 1522) sau în AGZ, II, 104 (a. 1440).

Pentru numele oraşului, se mai foloseşte în documente sintagma *Civitas Moldaviensis*, cu suf. lat. *-ensis*, specializat în formarea de nume de localităţi de la teme în *-ia*: TRM, I_3, 10/2 (a. 1413, 1438, 1476, 1596). Inscripţia din biserica catolică de la Baia, datată 1410, arată că s-a ridicat „una cum Monasterio Moldaviensi" (HURM. I_2, 470). La 1387 un Nicolae de Mehlsack avea funcţia de „custos Moldaviensis", adică de supraveghetor al bisericii din Baia (IORGA, H.R. III, 314). Pe la 1455 este menţionat „Ioan, episcopus terre Moldaviensis", adică de Baia (AUNER, B. 119). Adjectivul *Moldaviensis* 'de Baia' este folosit adesea în sec. XV cu referire la episcopi, dioceze sau biserici, cf. FILITTI, A. V. 35 (a. 1420), 46 (a. 1438), 53-55 (a. 1457), 71 (a. 1476), 73 (a. 1488), 76 (a. 1497).

5.1.3. [*Moldaluia*] – Deformare grafică a formei precedente, notată în lista bisericilor minorite din vicariatul Rusiei, de pe la 1385 (SPINEI, M. 239). Acelaşi caracter îl are varianta *Moldalvie* de la 1400 (BRĂTIANU, V. I, 163).

5.1.4. [*Moldavien*] – Adaptare morfologică olandeză a formei *Moldavia*, într-o *Beschrijvinghe van Walachien*, tipărită la Amsterdam în 1687 (CSŢR, VII, 521).

5.1.5. [*Moldova*] – Formă primitivă, atestată şi ea târziu, la 1526 (TRM, I_3, 10/1), sau în varianta grafică *Moldowa* (HURM. XV_1, 158, a. 1502).

5.1.6. [*Moldovia*] – Variantă latinizată a formei precedente, cu suf. *-ia*, atestată la 1448 într-o listă de studenţi de la Universitatea din Viena: Laurencius

Scanned with OKEN Scanner

de ~ (DRĂGANU, S. 421). Poate tot din Baia era şi negustorul Todor de ~, menţionat la 1480 în registrul de socoteli al Braşovului (NUSSBÄCHER, D. 428). Raritatea variantei se explică prin faptul că *Moldova* era o formă populară, mai puţin cunoscută de către străini.

5.1.7. [*Molda*] – Formă specific săsească, rezultată din adaptarea sufixelor slave *-ova* şi *-ava* (*supra*, **1.2.2.5**). Cea dintâi atestare este din anul 1410, când în catalogul Universităţii din Praga este menţionat Jacobus de Molda (M. P. DAN, C. 62). Cronica Conciliului catolic de la Constanţa, scrisă de Ulrich von Richental în 1415-1418, menţionează, în „die Grosse Walchei" (= Ţara Moldovei), oraşul *Molda*, care a suportat într-o copie şi deformarea grafică *Maida* (MOLDOVANU, S.M. XXIX); la IORGA, I.B.R. I, 64, denumirea este transcrisă *Molga*. În 1423 fierarul Thomas Cleynsmed von Molda devenea orăşean al Liovului (PANAITESCU, A.M. 185-186). În scrisori ale Sfatului săsesc al târgului, sunt menţionaţi, la 1503, „Groffe und geschworne Berger der Stadt Molda" (IORGA, D.B. I, VIII şi CIX), iar la 1527 „Greben vnd Purger von der Molda" (HURM. XV_1, 293). Forma apare şi în alte documente germane până pe la 1570 (TRM, I_3, 10/1) şi în trei hărţi, de la 1535, 1558 şi 1567 (ultima, a lui Cinthius, notează un *Dorf Molda*, actualizând calitatea localităţii, devenită „sat", cf. ib. I_4, 11/2). De la oiconim s-au format derivate patrionimice cu suf. germ. *-er*. Un Hannis *Moldner* era înscris în breasla blănarilor din Braşov între anii 1424-1457 (OLTEANU–ŞERBAN, 80), alţi *Moldner* figurau, în sec. XVI, în tovărăşia cizmarilor de la Sibiu: Nicolaus, Servatius şi Walter (IORGA, C.R. 324).

5.1.8. [*Moldania*] – Este o variantă latinizată a formei săseşti precedente, cu suf. *-ania*, specializat în denominaţia unor ţări, regiuni sau localităţi (SERRA, C.T. 79-81). Atestată mai întâi la 1402, pentru a individualiza un student al Universităţii din Praga, Jacobus de Moldania (M. P. DAN, C. 62, despre care C. C. GIURESCU, C.R. 33 spune că ar fi identic cu propagandistul husit Iacob din Moldova, de la 1431, care şi-ar fi făcut studiile în Praga şi s-ar fi reîntors) şi ceva mai tîrziu, într-un document extern de la 1431 (TRM, I_3, 10/1), forma reapare în hărţi dintre anii 1480-1686 (ib. I_4, 12/1, cu 14 hărţi citate). Cu referire exclusivă la harta lui Reichersdorf, ea a fost suspectată pe nedrept de C. C. GIURESCU, T.O. 183, nota 7 ca o eroare de gravare a lui *-v-*. Deoarece poziţia în hărţile vechi era aproximativă – ca a mai tuturor localităţilor din Moldova – s-a apreciat eronat că ar desemna fie Romanul (Hasdeu, în AIR, I_2, 179), fie Moldoviţa (POPESCU–SPINENI, R. I, 95, 102, 124).

5.1.9. [*Molde*] – Formă dialectală săsească, cronologic posterioară celei în *-a* (*supra*, **2.4**), care este atestată documentar la 1421, într-o scrisoare a oficialităţilor oraşului Baia către cele din Liov, considerată „cel mai vechi act municipal" din Moldova, unde găsim formulele „Groff vnd gesworn burger der Stat Molde" şi „Gegeben off der Molde" (AGZ, IV, 108-109, PANAITESCU, A.M. 183-186). Între nişte „milites Alemani, qui nominantur, bellum indicunt Iagelloni", care ar fi participat la lupta de la Marienburg din 1431, este menţionat un Segemund voon der Molde (MMP, XII, 226); după cum se ştie, la această luptă regele Vladislav Iagello a primit drept ajutor un corp de armată moldovenesc trimis de Alexandru cel Bun. Un cizmar, Thomas aus der Molde,

Scanned with OKEN Scanner

este menţionat la Sibiu în 1448 (IORGA, C.R. 324), iar în HURM. XV_1, 158, 570 sunt citate şi alte documente, din anii 1502 şi 1561, cu atestări similare. Caracterul dialectal al formei explică împrejurarea că ea nu a pătruns şi în hărţi.

5.1.10. [*Moldin*] – Formă germană rară, atestată într-un document de la 1550: „Her Hauschin Growin [...]: von dyr Moldin" (KAINDL, G.D.II, 371).

5.1.11. [*Muldava*] – Formă implicită în derivatul adjectival lat. *Muldaviensis*, folosit la 1420 cu funcţie patrionimică (TRM, I_3, 10/2). La 1452 se menţionează un „Nicolaus, episcopus muldaviensis" (IORGA, S.D. I-II, 415). Închiderea accidentală a lui *-o-* neaccentuat la *-u-* se constată şi în alte adaptări germane ale unor toponime slave (BRÜCKNER, S.D.N. I, 4), cf. şi *Muskow*, *Muskaw*, *Muskowitter* în *Hanseatische Chronik* de pe la 1525 (SRPR. V, 499). A se vedea şi adaptările săseşti ale unor cuvinte din limba română: *Bujeren* 'boierii' la 1613, *ein Buer* 'un boier' la 1616, *Lugofott* 'logofăt' la 1621, după IORGA, S.B. 140, 147, 159.

5.1.12. [**Muldova*] – Formă presupusă de derivatul latinizat *Muldovia* (TRM, I_3, 10/1, a. 1441) şi explicabilă prin fenomenul fonetic menţionat *supra*, **5.1.11.**

5.1.13. [*Muldovia*] – Atestată prin numele unui student la Universitatea din Viena, Ladislaus Blasij de Muldovia (DRĂGANU, S. 421, a. 1441).

5.1.14. [*Mulda*] – Variantă tipic germană, rezultată din evoluţia formei **Móldova*; cf. TRAUTMANN, L. 19–20: *Guritz* < *Gorice*, *Guliz* < *Golica*, *Gumalye* <**Gomolje* şi *supra*, **1.2.2.5.** Este menţionată în *Cronica breviter scripta* copiată la 1502 de Hartmann Schedel (CR. SLAVO–ROMÂNE, 29), într-o scrisoare din anul 1527 a şoltuzului Sucevei, unde figurează Jon Czekl von der *Mullda* ca martor (SFI, 150; în HURM. XV_1, 292, greşit: *Mallda*), apoi într-un document de la 1535 „datum auff der Mwlda" (HURM. XV_1, 371). De la ea s-a format derivatul *Muldner*, atestat în sec. XVI (IORGA, C.R. 324).

5.1.15. [*Moldau*] – Variantă germană atestată sporadic la 1686 (VERESS, B. I, 128) şi la 1545 cu grafia *Moldaw* (TRM, I_3, 10/1). Un Kÿrste de Moldau este pomenit la 1545 în registrul de socoteli al Braşovului (QK, III, 302).

6. [*Valea Moldovei*] – Oiconim creat artificial, la propunerea primarului, în anul 1968, pentru pentru a înlocui vechea denumire Valea Seacă (TRM, I_2, 1271/2-1272/1). Scopul substituţiei a fost acela de a îndepărta forţa malefică a vechiului nume, care pereclita succesele Gospodăriei Agricole Colective (ANCHETE).

7. [*Lunca Moldovei*] – Toponime cu semnificaţie fitonimică.

7.1. Oiconim care, din 1964, a înlocuit vechea denumire *Buzaţi* (TRM, I_1, 659/1). S-a sperat, prin această substituţie, să se elimine supranumele colectiv folosit de sătenii din regiune pentru a-i desemna pe locuitorii din satul respectiv, care coincidea formal cu oiconimul. Timp de secole acest supranume nu i-a afectat prea tare pe locuitori, dar în 1964 n-au mai putut răbda şi au hotărât să-şi schimbe imaginea publică, dându-i o tentă estetică. Rezultatul n-a fost cel scontat, pentru că supranumele a continuat să fie folosit paralel cu noul oiconim (ANCHETE).

Scanned with OKEN Scanner

7.2. Fitonim desemnând o păşune din dreapta râului Moldova, la nord-est de satul Bucşoaia (ANCHETE). Folosit şi cu entopicul în funcţie toponimică absolută: *Lunca* (GRĂMADĂ, T. I, 186, a. 1939); sinonim: *Lunca Bucşoii*.

7.3. Fitonim desemnând o zonă din stânga râului Moldova, în dreptul localităţilor Gura Humorului şi Păltinoasa (ANCHETE).

7.4. Fitonim desemnând zona din stânga râului Moldova, între satele Boteşti şi Pildeşti (ANCHETE); sinonim: *Zăvoiul Moldovei* (*infra*, **16.2**). Folosit şi cu entopicul în funcţie toponimică absolută: *Lunca* (ANCHETE).

7.5. Fitonim desemnând zona de lângă râul Moldova din dreptul satului Voroneţ (ANCHETE); sinonime: *Lunca Voroneţului* (GRĂMADĂ, T. II, 533) şi *Lunca la Piatră* (adică sub Piatra Pinului, ANCHETE).

7.6. Fitonim desemnând o ţarină de lângă râul Moldova, în dreptul satului Berchişeşti; sinonime: *Sesia Popii*, *Lunca Berchişeştilor*. Folosit şi cu entopicul în funcţie toponimică absolută: *Lunca* (ANCHETE).

7.7. Fitonim desemnând ţarina de lângă râul Moldova între satele Brăieşti şi Cornul Luncii; sinonim: *Lunca cea Mare* (ANCHETE, cf. GRĂMADĂ, T. I, 181, a. 1955).

7.8. Fitonim desemnând lunca din stânga râului Moldova, la est de satul Vama (ANCHETE).

8.1. [*Luncile Moldovei*] – Fitonim (cunoscut de localnici şi în forma eliptică *Luncile*) desemnând o zonă din dreapta râului Moldova, la gura Văii Sasului, com. Frasin (ANCHETE). Atestat la 1785 în sintagma prepoziţională *În Lunci* (GRĂMADĂ, T. II, 500).

8.2. [*În Lunci*] – Fitonim desemnând o tarla a satului Berchişeşti, în dreapta râului Moldova; sinonime: *Lunca Moldovei* (*supra*, **7.6**), *Peste Apă* (*infra*, **27.10**). Cf. ANCHETE, GRĂMADĂ, T. I, 161 (a. 1939). Atestat la 1856 în forma *Lunki* (ORPOT 126).

9. [*Lunca-n Jos* şi *Lunca-n Sus*] – Fitonime (cu elipsa determinantului *Moldova*) desemnând ţarini din stânga râului Moldova, în dreptul satelor Capul Câmpului şi Capul Codrului (ANCHETE); sinonime: *Prundu-n Jos* şi *Prundu-n Sus* (*infra*, **15.2**). Atestate la 1939 ca părţi ale ţarinei *Lunca* (GRĂMADĂ, T. I, 213-214).

10. [*Plaiul Moldovei*, ucr. *Moldavskij Plaj*] – Oronim cunoscut şi ca *Dealul Plai*, cu elipsa determinantului, desemnând un munte în dreapta izvorului râului Moldova, la nord-est de muntele Aluniş (ANCHETE). Pe aici trecea plaiul care făcea legătura între Izvoarele Sucevei şi bazinul superior al Moldovei. În sec. XVII masivul numit astfel era mult mai întins, ocupând întreaga zonă cuprinsă între Izvorul Sucevei (NV), Pârâul Plaiul Moldovei (NE), cursul superior al Moldovei (E), pârâul Lucava (SE), mt. Ştirbul (S) şi mt. Lucina (SV). Ulterior, din acest masiv „s-au desprins" alţi munţi, individualizaţi prin nume. Forma ucr. a fost înregistrată în hărţi germane (*Moldawski Plaj* la KUMMERER, a. 1880 şi în BUKOWINA, a. 1914) precum şi prin ANCHETE în satul Izvoarele Sucevei (*Moldaụskiį Plaį*); la Benia circulă şi forma cu topică inversată, sub influenţa limbii române: *Plaį Moldaụskiį*. Pentru eliminarea eventualei confuzii

Scanned with OKEN Scanner

cu plaiul propriu-zis, se adaugă un termen entopic: *Dealul Plaiul Moldovii* (Benia) sau *Muntele Plaiul Moldovei* (Moldova-Suliţa). De obicei, diferenţierea se face prin contexte sintactice, de exemplu „Un drum care ducea [...] peste Plaiul Moldovei" (MARIAN, T. 227); sau „Izvorăşte din locul numit Plaiul Moldovei" (ANCHETE la Fundul Moldovei şi Breaza); sau „teren [...] situat pe Plaiul Moldovei" (Arhiva com. Moldova-Suliţa, a. 1959). În conţinutul toponimului este inclus şi sectorul agricol din zona muntelui, precum şi o parte de sat, nespecificate prin termeni entopici particulari. La Izvoarele Sucevei am înregistrat şi varianta *Plaiu Moldavi*.

10.1. [*Plaiul Moldovenesc*] – Formă rezultată dintr-o confuzie cu numele ţării şi atestată în sec. XIX: GRĂMADĂ, T. I, II, 314, 479 (a. 1914, 1935), KUCHARSKI, A. (a. 1938).

10.2. [*Plaiul*] – Formă de mare circulaţie, explicabilă prin tendinţa spre economie lingvistică a vorbitorilor, care a permis eliminarea determinantului: „pământul din Plai", „scosul cioatelor în Plai", „teren fâneţe situat în Plai", „sectorul de sat Plaiul", „casa din Plai", „mă aflam pe drum în Plai" (în Arhiva com. Moldova-Suliţa şi Breaza, sec. XIX). De multă vreme huţulii foloseau sintagma prepoziţională *U Plaiu* 'la Plai' CAD. 272 (a. 1856). În hărţi şi în arhive comunale se uzează de noi sintagme oronimice: *Dealul Plai, Vârful Plaiului*.

10.3. [*Moldova*] – Formă veche, rezultată din reducerea sintagmei la determinant. Prima atestare este dintr-un document de la 1647: „iar di acolo obcina la vărvul Găinii pân la Moldova" (BĂLAN, H. 280, copie). Din acelaşi an s-a păstrat şi alt document, într-o traducere românească după o copie germană: „dijma de pe muntele [...] *Molda*" [sic!] (BĂLAN, D.B. II, 124). La 1762 şi 1782 se menţionează *Muntele Moldova* (BĂLAN, D.B. I, 186, VI, 56, 87). La 1781, în harta germană a lui J. Adam este notat *Vurvul Moldava* (TRM, I_4, 162/2). În documente germane muntele, fost al Mănăstirii Putna, este citat ca *Moldowa* la 1783 şi ca *Moldova* la 1786 (WERENKA, T. 178, 252).

10.4. [*Vârful Moldovanului*] – Formă ciudată, cu patrionimul „moldovean" nejustificat. Înregistrată în câteva variante grafice în hărţi germane din sec. XVIII: *Vurful Moldavanului* la J. Adam (a. 1781) şi *Vurvul Moldavanului* la A. von Wenzely (a. 1789), cf. TRM, I_4, 162/2. Wenzely menţionează şi sintagma bilingvă *Moldan Werhe*, cu ucr. *werch* 'vârf'.

11. [*Cheile Moldovei*] – Nume livresc (geografic) dat porţiunii râului Moldovei în care cursul este strâns în stânga de Muncelul Sadovei, iar în dreapta de Măgura Pojorâtei: KRÄUTNER, R. 14 (a. 1929).

12. [*Şesul Moldovei*] – Terasa râului Moldova din partea stângă a cursului, având o lăţime de 1-5 km: URECHE, 66 („o au scos [pe fiară] la şesul apei Moldovei", cca 1646), BOGDAN, S. 246 (a. 1742), BĂLAN, D.B. II, 98 (a. 1756), DOC. AGR. 649 (a. 1796), 708 (a. 1799), S. IONESCU, D.S. 207 (a. 1894), GANE, Z.T. 262 (a. 1903), GOROVEI, V.M. 763 (a. 1938), ANCHETE.

12.1. [*Şesul*] – Determinat folosit ca echivalent sintagmatic în satele riverane. O ţarină de la Gura Humorului se numeşte *Pe Şes*: GRĂMADĂ, T. I, 161

Scanned with OKEN Scanner

(a. 1939). La 1787, aceeaşi ţarină figura în cadastrul german ca o perifrază retradusă în română prin „Şesul pe lângă Moldova" (GRĂMADĂ, T. I, 291). Reducerea sintagmelor toponimice la determinat şi recompunerea lor ca sintagme prepoziţionale este un fenomen frecvent în denominaţia populară.

13. [*Faţa Moldovii*] – Oronim creat artificial, pentru a desemna proprietatea boierească situată la nord de mun. Câmpulungul Moldovenesc şi numită, în documentele româneşti, *Faţa Câmpulungului*. În hărţi austriece din anii 1775 şi 1778 este notat în forma *B*[erg] *Faza Moldovi*, cf. TRM, I_4, 162/2.

14. [*Poiana Moldovei*] – Păşune situată între braţele râului Moldova, în dreptul satului Capul Codrului (ANCHETE); numită şi *Poiana Prundului*.

15. [*Prundul Moldovei*] – Zonă de luncă şi păşune situată în stânga râului Moldova, în aval de Câmpulungul Moldovenesc, delimitată ca teren aparte la Frasin, Gura Humorului, Păltinoasa, Capul Câmpului, Brăieşti, Băişeşti, Miteşti, Tupilaţi, Moreni, Munteni, Gherăieşti. Popular, se recurge şi la perifraze: „mă duc *pe Prund la Moldova*", ucr. „idu *na Zarinok u Moldovu*", la Frasin; *Pe Prund la Moldova*, la Brăieşti şi Băişeşti (ANCHETE). Adeseori se elimină determinantul, creându-se sintagme prepoziţionale.

15.1. [*Prundul* sau *În Prund*] – Atestat cu aceste forme în toate localităţile menţionate *supra*, **15**, cf. ANCHETE.

15.2. [*Prundu-n Jos* şi *Prundu-n Sus*] – Diferenţiere toponimică suplimentară creată la Capul Codrului pentru a desemna porţiunea din aval, respectiv din amonte a *Prundului* (ANCHETE); sinonime: *Lunca-n Jos* şi *Lunca-n Sus* (*supra*, **9**).

16. [*Zăvoiul Moldovei* sau *Zăvoiul*] – Fitonime desemnând lunci din vecinătatea râului Moldova.

16.1. Luncă în partea de sud a satului Prisaca Dornei, cf. GRĂMADĂ, T. II, 501 (a. 1785), 403 (a. 1953), ANCHETE. Sinonim: *Zăvoiul Prisăcii* (GRĂMADĂ, T. II, 502, a. 1939).

16.2. Luncă în hotarul satului Gherăieşti, cunoscută şi sub numele de *Lunca Moldovei* (*supra*, **7.4**) (ANCHETE).

17. [*Coasta Moldovei*] – Oronim desemnând porţiuni de coastă limitate de cursul râului Moldova.

17.1. Denumire artificială, creată de organele silvice pentru a desemna partea de sud a Obcinei Mari, între localităţile Vama şi Gura Humorului (Arhivele Ocoalelor silvice Vama, Frasin şi Gura Humorului din anul 1950).

17.2. Denumire populară a coastei din dreapta Moldovei, lângă satele Poiana şi Roşiori, com. Dulceşti (ANCHETE).

18. [*Terasa Moldovei*] – Zona de agrement din partea de nord-vest a mun. Câmpulungul Moldovenesc, lângă râul Moldova; de obicei folosit cu elipsa determinantului: *Terasa* (ANCHETE).

19. [*Vadul Moldovei*] – Denumire dată câtorva puncte de trecere neamenajate peste râul Moldovei, care se mai foloseşte şi după ce majoritatea lor au primit nume individualizante.

Scanned with OKEN Scanner

19.1. Punct de trecere la est de Câmpulungul Moldovenesc, atestat într-un document din sec. XVI, datat 1411: **вродъ на Молдавѣ** (DRH, A, I, 422), ulterior numit *Vadul Cailor*.

19.2. Sat, com. Vadul Moldovei, atestat la 1956 (TRM, I_2, 1257/2); fost cătun al satului Dumbrăviţa.

19.3. Punct de trecere la est de satul Vama, între punctele de confluenţă a Moldovei cu pârâul Dobra (la est) şi cu râul Moldoviţa (la vest), cf. ANCHETE. Numit şi *Vadul Brazilor* la 1785 (GRĂMADĂ, T. II, 500).

19.4. Punct de trecere la gura pârâului Voroneţ, unde este acum Podul Moldovei (ANCHETE). Numit şi *Vadul Voroneţului* (GRĂMADĂ, T. II, 532, a. 1785) sau *Vadul cel Mare* (Arhiva com. Gura Humorului din anul 1956).

19.5. Punct de trecere la nord de satul Frasin, la vărsarea pârâului lui Sahlean (ANCHETE).

19.6. Punct de trecere lângă satul Brăieşti (ANCHETE).

19.7. Punct de trecere în dreptul satului Corhana, numit şi *Vadul Corhănii* (ANCHETE).

20. [*Podul Moldovei*] – Numele unor poduri peste Moldova.

20.1. Podul de la gura pârâului Voroneţ (ANCHETĂ).

20.2. Podul din dreptul satului Frasin, numit şi *Podul Frasinului* (ANCHETE).

20.3. Fost pod la Capul Câmpului, la gura pârâului Isachia (ANCHETE).

20.4. Podul din dreptul satului Berchişeşti (ANCHETE).

20.5. Podul din dreptul satului Cornul Luncii (ANCHETE).

20.6. Podul de lângă satul Praxia (VLAHUŢĂ, R.P. 199, a. 1908).

20.7. Podul de la sud-vest de satul Cristeşti (ANCHETE).

20.8. Podul dintre satele Boteşti şi Moreni (ANCHETE).

20.9. Podul dintre localităţile Horia şi Roman (ANCHETE).

21. [*Drumul Moldovei*] – Nume dat unor drumuri care se îndreaptă spre (sau vin dinspre) râul Moldova. Pentru toate se foloseşte şi perifraza *Drumul la Moldova.*

21.1. Drumul de la Pildeşti spre Corhana (ANCHETE).

21.2. Drumul de la Gherăieşti la apa Moldovei, numit şi *Drumul Haţaşului* (ANCHETE).

22. [*Şoseaua Moldovei*] – Drumul paralel cu râul Moldova, de la Gura Humorului la Câmpulungul Moldovenesc (de unde se continua peste munţi până la Rodna), construit între anii 1775 şi 1814, din dispoziţia împăratului Franz Josef; popular: *Şuşaua Moldovii*. Era numit şi *Calea Împărătească*, *Drumul Împărătesc*, *Drumul (cel) Mare*, *Şoseaua Imperială* (ANCHETE), germ. *Franzenstrasse*, *Kaiserweg*.

23. [*Strada Moldovei*] – Nume ale unor străzi situate lângă râul Moldova.

23.1. Strada din vestul mun. Câmpulungul Moldovenesc, situată între strada Drumul Tătarilor (sud) şi Strada 7 Noiembrie (nord). Figurează în evidenţa străzilor începând cu anul 1948.

23.2. Strada de la Prisaca Dornei, numită până în anul 1949 *Strada Viţălăriei* (după Arhiva com. Vama).

inv. 183034

Scanned with OKEN Scanner

23.3. Strada din partea de sud-est a oraşului Gura Humorului (ANCHETE).

24. [*Hudiţa Moldovei*] – Uliţă din satul Cordun, numită şi *Hudiţa la Malul Moldovei* (ANCHETE).

25. [*Cărarea la Moldova*] – Cărarea din satul Cristeşti la Podul Moldovei (ANCHETE).

26. [*Moldova-Suliţa*] – Sat înfiinţat pe cursul superior al pârâului Suliţa, în a doua jumătate a sec. XVII şi în prima jumătate a sec. XVIII, pe domeniul („braniştea") Mănăstirii Putna. S-a numit *Suliţa* < ucr. *sel'ce* 'sătuc', deformat prin atracţie paronimică (IORDAN, T. 196), iar de la el s-a format şi hidronimul, care desemnează un afluent al râului Moldova. Până în anul 1786, când împăratul Iosef al II-lea a hotărât alipirea Bucovinei la Galiţia, deschizând porţile emigraţiei de mari proprorţii, doar câteva familii de huţuli reuşiseră să se stabilească în braniştile mănăstirilor moldoveneşti, întemeind „sătucuri". Sub numele *Moldova* este înregistrată moşia Mănăstirii Putna la 1784 (CONS. AULIC, pachetul XIV, doc. 58) şi la 1786 (WERENKA, T. 252), iar din 1853 şi satul (TRM, I_1, 743). Sub aspect administrativ, cătunul era dependent de satul Şipote (SKOROWIDZ, a. 1855, *s.v.*). În limba populară, el continua să fie numit *Suliţa* – şi aşa este cunoscut până astăzi de către locuitorii din satele înconjurătoare (ANCHETE). Denumirea populară era preluată şi în documente germane (ARH. Clg, 249, a. 1859), în unele hărţi (SCHMEDES, U. 65, a. 1869) sau în articole de ziar (BUK. GEB. III, 209/3, a. 1905). Sinonimia *Moldova=Suliţa* este menţionată ca atare în diverse lucrări: SŁOWNIK GEOGR. VI, 643 (a. 1885), I. ONCIUL, F. 23 (a. 1891), MARIAN, T. 250 (a. 1895), DIACONOVICH, III, 1040 (a. 1904), GRIGOROVITZA, 1/3, 131/3 (a. 1908). Într-o adaptare locală a legendei descălecatului se spune că Dragoş ar fi venit în noua sa ţară cu două căţele, Molda şi Suliţa. Oficial, denumirea recomandată era *Moldava*, scrisă de obicei *Moldawa*, pe care hărţile germane o înregistrează până la sfârşitul primului război mondial. Huţulii din zonă îi mai spun şi astăzi *Moldawa*, cu *-w-* bilabial (ANCHETE); accidental, *Moldova* se regăseşte şi în scrieri româneşti până pe la 1970.

De la mijlocul sec. XIX se crează o denumire cu aparenţă de compus: *Suliza Moldowa* în ARH. Clg, 248 (a. 1858), *Sulitza Moldawa* în GEN. KARTE (a. 1868), *Sullitza Moldawa* în POL. EINTH. (a. 1873), care pătrunde şi în acte din Arhiva com. Breaza pe 1934: *Suliţa Moldava/Suliţa Moldowa/Suliţa Moldawa.* În realitate, avem a face cu o sintagmă heterofuncţională, cum rezultă din câteva atestări mai vechi, precum *Selitza Moldowi* la SCHMEDES, U. 63 (a. 1869), tradusă prin *Suliţa Moldovii*, huţ. *Sel'ca Moldawskij,* din care au rămas urme în unele hărţi, sub forma genitivului absolut: *Moldowi* WEISS, E. T. (a. 1829), BERMANN (a. 1851), SCHULZ (a.1851), F. HANDTKE, M. (cca 1853), BIELZ, S. (a. 1854), *Moldawi* KIEPERT, M. (a. 1859) , SCHULZ (a. 1868), *Moldovi* ZUCCHERI, H. (a. 1860). Am putea presupune că acest genitiv suspendat este un rezultat al simplificării sintagmei *Fundul Moldovii,* desemnând satul din aval, care şi ea era notată în hărţi *Moldowi* sau *Moldawi;* numai că în aceleaşi hărţi, cele două oiconime sunt coprezentate, de pildă *Moldowi* şi *Fundul Moldawi* la WEISS, E. T. (a. 1829) şi la BIELZ, S. (a. 1854), *Moldovi* şi *Fundu Moldavi* la ZUCCHERI, H. (a.

Scanned with OKEN Scanner

1860) etc. Forma homofuncţională, cu determinantul în nominativ, reprezintă o adaptare tipic germană a sintagmei româneşti, din care se elimină desinenţa genitivului. Inversarea compusului astfel obţinut reflectă şi ea o topică germană, cu determinantul antepus: *Moldawa Sulitza* FREYTAG, D. (a. 1887), E. FISCHER, B. (a. 1898), cf. TRM, I_1, 743. În 1942, când s-a pus din nou problema românizării toponimiei străine, s-a propus şi schimbarea denumirii Moldova-Suliţa în *Suliţa Moldovei*, motivul fiind acela că este o „denumire necorespunzătoare sub raport toponimic" (ROM.DEN.). Iniţiativa era justă, dar nu a avut efecte administrative. Deşi nu dispunem de toate verigile lanţului evolutiv, este probabil ca desfăşurarea procesului de polarizare să fi fost următoarea:

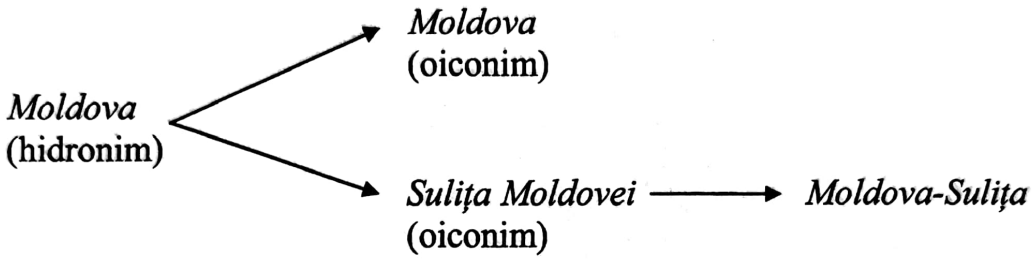

27. [Sintagme cu entopicele *apă, vale, gârlă* în funcţie hidronimică] – Rezultă din reducerea determinantului sintagmelor libere (*supra* **2.24**).

27.1. [*Uliţa pe lângă Apă/ Uliţa de de la Vale*] – Uliţă lângă râul Moldova, în partea de răsărit a satului Vama (ANCHETE).

27.2. [*Uliţa de Devale*] – Uliţă spre râul Moldova, în satul Sasca Mică (ANCHETE).

27.3. [*Uliţa la Vale*] – Uliţă spre râul Moldova, în satul Băişeşti (ANCHETE).

27.4. [*Tarlaua de la Vale/ Tarlaua de pe Vale/ Tarlaua de pe Vale în Jos*] – Teren agricol din vecinătatea râului Moldova, în hotarul satului Băişeşti (ANCHETE).

27.5. [*Între Gârle*] – Imaş între braţele râului Moldova, în hotarul satului Bucşoaia (GRĂMADĂ, T. II, 532, a. 1785).

27.6. [*Între Ape*] – Luncă între braţele râului Moldova, în dreptul satului Şinca (ANCHETE).

27.7. [*Între Ape*] – Luncă între braţele râului Moldova, în dreptul satului Capul Codrului (ANCHETE).

27.8. [*Între Apă/ Între Apa Moldovii*] – Luncă între braţele râului Moldova, în dreptul satului Capul Câmpului (ANCHETE).

27.9. [*Peste Apă*] – Imaş în dreapta râului Moldova, la sud-vest de satul Băişeşti (ANCHETE).

27.10. [*Peste Apă/ Peste Vale/ Peste Gârlă*] – Tarla peste râul Moldova, în hotarul satului Berchişeşti (ANCHETE). Sinonim: *În Lunci* (*supra,* **8.2**).

27.11. [*Peste Vale*] – Teren sub Dealul Runcului, în stânga râului Moldova, în dreptul satului Voroneţ (GRĂMADĂ, T. II, 533, a.1939; ANCHETE).

Scanned with OKEN Scanner

27.12. [*Peste Vale*] – Teren peste râul Moldovei, numit şi Merţu, în dreptul satului Frasin; ucr. *Za Móldaŭu* (ANCHETE).

27.13. [*Peste Vale*] – Teren peste râul Moldova, în dreapta sau în stânga, din perspectiva sătenilor din Sasca Mică, respectiv din Sasca Mare (ANCHETE).

27.14. [*Drumul peste Vale*] – Drumul peste râul Moldova din satul Berchişeşti; sinonim: *Drumul Morii* (ANCHETE).

28-30. Derivate de gradul I prin diferenţiere

28.1. [*Fundul Moldovei*] – Horonim desemnând zona izvoarelor râului Moldova, în amonte de confluenţa cu Valea Putnei. Este menţionat ca atare în documente din sec. XVIII referitoare la moşii, de exemplu „Moşia Botăş din Fundul Moldovei" (STEFANELLI, D. C. 63, a. 1761); sau „Având eu parte de moşie la Fundul Moldovii" (BĂLAN, D. C. 53, a. 1793). După versiunea locală a legendei descălecatului, la Fundul Moldovei s-ar fi înecat căţeaua Molda a lui Ştefan cel Mare, care venise aici să vâneze un zimbru (TURCULEŢ, G. 456-457). O altă versiune, culeasă de noi la Pârâul Negrii, atribuie vânătoarea prinţului austriac Rudolf.

28.2. [*Pe Moldova*] – Sintagmă prepoziţională cu funcţie horonimică: „Oameni care sânt lăcuitori mai din sus de Strajă pe Moldova" (STEFANELLI, D. C. 36, a. 1737); sau „O casă a me di pi Moldova" (id. ib. 299, a. 1801). Funcţia este precizată de un sătean din Sadova: „La Fundul Moldovii îi zicea mai dimult «pi Moldoua»" (ANCHETE).

29. [*Moldoviţa*] – Afluentul principal al râului Moldova, format prin confluenţa pâraielor Roşoşa şi Argel. Hidronimul s-a creat cu sufixul diminutival *-iţa* de la cele două nume ale râului principal, *Moldova* şi *Moldava*. De la prima bază a rezultat derivatul *Moldoviţa*, atestat mai întâi la 1409 (DRH, A, I, 38), iar de la a doua *Moldaviţa*, atestat la 1434 (ib. 185).

În documentele şi în hărţile străine derivatele sunt transcrise *Moldovitza, Moldowitza, Moldowiza*, respectiv *Moldavica, Moldavitza, Moldaviza, Moldawitza, Moldawitze, Moldawiza* (TRM, I_3, 162/2, ib. I_4, 166/2). La toate aceste variante grafice, înregistrate în cele două repertorii, adăugăm: *Moldovica* BRÂNDUŞ, A. (cca 1916), *Moldowica* DRĂGHICEANU, R. (1890), *Moldavicza* ZUCCHERI (a. 1811), LAPIE, T. (a. 1821), LIPSKY, M. (a. 1834), ZUCCHERI, H. (a. 1860), *Moldawica* CAD 2 (a. 1857), MIKULICZ, B. (a. 1873), SŁOWNIK GEOGR. V, 483 (a. 1884), ib. VI, 643 (a. 1885), SCHEDA, B.H. (a. 1891), MAJERSKI (sec. XIX), FOND 2/1900, STIELER (a. 1905), ERŐDI, A. (a. 1906), Arhiva com. Moldoviţa (a. 1908), KOGUTOWICZ, B. (începutul sec. XX), BALKAN (a. 1914), BUKOWINA (a. 1914), PEUCKER, R. (a. 1915), FREYTAG, R. (a. 1916), KRIEGSKARTEN (a. 1917), ATLAS FRONT (a. 1917), MERUŢIU, R. (a. 1919) şi *Moldawicza* MIEG, B. 13 (a. 1776), GRUNDRISS M.M. (a. 1782), LIPSZKY, H. (a. 1806), RIEDL, M. (a. 1811), LILIENBACH, J. (a. 1833). Ca şi în cazul Moldovei, constatăm şi aici un decalaj cronologic: derivatele în *-aviţa* devin o raritate în

Scanned with OKEN Scanner

documentele interne de prin sec. XVII, în timp ce domină net ca frecvenţă în cele externe, istorice şi cartografice, până în pragul sec. XX. În sursele româneşti, forma *Moldaviţa* continuă să apară până prin deceniul al 3-lea, sub influenţă germană: BOGDAN-DUICĂ, B. 23 (a. 1895), S. ATHANASIU, C. LVIII (a. 1910), VIELLIARD, B. 1 (a. 1919), Arhiva com. Moldoviţa (a. 1926).

Precedat de prepoziţii, hidronimul se folosea uneori „nearticulat", prin atracţie la seria toponimelor provenite din apelative româneşti: „Izvoarele ce cad în Moldova şi în Moldoviţă [...]. Preste Moldoviţă" (BĂLAN, D. B. III, 203, a. 1719). Pentru a se evita confuzia cu numele mănăstirii, hidronimul este adesea precedat de entopicele populare *apă* şi *vale* sau de cel literar *râu* (nefolosit în limba populară din Moldova nordică). De exemplu: „un sat pe apa Moldoviţei" (FOAEA, IV, 305, a. 1868), „mai mulţi gospodari de pe valea Moldoviţei" (CUV. ŢĂR. VI/6, 4, a. 1927), „Moldavitza reu" (ADAM, M. a. 1781), germ. „das Thal der Moldowitza" (HEIM. BUC. 16, a. 1872), „im Fluße Moldowitza" (Arhiva com. Moldoviţa, a. 1902), huţ. „idu do wodé do Moldoweţe" (ANCHETE). Sătenii riverani recurg la aceste entopice conferindu-le o funcţie hidronimică absolută, de exemplu: „o bucăţică de teren din prund de lângă *Apă"*, „donez 10 ari de dincoace de *Apă"* (ANCHETE) sau „pământul de la Vatra, de lângă *Apă*" (Arhiva com. Moldoviţa din anul 1959).

30. [*Gârla Moldovei*] – Hidronim folosit în toate satele lângă care Moldova se desface în braţe. În cadastrul austriac de la 1856 este menţionat *Moldau Arm,* paralel cu *Moldau Fluss* (ORPOT 16).

30.1. [*Moldova Veche* vs. *Moldova Nouă*] – Hidronime atestate în anul 1554 în hotarul satului Ciumuleşti, în formele slv. **Нова Молдава** şi **Стара Молдава** (DRH, A, VI, 266). *Moldova Veche* este numită şi gârla râului Moldova de la satul Boteşti la Simioneşti (ANCHETE).

30.2. [*Moldova Seacă* vs. *Moldova*] – Primul hidronim desemnează albia părăsită a Moldovei, prin care ea curge rar şi puţin, între satele Munteni şi Horia. „Gârla asta a fost odată Moldovă", ne spune un om din Munteni (ANCHETE). Pe lângă satul Horia va fi fost localitatea dispărută *Moldova Sacă*, atestată la 1774 ca un cătun al satului Trifeşti (TRM, I_2, 1215/2-1216/1) şi numită *Moldava* în harta lui Roth din anul 1771 (cf. TRM, I_4, 218/2, unde este identificată cu *+Râioasa*).

31 – 54. Derivate de gradul II prin polarizare

31. [*Ţara Moldovei*] – Horonim major, atestat mai întâi în două documente latino-maghiare care se referă la marca lui Dragoş, dinainte de crearea statului independent şi de extinderea teritorială a acestuia: *terra nostra Moldauana* la 1360 şi *terra nostra Molduana* la 1365 (DRH, D, I, 76 şi 81). În cronica lui Ioan de Târnave (cca 1386), care se referă la evenimentele din acei ani, când voievodul Bogdan a trecut munţii, angajându-se în lupte cu Drăgoşeştii, se foloseşte sintagma *terra Moldavie* (SCHWANDTNER, S. I, 317). Prima formă este un derivat adjectival cu suf. *-anus*, denotând apartenenţa locală (GRANDGENT, 37), de la *Moldava;* a doua este un derivat cu acelaşi sufix de la

Scanned with OKEN Scanner

magh. *Moldua* < *Moldava;* ultima este un derivat cu suf. substantival *-ia* de la aceeaşi bază *Moldava.* Plecând de la premisa justă că horonimul desemna iniţial marca lui Dragoş, aparţinând regatului Ungariei, s-a admis că el a fost o creaţie a administraţiei ungureşti, preluată apoi de români (MACIU, S. 1317, SPINEI, M. 47, id. T. 74-75 – cu unele rezerve; Mircea Ciubotaru, în TRM, I_3, XVIII). Originea străină fusese relevată, încă din anul 1524, de către Michele Bocignoli din Raguza: „Această Valachie [= Ţara Românească] se mărgineşte dinspre răsărit cu cealaltă Valachie, care e numită de unguri Moldova" (CSŢR, I, 175).

O primă obiecţie a făcut-o BRĂTIANU, R. H. 88: *terra Molduana* n-ar fi având o formă latină clasică, ci ar fi o latinizare a rom. *moldovean, -ă.* În realitate, forma latinească a derivatului nu poate fi contestată. Rămâne doar presupunerea unui model românesc, pe care nu-l exclude nici Victor SPINEI, T. 74-75. Varianta de la 1365 trimite însă în mod cert la un compus magh. *Moldvaország,* echivalat în latină, cu pronunţarea veche, semiconsonantică a lui *-v-.* De altfel, derivatele în *-ana* sunt specifice vechilor documente latino-maghiare. Dimpotrivă, derivatele în *-ia* se întâlnesc în mod frecvent şi în documentele moldoveneşti scrise în limba latină, corespunzând sintagmei româneşti *Ţara Moldovei.* Putem admite că denumirile latino-maghiare din anii 1360 şi 1365 sunt anterioare creaării unui model românesc, de care se deosebesc structural. Toate formaţiile au însă ca punct de plecare baza *Moldava* – şi rămâne să stabilim dacă denominatorii au avut în vedere apa sau târgul riveran.

31.1. Am constatat că deja umaniştii occidentali au fost de părere că numele ţării derivă de la acela al apei care o străbate şi că o consecinţă a etimologiei a fost extensiunea conţinutului hidronimului, devenit sinonim cu Siretul (*supra,* **4**). Dintre cărturarii străini care şi-au exprimat părerea că la originea horonimului este un hidronim, îi menţionăm pe CALLIMACUS, H. 23 (a. 1487); Raffaello Volterrano (a. 1506), la ISOPESCU, N. 11; Tranquillo Andronico (a.1528), în CSŢR, I, 248; Anonim (cca 1528), ib. I, 192; Anonim (cca 1535), la BOGDAN, D. 118; Georg Reicherstorffer (a. 1541), în CSŢR, I, 194; Anton Verancsics (după 1549), ib. I, 402 şi VERANCSICS, R.G.H. 129 (cca 1553); Paolo Giovio (a. 1553), în AIR, II, 30; Martin Cromer (a. 1555), la BĂLAN, M. 104; Anonim (a. 1560), la VERESS, D. I, 190; Gian Lorenzo d'Anania (a. 1573), în CSŢR, IV, 569; Giovanni Francesco Commendone (a. 1574), ib. II, 374; André Thévet (a. 1575), la POPESCU-SPINENI, R.I.G. 131; Leonhardus GORECIUS, D. 210 (a. 1578); La Popelinière (a. 1581), la CALLIMACHI, P. 178; Ioan Czimor Decsi de Baranya (a. 1587), în CSŢR, III, 215; Anonim germ. (a. 1596), la BĂLAN, M. 104; Giovanni Botero (a. 1596), în CSŢR, IV, 575; Martin Bielski (a. 1597), la LINDE, S. 180; CHYTRAEUS, 31 (a.1599); ROSACCIO, G. 89 (a. 1599); Gio. Nicolò Doglioni (a. 1623), la GĂZDARU, C. G. I, 202; Iac. Aug. Thuan (a. 1625), la BĂLAN, M. 104; Pietro Diodato (a. 1641), în CSŢR, V, 240; BANDINUS, 307 (a. 1648); Samuel Twardowski (a. 1650), la KAŁUŻNIACKI, 4, nota 4; Conrad Iacob Hiltebrandt (a. 1656), în CSŢR, V, 592; Georgius Hornius (a. 1666), la BĂLAN, M. 104; Iohann Tröster (a. 1666), la VÂRTOSU, S. 469, nota 3; Alberto Vimina (a. 1671), la GĂZDARU, C.G. II, 84; KIRCHBACH, J. 294, nota 1 (a. 1672); Ioannes Lucius (a. 1672), la SCHWANDTNER, S. III, 461; Urbano Cerri (a. 1678), la

Scanned with OKEN Scanner

CĂLINESCU, A. M. 78; într-o *Histoire de l'état présent du royaume de la Hongrie,* anonimă, de la 1686, la BĂLAN, M. 104; Le Coq (a. 1687), la TANOVICEANU, S. G. 576; BESCHRYVING 39 (a. 1687); într-o *Histoire et Description ancienne et moderne du Royaume de Hongrie,* anonimă (a. 1688), la CALLIMACHI, C. V. 123, 125; Ipolit Vâşenski (a. 1708), în CSŢR, VIII, 246; WEISMANTEL, 12 (a. 1709-1714); *Les questions et les réponses sur la Moldavie et la Valachie,* raport francez anonim din anul 1712, la C.C. GIURESCU, E. 45; BONBARDUS, T. 47 (a. 1718); Franciscus Fasching (a. 1725), la BĂLAN, M. 104; PEYSSONNEL, O. 214 (a. 1765); Anonim evreu (a. 1769), în CSŢR, X_1, 41; într-o descriere geografică rusă de la 1770, la BEZVICONI, 109; BOSCOVICH, G. 230 (a. 1784 – care reia legenda descălecatului); D'HAUTERIVE, M. 50 (a. 1787 – care reia aceeaşi legendă); Ludwig Albrecht Gebhardi (a. 1788), la BĂLAN, M. 104; BUSCHING, E. V, 786 (a. 1788); BENKŐ, T. I, 478 (a. 1788); Anonim evreu (sfârşitul sec. XVIII), la IORGA, E. T. I, 298; RAICEVICH, 6 (a. 1822); WILKINSON, 11-12 (a. 1824); consulul Lagan, la M. HOLBAN, R. 152 (a. 1828); THOUVENEL, H. 195 (a. 1840); DEMIDOFF, I, 214 (a. 1841); BELLANGER, I, 27 (a. 1846); REGNAULT, H. 6-7 (a. 1855); MATHIEU, T. II (cca 1860).

Toate aceste surse sunt revelatoare pentru convingerea cvasi-generală a străinilor privind etimologia Ţării Moldovei, de la umanişti la romantici. Acelaşi punct de vedere l-au avut cărturarii noştri din epoca veche (M. COSTIN , O. 209, 220, 233, 269, id. Z.M. 514, N. COSTIN, 141, 173, CANTEMIR, D. M. 53, id. H. 304-305, id. NOM. 119, 121, ŢARA MOLD. 374-375, TUNUSLI, 5), precum şi cei mai mulţi oameni de cultură din perioada modernă, români şi străini, care s-au interesat de această chestiune: ANAGNOSTI, 14, ASACHI, N. I. 46, LAURIAN, I. R. 254, ONCIUL, O. I, 247, 306, KAINDL, R. 21, id. B. II, 11, CZOŁOWSKI, S. W. 570, TOCILESCU, M. 187, ALIMENTI, R. 45, C. KOGĂLNICEANU, I. R. 248, VIELLIARD, B. 1, BOGREA, C. 217, nota 2, POPA-LISSEANU, F. V. 37, DRĂGANU, T. 141, BĂCILĂ, H. 5, RESMERIŢĂ, 939, GHIBĂNESCU, S. XV, IX, WEIGAND, N. 173, IORGA, I. R. C. I, 65, id. H.R.R. 17, id. A. CHR. 15, id. H. T. I, 39, id. S. D. XXVI, 15, id. L. A. 98, id. I.A.R. 40, id. E.B. II, 364, id. U. P. 513, MIN. 685/3, MATEESCU, L.R. 309 (reia legenda descălecatului), ANCEL, F. 29, LECCA, D. *s.v.*, PREDESCU, E. 562, I. NISTOR, O.R. 208-209, PANAITESCU, I. R. 44-45, 103, 135, id. I.C. 318, PETROVICI, A. 67, BODNARSKIJ, *s.v.*, BINDER, C. 39, BĂLAN, B. C. C. 86, id. M. 105, CIHODARU, C. S. F. 63, GRIGORAŞ, Ţ.R. 7, OŢETEA, F. 101, SACERDOŢEANU, E. 116, TUFESCU, V. M. 6, 18, LOISIQUE, D. 157, Ş. ŞTEFĂNESCU, P. 110, id. T. 23, C.C. GIURESCU, T. O. 62, C.C. ŞI D.C. GIURESCU, I, 221, ŞT. PASCU, V. IV, 17, nota 17, SPINEI, T. 76, id. INF. 19, id. M. 45, id. N. 15, NEAMŢU–CHEPTEA, I, 16. Deşi etimologia pare a fi certă, explicaţiile fenomenului de polarizare nu sunt convingătoare.

Imitarea de către români a sistemului de denominaţie al slavilor sudici, care „se orientau doar după ape" (IORGA, H. R. R. 17), de-a lungul cărora se creaseră uniuni de obşti, numite „ţări" (gr. χῶραι, lat. *terrae,* sl. *zemlja*), al căror nume îl preluau pe acela al apelor, se constată în nomenclatura judeţelor din Ţara Românească, a unor „ţări" din sudul Transilvaniei (*terra Borza* 'Ţara Bârsei' la 1211) şi a trei ţinuturi din sudul Moldovei (Tutova, Covurlui şi Horincea) – zone aflate, în sec. IX-XI, sub dominaţia imperiului bulgar. Această

Scanned with OKEN Scanner

dominaţie, „adeverită prin mai multe mărturii şi indicii istorice, este netăgăduită, afară doar de cine nu vrea să înţeleagă istoria noastră" (ONCIUL, O. I, 322, cf. şi MOLDOVANU, S. M. XLVI/2–XLVII/1). Dar în restul Moldovei avem a face cu „o situaţie deosebită" (IST. ROM. II, 329), sesizată şi de alţi istorici (de pildă, XENOPOL, I. R. VI, 165, IORGA, P.R.M. 109, id. I.R.C. I, 14, id. H.R. III, 269, Sacerdoţeanu în RI, XXI, 1935, 381-382, C.C. GIURESCU, I.R. II_1, 398): în marea lor majoritate, ţinuturile au preluat numele oraşelor de reşedinţă (M.COSTIN, O. 391, cf. CIUREA, O.A. 162, MOLDOVANU, S. M. L/2), după model polonez. Provinciile poloneze, numite şi ele *terrae* în documentele latine, se constituiseră în jurul unor cetăţi (vezi lista corespondenţelor în CDMP, 221-222, a 1524). O situaţie neclară o are doar ţinutul Cârligătura, atestat la 1425 ca zonă geografică („la Cârligătură"), iar la 1458 ca ţinut, după ce la 1448 se menţiona localitatea de reşedinţă, Târgul Frumos. Este însă posibil ca aceasta din urmă să fi avut un sinonim, păstrat prin tradiţie până pe la mijlocul sec. XVII, când URECHE, 141 vorbea de „târgul şi ţinutul Cârligăturii". Aşadar, dacă am accepta, împreună cu IORGA, H. T. 23, ideea că procedeul de a se deosebi unii de alţii după ape este specific românilor, pentru că „nicăieri în Occident nu se află ceva corespunzător", vom conveni totuşi că nomenclatura ţinutală moldovenească nu a recurs la acest sistem popular.

După opinia lui Albert DAUZAT, N. L. 185-191, „este o eroare" proprie geografilor aceea de a încerca să se explice numele de ţări de la nume de regiuni naturale; în realitate, ele s-au format fie de la cele de popoare, fie de la cele de oraşe de oarecare importanţă. Urmărind întreaga nomenclatură a ţărilor cunoscute, Paul AEBISCHER, E. 64-65 constată şase procedee formative; 1) nume de ţări care valorifică o caracteristică fizică (Piemonte, Navarra etc.); 2) cele care precizează poziţia geografică a ţării în raport cu altele (Österreich, Siberia, Yemen, Japon, Anatolia etc.); 3) cele de la nume de popoare (Francia, Hungria, Normandia, Bulgaria etc.); 4) cele de la nume de localităţi (Portugal, Friul, Guinea, Egipto, Castilla, Tirol etc.); 5) cele de la o caracteristică politică sau lingvistică devenită politică (Provenza, Languedoc, Grisones etc.); 6) cele de la numele unui personaj important sau al unei dinastii marcante (Delfinado, Lorena, Columbia, China, Filipinas etc.). Se vede că numele de ape nu figurează în această clasificare după origini a horonimelor, altfel destul de cuprinzătoare. S-a mai presupus că Moldova şi-ar fi luat numele de la apă „pentru a nu se confunda cu «cealaltă Valahie»" (Ş. ŞTEFĂNESCU, P. 110, cf. I. ROM. III, 582, GRIGORAŞ, Ţ.R. 7, SPINEI, N. 14, TODERAŞCU, U. 80). Dar dacă ţara nu era, la începuturile sale, decât o marcă transfrontalieră a Ungariei? Această premisă, cu temeiuri istorice solide, schimbă termenii ecuaţiei, orientându-ne spre o altă explicaţie.

31.2. În Transilvania „comitatele, la început, nu aveau o delimitare nici precisă şi nici stabilă. Erau, de fapt, hinterlandul centrelor lor, de obicei o aşezare întărită, o cetate" (ŞT. PASCU, C. D. 155, cf. id. V. I, 99-101, 131-135). Acest lucru poate fi documentat istoric, deşi multe dintre centrele comitale îşi luaseră şi ele numele de la acela al unor ape. Atestarea numelui localităţii îl precede aproape întotdeauna documentar pe acela al „ţării" ori comitatului, sau

Scanned with OKEN Scanner

îi urmează la un interval cu totul nesemnificativ. Astfel, la 1198 se menționează „terra Bichari, tributum castri Bichor"; la 1305, „terra seu villa Keresd" (= Criș); la 1266, „terra castri de Karassou" și „terra castri de Tymes"; la 1259, „terra castri Crasna"; la 1377, „terra nobilium de Strigh" (de la castrul de pe râul Strei, numit apoi Hatzak, adică Hațeg). Tot așa, cetățile sau orașele au precedat „țările" în cazul Hunedoarei, Mureșului, Severinului, Amlașului, Făgărașului, Zărandului și chiar al Oașului (pentru că în veacul al XIII-lea a existat un sat Ouaș). Singurele excepții sunt „țările"Maramureșului, Lăpușului, Chioarului, Ardudului și Ardealul însuși, care toate au desemnat inițial câte o pădure regală, *silva regis* (R. POPA, P. 38-39). Astfel, Maramureșul a devenit din *silva* la 1231 o *terra* la 1300, în urma unei colonizări masive cu *hospites* (id. Ț.M. 45-49). Sistemul denominativ unguresc al comitatelor s-a constituit în epoca dinastiei arpadiene, în a doua jumătate a sec. XII, și se bucura de autoritatea tradiției pe la mijlocul sec. XIV, când s-a întemeiat Țara Moldovei. Ungurii au fost aceia care l-au aplicat „țării lor moldovene", o *pars adnexa* a regatului (ONCIUL, S. I, 309), constituită în jurul Târgului Moldova, care servea drept capitală noii formațiuni politice. De multe ori „statele sau țările, așadar națiunile respective [...] își primesc numele din exterior, [...] de la vecinii lor" (HANDELSMAN, R. 563). Noua „țară" se afla în vecinătatea unei alte „țări" românești, numită de polonezi *Wolochy,* având-și capitala probabil la Suceava, cu care s-a unificat sub Petru I (MOLDOVANU, S. M. XLIX/1–LXIV/2).

După cunoștința noastră, ideea formării numelui țării de la acela al orașului Baia apare în sec. XVII, în harta lui DE LA RUÉ, T. (a. 1651): „Moldadania [= Baia], d'où le nom de Moldauie". Apoi într-o *Histoire de l'état présent du royaume de Hongrie* (Köln, 1686), unde se face o dublă supoziție : Moldova « tire son nom d'une de ses rivières ou de bourg de Moldavie" (la BĂLAN, M. 104). Textul a fost reluat într-o *Beschrijvinghe van Walachien* (Amesterdam, 1687), unde se indică drept origine „castelul (Burgt) Moldavien ce se află în țară" (CSȚR, VII, 521, cf. BESCHRYVING, 39), și într-un opuscul al lui Gaspar Bouttats, *Korte en nette Beschryvinghe van de Koninckrycken Hongheryen en Dalmatien, Mids-gaeders de Vorstendomen van Sevenberghen, Wallachien, Moldavien, Bulgarien, etc.* (Anvers, 1688) – care poate fi autorul real al celor trei scrieri –, unde se spune același lucru (ib.). În literatura noastră istorică, cel dintâi care lansează această ipoteză este LĂPĂDATU, N. I. XX-XXI: „«Țara Moldovei» (*Terra Moldaviae*), adecă a Târgului Moldovei (*Moldavia, Molda*), cum se chema Baia odinioară, și-a avut de la început scaunul domniei la Baia". Ideea reapare la IORGA, I.C.R. I, 46, 78, MACIU, S. 1316, ROSETTI, S. 23 și am susținut-o noi înșine (MOLDOVANU, S. M. L/2). În favoarea acestei ipoteze pot fi aduse câteva argumente importante.

Mai întâi, tradiția ungaro-săsească a importanței primordiale a târgului în procesul de constituire a Țării Moldovei, care transpare în scrisoarea din anul 1413 a papei Ioan XXIII, unde orașul este numit „caput ipsius patrie" (*supra,* **5.0.5**) sau în denumirea *Molda attya* 'mama Molda' (literal: 'tata Molda') din harta lui Sebastian MÜNSTER, U. (a. 1588). În al doilea rând, în cele mai vechi surse numele german al țării este derivat de la *Molda/Mulda,* iar nu de la

Scanned with OKEN Scanner

Moldava/Moldova (cum se va întâmpla după ce horonimul românesc oficial se va impune în nomenclatura europeană). Chiar pe monedele lui Ştefan I (1394-1399) apare inscripţia *Molder Lant* (SPINEI, N. 33, nota 92), care are o valoare deosebită pentru a documenta recunoaşterea unei realităţi istorice.

Pe acelaşi plan al importanţei se situează derivatul polonez *Multany* (pl.), care nu desemna Muntenia – cum s-a crezut, sub influenţa unei etimologii greşite, propusă de Miron Costin şi acceptată până în vremea noastră (cf. KAŁUŻNIACKI, 4, nota 4) – ci Ţara Moldovei. Am arătat că singurul etimon plauzibil este un derivat cu sens local de la numele săsesc al Moldovei, care coincidea cu acela al târgului, *Multa,* transmis polonezilor de către saşii din Baia Drăgoşeştilor (MOLDOVANU, S. M. LII/2 – LIV/1). Alternanţa *t:d* este obişnuită în dialectul săsesc (Şt. Paşca, în DR, XI, 251). În acelaşi studiu am indicat motivele reale ale confuziei geografice între Moldova şi Muntenia: în sec. XIV coexistau două ţări româneşti, una la nord, numită de polonezi *Walachia,* cu capitala probabil la Suceava, alta la sud, *Multany*, cu capitala la Baia. Pe măsură ce Ţara Moldovei îşi extindea teritoriul, *Multany* se muta spre sud, desemnând mai întâi partea inferioară a sa, iar după ce graniţa a ajuns la Milcov, pe timpul lui Alexandru cel Bun, *Multany* s-a aplicat Ţării Româneşti. Mult mai târziu, după ce Moldova şi-a dobândit independenţa şi s-au creat relaţii politice cu ea, au acceptat polonezii să folosească şi numele oficial al ţării vecine, *Mołdawija.* Dar până astăzi *Multany* s-a menţinut ca denumire populară (LANA, G. 2670), susţinută de patrionimele *multan, multanin* 'moldovean', *multanka* 'moldoveancă' (un sat în districtul polonez Oszwian se numeşte *Multanka,* cf. SŁOWNIK GEOGR. VI, 802, iar în gubernia rusă Vjatka există un râu *Multanka* sau *Bol'šoj Multan,* cu afluentul *Malaja Multanka* sau *Malyj Multan,* cf. VASMER, W.R.G. VIII, 339). Din polonă a trecut în limba ucraineană horonimul *Multan'ja* sau *Multjanskaja Kraina* 'Moldova', cu patrionimul *mul'tjanin* 'moldovean' (VITKOVSKI, T.E. 187, 189) şi în limba cehă horonimul *Multany*, cu patrionimele *multaňan* 'moldovean' şi *multaňana* 'moldoveancă', semnalate deja de CIHAC, II, 201. În polona veche se numea *multan* 'un fel de paloş' sau, după o descriere mai precisă, 'gladius brevis neque incurvus, fortasse etiam biceps' (SŁOW. STAROP. *s.v.,* a. 1500); *idem* 'soi de tutun' (SJP, IV, 899); *multanka* 'fluier ciobănesc; cimpoi' (ib.; KARŁOWICZ, S.G. III, 197). Aceste apelative reflectă un contact vechi, la nivel popular, între moldoveni şi polonezi. În afară de horonimul *Multan(y)*, s-au format în polonă şi alte două horonime, *Moltan* şi *Muldan,* având ca punct de plecare variantele săseşti ale numelui vechi al ţării, *Molta,* respectiv *Mulda.*

31.3. *Expresia horonimului*

31.3.1. [*Moldava*] – Formă primitivă, receptată de români înainte de a se produce adaptarea fonetică maghiară sau săsească. Este de presupus o sintagmă **Ţara Moldavei* (sau, în româna veche, **Ţeara ei Moldave)*; ea nu se constată documentar datorită redacţiei slavone a documentelor, care a impus traducerea sa: **Земля Молдавская.** Sintagma slavonă s-a menţinut în titulatura principelui, reprezentând primul element al compoziţiei documentelor, chiar şi în veacul al XVII-lea, când aceste documente încep să fie redactate în

Scanned with OKEN Scanner

românește. Ca nume simplu, *Moldava* apare accidental în documentele interne, de pildă la 1453 (DRH, A, II, 29, 44), dar destul de frecvent în documente externe, îndeosebi în variantele grafice *Moldawa* (TRM, I_3, 130/1, 131/2, a. 1530-1782) și *Moldawe* (ib. 130/1, a. 1595-1658, germ.). Către mijlocul sec. XIX forma *Moldava* își face apariția și în documente interne, de pildă la 1842: *Prințipatul Moldavii* (ROMANOAI, D.F. II, 97); la 1851: partea *Moldavii* (id.ib. 101). La ALBINEȚ (a. 1845) este aproape generală, deși nu se potrivește cu patrionimul *moldoveni*, și el general.

De la ea s-au format numeroase patrionime în diverse limbi europene: *a)* lat. *Moldauus* (TRM, I_3, 145/2-146/1, a. 1365-1699), scris și *Moldavus* (ib. 152/2-154/1, a. 1412-1843) sau *Moldawus* (ib. 154/2, a. 1497-1552), precum și cu suf. *-anus: Moldavanus* (ib. 146/1, a. 1412-1701) sau cu suf. *-ensis: Moldavensis* (ib. 146/1, a. 1470-1595); *b)* it., sp. *Moldauo* (ib. 145/2, a. 1536-1701), scris și *Moldavo* (ib. 150/2-152/1, a. 1538-1850), precum și *Moldauano* (ib. 142/2, a. 1598, 1601), scris și *Moldavano* (ib. 146/1, a. 1595-1845); *c)* fr., engl. *Moldave* (ib. 146/1-148/1, a. 1552-1850), scris și *Moldaue* (ib. 142/2, a. 1552-1620); *d)* engl. *Moldavy* (ib. 154/1, a. 1552); *e)* magh. *Moldavai* (ib. 146/1, a. 1613-1652), scris și *Moldauai* (ib. 142/2, a. 1600) sau *Moldaway* (ib. 154/1, a. 1585); *f)* rus. *Moldavan* (ib. 146/1, a. 1774-1821) și *Moldavec* (ib. 148/1, a. 1631-1775); *g)* pol. *Moldawiec* (ib. 154/1, a. 1599-1602); *h)* sued. *Moldauisk* (ib. 145/2, a. 1610), scris și *Moldavisk* (ib. 150/2, a. 1768); *i)* germ. *Moldavisch* (ib. 152/2, a. 1529-1848), scris și *Moldauysch* (ib. 146/1, a. 1594), *Moldauisz* (ib. 145/2, a. 1572), *Moldäwisch* (ib. 154/2, a. 1572), *Moldawsch* (ib. 154/2, a. 1559-1594) sau *Moldawer* (ib. 154/1, a. 1529-1786) și *Moldawerisch* (ib. 154/1, a. 1598); *j)* oland. *Moldaver* (ib. 148/2, a. 1733). Toate aceste derivate – dintre care multe s-au menținut până astăzi – denotă extensiunea europeană a horonimului *Moldava*, în pofida faptului că documentele interne de după întemeierea țării nu-l atestă.

31.3.2. [*Terra Moldauana/~Moldawana*] – Derivat latin cu suf. lat. *-anus, -a* de la horonimul *Moldava:* HURM. I_2, 61 (a. 1360), DRH, D, I, 176 (a. 1401).

31.3.3. [*Terrae Moldauorum/~Moldavorum*] – Derivat latin de la patrionimul (pl.) *Moldavi* (TRM, I_3, 138/2, a. 1699, 1714).

31.3.4. [*Terra Moldavica*] – Derivat latin de la horonimul *Moldava* cu suf. *-icus, -a,* de origine greacă (TRM, I_3, 138/1, a. 1519, 1600, 1648). Cf. adj. *moldavicus* (ib. 148/1-2, a. 1519-1769).

31.3.5. [Μολδαβική Γῆ/ Μολδαυϊκή Γῆ – Derivat grec cu suf. *-ική* de la horonimul *Moldava* (TRM, I_3, 140/2, a. 1593-1630).

31.3.6. [*Moldavskaja Zemlja/Moldavskija Zemlja*] – Derivat rusesc cu suf. *-skij* de la horonimul *Moldava* (TRM, I_3, 136/2 – 137/1, a. 1529-1838, 137/1, a. 1684). Cf. adj. *moldavskij* (ib. 152/1-2, a. 1561-1835).

31.3.7. [*Ziemia Mołdawska/ Mołdawska Ziemia*] – Derivat polon cu suf. *-ska* de la horonimul *Moldava* (TRM, I_3, 139/1-2, a. 1519-1699, ib. 137/1-2, a.1527-1778). Și: *Zyemya Mołdawska* (ib. 140/2, a. 1523-1541), *Ziemya Mołdawska* (ib. 140/2, a. 1553), *Ziemlja Mołdawskaja* (ib. 140/2, a. 1506), *Ziemie Mołdawskie* (ib. 140/1-2, a. 1552-1744).

Scanned with OKEN Scanner

31.3.8. [*Ziemie Mołdawańskie*] – Derivat polon cu suf. *-ski* (pl.) de la patrionimul *Mołdawany* < horonimul *Moldava* (TRM, I_3, 140/1, a. 1703).

31.3.9. (*Hospodarostwa Mołdawskiego*] – Sintagmă atestată sporadic la un cartograf polonez (TRM, I_4, 163/1, a. 1772), cu sensul de 'Principatul Moldovei'. Derivatul *mołdawski* este atestat între 1421-1781 (ib. I_3, 156/1-2).

31.3.10. [*Moldavia*] – Derivat cu suf. lat. *-ia* de la horonimul *Moldava,* care s-a răspândit în mai toate limbile europene. Atestat între anii 1384-1849 în documente externe (TRM, I_3, 110/2-121/1, ib. I_4, 163/1-164/1, 166/1) şi cu variantele *Moldauia*, între anii 1372-1771 (ib. I_3, 109/1-110/2, I_4, 163/1), *Moldawia,* între anii 1412-1848 (ib. I_3, 130/1, 131/2), *Moldawya* între anii 1538-1558 şi 1781 (ib.), *Moldavya* în sec. XVI şi la 1838 (ib. 129/1), *Molladavia* la 1598 (ib. 131/1), *Meldaiua* la 1619 (ib. 106/1), *Moladavia* la 1783 (ib. 106/1). Variante fonetice sunt rus. *Moldavija*, cu diftong în locul hiatului, între anii 1574-1850 (ib. 128/1 – 129/1), scris şi *Moldawiia* la 1733 (ib. 131/2) şi *Moldawija* la 1781 (ib.); *Maldavia*, cu asimilare vocalică regresivă, între anii 1429-1639 (ib. 106/1, I_4, 163/1, 166/1), cu varianta grafică *Maldauia* la 1560 (ib. I_3, 106/1). Prin contaminare cu *Bogdan*, de origine turcă, a rezultat it., sp. *Boldavia* (TRM, I_3,136/1, a. 1577–1578).

Horonimul este integrat adeseori în sintagme cu semnificaţia 'Ţara (Ţările) Moldaviei', de exemplu lat. *Terra Moldaui(a)e* (ib. 137/2, a. 1433-1553), cu varianta grafică *Terra Moldavi(a)e* (ib. 137/2-138/2, a. 1371-1698), la pl. *Terrae Moldaviae* în titulatura domnitorilor (VERESS, D. V, 164, a. 1598, VIII, 45, a. 1608, IX, 4, a. 1614, id.ib. 362, a. 1636, IORGA, D. R. I. II, 88, a.1673, BIANU, V. 275, a. 1740), cu varianta grafică *Terrae Moldawiae* (VERESS, D. X, 241, a. 1652), *Terrae Moldaviarum* 'Ţările Moldovenilor', de la patrionimul *Moldavi*, la 1645 (TRM, I_3, 138/2). Accidental, determinantul este la nominativ: *Terra Moldavia* 'Ţara Moldova' la 1571 (ib. 137/2). Sintagma suportă un calc parţial în unele documente germane, de exemplu *der Fürst Moldavie* (IORGA, A.F. II, 61, sfârşitul sec. XV) sau *das Principat Moldaviae* (id. S.D. XX, 11, a. 1615). În documente slavone, corespondentul sintagmei este **Земля Молдавїи** (id. S.D. IX, 33, a. 1600), iar în documente polone *Moldawia Ziemia* (TRM, I_3, 137/1, a. 1599). În română, forma pătrunde din a doua jumătate a sec. XVII (de exemplu *Moldavia* la M.COSTIN, O. 291, *Ţara Moldavie* la FURNICĂ, D. C. 15, a. 1664, *Moldaviia* la NECULCE, O. 127, mitropolitul *Moldaviei* la CAPROŞU, IV, 311, a. 1740, *Ţara Moldaviei* id.ib. V, 228, a. 1743, *Ţara Moldavviei* la BĂLEANU, D. R. I, 136, a. 1760) şi se extinde în sec. XIX, după care este percepută ca arhaism, menţinându-se doar în stilurile beletristic şi publicistic.

Patrionime: *a*) lat. *Moldauianus* (TRM, I_3, 143/2, a. 1545), cu varianta grafică *Moldavianus* (ib. 148/1, a. 1557, 1822), apoi *Moldavius* (ib. 152/2, 145/2, a. 1518-1613), *Moldauicus* (ib. 143/2, a. 1529-1602) cu varianta grafică *Moldavicus* (ib. 148/1-2, a. 1519-1820), *Moldauinus* (ib. 144/1, a. 1601) şi *Moldauiensis* (ib. 143/2-144/1, a. 1387-1659), cu variantele grafice *Moldaviensis* (ib. 148/2-150/2, a. 1370-1845), *Moldauyensis* (ib. 146/1, a. 1511-1552), *Moldawiensis* (ib. 154/1-2, a. 1419-1796), *Moldawyensis* (ib. 154/2, a. 1529-1559); *b*) sp. *Moldauio* (ib. 144/1, a. 1592); *c*) engl. *Moldavian* (ib. 148/1,

Scanned with OKEN Scanner

a. 1610-1850); *d*) it. *Moldavio* (ib. 150/2, a. 1500-1598), *Moldaviano* (ib. 148/1, a. 1805), *Moldauico* (ib. 143/2, a. 1572) cu varianta grafică *Moldavico* (ib. 148/1, a. 1596-1775) şi *Moldaviense* (ib. 148/2, a. 1475-1479); *e*) fr. *Moldavien* (ib. 148/2, a. 1681-1841); *f*) oland. *Moldavier* (IORGA, D.F.C. I, 33-34, a. 1769).

31.3.11. [*Terra Moldauiana*] – Sintagmă latină formată de la patrionimul *Moldauianus*, atestată în anul 1401 (TRM, I_3, 137/2).

31.3.12. [*Terra Moldauiensis*] – Sintagmă latină formată de la patrionimul *Moldauiensis*, derivat de la *Moldavia* cu suf. *-ensis* (care forma adjective de apartenenţă folosite ca substantive, cf. GRANDGENT, 39), atestată între anii 1444-1554 (TRM, I_3, 137/2), cu variantele *Terra Moldaviensis* (ib. 138/1, a. 1370-1594), *Terra Moldawyensis* (ib. a. 1433-1444) sau *Terra Moldaviensium* (ib. a. 1656).

31.3.13. [Μολδαβία] – Derivat grec cu suf. *-ία* de la *Moldava*, atestat în documente dintre anii 1597-1848 (TRM, I_3, 135/1-2), cu varianta grafică Μολδαυία, atestată între anii 1593-1848 (ib.).

31.3.14. [Χώρα Μολδαβίας 'Ţara Moldovei'] – Sintagmă grecească atestată la 1663 (TRM, I_3, 140/2).

31.3.15. [*Moldavie*] – Adaptare fonetică franceză a lat. *Moldavia* (*supra*, **3.3.10**), atestată între anii 1544-1850 (TRM, I_3, 121/1-128/1, ib. I_4, 164/1-2, 166/1), dar menţinută ca atare până în vremea noastră. Variante grafice: *Moldauie* (TRM, I_4, 163/1, a 1651-1733), *Moldavye* (ib. I_3, 129/1, a. 1573-1644), *Moldawie* (ib. 130/1, sec. XVIII). Variante fonetice: *Modalvie*, cu metateză, la 1807 (ib. 106/1) şi *Maldavie*, cu asimilare vocalică regresivă, la 1817 (ib.). În sec. XVI, s-a produs o contaminare a horonimului fr. cu *Bogdan*, de origine tc., din care a rezultat o formă ciudată, atestată în diverse variante grafice: *Bauldavie* (ib. 136/1, a. 1569), *Boldavie* (ib. a. 1561–1572), *Boldavye* (ib. 1569–1607), *Boldawie* (ib. a. 1561). De la ea s-a format patrionimul *Boldave* (ib. 136/2, a. 1561).

31.3.16. [*Moldavien*] – Derivat olandez uzual de la *Moldavia* (*supra*, **3.3.10**), atestat între anii 1476-1768 ((TRM, I_3, 127/1),

31.3.17. [*Moldau*] – Adaptare fonetică germană a horonimului *Moldava*, atestată în numeroase documente dintre anii 1401-1850 (TRM, I_3, 106/2-109/1), uzuală şi astăzi. Variante grafice: *Moldaw* (ib. 129/1-130/1, a. 1429-1762, ib. I_4, 164/2, a. 1545-1600), *Molldaw* (ib. I_3, 131/1, a. 1664), *Moldav* (ib. 110/2, a. 1595-1805), *Mholdau* (ib. 106/1, a. 1621), *Moldauv* (ib. 110/2, a. 1595), *Moldauw* (ib. a. 1595-1643). Variante fonetice: *Mlodau*, cu metateză polonă (ib. 106/1, a. 1828), *Maldaw*, probabil printr-o asimilare vocalică regresivă (IORGA, A. F. III, 96, a. 1475-1476, TRM, I_3, 106/1, a. 1590-1595), scrisă şi *Maldau* (TRM, I_3, 106/1, a. 1785). În mod necesar, forma este inclusă în sintagme cu sensul de 'Ţara Moldovei': *Landt Moldaw* (ib. 136/2, a. 1599-1600), *Landt Moldau* (VERESS, D. X, 266, a. 1653), *Land der Moldau* (IST. SVJAZI, I, 138, a. 1575), *Fürstenthum Moldaw* (id. ib. IX, 78, a. 1616), germ.-magh. *Moldau Ország* (TRM, I_3, 136/2, a. 1585).

Patrionime: *Moldauer* (IORGA, A. F. III, 95, a. 1475, TRM, I_3, 142/2-143/1, a. 1512-1850), cu varianta grafică *Moldawer* (VERESS, B. I, 86-87, a. 1654, id. ib.

Scanned with OKEN Scanner

113, a. 1670, IORGA, S. S. 285, a. 1681), *Moldauwer* (TRM, I_3, 146/1, a. 1605); *Moldauisch* (ib. 144/1-145/2, a. 1528-1850), cu variantele *Moldauwisch* (ib. 146/1, a. 1572-1611), *Moldausch* (ib. 145/2, a. 1569-1836); *Moldaurer* (ib. a. 1595); *Moldauerisch* (ib. 143/2, a. 1614-1638). Acestea se reflectă în sintagme horonimice: *Moldauer Landschaft* (ib. 136/2, a. 1488-1782), *Moldauische Land* (ib. a. 1569-1829), *Moldausche Landt* (ib. a. 1569), *Moldawische Land* (VERESS, B. I, 113, a. 1670).

3.3.18. [*Moltau*] – Variantă fonetică germană a formei *Moldau (supra,* **31.1.17**), explicabilă prin desonorizarea dentalei, proprie mediului lingvistic germanic. Este atestată între anii 1502-1779 (TRM, I_3, 131/1), cu variantele grafice *Moltaw* (ib. a. 1592-1663), *Molthau* (HURM. XI, 290, a. 1592, TRM, I_3, 131/2, a. 1594), *Molthaw* (TRM, I_3, 131/2, a. 1594), *Moldtau* (MHHD, III, 155, a. 1601). Derivate patrionimice: *Moltauer* (TRM, I_3, 156/1, a. 1653), scris şi *Molthauer* (HURM. XI, 361, a. 1593), *Moldthauer* (MHHD, III, 154-155, a. 1601); *Moltauisch* (TRM, I_3, 156/1, a. 1611-1711), scris şi *Moldtauisch* (ib. 155/2, a. 1592); *Molthawischer* (ib. 156/1, a. 1592).

31.3.19. [*Moltavia*] – Latinizare a variantei germ. *Moltau* (*supra,* **31.3.18**), atestată într-un document de la 1502 (TRM, I_3, 131/2) şi în harta lui Sebastian Münster (ib. I_4, 164/2, a. 1598), cu varianta grafică *Moltauia* (ib. I_3, 131/1-2, a. 1595). O transliterare gr. la 1821: Μολταβία (ib. I_3, 136/1).

31.3.20. [*Molavia*] – Variantă italiană a formei *Moldavia* (*supra,* **31.3.10**), rezultată din asimilarea progresivă dialectală a grupului consonantic *-ld-* > *-l-* (cf. ROHLFS, G. S. I, § 241). Atestată la 1538 (TRM, I_3, 106/1) cu disimilare totală şi la 1561 cu disimilare parţială: *Mollavia* (ISOPESCU, N. 33).

31.3.21. [*Modavia]* – Variantă germană dialectală a formei *Moldavia* (*supra*, **31.3.10**), rezultată din asimilarea grupului consonantic *-ld-* > *-d-*, obişnuită în graiurile săseşti (DRĂGANU, D. 141). Atestată la 1614 (IORGA, S.D. XX, 7-8). Într-o ştire primită din Transilvania la 1600 apare şi patrionimul it. *il Modavo* (BUTA, P.R. 124), iar la 1589 patrionimul lat. *Modavus* (TRM, I_3, 142/2).

31.3.22. [*Modau*] – Variantă fonetică a germ. *Moldau* (*supra,* **31.3.17**), atestată la 1623 (IORGA, S. B. 165), iar la 1601 cu varianta grafică *Modaw* (TRM, I_3, 106/1). Se explică prin disimilarea *-ld-* > *-d-* proprie graiurilor săseşti (DRĂGANU, D. 141).

31.3.23. [*Modavie*] – Varianta atestată într-o hartă a lui Hubert Jaillot de la 1696 (TRM, I_4, 163/1), cu patrionimul *Modave* de la 1760 (ib. I_3, 142/2). Se explică printr-o adaptare fonetică franceză a variantei *Modavia (supra,* **31.3.21**).

31.3.24. [*Mondavia*] – Variantă italiană de largă circulaţie în documente din anul 1463 (IORGA, A. F. III, 40, desemnând Ţara Românească) şi dintre anii 1476-1588 (TRM, I_3, 131/2), cu variantele grafice *Mondauia* în texte italo-latine de la finele sec. XV (ISOPESCU, N. 9) şi de la 1506 (id.ib.), precum şi în documente dintre anii 1577-1630 (TRM, I_3, 106/1, 131/2), *Mondavie* (ib. 131/2, cca 1560), *Mondiavia* (ib. a. 1588), de unde au rezultat patrionimele *Mondaviensis* (ib. 156/2, a. 1476), *Mondavio* (ib. a. 1607) şi *Mondavo* la 1566 (M. LUPAŞ, C. 341). Varianta se explică prin nazalizarea lui *l* preconsonantic în unele dialecte italiene (ROHLFS, G. S. I, § 245).

Scanned with OKEN Scanner

31.3.25. [*Moldova/Ţara Moldovei*] – Formă primitivă, creată pe la mijlocul sec. XIV de la oiconimul *Moldova* (*supra,* **5.1.5**), cunoscut dintr-o fază anterioară adaptării sale fonetice maghiare sau săseşti. Polarizarea toponimică s-a reflectat într-o sintagmă **Ţeara ei Moldove*, cu articol genitival proclitic şi menţinerea diftongului în radicalul determinatului, care a evoluat la *Ţeara Moldoveei* (Ş. ŞTEFĂNESCU, Ş.N. 188, a. 1599). Ulterior, diftongul s-a monoftongat iar desinenţa genitivului s-a contras. Poet arhaizant, mitropolitul DOSOFTEI, 336 reţine însă forma desuetă: „Stămoşii Moldoveei adus-au în ţară". Alături de sintagma genitivală menţionată, se va fi folosit pe la mijlocul sec. XIV şi o construcţie analitică cu prepoziţia *de:* **Ţeara de Moldova.* Funcţia de morfem genitival a prepoziţiei se va păstra şi mai târziu, de pildă la M.COSTIN, O. 65, 311 („domnul de Moldova") sau la NECULCE, O. 177 („domnu de Moldova"). Forma *-ei* a genitivului s-a redus la *-ii* în limba veche, fără ca să dispară: prima a fost selectată de limba literară, cea de-a doua are până astăzi un caracter popular.

Sub aspect sintactic, pot fi semnalate două construcţii proprii limbii vechi: dativul adnominal („domn Ţării Moldovei") şi preferinţa pentru contexte cu prepoziţia *la,* obişnuită în cazul numelor de ţări în situaţii în care astăzi uzul recurge la *în* (DENSUSIANU, I.L.R. II, 258). De fapt, prepoziţia *la* regenta nu doar clasa numelor de ţări, ci toate horonimele (incluzând aici numele de ţinuturi) şi nu a dispărut nici astăzi din limbajul popular. Vom ilustra acest uz cu câteva exemple: „au întratu la Moldova", „lăcuind la Moldova", „toate câte se petrecuse la Moldova" (URECHE, 141, 176, 177), „dându-i domniea la Moldova" (ANON. BRÂNCOV. 52), „au trimis pre acel turcu la Moldova" (NECULCE, O. 179), „l-au mutat domn să meargă la Moldova" (CORFUS, Î. 7, a. 1748), „evanghelie [...] a besăricii Domneşti din târgul Focş[ani] la Moldova" (V. ARBORE, Î. I, 244, a. 1781), „cu turmele sale, pre iarnă trec la Moldova" (MAIOR, IST. I, 234, a. 1812), „Bate toba la Craiova şi răsună la Moldova" (UDRESCU, 269), „Băjenar să rădica/Şi la Moldova trecea" (PĂSCULESCU, L.P. 275), „la Moldova!" = comandă a plutaşilor de pe Bistriţa, însemnând 'la stânga' (ARVINTE, T. 80).

Accentul vechi al formei a fost proparoxiton, *Móldova*, păstrat încă în câteva localităţi din provincie, cum sunt Buneşti–Suceava, Blăgeşti–Bacău, sau în altele din estul Transilvaniei (ANCHETE). Precedată de articol, de un atribut adjectival şi chiar de unele prepoziţii, ia un aspect „narticulat", de exemplu: „giugul păgânilor în biata Moldovă" (N.COSTIN, L. 254), „are o vie la Moldovă" (C. Caragiali, în PND, 278), „vechea şi frumoasa Moldovă", „Împărăţia a rupt jumătate de Moldovă" (SADOVEANU, O.S. 3, 15), „domnea peste o Moldovă a ruinilor" (id. O. I, 184), „în această Moldovă răpită" (MINEA, L. I. M. 714), „bucovineana Moldovă anteaustriacă" (MORARIU, B. T. 13), „Ceahlăul, care e o Moldovă întreagă adunată într-un elan de zbor" (GHILIA, B. B. 14), „milenara vatră de continuitate românească în nord de Moldovă" (Aurel Leon, în FI, a. 1977, nr. 9434, 4). Acelaşi aspect la cazul vocativ: „Vin, Moldovă, vino lele,/Vin la surioara ta" (BOLLIAC, M. P. 257), „Te salut, Moldovă, ţară renumită" (MUREŞANU, 72). În mod accidental, horonimul a fost afectat de fenomenul diftongării lui *-ó-* accentuat din temă, condiţionat de prezenţa vocalei *a* în silaba

Scanned with OKEN Scanner

următoare: *Moldoava* (M. COSTIN, O. 326, DOSOFTEI, 336). Prin antonomază, el este frecvent folosit în stilul beletristic cu referire la locuitori: „Moldova saltă de bucurie/Şi tuturor zice cu veselie" (BIANU, C. I, 645, a. 1749); „Moldova mai mult te plânge" (IORGA, INSCR. II, 158, a. 1818); „Acest feli de osândire Moldova n-au mai răbdat" (BELDIMAN,T. 413, cca 1824) etc.

Primele atestări sunt din documentele munteneşti din sec. XV (DRH, D, I, 286-287, a. 1431, ib. 291, a. 1432, ZIMMERMANN, IV, 508, a. 1433, AIR, I_1, 85, a. 1439). Slavona moldovenească oficializase forma *Moldava* şi de aceea forma populară îşi face apariţia doar în mod accidental în sec. XVI, în cronicile lui Macarie şi Azarie (CR. SLAVO-ROMÂNE, 90, 134), dar devine dominantă în documentele româneşti din secolul următor (exceptând titulatura domnitorului, redactată mult timp în slavoneşte). Acelaşi decalaj se constată în documentele străine, unde forma este destul de rar atestată , între anii 1495-1848 (TRM, I_3, 130/1-2), cu variantele grafice *Moldowa* (ib. 130/2-131/1, a. 1495-1621) şi *Moldoua* (ib. a. 1586-1653) transliterată în gr. Μολδόβα (ib. 136/1, a. 1630-1826), iar în rusă Молдова (IST. SVJAZI, II, 203, a. 1647). De observat că în conicile ungureşti din sec. XVI forma românească este preferată adaptării proprii *Moldva.* Astfel, vom găsi *Moldoua* la SZÉKELY, CHR. 202^r (a. 1559), *Moldova* la HELTAI, I, 164, II, 95, 270 (a. 1574).

Patrionimul românesc este *moldovean* sau, cu velarizarea dialectală a diftongului, *moldovan* (cf. zicala populară: „Dă-mi, Doamne, mintea moldovanului cea de pe urmă!", I.CR. III, 278, a. 1910). Pluralul în limba veche era *moldoveani,* iar astăzi *moldoveni*; sg. fem. *moldoveancă* (literar) sau *moldovancă* (regional), care are şi sensul de „creştină" (I.CR. III, 53, a. 1910). Patrionime străine: *a*) germ. *Moldower* (TRM, I_3,155/2, a. 1785), *Moldowaner* (ib. a. 1779-1787), cu varianta grafică *Moldovaner* (ib. 155/1, a. 1784-1785), *Moldowisch* (ib. 155/2, a. 1594) şi *Moldowanisch* (ib. a. 1779); *b*) magh. *Moldovai* (ib. 155/1, a. 1554-1848), cu variantele grafice *Moldouai* (ib. 155/1, a. 1600-1601), *Moldouaj* (ib. a. 1568-1601), *Moldouay* (ib. a. 1601), *Moldovaj* (ib. a. 1615-1653), *Moldovay* (ib. 155/2, a. 1578-1662), *Moldowai* (ib. a. 1601-1624), *Moldowaj* (ib. a. 1596), *Moldoway* (HURM. XV_1, 641, a. 1570, VERESS, D. II, 149, a. 1578, HURM. XII_1, 242, a. 1596, ib. 403, a. 1598, ib. XV_2, 818, a. 1604); *c*) it. *Moldouano* (TRM, I_3, 155/1, a. 1598), scris şi *Moldovano* (ib. 155/1-2, a. 1595-1778) sau *Mollodovano* (ib. 156/1, a. 1598); *d*) lat. *Moldouanus* (ib. 155/1, a. 1390), scris şi *Moldovanus* (ib. 155/2, a. 1412, 1748, 1778) sau *Moldowanus* (ib. a. 1556-1558), *Moldoviensis* (ib. a. 1500-1591), în sfârşit *Moldovi* sive Valachi (IORGA, A. F. III, 71, sec. XVI). În documentele sârbeşti şi ruseşti din sec. XVI-XVII apar formele *Moldovski* (RHSJ, VI, 912, IST. SVJAZI, I, 109, a. 1643, II, 203, a. 1647) şi *Moldovanski* (RHSJ, VI, 912, a. 1867); în cele slavo-munteneşti *Moldovci* (ZIMMERMANN, IV, 469, a. 1432); în cele poloneze *Moldowanski* (TRM, I_3, 155/2, a. 1815).

Determinantul din sintagma *Ţara Moldovei,* atestată mai întâi într-un document muntenesc de la 1633 (IORGA, S. D. IV, 107), are desinenţa redusă la *-ii* în limba populară: *Ţara Moldovii* (INSCR. MED. I, a. 1624, printre primele atestări); sporadic se produce şi velarizarea lui *e*: *Ţara Moldovăi* (CORFUS, Î. 65,

Scanned with OKEN Scanner

a. 1650) sau, la genitiv, velarizarea lui *i: Ţărâi Moldovei* (URECHE, 72, M. COSTIN, O. 41, NECULCE, O. 244). Sinonimul său popular este *Pământul Moldovei* sau *Moldovii* (cu atestări la CAPROŞU, IV, 272, a. 1739, id. ib. 303, a. 1740 şi în DLR *s.v. pământ* **5**). De la patrionime s-au format sintagmele *Ţara Moldovenească* 'Ţara moldovenilor' (DOSOFTEI, 337, NECULCE, O. 209, STOIDE, D.N. 14, sfârşitul sec. XVIII, HASDEU, R. V. 26, a. 1867, RĂDULESCU-CODIN, L.T. 106, a. 1910, SADOVEANU, O. VIII, a. 1928) şi, mai rar, *Ţara Moldovană* (ALECSANDRI, D. 125, a. 1879). Corespondentele străine ale sintagmei primare sunt slv. Молдовскаа Земл҃, atestată mai întâi într-un document muntenesc de la 1439 (AIR, I_2, 85/1), apoi în cronica moldo-rusă de la începutul sec. XVI (CR. SLAVO-ROMÂNE, 154), în sfârşit, într-un document moldovenesc de la 1634 (DRH, A, XXII, 30). Uneori, sintagma este inversată: *Zemli Moldovscoe* (CAPROŞU, II, 18, a. 1662). Alte corespondente: lat. *Terra Moldoviensis* (TRM, I_3, 138/1, a. 1457), gr. Τζάρας Μολδοβίας (IORGA, INSCR. II, 146, a. 1702), magh. *Moldova Ország* (TRM, I_3, 137/1, a. 1663).

31.3.26. [*Modova*] – Variantă fonetică maghiară a formei primitive *Moldova* (*supra*, **5.1.5**), explicabilă prin faptul că această limbă suportă greu grupurile consonantice. Din acest motiv, *-l-* la sfârşitul silabei, mai ales după *o*, urmat de o consoană, dispare dialectal începând de pe la 1500 în zona de sud-est a teritoriului limbii maghiare (DRĂGANU, D. 145). Este atestată în documente dintre anii 1611-1650 (TRM, I_3, 106/1). De la ea s-a format patrionimul *Módovai* (ib. 142/2, a. 1611-1630), reţinut şi într-un document italian de la 1600 ca *Modovano* (ib.), precum şi sintagma *Modova-Ország* 'Ţara Moldovei', atestată în hărţi din anii 1771 şi 1773 (ib. I_4, 163/1).

31.3.27. [*Moldovia*] – Derivat latinesc cu suf. *-ia* de la *Moldova* (*supra*,**31.3.25**), ca şi *Braschowia*, scris şi *Brassovia*, *Brassowya* 'Braşov' (DRH, D, I, 120, a. 1390; ib. 133, a. 1395; ib. 323, a. 1436) sau *Moschovia* 'Moscova' (VERESS, D. I, 226, a. 1562). Este atestat documentar la 1480 (NUSSBÄCHER, D. 427) şi între anii 1484-1848 (TRM, I_3, 130/2), cu variantele grafice *Moldouia* la 1480 şi 1650 (NUSSBÄCHER, D. 428, TRM, I_3, 130/1) şi *Moldovya* la 1646 (TRM, I_3, 130/2). În documente târzii, latino-maghiare, *Moldavia* şi *Moldovia* pot alterna în unul şi acelaşi text (NAGHIU, D. 391, a. 1783). De aici s-a format derivatul adjectival *moldoviensis* (ABRAHAM, B. 201, nota 3, a. 1457, UNGUREANU, C. 107, A. 1600), constituent al sintagmei horonimice *Terra Moldoviensis*, atestată la 1457 (BOGDAN, D. Ş. II, 259, HURM. XV_1, 48). Ca neologism, *Moldovia* a pătruns şi în limba română (MID, II, 262, a 1817, IORGA, S. D. XIII, 90, a. 1851), cu varianta grafică *Moldoviia* (I. DOBRESCU, 370, a. 1825), care a fost inclus ca determinant în sintagma *Ţara Moldoviia* (BIANU, C. II, 237, a. 1741, CORFUS, Î. 53, a. 1836), popular *Ţara Moldoviei*, în texte munteneşti: „Cu Negruţa se îndrăgea, /Cu Negruţa Oanciei/Din Ţara Moldoviei" (IZV. XVI, 65) sau „Savai, muma Corbiei/Din Ţara Moldoviei" (TOCILESCU, M. F. 147). Uneori, determinatul a fost substituit prin sinonime: *Pământul Moldoviei* (BIANU, C. II, 454, a. 1763) sau *Principatul Moldoviei* (LĂCUSTEANU, A. 46).

Scanned with OKEN Scanner

31.3.28. [Μολδοβία] – Derivat grec cu suf. *-ία* de la horonimul *Moldova* (*supra,* **33.3.25**), atestat în documente dintre anii 1677-1743 (TRM, I_3, 136/1, INSCR. MED. I, 427, a. 1743).

31.3.29. [*Moldovie*] – Adaptare franceză a lat. *Moldovia* (*supra,* **33.3.27**), atestată la 1574 (AIR, I_1, 151/2) şi între anii 1807-1812 (TRM, I_3, 130/2).

31.3.30. [*Maldovia*] – Variantă fonetică accidentală, rezultată dintr-o asimilare vocalică regresivă, atestată în latină la 1560 (TRM, I_3, 106/1) şi în sintagma *Terra Maldoviae* (ib.).

31.3.31. [*Moldow*] – Adaptare germană a lat. *Moldova* (*supra,* **31.3.25**) atestată la 1422 (TRM, I_3, 130/2).

31.3.32. [*Moldovania*] – Derivat cu suf. horonimic lat. *-ania* de la *Moldova* (*supra,* **31.3.25**), atestat într-un document moldovenesc scris în latineşte (HURM. XV_1, 96, a. 1477), cu corespondentul sârb *Moldovanija* (RHSJ, VI, 912, în cântece populare).

31.3.33. [*Moldoha*] – Varianta fonetică dialectală moldovenească, rezultată din trecerea lui *-v-* intervocalic la *-h-*. Atestată la Trifeşti, jud. Neamţ, cu menţiunea că se folosea cu jumătate de veac în urmă (ANCHETE).

31.3.34. [*Molda*] – Denumire germano-săsească, formal identică cu aceea a târgului (*supra,* **5.1.7**), de care se deosebea prin mijloace sintactice (contexte şi sintagme cu sens horonimic). Este atestată mai întâi la 1474, în Analele veneţiene, care se referă la „vaivoda della Molda" (IORGA, A. F. III, 86), apoi în documente italiene din anul 1475: „Segnor de la Molda" (BIANU, şi 32) şi *Paiexe de la Molda* 'Ţara Moldovei' (ESARCU, D. 420-422). *Chronicon Austriacum* al lui Iacob Unrest, sub anul 1475, relatează despre „Steffan Weyda, Hertzog in der Molda" (IORGA, A. F. III, 98). Din acelaşi an datează un act german redactat în Moldova, care îl numeşte pe Ştefan „Weyda in der Molda" (id. ib. 91); el este urmat de altele din anii 1478 (id. ib. 99), 1482 (DECEI, C. S. 693) şi 1490-1654 (TRM, I_3, 106/1-2). În hărţi horonimul este notat de Wolfgang Lazius (a. 1556: *Grosse Molda*) şi de Gerardus de Jode (a. 1578), cf. TRM, I_4, 163/1. În registrele de socoteli ale saşilor din Braşov şi din Sibiu (HURM. XI), *Molda* este cea mai răspândită formă care desemnează Ţara Moldovei; ea este folosită până în vremea noastră de către saşi cu acelaşi desemnat (GRIGOROVITZA, R. 346). Procesul de polarizare toponimică a presupus în mod necesar utilizarea de la început a sintagmelor genitivale cu un determinat *Land* 'ţară', care sunt înregistrate documentar ceva mai târziu: *Molder Lant* în legenda monedelor lui Ştefan I (1394-1399), cf. SPINEI, N. 33, nota 92. Asemenea sintagme continuă să apară peste secole: *Moldner Land* şi *Moldnerysche Land* la 1592 (TRM, I_3, 137/1); ele sunt transpuse şi în alte limbi, de pildă în pol. *Zyemya Mołdaska* la 1539 (ib. 140/2).

De la horonimul *Molda* s-au format o serie de patrionime în mediul lingvistic săsesc: *Moldaer* atestat la 1663 (TRM, I_3, 142/2), *Molder* la 1561 (ib. 154/2), *Moldener* între 1561-1635 (ib.), *Moldner* între 1526-1674 (ib. 154/2-155/1) şi la 1717 (QK, VI, 367), *Moldnerisch* la 1574 (TRM, I_3, 155/1), *Moldnersch* între 1573-1636 (ib.), *Moldisch* între 1536-1563 (ib. 154/2), *Moldasch* la 1596 (ib. 142/2), *Moldais* la 1616 (ib.). Prin disimilarea grupului

Scanned with OKEN Scanner

consonantic a rezultat săs. *Molner,* pronunţat *molnər,* utilizat şi astăzi (KRAUβ, T.W. 671), bine atestat în sec. XVI-XVII: QK, II, 186 (a. 1532), TRM, I_3, 156/1 (a. 1589), QK, V, 381 (a. 1602), 419 (a. 1605), 430 (a. 1613), 588 (a. 1617), IORGA, S.B. 176 (a. 1629), TRM, I_3, 156/1 (a. 1630-1655), cu varianta grafică *Mollner* (ib. a. 1535), apoi *Molnerisch* (ib. 156/1, a. 1644), cu varianta *Molnersch* (ib. a. 1679). De la patrionime s-au format supranume, atestate din ultimele trei decenii ale sec. XV şi primele decenii din sec. XVI: *Moldener* Mechel, *Moldner* Endris, *Moldners* Thumis [= Thomas], *Moldtner* Tomas, *Moldnerr* Mattis (OREND, 262-263).

Horonimul săsesc a avut o circulaţie notabilă şi în mediul lingvistic maghiar, aşa cum o dovedesc mai puţin atestările, de exemplu „az Moldai hatar" (= hotarul Moldovei) la 1641 (HURM. XV_2, 1072, a. 1641), cât patrionimul *Molday* (TRM, I_3, 154/2, a. 1542-1554), scris şi *Moldaj* (ib. 142/2, a. 1635) sau *Moldai* (HURM. XV_2, 1018, a. 1636, TRM, I_3, 142/2, a. 1641). În latină s-au format derivatele *Moldaicus* (ib. 142/2, a. 1558-1658) şi *Moldensis* (ib. 154/2, a. 1494).

31.3.35. [*Moldania*] – Derivat latin cu suf. horonimic *-ania* (pentru care vezi SERRA, C.T. 79-81), care preia numele latinizat al târgului Baia (*supra,* **5.1.8**). Atestat într-o notiţă italiană de la 1557, redactată în latineşte: „Pars autem minoris Valacciae seu Moldanie" (ISOPESCU, N. 26) şi în două hărţi: a lui Hieronymus Ortelius din 1665 şi a lui Rizzi-Zannoni din 1782 (TRM, I_4, 163/1). De la el s-au format patrionimele it. *Moldano* (CĂLINESCU, A.N. 451, cca 1650), lat. *Moldanus* (TRM, I_3, 142/2, a. 1481, 1572, THUAN, 193, a. 1614) şi *Moldanensis,* atestat în titlul cronicii germane a lui Ştefan cel Mare: „Cronica breviter scripta Stephani dei gratia voyvoda Terrarum Moldannens[ium] necnon Valachyens[ium]" de la 1502 (CRON. GERM. 35). Aspectul formal al patrionimului latin i-a nedumerit pe editori, care l-au motivat printr-o eroare de copist: *nn* pentru *uu* (GÓRKA, C. 242, I. C. Chiţimia, Introducere la CRON. GERM. 24); în realitate, el este perfect plauzibil dacă îl raportăm la celelalte atestări ale horonimului şi ale oiconimului corespunzător. Se crede că autorul cronicii a fost un orăşean din Baia, pârgarul Ulrich (H. Weczerka, apud NEAMŢU, B. 169) – ipoteză care explică de ce baza derivatelor a fost *Molda,* iar nu *Moldava.* De la această bază s-a format şi adjectivul germ. *moldanische,* atestat în registrul de socoteli al Sibiului pe anii 1617 şi 1618 (IORGA, S. S. 274 şi 275). Prin contaminare cu *Bogdan* s-au format patrionimele fr. *Boldan* (TRM, I_3, 142/1, a. 1551-1572) şi it. *Boldano* (ib. a. 1579, 1610).

31.3.36. [*Modania*] – Variantă latină a horonimului precedent, rezultată prin disimilarea *-ld-* > *-d-* : TRM, I_3, 136/2, a. 1600.

31.3.37. [*Molta*] – Variantă fonetică săsească a formei *Molda* (*supra,***31.3.34**), explicabilă prin alternanţa dialectală a dentalelor *t* – *d* (cf. Ştefan Paşca, în DR, XI, 251, NEUMANN, G. W. 367). Este atestată la 1583 (HURM. III_1, 86), 1617 (IORGA, S. D. XX, 26) şi 1623 (id. ib. IV, 183, XX, 158). De la ea s-a format patrionimul *Moltner* (TRM, I_3, 156/1, a. 1528-1530). Alte patrionime presupun o contaminare între *Molda* şi *Molta*: *Moldtner* (ib. 155/2, a. 1562,

Scanned with OKEN Scanner

1620, IORGA, S. B. 176, a. 1629) şi *Moldtnersch* (TRM, I_3, 155/2, a. 1555), cu varianta grafică *Moldtnersz* (ib. a. 1554).

31.3.38. [*Moltan*] – Derivat polonez cu suf. patrionimic *-an* de la horonimul săsesc *Molta (supra,* **31.3.37**) atestat în sintagma *Moltansky Ziemie* în cronica moldo-polonă de pe la 1564 (CR. SLAVO-ROMÂNE, 118).

31.3.39. [*Molde*] – Formă dialectală săsească, pronunţată *die moldə* (KISCH, N.W. 105), atestată mai întâi într-un glosar de pe la 1470: „*Molde* unter *Moldavia*" (CAPESIUS–ISING, 18), apoi într-un document de la 1475: „des der Molde Wayda" (IORGA, A. F. III, 95) şi în altele dintre anii 1559-1594 (TRM, I_3, 130/1). A apărut prin polarizare de la oiconimul *Molde* (*supra,* **5.1.9**), de care se diferenţia probabil prin sintagme cu determinatul *Land* (*ţ*).

31.3.40. [*Molden]* – Formă germană atestată între anii 1535-1638 (TRM, I_3, 130/1) şi 1716-1717 (QK, VI, 364, 367), cu varianta grafică *Moldenn*, între anii 1559-1582 (TRM, I_3, 130/1). A circulat şi în sintagma *Land* (*ţ*) *Molden* 'Ţara Moldovei', atestată la 1561-1562 (TRM, I_3, 136/2), respectiv *Land*(*ţ*) *Moldenn* la 1559 şi 1561 (ib.), reprezentând modalităţile primare ale polarizării de la oiconim (*supra,* **5.1.9**).

31.3.41. [*Moldin*] – Horonim german format de la numele corespunzător al târgului (*supra,* **5.1.10**) şi atestat ca atare la 1472 (TRM, I_3, 130/1).

31.3.42. [*Mulda*] – Variantă săsească a numelui târgului (*supra,* **5.1.14**), căruia i se conferă o semnificaţie horonimică prin contexte sau sintagme adecvate. Ambele modalităţi se constată în primele atestări, din cronica germană a lui Ştefan cel Mare, redactată la sfârşitul sec. XV: „Do kam der Wassarab gelotten in dye Mulda zu dem Stephan voyvoda" şi „eyn haubt stat Muldener land" (CRON.GERM. 42 şi 38). După GÓRKA, C. 279, această formă era „întrebuinţată constant şi exclusiv de germanii din Moldova" – de unde ipoteza sa privind autorul cronicii, care ar fi fost pârcălabul Hermann. Ea se răgăseşte în documente dintre anii 1529-1594 (TRM, I_3, 131/2), alături de variantele grafice *Mullda* (ib. a. 1540-1544) şi *Mwlda* (ib. a. 1535), iar sintagma *Muldener Landt* într-un document de la 1554 (ib. 137/2). De la ea s-a format patrionimul *Muldisch* (ib. 156/2, a. 1552). Într-un act latin de la 1519 se vorbeşte despre „Stephano Muldosische Vaivodis" (HURM. II_3, 307).

31.3.43. [*Mulden*] – Derivat german de la *Mulda* (*supra,* **31.3.42**), fără corespondent oiconimic, atestat la 1471: „in der Mulden" (VERESS, F. IV, 6).

31.3.44. [*Muldania*] – Latinizare cu suf. *-ania* a horonimului *Mulda* (*supra,* **31.3.42**), atestată la 1600 (TRM, I_3, 141/2), de la care s-a format patrionimul *Muldanensis,* atestat la 1389 (ib. 156/2) şi sued. *Muldansche* de la 1651 (MAYER, D. 370). Varianta sp. şi fr. *Buldania* (TRM, I_3, 136/2, a. 1616, 1646) implică o contaminare cu *Bogdan*. De la aceasta s-a format patrionimul it. *Buldano*: „la figlia del Buldano o Moldano" (CĂLINESCU, A. N. 451, a. 1650).

31.3.45. [*Muldava*] – Horonim implicând închiderea lui *-o-* tematic, proprie adaptării germane a rom. *Moldava,* care se constată şi în numele târgului (*supra,* **5.1.11**). Atestat la 1574, în varianta grafică *Muldawa* (TRM, I_3, 131/2), stă la baza sintagmei cehe *Muldawská Země* 'Ţara Moldovei' de la 1595-1596 (ib. 137/2) şi a unor patrionime: it. *Muldauo* (ib. 156/2, a. 1668), scris şi

Scanned with OKEN Scanner

Muldavo (BARSI, 27 şi 32, a. 1633, ORTIZ, S. 43, cca 1725), lat. *Muldavus* (SACERDOŢEANU, T. 39, nota 24, a. 1580, HURM. XI, 301 şi 304, sfârşitul sec. XVI), ceh. *Muldawan* (TRM, I_3, 156/2, a. 1596-1601) şi *Muldawsky* (ib. a. 1595-1599), pol. *Muldawski* (ib. a. 1660).

31.3.46. [*Muldau*] – Adaptare fonetică germană a formei precedente (*supra,* **31.3.45**), atestată între anii 1471-1712 în varianta grafică *Muldaw* (TRM, I_3, 131/2), iar la 1601 în sintagma horonimică *Muldauische Landt* 'Ţara Moldovei' (ib. 137/2). În scrierile în limba germană ale polonezilor, *Muldaw* desemnează Ţara Românească (de exemplu la PAPROCKI, 278-279, a. 1576). Derivate patrionimice sunt germ. *Muldauer* (TRM, I_3, 156/2, a. 1550-1693), scris şi *Muldawer* (ib. a. 1565-1595), *Muldauisch* (ib. a. 1592-1804), scris şi *Muldawisch* (ib. a. 1559-1595) sau *Muldausch* (ib. a. 1600), respectiv lat. *Muldaus* (ib. a. 1533).

31.3.47. [*Muldavia*] – Formă latinizată cu suf. *-ia* de la *Muldava* (*supra,* **31.3.45**), fără corespondent în numele târgului, cu o amplă circulaţie europeană. Menţionată la 1372 în sintagma *Waywodatus Muldaviae* (HURMUZAKI, F. I, 318), este prezentă în documente până la 1690 (TRM, I_3, 131/2), împreună cu variantele grafice *Muldauia* (ib. a.1389-1600), *Muldawia* (ib. 1372-1414) şi *Mulldavya* (CSŢR, III, 679-680, a. 1589). Sub influenţă poloneză, ea desemnează uneori şi Ţara Românească. În hărţi de inspiraţie germană, numele ţării apare deseori în variantele grafice *Muldauia* (TRM, I_4, 164/2, a. 1545), *Muldavia* (ib. a. 1554-1737) şi *Mvldavia* (ib. 166/1, a. 1545-1595). Forma se constată şi în scrierile călătorilor şi ale misionarilor italieni, de pildă *Muldavia* la BARSI, 24 (a. 1633) şi *Muldauia* la Silvestro Amelio (DENSUSIANU, M. R. 289-293, a. 1719).

Derivate patrionimice sunt lat. *Muldavicus* (PALL, C. 242, a. 1653, TRM, I_3, 156/2, a. 1654), *Muldauiensis* (TRM, I_3, 156/2, a. 1389), cu varianta grafică *Muldaviensis* (R.ROSETTI, U. 306, a. 1420, TRM, I_3, 156/2, a. 1447-1685), slv. *Muldavskij* (INSCR. MED. I, 442, a. 1780), pol. *Muldawski* (CORFUS, U. 302, a. 1660).

31.3.48. [*Muldavie*] – Adaptare franceză a horonimului *Muldavia* (*supra,* **31.3.47**), atestată sporadic şi în varianta grafică *Muldauie:* VICTOIRE, 115 (a. 1531), MHHD, I, 194 (a. 1533), IORGA, S. D. IV, 207 (a. 1638). Din contaminarea cu *Bogdan* a rezultat *Buldavye* (TRM, I_3, 136/2, a. 1561).

31.3.49. [*Muldavien*] – Adaptare olandeză a horonimului *Muldavia* (*supra,* **31.3.47**), atestată la 1531 (GÖLLNER, R. 256).

31.3.50. [*Mundavia*] – Variantă italiană a horonimului *Mondavia* (*supra,* **31.3.24**), rezultată din contaminarea cu *Mulda*. Este atestată într-o cronică de la sfârşitul sec. XV scrisă în latineşte: „Turci per Istrum depopulant Mundaviam, id est Valachiam" (IORGA, A. F. III, 39); într-un document din anul 1475: „Magnificus Stephanus Voyuoda Mundaniae" (HURM. VIII, 6); în sfârşit, în altul din anul 1492: „Stephano Vaivoda de Mundavia" (MACUSCEV, 137).

31.3.51. [**Mundania*] – Derivat latin cu suf. *-ania*, care trebuie presupus pe baza patrionimului *Mundanus*, atestat la 1610 (TRM, I_3, 156/2). Rezultă din contaminarea lui *Mulda* cu *Moldania*.

Scanned with OKEN Scanner

31.3.52. [*Muldan(y)*] – Derivat polonez cu suf. patrionimic *-an(y)* de la horonimul săsesc *Mulda* (*supra,* **31.3.42**). Este atestat la sg. în câteva documente latine de la 1462 („barones de Muldan", la TAPPE, D. 17) şi de la sfârşitul sec. XVI („Begum de Muldan", în HURM. XI, 301).

31.3.53. [*Multan(y)*] – Derivat polonez cu suf. *-an(y)* de la horonimul săsesc *Mulda (supra,* **31.3.42**), cu pronunţarea surdă a dentalei, constatată şi în varianta *Molta (supra,* **31.3.37**). Etimologia şi semnificaţia derivatului (= Muntenia) au fost deja discutate (*supra,* **31.2**); rămâne să menţionăm atestările, indiferent dacă ele se referă la Moldova (foarte puţine) sau la Ţara Românească (cele mai numeroase). Cf. CROMER, P. 216 (a. 1555): „Multani à nostris, à caeteris verò Transalpinensis vocentur".

După sistemul popular polonez, horonimele se formau de la etnonime la pl., printr-o conversiune funcţională. Mai ales precedat de prep. *do 'la'* şi *z* 'din', numele se folosea şi la sg., cu aceeaşi dublă funcţie: *do Multan* 'la Muntean' = 'în Ţara Românească', *z Multan* 'din Ţara Românească'. Forma de sg. este frecvent atestată în documente poloneze din sec. XVII, desemnând exclusiv Ţara Românească: VERESS, D. VI, 298 (a. 1601), id. ib. VII, 193 (a. 1604), AGZ, XX, 138 (a. 1613), PAPIU ILARIAN, II, 151 (a. 1616), SIRUNI, M. 285 (a. 1619), FHU, XII, 427 (a. 1657), HURM. III_1 supl. II, 92 (a. 1672), JERLICZ, 17/1 (cca 1673). Uneori ea a trecut şi în alte limbi europene, de pildă fr. *le Moultan*, într-un act redactat în Polonia la 1713 (IORGA, S.D. IX, 117).

Horonimul era frecvent folosit ca determinant în sintagme desemnând fie Ţara Moldovei, fie Ţara Românească: pol. *Ziemia Multańska* (TRM, I_3, 139/2, a. 1563-1564, HOLBAN, D. P. 330, a. 1591, MVCE, I, 103, a. 1595, FHU, VIII, 95, a. 1597, DUZINCHEVICI, D. 8, a. 1598, VERESS, D. VI, 297, 352, a.1601, AIR, III, 23/1, a. 1672, DUZINCHEVICI, Ş. 297, a. 1688. Uneori sintagma implică inversarea termenilor componenţi: *Multańska Ziemia*, cf. HOLBAN, D.E. 670 (a. 1553), STRYKOWSKI, 6/1 (a. 1582), HOLBAN, C. S. 151 (a. 1600), CORFUS, C. I. 30 (a. 1600), VERESS, D. VII, 54 (a. 1602), HURM. III_1 supl. II, 25 (a. 1647). Corespondentul latin este *Terra Multanorum:* IORGA, S. D. XXIII, 46 (a. 1540). Forma rusească este *Zemlja Multjanskaja:* HASDEU, D. 13, nota 3 (începutul sec. XVI), AZR, II, 346 (a. 1538), MVCE, I, 285 (a. 1599).

Plecând de la semnificaţia exclusiv horonimică a pol. *Multan*, s-au format de la el derivate patrionimice în câteva limbi europene: *a)* pol. *Multański:* STRYKOWSKI, 7/1 (a. 1582), FHU, VIII, 95 (a. 1597), VERESS, D. V, 332, 356 (a. 1599), id. ib. VI, 141 (a. 1600), CORFUS, C.I. 30 (a. 1600), id. C.T. 559 (cca 1600), HOLBAN, D. P. 331 (a. 1600), id. C.S. 152 (a.1601), SULKOWSKA, D. 95-96 (a. 1601), TRM, I_3, 156/2 (a. 1617-1673), JERLICZ, 15/1 (cca 1673), HURM. III_1, supl. II, 109 (a. 1676), AHP, VI, 484 (a. 1683), cu varianta *Multiański* MVCE, I, 100 (a. 1595); *b)* rus. *Multanskij:* AZR, I, 144 (a. 1494), AIR, II, 78/1 (a. 1673), TRM, I_3, 156/2 (a. 1679), DRAGOMIR, R.B. 1201 (a. 1684); *c)* lat. *Multanus:* HURM. II_1 supl., 31 (a. 1531), IORGA, S. C. 323 (a. 1540), TRM, I_3, 156/2, a. 1588, ISOPESCU, D. 477 (a. 1594), VERESS, D. VI, 245 (a. 1600), OKOLSKI, 148 (a. 1641), PALL, C. 242 (a. 1653), FILITTI, A.V. II, 127-128 (a. 1654); *d)* lat. *Multanicus:* CROMER, P. 481 (a. 1555), TRM, I_3, 156/2, a. 1595, 1654; *e)* germ.

Scanned with OKEN Scanner

Multaner: IORGA, S.D. IV, 249 (a. 1658); *f)* germ. *Multanisch:* TRM, I_3, 156/2 (a. 1655) cu varianta *Mutanisch* IORGA, S.D. XI, 126 (a. 1602, document german redactat în Polonia).

31.3.54. [*Multania*] – Derivat latin cu suf. *-ia* de la horonimul pol. *Multan (supra,* **31.3.53**), atestat în sec. XVI-XVII: IORGA, S.D. XXIII, 24 (a. 1531), id. S.C. 333 (a. 1555), FILITTI, A. V. II, 20 (a. 1575, it.), IORGA, S.D. XXIII, 400 (a. 1588), VERESS, D. IV, 35 (a. 1593), ISOPESCU, D.S. 399 (a. 1595), VERESS, D. VI, 244, 246 (a. 1600), FILITTI, A.V. II, 127 (a. 1654), cu variantele ucr. *Multanija* (actual) VITKOVSKI, T.E. 189, 191-192 şi lat. *Multhania* IORGA, S.C. 331 (a. 1551). Într-un document italian din Polonia, Ţara Românească este numită *Umultania* (CIORĂNESCU, Ş.N. 168, a. 1573), în care iniţiala pare a fi prep. *u* 'la'.

31.3.55. [*Multanie*] – Adaptare franceză a horonimului *Multania* (*supra,* **31.3.54**), întregistrată într-un raport redactat în Polonia la 1712 (C.C. GIURESCU, E. 45).

31.3.56. [*Moldoua*] – Variantă fonetică înregistrată la Sadova, jud. Suceava, împreună cu patrionimul *moldouan* (ANCHETE). Se explică prin pronunţarea bilabială a lui *-v-* sub influenţă maghiară. În documentele ungureşti este înregistrată ca atare la 1595 (HURM. XII_1, 194), 1596 (ib. 232, 281), 1597 (ib. 324), 1600 (ib. XII_2, 956, 978, 1059).

31.3.57. [*Moldoa*] – Variantă fonetică atestată în limba veche doar pentru numele apei, nu însă şi pentru acela al târgului. Se explică prin dispariţia lui *-w-* bilabial intervocalic în limba maghiară (*supra,* **2.8**), care a influenţat pronunţarea românească. Este atestată în documente maghiare dintre anii 1598-1690 (TRM, I_3 130/1), iar în vremea noastră în Maramureş: „Eu îs de la Moldoa" (ŢIPLEA, P.P. 423), cu derivatul „(frâie) moldoăneşti" (id.ib. 421). Patrionimul *moldoani*, menţionat la 1797 (BĂLAN, D.C. 67), a fost preluat şi în germană: *Moldoaner* (CONS.AULIC, I/2, 8, a. 1777).

31.3.58. [*Moldua*] – Variantă fonetică prezentă în documentele latino-maghiare şi ungureşti din sec. XIV-XVII: TRM, I_3, 131/1 (a. 1395-1603), VERESS, D. VIII, 103 (a. 1610), 220 (a. 1611), 270, 283 (a. 1612), QK, V, 538 (a. 1615), VERESS, D. IX, 70 (a. 1616), 335 (a. 1634), id. ib. XI, 34 (a. 1663). De la începutul sec. XV îşi face apariţia în documentele străine şi varianta grafică *Moldwa:* TRM, I_3, 131/1 (a. 1419-1643), preluată şi în documente germano-maghiare, cf. „in dy Moldwa" (IORGA, A.F. III, 93, a. 1593) sau „Weyvoda auss der Moldwa" (HURM. XI, 375, a. 1593). Accidental apare şi varianta grafică *Moldvva* (TRM, I_3, 131/1, a. 1642). De la mijlocul sec. XV şi până astăzi grafia dominantă este însă *Moldva* (ib. a. 1444-1848, CRIŞIÁN, 220, a.1895, MÁRKI, M. sec. XX). În vechea limbă maghiară consoana din sufix era o fricativă bilabială (*w*), menţinută în unele graiuri ardeleneşti până astăzi, dar din sec. XIII ea devine o labiodentală (*v*), care prin sec. XVII se extinde şi în regiunile răsăritene ale limbii maghiare (KIRÁLY, C. L. 204-207). Această pronunţie explică, pe de o parte, variaţia grafică, iar pe de alta vocalizarea consoanei în graiurile româneşti nordice, după sincoparea lui *o* precedent: *Móldua* > *Moldúa, Moldúṷa*

Scanned with OKEN Scanner

(PETROVICI, P.F. 454-455; vezi şi discuţia *supra*, **2.11**). În română *Moldúa* apare de la finele sec. XVI în documente bistriţene şi moldoveneşti nord-vestice: „au fost mârgând în Moldua" (BĂLAN, C.D.B. 13, a. 1578), „ce vreţi audzi din Moldua" (ROSETTI, L. 47, a. 1593), „schimbare în domni la Moldua" (IORGA, D. B. II, 4, cca 1627), cf. şi alte documente de la 1650 (HURM. XV, 1179), 1717 (ib. 1562), 1834 (ARH. Clg, 125) sau nedatate (CORFUS, Î. 66). În vremea noastră a fost constatată în Maramureş (T. PAPAHAGI, 226, POMPILIU, L. 247). Dintr-o anchetă la Giuleşti–Maramureş, reiese că *Moldúa* este o formă cunoscută doar de oamenii mai în vârstă, care îşi amintesc felul cum spuneau bunicii lor; tot astfel, bejenarii de la Oşlobeni–Neamţ stabiliţi la Voşlobeni–Harghita spun că ea este folosită de bâtrâni (ANCHETE). Într-o scrisoare a lui Matei Basarab către Gh. Rákoczi, de la 1632, apare şi forma normală maghiară: „dă i-aş treace şe pre în *Moldva*", datorată desigur unui diac ungur (IORGA, S.D. XI, 16).

De la *Moldva* (*Moldua*) s-a format patrionimul maghiar *Moldvaj* (TRM, I_3, 155/2-156/1, a. 1404-1848), scris şi *Moldvai* (HURM. XV_2, 809, a. 1604, ib. IV_1, 444, a. 1611, ib. XV_2, 1214, a. 1653), *Molduai* (VERESS, D. IV, 13, a. 1593, TRM, I_3, 155/2, a. 1596-1616), *Molduay* (TRM, I_3, 155/2, a. 1596), *Moldvaij* (ib. 156/2, a. 1607-1689), *Moldvaj* (ib. a. 1604-1662), *Moldvvai* (ib. 156/1, a. 1642), *Moldvay* (ib. a. 1601-1657), *Moldwai* (ib. a. 1553-1616), *Moldwaij* (ib. a. 1588), *Moldway* (ib. a. 1512-1608). Acest patrionim a fost latinizat cu suf. *-ensis*: *Moldwayensis* (ib. 156/1, a. 1551, 1577), *Molduaiensis* (ib. 155/2, a. 1577) şi *Molduayensis* (ib. a. 1577).

De la horonim s-au derivat patrionime în diverse limbi: germ. *Molduer* (MHHD, II, 348, a. 1552) şi *Molduisch* (TRM, I_3, 155/2, a. 1849); lat. *Moldvanus* (ib. 156/1, a. 1412-1428), scris şi *Molduanus* (MIHÁLYI, D. 56, a. 1365, HURM. I_2, 333, a. 1390, DRH, D, I, 130, a. 1395, HURM. I_2, 383, a. 1397, TRM, I_3, 155/2, a. 1529), *Moldwanus* (TRM, I_2, 156/1, a. 1412-1430), de unde şi it. *Molduano* (ib. 155/2, a. 1600), germ. *Molduaner* (CIORĂNESCU, R. 26-27, începutul sec. XIX) şi lat. *Moldwanensis* (TRM, I_3, 156/1, a. 1528); lat. *Moldviensis* (ib. a. 1529), scris şi *Moldwiensis* (ib. a. 1528) sau *Moldwensis* (ib. a. 1542). În limba română s-a format, de la horonimul *Moldua*, patrionimul *molduan*, atestat mai întâi la 1578 într-un document bistriţean în care se stabileau hotarele: „Pre de cântră Bistriţă easte a bistriţeanilor, pre de cântră Moldua easte a molduanilor" (BĂLAN, C.D.B. 13). Un deal din ţinutul Năsăudului se numeşte *Dealul Molduuanului* (PETROVICI, P.F. 454), iar în Ţara Oltului s-a înregistrat numele de familie *Molduuan* în conscripţiile din anii 1633 şi 1722 (PAŞCA, N.P. 283). Până la al doilea război mondial, locuitorii din satul Fundul Moldovei erau numiţi *molduani* de către vecinii lor din Pojorâta şi din Sadova (ANCHETE). În Transilvania patrionimul reflectă şi stadiul mai nou al evoluţiei consoanei *-v-* din limba maghiară, cf. „eu, Vasilie, dascălul *Moldvanul*" la 1695 (CORFUS, Î. 66).

Horonimul a fost inclus ca determinant în sintagme precum lat. *Terra Molduae* (TRM, I_3, 141/2, a 1412), formată de la numele ţării în genitiv, şi magh. *Moldvaország* (HURM. IV_1, 445, a. 1611, TRM, I_3, 137/1, a. 1636-1688, CRIŞIÁN, 220, a. 1895), scrisă şi *Moldua ország* (TRM, I_3, 137/1, a. 1593) sau *Moldwa*

Scanned with OKEN Scanner

ország (ib. a 1661). De la patrionim s-a format sintagma *Moldvai ország* (ib. a. 1687 şi 1697).

31.3.59. [*Terra Molduana*] –Horonim latin, în care determinantul este un derivat cu suf. *-anus* de la magh. *Moldua* (*supra,* **38.3.58**). Atestat ca atare în sec. XIV (MIHÁLYI, D. 56, a. 1365, HURM. I_2, 333, a. 1390, DRH, D, I, 130, a. 1395, ib. 158, a. 1397), dar şi cu variantele *Terra Moldwana* (DRH, D, I, 175, a. 1401, CONSTANTINIU–PAPACOSTEA, 1132, a. 1412) şi *Terra Moldvana* (TRM, I_3, 137/1, a. 1395).

31.3.60. [*Terra Moldv(i)ensis*] – Horonim latin, în care determinantul este un derivat cu suf. *-(i)ensis* de la magh. *Moldva (supra,* **38.3.58**). Atestat ca *Terra Moldvensis* la 1560 (TRM, I_3, 138/1) şi ca *Terra Moldwiensis* la 1528 (HURM. XV_1, 305).

31.3.61. [*Moldwania*] – Derivat latin cu suf. *-ia* de la patrionimul *Moldwanus (supra,* **3.3.58**), atestat la 1412 (TRM, I_3, 131/3).

31.3.62. [*Molduavia*] – Formă latino-maghiară hibridă, rezultată din contaminarea lat. livresc *Moldavia* cu magh. uzual *Moldua*: TRM, I_3, 131/1 (a. 1476). Atestată şi în variantele grafice *Moldvavia* (VERESS, F. IV, 16, a. 1475), *Moldwawya* (DRH, D, I, 424, 426, a. 1452), *Moldwauia* (TRM, I_3, 131/1, a. 1455) şi *Molduauia* (ib. a. 1476). De aici a rezultat şi patrionimul *Molduaviensis* (VERESS, F. IV, 17, a. 1476).

31.3.63. [*Modua*] – Variantă fonetică atestată într-un document latino-sârbesc de la 1432 (IORGA, S. D. III, X) şi în alte câteva ungureşti din anii 1552, 1612 şi 1616 (TRM, I_3, 106/1), cu variantele grafice *Modva* la 1601 (ib.) şi *Modwa* la 1600 (ib.). Se explică de la forma *Moldua (supra,* **38.3.58**) prin evoluţia convergentă a grupului *-ld-* în sârbă (unde *-l-* s-a vocalizat prin sec. XII) şi în dialectele maghiare sud-estice (DRĂGANU, D. 145). În vremea noastră, *Modua* este atestată la Poian–Covasna (ANCHETE). De aici patrionimele magh. *Modvai* (TRM, I_3, 142/2, a. 1611, VERESS, D. IX, 167, a. 1618) scris şi *Moduai* (TRM, I_3, 142/2, a. 1611, 1678) sau *Modvay* (ib. a. 1601). La 1397 este atestată şi sintagma horonimică *Terra Moduana* (ib. 137/2).

31.3.64. [*Molua*] –Variantă fonetică maghiară atestată sporadic, în formele *Molva* (HURM. XV_2, 953, a. 1626) şi *Molwa* (TRM, I_3, 131/2, a. 1600), cu patrionimul *Molvay* (ib. 156/1, a. 1626) şi în sintagma horonimică *Terra Moluana* (ib. I_3, 138/1, a. 1395). Se explică prin dificultatea vorbitorilor acestei limbi de a pronunţa grupurile consonantice.

31.3.65. [*Molduia*] – Derivat latin cu suf. *-ia* de la magh. *Moldva* (*supra,* **31.3.58**). Atestat ca atare la 1568 (TRM, I_3, 131/1), iar la 1412 cu varianta grafică *Moldvia* (ib.).

31.3.66. [*Molduva*] – Variantă fonetică atestată într-o serie de documente (latino-) maghiare dintre anii 1530-1729 (TRM, I_3, 131/1), la 1757 (MATEI, T.D. 132) şi în vremea noastră, în localităţi din jud. Covasna şi Harghita, unde se accentuează tematic (ANCHETE). De la ea s-a format patrionimul *Molduvai* (TRM, I_3, 155/2, a. 1606-1687), scris şi *Molduvaj* (ib. a. 1695). În română este atestată pe la 1609-1615 sintagma horonimică *Ţara Molduveei* (ROSETTI, L. 81), în care desinenţa reflectă o fază mai nouă a articulării analitice **Ţara ei Molduve.*

Scanned with OKEN Scanner

Accentuarea pe sufix, *Moldúva*, se regăseşte astăzi la Rona de Jos – Mramureş, la Săcuţa – Suceava, la Tarcău–Neamţ şi la Bărăşti – Suceava (ANCHETE). În NALR-MOLD. BUCOV. (ms.), derivatul *molduveni* este notat cu *u* deschis sau cu *o* închis în pct. 564 (Baia), 563 (Săcuţa–Boroaia), 555 (Tătăruşi – Iaşi), 576 (Poiana Grinţieşului – Neamţ) şi la fel în ALR II/I p. 1, MN (Mirceşti–Iaşi). De aici a fost derivat patrionimul *mólduvan* (jud. Covasna), accentuat de obicei *molduván* (Ciucsângeorgiu–Harghita, Tarcău–Neamţ), atestat prin ANCHETE, de la care s-a format supranumele *Molduvan,* cunoscut în Ţara Făgăraşului (LITERAT–JÁRAI, 619, a. 1658, PAŞCA, N. P. 283, a. 1758-1788) şi la Breb–Maramureş (BÂRLEA, î. 50, mijlocul sec. XVIII), scris şi *Molduvian* (IORGA, S. D. IV, 17, a. 1628, Transilvania) sau *Molduveanul* (ALEXIU, D. 16, a. 1637, din Scăieni–Prahova, în fostul judeţ Săcuieni). Dacă varianta *Moldúva* ar fi circulat doar în limba română, atunci s-ar fi putut explica printr-o evoluţie fonetică românească (*supra*, **2.10**); dar dacă ea se constată şi în limba maghiară, trebuie justificată pe terenul acestei limbi, de la *Móldua* > *Mólduu̯a* (prin sinereză) > *Mólduva* (prin consonificarea lui *-u̯-*). Rezultatul a fost împrumutat de români în zonele de contact cu ungurii şi tot ei au fost aceia care au realizat schimbarea accentului de pe temă pe sufix.

31.3.67. [*Móduva*] – Variantă fonetică maghiară, explicabilă prin disimilarea *-ld-* > *-d-* (cf. SIMONYI, U.S. 225) şi atestată în câteva localităţi din jud. Harghita: Ditrău şi Plăieşii de Jos (ANCHETE).

31.3.68. [*Molduha*] – Variantă fonetică atestată la Pojorâta, cu specificarea că în acest fel era numită localitatea Fundul Moldovei înainte de cel de-al doilea război mondial (ANCHETE). Se poate explica pe terenul limbii române, prin trecerea lui *-w-* intervocalic maghiar la *-h-,* ca în *csóva* > *ciuhă* sau *fuvaros* > *fuharoş* (KIRÁLYI, C. L. 214).

31.3.69. [*Muldova*] – Variantă fonetică românească, rezultată din închiderea lui *-o-* neaccentuat din temă, care reia numele târgului (*supra,* **2.14**). Atestările ne indică o arie difuză, confirmând explicaţia printr-un accident fonetic: VARLAAM, 6 (a. 1643: „domnu de Muldova"), M. COSTIN, O. 44, 46, 47, 58, 59, 65, 66, 91, 101, 104, 144, 149, 155, 178, 182, 190 (alternând cu *Moldova*), LET. CANTAC. 54, 119 (cca 1690), BĂLAN, C. D.B. 42 (a. 1746). În vremea noastră, forma este atestată la Boişoara–Vâlcea (TDM, I, 1), Giuleşti–Suceava, Pocoleni–Suceava, Vânători–Neamţ, Măgireşti–Bacău, Ruginești–Vrancea, Tulgheş–Harghita (ANCHETE). De la ea s-a creat sintagma horonimică *Ţara Muldovei,* atestată la Dosoftei (CONV. LIT. VI, 159, cca 1671), IORGA, S. D. VII, 362 (a. 1689), NECULCE, O. 761, MANGRA, C. 22 (a. 1717, în vestul Transilvaniei), IORGA, S. D. V, 101 (a. 1719 – scrie un ţigan din Ţara Românească). Patrionimul corespunzător este *muldoveni:* IORGA, S. D. IX, 202 (mijlocul sec. XVII, nordul Moldovei, scris *muldoviani*), M. COSTIN, O. 59, 70, 150, 153, 155, 157, 173, 199, DRĂGANU, C.P. 192 (codicele lui Gheorghe Ştefan), LET.CANTAC. 124, ANCHETE (Vânători–Neamţ, Ruginești–Vrancea). Pe la 1668 un seimen din Iaşi se numea *Muldovanul* (CAPROŞU, II, 179). De la patrionim s-au format derivatul adjectival

Scanned with OKEN Scanner

muldovenesc, atestat la 1594 (HURM. XI, 395, scris *muldevenesc*) şi horonimul *Ţara Muldovenească*, atestat în Haţeg pe la 1762 (CR. VERS. 75).

31.3.70. [*Mulduva*] – Variantă fonetică românească la care s-a ajuns de la forma *Moldúva* (*supra,* **31.3.66**), de origine maghiară, prin asimilare vocalică regresivă (cf. *supra,* **2.12**). Atestată pe valea Bistriţei (GHEORGHEASA, S.), în „munţii Sucevei" (I. TEODORESCU, S.C. 82), la Tătăruşi – Iaşi (VASILIU, C. U. 59: „Tragi Codrian la perdé,/La perdé pi Mulduvá"), la Pocoleni, Boroaia şi Bogata – toate în jud. Suceava –, la Prundul Bârgăului – Bistriţa-Năsăud, la Subcetate – Harghita, cu menţiunea că spun aşa doar bătrânii (ANCHETE). Genitivul „bătrânesc" era *Muldúźi* (Bogata–Suceava, cf. ANCHETE). Documentele româneşti atestă doar sintagma horonimică *Ţara Mulduvei:* HURM. XI, 342 (a. 1593), DÎR, 190 (a. 1594), ROSETTI, L. 73 (a. 1604-1618) sau *Ţara Mulduvii:* HURM. XV, 1516 (a. 1707), BIANU, C. II, 232 (a. 1781). Emil Petrovici înregistrează de la Topliţa–Mureş următoarele versuri: „Aşa joacă boierii/Pe la Ţara Muldui [k] Mulduvi" (ALRT, II, 110). În letopiseţul lui Ureche, Simion Dascălul uzează de forme arhaice de genitiv: *pământul Mulduveii, Ţara Mulduveii,* pe care copiştii încearcă uneori să le modernizeze (ONU, C.T. 341). Patrionimul *mulduveni* apare la câmpulungeni într-un document de pe la 1687 (IORGA, D.B. II, 65), iar în vremea noastră la Moişa şi Săcuţa – Suceava, la Prundul Bârgăului – Bistriţa-Năsăud, la Pocoleni–Suceava (ANCHETE), la Bicaz-Chei (NALR-MOLD. BUCOV. ms., pct. 577), cu sg. *mulduvan* (GOROVEI, P.F. 155: „Vrăjise dracul să fie ţiganul mai alb la faţă decât mulduvanul"). Destul de răspândit a fost derivatul adjectival *mulduvenesc*: „boiarii noştri mulduveneşti" (DRH, A, XXIV, 226), „limba mulduveniască" la Gr. Ureche (ONU, C. T. 324), „cătră pre cinstit Scaunul nostru a Cămpulungului Mulduvenesc" (BĂLAN, D. C. 68, a. 1804), „Trii voinici ardelineşti/ Cu caii mulduvineşti" (CARDAŞ, 116, cules din Broşteni–Fălticeni), „Facim o roată [=horă]; aceie să cheamă mulduvineasca" (ALRT II, 171, text din Boian–Cernăuţi).

31.3.71. [*Mulduha*] – Variantă fonetică apărută de la *Mulduva* (*supra,* **31.3.70**) prin trecerea lui *-v(u̯)-* intervocalic la *-h-*, ca în *Burduvul* (a. 1771)/*Burduhul (*a. 1788*)* la LUNGU, O.H. 284. Nu putem accepta explicaţia dată de GHEŢIE–MAREŞ, 139 acestei forme, plecând de la varianta *Moldua*, în care *h* ar fi fost „introdus între cele două vocale aflate în hiat". Cele două variante, *Mulduva* şi *Mulduha*, alternează în aceeaşi zonă a „munţilor Sucevei" (TEODORESCU, S. C. 82), iar numele vechi al localităţii Fundul Moldovei a fost *Mulduha* şi al locuitorilor săi – *mulduani* (ANCHETE).

31.3.72. [*Muldua*] – Formă rezultată din contaminarea săs. *Mulda* cu magh. *Moldua*, constatată mai întâi în sintagma horonimică latino-maghiară *Terra* nostra *Mulduana* de la 1395 (DRH, D, I, 147, HURM. I_2, 262, modificată în *Moldvana* în HURM. XV_1, 4), al cărei corespondent românesc de la 1592 este *Ţara Mulduoei* (ROSETTI, L. 45). În alt document latino-maghiar de la 1406 se vorbeşte despre „infideles et invasores de *Muldwa"* (DRH, D, I, 180). *Muldua*, ca nume al ţării, era folosit într-o însemnare de pe la 1645, din Vişeul de Jos–Maramureş: „mitropolitul Varlaam de Muldua" (E. PAVEL, F. B. 51); apoi de

Scanned with OKEN Scanner

câmpulungeni într-o scrisoare adresată pe la 1687 bistriţenilor, în care locuitorii erau numiţi *mulduveni* (HURM. XV, 1406). Pe la 1700, forma horonimului revine într-o altă scrisoare a câmpulungenilor (ib. 1474). La Josenii Bârgăului, jud. Bistriţa-Năsăud, informatorii recunosc în *Muldúa* pronunţia din trecut a locuitorilor, cu patrionimul *mulduveni* (ANCHETE). POMPILIU, L. 247 (a. 1887) notează din Biharea sintagma „mere mulduoane", desemnând merele moldoveneşti, care pare a fi o formă transmisă de producătorii moldoveni, mai ales de cei din zona Rădăuţilor, care le comercializau în Ardeal. Andrei MUREŞANU, R. 86, reproducea un cântecel care a circulat la românii transilvăneni prin anii 1816-1817:

„De-ar fi Muldua la cruce
De trei ori în zi m-aş duce;
Dar Muldua-i mai departe,
Nu pot merge fără carte
Şi Muldua-i peste munţi,
Nu pot trece de moliţi".

(O variantă a acestui cântec, din Pătrăuţi, are însă peste tot forma *Moldova*, cf. I.CR. III, 249, a. 1910.) Mureşanu s-a născut la Bistriţa şi şi-a făcut studiile la şcoala săsească, apoi la liceul călugărilor piarişti din localitate; este deci foarte probabil ca să fi cules poezia de acolo (mai ales că şi forma *molit* 'molid' resimte influenţa pronunţiei germane, cf. ALR SN III h 623, unde este notată la Poiana Sibiului).

32.1. [Magh. *Moldvabánya* 'Baia Moldovei'] – Compus rezultat prin polarizare de la numele apei, atestat la 1526 (TRM, I_3, 10/1) cu derivatul lat. *Moldvabanensis*, menţionat la 1518 pentru a desemna decanatul catolic (ib. 10/2). Sporadic, compusul apare în documente şi mai târziu, la 1567 (VERESS, B. I, 27) şi la 1660 (id.ib. 97). Uneori forma determinantului este preluată din româneşte: *Moldóva Bánya* (id. ib. 38, a. 1575).

32.2. [*Moldadania*] – Deformare grafică a compusului precedent (dacă nu cumva se datorează unei percepţii fonetice greşite), aşa cum a presupus Emil VÂRTOSU, S. 475, nota 3. Denumirea târgului, prezentă în hărţi dintre anii 1545 şi 1789, este adesea separată grafic: *Molda-dania/Molda-danya* (TRM, I_4, 11-12), dovedind o asimilare etimologică a finalei cu horonimul *Dania* 'Dacia' (MOLDOVANU, S. M. LXXI). Până în veacul al XVI-lea danezii erau numiţi *daci* în istoriografia occidentală, iar Dania – Dacia (BĂRCĂCILĂ, D. 341 şi urm., KRETSCHMER, P. 559). Invers, urmaşii dacilor, adică moldovenii, erau numiţi *dani*, iar Dacia – *Dania*. Cf. VERANCSICS, S. 177: „Moldavos Danos [...] omnes pene occidentales vocant"; OLAHUS, H. 12-13: „Nam ipsa Daciae, et Daniae συμφωνία, non paruam mihi fidem praestat, Daniae, quae nunc septentrionalis est, a Dacia Hungariae, quam forte olim Dani coluerunt, nomen esse inditum"; BONBARDUS, T. 17: „Daciam olim Daniae, sive Daviae nomen compellatum fuisse". Semnificativă pentru intenţia etimologică a cartografilor este varianta *Moldadauia* din unele hărţi dintre anii 1590-1680 (TRM, I_4, 12/1), unde asocierea se face cu *Davia* 'Dacia'. Hărţile din sec. XVI-XVIII oferă numeroase deformări grafice datorate fie cartografilor, fie gravorilor: *Moldadina, Moldadonia,*

Scanned with OKEN Scanner

Moldudoni, Moladonia, Moldadana, Moldadama, Moldadai, Moldada (ib. 11/2-12/1).

33. [*Satul Fundul Moldovei*] – Oiconim derivat de la horonim (*supra,* **28.1**), fie cu determinatul entopic *sat,* de exemplu „Paroh la satul nostru Fundul Moldovei" (STEFANELLI, D.C. 297, a. 1801), fie prin mijloace contextuale, de exemplu: „Eu, Petre Ursului Ungurianul de la Fundul Moldovi" (BĂLAN, D.C. 54, a. 1793), „Şelvar de aice din Fundul Moldovi" (id.ib. a. 1800), „Am scris [...] în Fundu Moldovi" (STEFANELLI, D. C. 327, a. 1806), „Locuitori[i] din Fundul Moldove" (ARH. FuM, 1, a. 1906), „Întregul popor al Fundul Moldovei" (ib. a. 1907). Ultimul citat relevă o situaţie relativ frecventă, prin care sintagma este considerată compus, nefiind supusă regulii de integrare sintactică proprie sintagmelor (= popor al Fundului Moldovei). Grafic, condiţia de compus se reflectă în scrierea legată a componentelor din câteva documente româneşti: *Fundulmoldovii* (STEFANELLI, D. C. 292, a. 1801), *Fundulmoldovei* (Arhiva com. Sadova din 1934), *Fundumoldovi* (Arhiva com. Fundul Moldovei din 1938, Arhiva com. Breaza din 1950). Procedeul se regăseşte în actele şi hărţile redactate de germani: *Fundomoldawy* (LOSY, a. 1786), *Fundulmoldowi* (TRM, I_1, 441/1, a. 1892-1910), *Fundulmoldovi* (SPEK, a. 1923). Sub aspect morfologic, calitatea de compus se manifestă prin eliminarea desinenţei genitivului de la determinant, altfel spus printr-un proces de „nominativizare", constatat atât în documentele străine, cât şi în cele româneşti: *Fundu Moldova* TRM, I_4, 162/1 (a. 1776), PAPASOGLU, R. (cca 1865), ENC. ROM. II, 120 (a. 1936) sau *Fundu Moldava* TRM, I_4, 162/2 (a. 1774), CONS. AULIC, XIII/39 (a. 1783), STEFANELLI, D. C. 354 (a. 1811), KARTA BES. (a. 1820), KARTA (1835), MOLDAU (sfârşitul sec. XIX), scris şi *Fundu Moldawa* MIEG, B. 18^r (a. 1776).

În documentele româneşti predomină formele cu determinantul în genitiv, alternându-se desinenţele în *-ei* cu cele în *-ii* (scrise *-i,* cu reducerea diftongului proprie limbii populare). De obicei, articolul *-l* este păstrat la determinat, exceptând un document de la 1806 (STEFANELLI, D. C. 327); din sec. XX însă, *-l* dispare tot mai frecvent în sursele scrise şi nu se mai aude în pronunţia populară actuală. Afonizarea tardivă a articolului se explică prin caracterul conservator al zonei: în sec. XVIII el era încă viu, fiind preluat de huţuli în toponime şi înregistrat de unii cartografi austrieci. În două acte ale primăriei comunei din anii 1906 şi 1907 numele este scris *Fundul Muldove* (ARH. FuM 1), formă explicabilă prin reducerea accidentală a desinenţei *-ei* a genitivului la *-e,* care este o particularitate fonetică proprie graiului câmpulungean: TURCULEŢ, G. 202 înregistrează forma *Fundu Moldove.* Fenomenul se observă şi într-o hartă grecească de la 1797: *Funtu Moldóve* (RIGA, M.). În germană subdiferenţierea fonologică afectează uneori forma determinatului, căruia i se elimină articolul: *Fond Moldovi* (CONS. AULIC, IV/22 a, a. 1780, TRM, I_3, 162/1, a. 1779) sau *Fond Moldavi* (TRM, I_3, 162/1, a. 1780).

Determinantul românesc al sintagmei este întotdeauna *Moldova*; el se regăseşte unori şi în sursele străine, mai cu seamă în varianta grafică *Fundul Moldowi*: TRM, I_1, 441/1 (a. 1785-1919). Desinenţa *-ei* a genitivului românesc, de

Scanned with OKEN Scanner

obicei percepută şi notată ca atare (*Fundu Moldovei,* în TRM, I_3, 162/1, a. 1775, respectiv *Fundu Moldowei*, ib. a. 1783-1785), suportă uneori o metateză în sursele germane: *Fundul Moldovie* în TRM, I_1, 441/1 (a. 1786) şi *Fundul Moldowie* la KAINDL, B. II, 7 (a. 1895). Dar în majoritatea surselor străine predomină forma *Moldava.* Avem a face cu o dublă tradiţie denominativă, pentru că ambele forme coexistau în sec. XIV, numai că mai târziu prima a devenit populară, a doua oficială. Forma *Fundu(l) Moldavi* este atestată la 1774 (WERENKA, T. 177), 1811 (ZUCCHERI), 1812 (LAPIE, R.), 1829 (FRÉMIN, A.), 1841 (DEÀK, E.), cu variantele *Fond Moldavi* la 1780 (CONS. AULIC, VI/9), *Fundo Moldavi* la 1783 (ib. XII/2 a), *Fundu(l) Moldawi* la 1783 (TRM, I_1, 441/1), 1788 (ib. I_4, 162/2), 1790 (LIESGANIG), 1794 (INDEX, 208^v), 1829 (WEISS, E. T., FRIED, T.), 1833 (LILIENBACH, J. 254, BOUÉ, C.), 1835 (STRASS. KARTE), 1845 (GEOGN. KARTE), 1854 (BIELZ, S., FRIED, O.R.), 1855 (SKOROWIDZ, 121), 1858 (GRÄF, U.), 1867 (ÜBERSICHT, 114), 1880 (SŁOWNIK GEOGR. I, 465), *Fundul Moldawy* la 1808 (LIECHTENSTERN–PARTSCH), *Fundul Moldawij* pe la 1865 (VERZEICHNISS B.), *Fundul Moldawii* la 1881 (SŁOWNIK GEOGR. II, 423), *Fundul Moldewi* la 1855 (TRM, I_1 441/1), *Fundul Moldavie* la 1869 (SCHEDA, T.), 1880 (id. B.), 1891 (id. B.H.), *Fundul Moldawie* la 1856 (id. O.), 1873 (POL. EINTH., MIKULICZ, B.). În polonă sintagma a fost încadrată morfologic: *Fundo Moldawski* (TRM, I_4, 162/2, a. 1780-1789, BUSCHING, B. cca 1790) sau *Fundul Moldawski* (SŁOWNIK GEOGR. V, 480, a. 1884, ib. VI, 643, a. 1885), uneori cu inversarea termenilor: *Mołdawski Fundul* (ib. VI, 644, a. 1885). De aici deformarea grafică *Fundo Moldavesk* din hărţile lui MÜLLER (a. 1792) şi MANNERT, U. (a. 1799). Încadrări similare s-au produs în latină: *Fundo Moldaviensis* (STEFANELLI, D. C. 354) şi *Fundo Moldawis* (TRM, I_4, 162/2, a. 1788).

Sub influenţă germană au circulat sporadic formele *Fundul Muldavei* (ARH. FuM, 1, a. 1903) şi *Fundu Moldei* (la huţulii din Moldova-Sulița, după ANCHETE), iar sub influenţă maghiară forma *Fundul Moldvii* (BĂLAN, D.C. 75, a. 1805). Dar influenţele străine – şi îndeosebi cea germană – au avut şi aspecte sintactice. De timpuriu apar inversiuni ale componentelor sintagmei, cu determinantul antepus, după topica germană: *Moldovi Fundul* (TRM, I_4, 162/2, a. 1775-1778) cu varianta grafică *Moldowi Fundul* (OLINESCU, T. 251, a. 1775), respectiv *Moldavi Fundul* (TRM, I_1, 441/1, a. 1778-1785), care însă nu au reuşit să se oficializeze, spre deosebire de alte oiconime din Bucovina, precum Sulița Moldovei, Vatra Dornei sau Candrenii Dornei, devenite Moldova-Sulița, Dorna-Watra şi Dorna-Candreni. Alte aspecte ale influenţei sintactice germane sunt apariţia genitivului suspendat *Moldawi* (SCHULZ, a. 1851) sau reducerea sintagmelor la determinant, consecutivă „nominativizării": *Fundul Moldowa* → *Moldowa* la 1788 (TRM, I_4, 162/2), *Fundul Moldava* → *Moldava* la 1772-1789 (ib.), 1790 (TEATR VOINY), 1794 (KITCHIN), 1799 (CARY, H.), 1801 (SCHMIDBURG), 1912 (FLORINSKI, E.), *Fundul Moldawa* → *Moldawa* la 1774-1789 (TRM, I_4, 162/2), finele sec. XVIII (CARTE BUKOW.), 1811 (HERBITZ), 1890 (DRĂGHICEANU, R.) şi 1899 (E.FISCHER, V.). Prin confuzie, în unele hărţi din sec. XVII-XVIII *Moldava* sau *Moldawa* desemnează localitatea numită pe atunci Câmpulungul Moldovei (TRM, I_4, 50/1) şi invers, *Moldava Kimpolung* (ADAM,

Scanned with OKEN Scanner

M. a. 1781) sau *Moldawa Kimpolung* (SCHRAEMBL, G. a. 1790) desemnează Fundul Moldovei. Sub influenţă germană determinantul în funcţie toponimică absolută se întâlneşte şi într-un document românesc de la 1794: Grigori Ţăran ot Moldova, Toader Leuştean ot Moldova (BĂLAN, D.C. 57).

Populară este însă reducerea sintagmei la determinat: comuna *Fundul* în Arhiva comunei Fundul Moldovei din anul 1958 şi în Arhiva comunei Breaza din anul 1959. O formulă obişnuită în convorbirile telefonice cu localităţile vecine este „Alo, Fundu!" Cu totul întâmplător apare acest nume în hărţile străine, de exemplu la F. HANDTKE, M. (cca 1853), unde avem a face mai degrabă cu o omisiune a determinantului. În interiorul comunei se foloseşte în mod frecvent entopicul *sat* cu funcţie oiconimică: „S-au sculat grămada satului" (STEFANELLI, D.C. 389, a. 1825), „cătunul vatra satului" (Arhiva comunei Fundul Moldovei din anul 1938). Locuitorii din satele comunei respective se numesc ei înşişi *moldoveni*, sg. *moldovan*, dar vecinii lor recurg încă la patrionime arhaice: *molduani* (ANCHETE la Sadova, Pojorâta, Frumosul, cf. şi BĂLAN, C.D.B.13, a. 1578), *mulduu̯ani* (Câmpulung, ANCHETE), *moldouani* (SFARGHIU, R.C.M. 114, tot la Câmpulung, cf. şi BĂLAN, D.C. 67, a. 1797: „hotarul moldoanilor").

34. [*Cornul Luncii*] – Derivat de la Lunca Moldovei (*supra,* **7.7**), desemnând satul format în Bucovina pe siliştea Stănileşti (TRM, I_1, 282/2) în *cornul* (= vârful) luncii respective. Din sec. XIX există o tendinţă de transformare a sintagmei în compus, manifestată prin grafiile *Cornuluncii* (a. 1809), germ. *Kornoluncze* (a. 1855-1900) şi *Kornuluncze* (a. 1899), cf. TRM, I_1, 283/1. Grafiile germane reflectă o subdiferenţiere fonologică, altfel spus incapacitatea de percepere a semivocalei din desinenţa gentivului românesc. Condiţia de compus este confirmată prin ANCHETE în satele vecine, Băişeşti şi Brăieşti: „mă duc la Cornulúnsi", „am ajuns în marginea Cornulúnsului". Modificarea desinenţei genitivului s-a făcut prin atracţia la entopicul *sat.*

35. [*Fântâna din Luncă*] – Perifrază derivată de la fitonimul Lunca Moldovei (*supra,* **7.4**), desemnând o fântână din hotarul satului Nisporeşti, numită şi *Fântâna lui Cojocaru* (ANCHETE).

36. [*Strada Luncii*] – Hodonim derivat de la Lunca Moldovei (*supra,* **7.8**), desemnând o stradă din partea de E a satului Vama, numită şi *Strada Stadionului* (ANCHETE).

37. [*Pârâul Plaiul Moldovei*] – Hidronim derivat de la oronimul Plaiul Moldovei (*supra,* **10**), desemnând ultimul afluent pe partea dreaptă al Pârâului Aluniş, care izvorăşte din muntele respectiv: CAL. G.B. 110 (a. 1939); numit şi *Pârâul Plaiului* în HARTA SILV. (1962) sau pur şi simplu *Plaiu* în AMEN. Brz (a. 1962), 43^{r} şi în AMEN. Brz (1972), 71^{r}. Huţulii de la Moldova-Suliţa îi spun *Potik Plaju Moldovej* (ANCHETE).

38. [*Poiana pe Plai*] – Poiana situată pe muntele Plaiul Moldovei (*supra,* **10**), numită de huţulii de la Moldova-Suliţa *Pojana u Plajé* (ANCHETE). Atestată în CAD 272 (a. 1856) ca *Riža u Plaiu*, cu sinonimul *Za Plaiem* 'după Plai'.

39. [*Pădurea Plaiul*] – Fitonim desemnând pădurea de pe muntele Plaiul Moldovei (*supra,* **10**), cf. ANCHETE.

Scanned with OKEN Scanner

40. [*Poiana Prundului*] – Fitonim derivat de la Prundul Moldovei (*supra,* **15**), denumind poiana situată în hotarul satului Capul Câmpului (ANCHETE).

41. [*Strada Zăvoi*] – Stradă în partea de S a satului Prisaca Dornei, care duce spre Zăvoiul Moldovei (*supra,* **16.1**), cf. ANCHETE.

42. [*Strada Terasei*] – Stradă în partea V a oraşului Câmpulungul Moldovenesc, lângă Terasa Moldovei (*supra,* **18**) al cărei nume s-a dat în anul 1964 pentru a-l înlocui pe mai vechiul *Ada Marinescu.*

43. [*Piciorul Vadului*] – Picior al Dealului Brazi, care coboară până lângă Vadul Moldovei *(supra,* **19.3**), la E de satul Vama. Atestat la 1939 (GRĂMADĂ, T. II, 502) şi la 1955 (id. ib. I, 358).

44. [*Moldova-*] – Compuse germane în care primul termen este numele vechi al satului Moldova-Suliţa (*supra,* **26**); ele desemnau următoarele cătune ale acestui sat, atestate toate la 1900:

44.1. [*Moldova-Aluniş]* – Căt. în partea de NV a satului Moldova-Suliţa, al cărui nume era scris *Moldawa-Alunicz* (TRM, I_1, 12/1).

44.2. [*Moldova-Cruhla*] – Căt. în partea de NE a satului Moldova-Suliţa, al cărui nume era scris *Moldawa-Kruhta* şi *Moldova-Cruiea* (TRM, I_1, 321/1).

44.3. [*Moldova-Găina*] – Căt. în partea de S a satului Moldova-Suliţa, al cărui nume era scris *Moldawa-Gaina;* în ucraineană i se spunea *Gainka* (TRM, I_1, 455/1-2).

44.4. [*Moldova-Hrebeni*] – Căt. în partea de SE a satului Moldova-Suliţa, al cărui nume era scris *Moldawa-Hreben* (cu o subdiferenţiere fonologică, implicând confuzia între sg. şi pl.), cf. TRM, I_1, 551/1. În harta lui KUMMERER (a. 1880), *Hreben Moldava* desemnează muntele pe care era situat cătunul, în opoziţie cu *Hreben Iswor,* desemnând partea aceluiaşi munte care aparţine satului vecin Izvoarele Sucevei.

44.5. [*Moldova-Smidesti*] – Căt. în partea de NV a satului Moldova-Suliţa, al cărui nume era scris *Moldawa-Smidestie,* românizat greşit ca *Moldova-Smideşti* de către Grigorovitza (TRM, I_2, 1092/2).

44.6. [*Moldova-Spânzowa*] – Căt. în partea de N a satului Moldova-Suliţa, al cărui nume era deformat în germ. (*Moldawa-Spenzora*) şi românizat greşit de către Grigorovitza (*Moldova-Spenţoara*); cf. TRM, I_2, 1104/2.

45. [*Mănăstirea Moldoviţei*] – Mănăstirea sintuată pe râul Moldoviţa (*supra,* **29**), la confluenţa cu pârâul Ciumârna, zidită de Alexandru cel Bun în anul 1401 şi rezidită, după ce se dărâmase, de către Petru Rareş la 1532. Şi-a luat numele de apă, după un procedeu frecvent folosit în epoca veche (vezi Bistriţa, Humor, Neamţ, Putna, Râşca, Slatina, Sucevita, Tazlău, Voroneţ etc.). Atestată la 1402, într-un document păstrat în traducere germană (DRH, A, I, 23), denumirea a parcurs de-a lungul vremii toate etapele abstractizării, de la definiţie la nume simplu:

a) definiţii vizând localizarea oiconimului prin propoziţii, care reflectă o fază preconstitutivă a numelui propriu: slv. **монастирь що на Молдовици** (DRH, A, I, 38, a. 1409, ib. III, 511, a. 1503) sau **монастирь що естъ на Молдавици** (ib. I, 271, a. 1439, ib. 343, a. 1443) sau **манастирь и□е естъ на Молдавици** (ib. II, 57, a. 1454), care se traduc prin 'Mănăstirea care este la Moldoviţa';

Scanned with OKEN Scanner

b) perifraze prin care se elimină verbul, dar se menţin prepoziţiile, reprezentând o fază toponimică primară: slv. **Монастирь отъ Молдавици** (DRH, A, I, 185, a. 1434, ib. 385, a. 1447, ib. II, 15, a. 1451)) sau **от Молдавице** (ib. II, 29, a. 1453), rom. *Mânăstirea de la Moldoviţă* (ib. XXIV, 367, a. 1638) sau *Mănăstirea de Molduviţă* (ROSETTI, L. 71, a. 1595-1622);

c) sintagme heterofuncţionale cu determinantul în genitiv: slv. **Монастирь Молдавици** (DRH, A, II, 29, a. 1453, GHIBĂNESCU, S. XIX, 58, a. 1546, NICOLAESCU, D. 190, a. 1653), fr. *Monastère de Moldovitza* (TRM, I_3, 163/1, a. 1828), rom. *Mănăstirea Moldoviţeei* < **ei Moldoviţe* (IORGA, D. B. I, 8, începutul sec. XVII, HURM. XV_2, 1080, a. 1641), *Mănăstirea Moldoviţei* (HURM. XV_2, 1179, cca 1650, GHEORGHIAN, B. 531, a. 1934) sau, cu velarizare, *Mănăstirea Moldoviţăi* (BOGDAN, S. 229, a. 1742), alternând cu *Mânăstirea Moldoviţâi* (I. NEC. V, 218, a. 1664), popular *Mănăstirea Moldoviţii* (BĂLAN, D. B. III, 203, a. 1719, BIANU, C. III, 125, a. 1775);

d) sintagme homofuncţionale cu determinantul în nominativ: slv. **Монастир Молдавица** (GHIBĂNESCU, S. II, 193, a. 1570, URICARIUL, XXIII, 35, a. 1595, RELI, D.S.R. 441, a. 1626), rus. *Monastyr' Moldavica* (DRAGOMIR, R.B. 1169, a. 1645, TRM, I_3, 163/1, a. 1654), lat. *Monasterium Moldouitz* (ROSETTI, L. 46, a. 1592), germ. *Kloster Moldowitza* (TRM, I_3, 162/2-163/1, a. 1775-1784) sau *Monaster Moldavitza* (MIEG, B. 3^v, 17^v, a. 1776), it. *Convento Moldavitza* (TRM, I_3, 162/2, a. 1784), magh. *Kalostrom Moldouicza* (ib. a. 1598), rom. *Mânăstirea Moldoviţa* (HURM. XV, 922, a. 1621, BIANU, C. III, 126, a. 1775 şi actual). Când determinatul din sintagmă este la genitiv, folosirea nominativului pentru determinant este normală: „am afierosât Mănăstirei Moldaviţa un sat" (I. NEC. VII, 210, a. 1765);

e) în documente scrise în limbi străine, determinantul are uneori o formă adjectivală: lat. *Monasterium Moldavicensis* (HURM. XV, 718, a. 1593, IORGA, D.G. 9, a. 1786), slv. **Монастырь Молдавискои** (BOGDAN, D. Ş. I, 71, a. 1462) sau **Монастир Молдовицкои** (GHIBĂNESCU, S. XIX, 99, a. 1576), iar cu inversarea sintagmei, **Молдовическаа Монастирь** (T.CODRESCU, IV, 129, a. 1553);

f) nume simplu, în care absenţa determinatului este suplinită prin mijloace contextuale: slv. **оу Молдавици** (în finalul unor documente emise la mănăstire), **калѳгери на□и от Молдавицъ** 'călugării noştri de la Moldoviţa' (DRH, A, II, 57, a. 1454), **егѳмен от Молдовицѣ** 'egumen de la Moldoviţa' (BĂLAN, D. B. I, 76, a. 1577), **Ларїон от Молдавица** 'Larion de la Moldoviţa' (URICARIUL, XXIII, 314, a. 1661), magh. Moldouiczay kalugorok 'călugării de la Moldoviţa' (HURM. XII_1, 263, a. 1598), rom. „acolo se întâlnesc hotarele Moldaviţei şi ale Putnei şi ale Suceviţei" (DIR, A, XVI-III, 226, a. 1583), „un loc ce ar fi având Moldoviţa din sus de Bae" (COND. MAV. II, 41, a. 1743), „ispisocul lui Ştefan-Vodă ce are Moldoviţa" (BĂLAN, D. B. V, 142, a. 1756), „smerit monah Theodosii ot Moldoviţa" (BIANU, C. II, 234, a. 1783), „această sfântă carti [...] esti di la Moldoviţă" (MARIAN, I. 70, a. 1787), „viaţa economică a Moldoviţei", „activitatea artistică şi culturală a Moldoviţei" (BALŞ–NICOLESCU, 12, 16, a. 1958).

Scanned with OKEN Scanner

Destul de des oiconimul apare în documente „nearticulat", prin atracţie la seria apelativelor sau a toponimelor formate de la apelative româneşti: „Mănăstirea de la Moldoviţă" (BĂLAN, C.D.B. 22, a. 1639, HURM. XV_2, 1176, a. 1650), „Mănăstirea Moldoviţă" (BĂLAN, D.B. III, 203, a. 1719), „Agathon [...] de Moldoviţă" (IORGA, D. B. I, 3, a. 1597), „Arsăni Zgribani ot Moldoviţă" (VITENCU, D.M. 116, a. 1792), „egumănul de la Moldoviţă" (BĂLAN, C.D.B. 43, a. 1746), „călugării de Moldoviţă" (id. D.B. V, 141, a. 1756) etc. În mod suprinzător, procedeul trece uneori în documentele slavo-române: **свѣтаа Монастир Молдовицъ** (DRH, A, XIX, 94, a. 1626, cf. MARIAN, I. 10, a. 1678). Lăsând la o parte cele câteva cazuri de confuzie cu numele ţării (*Molda* la 1602, în TRM, I_3, 163/2, *Moldava* la 1772, ib. I_4, 166/2 şi la 1799, în CARY, H., *Moldavia* la LAURIAN, I.R. 284), formele oiconimului, *Moldaviţa* şi *Moldoviţa*, reflectă bipartiţia tematică din cadrul bazei hidronimice. Ele alternează în documentele slavo-române din sec. XV-XVI, cu predonimarea celei dintâi, după care cea de-a doua se impune ca frecvenţă. Dimpotrivă, scrierile străine acordă prioritate *Moldaviţei* până pe la sfârşitul sec. XIX, îndeosebi cele germane. În documente slavo-române din prima jumătate a sec. XVII, nu puţine sunt alternanţele în cuprinsul aceluiaşi document, de exemplu la LINŢIA, P. 420. În ultimele două secole, *Moldaviţa* se menţine doar în uzul arhaizanţilor: în BUC. ROM. II, 88 (a. 1877), la VLAHUŢĂ, T. 90 (a. 1913), la C.C. GIURESCU, I.R. I, 522 şi la alţii.

Ca şi hidronimul, numele mănăstirii apare în scrierile străinilor cu numeroase variante grafice, explicabile mai ales prin diversitatea corespondentelor alfabetice ale rom. *ţ* (pol. *c*, magh. *cz*, germ. *tz*, it. *z*) : *Moldauicza* (TRM, I_3, 162/2, a. 1595), *Moldaujcza* (ib. a. 1598), *Moldavica* (ib. I_4, 166/2, a. 1788), *Moldavice* (ib. I_3, 162/2, a.1577), *Moldavicza* (ib. I_3, 162/2, a. 1747, ib. I_4, 166/2, a. 1750-1786, IORGA, D.G. a. 1786), *Moldavitz* (TRM, I_4, 166/2, a. 1789), *Moldavitza* (I. MÜLLER, a. 1769, TRM, I_4, a. 1771-1788, ib. I_3, a. 1779-1786, MARIENBURG, G. a. 1813), *Moldavitze* (TRM, I_4, 166/2, a. 1785-1789), *Moldaviza* (CONS. AULIC, I/74, a. 1777, TRM, I_3, a. 1780, 1786, ib. I_4, a. 1788), *Moldawica* (AGZ, VII, 209, a. 1407, TRM, I_4, 166/2, a. 1773), *Moldawice* (ib. 167/1, a. 1780), *Moldawicza* (ib. a. 1770-1788), *Moldawits* (ib. a. 1784), *Moldawitza* (ib. a. 1778-1789, ib. I_3, 162/2, a. 1781-1786, I. ONCIUL, F. 210, a. 1870, KAINDL, B. 58, a. 1895, id. L. 10 a. 1895), *Moldawitze* (SCHRAEMBL, G. a. 1790), *Moldawiza* (TRM, I_4, 167/1, a. 1774-1775, ib. I_3, 162/2, a. 1783-1785).

Variante grafice similare se constată şi pentru forma populară românească: *Moldouicza* (TRM, I_3, 162/2, a. 1598), *Moldouitz* (ROSETTI, L. 46, a. 1592), *Moldovica* (HURM. XV_1, 696, a. 1585), *Moldovice* (TRM, I_3, 162/2, a. 1779), *Moldovicza* (HURM. XV_2, 1048, a. 1638, TRM, I_3, 162/2, a. 1775-1782), *Moldovitza* (TRM, I_4, 167/1, a. 1716-1773, ib. I_3, 163/1, a. 1828), *Moldoviza* (WERENKA, T. 170, a. 1777, CONS. AULIC, VIII/44, a. 1787, WERENKA, T. 9, 24, a. 1895), *Moldovicze* (TRM, I_3, 162/2, a. 1635, 1717), *Moldoviza* (ib. a. 1779), *Moldowicza* (ib. a. 1782-1785), *Moldowitza* (ib. a. 1775-1785, ib. I_4, 167/1, a. 1775-1788, BIDERMANN, B. 15, a. 1876), *Moldowiza* (HURM. XV_1, 594, a. 1564,

Scanned with OKEN Scanner

TRM, I_3, 163/1, a. 1782, WERENKA, T. 180, a. 1783, CONS.AULIC, XX/30, a. 1785), *Moldowizza* (TRM, I_3, 163/1, a. 1783).

Variante fonetice sunt it. *Moldaizza* (TRM, I_3, 163/1, a. 1671), reflectând probabil palatalizarea meoldovenească a lui *v + i > y;* magh. *Moldvicza* (ib. 162/2, a. 1602, 1638) şi *Modwaycza* (ib. a. 1591), explicabile prin adaptarea suf. *-ov/-av* din temă şi prin disimilarea consonantică *-ld- > -d-* în sud-estul teritoriului limbii maghiare; rom. *Molduviţa* (ROSETTI, L. 71, a. 1595-1622, IORGA, D.B. I, 12, începutul sec. XVII, id. ib. 49, ante 1631), derivat de la *Molduva* (*supra,* **2.10**); rom. *Muldoviţa* (DÎR, 173, a. 1592, VITENCU, V. 9-10, a. 1664) şi *Muldaviţa*, implicit într-un document lat. de la 1643: „una cum Monasterio Muldavicensi" (CĂLINESCU, A.N. 347), derivate de la *Muldova (supra*, **2.14**) şi *Muldava (supra,* **2.13**).

Patrionimul vechi este *moldoviceni* (URICARIUL, XVI, 226, a. 1743), în concordanţă cu alternanţa slavă *c:č* după un *i* (VAILLANT, G.C. I, 290), ca în *Bistriţa–bistriceni, Cameniţa–cameniceni, Părhăuţi–părhăuceni, Soloneţ–solonceni, Homiţa–homiceni, Pătrăuţi–pătrăuceni* (valea care străbate satul se numeşte *Pătrăuceanca*) etc. Din sec. XIX s-a impus însă patrionimul *Moldoviţeni* (BOCĂNEŢU, M. 45, a. 1933, SFARGHIU, R.C.M. 114), pronunţat *moldoźîţeni,* cu palatalizarea labialei (ANCHETE). Schimbarea se datoreşte influenţei pronunţiei austriece, care uza de patrionimul *Moldowitzer* (TRM, I_3, 163/1, a. 1781-1783), scris şi *Moldowizer* (ib. a. 1783-1785), respectiv *Moldavizer* (CONS. AULIC, I/ 74, a. 1777), scris şi *Moldawitzer* (TRM, I_3, 163/1, a. 1783) sau *Moldawizer* (ib. 163/1, a. 1783-1785).

Locuitorii din satele învecinate recurg în mod obişnuit la sintagma prepoziţională *la Mănăstire*, huţ. *do Manastireá* ca substitut oiconimic; ea a servit ca punct de plecare al unor derivate toponimice de gradul III (*infra*, **76-78**).

46. [*Vadul Moldoviţei*] – Loc de trecere peste râul Moldoviţa aproape de confluenţa cu Moldova (ANCHETE).

47. [*Lunca Moldoviţei*] – Luncă alături de râul Moldoviţa, în amonte de satul Moldoviţa (ANCHETE). Localnicii uzează de entopic în funcţie toponimică absolută: *Lunca,* de exemplu „am un teren situat în Luncă" (Arhiva com. Moldoviţa, a. 1960).

48. [*Şesul Moldoviţei*] – Şesul de lângă râul Moldoviţa, în amonte de confluenţa cu Moldova. Atestat la 1785: *Şesul Moldoviţei dincoace de Vad* şi *dincolo de Vad* (GRĂMADĂ, T. II, 501).

49. [*Drumul Moldoviţei*] – Hodonim desemnând drumul de-a lungul râului Moldoviţa (ANCHETE).

50. [*Podul Moldoviţei*] – Numele unor poduri peste râul Moldoviţa.

50.1. Pod aproape de confluenţa cu Moldova. Atestat la 1887 (R. POL. II/6, 5) şi cu forma *Podul Moldaviţei* (ib.). Sinonim: *Podul Alb* (ANCHETE).

50.2. Pod la confluenţa cu pârâul Dămăcuşa; huţ. *Mist na Moldoveţea* (ANCHETE).

Scanned with OKEN Scanner

50.3. Pod la confluenţa cu pârâul Deia, atestat la 1935 (Arhiva com. Frumosul). Sinonim: *Podul Deia* (ANCHETE).

51. [*Peste Apă]* – Terenul arabil din dreapta râului Moldoviţa, în hotarul satului Frumosul. Atestat la 1956 cu sinonimul *Peste Vale* în Arhiva com. Frumosul; alt sinonim: *Coasta Poienii* (ANCHETE).

52. [*Peste Vale*] – Zona agricolă din stânga râului Moldova, în dreptul satului Strâmtura (ANCHETE).

53. [*Vama Moldoviţei*, astăzi *Vama*] – Punct vamal înfiinţat pe drumul Bistriţei de către Alexandru cel Bun, care i-a cedat veniturile Mănăstirii Moldoviţa. Atestat mai întâi în privilegiul comercial dat negustorilor lioveni la 1408, este numit în primele documente „vama Moldaviţei", мыто Молдавицкое (COSTĂCHESCU, D.M. II, 630, a. 1408, DRH, A, I, 421, datat 1411, dar considerat de istorici un fals din sec. XVI) sau „a Moldoviţei" мыто Молдовицкое (DRH, A, I, 38, a. 1409). S-ar putea crede că avem a face cu o polarizare de la numele mănăstirii (*supra*, **45**), dar următoarele atestări ne orientează spre numele apei (*supra*, **29**): мыто [...] на ѳстіе Молдавици„vamă la gura Moldaviţei" (DRH, A, I, 385, a. 1447) sau мыто ѡтъ Молдавице и съ селомъ „vama de la Moldaviţa şi cu satul" (ib. 343, a. 1443). Satul, care s-a constituit lângă punctul vamal, era situat la confluenţa Moldoviţei cu Moldova; ulterior, mai ales după ce vama s-a mutat la Câmpulung, în sec. XVI, determinantul a fost eliminat din uz: *Vama*. Atestările de la 1443 şi de la 1447 (село цто ест оу мыта „satul care este la vamă") infirmă ideea lui C.C. GIURESCU, T.O. 121, 173 (reluată de C. C. ŞI D. C. GIURESCU, 223), după care toate punctele de vamă din privilegiul de la 1408 erau târguri, şi chiar *Moldoviţa* ar fi fost târg. Încetând de a-şi mai exercita funcţia administrativă, vama şi-a menţinut condiţia de sat mănăstiresc până la ocupaţia austriacă a Bucovinei.

Dintre textele româneşti cunoscute rezultă că oiconimul se folosea nearticulat atunci când era precedat de o prepoziţie, datorită caracterului său transparent, care îi facilita racordarea la clasa numelor comune: „Pavel dregătorul de în Vamî" (HURM. XV, 1181, nota 1, a. 1604-1618), „vătăman den Vamă" (BĂLAN, C.D.B. 31, a. 1665), „cărţile svintii biserici din Vamă" (MARIAN, I. 24, a. 1706), „oamenii ce trăescu în Vamă pe moşia Moldoviţii" (ib. 356, a. 1760), „pe aici prin Vamă au trecut atâtea oşti" (IORGA, N.R.B. 94, a. 1905). Acest uz este popular şi astăzi, „de la Suliţă în Vamă", cum spune un sătean din Breaza (ANCHETE). Forma articulată, definitorie pentru calitatea de nume propriu a apelativului *vamă*, apare accidental în limba veche, de pildă „vătămanul de Vama" alături de „Simion Văman din Vamă" (STEFANELLI, D.C. 19, a. 1669), dar mai frecvent de la finele sec. XIX: „Treci prin Vama" (XENOPOL, C. 6, a. 1900), „m-am pornit cu trenul spre Vama" (MARIAN, I. 40, a. 1900), „pitoreştile costume din Vama" (PARDĂU, I.S. 53, a. 1964). Ca subiect sau ca obiect direct, toponimul s-a folosit dintotdeauna articulat: „acmu să pradă şi [...] Vama" (ROSETTI, L. 91, începutul sec. XVII), „Vama, sat cu oameni" (BOGDAN, S. 229, a. 1742). Genitiv-dativul popular implică o palatalizare moldovenească a labialei *m* ajunsă într-un stadiu de evoluţie fonetică intermediar (*mń*): „hotarăle Vămnii"

Scanned with OKEN Scanner

(ANCHETE). Pe la mijlocul sec. XVIII fenomenul nu se înregistra: „moşie Vămii" (DOC. AGR. 329, a. 1756). Exclusiv în zona localităţii entopicul *sat* este folosit în mod frecvent în funcţie toponimică absolută: „vatra satului", „imaşul satului", „toloaca satului" etc. (ANCHETE). Patrionimul este *vămeni*, atestat din sec. XVII în forma *vămeani* (BIANU, D.R. 177, a. 1630, BĂLAN, C.D.B. 19, a. 1638), cu sg. *vaman*, frecvent folosit ca n. fam.

54. [Derivate culte] – Sunt creaţii ale geografilor, fără legătură cu sistemul derivativ popular.

54.1. [*Obcina Moldoviţa*] – Parte a Obcinei Mari din stânga râului Moldoviţa (BARBU, O.B. 26, a. 1976).

54.2. [*Depresiunea Moldoviţa*] – Zona depresionară străbătută de râul Moldoviţa; numită şi *Depresiunea Moldoviţei* (BARBU, O.B. 26-27, a. 1976).

55-63. Derivate de gradul III prin diferenţiere

55. [*Fundul Moldovei de Sus* vs. *Fundul Moldovei de Jos*] – Împărţire parohială a întinsului teritoriu al satului Fundul Moldovei (*supra*, **33**), cu corespondentul german *Ober Fundul Moldawi* şi *Unter Fundul Moldawi* (CALINESCU, N. I 260, a. 1844), care a funcţionat temporar şi ca împărţire administrativă (TRM, I_1, 440/2, a. 1843). Cele două parohii se menţin până la jumătatea sec. XX, cf. GRIGOROVITZA, 99/1 (a. 1908) şi Arhiva com. Fundul Moldovei pe anii 1930-1938.

56. [*Ţara de Sus* vs. *Ţara de Jos*] – Împărţire politică a Ţării Moldovei (*supra*, **31**), creată probabil în anul 1435, când fraţii Iliaş şi Ştefan, fiii lui Alexandru cel Bun, îşi împart domnia, devenită o diarhie; după reunificare, a devenit pur administrativă pe timpul lui Ştefăniţă-Vodă (1517-1527), când s-au înfiinţat şi funcţiile boiereşti de staroste (ulterior: vornic) de Ţara de Sus şi de Ţara de Jos. În a doua jumătate a sec. XVII împărţirea îşi pierde motivaţia, iar funcţiile corespunzătoare rămân doar onorifice (TRM, I_1, XII/2). Denumirile slavone erau Ви□на ꙁемлѣ, respectiv Долна ꙁемлѣ (AIR, I_1, 46/2, a. 1599, ib. III, 238, a. 1657; BĂLEANU–STOIDE, 30, a. 1630), cele germane *Obere Moldau* şi *Niedere Moldau* (IORGA, E.T. I, 298-299, sec. XVIII), cele franceze *Haute Moldavie* şi *Basse Moldavie* (IOPPECOURT, 15, a. 1620), corespunzând părţilor numite de moldoveni *Ţara de Sus* şi *Ţara de Gios*.

Ca macrounităţi administrativ-teritoriale, Ţara de Sus includea ţinuturile Roman, Cârligătura, Soroca, Hotin, Dorohoi, Hârlău, Cernăuţi, Suceava, Neamţ şi Bacău, iar Ţara de Gios ţinuturile Iaşi, Orhei, Chişinău, Lăpuşna, Covurlui, Fălciu, Vaslui, Tutova, Tecuci şi Putna (M. COSTIN, O. 216). Locuitorii se numeau *suseni* şi *gioseni* (id. ib. 197, 156). Denumirile *Moldova de Sus* şi *Moldova de Jos* mai sunt folosite şi astăzi, fie cu referire la situaţia din trecut, fie cu înţelesul geografic aproximativ de 'nordul' şi 'sudul Moldovei'.

57. [*Moldovlahia*] – Derivat grec motivat de necesitatea de a deosebi ţările locuite de „vlahi", adică de români. S-a crezut o vreme că denumirea ar fi apărut mai întâi într-un document conţinând titulatura lui Ioan Asan, ţarul

Scanned with OKEN Scanner

imperiului vlaho-bulgar (1241-1245), publicat de Aprilov (*Bolgarskija gramoty*, Odesa, 1845) şi apoi de B. P. Hasdeu (AIR, I_1, 96/2, unde era datat 1192). Plecând de la el, o serie de învăţaţi s-au văzut nevoiţi să constate faptul curios că numele ţării este anterior întemeierii sale: PÍČ, 95, HASDEU, I.C. 124, NĂDEJDE, Î. 904, PANU, S. 268, ONCIUL, O. I, 62-63, C. KOGĂLNICEANU, D.B. 14, XENOPOL, I.R. III, 42, BOLŞACOV-GHIMPU, 89. Ioan BOGDAN, DIP. 449-458 a demonstrat însă că documentul acela era un fals din sec. XV. În realitate, prima atestare a horonimului Μολδοβλαχία apare la 1401 în actele Patriarhiei de la Constantinopol şi revine în scrierile grecilor până la 1848 (TRM I_3, 140/1-141/1), împreună cu patrionimul μολδοβλάχος (ib. 162/1, sec. XVI-XVII, IORGA, INSCR. II, 20, sec. XVIII). Uneori acest horonim se întâlneşte cu variantele Μολδοςβλαχία (TRM, I_3, 141/1, a. 1452) şi Μολτοβλαχία (IORGA, S.D. IX, 31, a. 1600, id. M.A. 201, a. 1685) sau cu inversarea topicii: Βλαχομολδαβία (id. S.D. XIX, 123, a. 1810, TRM, I_3, 140/2, a. 1823). La PSEUDO-PHRANTZES, 228 (sec. XVI), Μολδοβλαχία desemnează Muntenia, iar Μπογδανία – Moldova.

Înţelesul compusului a suscitat discuţii. După o cronică din sec. XVIII, ar fi vorba de ţara vlahilor de pe râul Moldova (IORGA, S.D. III, 48) – sugestie preluată de Czołowski (apud BOGDAN, D.D. 513). Pentru NĂDEJDE, Î. 904-905, compusul reflectă contopirea a două state, Moldova sau Ţara de Sus şi Valahia sau Ţara de Jos. În opinia lui IORGA, N.D. 119, modelul numirii a fost *Ungrovlahia*, care era în uz de la 1359 şi se putea traduce prin 'Vlahia de lângă Ungaria' (BOGREA, P.I.F. 37-38), în opoziţie cu *Vlahia Mare* din Thesalia. Aşa cum a remarcat Bogrea, horonimul s-a născut din „nevoia diferenţierii, precizării, unită cu conştiinţa identităţii". Sensul va fi fost acela de 'Vlahia moldovenească' (PANAITESCU, I.R. 76, 105, NISTOR, T. 853, STĂNESCU, U. 1113, ARMBRUSTER, T. 257, GRIGORAŞ, Ţ.R. 8). Admiţând această interpretare, dispare paralelismul structural cu *Ungrovlahia* şi cu *Rusovlahia* 'Vlahia de lângă Rusia' (= Galiţia), atestată la 1395, care reflectă ambele o proximitate geografică: „item Ecclesia constantinopolitana habet potestatem in spiritualibus apud duas Balachias, propriam linguam habentes, quae duo regna sunt et domini duo, per se naturales, *in metis Ungariae et Russiae* [s.n.], omnes in obedientia Ecclesie Grecorum" (IORGA, A.F. III, 7-8, a. 1435). Alături de *Moldovlahia* a circulat şi un alt compus grecesc, cu acelaşi sens, Βλαχομπογδανία (TRM, I_3, 140/2, sec. XVI-XIX), unde *Bogdanía* este forma grecizată a numelui turcesc al Moldovei. Din contaminarea lor a rezultat varianta accidentală Βλαχο-Μπολδανία (ib. a. 1821) şi compusul tautologic Μολδομπουγδανία (ib. 141/1, a. 1747).

Din greacă, horonimul a trecut în latină: *Moldoblachia* (TRM, I_3, 137/1, a. 1435), cu variantele *Muldoblachia* (SCHMIDT, R. 40 şi nota 2, începutul sec. XV), *Moldovalachia* (DPU, I, 118,119, a. 1439, TRM, I_3, 137/1, a. 1643), *Moldoulahia* (la Dosoftei, în AIR, I_3, 118/1, a. 1649), deformat uneori în *Moldulachia* (TRM, I_3, 137/1, a. 1439); apoi în italiană: *Moldo-Valachia* (ib. a. 1643), cu patrionimul *Moldovalachi* (ESARCU, D.I. 65, a. 1629); în franceză: *Moldovlaquie* „c'est-à-dire la Valachie en deça de Moldova" (MÉM. 413, a. 1807) sau *Moldovalachie* (TRM, I_3, 137/1, a. 1810-1846); în sfârşit, în slavona moldovenească: Молдовлахїіа (care

Scanned with OKEN Scanner

nu este un calc, cum afirmă MIHĂESCU, I.G. 143, ci un împrumut neologic), atestat în sec. XV-XVII, de exemplu la COSTĂCHESCU, D.M. I, 52 (a. 1407), IORGA, R.A. 175 (a. 1508), CR. SLAVO-ROMÂNE, 86 (cronica lui Macarie, mijlocul sec. XVI), CAPROŞU, I, 25 (a. 1575), AIR, III, 68/1 (a. 1606).

De la compusul slavon s-a format sintagma Зємлѣ Молдовлахїскаѣ, folosită în titulatura domnilor din sec. XV, de exemplu în DRH, A, I, 59 (a. 1415), 73 (a. 1422), iar în slavona sârbească varianta Зємлꙗ Мѳлдовлахїиска, la tipograful Macarie (MIOC, M. 432, a. 1526-1528). Mai frecventă este însă construcţia inversă, Молдовлахїскаѣ Зємлѣ, cel puţin în sec. XV (DRH, A, I, 109-311, a. 1428-1442), după care devine sporadică, întâlnindu-se doar în titulatura câtorva domni, precum Petru Şchiopul (AIR, I_1, 126/1, a. 1583). Expresia rusească a sintagmei este *Moldovoloskaja Zemlja* (TRM, I_3, 137/1, a. 1680).

„Moldova să zice *Moldovlahia*", ne informează o cronică munteană din sec. XVIII (IORGA, S.D. III, 48). Într-adevăr, cam atunci începe să se întrebuinţeze compusul şi în limba română, fie în titulatura unor mitropoliţi (CAPROŞU, III, 462, a. 1717, id. ib. 546, a. 1723), fie în însemnările unor autori grecizanţi: „acest de Dumnezeu păzit pământ al Moldovlahiei" (Isaiia Nemţan, la BIANU, C. III, 178, a. 1763), „voevoda a toată Moldovlahiia" (Antohi Sion, la BIANU, C. I, 260, a. 1804), de unde şi patrionimul *moldovlahi* din titlul *Hronicului* lui Dimitrie Cantemir.

58. [*Rumunomoldavia*] – Compus creat după modelul celui precedent, tot în limba greacă, de către Dionisie Fotino la 1818; deşi nu apare negru pe alb, este implicit în patrionimul Ῥουμουνομολδαῦοι (STĂNESCU, G. 244). Sub aspect structural, avem a face cu un semicalc, prin care etnonimul slav *vlah* a fost substituit prin sinonimul său *român*. S-ar putea traduce prin 'Moldova românească'.

59. [*Moldo-România*] – Compus explicat de V. Popescu-Scriban la 1838 „pentru că [ţara] se lăcuieşte de români" (apud ARVINTE, R. 160). S-a produs, de data aceasta în limba română, o substituţie similară celei din compusul precedent, numai că etnonimul face loc horonimului *România*, care începuse a fi folosit în acea vreme. Patrionimul, atestat între anii 1840-1856, era *moldoromâni* (id. ib. 160). Se traduce prin *România Moldovenească* (sintagmă atestată la 1874, cf. id. ib. 154).

60. [*Moldavo-România*] – Compus românesc atestat la 1848, desemnând partea moldovenească a României, adică a principatelor române (ARVINTE, R. 160).

61. [*Slănicul-Moldova*] – Compus creat prin Legea de la 1968 (TRM, I_2, 1077/1) pentru a diferenţia, printr-o opoziţie privativă, oraşul moldovenesc de cel din Muntenia, jud. Prahova.

62. [*Focşanii Moldovei* sau *Focşanii-Moldova*] – Denumire apărută spre sfârşitul sec. XVIII pentru a deosebi, prin opoziţii echipolente, părţile oraşului Focşani, despărţite de hotarul dintre Moldova şi Ţara Românească până la Unire. În toată această perioadă oraşul din Moldova a fost desemnat prin expresii diverse, menţionate în TRM, I_1, 422/1-423/1, din care vom prelua

Scanned with OKEN Scanner

nomenclatura. Prima atestare, de la 1781, este o perifrază: *Târgul Focşanii la Moldova*, după care urmează sintagme şi compuse, în care determinantul este fie uzualul *Moldova*, fie termenul savant *Moldavia*. Totuşi, perifrazele nu dispar cu totul, ci revin în forme mai complicate, care în mod cert nu aveau o circulaţie populară: *Oraşul Focşani în partea dinspre Moldova*, la 1809 (în opoziţie cu *Oraşul Focşani în partea Valahiei*), *Focşanii din partea Moldovei*, la 1816 (în opoziţie cu *Focşanii de Ţara Românească*), *Târgul / Oraşul Focşani al Părţii Moldovei* la 1848 şi 1850 (în opoziţie cu *Oraşul Focşani al Părţii Valahiei*). Din anul 1804 îşi fac apariţia sintagmele: *Focşanii Moldaviei* (în opoziţie cu *Focşanii ţării noastre* [sic!]), repetată la 1804, 1835, 1841, 1842, 1850, 1851 şi 1859 (în opoziţie cu *Focşanii Munteni* sau *Focşanii Valahiei* sau *Focşanii Ţării Româneşti*), *Focşanii Moldovei* la 1804, 1806, 1809, 1832, 1834, 1835, 1839, 1841, 1845, 1848, 1858 şi 1861 (în opoziţie cu *Focşanii Ţării Româneşti*, *Focşanii noştri* [sic!], *Focşanii Valahiei*, *Focşanii Munteni*) şi *Focşanii de Moldova* la 1814 (în opoziţie implicită cu *Focşanii de Ţara Românească*). Sporadic apar şi compusele: *Focşanii-Moldova* la 1805 (în opoziţie cu *Focşanii Româneşti*) şi *Oraşul Focşani-Principatul Moldovei*, la 1851, formulă de cancelarie (în opoziţie cu *Focşaniul Principatului Valahiei*). Cele două părţi ale oraşului Focşani se unifică în anul 1862, sub numele *Focşani* sau *Focşanii Uniţi*.

63. [*Câmpulungul Moldovei* sau *Câmpulungul-Moldova*] – Denumiri cu caracter temporar ale oraşului Câmpulungul Moldovenesc, motivate de necesitatea diferenţierii prin opoziţii privative sau echipolente de alte Câmpulunguri. O primă exprimare perifrastică apare la M. COSTIN, O. 195 (a. 1675), care dorea să individualizeze localitatea faţă de Câmpulungul din Maramureş (*Hoszumezö*): „Au luat potica preste munţi, pre la Dorna, şi au ieşit pre la *Câmpul Lung a ţărâi noastre*". Aceeaşi opoziţie este avută în vedere într-un document maghiar de la 1681, în care se recurge la o sintagmă: „nevü iobbágya *Moldvában Hoszumezön*" (HURM. XV_2, 1378). Cam în aceeaşi vreme, în maghiară se apela şi la compuse cu numele ţării: *Kompulum-Moldva* (TRM, I_3, 31/1, a. 1672). Ambele procedee îşi au corespondente în cartografia europeană din sec. XVIII-XIX, în care Câmpulungul Moldovenesc era în opoziţie cu *Campo Longo des Russes* (*Campo Longo Rutenorum*, *Kimpulung Russed*) din Galiţia, numit şi *Dolho Pole*, cum rezultă din menţiunile unor hărţi (TRM, I_4, 49/2-50/1). Sintagmele apar în hărţile scrise în franceză sau în latină: *Campo Longo de Moldavie* (a. 1784), *Campo Longo Moldaviae* (a. 1710-1759) sau, cu o eroare de gravare, *Campo Longo Moldaiae* (a. 1762). Cele scrise în germană preferă compusul *Moldava-Kimpulung* (a. 1785-1789) sau, cu o eroare grafică, *Moldava-Kimpulum* (a. 1789). La aceste surse, preluate din TRM, I_4, adăugăm câteva mai târzii, în care compusul reflectă pronunţia germană cu *i* pentru *î* românesc: WUSSIN–WENZELY (a. 1790), REILLY, K. (a. 1796), GÜSSEFELD (a. 1796), GÖTZE (a. 1802), ORPOT, 41 (a. 1856). Corespondentul românesc al sintagmei este *Câmpul Lung al Moldaviei* (MID, II, 252, a. 1817) sau *al Moldovei* (STEFANELLI, D.C. 419, a. 1843).

Scanned with OKEN Scanner

64. [*Moldo-Valachie*] – Deşi identic formal cu un compus precedent (*supra*, **57**), acesta are o altă semnificaţie: nu mai este vorba de a-i diferenţia pe românii moldoveni de cei din Ţara Românească, ci de a-i integra pe baza trăsăturilor comune. Rezultatul a fost multă vreme fără o acoperire geopolitică, dar a prefigurat conceptul Principatelor Unite, devenit operant din anul 1859. Înainte de lansarea noii formule terminologice, o serie de diplomaţi francezi, detaşaţi în ţările române, au subliniat elementele comune din planul conţinutului. Vom reţine câteva comentarii, care au avut o anumită greutate în impunerea în mediul francez a ideii unei unităţi *avant la lettre*. În 1785 contele D'HAUTERIVE, V. 32 scria următoarele: „Outre qu'en général les points par lesquels deux États se touchent se ressemblent parfaitement, les mêmes vicissitudes, les mêmes mahleurs, la même histoire ont réduit les Valaques et les Moldaves à l'uniformité physique et morale la plus absolue". În 1806 ambasadorul Ledoulx aborda împreună cele două ţări româneşti: „car je les considère comme une seule nation. Même dialecte, mêmes moeurs, même religion, même ressources, tout est commun pour ces deux provinces, elles ne diffèrent entr'elles que par la force de la population" (HOLBAN, D.R. 57). În prefaţa la cartea lui Wilkinson, *Tableau de la Moldavie et de la Valachie* (1824), traducătorul La Rochette realiza o sinteză asemănătoare: „L'histoire des deux principautés est si intimément liée, la forme de leurs gouvernemens, la langage, les moeurs et les coutumes des habitants ont toujours été tellement semblables, que la description de l'un de ces pays rend à-peu-près inutile celle qu'on voudrait faire de l'autre" (WILKINSON, T. XX).

După IORGA, H.R.F. 197, compusul francez ar fi fost pus în circulaţie de către consulul Billecocq pe la 1845. Ceva mai târziu îl datează ARVINTE, N.P. 32, id. R. 208. În realitate, el este atestat mai întâi la 1812 şi a continuat să circule până la Unire (TRM, I_3, 137/1, a. 1812-1850, UBICINI, V. 5, a. 1856) şi chiar ceva mai târziu (DUZINCHEVICI, C.C. 97, a. 1862). Sinonimul cunoscut în preajma revoluţiei paşoptiste este menţionat în rubrica publicaţiei pariziene „La Revue Independante" din anii 1847-1848, intitulată *La Roumanie ou la Moldo-Valachie*, precum şi într-un articol al lui N. Bălcescu din anul 1849 (STĂNESCU, G. 240-241 şi nota 18). Patrionimul era *Moldo-Valaques*, de la care s-a format varianta accidentală *Moldo-Valaquie* (TRM, I_3, 137/1, a. 1848). Corespondentele din alte limbi erau it. *Moldo-Valachia* (ib. a. 1847-1850), germ. *Moldo-Walachey* (ARVINTE, R. 190, a. 1848). De observat că, în aceeaşi perioadă, se menţinuse şi adaptarea fr. *Moldovalachie* 'Moldova' a gr. *Moldovlahia* (*supra*, **57**), fapt care era în măsură să producă o anume confuzie. Cam în aceeaşi vreme, dacă ar fi să-l credem pe GHICA, S. 100, „unii francezi au consimţit să ne zică *Moldovalacs* şi prin abreviaţie *Moldac*, şi să numească Principatele *Moldachie* sau *Valavie*". În română un efect al confuziei a fost utilizarea formaţiei patrionimice *moldovlahi* 'moldoveni' cu sensul de 'moldoveni şi munteni', de pildă la BOLINTINEANU, O. II, 7 (a. 1866): „A făcut mari lucruri, Dumnezeu să-l ierte, / Unind moldo-vlahii dupe multe certe!"

Scanned with OKEN Scanner

65. [*Moldo-România*] – Semicalc românesc după fr. *Moldo-Valachie* (*supra*, **64**), aparent identic cu semicalcul după gr. *Moldovlahia* (*supra*, **59**), de care diferă prin conținut: 'Moldova și Țara Românească', ultima numită pe atunci și România. Se crede că ar fi apărut „prin jurul anului 1848" (ARVINTE, R. 160). Într-un memoriu din 1863 al Ministerului de Externe asupra mănăstirilor închinate, compusul revine vizând o situație din anul 1827, când la București era prezent generalul Kiselef, „president plenipotențiar al Moldo-României" (URICARIUL, XXV, 349). George Bariț recurgea la sintagma horonimică *Pământul Moldo-Românesc*, pe care o adnota: „Cu termenul acesta noi înțelegem Țara Românească și Moldova împreună luate" (apud HANGIU, P. 76, a. 1840). Tot el uza de patrionimul *moldo-români* și de colectivul *națiia moldo-românească*, care au rămas în uz până în preajma Unirii.

66.1. [*Moldavo-România*] – Variantă de compunere a horonimului precedent, atestată la unii oameni de cultură ardeleni. Astfel, MUREȘANU, R. 79 vorbea despre „boierii din Moldavo-România", în opoziție cu cei din Ungaro-Transilvania (a. 1845), iar în alt articol de „cele două principate, adecă Moldavo-România" (id. ib. 139, a. 1853). Tot în 1853 el uza de patrionimul *moldavo-românul*, desemnând un individ care „pare mai deștept", dar aceasta doar „la întâia vedere" (id. ib.). La 1848, BARIȚ, S. 120 condamna „terorismul străin în Moldavo-România" (cf. și 194, a. 1866). La baza variantei este horonimul *Moldava* (*supra*, **31.3.1**).

66.2. [*Moldovo-România*] – Compus având la bază horonimul *Moldova* (*supra*, **31.3.25**). Este atestat tot la George Bariț în sintagma *Pământul Moldovo-Românesc*, cu patrionimul *moldovo-români*, în opoziție cu „românii de dincoace de munți" (a. 1842, apud ȘT. PAȘCU, T. 204).

67-81. Derivate de gradul III prin polarizare

67. [*Podul Moldovei*] – Loc de trecere din Ardeal spre Țara Moldovei pe la Pasul Rodnei: MARIENBURG, G. II, 376 (a. 1813), unde este scris *Podul Moldovei*. După informațiile obținute prin ANCHETE, acest pod, cunoscut și astăzi, este peste Someșul Mare, în comuna Șanț, pe drumul de care spre Coșna; denumirea figurează în actele primăriei Rodna.

68. [*Plaiul Moldovei*] – Drumul de munte care face legătura între Ardeal și Moldova, de la Rodna la Coșna (ANCHETE).

69. [*Pasul Moldovei*] – Trecătoare din Ardeal spre Țara Moldovei, numită de obicei *Pasul Prislop*. Hodonimul este atestat în hărți străine din sec. XVII-XVIII (TRM, I_4, 166/2): fr. *Pas de Moldavie* (a. 1784), engl. *Pass into Moldavia* (a. 1774) sau *Pass of Moldavia* (a. 1683, 1775, 1784) sau *Passage into Moldavia* (cca 1720, a. 1788); it. *Passo in Moldavia* (a. 1699); lat. *Passus in Moldaviam* (a. 1725, 1769) sau *Porta in Moldaviam* (a. 1744, 1769) sau *Porta in Moldoviam* (a. 1766). Uneori determinantul este omis din sintagmă: lat. *Porta* (a. 1717, 1718), fr. *Porte* (a. 1717, 1718). La GRIGOROVITZA, 131/3 (a. 1908) *Pasul*

Scanned with OKEN Scanner

Moldova este identificat cu trecătoarea Lucava, probabil datorită plasării greşite a denumirii în unele hărţi.

70. [*Prundul Fundul Moldovei*] – Terasa inferioară a râului Moldova, din zona satului Fundul Moldovei (*supra*, **33**). Atestată în Arhiva com. Pojorâta din anul 1942.

71. [*Izlazul Fundul Moldovei*] – Păscătoarea comunei Fundul Moldovei (*supra*, **33**), atestată cu acest nume în Arhiva com. respective din anul 1940.

72. [*Pădurea Fundul Moldovei*] – Ansamblul pădurilor aflate în comuna Fundul Moldovei (*supra*, **33**), atestată cu acest nume în Arhiva com. respective din anii 1938 şi 1942.

73. [*Drumul Fundul Moldovei*] – Drumul principal care străbate satul Fundul Moldovei (*supra*, **33**), paralel cu râul Moldova (ANCHETE). Atestat în Arhiva com. Pojorâta din anul 1940 sub numele *Şoseaua Fundul Moldovei*.

74. [*Vatra Satului*] – Cătun al satului Fundul Moldovei (*supra*, **33**), situat în jurul confluenţei râului Moldovei cu pârâul Timăn; sinonim modern: *Centrul Satului* (ANCHETE). Cătunul este atestat în Arhiva com. Fundul Moldovei din anii 1938 (*Cătunul Vatra Satului*) şi 1928 (*Cătunul Centru*).

75. [*Strada Vadului*] – Stradă din satul Vama, în apropierea Vadului Moldoviţei (*supra*, **46**). Atestată în Arhiva com. Vama din anii 1848-1849.

76. [*Dealul Mănăstirii*] – Dealul la poalele căruia se află Mănăstirea Moldoviţei (*supra*, **45**). Atestat mai întâi în GRUNDRISS M.M. (a. 1782) în forma *Dijalo Monasteri*. Popular i se spune *Dealu Manastirii*, cu deschiderea lui *ă* protonic proprie graiurilor moldoveneşti (Arhiva com. Vatra Moldoviţei pe anii 1893 şi 1945, Arhiva Ocolului silvic Vama pe anul 1950, ANCHETE). Scris şi *Diałо Manasteri* (CAD, 295, a. 1856, ORPOT, 129, a. 1856), *Dialu Manastier* (Arhiva com. Vatra Moldoviţei pe anul 1863), *Dealu Monăstirii* (BUKOWINA, 1914, H. BUCOV. 1920), *Dealu Mânăstirii* (HARTA. MIL. 1936).

77. [*Şesul Mănăstirii*] – Şesul de lângă râul Moldoviţa, la apus de confluenţa cu pârâul Ciumârna, care a fost proprietatea Mănăstirii Moldoviţa (*supra*, **45**); din acest motiv mai era numit şi *Şesul Pastorean* (Arhiva com. Vatra Moldoviţei din anul 1969). Popular: *Şăsu Manastirii*, cu velarizarea lui *e* şi deschiderea lui *ă* protonic, proprii graiului moldovenesc. În mod frecvent, în acte din Arhiva com. Vatra Moldoviţei pe anii 1963 şi 1968, desinenţa *-i* a genitivului literar este eliminată: *Şesul Mânăstire*. Reducerea accidentală a diftongului *-eį* > *-e* este o particularitate a graiului câmpulungean (TURCULEŢ, G. 202). Variante grafice: *Shesso Manasteri* (CAD, 295, a. 1856, ORPOT, 129, a. 1856), *Schesso Monasterie* (Arhiva Ocolului silvic Moldoviţa, a. 1907), *Schesu Manastiri* (Arhiva com. Vatra Moldoviţei, a. 1893), *Szesu Monastirei* (ib. a. 1890), *Schessu Mănăstirei* (SKIZZE S.M. cca 1900), *Sveso Manasteri* (BEER, E. a. 1891), *Şesul Monăstirii* (BUKOWINA, a. 1914), *Şesul Măneştirei* (MOLDOVEANU, R. a. 1946), *Şesul Monastirii* (H. BUCOV. a. 1920).

78. [*Poiana Mănăstirii*] – Numele vechi al *Poienii Făget*, situată pe Dealul Mănăstirii, care a fost a Mănăstirii Moldoviţa (*supra*, **45**). Atestată la

Scanned with OKEN Scanner

1855 ca *Pojana Manaster* (CAD, 295), *Pojana Manastier* şi *Pojana Manasta* (ib. 184).

79. [*Satul Moldoviţa*] – Numele vechi al satului Vatra Moldoviţei, desemnând aşezarea formată lângă Mănăstirea Moldoviţa (*supra*, **45**) din foştii slujitori şi robi mănăstireşti. (De aici şi supranumele colectiv *ţâgani* dat astăzi locuitorilor de către sătenii din vecinătate.) Multă vreme localitatea s-a confundat cu mănăstirea, sub aspect denominativ, fiind înregistrate împreună în acte şi hărţi sub numele (*Mănăstirea*) *Moldoviţa*. Recensământul populaţiei din anul 1774 (REC. POP. I, 260) deosebeşte în cadrul *Satului Moldoviţa*, care avea 92 de case, două categorii fiscale: birnicii (55 de familii, în majoritatea lor româneşti) şi scutelnicii (35 de familii de ţigani). În anul 1785 mănăstirea a fost desfiinţată din ordinul împăratului Iosif al II-lea şi va fi reînfiinţată abia în anul 1931. A rămas doar satul, *Dorf Moldavicza*, în ale cărui colibe ţigăneşti au fost aduşi călugării unui schit desfiinţat din Galiţia (CONS. AULIC, XX/87, a. 1785).

Lăsând la o parte denumirea eronată *Moldawa* din harta lui MANNERT, I.R. (a. 1810), oiconimul continuă cele două serii de nume atestate pentru mănăstire în sursele străine: *a) Moldoviţa*, cu variantele formale *Moldovicza* (WERENKA, T. 256, a. 1786), *Moldovitza* (CONS. AULIC, XII/58, a. 1783, SPRUNER, A. a. 1846), *Moldoriza* (ARROWSMITH, T. a. 1801), *Moldoviza* (WERENKA, T. 29, a. 1895), *Moldowitza* (id. ib. 222, a. 1785), *Moldowiza* (id. ib. 177, a. 1774) şi *b) Moldaviţa* (TEATR VOINY, a. 1790, KARTA BALK. cca 1820, POPOVICI, R. 705, a. 1891), cu variantele *Moldavicza* (HAMMER, E.T. a. 1828), *Moldavitza* (VAUGONDY, E.T. a. 1802, HELLERT, A. a. 1843), *Moldavitze* (BUSCHING, B. cca 1790, CHARTE MOLD. sfârşitul sec. XVIII), *Moldawica* (DUFOUR, A. a. 1860, HICKMANN, T. pl. 56, a. 1900), *Moldawitza* (MOLDAVIA, a. 1790, THEINERT, U. începutul sec. XIX, WEILAND, O. a. 1836, TRAUX–FRIED, a. 1836, CZOERING, E. 52, a. 1857, DUFOUR, A. a. 1860, SCHMEDES, U. 68, a. 1869, KOZAK–FISCHER, 24, a. 1900, ROUMANIE, cca 1915), *Moldawitze* (REILLY, U. a. 1796, WALCH, I. a. 1797, OSM. REICH, a. 1808). Patrionimul era *moldoviţean*, germ. *Moldowitzer* (ANCHETE).

80. [*Ruşii Moldoviţei*] – Numele vechi al satului Moldoviţa, rezultat prin polarizare de la numele Mănăstirea Moldoviţa (*supra*, **45**), în braniştea căreia a fost înfiinţat în sec. XVIII de către colonişti huţuli, numiţi *ruşi* de către populaţia românească. Identificarea Ucrainei cu Rusia este veche („eorum regio Russia vocatur", spunea REICHERSDORF, M.C. 137, a. 1541), iar rutenii din Bucovina „sunt conştienţi de sine şi se numesc *rusinè*" (DAN, R. 51). Satul a fost atestat mai întâi la 1774 ca *Ruşii ot Moldoviţa* (REC. POP. I, 255). De obicei i s-a spus *Ruşii Moldoviţei* (scris în germ. *Ruschi Moldowizei*, la WERENKA, T. 86, sau *Rusii Moldoviţei*, în TRM, I_1, 744/1, a. 1900), popular *Ruşii Moldoviţii* (TRM, I_1, 744/1, a. 1785, 1921, 1924, scris în germ. *Russi Moldovitzi* ib. a. 1785), iar ucr. în transpunere germ. *Russy y Moldovitza* 'Ruşii la Moldoviţa' (SPLENY, T. a. 1776). De la început este consemnat fenomenul de velarizare a lui *i*: *Ruşăi* [=Ruşâi] *Moldoviţii* (TINCULESCU–CIUCĂ, 174, a. 1780). Ca şi în alte situaţii, determinantul românesc a trecut de la genitiv la nominativ în germană şi astfel sintagma s-a transformat în compus: *Russi-Moldoviza* (WERENKA, T. 177, a.

Scanned with OKEN Scanner

1774, TRM, I_1, 744/1, a. 1780), *Russi-Moldavicza* (WERENKA, T. 256, a. 1786), *Russi-Moldawica* (REIMER, K. a. 1917). De aici rom. *Ruşi-Moldoviţa* (BUMBAC, E. I, 7-8, a. 1890).

O a doua marcă a influenţei germane este rezultatul subdiferenţierii fonologice: desinenţa de pl. *-i* (pronunţia populară pentru *-ii*) nu a fost percepută, de unde grafia *Russ-* oficializată de către austrieci. Se pot grupa variantele grafice în funcţie de cele două forme ale nucleului: *Moldoviţa* şi *Moldaviţa*. Judecând după ocurenţe, ambele au generat compuse pe care le putem considera, în egală măsură, drept „oficiale". De la prima, o mare frecvenţă are compusul *Russ-Moldowitza*, atestat între 1862-1900 (TRM, I_1, 744/1) şi mai târziu chiar (în Arhiva com. Moldoviţa din anii 1902, 1903 şi 1934), cu variantele grafice *Russ-Moldovitza* (TRM, I_1, 744/1, a. 1783, 1799, 1800, GRĂMADĂ, P. 260, a. 1846, 1863, Arhiva com. Moldoviţa din anul 1902), *Russ-Moldowitza* (TRM, I_3, 163/1, a. 1787, ib. I_1, 744/1, a. 1879, GRĂMADĂ, P. 260, a. 1894, 1900), *Russ-Moldowiza* (HEIM. BUC. 9, a. 1872), *Russ-Moldowica* (TRM, I_1, 744/1, a. 1846, 1863), *Russ-Mildovicza* (DANIELOW, E.D. a. 1820). De aici ucr. *Russ-Moldowyca* (PRODANCIUC, a. 1861), ceh. *Russ-Moldovycia* (MACHÁT, P. cca 1900), rom. *Rus-Moldoviţa* (TRM, I_1, 744/1, a. 1869, V. POP. IV, 15, a. 1905). Patrionimul german era *Rusmoldovitzer* (ANCHETE).

De la forma *Moldaviţa* a fost oficializat compusul *Russ-Moldawitza* (STRASS. KARTE, a. 1835, GEOGN. KARTE, a. 1845, BIELZ, S. a. 1854, FRIED, O.R. cca 1854, TRM, I_1, 744/1, a. 1855-1919, Arhiva com. Moldoviţa, anul 1925), cu variantele grafice *Russ-Moldavica* (SCHEDA, T. a. 1869, id. B. a. 1880, id. B.H. a. 1891), *Russ-Moldavicza* (FRIED, A. a. 1832, KARACS, E.G. a. 1837), *Russ-Moldavitza* (BERTHE, A. a. 1829, FRÉMIN, A. a. 1829, KARTE DONAU, a. 1863, EURÓPA, cca 1915), *Russ-Moldaviza* (KONRAD, M. sfârşitul sec. XVIII, Arhiva com. Vatra Moldoviţei din anul 1894), *Russ-Moldawecia* (TRM, I_1, 744/1, a. 1899), *Russ-Moldawica* (F. HANDTKE, M. cca 1853, SŁOWNIK GEOGR. VI, 639, a. 1885, CARTE GEN. cca 1890, DRĂGHICEANU, R. a. 1890, TRM, I_1, 744/1, a. 1914, BUKOWINA, a. 1914, BALKAN, a. 1914, ATLAS FRONT, a. 1917, MERUŢIU, R. a. 1919), *Russ-Moldawitza* (TRM, I_3, 163/1, a. 1848, SKOROWIDZ, 62, a. 1855, TRM, I_1, 744/1, a. 1907, 1908), *Russ-Moldawitze* (MAPA GAL. a. 1869). De aici rom. *Rus-Moldaviţa* (V. POP. IV, 13, a. 1905, S. ATHANASIU, C. LVIII-LIX, a. 1910), scris şi *Rusmoldaviţa* (VN, II, 57/4, a. 1913).

Influenţele germane asupra oiconimului românesc au avut un caracter accidental, nereuşind să modifice aspectul său oficial. Dominantă în acte şi scrieri cu caracter divers a fost forma *Ruşii Moldoviţei*, care se mai observă uneori şi după anul 1925, când satul şi-a schimbat numele, fie în arhivele comunale şi în amenajamentele silvice din deceniul al 4-lea, fie presărate prin ziare (de exemplu în „Popasuri", I, 9/4, a. 1943, este menţionat un „agricultor din comuna Ruşii Moldoviţei"). Popular, satului i se spunea *Ruşi*: încă de la 1774 în REC. POP. I, 254 se înregistrează numele lui „Ion Porşteoagă, jitar ot Ruşi". Etnonimul s-a păstrat până astăzi ca patrionim, utilizat însă nu de către locuitori, ci de către sătenii din aşezările mai mult sau mai puţin apropiate.

Scanned with OKEN Scanner

81. [*Strada Mănăstirei*] – Stradă în satul Vatra Moldoviţei, care trece pe lângă Mănăstirea veche a Moldoviţei (*supra*, **45**). Atestată în Arhiva com. Vatra Moldoviţei din anul 1941. Sinonime: *Strada Mănăstirii Vechi* (ANCHETE) şi *Strada Veche* (Arhiva com. Vatra Moldoviţei din anul 1941).

82-83. Derivate de gradul IV prin diferenţiere

82. [*Moldoviţa Moldovenească* vs. *Moldoviţa Rusească*] – Între cele două oiconime create prin polarizare de la numele mănăstirii, Satul Moldoviţei (*supra*, **79**) şi Ruşii Moldoviţei (*supra*, **80**), pe care austriecii le considerau *Unter-* şi *Obermoldawitza* (KAINDL, B. 62), adică 'Moldoviţa de Jos' şi 'de Sus', s-a produs, încă din primul deceniu al ocupării Bucovinei, o diferenţiere toponimică de natură etnică. Aşa a apărut, în nomenclatura oficială, opoziţia echipolentă între *Moldauisch Moldovicza* (CONS. AULIC, XXIII/22, a. 1782, scrisă şi *Moldauisch Moldoviza* ib. XXIII/4, 8, a. 1783 şi *Moldauisch Moldovitza* ib. XXIII/5, 6, a. 1783) sau *Moldawische Moldawitza* (ib. XXIII/21, a. 1782), pe de o parte, şi *Russisch Moldovitza* (TRM, I_1, 743/2, a. 1775-1776, 1786, scrisă şi *Russisch Moldowitza* ib. I_3, 163/1, a. 1782-1783), pe de altă parte. Determinatul preferat în sursele străine a fost însă *Moldaviţa*, de la care s-a format sintagma, ceva mai rezistentă în timp, *Russisch Moldavicza* (TRM, I_1, 744/1, a. 1786, ZUCCHERI, a. 1811, LAPIE, T. a. 1821, FRIED, A. a. 1832, LONGUET, T. a. 1854, ZUCCHERI, H. a. 1860), scrisă şi *Russisch Moldavitza* (LIECHTENSTERN–PARTSCH, a. 1808) sau *Russisch Moldawitza* (TRM, I_4, 167/1, a. 1788, WEISS, E.T. a. 1829, TRM, I_1, 744/1, a. 1843, CALINESCU, N. I, 261, a. 1844, VERZEICHNISS B. cca 1865, VOLLST. VERZ. 447, a. 1890), deformată grafic în *Russich Moldawitza* (LIESGANIG, a. 1790).

Pentru satul coloniştilor s-a folosit şi o sintagmă ucraineană, preluată din uzul populaţiei respective, cu acelaşi înţeles: *Ruska Moldovitza* (TRM, I_1, 744/1, a. 1785), scrisă şi *Ruska Moldowycia* (ib. I_1, 743/2, a. 1774, 1778, 1781, 1785, VOLLST. VERZ. 447, a. 1890, TRM, I_1, 743/2, a. 1900, 1919) şi *Ruska Moldoviza* (TRM, I_1, 744/1, a. 1781). Într-o hartă românească sintagma este inversată: *Moldovitza-Rusha* (sic!) la FILIPESCU–PARTENI (a. 1864). Şi forma ucraineană preferă determinatul *Moldaviţa*: *Ruska Moldavicse* (TRM, I_1, 744/1, a. 1774, ib. I_4, 167/1, a. 1774), scrisă şi *Ruska Moldawicia* (ib. I_1, 744/1, a. 1919), *Ruska Moldawycia* (F. HANDTKE, Ö. a. 1904), *Ruska Moldavitze* (TRM, I_4, 167/1, a. 1781), *Ruska Moldavitza* (ib. I_1, 744/1, a. 1778), *Ruska Moldawitza* (ib. I_4, 167/1, a. 1775, 1778, 1788), *Ruska Moldavitz* (ib. a. 1786), CARTE BUKOW. sfârşitul sec. XVIII). Varianta *Hruschka Moldawicze* (TRM, I_1, 744/1, a. 1782) este rezultată dintr-o asociaţie fortuită cu ucr. *hruška* 'pară'. Nenumărate sunt deformările grafice ale acestei sintagme, dintre care citãm câteva: *Rascu Moldavitz* (TRM, I_4, 167/1, a. 1788), *Rusa Moldavicza* (PETER, G. a. 1819), *Ruske Moldawice* (TRM, I_4, 167/1, cca 1780), *Rusku Moldavitze* (ib. a. 1785, 1789, BUSCHING, B. cca 1790), *Rusku Moldawitze* (TRM, I_4, 167/1, a. 1789, SCHRAEMBL, G. a. 1790), *Rusou Moldavize* (TRM, I_4, 167/1, a. 1789). În surse

Scanned with OKEN Scanner

poloneze sintagma este uneori inversată: *Moldawica Ruska* (SŁOWNIK GEOGR. I, 465, 881, a. 1880, ib. VI, 664, a. 1885, ib. IX, 320, a. 1888). În surse ruseşti determinantul este substituit printr-un corespondent: *Ruskaja Moldavica* (TRM, I_1, 743/2, a. 1830, KARTA 1835).

Opoziţia *Moldauisch Moldovitza* vs. *Russisch Moldovitza* nu dispunea de un corespondent românesc şi nu a reuşit să reziste în plan denominativ, aşa cum s-a întâmplat cu alte localităţi, precum *Câmpulungul Moldovenesc* vs. *Câmpulungul Rusesc* sau *Bănila Moldovenească* vs. *Bănila Rusească*, al căror nume a fost construit după acelaşi tipar, propriu administraţiei austro-ungare. Constituită după criteriul etnic, opoziţia oficială a numelor a fost înlocuită printr-o opoziţie populară, bazată pe criteriul istoric, al vechimii aşezărilor.

83. [*Vatra Moldoviţei* vs. *Moldoviţa*] – Încă din anul 1794 satul Mănăstirii Moldoviţa (*supra*, **79**) a fost diferenţiat de către români de satul coloniştilor huţuli, care era şi el al mănăstirii (*supra*, **80**), printr-un determinat indicând primatul în ordine cronologică: *Vatra Moldoviţei* (TRM, I_2, 1285/2). Lăsând la o parte erorile evidente din unele hărţi, precum *Watra-Molda* la GEGŐ, M. (a. 1838) sau *Vatra Moldovei* la GHEORGHIU, T.B. (a. 1916), constatăm că în sursele germane nu se găseşte nici o urmă a genitivului românesc: pretutindeni determinantul este la nominativ, conferindu-i aspectul unui compus: *Watra Moldowitza* (ib. 1286/1, a. 1797-1900, inclus şi în pecetea satului, cf. GRĂMADĂ, P. 266), scris şi *Watra Moldovitza* (CRUSIUS, H. VII, 129, a. 1811, Arhiva com. Vatra Moldoviţei din anul 1863). Sub influenţa formei germane, apar şi în surse româneşti grafii amestecate, precum *Vatra Moldowiţei* (TRM, I_2, 1286/1, a. 1899) sau *Watra Moldowitzei* (Arhiva com. Vatra Moldoviţei din a. 1863), iar sintagma populară se transformă în compus: *Vatra Moldoviţa* (ib. I_2, 1285/2, a. 1869, AURELIAN, B. 85, a. 1876, V. POP. 16/13, a. 1905, GEORGESCU, H.G. a. 1915, MO, I, 3885, a. 1929, ENESCU, G. 61, a. 1935, GL. MUNT. II, 42/4, a. 1935, MICŞUNESCU, V. 113, a. 1937, CHINDIŞ-CODRESCU, 19, a. 1944, Arhiva com. Argel pe anul 1945, Arhiva com. Moldoviţa pe anii 1959 şi 1960).

O altă formă germană, cu mult mai frecventă, este *Watra Moldawitza* (LIESGANIG, a. 1790, WEISS, E.T. a. 1829, STRASS. KARTE, a. 1835, CALINESCU, N. I, 261, a. 1844, GEOGN. KARTE, a. 1845, BIELZ, S. a. 1854, FRIED, O.R. cca 1854, TRM, I_2, 1286/1, a. 1855-1919), scrisă şi *Vatra Moldavica* (SCHEDA, T. a. 1869, id. B. a. 1880, id. B.H. a. 1891), *Vatra Moldavicza* (ZUCCHERI, a. 1811, LAPIE, T. a. 1821, FRIED, A. a. 1832, KOVACS, E.G. a. 1837, ZUCCHERI, H. a. 1860), *Vatra Moldawitza* (STREIT, G. a. 1831, TRAUX–FRIED, a. 1836, VOLLST. VERZ. 447, a. 1890), *Watra Moldawitza* (KARTE DONAU, a. 1863), *Watra Moldawica* (F. HANDTKE, M. cca 1853, DUFOUR, A. a. 1860, SŁOWNIK GEOGR. V, 483, a. 1884, ib. VI, 644, a. 1885, DRĂGHICEANU, R. a. 1890, CARTE GEN. cca 1890, E. FISCHER, T.B. 243, a. 1899, TRM, I_2, 1286/1, a. 1914, ATLAS FRONT, a. 1917, MERUŢIU, R. a. 1919), *Watramoldawiza* (Arhiva com. Vatra Moldoviţei pe anul 1894), *Watra Moldowycia* (TRM, I_2, 1286/1, a. 1900). Fără efect în plan denominativ a fost încercarea de inversare a termenilor compusului în germ.: *Moldawitza Watra* la 1794 (TRM, I_2, 1285/2). Poate sub influenţă germană – dar nu neapărat –, sintagma populară are un tratament de compus: „repararea drumului de la

Scanned with OKEN Scanner

hotarul Vatra Moldoviţei" (Arhiva com. Moldoviţa din anul 1961), „i-a luat vitele şi le-au alungat pe şosea spre hotarul Vatra Moldoviţei" (ib. din anul 1963).

Popular, satul este numit *Vatra* (ANCHETE), iar această formă simplificată se regăseşte accidental în unele hărţi: *Watra* sau *Vatra* (RIEDL, M. a. 1811, CZOERNIG, E. a. 1853, KIEPERT, M. a. 1859, STÜLPNAGEL, a. 1855, GEN. KARTE, a. 1868, HARTA ROM. a. 1911, DEBES, N.H. a. 1913, ROUMANIE, cca 1915, FREYTAG, R. a. 1916, REIMER, K. a. 1917, ATANASIU, R. a. 1919) şi în actele Arhivei com. Moldoviţa: „pământul de la Vatra, lângă apă" (a. 1859). Patrionimul obişnuit este acela de *vătreni*, sg. *vătrean* sau *vatrean*, deşi pronunţia oiconimului este *Vatra Moldoz̆iţi* (ANCHETE). Patrionimul german era *Watramoldovitzer*, după cum îşi amintesc locuitorii din zonă.

În anul 1925 satul Ruşii Moldoviţei îşi schimbă numele în *Moldoviţa* (TRM, I_1, 743/2), preluând în mod surprinzător numele vechi al satului Vatra Moldoviţei. Se creează o opoziţie privativă, care are un precedent într-o serie de hărţi, în care satul de huţuli figurează cu numele *Moldoviţa / Moldaviţa*: KARTA ROSSII (a. 1829), WEILAND, G. (a. 1832), GEN. KARTE (a. 1868), MASSALOUP, R. (a. 1875), AURELIAN, C.B. (a. 1876), FREYTAG, U. (a. 1917), GEORGESCU, R. (a. 1920). Un astfel de precedent nu se constată în actele româneşti oficiale şi, din acest motiv, presupunem că denumirile au rezultat din eliminarea literei *R.* din sursele cartografice folosite. Pronunţia românească este *Moldoz̆iţa*, cea huţulă *Moldoveţea* (*Moldovec'a*), iar patrionimul corespunzător *moldovečeni* (ANCHETE).

84-87. Derivate de gradul IV prin polarizare

84. [*Dealul Moldoviţei*] – Nume vechi al Dealului Dragoşa, care aparţinuse satului Vatra Moldoviţei (*supra*, **83**) (ANCHETE).

85. [*Plaiul la Vatra*] – Drum de munte dinspre satul Dragoşa până la Vatra Moldoviţei (*supra*, **83**) (ANCHETE).

86. [*Strada Şesul Mănăstirii*] – Stradă care străbate Şesul Mănăstirii (*supra*, **77**) din satul Vatra Moldoviţei. Atestată în Arhiva com. Vatra Moldoviţei din anul 1941. Sinonim: *Drumul Şesul Mănăstirii* (ib. anul 1968).

87. [*Moldoviţa-Ferăstrău*] – Halta de cale ferată aflată lângă fabrica de cherestea din satul Moldoviţa (*supra*, **83**). Topica germană lasă să se întrevadă o obişnuinţă de compunere a denumirilor, deşi atestările sunt mai noi: GEORGESCU, R. (a. 1920), PEUCKER, E. (a. 1922), GHID. DRUM. (a. 1928), TEODORESCU, B. (a. 1934), ROM. AUTO. (a. 1935).

Scanned with OKEN Scanner

88. Derivate de gradul V regresive

88. [*Mănăstirea Vatra Moldoviţei*] – Nu toate procesele toponimice sunt unidirecţionale, ci au uneori un caracter reversibil. În cazul de faţă, evoluţia şi involuţia pot fi reprezentate în felul următor:

Mănăstirea Moldoviţa ⇄ *Vatra Moldoviţei*

Inovaţia are un caracter livresc; ea se constată paralel în câteva surse germane (KAINDL, L. 42, a. 1895, SKREHUNETZ, G. 60, a. 1925) şi în numeroase scrieri româneşti: THEODORESCU–KIRILEANU, 176 (a. 1904), VESLOVSCHI, C. 24 (a. 1915), VIELLIARD, B. 1 (a. 1919), GRECU, P. 404-406 (a. 1925), FF, V, 154 (a. 1930), BG, V, 60 (a. 1934), BRĂTULESCU, V. 555 (a. 1937), MICŞUNESCU, V. 113 (a. 1937), BĂLĂCESCU, Ţ. 87 (a. 1938), BUCUŢA, P.V. 62 (a. 1941), MORARIU, Ţ. 149, 153 (a. 1941), id. B.T. 108 (a. 1943), CHINDIŞ-CODRESCU, 15 (a. 1944), SIDOROVICI, S. 51 (a. 1964). Explicaţia fenomenului poate fi dorinţa literaţilor de a racorda numele mănăstirii acesteia la seria mănăstirilor care au acelaşi nume cu al satelor lângă care se află.

Scanned with OKEN Scanner

Concluzii

Principalele caracteristici ale câmpului toponimic al hidronimului *Moldova* sunt: a) *amplitudinea*, dată de numărul mare al derivatelor (cca 139); b) *complexitatea*, rezultată din fructificarea într-un câmp mixr a tuturor proceselor toponimice, fie structurale (polarizarea, diferenţierea, regresia), fie nestructurale (extensiunea şi integrarea); c) *productivitatea*, manifestată prin gradul superior al derivatelor, al căror lanţ se dezvoltă progresiv până la nivelul al V-lea, nemaiîntâlnit în vreun câmp toponimic românesc; d) *abundenţa formelor* (variante fonetice şi grafice), al căror număr depăşeşte cu mult posibilităţile de variaţie lingvistică constatate până în prezent în nomenclatura noastră geografică; e) *caracterul plurilingvistic* al componentelor, create nu numai de către români, dar şi de alte etnii (saşi, maghiari, polonezi, greci) care au intrat în contact cu românii, generând forme care s-au interferat fie cu cele româneşti, fie între ele, de-a lungul secolelor; f) în multe privinţe, apariţia unor componente este în strânsă legătură cu istoria veche a principatului, permiţând clarificarea unor aspecte încă neelucidate ale etnogenezei moldovenilor.

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie

AAA = „Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae" (Budapesta).

AAF = „Anuarul Arhivei de Folklor" (Cluj).

AAR(Ist.) = „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice" (Bucureşti).

AAR(Lit.) = „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii literare" (Bucureşti).

ABAEV, S. O. = V. I. Abaev, *Istoriko-etimologičeskij slovar' osetinskogo jazyka*, Leningrad, I (A-K'), 1958, II (L-R), 1973, III (S-T'), 1979.

ABRAHAM, B. = Władysław Abraham, *Biskupstwa łacińskie w Moldawii w wieku XIV i XV*, în KH, XVI, 1902.

ACHIM, O. = Viorel Achim, *Ordinul franciscanilor în ţările române în secolele XIV-XV. Aspecte teritoriale*, în RI, s.n., VII, 1996, nr. 5-6.

ADAM, M. = J. Adam, *Mappa von der Oesterreich[ischen] Moldau oder [des] sogenan[n]ten Buckoviner Districts*, Viena, 1781.

AEBISCHER, E. = Paul Aebischer, *Estudios de toponimía y lexicografía románica*, Barcelona, 1948.

AECO = „Archivum Europae Centro-Orientalis" (Budapesta).

AGZ = *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie,* Lwów, II, 1870, III, 1872, IV, 1873, V, 1875, VI, 1876, VII (ed. Emil Kałużniacki), 1878, VIII, 1880, IX, 1883, XI, 1886, XII, 1887, XIII, 1888, XIV, 1889, XV, 1891, XVI, 1894, XVII, 1901, XVIII, 1903, XIX, 1906, XX, 1909, XXI, 1911, XXII, 1914, XXIII, XXIV,

AHP = *Acta historica res gestae Poloniae illustratia*, Cracovia: II. *Acta Joannis Sobieski*, 1–2, 1880–1881; IV. *Stanislai Hosii Epistolae tum etiam eius orationes legationes*, 1879; VI. *Acta Regis Joannis III ad res anno 1683, imprimis in expeditione Viennensis, gestas, illustrandas*, 1883; XI. *Acta Stephani Regis (1576–1586)*, 1887.

AIAC = „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj" (Cluj).

Scanned with OKEN Scanner

AIG = „Anuarul Institutului Geologic al României" (Bucureşti).

AIIA = „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»" (Iaşi).

AIIN = „Anuarul Institutului de Istorie Naţională" (Cluj).

AIR = „Archiva istorică a României" (sub red. lui B. Petriceicu-Hăjdău), Bucureşti, I_{1-2}, II, 1865, III, 1867.

ALBINEŢ = I. Albineţ, *Manual de istoria principatului Moldaviei*, I, Iaşi, 1845.

ALEXIU, D. = Eleonora Alexiu, *Documente de pe valea Teleajenului*, Bucureşti 1939.

ALIL = „Anuar de lingvistică şi istorie literară", fost „Anuar de filologie" (Iaşi).

ALIMENTI, R. = Ugo Alimenti, *La Romania,* Torino–Roma, 1903.

ALR II/I = *Atlasul lingvistic român*, partea II, vol. I, Sibiu–Leipzig, 1940.

ALRT II = *Atlasul lingvistic român.* II. *Texte dialectale* culese de Emil Petrovici, Sibiu–Leipzig, 1943.

AMEN. Brz (1962, 1972) = Institutul de Cercetări, Studii şi Proiectări Silvice filiala Roman, *Amenajamentul Ocolului silvic Breaza*, I–III, 1962, 1973 (ms.).

AMN = "Acta Musei Napocensis" (Cluj-Napoca).

ANCEL, F. = Jacques Ancel, *Les frontières roumaines*, în RHSE, XI, 1934.

ANCHETE = Anchete toponimice şi dialectale (material nepublicat).

ANDREESCU, A. F. = Constantin Andreescu, *Aşezări franciscane la Dunăre şi Marea Neagră în sec. XIII-XIV*, în CI, VIII-IX, 1932-1933, nr. 2.

ANDRONIC, O. = Alexandru Andronic, *Oraşe moldoveneşti în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare ruseşti*, în RSL, XI, 1965.

ANICED = „Anuar de cercetări etnologice şi dialectologice", seriile A, B (Bucureşti).

ANON. BRÂNCOV. = *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717 (Anonimul brâncovenesc)* (ed. Constantin Grecescu), Bucureşti, 1959.

ANONYMUS = Anonymus Bele Regis Notarius, *Gesta Hungarorum* (text şi trad. de G. Popa-Lisseanu), Bucureşti, 1934.

AÖG = „Archiv für österreichische Geschichte" (Viena).

Scanned with OKEN Scanner

APR = „Anuarul liceului «Petru Rareş»" (Piatra–Neamţ).

AR = „Arhiva românească" (Iaşi).

V. ARBORE, Î. = Virgiliu P. Arbore, *Însemnări culese de pe marginea cărţilor bisericeşti din oraşul Focşani*, I, în MILC. II, 1931; II, ib. III, 1932; III, ib. IV, 1933.

ARH. = „Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi", ulterior „Revistă trimestrială de filologie, istorie şi cultură românească" (Iaşi).

ARH. Clg = Arhiva „Muzeului Lemnului" din Câmpulungul Moldovenesc, document nr. 125.

ARH. FuM 1 = Arhiva comunei Fundul Moldovei. 1. Registrul 1/1904 (*Protocoluri ale comitetului comunal, 1904-1909*).

ARH. SOM. = „Arhiva someşeană. Revistă istorică-culturală" (Năsăud).

ARH. SUC. = Arhivele Naţionale din mun. Suceava.

ARH.BUC. = Arhivele Naţionale din mun. Bucureşti.

ARMBRUSTER, D. = Adolf Armbruster, *Evoluţia sensului denumirii de „Dacia". Încercare de analiză a raportului între terminologia politico-geografică şi realitatea şi gândirea politică*, în STUDII, XXII, 1969.

ARMBRUSTER, T. = Adolf Armbruster, *Terminologia politico-geografică şi etnică a ţărilor române în epoca constituirilor statale*, în CSFR.

ARROWSMITH, T. = A. Arrowsmith, *A Map of Turkey in Europe*, [f.l.], 1801.

ARVINTE, D.E. = V. Arvinte, *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten*, Berlin, 1971.

ARVINTE, F. = Vasile Arvinte, *Formarea limbii şi poporului român în lumina cercetărilor recente*, în ALIL, XVII, 1966.

ARVINTE, N.P. = Vasile Arvinte, *Numele poporului, al limbii şi al ţării locuite de români în limba franceză*, în ALIL, XXVI, 1977–1978.

ARVINTE, R. = Vasile Arvinte, *Român, românesc, România. Studiu filologic*, Bucureşti, 1983.

ARVINTE, R.L. = Vasile Arvinte, *Raporturile lingvistice germano-române*, în ALIL, XIX, 1968.

Scanned with OKEN Scanner

ASACHI, N. I. = G. Asachi, *Nuvele istorice* (ed. Petre V. Haneş), Bucureşti, 1915.

ASACHI, O. = Gheorghe Asachi, *Opere* (ed. N.A. Ursu), I-II, Bucureşti, 1973–1981.

ASACHI, Z. = G. Asachi, *Ziua din urmă a municipiului Iaşenilor* (*Iassiorum*), în CAL. ROM. XVII, 1858.

ASLPH = „Archiv für slavische Philologie" (Berlin).

ATANASIU, R. = A.D. Atanasiu, *La Roumanie et les Provinces roumaines*, Paris, 1919.

S. ATHANASIU, C. = Sava C. Athanasiu, *Cercetări arheologice în bazinul Moldovei din Bucovina*, în AIG, IV, 1910.

ATLAS CAD. = Comitetul de Stat al apelor de pe lângă Consiliul de Miniştri, *Atlasul cadastrului apelor din Republica Populară Română*, I-III, Bucureşti, 1964-1972.

ATLAS FRONT = *Atlas der Ost- und Südostfront*, Berlin, [1917].

ATL. GEOL. = Institutul Geologic al Republicii Socialiste România, *Atlasul geografic: harta hidrogeologică*, Bucureşti, 1969.

AUI (Soc.) = „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al.I.Cuza» din Iaşi", seria Ştiinţe sociale.

AUNER, B. = C. Auner, *Episcopia de Baia* (*Moldaviensis*) în RC, IV, 1915.

AURELIAN, B. = P.S. Aurelian, *Bucovina, descriere economică*, Bucureşti, 1876.

AURELIAN, C.B. = P.S. Aurelian, *Charta Bucovinei lucrată pentru scrierea „Bucovina, descriere economică"*, Bucureşti, 1876.

AUT = „Analele Universităţii din Timişoara", seria Filologie.

AZR = *Akty otnosjaščiesja k istorii Južnoji zapadnoj Rossii. Sobrannye i izdannye Arheografičeskoju kommissieju*, Petersburg, I–III, 1846–1848, XIV–XV, 1889.

BA = *„Balkan-Archiv". Fortsetzung des Jahresberichtes des Institut für rumänische Sprache* (Leipzig).

Scanned with OKEN Scanner

BACH, N. = Adolf Bach, *Deutsche Namenkunde.* I. *Die deutschen Personennamen*^{2}, 1-2, Heidelberg, 1952–1953. II. *Die deutschen Ortsnamen*^{2}, 1-2, Heidelberg, 1953–1954.

BALÁSZ, A. = L. Balász, *Accentul în cuvintele româneşti de origine maghiară*, în CL, IX,1964, nr. 1.

BALASSA = Balassa József, *A magyar nyelv szótára,* I-II, Budapesta, 1940.

BALKAN (1914) = *Balkanhalbinsel*, sc. 1:500.000, Glogau, [1914].

BALŞ–NICOLESCU = Ştefan Balş, Corina Nicolescu, *Mănăstirea Moldoviţa*, Bucureşti, 1958.

BANDINUS = Marcus Bandinus, *Visitatio generalis omnium ecclesiarium catholici romani ritus, in Provincia Moldaviae, nostrae spirituali jurisdictioni atque curae subjectarum, cum nonullis rerum Moldavicarum* (ed. V.A. Urechia, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierii lui Bandinus de la 1646, urmat de text, însoţit de acte şi documente*, în AAR (Ist.), XVI, 1895).

BANFI, P.R. = Florio Banfi, *I Paesi Romeni nei monumenti cartografici italiani del Rinascimento*, Freiburg im Br., 1956.

BARBU, O.B. = Nicolae Barbu, *Obcinele Bucovinei*, Bucureşti, 1976.

BARIĆ, L.S. = Henrik Barić, *Lingvističke studije*, Sarajevo, 1954.

BARONZI, L.R. = George Baronzi, *Limba română*, Brăila, 1872.

BARSI = Niccolò Barsi da Luca, *Nuova e vera relatione del viaggio fatto da ~ nell'anno 1632 sino all 1639 nelle parti di Tartaria, Abazza e Mengriglia, dove si narrano molti successi strani e curiosi* (ed. C.C. Giurescu, *Le voyage de Niccolò Barsi en Moldavie, 1633*, Paris–Bucureşti, 1925).

BARWIŃSKI, P. = Eugenius Barwiński, *Praefatio* la Miron Costin, *Chronicon Terrae Moldavicae ab Aarone Principe,* Bucureşti, 1912.

BASKAKOV, I.P. = Nikolaj A. Baskakov, *Imena polovcev v nazvanija poloveckih plemen v russkih letopisjah*, în PICO XVII, vol. II.

BATHE, N. = Max Bathe, *Namenkundliches und Sprachgeschichtliches zum Hassegau*, în LEIPZ. STUD.

Scanned with OKEN Scanner

BAUDOT, A. = Marcel Baudot, *Apports de la toponymie à l'histoire des civilisations et des migrations de peuples. Le témoignage de quelques suffixes de noms de lieux de France*, în CISO IV.

BAUDOT, R. = Marcel Baudot, *Éléments de reconstitution des hydronymes disparus*, în IKN VI, vol. II.

BAUDOT, S. = Marcel Baudot, *Stratigraphie hydronymique de la Normandie*, în PICO IX.

BĂCILĂ, H. = Ioan C. Băcilă, *Hotarul de apus al Moldovei* (extras din BSG, XLI, 1922).

BĂLAN, B.C.C. = Teodor Bălan, *Bogdania, Cara-Bogdania şi Cara-Vlachia*, în MI, II, 1968, nr. 6.

BĂLAN, C.D.B. = Teodor Bălan, *Câteva documente bistriţene,* Cluj, 1946 (extras din AIIN, XI, 1946).

BĂLAN, D.B. = Teodor Bălan, *Documente bucovinene,* I (1507-1653), Cernăuţi, 1933, II (1519-1662), Cernăuţi, 1934, III (1573-1720), Cernăuţi, 1937, IV (1720-1745), Cernăuţi, 1938, V (1745-1760), Cernăuţi, 1939, VI (1760-1833), Bucureşti, 1942, VII (*1464-1740,* ed. Ioan Caproşu), Iaşi, 2005.

BĂLAN, D.C. = Teodor Bălan, *Noui documente câmpulungene*, Cernăuţi, 1929.

BĂLAN, H. = Teodor Bălan, *Hotarul de la Ceremuş*, în C. COSM. IX, 1935.

BĂLAN, M. = Teodor Bălan, *Numele Moldova. O istoriografie a problemei*, în SMIS, III, 1973.

BĂLĂCESCU, Ţ. = At. C. Bălăcescu, *Prin ţară, de-a lungul vremii*, în FF, XIII, 1938.

BĂLEANU, D.R. = Alex. Băleanu, *Documente şi regeste moldoveneşti*, I, în CI, VIII-IX, 1932-1933, nr. 2, II, *ib.* X-XII, 1934-1936, nr.1.

BĂLEANU–STOIDE = Alex. I. Băleanu, C.A. Stoide, *Documente moldoveneşti privitoare la familia de boieri Neniul, cu un studiu*, Iaşi, 1938.

BĂNĂŢEANU, G. = Vlad Bănăţeanu, *Ghidul turistic, istoric şi balnear al Ţinutului Suceava*, Cernăuţi, 1939.

Scanned with OKEN Scanner

BĂRBULESCU, A.E. = Ilie Bărbulescu, *Les plus anciens éléments du roumain en bulgare*, în REC. COM.

BĂRBULESCU, M. = Ilie Bărbulescu, *O metodă de cercetare filologică şi pretinsele „săsisme" în vechile texte româneşti*, în ARH. XXXII, 1925, nr. 1.

BĂRBULESCU, C. = Ilie Bărbulescu, *Curentele literare la români în epoca slavonismului cultural*, Bucureşti, 1928.

BĂRBULESCU, F. = Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic în textele române din veacul XVI şi XVII în legătură cu monumentele paleo-, sârbo-, bulgaro-, ruso- şi româno-slave*, Bucureşti, 1904.

BĂRCĂCILĂ, D. = Al. Bărcăcilă, *Dacia şi Dania în istoriografia şi cartografia medievală*, în SMIM, III, 1959.

BĂTRÂNA, C.A. = Lia Bătrâna şi Adrian Bătrâna, *Contribuţii arheologice cu privire la aşezarea de la Baia în epoca anterioară întemeierii statului feudal Moldova*, în SCIVA, XXXI, 1980, nr. 4.

BĂTRÂNA, O. = Lia Bătrâna şi Adrian Bătrâna, *Unele opinii privind aşezarea saşilor la Baia în lumina cercetărilor arheologice*, în „Cercetări arheologice", VI, 1983.

BÂRLEA, Î. = I. Bârlea, *Însemnări din bisericile Maramureşului*, Bucureşti, 1909.

BÂRSĂNESCU, P. N. = Ştefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii româneşti (sec. X-XVI)*, Bucureşti, 1971.

BCIR = „Buletinul Comisiei istorice a României" (Bucureşti).

BCMI = „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice" (Bucureşti).

BEER, E. = Josef Beer, *Eisenbahn-Karte der oesterreichisch-ungarischen Monarchie*[3], Viena, 1891.

BELDIMAN, T. = Alexandru Beldiman, *Tragodiea sau mai bine a dzice jalnica Moldovei întâmplare după resvrătirea grecilor, 1821*, în LET. III.

BENKŐ, T. = Ios. Benkő, *Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus, olim Dacia Mediterranae dictus*, I-II, Viena, 1788.

BERCIU, C. = Dumitru Berciu, *Celţii*, în MI, VI, 1972, nr. 4.

Scanned with OKEN Scanner

BERCIU, L.C. = Dumitru Berciu, *Lumea celţilor*, Bucureşti, 1970.

BERCIU, P. = Dumitru Berciu, *Probleme privind formarea poporului român în lumina cercetărilor arheologice recente*, în STUDII, XXVIII, 1975.

BERCIU, Z. = Dumitru Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1966.

BERECHET, I. = Şt. Gr. Berechet, *Importanţa însemnărilor slavo-române de pe manuscrisele vechi*, în OMAG. BĂRBULESCU.

BERMANN = Jos. Bermann, *Die Königreiche Galizien und Lodomerien* [...] *dann dass Koronland Bukowina*, [hartă], Viena, 1851.

BERNARD, Q. = Roger Bernard, *Quelques mots du dialecte de Bălgari*, în RÉS, XXXVI, 1959.

BERNEKER = Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, I, 1908-1913, II, [1914].

BERNSTEIN, G. = S.B.Bernstein, *Gramatica comparată a limbilor slave*, Bucureşti, 1964.

BERTHE, A. = L. Berthe, *Atlas universel de géographie ancienne et moderne de Toutes les Parties du Monde*, Paris, 1829 (hărţile: *Nouvelle carte politique et routière de l'Europe; Carte de la Turquie d'Europe et d'Asie; Nouvelle carte d'Europe politique et routière*).

BESCHRYVING = *Korte, Beknopte, en Nette Beschryving van de Koningryken Hungarien, Dalmatien, en Morea, Mistgaders de Vorstendommen Zeevenbergen, Walachien, Moldavien, Bulgarien etc.*, Amsterdam, 1687 (publ. de N. Iorga, *O descriere olandesă a Principatelor, 1687*, în RI, XI, 1925).

BEZLAJ, S.V. = France Bezlaj, *Slovenska vodna imena*, I-II, Ljubljana, 1956–1961.

BEZVICONI = Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947.

BG = „Boabe de grâu". Revistă de cultură (Bucureşti).

Scanned with OKEN Scanner

BIANU, C. = Ioan Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti,* Bucureşti, I (1907), II (1913, în colaborare cu R. Caracaş), III (1931, în colaborare cu G. Nicolaiasa).

BIANU, Ş. = I. Bianu, *Ştefan cel Mare. Câteva documente din Archivul de stat de la Milan*, în COL. TR. IV, 1883.

BIANU, V. = I. Bianu, *Vito Piluzio. Documente inedite din Archivul Propagandei*, în COL. TR. IV, 1883.

BIDERMANN, B. = H.J. Bidermann, *Die Bukowina unter Österreichischer Verwaltung, 1775–1875*^{2}, Lemberg, 1876.

BIELFELD, A.G. = Hans Holm Bielfeld, *Altslawische Grammatik,* Halle (Saale), 1961.

BIELZ, S. = E.A. Bielz, *Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen mit der neuen politisch-gerichtlichen Eintheilung und sämtlichen Ortschaften dieses Landes,* Braşov, 1854.

BILEK, P. = Julius Bilek, *Pflanzen und Tiere in den slavischen Landschaftsnamen Mecklenburgs*, în SL.NAM.

BILEŢCHI–ALBESCU, C. = Ioan Bileţchi-Albescu, *Celţii în toponomastica României*, în ORPH. IV, 1928.

BINDER, B. = Pavel Binder, *Etimologia, sensul iniţial şi evoluţia numelui topic „Braşov"*, în LL, 8, 1964.

BINDER, C. = Pavel Binder, *Contribuţii la studiul dezvoltării feudalismului în Maramureş şi în nordul Transilvaniei*, în SAI, X, 1967.

BITTAY, S. = A. Bittay, *Din „soarta faimei" lui Ştefan cel Mare. O apreciere maghiară din 1593*, în RI, XXII, 1936, nr.1-3.

BLOCK, W. = Martin Block, *Wörterbuch der deutschen Sprache,* Leipzig, 1944.

BODENEHR, R.H. = Gabriel Bodenehr, *Nova et accurata tabula Regnorum sup. et inf. Hungariae*, Augsburg, [1718].

BODNARSKIJ = M. S. Bodnarskij, *Slovar' geografičeskih nazvanij*, Moscova, 1954.

Scanned with OKEN Scanner

BOEHMIUS = August Gottlob Boehmius, *Totius Danubii cum adiacentibus Regnis, nec non totius Graeciae et Archipelagi novissima tabula*, Nürnberg, 1766.

BOGDAN, D. = Ioan Bogdan, *O descriere a Moldovei din secolul al 16* [-lea], în ARH. IX, 1898, nr.1-2.

BOGDAN, D.D. = Ioan Bogdan, *Două disertaţii despre începuturile Moldovei şi Ţărei Româneşti*, în CONV. LIT. XXIV, 1890.

BOGDAN, D.Ş. = Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare,* I-II, Bucureşti, 1913.

BOGDAN, DIP. = Ioan Bogdan, *Diploma lui Ioan Caliman Asen din 1192*, în CONV. LIT. XXIII, 1889.

BOGDAN, S. = Ioan Bogdan, *Sămile mânăstirilor de ţară din Moldova pe anul 1742*, în BCIR, I, 1915.

BOGDAN, S.A. = Ioan Bogdan, *Scrieri alese* (ed. G. Mihăilă), Bucureşti, 1968.

BOGDAN, V. = Ioan Bogdan, *Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche.* Texte slave cu studiu, traduceri şi note, Bucureşti, 1891.

BOGDAN-DUICĂ = George Bogdan-Duică, *Bucovina. Notiţe asupra situaţiei*, Sibiu, 1895.

D. BOGDAN, M. = Damian P. Bogdan, *O străveche matrice de pecete românească*, în SMIM, I, 1956.

N. A. BOGDAN, C. = N. A.Bogdan, *Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales al celui ieşan*, Iaşi, 1925.

BOGREA, C. = V. Bogrea, *Câteva consideraţii asupra toponimiei româneşti*, în DR, I, 1920-1921.

BOGREA, F. = V. Bogrea, *Flutausis – Oltul*, în AIIN, III, 1924–1925.

BOGREA, P.I.F. = Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971.

BOGREA, REC[1]. = V. Bogrea, Recenzie în AIIN, II, 1923.

BOLDUR, M. = A. V. Boldur, *Originea numelui* **Moldova** (*O ipoteză nouă*), în STUDII, XXVIII, 1975, nr. 6.

Scanned with OKEN Scanner

BOLLIAC, M. = César Bolliac, *Mémoires pour servir à l'histoire de la Roumanie (Provinces danubiennes)*. I. *Topographie de la Roumanie*, Paris, 1856.

BOLLIAC, M.P. = Cezar Bolliac, *Meditaţii şi poezii* (ed. P.V. Haneş), Bucureşti, 1915.

BOLŞACOV-GHIMPU = Alexandru A. Bolşacov-Ghimpu, *Cronica Ţării Moldovei până la întemeiere (Contribuţii la istoria Moldovei în secolele IV-XIV)*, Bucureşti, 1979.

BONBARDUS, T. = Michael Bonbardus, *Topographia Magni Regni Hungariae, sive Nobilissimae ejus Ditionis, quam modò Hungariam dicimus, cum annexis Dalmatiae* [...] *tum etiam Transylvaniae, Valachiae, Moldaviae provinciis*, Viena, 1718.

BORCIA = Ion Borcia, *Deutsche Sprachelemente im Rumänischen*, în JAHR. X, 1904.

BOREK, M. = Henryk Borek, *Polnisch-deutsche Mischnamen in Schlesien*, în O. SL. I, 1965.

BOSCOVICH, G. = Ruggiero Giuseppe Boscovich, *Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia*, Bassano, 1784 (publicat fragmentar în I. NEC. VII, 1928).

BOTOŞĂNEANU–NEGREA = Lazăr Botoşăneanu, Ştefan Negrea, *Drumeţind prin munţii Banatului*, Bucureşti, 1968.

BOUÉ, C. = A. Boué, *Coup d'oeil d'ensemble sur les Carpathes, le Marmarosch, la Transylvanie et certaines parties de la Hongrie*, în MSG, I, 1833.

BRĂTIANU, B. = G.I. Brătianu, *Les Bulgares à Cetatea Albă (Akkerman) au début du XIVe siècle*, în BYZ. II, 1925.

BRĂTIANU, É. = Gheorghe I. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*, Bucureşti, 1942.

BRĂTIANU, Î. = Gheorghe I. Brătianu, *În jurul întemeierii statelor româneşti*, în RI, s.n., IV, 1993.

BRĂTIANU, O.S. = Gh. I. Brătianu, *În jurul originii stemelor Principatelor româneşti*, în RIR, I, 1931.

Scanned with OKEN Scanner

BRĂTIANU, R.H. = G. Brătianu, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIVe siècle*, în BSH, XXVIII, 1947, nr. 1.

BRĂTIANU, T. = Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Bucureşti, 1945.

BRĂTIANU, V. = G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă (I)*, Bucureşti, 1935; *Vicina II. Nouvelles recherches sur l'histoire et la toponymie médiévale du littoral roumain de la Mer Noire*, în RHSE, XIX, 1942.

BRĂTULESCU, V. = Victor Brătulescu, *De la Vatra Dornei la Dornişoara. Simple note de excursie*, în CC, I, 1937.

BRÂNDUŞ, A. = D. Brânduş, *Austria cu teatrele sale de operație*, [hartă], Craiova, [cca 1916].

BRÖNDAL, S.E. = V. Bröndal, *Substrat et emprunt en roman et en germanique*, Copenhaga-Bucureşti, 1948.

BRÜCKNER, M. = A. Brückner, *Mischnamen,* în SLAVIA, XII, 1933-1934.

BRÜCKNER, N.M. = Aleksander Brückner, *O nazwach miejscowych*, în ROZPR. LXIV, 1935, nr. 2.

BRÜCKNER, S.N. = A. Brückner, *Zur slavisch-deutschen Namenkunde*; I, în ZSLPH, III, 1926; II, în ZONF, XI, 1935.

BSG = „Societatea Geografică Română. Buletin", ulterior „Buletinul Societății Regale Române de Geografie" (Bucureşti).

BSH = „Académie Roumaine. Bulletin de la Section historique" (Bucureşti).

BTR = *Bălgarski tălkoven rečnik*, Sofia, 1955.

BUC. = "Bucovina. Ziarul românilor bucovineni" (Cernăuți).

BUC. ROM. = „Buciumul Român". Foaie lunară (Iaşi).

BUCOVINA (1846) = *Bucovina*, în CAL. BUCOV. 1846, nepaginat.

BUCUȚA, P.V. = Emanoil Bucuța, *Pietre de vad*, II, Bucureşti, 1941.

BUGA, K. = Kasimir Buga, *Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen?*, în ROSL, VI, 1913.

Scanned with OKEN Scanner

BUHOCIU, F. = Octav Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile şi poezia păstorească*, Bucureşti, 1979.

BUK. = *Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatskunde verfast* [...], Cernăuţi, 1899.

BUK. GEB. = „Bukowinaer Gebirgs-Journal" (Câmpulung).

BUK. GEM. = „Bukarester Gemeindeblatt" (Bucureşti).

BUKOWINA = K. u. K. Militärgeografisches Institut, *Bukowina*, Viena, sc. 1:200.000, careul *Sniatin* , 1915; sc. 1:75.000, careele *Kimpolung in der Bukowina*, 1914, *Kirlibaba, Oberwikow*, 1915, *Dorna-Watra,* 1916.

BUMBAC, E. = V. Bumbacu, *Schiţe de escursiuni feriale*, (I), în R. POL. V, 1890, nr. 16, (II) ib. nr. 17.

BUMBAC, F. = I.I. Bumbac, *Florinta. Epopeă naţională*, Cernăuţi, 1880.

BUSCHING, B. = Anton Fr. Busching, *Die Landschaft Bukowina* [f.l., cca 1790, hartă].

BUSCHING, E. = A. F. Busching, *Grosse Erdbeschreibung*, I_2, V, Troppau, 1785.

BUTA, P. R. = Nicolae Buta, *I Paesi Romeni in una serie di „Avvisi" della fine del Cinquecento (1599-1603)*, în DIT, II, 1930.

BYZ. = „Byzantion" (Paris).

CAD (1854-1856) = *Inspectoratul cadastral Bucovina*. Dosare aflate la ARH.SUC. (cifrele indică numărul dosarului): **2** = Argel; **7, 8** = Băişeşti; **17** = Berchişeşti; **28** = Breaza; **33** = Bucşoaia; **48** = Ciocăneşti; **50** = Ciumârna; **55** = Cacica; **63** = Capul Câmpului; **64** = Capul Codrului şi Păltinoasa; **69** = Câmpulungul Moldovenesc; **70** = Cârlibaba; **81** = Corlata; **99** = Dorna Candrenilor; **100** = Dorna pe Giumalău; **105** = Deia; **108** = Doroteia şi Plotonița; **109** = Fundul Moldovei; **111** = Frasin; **114** = Frumosul; **116** = Gemenea; **121** = Gura Humorului; **138** = Ilişeşti; **144** = Iacobeni; **164** = Mănăstirea Humorului; **184** = Moldoviţa; **186** = Negrileasa; **193** = Ostra; **200** = Pârteştii de Sus; **201** = Pârteştii de Jos; **212** = Pojorâta; **217** = Putna; **236** = Sadova; **239** = Seletin; **243** = Slătioara; **244** = Solca; **257** = Stulpicani; **258** = Ciprian Porumbescu (fost Stupca); **272** = Şipote; **282** =

Scanned with OKEN Scanner

HRABEC = Stefan Hrabec, *Nazwy geograficzne huculszczyzny*, Cracovia, 1950.

HRABEC–ZWOLIŃSKI = Stefan Hrabec, Przemysław Zwoliński, *Słownik ukraińsko-polski*, Varşovia, 1957.

HRINČENKO = B. D. Hrinčenko, *Slovar' ukrains'kogo jazyka*, Berlin, 1925.

HRISTOV, M. = G. Hristov, *Mestnite imena v Madansko*, Sofia, 1964.

HRUŠEVSKI, M. = Mihailo Hruševs'kij, *Materialy do istoryji sušl'no-političnyh i ekonomičnyh vidnosyn zahidn'oji Ukrajiny*, I, Lwów, 1906.

HUBERT, C. = Henri Hubert, *Les Celtes et l'expansion celtique jusqu'à l'époque de la Tène*, Paris, 1932.

HUNFALVY, R. = Paul Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche,* Viena – Teschen, 1883.

HURM. = Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Bucureşti, 1880 şi urm.

HURMUZAKI, F. = Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, I-III, Bucureşti, 1879-1900.

HUSS, D. CH. = Richard Huss, *Die deutsche Chronik eines Bistritzers aus dem Jahre 1499 (bzw. 1502) und die Bistritzer Kanzleisprache des 15./16. Jahrhunderts*, în SV, 56, 1933, nr. 2-3.

IANL = „Izvestija Akademii Nauk S.S.S.R. otdelenie litteratury i jazyka" (Moscova).

I. CR. = „Ion Creangă". Revistă de limbă, literatură şi artă populară (Bârlad).

IDIERU, L.G. = N. E. Idieru, *Limba geografică şi descifrarea ei*, Iaşi, 1926.

IELENICZ, Z. = M. Ielenicz, *Zonele cu alunecări de teren din ţara noastră*, în T, II, 1970, nr. 1.

IKN VI = *VI Internationaler Kongress für Namenforschung*, I-III, München, 1961.

IKN XII = *Berichte des XII. Internationalen Kongresses für Namenforschung*, I–III, Leuven, 1976-1978.

ILR = Academia Republicii Populare Române, *Istoria limbii române*, I-II, Bucureşti, 1965-1969.

Scanned with OKEN Scanner

MINEA, Ş. = I. Minea, *Ştiri dintr-o carte rară care ne interesează*, în CI, X–XII, 1934–1936, nr. 1.

MINEA, T.I. = I. Minea, *Din trecutul Iaşilor*, în CI, XIII-XVI, 1940.

MIOC, M. = Damaschin Mioc, *Date noi cu privire la Macarie tipograful*, în STUDII, XVI, 1963.

MIRONESCU = Vl. Mironescu, *Note de călătorii făcute prin Bucovina călăuzit de „Dicţionarul geografic al Bucovinei" de Em. Grigorowitza, profesor*, în ARH. XX, 1909.

MLADENOV, E.R. = Stefan Mladenov, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija knižoven ezik*, Sofia, 1941.

MMP = *Monumenta medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia.* Cracovia, II_{1-2}. *Codex epistolaris saeculi decimi quinti* (ed. August Sokołowski şi Joseph Szujski), 1876. V. *Codex diplomaticus Civitatis Cracoviensis* (ed. Franciszek Piekosiński), 1879. VI. *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae (1376–1430)* (ed. Anton Prochaska), 1882. XII. *Codex epistolaris saeculi decimi quinti (1385–1445)* (ed. Anatol Lewicki), 1891. XIII. *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta* (ed. B. Ulanowski), 1894. XIV. *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, 1894. XV. *Rationes curiae Vladislai Iagellonis et Hedvigis regum Poloniae* (ed. Franciszek Piekosiński), 1896. XVI. *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta* (ed. B. Ulanowski), 1902. XVIII. *Idem*, 1908. XIX. *Acta Alexandri regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae etc. (1501–1506)* (ed. Fryderyk Papée), 1927.

MO = „Monitorul oficial", seria I (Bucureşti).

MÖCKESCH, B. = Martin Samuel Möckesch, *Beweise für die celtische Abstammung der Walachen oder Rumänen*, Sibiu, 1867.

MÖHLENKAMP, S. = Renate Möhlenkamp, *Die ältesten Siegel moldauischer Städte*, în JGO, XXIX, 1981.

MOISESCU, C. = Gheorghe I. Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârşitul veacului XIV*, Bucureşti, 1942.

Scanned with OKEN Scanner

PAULS, T.S.U. = John P. Pauls, *Type, structure and usage of surnames in the Brest-Litovsk Region*, în PICO IX.

PAULY–WISSOWA = Pauly–Wissowa, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, VI_{12}, Stuttgart, 1909.

PAVEL, F.B. = Eugen Pavel, *Între filologie şi bibliofilie*, Cluj, 2007.

PAVLOVIĆ, S. = Milivoje Pavlović, *Les substrats de l'Illyricum*, în KULT. SÜD.

PĂSCULESCU, L.P. = Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*, Bucureşti, 1910.

PĂTRUŢ, F. = I. Pătruţ, *Fonetica graiului huţul din valea Sucevei*, Bucureşti, 1957.

PĂTRUŢ, S.R.S. = I. Pătruţ, *Studii de limba română şi slavistică*, Cluj, 1974.

PÂRVAN, D. = Vasile Pârvan, *Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene*[4], Bucureşti, 1967.

PÂRVAN, G. = Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei* (ed. Radu Florescu), Bucureşti, 1982.

PETRIŞOR, D. = Marin Petrişor, *Originea numelui Dobrogea*, în LR, XIV, 1965.

PETROVICI, A. = E. Petrovici, *Adjective posesive slave în* **-j-** *ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, în SCL, IV, 1953.

PETROVICI, C. = E. Petrovici, *Continuitatea daco-romană şi slavii*, în TR. LXXIII, 1942.

PETROVICI, D.S. = E. Petrovici, *Daco-slava*, în DR, X_2, 1943.

PETROVICI, E.H. = Emil Petrovici, *Etimologia toponimului* **Hordou**, în CL, IV, 1959.

PETROVICI, F. = Emil Petrovici, *Folklor din Valea Almăjului, Banat*, în AAF, III, 1935.

PETROVICI, G.C. = Emil Petrovici, *Graiul caraşovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, Bucureşti, 1935.

PETROVICI, L.O. = E. Petrovici, *Le latin oriental possedait-il des éléments slaves?*, în RRL, XI, 1966, nr. 4.

Scanned with OKEN Scanner

REZACHEVICI, C. = Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova (a. 1324-1881). I. Secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 2001.

RF = „Revista filologică" (Cernăuţi).

RFRG = „Revista de filologie romanică şi germanică" (Bucureşti).

RG = „Revista geografică" (Bucureşti).

RHSE = „Revue historique du Sud-Est européen" (Bucureşti).

RHSJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, VI, Zagreb, 1910.

RI = „Revista istorică" (Bucureşti).

RIEDL, M. = J. Riedl, *Generalcharte von der Moldau*, Viena–Pesta, 1811.

RIGA, M. = [Rigas], Γενική χάρτα θε Μολδοβίας, Viena, 1797.

RIPEĆKA, K. = Olga Ripećka, *Klassifikationsprinzipien der deutschen Toponyme slawischer Herkunft*, în O. SL. I, 1965.

RIR = „Revista istorică română" (Bucureşti).

RN = „Revista nouă" (Bucureşti).

ROESLER, R.S. = Robert Roesler, *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871.

ROHLFS, G.S. = Gerhard Rohlfs, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*, I-III, Torino, 1966-1969.

ROHLFS, S.R.N. = Gerhard Rohlfs, *Studien zur romanischen Namenkunde*, München, 1956.

ROMANOAI, D.F. = I. Romanoai, *Date focşănene asupra hotarului şi Unirii* (I), în MILC. II, 1931, (II), ib. IV, 1933.

ROM. AUTO. = *România în automobil*, Braşov, [1935].

ROMÂNIA (1908) = Institutul Geografic al Armatei, *România* (hartă reprodusă în 1908 după ridicarea austriacă din 1854).

ROM. DEN. = *Românizarea denumirilor de localităţi*, în „Buletinul" publ. sub îngrijirea Oficiului de studii, documentare şi statistică al Ministerului Afacerilor Interne, 1942, nr. 7-8, pag. 1267.

Scanned with OKEN Scanner

VAILLANT, G.C. = André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, I–II, Paris, 1950.

J.A. VAILLANT, R. = J.A. Vaillant, *La Romanie*, I–III, Paris, 1844.

VALK, H. = Gerardus et Leonardus Valk, *Hungaria Generalis, divisa in proprie dictam Hungariam, Principatum Transylvaniam, Regiones Dalmatiae, Sclavoniae, Moldaviae, Valachiae, Bulgariae, Croatiae, Bosniae, Serviae, Romaniae et Bessarabiae*, [Amsterdam, cca 1700].

VALK, V. = Gerardus et Leonardus Valk, *Principatus Valachiae, Moldaviae et Transylvaniae, divisus in singulares Populos cum finitimis Regionibus, distincte ostenduntur*, [Amsterdam, 1678] (apud DIM., pl. 118).

VARLAAM = Varlaam, *Cazania*, Iaşi, 1643 (ed. J. Byck), Bucureşti, 1943.

VASILIU, C.U. = Alexandru Vasiliu, *Cântece şi urături de-ale poporului*, Bucureşti, 1909.

VASMER, A.P. = Max Vasmer, *The Ancient Population Situation of Russia in the Light of Linguistic Research*, New York, 1974.

VASMER, B.A. = M. Vasmer, *Beiträge zur slavischen Altertumskunde. XI. Gibt es alte Germanenspuren östlich des Peipus?*, în ZSLPH, X, 1933.

VASMER, B.G. = M. Vasmer, *Beiträge zur alten Geographie der Gebiete zwischen Elbe und Weichsel*, în ZSLPH, V, 1929.

VASMER, B.H. = Max Vasmer, *Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. IV. Die ehemalige Ausbreitung der Lappen und Permier in Nordrussland*, Berlin, 1936.

VASMER, E.S. = Max Vasmer, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka* (cu completări de O. N. Trubačev), I-IV, Moscova, 1986-1987.

VASMER, K.A. = Max Vasmer, *Kritisches und Antikritisches zur neuren slavischen Etymologie*, în RS, VI, 1913.

VASMER, W.R.G. = Max Vasmer, *Wörterbuch der russichen Gewässernamen*, I-VIII, Berlin-Wiesbaden, 1961-1964.

Scanned with OKEN Scanner

THE SYNCHRONY AND DIACHRONY OF TOPONYMIC FIELDS

By toponymic system we understand the complex of devices that can be used in a given language in order to update the denominative function. The concrete manifestation of the system is accomplished by means of simple names or of fields.

By toponymic field we understand a *sui-generis* structure by which the associations of geographical objects (*designata*) in a microzone, performed by the speakers, are reflected, at the level of expression, by way of (equipollent, privative or gradual) oppositions which are either analytic or synthetic.

Any field implies the existence of a nucleus corresponding to the object of maximum (social) geographic importance in relation to the contiguous objects. Compared to the toponymic centre, the other toponyms are subbordinations of different ranks, some of them serving, in their turn, as a starting point for others. For instance, from an oronym *Bobeica* there was formed the phytonym *Preluca Bobeicii*, and therefrom the hydronym *Pârâul la Preluca Bobeicii*. We will name the secondary toponyms toponymic derivatives, adapting the phrase "syntactic derivatives" – a term used by Jerzy Kuryłowicz (1960: 44) – to toponimy.

The question is whether or not the denominative complex mentioned above includes oppositions at the level of content, in other words whether or not it represents a structure. In our opinion, the content of a toponym is given on one hand by the generic or "entopic" term– representing the linguistic expression of a class of geographic objects ("hill", "glade", "running water" etc.) – and on the other hand by the identification index. As shown by Coseriu, the identification does not mean establishing the identity of an object but its *ipsité* i.e. that which individualizes it among objects of the same kind (1962: 293-294). When, within a determined geographical area, the geographic object is the sole representative of the class, the employment of the generic term in toponymic function suffices for the purpose of denomination; but in order to distinguish it from the objects of the same class also present in the area, one needs a supplementary identification index that should invoke either a (social) geographic characteristic or the proximity to another denominated object.

If the opposition implies identity and difference at the level of content, then we may regard the complex cited above as a structure in which the common element consists in the identification index by proximity (here, the determiner *Bobeica*) while the specific element is the generic term (here, the determined, which applies to the objects in distinct geographical classes: *poiană* 'glade' and *pârâu* 'brook'). Between the oronymic nucleus and its derivatives, the oppositions are privative.

The toponymic structures are based on the same kind of relations as the lexical ones, i.e. of unilateral dependence between a constant (the base) and several variables (the derivatives), on the one hand, and of optional dependence (or, in glossematic terms, constellation) among the derivatives on the other hand. In the following, adapting Kuryłowicz's terminology (1960: 72), we will name this type of oppositions polar oppositions, as they are similar to those between the bases and the lexical derivatives, and the respective structuring process – polarization. As the toponymic pairs designate objects from different geographical classes, we will admit that, through polarization, purely toponymic fields are created without any direct connection with the lexical fields.

A particular type of toponymic polarization is that through which fields constitute themselves not on the basis of the contiguity relation among the geographical objects from different classes, but by virtue of a common quality of the denotata, grasped by the

Scanned with OKEN Scanner

denominators. For instance, near Câmpulung Moldovenesc there are *Dealul Vergilor* 'the Twigs Hill' and *Pârâul Vergilor* 'the Twigs Brook', called this way because walnut bushes grow both on the hill and along the brook nearby. A tributary of the Trotuş River is named *Slănic* by the Romanians (< OBg. *slanikŭ*), but *Szaláncz* by the Székely (< OBg. **slanĭcĭ*). The employment of a double suffix by the old Bulgarians bewildered the Slavists (Kniezsa 1948: 10; Petrovici 1970: 192), who were unable to provide any explanation for it. In our opinion, the lexical base reflects a common characteristic, OBg. *slanŭ* 'salty', while the suffixes particularize contiguous geographical objects: *slanikŭ* 'salt mine' and **Slanĭcĭ* 'the salty brook'. The primary suffixal opposition has been neutralized in the usage of the non-Slavic speakers who took over the toponyms so that the Romanians came to generalize one denomination and the Székely the other.

Another typological variant of polarization can appear when the geographical objects are on the property of a certain person. In such case, the development of the field will be produced directly from the respective person's name, for instance: *Coasta la Miroţoieni*, *Groapa Miroţoienilor* or *Groapa la Miroţoiu*, *Pârâul la Miroţoieni* or *Pârâul Miroţoienilor* (near Câmpulung Moldovenesc). The idea at the basis of the structure isn't any longer the geographic proximity, but the belongingness (broadly speaking), and the polarizer is no longer a place name, but a personal name. Hence, the nature of the identification index is no longer geographical ("near X") but social ("X's"). We can name this denominative variant socio-geographical polarization.

The incorrect registration of the geographical nomenclature in the official registers and the disregard for the diachronic information confused certain linguists, who perceived the polarization process as a simple "transfer of names" from one object to another (Bolocan 1977), of a metonymic nature (Otin 1980). We can speak of a transfer only in cases of toponymic transplant, in which an immigrant population brings along the name of the locality of origin or in which the authorities make up commemorative toponyms (*Roma*, *Plevna* etc.). Otherwise we deal with oppositions, in which the generic term is part and parcel of the name, being present not only in the popular denomination (*Cristeşti – Pârâul Cristeştilor* 'the Brook of the Cristeşti') but also in documents, where it should have been permanently written in capital letters (*Suceava – Târgul Sucevei*), and not just occasionally (*Neamţul – Târgul Neamţ*). Not once did documents manifestly indicate the phases of a process the result of which seems to be nowadays a simple transfer, for instance: "mănăstirea care este la Moldoviţa" 'the monastery which is at Moldoviţa' (at 1409) → "Mănăstirea de la Moldoviţa" 'the Monastery from Moldoviţa' (at 1434) → "Mănăstirea Moldoviţei" 'the Monastery of Moldoviţa' (at 1570) → nowadays *Moldoviţa*, identical with the name of the river nearby. In this final stage, the tendency towards the economy of speech compensates through context the absence of the entopic (*malul Moldoviţei* 'the riverside of Moldoviţa'– *zidul Moldoviţei* 'the wall of Moldoviţa').

The second type of toponymic field is the one formed by means of differentiation. By this we understand the process by means of which the parts of a denominated geographic or social-geographic object are designated, with the help of certain lexical delimiters. Here the toponymic oppositions constitute themselves on the basis of the lexical ones, as the differentiation opposes the corresponding denotata from the same hierarchized lexematic field. For instance: upper course – lower course (*Fundul Sadovei* 'the Bottom of Sadova' – *Gura Sadovei* 'the Mouth of Sadova', an equipollent opposition), main course – main tributary (*Suceava – Suceviţa* 'the Little Suceava', a privative opposition), back of the hill – front of the hill (*Curul Buzăului* 'the Buttocks of Buzău' – *Buzăul*, a privative opposition), peak – slope – foot of the hill (*Pleşa Mare* 'the Big Pleşa' – *Pleşa de Mijloc* 'the Middle Pleşa' – *Pleşuica* 'the Little Pleşa', a gradual opposition). The identification element is the relation [a part of a whole].

When a geographical or social-geographical complex divides into two or several parts, the respective parts become differentiated by the use of antonymic determiners or of suffixes:

Scanned with OKEN Scanner

Prislopul Mare 'the Big Prislop' – *Prislopul Mic* 'the Little Prislop', *Bâsca Mare* 'the Big Bâsca' – *Bâscuța* 'the Little Bâsca', *Mânecii Ungureni* 'the Hungarian Mânecii' – *Mânecii Pământeni* 'the Earthly Mânecii', *Scroafa Seacă* 'the Dried-up Scroafa' – *Scroafa cu Apă* 'the Scroafa with Water', *Oșeștii Boierești* 'the Boyard Oșești' – *Oșeștii Răzeși* 'the Yeoman Oșești', *Năneștii de Jos* 'the Low Năneşti' – *Năneștii de Sus* 'the High Năneşti', *Orășenii-Deal* 'the Orășeni-Hill' – *Orășenii-Vale* 'the Orășeni-Valley', *Satul Mare* 'the Big Village' – *Satul Mare Nou* 'the Big New Village', Nămoloasa-Sat 'the Nămoloasa-Village' – Nămoloasa-Târg 'the Nămoloasa-Town', etc. After a unit has been divided, it is recreated by the use of the plural form: from *Prislopul Mare* and *Prislopul Mic* to *Prisloapele*, from *Pietrișul de Jos* and *Pietrișul de Sus* to *Pietrișurile*, from *Treaca Mare* and *Treaca Mică* to *Trecile*, etc. This plural doesn't represent an appelative, as it has been considered, but is a mark of the *toponymic class*, which designates a unit by the sum of the constituent parts. The toponymic class is a *unitas multiplex*.

A particular case of toponymic differentiation is that in which the oppositions don't have a lexical starting point, and, consequently, they don't have an antonymical character; it was created by analogy with the proper differentiation and consists in delimiting the parts of an estate or of a village according to the owners, for instance: *Ionășenii lui Bogza* 'the Bogza's Ionășeni' – *Ionășenii lui Țântilă* 'the Țântilă's Ionășeni' – *Ionășenii Răzeși* 'the Yeoman Ionășeni'. This type of differentiation generates toponymic classes as well: *Țolicii* (pl.) from *Țolicea Vărătecului* 'the Vărătec Țolicea' and *Țolicea Neamțului* 'the Neamț Țolicea', or *Vladomirele* (pl.) from *Vladomira lui Ciornei* 'Ciornei's Vladomira' and *Vladomira lui Savin* 'Savin's Vladomira'.

The two main types of toponymic fields referred to, the polarizing field and the differentiating field, are many times combined in hybrid fields. The process of describing the fields constitutes, in our opinion, the main objective of structural toponymy and implicitly of the structural toponymic lexicography, as, due to the subordinations entailed by those fields, they are especially suitable for a hierarchized lexicographical treatment. The annex at the end of this paper presents the lexicographical schema of the toponym BICAZ extracted from *Tezaurul toponimic al României. Moldova*.

We also believe that the diachronic toponymy must aim to study first and foremost the creation and the evolution of the toponymic fields, making use, when appropriate, of the method of reconstructing the disappeared components. The reconstruction requires the perfect knowledge of the structuring processes engaging the place names, as this is the only way to notice the disappearance of a constituent of the primary toponymic oppositions.

Thus, in the type of fields formed by polarization there is a common situation where, starting from an oronymic nucleus hydronyms are formed, designating waters which flow in opposite directions. For instance, from beneath the *Deia* Mountain situated near the town of Câmpulung there spring two tributaries – of the Moldova River and of the Moldovița River respectively –, both called *Pârâul Deia* 'the Deia Brook'. From beneath *Dealul Colbului* 'the Hill of the Colbu' (in the western part of the Rarău Mountains) there spring two brooks called *Colbu*, one being a tributary of the Bistrița River, and the other one, in the Basin of Moldova, a tributary of *Izvorul Giumalău* 'the Giumalău Spring'. The latter, sourcing from beneath the *Giumalău* Mountain, has also a pair in the basin of the Bistrița River, called *Pârâul Giumalău* 'the Giumalău Brook'. From beneath the *Tătarca* Mountain (the Obcina Mestecăniș Mountain) there spring *Valea Tătărcii* 'the Valley of Tătarca' (a tributary of the Cârlibaba River) and *Pârâul Tătarca* 'the Tătarca Brook' (a tributary of the Moldova River). In Vrancea County, from beneath the hill of *Hârboca* (< Ukr. *horbaka* 'big hump; hill') (Cf. Moldovanu 1984: 379 and note 47) there spring three brooks called *Hârboca*, two of them – *Hârboca Mare* 'the Big Hârboca' and *Hârboca Mică* 'the Little Hârboca' – flowing towards the east and the third one towards the west. There are innumerable examples of this kind.

Starting from this premise, we can advance the hypothesis that a disappeared oronymic nucleus can be reconstructed on the basis of the hydronyms designating water flows which are

Scanned with OKEN Scanner

disposed symetrically. Thus, two hydronyms *Zăbala*, denominating tributaries of the Putna River in Vrancea and of the Râul Negru in Transylvania respectively, for which unlikely etymologies have been suggested, can be explained (Moldovanu 1984: 378 and note 45) from a not attested Old Bulgarian oronym **Zaběla* (*gora*) 'the frontier mountain', cf. OBg. and OSCr. *zabělĭ* 'fenced wood', Bg. *zábel* 'princely estate where pasturing and cutting of trees were forbidden'. The initial sense of the Old Bulgarian appellative would have been that of 'limit', as it derives from the verb *zabélja* 'to become white, to whiten', and the forest limits used to be marked by detaching the tree bark. The oronym used to designate a large mountainous watershed (the area of the Lăcăuţi – Arişoaia – Buniul peaks) and was substituted at a later time by the name of the peaks – a frequent phenomenon in the Romanian toponymy. According to the archeologist Maria Comşa, during the ninth and the tenth centuries there existed in Vrancea County a knezate ensuring the guard of the salt road (from the town of Slănic Moldova to the Danube and therefrom to the Balkans) and relating to the so-called "Balkan-Danube civilization" of the first Bulgarian empire (1987: 42). As a matter of fact, the hydronym *Slănic* has the same origin. We do not know for how long this knezate will have existed and it is hard to say on what "country" in Transylvania it bordered, but what is certain is that this etymology has historical implications of great importance, a fact which redirects the research towards a new perspective.

The hydronym *Uzul* designates two tributaries, one of the Trotuş River and the other one of the Olt River, both of them springing from the same mountain summit. Up to the present, they have been related to the Byzantine name of the *Uz* Turanian tribe whose presence has been, however, episodic in the Eastern Carpathians, between the years 1060 and 1065 A.D. Yet, Vlad Cojocaru supposed that the starting point of the hydronyms was either the name of the mountain or that of the mountain pass, both of them extinct (2005: 59-60). We believe that the etymon of the nucleus is the Old Turkic *uz* 'mountain pass' (DTS 1969: 620), a theory in support of Cojocaru's supposition. The denomination was probably given by the first wave of Turanians who, according to Constantin C. Giurescu, passed from Moldavia to the south of Transylvania before the year 1000 (1942: 306) and who will be mentioned in the year 1224 as cohabiting with the Romanians in what used to be called a "silva Blacorum et Bissenorum".

In Emil Petrovici's opinion, *Ciumârna* is originally a hydronym coming from the OSl. **čemerĭna* 'with hellebore' (1944: 80). In Bukovina, one must assume an Old Ukrainian lexical base *čemer* (< Ukr. *čemir* 'hellebore'). In the Obcina Mare Mountains there are two brooks called *Ciumârna*, one of them being a tributary of the Moldoviţa River and the other one a tributary of the Dragoşa Brook, both springing from beneath the mountain nowadays called *Fusa*. If this is the case, it is probable that it wasn't the brooks that were initially named *Ciumârna*, but the mountain between them (accorded with *gorá*), and that its new denomination was given by the Freudental village colonists: the Germ. *Fuss* 'foot of the mountain', morphologically adapted by the Romanians.

Many are the cases in which the old oronym has been substituted by a phytonym. The process is explainable by the higher social geographical value of the phytonyms, which in the Obcinele Bucovinei Mountains also became oronyms. For instance, in a 1490 document related to the Putna Monastery there is the attestation of a mountain "where Bene's house is" (*dom Benev*). It must have been situated between *Pârâul Benea* 'the Benea Brook' (a tributary of the Moldova River) and *Pârâul Benschi* 'the Benschi Brook' (a tributary of the Brodina River), the names of which are obvious polarizations from an unattested form **Munte al lui Bene* 'Bene's Mountain'. The glade on this mountain was later called *Cruhla* 'the round one' by the Hutsuls and nowadays the entire hill is called *Dealul Cruhla* 'the Cruhla Hill'.

Between *Pârâul Miclăuşa* 'the Miclăuşa Brook' (a tributary of the Moldova River) and *Pârâul Miclăuşei* 'the Miclăuşa's Brook' (a tributary of the Deiţa Brook, in the basin of the Moldoviţa River) there are *Dealul Stirigoii* 'the Stirigoii Hill' and *Poiana Stirigoii* 'the Stirigoii Glade'. We can assume that this hill was called before **Dealul lui Miclăuş* 'the

Scanned with OKEN Scanner

Miclăuş's Hill', and that *Poiana Stirigoii* 'the Stirigoii Glade', situated on the hill, extended its name in the course of time over the entire mountain.

Pârâul Dragoşa 'the Dragoşa Brook' (a tributary of the Moldoviţa River) and the *Dragoşinul* or *Dragoşina* (a tributary of the Sucevița River) spring from beneath *Poiana Mărului* 'the Apple Glade Mountain'. The foot of the mountain north-west to the Poiana Mărului Mountain, nowadays called *Piciorul Mărului* 'the Apple Foot', used to be named *Piciorul Dragoşinului* 'the Dragoşin's Foot' during the time of Eraclie Porumbescu, who had been travelling across the region around the year 1898. Nevertheless, it is a well-known fact that, according to the folk mentality, the feet of the mountain stand for parts of a whole and are denominated by differentiation from the name of the mountain. It is therefore believable that the mountain itself was initially called **Dealul lui Dragoşin* or **Măgura lui Dragoşin* ('the Dragoşin's Hill'). Porumbescu was also showing that a group of rocks situated in that mountain was called *Pietrele lui Dragoş* 'the Dragoş's Stones'. Therefore we have two indications which, in corroboration with the mentioned hydronyms, converge towards the hypothesis that the person from whom the oronym was formed was known as *Dragoşin* in the area of the Sucevița River and as *Dragoş* in the area of the Moldova River. Such suffix alternations were frequent in the old Romanian onomastics – and it suffices to mention the case of Petru Rareş's painter, attested as *Dragoş* and as *Dragoşin* in different documents. If *Poiana Mărului* is mentioned as a "mountain" and not as just a "glade" in a 1491 document, it means that the old oronymic nucleus from which the two hydronyms were formed has a far more ancient origin, probably in the fourteenth century.

It is a well-known fact that a frequent result of the toponymic differentiation process is the appearance of the hydronymic diminutives, designating the tributaries of certain watercourses. But not once does it happen that out of the primary oppositional pair the diminutive alone is preserved, allowing, however, the reconstruction of the primary hydronymic nucleus. There is thus a tributary on the right of the Bârlad River, close to its mouth in the Siret River, named *Bârlăjița* (attested in 1448, with the Moldavian palatalization of *v* + *i* > *ž*), nowadays called *Bârlăģíţa* (with *v* + *i* > *ģ*); the tributary is also attested with the primitive labial *v* (*Bârlăviţa* in 1639, *Bârloviţa* in 1796) or with another suffix (*Bârlovățul* in 1841). This hydronym, in which we recognize the Slavic diminutival suffixes *-ica* and *-ĭcĭ*, cannot be understood as being derived from *Bârlad*, but forces us to recreate the primary oppositional pair, **Bârlova* < South Sl. **Bĭrlova* (*voda*) 'swampy, muddy (river)'. This will have been the first name of the river, while *Bârlad* < OBg. **Bĭrljadĭ*, formed from the base **bĭrlo* 'swamp' with the collective suffix *-jadĭ*, was a choronym, designating the swampy area on the lower course (Moldovanu 1987: 291-301). The substitution of the hydronym **Bĭrlova* with the choronym **Bĭrljadĭ* could be performed in the Old Bulgarian period (between the ninth and the eleventh centuries), when the collective suffix *-jadĭ* had lost its productivity so that the Slavic people weren't able to perceive the functional differentiation of the derivatives created by their precursors any more. In this case we can speak of a neutralization of the toponymic opposition. From the new name of the river, the name of the riverside townlet was formed via polarization.

Vlad Cojocaru reconstructed a similar toponymic field in the basin of the Trotuş River (2005: 59-60). He noticed that the popular name of the main right tributary of the Uz River, *Bârzăuţa* (about 20 km), is a diminutive supposing a **Bârzava* as an old name of the Uz, derived with the suffix *-ava* from the OSl. *bŭrzŭ* 'fast'. One characteristic of the Uz River is precisely the high water speed, which makes it impossible for it to be crossed in the absence of bridges. The hypothesis deserves a deeper analysis. Being an adjectival suffix at the origin, *-ava* also acquired a hydronymic function in common Slavic, which allowed it to be attached to certain bases coming from adjectives as well: in Cz. *Černava* < *črn-* 'black', in SCr. *Bjèlava* < *bĕl* 'white', *Brzava* < **brŭzŭ* 'fast', in Bg. *Krasawa* < *krasa* 'beautiful; red', in Ukr. *Rusava* < *rusij* 'yellowish' etc.. According to Ivan Duridanov, the formant *-ava* belongs to the ancient Slavic hydronyms stratum, which ended its hydronymic function prematurely, after

Scanned with OKEN Scanner

the eighth century (1958: 245-250). *Bârzăuța*, the Romanian diminutive form, also implies an archaic, bilabial (*w*) pronunciation of the spirant *v*, preserved in certain South Slavic patois until the present times (Vondrák 1906: 282-283).

The situations presented here have their counterparts in the Western toponymy. In Marcel Baudot's opinion, "parfois un affluent a conservé sous la forme diminutive le nom ancien de la rivière où il se jette, ainsi *Calonnette*, affluent de la Clarence (Pas-de-Calais) donne à penser que celle-ci s'est jadis appelée *Calonne* comme l'Oignin (Ain), qui reçoit la *Semenette*, a du se nommer *Semème*" (1961: 122). Similarly, in Normandy, *Siette* maintains the old name of the Long Vey River, **Sie*, while *Donnette* that of the Corbionne River, which was probably named **Donne* or **Don* (1969: 139). The methodological principle of reconstructing certain unattested hydronyms starting from their diminutives, which designate tributaries or riverside localities, was formulated by Paul Lebel, who confers it the character of a law (1935: 487). According to the French scholar, "Si la rivière a quelque importance, il est bien rare que son nom n'ait pas laissé de traces dans la toponymie environnante" (1956: 351).

As one can notice, the "classic" toponymic research does not lack in structural intuitions. But it will have to be continued by an agreement with a theory of the toponymic fields, regarded as a dynamic reality, where the component parts, irrespective of their rank, have a variable stability in the course of time.

Scanned with OKEN Scanner

ANNEX

The lexicographical schema of the toponym BICAZ according to *Tezaurul toponimic al României. Moldova*

BICAZUL descriptive top. **I.** +Oron. [Att. in 1781 in the form *Bicas M*[ons]: TTRM, I_4, 24/2.] Mt. situated north to Hăşmaşul Mic Mt., bet. Bicaz RIV (N), Bicăjel BRK (W) and Dămuc BRK (E).

1. By differ. Oron. (In syntagm ~ *Mare* and ~ *Mic*) Parts of Bicaz Mt.: ib. (att. 1788). ♦ Hung. calque: *K*[*is*] *Bekas*, *N*[agy] *Bekas* ib. (att. 1788).

2. By polariz. Hydron. (And in syntagm *Pârâul Bicaz*) Large rt trib. of Bistriţa RIV (at Bicaz TN): ib. 25/1 (att. 1788).

a. By differ. Hydron. (In deriv. *Bicăjelul*; new) The first large rt trib. of Bicaz **(2)**.

α. By polariz. +Oicon. [Att. in 1954: TTRM, I_1, 80/1.] Former VLG, nowadays part of Bicazul-Chei VLG, situated close to confl. of Bicăjel and Bicaz **(2)**.

b. By polariz. Oicon. [Att. as VLG in 1772: ib. 79/1.] TN, Neamţ CTY, situated at confl. of Bicaz **(2)** and Bistriţa RVR; (old) Bicăjenii.

c. By differ. +Oicon. (In syntagm *Gura Bicazului*) [Att. in 1820: ib. 503/2.] Former VLG, on TERR of Bicaz TN.

d. By differ. +Oicon. (In syntagm *Fundul Bicazului*; OFFL *Fundul Bicaz*) [Att. in 1830: ib. 439/2.] Former VLG on middle course of Bicaz **(2)**, on the TERR of Neagra VLG, Taşca COMM, Neamţ CTY; (old) Bicazul, Dubasul.

e. By differ. Hodon. (In syntagm *Cheile Bicazului*) Defile on the upper course of Bicaz **(2)**: MDG, II, 355/1 (att. 1899).

α. By polariz. +Oicon. [Att. in 1873 in the form *Cheiul*: TTRM, I_1, 218/1.] Former VLG, west to Bicaz TN, near the place called Piatra Corbului.

β. By polariz. Oicon. (In COMP *Bicazul-Chei*) [Att. in 1939: ib. 80/1.] VLG, Bicazul-Chei COMM, Neamţ CTY, situated near the entrance to the Bicaz defile **(2.e)**; (old) Bicaz. ♦ Hung. calque: *Bekasszoros* ib. 79/2 (att. 1931).

f. By polariz. Oicon. (Old) Fundul Bicazului: ib. I_4, 25/1 (att. 1772).

g. By polariz. Oicon. (Old) Bicazul-Chei: ib. I_1, 79/2 (att. 1932).

h. By polariz. Oicon. VLG, Bicazul Ardelean COMM, Neamţ CTY, situated in the Transylvanian part of Bicaz **(2)**. **a.** (*Bicazul*; old) ib. 79/2 (att. 1790). ♦ Corr.: Germ.

Scanned with OKEN Scanner

Krotendorf, Ro. *Broasca* ib. (att. 1790). **b.** (In syntagm *Bicazul Unguresc*; old) ib. (att. 1849). **c.** (In syntagm *Bicazul Ardelean*) ib. (att. 1950).

i. By polariz. [+]Oicon. (In syntagm *Centrul Bicazului*; OFFL *Bicaz-Centru*) [Att. in 1954: ib. 79/2.] Former VLG, on the TERR of Bicazul Ardelean VLG.

j. By polariz. Hodon. (In syntagm *Trecătoarea Bicazului*) The pass towards Transylvania, situated at Bicaz spr **(2)**: MDG, I, 400/1 (att. 1898).

– Transylvanian pron.: **(2.h)** *Bgyikaz* TTRM, I_1, 79/2 (att. 1839).

– Etym.: **(I)** appellative **bicaz** (var. of *bicas* 'white, shiny stone') in oron. F, prob. motivated by the presence of Piatra Luciului in the NTHN part of Mt.. The Germ. and Ro. corr. from **2.h. a** are pop. etym., by assoc. of oicon. *Bicaz* and Hung. *beka* 'frog'.

The stem of the toponymic field BICAZ

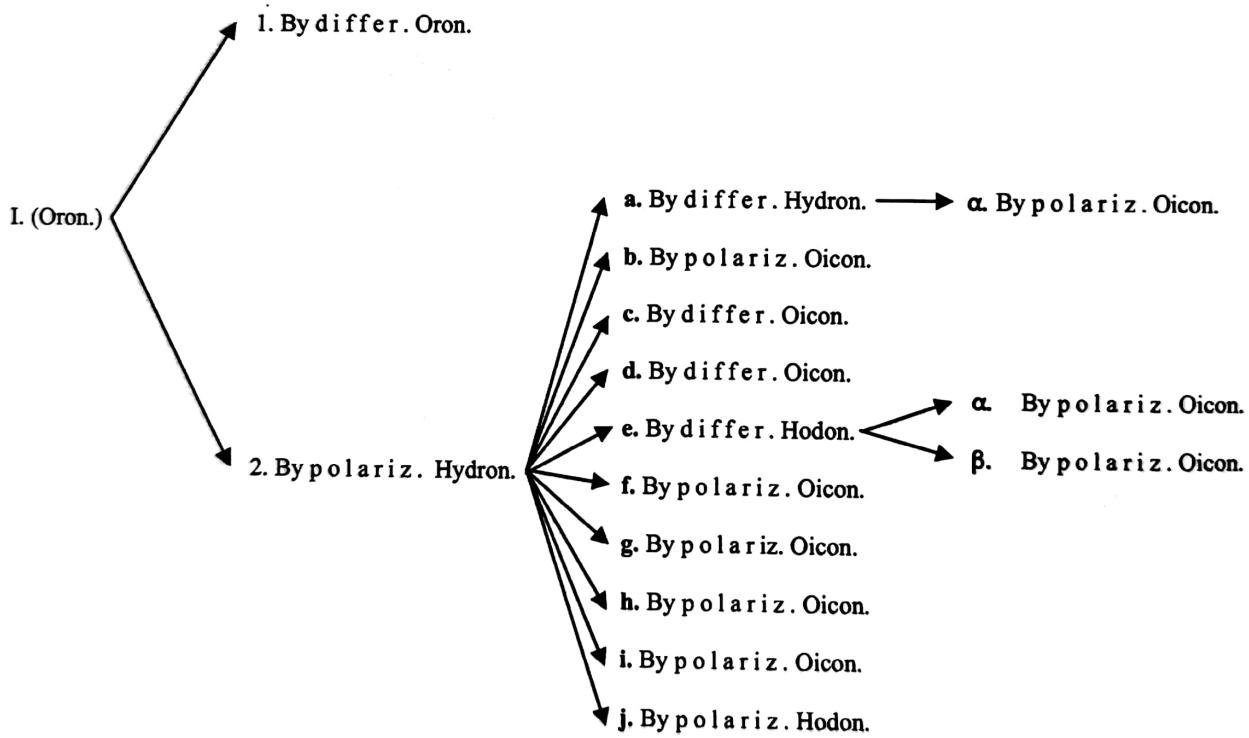

Translated by Teodora Moldovanu

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Sincronia şi diacronia câmpurilor toponimice 7
1. Câmpurile toponimice. Fundamentare teoretică 9
2. Generalităţi privind diacronia câmpurilor toponimice 25
3. Studii de caz: reconstituiri de câmpuri toponimice 29
3.1. Reconstituirea unui câmp toponimic vechi slav: baza **bĭrl-* în toponimia românească şi implicaţiile sale istorice 29
3.2. Etimologia oiconimelor Cluj 42
3.3. Etimologia Bârsei / Braşovului 57
Bibliografie 76
Ancheta toponimică din perspectiva teoriei câmpurilor 97
A. Metodologia anchetei 99
B. Chestionar toponimic general cu un glosar de entopice 140
Câmpul toponimic al hidronimului Moldova 227
Bibliografie 351
The synchrony and diachrony of toponymic fields 441

Scanned with OKEN Scanner

Sesizând existența unor configurații toponimice similare câmpurilor lexicale, ne-am propus să fundamentăm conceptul de câmp toponimic și, prin aceasta, să introducem în acest domeniu metode de cercetare structurală. Punctul nostru de plecare este teoria câmpurilor lexicale, așa cum a fost ea realizată de Eugen Coșeriu și de elevii săi, extrapolată însă la un domeniu diferit. Am precizat ce trebuie să se înțeleagă prin conținutul numelor de locuri, am determinat procesele de structurare a toponimiei și am indicat modalitățile prin care constatările de ordin sincronic pot fi fructificate în diacronie. În opinia noastră, diacronia rămâne domeniul de maxim interes al toponimiei, cel care poate contribui efectiv la elucidarea unor aspecte obscure ale istoriei unui popor. În ultimă instanță, validitatea unei metode – fie ea și structurală – se verifică prin capacitatea sa de a facilita reconstrucția etimologică. De aceea, într-o suită de *studii de caz*, ne-am propus demonstrarea unor teoreme, care s-a soldat, de fiecare dată, prin etimologii noi.

Autorul

www.editura.uaic.ro

9 789737 036278

Scanned with OKEN Scanner